

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KARADENİZ HAVZASINDA REKABET ANALİZİ; İŞBİRLİĞİ
SÖYLEMLERİNİN BÖLGESEL ÇATIŞMA BEKLENTİLERİNE
YANSIMASI

Göktürk TÜYSÜZOĞLU
2502080176

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Levent ÜRER

İSTANBUL-2012

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : GÖKTÜRK TÜYSÜZOĞLU
Numarası : 2502080176

Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Danışman Öğretim Üyesi : DOÇ.DR.LEVET ÜRER

Tez Savunma Tarihi : 30/05/2012 Tez Savunma Saati 13:00

Tez Başlığı : "KARADENİZ HAVZASINDA REKABET ANALİZİ; İŞBİRLİĞİ
SÖYLEMLERİNİN BÖLGESEL ÇATIŞMA BEKLENTİLERİNE YANSIMASI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.MERT BİLGİN		KABUL
2-DOÇ.DR.LEVENT ÜRER		KABUL
3-DOÇ.DR.BURAK SEMİH GÜLBOY		KABUL
4-DOÇ.DR.NAMIK SİNAN TURAN		KABUL
5-YRD.DOÇ.DR.İLKER AKTÜKÜN		KABUL

KARADENİZ HAVZASINDA REKABET ANALİZİ; İŞBİRLİĞİ SÖYLEMLERİNİN BÖLGESEL ÇATIŞMA BEKLENTİLERİNE YANSIMASI

ÖZ

Bu çalışmada, uluslararası sistem tabanlı bir rekabetin objesi haline gelmiş olan ve belli oranda bir sistemik kutuplaşmanın kolaylıkla fark edilebileceği Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğinin ne tür bir kuramsal altyapı üzerine şekillendirilebileceği havzanın içselleştirdiği çatışma ve işbirliği karşıtlığına da vurgu yapılarak, entegrasyon kuramlarından liberal hükümetlerarasıcılık ile fonksiyonalizm ekseninde tartışılmaktadır.

Bu minvalde çalışmanın ilk bölümünde havzadaki çatışma ve işbirliği karşıtlığı neorealist ve neoliberal tabanlı kuramlar ekseninde değerlendirilmiş ve bölgesel işbirliğinin yapılandırılabilmesi aşamasında bir altyapı unsuru olarak görülebilecek olan entegrasyon teorileri ekseninde havzanın mevcut yapısal/sistemik görünümü değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise havzadaki çatışma yoğun ilişkiler ağının daha da güçlenmesini sağlayan ve bölgesel entegrasyon çabalarına zarar veren içsel ve dışsal nedenler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise, havzadaki çatışma yoğun ilişkiler ağı ile çeşitli politika alanlarında/sektörlerde artan işbirliği girişimleri birlikte değerlendirilerek, havzanın bünyesinde bulundurduğu işbirliği potansiyeli ile mevcut kurumsal işbirliği girişimleri üzerinde durulmuş ve havzadaki bölgesel işbirliği girişimlerinin/inisiyatiflerinin muhtemel geleceği tartışılmıştır.

Çalışmanın vardığı temel sonuç ise, Karadeniz Havzası'ndaki çatışma yoğun ilişkiler ağının bütüncül bir bölgesel işbirliği girişimine engel olmasına karşın, havzanın potansiyelini yansıtan belli sektörler/politika alanları çerçevesinde ve havzada yer alan tüm aktörlerin belli oranlarda kazanç sağlayacağı bir siyasal/kurumsal çerçevede doğrultusunda, kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılık, orta vadede de fonksiyonalist kuram tabanlı olarak ortaya çıkacak çözüm odaklı ve bağımsız uzmanlık örgütleri eliyle bölgesel işbirliğinin kurumsallaştırılabileceğidir.

**COMPETITION ANALYSIS IN THE BLACK SEA BASIN;
REFLECTION OF THE COLLABORATIVE DISCOURSES ON
THE PROSPECTS OF CONFLICT**

ABSTRACT

Black Sea Basin, which polarized at a certain extent and became an object of a competition based upon the international arena, will be dealt by a theoretical sense by laying stress on the conflict and cooperation contradiction within the frame of the liberal intergovernmentalism and functionalism, will be discussed in this study.

In this manner, the conflict and cooperation animosity in the Black Sea Basin is being dealt by neorealist and neoliberal based approaches. Also, integration theories which can be seen as a substructural element for configuring the phases of regional integration are being evaluated in the first chapter of this study. Internal and external reasons that provide to strengthen the intensity of conflict based social network which harms the regional integration efforts are being insisted at the second chapter of this study. At last chapter, the conflict based social network and the increasing number of cooperation enterprises that can be seen in various policy areas and sectors are being recovered together. Finally, the regional integration potential that the basin incorporated and the probable future of the present institutional cooperation initiatives are being argued.

The profound result of this work is that however the conflict compacted connections network prevents the monolith type of regional integration, at certain sectors/policy areas which reflect the economic potential of the basin and in an institutional/political frame that will make all the actors gain ground in a precise ratio sweeps certain regional actors to cooperate. According to the study, liberal intergovernmentalism in short term and functionalist type of integration which implies upon the independent and solution oriented organizations in the medium term will institutionalise the regional integration process at the Black Sea Basin.

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika stratejisini önemli oranda güncelleyen ve konumlanmış olduğu coğrafya ekseninde lider ülke olabilmeyi kendisine bir hedef olarak seçen Türkiye, bu ekseninde Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya-Hazar Bölgeleri ve Rusya ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmeyi ve bu bölgeler ile kurulacak ikili, çok taraflı ya da kurumsal ilişkilerin altyapısını, kendi çıkarları ekseninde, yeniden kurgulayabilmeyi kendisine bir hedef olarak seçmiştir. Osmanlı eksenli bir imparatorluk geçmişine sahip olan ve bu nedenle komşu coğrafyalar ile tarihsel, sosyo-kültürel, ekonomik ve toplumsal bir yakınlık ilişkisi kurabilme hususunda oldukça avantajlı olan Türkiye, bu avantajını kullanarak uluslararası sistem tabanlı etkinliğini arttırabilmeyi amaçlamaktadır. Türkiye, bölgesel liderlik rolünü içselleştirebilmesi halinde AB üyelik süreci çerçevesinde siyasal, NATO üyeliği ekseninde de güvenlik odaklı ve sistemsel bir içeriğe sahip olan tek boyutlu dış politika algısını da farklılaştırabilecek ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle Türkiye'nin öneminin azalacağını iddia eden görüşleri de önemsiz bir hale indirgeyebilecektir.

Türkiye'nin komşu coğrafyalara ve özellikle Geniş Karadeniz Havzası'na olan ilgisi 1990'ların başından itibaren artmıştır. Ancak bölgesel liderlik rolünün altınının çizilmesi ve bu yönde etkin siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel çalışmalara girişilmesi milenyum sonrasında, özellikle de Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun komşu coğrafyalar ile kurulacak müttefiklik ilişkisini ön plana koyan yaklaşımı çerçevesinde ilerletilmeye çalışılmıştır.

Ne var ki, bölgesel liderlik rolünü ön plana koyan bir yaklaşımı benimsemiş olan Türkiye'de komşu coğrafyalara ilişkin yeterli bir akademik birikimin olduğu söylenemez. Son dönemde Ortadoğu'ya ilişkin bilimsel araştırmalar sayıca artıyor olmasına karşın, başta Karadeniz Havzası olmak üzere, diğer komşu coğrafyalara ilişkin bilimsel araştırmalar ve bu bölgelere ilişkin bilgi seviyesi henüz emekleme aşamasındadır. Ortadoğu Bölgesi'nin bu kadar ön plana çıkmış olmasının en önemli nedeni ise, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin yapısına ilişkin çatışmaların bu bölgede yer alan ülkeler ya da aktörler üzerinde yoğunlaşması ve özellikle son dönemde Arap Baharı adı altında ciddi bir siyasal çalkalanma ile

karşılaşan bu coğrafyanın tüm dünya nezdinde olduğu gibi Türkiye’de de ilgi odağı haline gelmesidir. Hâlbuki Güney Kafkasya, Balkanlar ve Kuzey Karadeniz/Rusya gibi çeşitli bölgeleri bünyesinde barındıran ve Türk Dış Politikası’nın tek boyutluluktan kurtarılabilmesinde önemli bir rol oynayabilecek olan Geniş Karadeniz Havzası da en az Ortadoğu kadar önemli ve akademik/siyasal ilgi gösterilmesi gereken bir alanı tanımlamaktadır. Türkiye, 1990’ların başında KEİT eliyle bölgeye ilişkin önemli bir atılım yapmış olmasına karşın, gerek uluslararası sistem eksenli bölgesel çatışmalar, gerek iç siyasal gelişmeler, gerekse de dış politika stratejisinin AB üyelik sürecine yönlendirilmiş olması gibi nedenlerle Karadeniz Havzası’ndaki etkinliğini yeterli siyasal, ekonomik ve kurumsal bir yapılanmaya taşıyamamıştır. Bu durum, Karadeniz Havzası’na dâhil olan bölgelerle ilgili kuramsal çalışmaların sayı ve nitelik açısından önemsiz seviyelerde kalmasına ve Türk Dış Politikası’nın bölgeye ilişkin stratejisine güç verecek nitelikli uzmanların yetiştirilmesinde çok ciddi zorluklarla karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur. Öyle ki, bugün itibarıyla Karadeniz Havzası’nda bölgesel sorunlar, havza güvenliği, havzaya ilişkin bölgesel entegrasyon sürecinin geleceği ve bölgedeki çatışma odaklı siyasal iklimin altyapısını derinlemesine inceleyerek dış politika oluşum sürecine katkı sağlayan kurum ve kuruluşlar ile akademisyenlerin sayısı oldukça azdır.

Çalışmanın amacı, Türk Dış Politikası’nın en önemli açılım merkezlerinden biri olan Karadeniz Havzası’na ilişkin bilgi birikimine katkıda bulunmak ve Soğuk Savaş sonrası Geniş Karadeniz Havzası olarak da adlandırılmaya çalışılan ancak içselleştirdiği çatışma yoğun ilişkiler ağı nedeniyle bölgesel işbirliği yönünde kayda değer bir gelişim gösteremeyen Karadeniz Havzası’nda çatışma ve işbirliğini yaratan dinamikleri sebepleri ve sonuçları ile tartışmak ve çatışma yoğun bir görünüm arz eden Karadeniz Havzası’ndaki bölgesel işbirliği girişimlerinin ne tür bir kuramsal çerçeve doğrultusunda yapılandırılabileceğini kısa, orta ve uzun vadeli olarak inceleyebilmektir.

Çalışmanın oluşum süreci esnasında yaptığı düşünsel katkı ve verdiği moral destek için tez danışmanım Doç. Dr. Levent Ürer’e, yol gösterici tavırları ve çalışmanın üzerine oturtulacağı metodolojinin oluşumu aşamasında verdikleri destek için Prof. Dr. Mert Bilgin ile Doç. Dr. Burak Samih Gülboy’a müteşekkirim. Bunun

yanı sıra, çalışma süreci esnasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen meslektaşlarıma, dostlarıma ve tabii ki, her zaman arkamda duran ve yaptıkları moral verici konuşmalar ve harcadıkları çabalar çerçevesinde bana her daim sonuna kadar destek veren aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1. KARADENİZ HAVZASI'NDA ÇATIŞMA VE İŞBİRLİĞİNİ ANLAMLANDIRABİLMEK.....	10
1.1. Karadeniz Havzası Neresidir, Neyi İfade Etmektedir?.....	10
1.1.1. Karadeniz Havzası Neresidir?.....	10
1.1.2. Günümüzde Karadeniz Havzası.....	12
1.1.3. Geniş Karadeniz Havzası.....	14
1.2. Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Realist/Neorealist Kuram Bağlamında Tartışılması.....	17
1.2.1. Çatışma Gerçekliği ve Neorealizm.....	17
1.2.2. Savunmacı Realizm ve Karadeniz Havzası.....	27
1.2.3. Saldırgan Realizm ve Karadeniz Havzası.....	34
1.2.4. Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Neorealizm Çerçevesinde Anlamlandırılması.....	43
1.3. Karadeniz Havzası'ndaki İşbirliği Potansiyelinin Neoliberal Tabanlı Kuramlar Bağlamında Tartışılması.....	55
1.3.1. Karşılıklı Bağımlılık, Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ve Karadeniz Havzası.....	69
1.3.2. Yumuşak Güç Kavramı ve Karadeniz Havzası.....	82
1.3.3. Demokratik Barış Teorisi Karadeniz Havzası'na Uyarlanabilir Mi?....	89
1.4. Karadeniz Havzası'ndaki Bölgesel İşbirliği Potansiyelinin Entegrasyon Kuramları Açısından Değerlendirilmesi.....	94
1.4.1. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Karadeniz Havzası'nda Bölgesel	

İşbirliği.....	94
1.4.2. İşlemselci Kuram Çerçevesinde Karadeniz Havzası'nda Bölgesel Entegrasyonun Anlamlandırılması.....	98
1.4.3. Fonksiyonalist Bütünleşme Kuramı ve Karadeniz Havzası'ndaki Bölgesel İşbirliği Sürecinin Dar Kapsamlı İşlevsel Örgütlenmeler Üzerinden Yapılandırılması.....	103
1.4.4. Neofonksiyonalist Kuram Ekseninde Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliğinin Siyasallaştırılması.....	107
2. KARADENİZ HAVZASI'NDA BÖLGESEL İŞBİRLİĞİNİN GELİŞİMİNİ ENGELLEYEN SORUNLAR VE ETKİN DIŞSALLIKLAR.....	117
2.1. Çatışma İklimini Besleyen Siyasal Sorunlar.....	117
2.1.1. Havza Ülkelerinin Yönetimsel Problemleri.....	117
2.1.2. Havza Devletlerinin Dış Politika Algılarını Etkileyen Tarihsel Meseleler.....	124
2.1.3. Dondurulmuş Çatışma Bölgeleri.....	131
2.1.3.1. Dağlık Karabağ.....	132
2.1.3.2. Güney Osetya.....	136
2.1.3.3. Abhazya.....	138
2.1.3.4. Kırım.....	142
2.1.3.5. Transdinyester.....	144
2.1.3.6. Kosova.....	148
2.1.4. Karadeniz'de Deniz Yetki Alanları Sorunu.....	152
2.2. Bölgesel İşbirliği Sürecinin Önünü Tıkayan Ekonomik Meseleler.....	158
2.2.1. Planlı Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci.....	159
2.2.2. Dış Ticaret Hacminin Yetersizliği.....	164
2.2.3. İşsizlik.....	167
2.3. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Karadeniz Havzası'na Yaklaşımlarının Bölgesel İşbirliği Süreci Üzerindeki Etkileri.....	171
2.3.1. ABD'nin Karadeniz Stratejisi.....	172
2.3.2. Rusya'nın Karadeniz Stratejisi.....	190
2.3.3. AB'nin Karadeniz Stratejisi.....	207
2.3.4. Çin'in Karadeniz Stratejisi.....	223
2.3.5. Türkiye'nin Karadeniz Stratejisi.....	235

2.3.5.1. Türkiye'nin Karadeniz Havzası'na Olan Yaklaşımında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Rolü.....	235
2.3.5.2. Karadeniz Havzası'nda Dengeleyici Bir Aktör Olarak Türkiye.....	251
3. KARADENİZ HAVZASI'NDA BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ SÜRECİNE YÖNELİK FIRSATLAR VE MUHTEMEL GELECEK SENARYOLARI.....	259
3.1. Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliği Fırsatları.....	259
3.1.1. Ekonomik İşbirliği Fırsatları.....	259
3.1.2. Enerji Sektöründe İşbirliği Fırsatları.....	267
3.1.3. Güvenlik Alanında İşbirliği Fırsatları.....	275
3.1.4. Çevre Alanında İşbirliği Fırsatları.....	283
3.2. Karadeniz Havzası ile İlgili Mevcut İşbirliği Örgütleri ve Programları.....	288
3.2.1. TRACECA ve INOGATE.....	289
3.2.2. GUAM.....	291
3.2.3. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR).....	294
3.2.4. Karadeniz Uyum Harekatı (Operation Black Sea Harmony).....	295
3.2.5. Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu.....	297
3.2.6. Demokratik Seçenekler Topluluğu ve Karadeniz Forumu.....	299
3.2.7. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT).....	301
3.2.7.1. KEİT'in Hukuki Statüsü ve Organizasyonel Yapısı.....	301
3.2.7.2. KEİT, Karadeniz Havzası'nın İşbirliği İhtiyacını Karşılatabilir Mi?.....	310
3.3. Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliği Sürecinin Geleceğine İlişkin Muhtemel Senaryolar.....	317
3.3.1. Hükümetlerarası İşbirliğinin Geliştirilmesi Yoluyla Bölgesel İşbirliğinin Kurgulanması.....	317
3.3.2. Çözüm Odaklı Uzmanlık Örgütleri Eliyle İşbirliğinin Kurumsallaştırılması.....	338
3.3.3. Neofonksiyonalist Entegrasyona Ulaşılması Neticesinde İşbirliğinin Siyasallaştırılması.....	357
SONUÇ.....	380
KAYNAKÇA.....	395
ÖZGEÇMİŞ.....	441

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: KEİT Ülkeleri'nde İşsizlik Oranları.....	170
Tablo 2: Karadeniz Havzası'nda Yer Alan Ülkelerin 2010 Yılı Enerji İstatistikleri.....	268

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Dağlık Karabağ.....	132
Harita 2: Güney Osetya.....	136
Harita 3: Abhazya.....	139
Harita 4: Kırım.....	143
Harita 5: Transdinyester.....	145
Harita 6: Kosova.....	149
Harita 7: NABUCCO ve Güney Akım Güzergahları.....	271

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AGRI: Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnection

AIOC: Azerbaijan International Oil Company (Azerbaycan Uluslararası Petrol Şirketi)

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AT: Avrupa Topluluğu

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BLACKSEAFOR: Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu

BM: Birleşmiş Milletler

BSERP: Black Sea Ecosystem Recovery Project (Karadeniz Ekosistem Geri Kazanım Projesi)

BS-SAP: Black Sea Strategic Action Plan (Karadeniz Stratejik Eylem Planı)

BSUN: Black Sea Universities Network (Karadeniz Üniversiteler Ağı)

COMECON: Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)

DABLAS: Tuna-Karadeniz Havzası Görev Gücü

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GDP: Gross Domestic Product (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla)

GEF: Global Environment Fund (Küresel Çevre Fonu)

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

GUAM: Georgia-Ukraine-Azerbaijan-Moldova (Gürcistan-Ukrayna-Azerbaycan-Moldova)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

IMO: International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü)

INOGATE: Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Bağlantısı)

KEİK: Karadeniz Ekonomik İş Konseyi

KEİPA: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Parlamenterler Asamblesi

KEİT: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

KGAÖ: Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

NAFTA: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Antlaşması)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

OECD: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

PHARE: Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies (Polonya ve Macaristan: Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması için Destek)

SFP: Science for Peace (Barış için Bilim)

SOCAR: State Oil Company of Azerbaijan (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TACIS: Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım)

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

TRACECA: Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru)

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UÇK: Ushtria Çlirimtare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu)

UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UNMIK: United Nations Interim Administration in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi)

USAID: United States Agency for International Development (ABD Uluslararası Gelişme Ajansı)

W-BLESS: Western Black Sea Environmental System (Batı Karadeniz Çevre Sistemi)

GİRİŞ

Bu çalışma, Karadeniz Havzası'ndaki çatışma ve işbirliği dinamiklerini neorealist ve neoliberal kuramlar ekseninde ele alarak, havzadaki çatışma odaklı siyasal görünümün geri plana itilebilmesi ve bölgesel işbirliğinin kurgulanabilmesi noktasında neoliberal kuramın öngördüğü karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç gibi kavramlara dayalı, havzanın potansiyelini yansıtan ve tüm aktörleri işbirliği yapmaya itecek belli sektörler ve politika alanları çerçevesinde, kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılık üzerinden kurgulanmış ikili ve çok taraflı antlaşmalar ya da kurumsal yapılar, orta vadede de fonksiyonalist kuram bağlamında ortaya konacak uzmanlık odaklı, teknokratik ve ulus devletlerin karar alma süreçlerinden bağımsız kurumsal yapılar eliyle bölgesel işbirliğinin yapılandırılabilceğini öngörmektedir.

Çatışma ve işbirliği kavramları, uluslararası ilişkilerin temelinde yer alan ve uluslararası sistemin üzerine yapılandırıldığı bir çelişkinin ifadesi olarak bilinmektedir. Bir çelişkinin ifadesidir, zira tıpkı insan ilişkilerinde olduğu gibi uluslararası aktörlerin oluşturduğu sistem bazında da, bu iki kavram bir arada işlemekte ve birbirlerinin alternatifi gibi görünmelerine karşın bir arada var olmaktadır. Nitekim *Barry Buzan*'ın da belirttiği üzere, çatışma olmadan işbirliğinin değeri anlaşılabilir ve çatışma faktörü yadsınarak uluslararası anlamda bir düzen oluşturulamaz.

İnsanoğlunun bulunduğu her yerde farklı çıkarlar gün yüzüne çıkmaktadır. Zira toplum birbirinden farklı amaçlara ve kurgulara yönelmiş birçok katmandan oluşmaktadır. Farklı toplum katmanlarının içselleştirdiği farklı değerler ve hedefler, çoğunlukla birbiriyle çatışan ve birbiriyle rekabet içerisine sürüklenen bir ilişki türünü gündeme getirmektedir. Her yönüyle eşit; sınıfsal, kişisel ya da kurumsal güç ilişkilerinin gündeme getirilmediği ve çıkarların birbiriyle tam manasıyla örtüştüğü bir toplumsal ilişki türünün geliştirilmesinin, Marksist teoride öngörülebilir olmasına karşın pratikte mümkün görünmemesi, çatışma unsurunun sürekliliğine vurgu yapmakta ve rekabet ilişkisinin toplumsal ilişkileri yönlendiren en temel dayanak noktası haline gelmesini beraberinde getirmektedir. Ne var ki, bahsettiğimiz rekabete dayalı çatışma unsurunun toplumsal ilişkileri her anlamda ifade ettiğini ve çatışma

faktörünün insan ilişkilerini şekillendiren tek gerçeklik olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira çatışmanın sürekli bir hal alması durumunda kimse çıkarlarını koruyabilme ve maksimize edebilme şansına sahip olamayacak ve toplum sonu öngörülemez bir topyekûn mücadelenin tam ortasında kalacaktır. Katıksız bir güç mücadelesine dönecek olan bu döngünün ortadan kaldırılabilmesi için toplum nezdindeki farklı katmanların ya da sınıfların birbirlerinin çıkarlarına riayet etmeleri ve hem kendi çıkarlarını koruyabilmek ve maksimize edebilmek hem de kişisel/grup tabanlı özgürlükleri ile gelişimlerini sürekli kılabilmek için karşılıklı işbirliği temelinde bazı haklarından feragat etmeleri ve birbirlerini yakından ilgilendiren belli konularda birbirlerini tamamlayacak şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Böyle bir durumda, çatışmanın sürekliliği ve rekabet tam manasıyla ortadan kaldırılamamış olmasına karşın, ortak çıkarları koruyabilmek ve toplum güvenliğini sağlayabilmek amacıyla geliştirilecek işbirliği, anarşinin yadsınmasını ya da belli sınırlar dâhiline hapsedilmesini beraberinde getirecektir. Toplum nezdinde bunu gerçekleştirecek olan kurumlar ise devletlerdir.

Çatışma ve işbirliği sürekliliği toplumlar nezdinde karşılığını bulduğu gibi, toplumlar tarafından yaratılan devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerine de yön vermektedir. Ne var ki, uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olması, ulus devletlerin kendi toplumları için ifade ettikleri düzenleyicilikten yoksun olan uluslararası toplumun yapısal bir güç boşluğu içerisinde salınmasına yol açmaktadır. Bu durum, çıkar çatışmasına dayalı rekabetin artmasına ve uluslararası toplum nezdinde çatışmanın yadsınarak topyekûn işbirliğinin hâkim kılınmasına engel olmaktadır. Ancak, yine de uluslararası sistem tabanlı işbirliği girişimlerinin evrimsel bir çizgi doğrultusunda artmakta olduğunu gözlemliyoruz. Bunun en önemli nedenlerinden biri, devlet merkezli sistem düşüncesine eklenen uluslararası ve ulusötesi örgütlenmelerin sayısının ve etkinliğinin artması ise, diğeri de önemi giderek artan ve sistem tabanlı tartışmalarda en ön sıralara yerleşen ekonomik, ticari ve enerji odaklı meselelerde işbirliği yapılarak yeterli verimin alınabileceği düşüncesinin devlet adamlarının, toplumların ve özellikle işadamlarının belleklerinde önemli bir yer kaplamaya başlamasıdır.

Çalışmamız kapsamında odaklanacağımız Karadeniz Havzası; ulus devlet, güç ve çıkar odaklı sistemik yapısı ile çatışma faktörünün ön planda olduğu ve hem havzada yer alan aktörler bazında hem de havza ile ilgili küresel ve bölgesel aktörler ekseninde çıkar farklılaşması ve rekabete dayalı kutuplaşmanın ayyuka çıktığı bir coğrafi alanı nitelemektedir. Karadeniz Havzası'nda çatışma gerçekliğinin bu kadar baskın olmasının biri içsel diğeri de dışsal iki önemli nedeni vardır. Karadeniz Havzası tanımının içerdiği coğrafi alan kapsayıcılığının Soğuk Savaş sonrası ciddi bir başkalaşıma uğraması ve bu başkalaşım sonrası tarihsel, sosyo-kültürel, kimlik odaklı ve psiko-sosyal anlamda çok farklı içeriklere sahip olan coğrafi bölgelerin Karadeniz Havzası ana başlığı altında değerlendirilmeye çalışılması, farklı gerçekliklere ve çıkar algılamalarına sahip bölgelerin/ülkelerin birbirleriyle çatışmaya başlamalarına ve ortak bir paydada buluşamamalarına neden olmuştur. Çatışma merkezli anlayışı güçlendiren ikinci neden ise dışsal/sistem tabanlı olarak adlandırılabilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, sisteme hâkim olan Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya ve Çin gibi yükselen küresel güçlerin, sistemin yapısına ve geleceğine yönelik güç temelli bir anlaşmazlığa sürüklenmeleri, hegemonya kavramı ile çok kutupluluk arasındaki mücadelenin keskinleşmesine ve çatışma gerçekliğinin güçlenmesine neden olmaktadır. Karadeniz Havzası da uluslararası sistemik mücadelenin odaklandığı temel alan haline gelmiş olan Avrasya'nın bir alt bileşeni olarak, Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasındaki rekabete dayalı çatışmanın merkezi haline gelmektedir.

Buna karşın Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğini beraberinde getirecek girişimlerin sayısının ve kapsayıcılığının arttığını gözlemliyoruz. Bunun en önemli nedeni, sahip olunan ekonomik, ticari ve enerji tabanlı potansiyelin değerlendirilebilmesi ve havza ülkelerinin tümünü ilgilendiren bölgesel güvenlik ve çevre güvenliği gibi sorunlarla başa çıkılabilmesi noktasında ulus devletlerin tek başlarına alacakları kararların, sahip oldukları gücün ve caydırıcılığın yeterli olmamasıdır. Ancak, yine de havzada ortaya konan işbirliği girişimlerinin de genel manada çatışma iklimini yadsıyan bir karaktere sahip olmadığını hatta belirli düzeylerde ve alanlarda da olsa bölgesel işbirliğinden çok bölgesel çatışma iklimini kuvvetlendiren birer faktör haline geldiklerini söyleyebiliriz. Bunun en önemli

nedeni, Karadeniz Havzası'nın uluslararası sisteme eklenmiş büyük çaplı bir güç mücadelesinin ortasında kalmış olmasıdır. Yani havzadaki işbirliği inisiyatiflerinin gelişimini engelleyen ya da işbirliğinin belli bir siyasal/sistemik kutuplaşmayı da güçlendirecek şekilde yapılandırılmasını sağlayarak rekabeti ve çatışmayı önceleyen bir bölgesel gerçekliğin ortaya çıkmasına neden olan temel faktör, uluslararası sistemin yapısına ilişkin olarak süregelen güç savaşımıdır.

Çok farklı kimlikleri, siyasal anlayışları ve coğrafi gerçeklikleri bünyesinde bulunduran ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle SSCB'nin ideoloji ile perdelenmiş siyasal-sistemik hâkimiyetinden kurtulan Karadeniz Havzası'nda, Soğuk Savaş esnasında dondurulmuş olan toplumsal, tarihsel, etno-kültürel, dinsel ve siyasal problemlerin yeniden canlanması ve havzanın gecikmiş bir milliyetçi uyanış ile sarmalanarak ulusal güç, çıkar ve kapasite rekabetine dayalı realist bir anlayışı içselleştirmesi, bölgede çatışma unsurunun işbirliğine oranla daha baskın olmasının en önemli nedenlerinden biridir. Havza ile ilgili küresel ve bölgesel aktörler değerlendirildiğinde ise, Rusya ile ABD'nin havzaya olan yaklaşımlarının realist/neorealist perspektif çerçevesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni ise, bu iki aktör arasında uluslararası sistemin yapısına ilişkin bir güç mücadelesinin zaten sürüyor olmasıdır. ABD'nin kendi lehine işleyen mevcut sistemik konjonktürü korumak ve Karadeniz Havzası'nı da bu sisteme eklemek istemesi, Rusya'nın ise uluslararası sistemi çok kutupluluk yönünde yeniden düzenlemeyi arzulaması ve bu anlamda Karadeniz Havzası'nı kendi yörüngesinde olması gereken bir bölge olarak algılaması, iki küresel aktör arasındaki sistemik güç mücadelesini ve rekabeti ortaya koymaktadır. Havzayla ilgilenen bir diğer küresel aktör olan ve uluslararası sistemin yapısına ilişkin tartışmalarda genel itibarıyla ABD ile birlikte hareket eden AB ise, sahip olduğu "yumuşak güç" ve havza ülkeleri açısından ifade ettiği sosyal refah vurgusu özelinde, havzanın batısında yer alan ülkeler başta olmak üzere havza dâhilindeki ülkelerle karşılıklı bağımlılık ve Batı tarzı çoğulcu siyasal-yönetimsel anlayış temelinde ifadesini bulan "demokratik barış teorisi" ekseninde ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bir başka küresel aktör olan Çin'in bölgeye olan yaklaşımı daha çok ekonomik ve enerji tabanlı ilişkiler üzerinden şekillenirken, Rusya'nın ardından havzanın en önemli ülkesi olan Türkiye

ise, sahip olduğu ticari-ekonomik potansiyel ile tarihsel ve sosyo-kültürel etkinlik üzerine oturttuğu yumuşak güç faktörü bağlamında Karadeniz Havzası'nda bir bölgesel güç olabilmeyi arzulamaktadır.

Bu bağlamda Karadeniz Havzası'ndaki çatışma ve işbirliğinin dinamiğini gelenekselci teorilerin günümüze uyarlanmış birer sürümü olan neorealizm ve neoliberalizm ile açıklamak mümkündür. Zira mevcut konjonktürde uluslararası sistemin işleyişi halen güç ilişkileri çerçevesinde ele alınmakta, uluslararası sisteme egemen olan genel bir kurallar manzumesinden ve bu kurallara aykırı hareket edilmesi durumunda, kurallara aykırı hareket ederek barışı ve işbirliğini yadsıyan devletleri cezalandıracak kurumsal ve etkin bir üst yapının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Uluslararası sisteme halen anarşi egemendir ve sistemin işleyişinde çok kutupluluğa doğru bir kayış söz konusudur. Tıpkı uluslararası sistem çerçevesinde olduğu gibi, bu sistemin bir alt kümesi olduğunu söyleyebileceğimiz Karadeniz Havzası'nda da ulusal güç, çıkar ve göreceli kazanç unsuru gibi realizmin öngördüğü ve genel manada devletlerarası çatışma hususunu güçlendirecek faktörlerin etkinliğinden bahsedilebilir. Soğuk Savaş'ın kendisine özgü yapısı bağlamında SSCB'nin sistemik kontrolüne bırakılmış olan havza ülkelerinin, birbirleriyle olan tarihsel meselelerinin, sosyo-kültürel ve bölgesel anlaşmazlıkların, dondurulmuş sorunların, havzanın tanımına ve kapsamına ilişkin farklı algı ve görüşlerin, yeni bağımsız olmanın getirdiği milliyetçi dalgalanma ile birleşerek uluslararası sistem tabanlı küresel rekabete eklememesi, havzadaki sistemik yapının neorealizm ile ifade edilebilmesini kolaylaştırmaktadır.

Ne var ki, evrimsel bir çizgi çerçevesinde de olsa havza bağlamında belli alanlarda işbirliğinin yükselişte olduğunu görüyoruz. Bu işbirliği alanları genel itibarıyla neorealizmin öngördüğü "alçak politikaya" ilişkin hususlar olarak görülebilirse de, günümüzde alçak politika-yüksek politika ayrımının önemini yitirmeye başlaması ve ticaret ile enerji gibi sektörel alanların da devletlerin çatışma ya da işbirliği yönündeki kararlarını etkilemeye başladığı dikkate alındığında, sektörel işbirliği antlaşmalarının ve kurumlarının ortaya çıkması doğal bir durum olacaktır. Zira ulusal güce, kapasiteye ve yaşamsal çıkarlara büyük önem atfeden havza ülkeleri, yalnız başlarına kaldıklarında elde edemeyecekleri ya da

ulaşamayacakları hedeflere, sınırlı bir boyutta ve genel manada geçici antlaşmalar ile de olsa ulaşmak istemektedirler. Böylece, ulus devlet hükümetleri işbirliği yaptıkları diğer ülkeleri de kontrol altında tutabilme ve yakından izleyebilme şansına kavuşmakta, hükümetlerin halk nezdindeki meşruiyetleri artmakta ve havzanın sahip olduğu ekonomik potansiyel de herhangi bir çatışmaya mahal vermeden kullanılmış olmaktadır. Ancak, Karadeniz Havzası'ndaki işbirliği girişimleri henüz bölgesel kapsayıcılığa ulaşmış ve hükümetlerarası antlaşmalar boyutundan fonksiyonel tabanlı kurumsal boyuta aktarılabilmiş değildir. Bu durum, havzanın ulus devletlerin kontrolünde işleyen ve siyasal çatışma gerçekliğinin genel manada ekonomik/sektörel işbirliği girişimlerine üstün tutulduğu bir sistemik altyapısının olduğunu göstermektedir.

Karadeniz Havzası'nın çok farklı siyasal, tarihsel ve sosyo-kültürel gerçeklikleri içselleştirmiş olması ve Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasındaki sistemik alan hâkimiyeti mücadelesinin cereyan ettiği bir coğrafi alanı betimlemesi, hükümetlerarası antlaşmalar ve kurumsal yapılar ekseninde ortaya çıkan siyasal işbirliği girişimlerinin neoliberalizmin öngördüğü şekilde kapsayıcı, düzenleyici ve demokratik bir karakterde ortaya çıkmasını engellemekte ve neorealizmin öngördüğü güç mücadelesine dayalı, nisbi kazançları ön plana koyan ve sistemik kutuplaşmaya eklemlenmiş bir çatışma ortamı doğurmaktadır. Yani mevcut konjunktürde, belli ülkeler arasında ve belli kurumlar çerçevesinde kurumsallaştırılmaya çalışılan siyasal işbirliği girişimleri, ortaya konan amaca ve görünümü aykırı bir şekilde neorealizmin üzerinde durduğu çatışmanın dozunun daha da artmasına neden olabilmektedir. AB'nin doğuya doğru genişleme hedefinin Rusya tarafından endişeyle karşılanması ve bu ülkenin havzada yer alan diğer ülkeleri kendi siyasal yörüngesine alma çabaları ile GUAM adı verilen ve Avro-Atlantik Dünyası tarafından da desteklenen örgüte kurumsal manada KEİT, aktör bazında da Rusya tarafından karşı çıkılması, belli devletleri ve kurumsal yapıları kapsayan siyasal işbirliği girişimlerinin ne denli ciddi çatışmalara yol açabileceğinin gösterilmesi ve havzanın siyasal altyapısının incelenmesi aşamasında realist/neorealist kuramın liberal/neoliberal kurama göre çok daha baskın olduğunun ifade edilebilmesi açısından önemlidir.

Havzadaki çatışma ve işbirliği gerçekliğinin ifade edilebilmesi ve bu durumun bölgesel işbirliği sürecine olan yansımalarının incelenebilmesi noktasında neorealizm ile neoliberalizm dışında liberal hükümetlerarasıcılık ve fonksiyonalizmden de yararlanılmıştır. Zira havzanın mevcut siyasal altyapısı bütüncül bir siyasal işbirliğini cesaretlendirecek konumda değildir. Ancak, havzanın belli sektörler ve politika alanları çerçevesinde sahip olduğu potansiyel, siyasal çıkarları ve yönelimleri farklı olsa da, havza ülkelerini işbirliği yapmaya yöneltecek yapıdadır. Uluslararası sistemin üzerine yapılandırıldığı en temel politika alanları olan ekonomi, ulaştırma, enerji, ticaret, çevre ve hatta güvenlik alanında ortaya çıkan işbirliği fırsatları, çatışmanın işbirliğine üstün geldiği ve siyasal parçalanmışlık içerisinde bulunan Karadeniz ülkelerini de bir araya gelmeye itebilecektir. İşbirliği yapılması durumunda elde edilebilecek çıkarın ve ekonomik-politik kazancın oldukça büyük olması ve işbirliği girişimine/girişimlerine katılan küresel/bölgesel tüm aktörlerin bu durumdan yararlanabilecek olmaları, karşılıklı bağımlılığa dayalı, sınırlı ama etkin işbirliği antlaşmaları ile kurumlarının oluşmasını beraberinde getirmektedir. Tıpkı uluslararası sistem bağlamında olduğu gibi, Karadeniz Havzası da temelinde ekonomik kazanç ve güvenlik unsurları bulunan faktörler üzerinden işbirliğine yönelmektedir. Ne var ki, havzadaki siyasal çatışma unsurunun oldukça baskın olması ve ulus devletlerin gücü ile çıkarlarına, karar alma sürecindeki etkinliğine ve bağımsızlığına büyük bir önem atfedilmesi, bahsedilen politika alanları ile sektörler eksenindeki işbirliği girişimlerinin kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılık merkezli olarak şekillendirilmesini beraberinde getirecektir. Üzerinde durduğumuz işbirliği potansiyeli, liberal hükümetlerarasıcılık aracılığıyla şekillendirilen sektörel işbirliği antlaşmalarının başarısına, kapsayıcılığına ve ulus devlet hükümetleri ile halklar bağlamındaki meşruiyetine dayalı olarak, uluslararası sistemin yapısında dramatik bir değişim yaşanmadığı takdirde, orta vadede fonksiyonel kurumsallaşmaya evrilebilecektir.

Fonksiyonalizm bağlamında ortaya konacak örgütsel yapılanmaların, siyasal yönü bulunmayan teknik unsurlar olmaları, alınan kararların belli sektörler/politika alanları kapsamında bağlayıcılığının olması ve fonksiyonel kurumsal yapıların elde edecekleri büyük çaplı bir başarı öyküsü ortaya çıkana dek, toplum üzerindeki

etkilerinin ve meşruiyetlerinin oldukça sınırlı kalacak olması, bu örgütlerin yaratabilecekleri cazip ve karlı projeleri de hesaba katacak havza ülkelerinin bu kuramı orta vadede yönelebilecekleri en temel kar maksimizasyonu aracı olarak belirginleştirmektedir. Fonksiyonalizmin, çatışan çıkarların uyumlaştırılmasından ziyade, ortak sorunlara ve çıkarlara yöneliyor oluşu ve yine fonksiyonalizmin belli sektörel hedeflere ulaşılabilmesi için gerekli olan güç ve yetki ile donatılmış bir kurumsal otorite oluşturabilmek amacıyla, ulus devletlerin otoritelerine ve karar alma yetkilerine kısmi ve sınırlı bir müdahalede bulunması, çatışma ile yoğrulmuş havzadaki işbirliği potansiyelinin değerlendirilebilmesi noktasında bu entegrasyon kuramını ön plana çıkarmaktadır. Zira fonksiyonalizm, siyasal, askeri ya da sistemik rekabeti değil, teknik/uzmanlık odaklı sektörel unsurları işbirliğini kurumsallaştırabilme yönünde kullanmaktadır. Bu durum, orta vadede de olsa, havzadaki tüm aktörlerin yararlanabileceği bir işbirliği alanı oluşturulabileceğini göstermektedir.

Karadeniz Havzası'ndaki çatışma ve işbirliği dinamiklerinin bölgesel işbirliği sürecine olan etkilerinin incelenmesi noktasında gelenekselci teoriler çerçevesinde değerlendirilen neorealizm ve neoliberalizm dışında kalan kuramsal yaklaşımlar da kullanılabilir. Örneğin, uluslararası arenadaki aktörler nezdinde süregelen ilişki ağının üzerine temellendirildiği ortak kural, norm ve davranışları betimleyen rejim teorisi üzerinden havza incelenebilir ve çatışmanın temel nedeninin havzaya dair bir bölgesel rejimin oluşturulamamış olması olarak da bir değerlendirmede bulunulabilir. Ya da, uluslararası sistemi en güçlü devletlerin oluşturduğu karmaşık bir yapı olarak ele alan ve *Robert Cox*'un deyimiyle, uluslararası ilişkiler teorilerinin hemen hepsinin güçlü bir aktöre ya da belli bir amaca hizmet etmesi için yaratıldığını belirten eleştirel teori de havzadaki işleyişi anlatabilmek için kullanılabilirdi. Zira bu teori, uluslararası işbirliği antlaşmalarının ve örgütlerinin küresel ve bölgesel aktörlerin çatışan çıkarlarının perdelenmesi için kullanıldığını vurgulamaktadır ve işbirliğinin aslında çatışmayı gizlediğini kaydederek Karadeniz Havzası'na da vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra, anarşi, egemenlik, kimlik ve çıkarların sosyal olarak yapılandırılan ve Barry Buzan'ın da belirttiği üzere güvenikleştirme-ters güvenikleştirme yoluyla değiştirilebilen birer kavram olarak gören sosyal

yapısalcılık ile tehdit ve güvenliğin toplumsal olarak kurgulandığını, güvenliğin sadece askeri güvenlikten ibaret olmadığını çevresel, ekonomik, toplumsal ve enerji güvenliği gibi unsurların da söz konusu olduğunu belirten ve insan iletişimini ön plana yerleştiren Kopenhag Okulu bağlamında da havzadaki çatışma gerçekliği, işbirliği imkânları ve bölgeselleşme potansiyeli değerlendirilebilir.

Ne var ki, çalışma çerçevesinde havzadaki güç, çıkar ve ulus devlet odaklı çatışmacı ilişkiler ağı ile uluslararası sistemik mücadelenin kutuplaştırıcı etkisi verili birer unsur olarak değerlendirilmiş ve artan işbirliği antlaşmalarının ve kurumlarının gerisindeki itici güç, gelenekselci kuramlar olan neorealizm ve neoliberalizm bağlamında ele alınmıştır. Buna göre, mevcut çatışma ve işbirliği birlikteliği, havzadaki bölgesel işbirliği gerçekliğini kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılık, orta vadede de fonksiyonalizm ekseninde ele almamızı gerektirecektir.

Bu amaca uygun olarak, çalışmanın birinci bölümünde Karadeniz Havzası'nda çatışma ve işbirliğini anlamlandırabilme noktasında üzerinde durulması gereken kuramsal altyapı sorgulanacaktır. İkinci bölümde ise havzadaki bölgesel işbirliği sürecinin gelişimini engelleyen havza kaynaklı ve dışsal sorunlar üzerinde durulacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise bölgesel işbirliğini çağrıştıran fırsatlar betimlendikten sonra, havzadaki işbirliği sürecini şekillendirecek muhtemel gelecek senaryoları değerlendirilecektir.

1. BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASI'NDA ÇATIŞMA VE İŞBİRLİĞİNİ ANLAMLANDIRABİLMEK

1.1. Karadeniz Havzası Neresidir, Neyi İfade Etmektedir?

1.1.1. Karadeniz Havzası Neresidir?

Karadeniz Havzası, bulunduğu coğrafya ve taşıdığı tarihsellik açısından çok önemli sayılabilecek bir alanı ifade etmektedir. Bu havza, yalnızca doğal kaynaklara sahip olması ve petrol ile doğalgaz aktarım alanı haline gelmesi ile değil, aynı zamanda doğu-batı ve kuzey-güney eksenindeki konumu ile de ilişkilendirilmelidir.¹

Karadeniz Havzası; Orta Asya, Hazar ve Kafkaslar ile Balkanlar'ı, Rusya ve Ukrayna'nın temsil ettiği kuzey ile Türkiye üzerinden güneyi, genel anlamda da Asya ile Avrupa'yı bir araya getiren bir coğrafyayı ifade etmektedir.

Bu havza tarih boyunca çok çeşitli toplumların birbiriyle iletişim kurduğu, kültürel etkileşim içerisine girdiği ve her anlamda kaynaştığı bir bölge olagelmıştır. Öyle ki, Karadeniz Havzası, Vikingler ile Helenlerin birbiriyle buluştuğu, Argonotların Altın Post'u bulabilmek için sefer düzenlediği ve Slavlar ile Helenlerin kaynaştığı bir coğrafyayı nitelemektedir. Tarih boyunca koruduğu bu köprübaşı konumunu bugün de sürdüren havzada, bugün farklı halklar ve kültürler yaşamaktadır.

Çoğu kişi için Karadeniz deyince akla yalnızca bu denize kıyısı olan ülkeler gelmektedir. Fakat bugün, Karadeniz Havzası deyimi ile çok daha geniş bir coğrafyadan dem vurulmaktadır. İşin gerçeği, Karadeniz Havzası'nın tam olarak neresi olduğu ve hangi bölgeleri kapsadığı konusunda üzerinde tam olarak anlaşılabilmiş bir tanımlama yoktur. Aslında, Karadeniz Havzası tanımlaması yalnızca coğrafi gerçeklere dayalı olarak değil; askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel faktörler de değerlendirilerek kullanılmaktadır.² Karadeniz Havzası tanımının bu

---

¹ Mert Bilgin, "Karadeniz Havzasının Güncel Jeopolitiği", **KARASAM**, 4 Şubat 2010, (Çevrimiçi) <http://karasam.giresun.edu.tr>, 3 Haziran 2010.

² Ronald Hatto, Odetta Tomescu, "The EU and the Wider Black Sea Region: Challenges and Policy Options", **Garnet Policy Brief**, Number 5, January 2008, p.1.

kadar geniş olarak algılanması genel olarak Soğuk Savaş sonrası ortaya konmuş olan bir tutumdur ve henüz herkesçe kabul edilebilmiş değildir.

Günümüzde Karadeniz Havzası denince; Kafkasya'nın tamamı, Doğu ve Güneydoğu Balkanlar, Ukrayna ve Rusya'nın güneyi ile Türkiye akla gelmektedir. Dikkat edilirse, Karadeniz Havzası'nın tıpkı eskiden olduğu gibi Doğu ile Batı arasında bir bağlantı noktası, bir sınır çizgisi oluşturduğu görülebilecektir. Ne var ki, Karadeniz Havzası ve bu havzada yer alan halklar, Batılıların bilinçaltında hep ötekileştirilen unsur konumunda kalmıştır³.

Yarı kapalı bir havza olan Karadeniz, Avrupa Kıtası'nın yaklaşık olarak 1/3'ünü örtecek kadar büyüktür. Toplamda 2 milyon kilometrekarelik bir alana sahip olan Karadeniz⁴, etrafındaki kara parçalarından kendisine dökülen Tuna, Dinyeper, Dinyester, Kuban ve Don Irmakları ile oldukça büyük bir alanı kaplamaktadır.

Karadeniz aynı zamanda bir iç denizdir ve Türk Boğazları aracılığıyla Ege'ye ve Akdeniz'e açılmaktadır. Kuzey Karadeniz'de bulunan Azak Denizi de Kerç Boğazı ile Karadeniz'den ayrılıyor olsa da, birçok coğrafyacı tarafından Karadeniz'in doğal bir uzantısı olarak görülmektedir.

Bir deniz olarak Karadeniz, Azak Denizi ile birlikte 436.400 kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır⁵. Karadeniz, Maine-Tuna Kanalı ile Kuzey Denizi'ne, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri aracılığıyla Baltık Coğrafyası'na ve Don-Volga Nehirleri'nin birleştirilmesi ile de Hazar Denizi'ne ulaşır.

Karadeniz'in nehirler açısından çok zengin olduğu ortadadır. Bu durum, bu denizin çok sayıda bölge ile eklemelenmesine ve havzanın sınırlandırılmasında zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır⁶.

Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin sayısı Soğuk Savaş döneminde yalnızca 4 iken (SSCB, Türkiye, Bulgaristan, Romanya), Soğuk Savaş'ın sona ermesinin

---

³ Aurelian Stinga, "European Security in the Wider Black Sea Area", **USAWC Strategy Research Project**, March 12, 2007, p.1.

⁴ Nikolay Kouyumdjiev, "Karadeniz Stratejik Eylem Planının Uygulanması-Bulgaristan Bakış Açısı", **Karadenizi Kurtarmak**, Konu 8, Haziran 2005.

⁵ Akın Alkan, **21.Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.17.

⁶ Neal Ascherson, **Karadeniz**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.16.

ardından bu rakam artmış ve 6'yı bulmuştur. Bu devletler; Rusya Federasyonu, Ukrayna, Gürcistan, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'dir. Yani, Karadeniz Havzası denildiği anda direkt olarak aklımıza gelmesi gereken ülkeler bunlardır.

Ne var ki, hem uluslararası arenada hem de 1992'de kurulmuş olan KEİT'in kuruluş aşamasında Karadeniz'e kıyası olmayan devletlerin de Karadeniz Havzası'na dâhil edildiğini görüyoruz. Bu devletler; tarihsel boyuta haiz bağlar, coğrafi yakınlık ve ekonomik ilişkileri neticesinde Karadeniz Havzası'na ait olarak kabul edilmişlerdir⁷.

Karadeniz Havzası, coğrafi-siyasal anlamda 4'e ayrılmaktadır. Bu bölümlenmeler, Kuzey Karadeniz Havzası, Güney Karadeniz Havzası, Doğu Karadeniz Havzası ve Batı Karadeniz Havzası olarak adlandırılmaktadır. Fakat bu ayrımlar pek sık kullanılmaz ve Karadeniz'e tek bir havza gözüyle bakılmaya çalışılır.

1.1.2. Günümüzde Karadeniz Havzası

Karadeniz Havzası'nın son yıllarda çok fazla ön plana çıkmasının en önemli nedeni, kuşkusuz, bulunduğu coğrafya olmuştur. Çok uzun bir süredir yalnızca Türkler ve Rusların egemen olduğu bir deniz alanını nitelemekte olan Karadeniz, Soğuk Savaş boyunca bu özelliğini korumayı bilmiştir. Fakat gelinen noktada bu 'kapalılığın' devam ettirilebilmesi pek de mümkün görünmemektedir. İşin aslı, Karadeniz'in bulunduğu coğrafya hala dış güçlerin bu bölgeye ulaşımını kısıtlamaktadır. Özellikle askeri anlamda, Rusya gibi küresel bir güç ile Türkiye gibi bölgesel bir gücün dışında henüz hiçbir küresel ya da bölgesel güç bu alana girebilmiş değildir ve yakın zamanda da girecek gibi görünmemektedir. Karadeniz'in yarı kapalı bir deniz oluşu ve bu yarı kapalılığı sağlayan Türk Boğazları'nın da Montrö ile kilit altına alınması, Rusya dışındaki küresel güçlerin doğrudan bu havzaya girmesini engellemektedir⁸. Bu durum Karadeniz Havzası'nın büyük çaplı askeri çatışmalardan da uzak kalmasını sağlamaktadır.

---

⁷ Ines Hartwig, "Black Sea Economic Cooperation Process", **EIPASCOPE**, Vol.1, 1997, pp. 1-2.

⁸ Bülent Karadeniz, "Security and Stability Architecture in the Black Sea", **Perceptions**, Winter 2007, p. 98.

Karadeniz Havzası, Batı'nın Soğuk Savaş sonrası oluşturduğu güvenlik odaklı planlarda yer almasına rağmen, bu bölgeye gösterilen ilgi Akdeniz Havzası ve Ortadoğu Bölgesi'ne gösterilen ilgi kadar dikkat çekici olmamıştır.⁹

Atlantik İttifakı'nın Karadeniz üzerinde uygulamak istediği politikaların başarılı olamamasının en önemli sebeplerinden biri de havzaya yaklaşım konusunda yaşanan çift başlılık olmuştur. Bir yandan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kullanılarak, Karadeniz'de Batı ile iyi ilişkiler kuracak işlevsel bir yapı oluşturulmaya çalışılırken, diğer yandan da bu örgüte olan güvensizliği ortaya koyacak bir şekilde AB ve NATO'nun etki alanının Karadeniz Havzası'nın neredeyse tamamını içerisine alacak şekilde genişletilmek istenmesi, Batı'nın yaşadığı kafa karışıklığını göstermektedir.

Bugün gelinen noktada, Batı ile eşgüdüm içerisinde olacak bir işbirliği teşkilatının oluşturulması düşüncesi tamamıyla ikinci plana atılmıştır. Avrupa, Avrasya ve Ortadoğu Bölgeleri'nin güvenlik alanında bulunan Karadeniz Havzası¹⁰, Batı tarafından artık tamamıyla güvenlik ekseninde ele alınmakta ve bölge, küresel ve bölgesel güçler arasında süregelen paylaşım mücadelesinde önemli bir cephe haline getirilmeye çalışılmaktadır.

Rusya ile NATO'nun temsil ettiği Atlantik Dünyası arasındaki mücadele sürerken, Karadeniz Coğrafyası'nda yer alan diğer aktörlerin pek de etkin bir rol oynayamadıklarını ve etken değil, edilgen bir tutum izlediklerini görüyoruz. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, bu bölgede yer alan devletlerin sağlam bir Karadeniz bölgeciliği görüşüne sahip olmamasıdır.¹¹

Alexander Goncharenko günümüzde Karadeniz Havzası'nın tam olarak neyi ifade ettiğini çok iyi bir şekilde özetlemiştir. Ona göre: *“Klasik jeopolitik teorilere göre, Karadeniz Havzası, Avrasya'da düzenin ve güvenliğin en önemli köşe taşlarından biridir. Bu bölge sahip olduğu doğal kaynaklar, enerji ve ulaşım hatları*

---

⁹ Felix Ciuta, “Parting the Black Sea (Region): Geopolitics, Institutionalisation and the Reconfiguration of European Security”, **European Security**, Vol.16, No.1, 2007, p. 55.

¹⁰ Ronald D. Asmus, Bruce P. Jackson, “The Black Sea and the Frontiers of Freedom”, **Hoover Institution**, June/July 2004, No.125.

¹¹ Dimitrios Triantaphyllou, “The Security Paradoxes of the Black Sea Region”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, p. 227.

ile çok hassas bir alandır. Karadeniz Havzası, kalpgah (heartland) ve kenar kuşak (rimland) teorilerinin de kesişim alanını oluşturmaktadır. Bu bölge üzerinde sağlanacak hâkimiyet, Avrasya egemenliğini de beraberinde getirecektir. Bu nedenle Karadeniz Havzası; siyasal, askeri, finansal, vb. alanlarda tüm küresel aktörlerin ilgi alanında bulunmaktadır¹².”

Karadeniz Coğrafyası, çeşitli sorunlara, yeni gerçekliklere ve eski gerilimlere ev sahipliği yapmaktadır. Siyasal ve ekonomik sorunlarla, küresel güçler arasındaki siyasal mücadelelerle ve çok taraflı diyalog eksikliği ile sarmalanmış olan bölgenin güçlü kurumsal yapılar oluşturması da oldukça güçtür¹³.

1.1.3. Geniş Karadeniz Havzası

Geniş Karadeniz Havzası, 1990’lı yıllara kadar kullanılan bir tanım değildi. Bunun en önemli nedeni, Soğuk Savaş’ın havza devletlerini birbirlerine karşı şüphe duyar hale getirmesi ve karşıt kutuplar içerisinde yer alan devletlerin birbirleriyle mücadele içerisinde olmasıdır.

1989’da Doğu Bloğu’nun dağılması ve 1991’de SSCB’nin ortadan kalkması ile birlikte Karadeniz Havzası’nda yeni gelişmelerin yaşanacağı ilk sinyalleri alınmıştır. Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin dış politikalarında ve birbirleriyle ilişkilerinde büyük değişimlerin yaşanabileceği zaten tahmin ediliyordu. Fakat değişim yalnızca bu denize kıyısı olan ülkeler için geçerli olmamış ve ‘havza’ kelimesinin anlamının yeniden düşünülmesini gerektirecek dönüşümler yaşanmaya başlamıştır.

Havza; dağ ve tepelerle sınırlanmış, suları aynı denize akan kara parçası, deniz boyunca uzanan kıyı ya da bölge olarak tanımlandığına göre, Karadeniz de büyük bir havzadır. Zira bu denize akan Tuna, Dinyeper, Don, Volga gibi nehirler ve bu denizi çevreleyen Balkan Dağları, Transilvanya Alpleri, Kafkas Sıradağları ve Kuzey Anadolu Sıradağları bulunmaktadır. Bu durumda Karadeniz Havzası’nı, Tuna,

---

¹² Alexander Goncharenko, “The Wider Black Sea Area: New Geopolitical Realities, Regional Security Structures and Democratic Control: A Ukrainian View”, **NATO Defense College Occasional Paper**, Vol.11, No.2, 2005, p. 23.

¹³ Triantaphyllou, “The Security...”, s. 228.

Dinyeper ve Don Nehirleri'nin üzerinden geçerek Karadeniz'e ulaştığı; Balkanlar, Kafkaslar ve Anadolu'yu da içerisine alan coğrafi bölge olarak görebiliriz¹⁴.

SSCB'nin dağılmasının ardından Karadeniz Havzası'nda bağımsız hareket etmeye başlayan yeni devletlerin ortaya çıkması, bu devletlerin hemen hepsinin etnik ve dinsel kaynaklı siyasal problemler yaşaması ve bölgede kanlı iç savaşların patlaması, Batı Dünyası'nın dikkatini Karadeniz Havzası'na çekmiştir¹⁵. Havzanın üzerindeki Sovyet gölgesi de ortadan kalkınca, başta ABD olmak üzere Batılı devletler ve kurumlar rahatlıkla bölgeye nüfuz etmeye ve Rusya'nın dolduramadığı boşluğu, Türkiye'nin de yardımlarıyla, doldurmaya başlamışlardır. 1990'ların başından itibaren Avrasya Coğrafyası'nda kartlar yeniden dağıtılmaya başlanırken, Karadeniz Havzası bu dağıtımın merkezinde bulunuyordu¹⁶. İşte, Geniş Karadeniz Havzası tanımı tam da bu noktada ortaya çıktı.

Hazar Denizi'nin Volga ile Don Nehirleri arasında yapılan kanal ile Karadeniz'e bağlandığı ve Hazar Denizi'nin de kapalı bir havza olduğu düşünüldüğünde, Karadeniz bu kanal aracılığıyla Hazar Havzası'nı da dünyaya bağlayan bir köprü haline gelmektedir. Bu nedenle Karadeniz ve Hazar Havzaları birlikte ele alınır hale gelmiştir. Yine, Ren-Maine-Tuna aracılığıyla Baltık Denizi'nin de Karadeniz'e çıkışının sağlanması, Baltık ile Karadeniz arasındaki bölgede bulunan ülkeleri de Karadeniz Havzası ile bağlantılı kılmaktadır¹⁷.

11 Eylül Olayları'nın ardından, NATO'nun 2002 yılında gerçekleştirdiği Prag Zirvesi sonrası teşkilatın Doğu'ya doğru genişlemesi ve 'yeni yetenekler' kazanarak sonunda Karadeniz ve Hazar Havzaları'nı da içerisine alması konusunda görüş birliğine varılmıştır¹⁸. Bu zirvenin ardından, Bulgaristan ve Romanya gibi Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler NATO'ya kabul edilmiş ve Avro-Atlantik Dünyası'nın yeni hedefinin genelde Avrasya Coğrafyası'nda, özelde de Geniş

¹⁴ "Başlarken", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Bahar 2004, (Çevrimiçi) <http://www.karamyayincilik.com/dergi1.htm> , 17 Haziran 2010.

¹⁵ Mustafa Aydın, "New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus: Causes of Instability and Predicament, **Center for Strategic Research**, 2000, pp. 10-13.

¹⁶ Yannis Tsantoulis, "Geopolitics (Subregionalism), Discourse and a Troubled 'Power Triangle' in the Black Sea", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, p. 243.

¹⁷ Bilge Buttanrı, **Bölgesel Güç Karadeniz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 17.

¹⁸ A. Elizabeth Jones, The Road to NATO's Prague Summit: New Capabilities, New Members, New Relationships, October 21, 2002, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/p/eur/r/s/rm/2002/14609.htm> , 17 Haziran 2010.

Karadeniz Havzası üzerinde siyasi, askeri ve ekonomik etkinlik kurabilmek olduğu anlaşılmıştır.

2004'te İstanbul'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi sonrası, Balkanlar'dan sonra Kafkaslar ile de ilgilenileceği ve NATO'nun Karadeniz'e savaş gemileri sokarak bu bölgede Rusya'nın elinde olan güç tekelini kırmayı amaçladığı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede NATO, Montrö'nün değiştirilmesi ve Akdeniz'deki Aktif Çaba (Active Endeavour) Misyonu'nun bir benzerini Karadeniz'de de gerçekleştirmek gibi hedefler belirlemiştir¹⁹.

Geniş Karadeniz Havzası kullanımını değişik şekillerde farklılaştıran tanımlamalar da vardır. Örneğin, Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler deyince yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan 6 ülke kastedilmektedir. Ya da Karadeniz'e bitişik (komşu) ülkeler deyince Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Karadağ, Macaristan, Makedonya, Moldova, Slovakya, Sırbistan ve Yunanistan'dan bahsedilmektedir²⁰. Bu ülkelerden bazıları KEİT'e üyeyken, kendilerini Karadeniz Havzası ile bütünleştirme isteğinde olmayan ya da KEİT üyeleri ile sorunlar yaşadığı için bu topluluğa üye olamayan diğerleri (Slovakya, Belarus, Macaristan, Karadağ, Makedonya) fiili olarak Karadeniz ile ilgili görünmektedir.

Geniş Karadeniz Havzası'ndan daha az kullanılan ve havzanın sınırlarını ifade eden bir diğer kullanım da 'Karadeniz Etki Alanındaki Ülkeler' deyimidir. Az önce bahsettiğimiz kullanımları bünyesinde barındıran bu deyim aynı zamanda Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, vb. gibi ülkeleri de içerisine alır.

Karadeniz Havzası'na dâhil olan bölgelerin ve ülkelerin sayısının fazlaştırılmasının bir diğer sebebi de, günümüzde Geniş Karadeniz Havzası'nda yer aldığını belirttiğimiz ülkeler arasındaki ekonomik yakınlıktır. Karadeniz, tarih boyunca Avrupa'dan Hazar'a uzanan ticaret yollarının kesişme noktasında bulunmuştur. Karadeniz'e egemen olan güçler de Doğu'dan Batı'ya yapılacak göçleri ve mal ticaretini kontrol eder hale gelmiştir. Ticaretin ve insan hareketliliğinin çok arttığı günümüzde, Karadeniz'e egemen olan tek bir siyasi güç

---

¹⁹ Nurşin Ateşoğlu Güney, **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2006, ss. 52-57.

²⁰ Mustafa Aydın, "Regional Cooperation in the Black Sea and Integration to Euro-Atlantic Structures", **NATO Defense College, Research Branch**, December 2005, p. 31.

de olmadığı için, düzenin sağlanması adına bölge devletlerinin işbirliği içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir²¹. İşbirliğinin sağlanması da ancak Doğu Avrupa, Balkanlar, Türkiye ve Kafkaslar Bölgeleri'nde yer alan devletlerin bir arada hareket etmeyi öğrenmeleri ile mümkün olabilecektir.

Yine de, Geniş Karadeniz Havzası deyimini en çok kullanan aktörler AB ve ABD'dir. Enerji kaynakları açısından çok zengin olan Hazar Havzası'nın, bu kaynaklarını ancak Karadeniz üzerinden Avrupa'ya ulaştırabilecek olması²², Rusya'nın arka bahçesinde yer aldığı için bu ülkenin dış politik hamlelerini yakından takip etme imkânı tanınması, Ortadoğu ve Orta Asya'ya çok yakın olması ve AB'nin güvenliği açısından çok büyük önem taşıması gibi nedenler dolayısıyla, bu bölge Atlantik Dünyası nezdinde tek parça olarak algılanmaktadır.

Karadeniz Havzası'nın coğrafi anlamda neyi ifade ettiği ve Soğuk Savaş sonrasında bu bölgenin farklılaştırılmaya çalışılan coğrafi ve siyasal sınırlarına ilişkin yaklaşımlar ile ne amaçlandığı ortaya konduktan sonra ele alınması gereken en önemli husus, havzaya hâkim olan çatışma iklimi ile bölgesel ve küresel aktörler tarafından yapılandırılmış olan bu iklimin oluşumunu geciktirdiği bölgesel işbirliği sürecinin kavramsal arka planı olmalıdır.

1.2. Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Realist/Neorealist Kuram Bağlamında Tartışılması

1.2.1. Çatışma Gerçekliği ve Neorealizm

Karadeniz Havzası mevcut görünüm itibarıyla çok çeşitli çatışmalara ev sahipliği yapmaktadır. Siyasal, ekonomik, toplumsal ve hatta askeri boyutlara haiz olan bu çatışmalar, gerek bölge devletleri arasında, gerekse de küresel ve bölgesel güçlerin dış politikaları bağlamında ortaya çıkabilmektedir. Havzadaki çatışma eşliğinin ne kadar düşük olduğu, 2008 Ağustos'unda yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı'nda da net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bölgedeki çatışma eşliğinin bu kadar düşük olması, bölgesel işbirliği girişimlerinin önünü tıkamaktadır. Soğuk Savaş

²¹ Ahmet İmre, "Financial Cooperation Within the Black Sea Region", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, pp. 243-255.

²² Ersan Bocutoğlu ve Gökhan Koçer, "Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post Cold War Era", **OSCE Yearbook**, 2006, p. 112.

sonrası, Karadeniz Havzası'nın Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki uluslararası sistemik mücadelenin bir parçası haline gelmiş olması, Rusya dâhil havza ülkelerinin dış politika yaklaşımlarının çatışma yönüne evrilmesinde en önemli etken olarak görülebilir. Yine havza devletlerinin kendi aralarında ya da kendi toprakları içerisinde süregelen toprak bazlı mücadeleyi yansıtan ya da tarihte yaşanmış dramatik bir olaya atıf yapan ve halkların belleklerinde hala tazeliğini korumakta olan birtakım meseleler de çatışmayı çağrıştırmaktadır. Ermenistan ile Türkiye ve yine Türkiye ile Yunanistan arasındaki tarihsel boyuta haiz problemler bu türden çağrışımlara birer örnek oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Sovyet tarzı korporatist ekonomi modelinin terk edilmeye başlanması ve bu modelin yerine ABD ve AB'nin öngördüğü serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi, bu modele geçiş aşamasında havza ülkelerinin birbirleriyle ve kendi toplumlarıyla sosyal boyuta da haiz ciddi problemler yaşamalarına neden olmuştur. Aynı şekilde, Soğuk Savaş'ın hemen ardından, Batı tarafından kendisine adeta dayatılan serbest piyasa ekonomisi modeline ilişkin reformları gerçekleştirmek isteyen Rusya'nın dağılmanın eşiğine gelmesi ve sosyal refah düzeyinin müthiş bir düşüş yaşaması sonrası bu modeli kendi toplumsal ve ekonomik gerçekleri üzerinden yeniden değerlendirerek, kendisine özgü ve nispeten kontrollü bir ekonomi modeli geliştirmesi, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki mesafeyi daha da arttırmış ve çatışmanın boyutunu da genişletmiştir. Havzadaki çatışma gerçekliğinin sosyo-kültürel boyutunu ise, Soğuk Savaş sonrası dönemde havzanın sınırlarının genişletilmesi ve Geniş Karadeniz Havzası adlı bir coğrafi-siyasal yaratının ortaya konmasının ardından, havza ile ilgili olan ya da olmayan pek çok ülkenin bölgeye eklenmesi sonucu ortaya çıkan bölgesel kimlik bunalımı ile AB genişlemesi sonrasında ortaya çıkan Avrupalılık-Karadenizlilik düalizmi oluşturmaktadır.

Siyasal ve askeri çatışma deyince akla ilk gelen unsurlar güç, ulusal güç ve güç unsuruna dayalı realist paradigma olmaktadır. Güç ve ulusal güç kavramına yüklenen anlamlar oldukça farklı olmasına karşın, klasik realizmin en önemli teorisyeni olarak görülebilecek Hans Morgenthau, politikayı güç mücadelesi olarak tanımlamakta ve gücün politika üretiminin temel ereğini oluşturduğunu, güç

unsurunun bir ilişki biçimi olduğunu belirtmektedir²³. Gücün bir amaç değil, ancak bir araç olabileceğine dair yaklaşımı ise Kenneth Waltz'da görürüz. Ona göre, devletin en temel amacı güç elde etmek değil, güvenlik içerisinde bulunabilmektir ve güç unsuru güvenliğe ulaşılabilmesi yolunda bir araç olarak kullanılacaktır. Ulusal güç ise birçok yazar tarafından farklı tanımlamalarla ele alınmış bir kavramdır²⁴. Ne var ki, ulusal gücün tanımı noktasında da Hans Morgenthau'nun görüşleri ön planda tutulmaktadır. Ona göre, ulusal güç, bir ulusu diğer uluslardan üstün gösteren nicel ve nitel unsurlardır²⁵. Morgenthau, bu tanımlamayla hem askeri ve ekonomik gelişim düzeyi hem de kültürel yakınlık, liderlik, ilişkilerin tarihsel seyri, dostluk ilişkileri ve kültürel özellikler gibi unsurları ifade etmeye çalışmıştır. Neorealizm ise klasik realizmin aksine ekonomik ve askeri gücün birbirlerinden ayrılamayacağını kaydetmekte ve güç unsurunun sürekli olarak farklılaşan bir içeriğe sahip olması hasebiyle, devletlerin ulusal gücünün karşılaştırılmasının ve bu alanda bir statükonun sağlanmasının oldukça zor olduğunu ifade etmektedir. Realizm ile neorealizmin ulusal güç unsuruna bakışta farklı duruşlar sergilemelerinin en önemli nedeni, neorealist kuramın güce olan bakışıdır. Neorealizm, ulusal gücü devletlerin hayatta kalma ve varlığını koruma amacının bir uzantısı olarak görmektedir. Yani neorealizme göre güç bir amaç değil, sadece bir araçtır.

Neorealizm de, tıpkı klasik realizm gibi gücün hâkimiyetini ve siyasi-askeri çatışmaların kaçınılmaz olduğunu kaydetmesine ve bu noktayı paradigmanın tam merkezine yerleştirmiş olmasına karşın, yapı kavramına bakış noktasında klasik realizmden ayrılmaktadır. Neorealizmin kurucusu olan Waltz, uluslararası yapı sayesinde farklı siyasal sistemlere ve farklı ideolojik yapılanmalara sahip olan devletlerin birbirlerine çok benzeyen politikaları içselleştirdiklerini ifade

---

²³ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace**, New York, Alfred A. Knopf, 1978, pp. 4-20.

²⁴ Örneğin K.J. Holsti ve Frankel, ulusal gücü kapasite olarak tanımlamakta ve bu gücün diğer devletlerle karşılaştırıldığı zaman bir anlam taşıyacağını kaydetmektedir. Raymond Aron ise ulusal gücü diğer devlet ya da devletler grubu üzerinde etki yaratabilme ve o devletin ya da devletler grubunun kararları ve davranışlarını değiştirerek kendi istediği şekilde davranmalarını sağlayabilme yeteneği olarak görmektedir. Stefano Guzzini ise ulusal gücün hem karşılaştırma hem de ilişki kurma sonucu anlamlandırılabilceğini ifade etmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, ss. 165-169.

²⁵ Nicel unsurlar deyince coğrafya, sahip olunan doğal kaynaklar, endüstriyel gelişim seviyesi, askeri kapasite ve nüfus faktörünü, nitel unsurlar olarak da ulus karakteri, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin yapısını anlamalıyız.

etmektedir²⁶. Neorealizmin ulusal sistem ile uluslararası sistemin birbirlerinden farklı iki alan olduğuna dair açıklamaları, her iki sistemin temel argümanları, temel birimlerin niteliği ve kapasiteleri göz önünde bulundurulduğunda anlamlandırılabilir. Zira ulusal siyasal sistem içerisinde devlet örgütlenmesinin temsil ettiği hiyerarşik bir yapılanma söz konusuysen, uluslararası sistem bazında belli kurumlar ve kurallar dâhilinde oluşturulmuş bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Yani itaat eden-edilen, ya da ast-üst ilişkisi gibi bir kavramsallaştırma uluslararası sistem bazında yok hükmündedir²⁷. Neorealizm, uluslararası ilişkilerin kaos yaratan bir düzensizlik değil, anarşist bir düzen öngördüğünü belirtmektedir. Bu anarşist düzeni yaratan temel yapısal unsur ise, devletler arasında oluşan güç dengesi olmaktadır.

Kenneth N. Waltz, uluslararası ilişkilerde güç dengesi unsurunun altını çizen en önemli teorisyendir. Waltz'a göre devletler, uluslararası sistemdeki karar verici aktörler olarak, rasyonel hareket etmek ve varlıklarını korumak zorundadırlar. Zira uluslararası sistemde, ulusal sistemin hiyerarşik yapısını koruyan devlet yapılanmasına benzer bir merkezi otorite bulunmamaktadır. Devletler, anarşik bir uluslararası yapı içerisinde hareket etmek zorunda oldukları için güvenlik unsuruna önem vermek mecburiyetindedirler²⁸. Waltz, uluslararası yapıdaki düzenin devam edebilmesi noktasında, güç dengesi unsurunun devamlılığının çok önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Ona göre, belli bir zaman içerisindeki güç dengesi, sistemi oluşturan parçalardan birinin konumunda yaşanacak büyük çaplı bir değişikliğin ardından dahi, başka bir biçimde ve başka bir aktörün sisteme dâhil olmasıyla yeniden oluşmaktadır²⁹.

---

²⁶ Bu noktada Kenneth Waltz ve takipçilerinin klasik realistlerden ciddi bir şekilde ayrıldıklarını görüyoruz. Nitekim klasik realizmde dış politikanın oluşumunu sağlayan en önemli faktörler insan doğası ve ulusal güç, yani kapasite iken; neorealizme göre devletlerin dış politikalarını yönlendiren en temel husus uluslararası sistemdir. Waltz, uluslararası sistem ile ulusal dış politika ayrımının üzerinde önemle durmaktadır. Waltz'a göre devletlerin oluşturduğu uluslararası sistem, ulus devletlerin kurgulayacakları dış politikayı etkiler, yönlendirir ve hatta değiştirebilir. Daha fazla bilgi için bkz. Kenneth N. Waltz, "Realist Thought and Neorealist Theory", **Journal of International Affairs**, Vol.44, Issue 1, 1990, pp. 21-37.

²⁷ Arı, **Uluslararası...**, s. 188.

²⁸ Raimo Vayrynen, "Bipolarity, Multipolarity and Domestic Political Systems", **Journal of Peace Research**, Vol.32, No.3, pp. 361-371.

²⁹ Bu noktada sistemin iki kutuplu ya da çok kutuplu olmasının neorealizmin öngördüğü güç dengesi açısından pek bir öneminin olmadığını, ancak neorealist kuramcılarının, iki kutuplu sistemi istikrarlı

Neorealizm, genel-geçer ve bilimsel bir uluslararası politika teorisi geliştirmeye çabaladığı için varsayımlarını iç politikadan soyutlayarak ve uluslararası sistemin, bu sistemi oluşturan parçalar, yani devletler üzerindeki etkisini sorgulayarak ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Waltz'un da ortaya koyduğu üzere, neorealizm, güç ve dış politika konularındaki yaklaşımlarını insan faktörü ve ahlak gibi faktörlerden soyutlayarak geliştirmektedir. Neorealizm bu kıstasa uygun bir şekilde, devletlerin iç yapılarını göz önünde bulundurmadan hareket etmeye çalışmakta ve iç politik gelişmelerin dış politika bağlamında önemi olmadığına ya da olmaması gerektiğine değinerek, devletlerin iç politik yapıları ve durumları ne olursa olsun, dışarıya karşı tek ses olarak konumlanacaklarını belirtmiştir. Kara kutu teorisi (Black Box Theory)³⁰ de denen varsayıma uygun olarak oluşturulmuş olan bu sistemsel öngörü, ulusal dış politikanın uluslararası sistemden etkilenecek şekilde oluşturulduğunu kaydederek, klasik realizmin önceliği ulusal dış politika oluşumuna veren tümevarımcı yaklaşımına karşıt olarak tündengelimci bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ne var ki, dış politika oluşum sürecinde iç politik yapının, aktörlerin ve gelişmelerin etkisini yadsıyan bu anlayış, oldukça tartışmalı bir argüman olarak ele alınmaktadır.

Neorealizmin dayandığı en önemli unsurlardan biri de güvenlik ikilemi (security dilemma) olarak adlandırılan kavramdır. Güvenlik ikilemi, devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için edindikleri araç-gereçlerin diğer ülkeler tarafından tehdit olarak algılanacağına vurgu yaparak, tehdit algılayan ülkelerin kendi güvenliklerini sağlayabilmek için silahlanacağını ve böylece ciddi bir güvenlik

---

olması nedeniyle çok kutupluluğa tercih ettiklerini belirtmek gerekmektedir. Zira iki kutuplu sistemde sistemin taşıyıcısı olan aktörler, daha öngörülebilir, tedbirli ve net hareket etmektedirler. Bunun yanı sıra çok kutuplu sistemlerin en temel özelliklerinden biri olan karşılıklı bağımlılık unsurunun öneminin artması, neorealizmin çok kutupluluğa karşı çıkmasının en önemli nedenlerinden biridir. Neorealizm, içinde bulunduğumuz çok kutuplu sistemden daha çok Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası sistemi arzulamaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Kenneth N. Waltz, "The Stability of a Bipolar World", *Daedalus*, Vol.93, No.3, 1964, pp. 881-901.

³⁰ Kara Kutu Yaklaşımı, devletlerin iç politik yapılarının (yönetim biçimi, yöneten kişilerin kişisel ve düşünsel özellikleri, ülkedeki iç siyasi gelişmeler, vb.) dış politika oluşumu aşamasında etkisi olmadığını iddia eden bir içeriğe sahiptir. Daha fazla bilgi için bkz. Robert Jervis, "Rational Deterrence: Theory and Evidence", 1989, (Çevrimiçi) <http://cas.buffalo.edu/classes/psc/fczagare/PSC%20504/JervisRationalDeterrence.pdf>, 25 Ekim 2011.

açığının ve gerilimin oluşacağını kaydetmektedir³¹. Neorealizme göre, devletler güvenlik ikilemi ile karşılaşmamak için, güç unsurlarını optimum düzeyde, yani kendi güvenliklerini sağlayacak seviyede tutmalıdırlar. Devletler ne çok güçlü olmaya çalışmalı, ne de çok zayıf bir pozisyona kendilerini indirgemelidirler. Bu noktada neorealizmin, gücü bir amaç olarak yücelten ve insanoğlunun güç istemine vurgu yapan klasik realizmden farklı konumlandığını görebiliyoruz.

Neorealizme göre, siyasal aktörler arasındaki ilişkiler, sistemi ve devleti; devletler ve devletler dışı aktörler arasındaki ilişkiler de uluslararası sistemi yapılandırmaktadır. Uluslararası sistemin bağımlı olduğu iki unsur olduğunu kaydeden neorealizme göre, bu unsurlar siyasal aktörlerin niteliği ve yine siyasal aktörlerin aralarındaki ilişki biçimidir. Yani, neorealistlere göre bir uluslararası sistemin yapısını anlayabilmek için bu sistem içerisindeki büyük güçlerin sayılarının, niteliklerinin ve aralarındaki ilişki biçiminin, kısacası güç dengesinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Neorealist kuramcılar, küresel ve bölgesel güçler arasındaki güç dağılımı ve dengesi aracılığıyla uluslararası sistemin yapısının belirginleştirilebileceğini ifade etmektedir³². Neorealizme atfen değerlendirdiğimiz zaman, büyük gücün, büyük kapasiteye sahip bir devlet olarak adlandırılmaya çalışıldığını ve izlediği politikalar eliyle yalnızca ulusal çıkarlarını değil, küresel dengeleri de yeniden oluşturmaya ve yapılandırmaya dönük bir siyasal güç olarak algılandığını biliyoruz. Büyük güç, uluslararası sistemdeki güç dengesini korur, farklılaştırır ve yeniden yapılandırır³³.

---

³¹ Güvenlik ikilemi kavramına savunmacı ve saldırgan realizm başlıklarında daha açık olarak değineceğimiz için, bu noktada sadece neorealizm bağlamındaki etkisinden söz edilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Kenneth Waltz, "Realist Thought...", pp. 21-37.

³² Bu noktada neorealizmin tek kutupluluk, çift kutupluluk ve çok kutupluluk gibi çeşitli sistem biçimleri üzerinde durduğunu ve bu sistemlere uygun olarak güç dengesinin farklılaşacağını öngördüğünü görüyoruz. Kenneth Waltz ve takipçilerinin bu noktada istikrar unsuruna yaptıkları vurgu nedeniyle çift kutuplu sistemi tercih ettiklerini daha önce belirtmiştik. Daha fazla bilgi için bkz. Ertan Efeğil ve Neziha Musaoğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri", **Gazi Akademik Bakış**, C.2, Sayı 4, Yaz 2009, s. 4.

³³ Ne var ki, bu noktada güvenlik ikilemi unsurunun devreye girdiğini ve daha sonra değinecek olduğumuz savunmacı realizm ve saldırgan realizm kavramlarının ışığında küresel güçlerin de uluslararası sistemde kendi lehlerine olan dengeyi koruyabilmek için kendileri açısından çok büyük problemlerin yaşanmasına yol açacak sistemik değişimlere kapıyı kapatmaya çalıştıklarını görüyoruz. Büyük ya da küresel güçlerin, çeşitli konular ve sorunlar nezdinde, sorunu kendi lehlerinde çözümlenebilecek nitelikte ulusal güce sahip olmalarına karşın, nispeten dengeli ve hoşgörü yanlısı politikalar izlemlerinin nedeni, kendi lehlerine işleyen sistemik anarşinin devamlılığını

Soğuk Savaş sonrası neorealist düşünürlerin uluslararası sistemin yapısı ve bu yapının oluşturabileceği anarşi tabanlı güç dengesi noktasında birtakım farklı görüşler ortaya koyduklarını görebiliyoruz. Nitekim bu görüşler, ortaya çıkan uluslararası sistemin değerlendirilmesi noktasında tek kutupluluk ve çok kutupluluk ekseninde bölünmüş durumdadır. Neorealizmin en önemli teorisyeni Waltz'un yanı sıra John Ikenberry, David Wilkinson gibi isimler, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin tek kutup haline geldiğini belirterek, sistemin tek kutupluluk üzerine yapılandırılacağını kaydetmişlerdir³⁴. Zira onlara göre, ABD, sahip olduğu ekonomik, siyasal, askeri ve sosyo-kültürel güç unsurları ile birçok analist tarafından büyük güç olarak nitelenen Çin, Rusya ve AB gibi güçlerden çok daha ön plandadır³⁵. Nitekim ABD, sahip olduğu gücü kullanma noktasında 1990'lar boyunca karşılıklı işbirliği ve Fukuyama'nın barışçıl hegemonya yaklaşımına bağlı olarak hareket ederken, 1990'ların sonlarından itibaren güç dengesininin ABD'nin her alandaki tartışmasız üstünlüğünü tehdit edecek bir görünüme bürünmeye başlamasıyla, daha saldırgan ve yayılcı bir dış politika yaklaşımına yönelmiş ve Brzezinski ile Huntington'un çatışmacı tezlerine yakınlaşmıştır. Afganistan ve Irak Operasyonları sonrası ABD'nin çatışmacı dış politika anlayışından biraz olsun uzaklaştığı söylenebilecekse de, mevcut konjonktürde ABD'nin uluslararası güç dengesinin kendi lehinde olacak şekilde dondurulması ve belli bir statükoya ulaşılabilmesi noktasında sistem bazındaki anarşik ortamı kendi istediği şekilde yönlendirmeye çalıştığını ve atak bir dış politika izleyip, yükselen güçler ile her iki tarafın da işine gelecek belli hususlar dâhilinde anlaşarak güç ikileminin etkisinden kurtulmaya çalıştığını görüyoruz. Yani, süper güç ABD'nin sıklıkla vurguladığı ve liberalizm ile Batılı siyasal/kültürel değerler üzerine oturtulacak uluslararası işbirliği isteminin arkasında neorealizmin öngördüğü güç dengesini kontrol edebilme arayışı

---

sağlayabilmektir. Yani, neorealizme göre yapı olarak tanımlanan uluslararası sistem, küresel güç de olsa, devletlerin politikaları üzerinde sınırlayıcı bir etki gösterebilmektedir.

³⁴ Efeğil ve Musaoğlu, "Soğuk Savaş..." , ss. 5-6.

³⁵ Ancak ABD'nin sahip olduğu üstünlüğün kullanımı noktasında düşünürler arasında birtakım farklılıklar ortaya çıkmıştır. Kimi düşünürler, ABD'nin sahip olduğu gücü çok taraflılığı güçlendirecek ve işbirliğine vurgu yapacak barışçıl bir hegemonya içerisinde kullanacağını öngörürken, kimileri de ABD'nin sahip olduğu güce güvenerek saldırgan ve yayılcı bir anlayışa kayacağını belirtiyordu. Daha fazla bilgi için bkz. Christopher Layne, "The Unipolar Illusion Revisited, The Coming End of the United States' Unipolar Moment" , **International Security**, Vol.31, No.2, Fall 2006, pp. 7-41.

yatmaktadır. ABD'nin, Karadeniz Havzası'na olan yaklaşımı da bu gerçeklik dâhilinde yeniden değerlendirilmek zorundadır. Zira ABD, mevcut konjonktürde uluslararası sistem içerisindeki oyun kurucu pozisyonundadır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin çok kutupluluk yönünde bir değişime uğrayacağını iddia eden neorealist teorisyenler ise ABD'nin yanı sıra Çin, Rusya, Japonya ve AB gibi güçleri de birer kutup olarak görmüşlerdir³⁶. Bu teorisyenler de neorealizmin yapısına uygun olarak örgütlerin değil, devletlerin sistemin merkezinde yer alacağını belirtmişler, özellikle bölge bazında ortaya çıkacak ittifak ilişkileri neticesinde belirecek kutupların, uluslararası sistemdeki güç dengesini yeniden kurgulayacağını kaydetmişlerdir. Nitekim bu sistem içerisinde eski müttefikliklerin ve siyasal ilişkilerin de bölge bazında ortaya çıkacak kutuplar doğrultusunda ortadan kalkmaları güçlü bir olasılıktır. Çok kutupluluğun oluşturacağı yeni güç dengesi içerisinde, mevcut konjonktürde süper güç olarak yer alan ABD'nin siyasal etkinliğinin ve sistem içerisindeki oyun kurucu özelliğinin bahsedilen küresel güçler tarafından oluşturulacak bölgesel ve küresel müttefiklik ilişkileri sayesinde dengelenebileceğinden bahseden *Rourke* ve *Kinsella* gibi neorealistler, bu sayede, ABD'nin savunmacı bir realist anlayışa yöneleceğini ve anarşik olduğu belirtilen uluslararası sistemin çatışma riskinin boyutlarının ve alanının genişlemesi nedeniyle de, herhangi bir çatışmaya mahal vermemek için siyasal-bölgesel birer kutup haline gelmiş olan devletlerin daha tedbirli davranacağını vurgulamaktadırlar³⁷.

Kısacası neorealizm, uluslararası sistemi, yani yapı unsurunu, devletlerin dış politika oluşum süreçlerinden bağımsız olarak değerlendirmekte ve devletlerin izledikleri dış politikanın uluslararası sistemi değil, uluslararası sistemin devletlerin

---

³⁶ Bu görüşün en önemli temsilcileri John Rourke, David Kinsella ve Bruce Russett'tir. Bu isimler, bahsedilen aktörleri tek tek analiz etmişlerdir. Onlara göre Çin, nükleer gücü ve nüfusu; Rusya, enerji kaynakları ve silah sanayisi; Japonya ve Almanya ise teknolojik gelişim düzeyleri ve gelişmiş ekonomik güçleri neticesinde birer kutup haline geleceklerdir. David Gompert ise bahsedilen bu güçlerin yanı sıra Hindistan'ın da ön plana çıkacak bir kutup olacağından bahsetmekte ve özellikle Asya tabanlı olarak gerçekleştirilebilecek ittifaklar neticesinde ortaya çıkacak güce vurgu yapmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Efeğil ve Musaoğlu, "Soğuk Savaş..." , ss. 7-8 ve Walter Jones, **The Logic of International Relations**, New York, Longman Publishing, 1997, pp. 4-5.

³⁷ Tabii bu güçlerin jeopolitik manada kendi yaşam alanı olarak gördükleri coğrafyalar üzerinde çatışması riski her zaman için geçerli olan bir tehdittir. Asya'da Çin ve Hindistan, Avrasya'da Rusya, Çin ve ABD bu durumun birer yansımasını oluşturmaktadır. Karadeniz Havzası da, bu bağlamda Rusya, AB ve ABD arasında bir çatışma alanı konumundadır.

dış politikasını biçimlendirdiğini kaydetmektedir. Bunun yanı sıra, neorealizme göre, uluslararası sistemdeki anarşi unsuru devletlerin dış politikalarını doğrudan etkilemektedir. Neorealizm de uluslararası sistemin temel aktörünü devletler olarak görmekte ve uluslararası sistemin anarşik olmasının, devletleri ciddi bir güvenlik açığı ile baş başa bıraktığını vurgulamaktadır. Çatışma ve savaş faktörleri, bu güvenlik sorunu nedeniyle kaçınılmaz birer gerçekliktir ve güvenlik ikilemi unsuru bu durumu net bir şekilde özetlemektedir. Kenneth Waltz, uluslararası sistemdeki güç dengesi unsurunun bir süreklilik taşıdığını iddia etmekle birlikte, değişimi de tamamıyla reddetmez ve değişimin ancak devletlerin ekonomik ve askeri güçleri için söz konusu olabileceğini belirtir³⁸. Ne var ki, bu değişim uluslararası sistemdeki güç dengesi kıstasını ortadan kaldırmayacak ve gücünü kaybeden devletlerin, yani dengeleyicilerin yerine yenisi veya yenileri gelecektir.

Neorealizme yapılabilecek en önemli eleştiri, bu teorinin iç politika ile uluslararası sistemi birbirinden ayırıyor olmasıdır. Nitekim hem güç dengesini kontrol eden küresel güçler bazında hem de diğer devletler açısından yönetim katında gerçekleşen iktidar ve ideoloji değişimi, ortaya çıkan siyasal/toplumsal/sosyal sorunlar ve çatışmalar ile ulusal güç unsurlarında ortaya çıkan dramatik değişimler, uluslararası sistemin anarşik yapısında herhangi bir değişikliğe neden olmasa dahi güç dengesi sisteminin uzun bir süreliğine ortadan kalkmasına neden olabilecektir. SSCB'nin dağılmasının ardından ortadan kalkan çift kutuplu sistemin, uluslararası ilişkiler açısından oluşturduğu küresel güç dengesinin 20 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına karşın hala tam olarak sağlanamamış olması bunun önemli bir örneğidir. Ne var ki, neorealizm bu durumu, ulusal kapasite anlamında ciddi bir gelişim yaşamasına rağmen içerisinde bulunan uluslararası sistemdeki güç dengesinin belli güçler üzerinden oluşturulması nedeniyle, bir türlü istediği güce ve öneme kavuşamayan devletlerin ya da verili güç ile yetinmek istemeyen ve saldırgan realizmi³⁹ kullanarak hegemonya arayışına giren devletlerin bir arayışı olarak görmektedir. Neorealizm, iç politik gelişmelerin uluslararası sistem üzerindeki

---

³⁸ Kenneth Waltz, **Theory of International Politics**, New York, Addison-Wesley Publishing, 1979.

³⁹ John J. Mearsheimer'in savunmacı realizme karşıt olarak ortaya koyduğu bir kavram olan saldırgan realizme ileride değineceğimiz için bu noktada üzerinde fazlaca durulmamıştır. Yine de konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, W. W. Norton Publishing, 2001.

etkisinin geçici olduğunu ifade etmekte ve yaşanacak siyasi değişimin ardından sistemin aynı ya da farklı aktörler üzerinden yeniden dengeleneceğini kaydetmektedir. Yani neorealizm, uluslararası ilişkilere mikro düzeyde değil makro düzeyde yaklaşmakta ve uluslararası sisteme egemen olan anarşi ve güvenlik ikileminin, devletlerin hiyerarşik yapıdaki iç politikalarından bağımsız olarak, önünde sonunda güç dengesine yöneleceğini belirtmektedir.

Neorealizme yöneltilen bir diğer eleştiri de, bu teorinin fayda maksimizasyonunun yani mutlak kazancın değil de, göreceli kazancın üzerinde durmasıdır. Yani, neorealistlere göre devletler, her iki tarafa da yararlı olacağı gerekçesiyle, işbirliğine yönelmektense işbirliği yaptıkları devletlerle kıyaslandığı zaman ne kadar kazandıklarını göz önünde bulundurarak hareket ederler. Zira tüm devletler anarşik bir uluslararası sistem içerisinde, yani güvensizlik, çatışma ve rekabet ortamında kazanç elde etmeye çalışacaklarından, işbirliğini yaşatmak ve devam ettirmek pek mümkün olmayacaktır⁴⁰. Bu noktada neoliberal teoriden neorealizme yöneltilen en önemli eleştiri, neorealistlerin, anarşik olarak gördükleri uluslararası yapı içerisinde devletlerin birbirlerinin aleyhine olacak politikalar izleyeceğini öngörmesi ve bu nedenle uluslararası işbirliğinin yadsınarak kazançların maksimize edilmesi düşüncesine yönelinemeyeceğini iddia etmesidir⁴¹. Ne var ki, ulusal güç unsurlarına bağlı güç dengesi ve uluslararası sistemdeki anarşi üzerine teorilerini inşa eden neorealistlerin bu noktada farklı bir yapı öngörmeleri mümkün değildir. Yani neorealizm kendi içerisinde çelişkiye düşmemiş, tarihsel ve psikolojik faktörleri de göz önünde bulundurarak, toplumların ve onların yarattığı devletlerin, ancak en güçlü olanı bulunduğu konumdan uzaklaştırabilmek için bir araya gelebileceğini iddia etmiştir. Nitekim neorealizme göre, kolektif güvenlik önlemleri olarak görülebilecek uluslararası işbirliği örgütleri ile savaşlar ve güvenlik sorunları önlenemez, zira devletlerin dış politika davranışlarını yapılandıran en önemli kistas kolektif eylem değil, sıfır toplamlı oyun (zero-sum game) yaklaşımıdır⁴². Ancak, yine de, neorealizmin klasik realizme göre uluslararası işbirliği örgütlerine daha fazla

---

⁴⁰ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Çev. Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkiler**, C.5, Sayı 18, 2008, s. 74.

⁴¹ Arı, “**Uluslararası ...**”, s. 203.

⁴² Charles W. Kegley ve Eugene R. Wittkopf, **World Politics: Trend and Transformation**, New York, St. Martin Press, 1993, pp. 20-25.

rol tanınmasından yana olduğu ve siyasetin üstünlüğü yadsınmadan ekonomik ve teknolojik işbirliğinin üzerinde durulması gerektiğini vurguladığını görüyoruz. Ne var ki, görüldüğü üzere neorealizm de, uluslararası işbirliği noktasında yüksek politika-alçak politika ayırımına gitmekte ve uluslararası işbirliğini ekonomik, toplumsal ve teknolojik konularla sınırlamaktadır. Hâlbuki mevcut konjunktürde ekonomik, toplumsal ve teknolojik sorunlar ulus devletler içerisinde iktidar değişimlerini ve ulusal güç unsurlarında farklılaşmayı beraberinde getirmekte ve neorealizmin öngördüğü güç dengesini etkileyebilmektedir⁴³.

1.2.2. Savunmacı Realizm ve Karadeniz Havzası

Neorealizmin en temel yapısal varsayımlarından biri, uluslararası sistemde ulusal siyasal sisteme benzer yasal bir hiyerarşi bulunmadığı için, anarşinin sisteme egemen olduğu hususudur. Nitekim neorealizm, bu anarşi içerisinde kendi güvenliklerini sağlamanın peşinde olan ulus devletlerin güç elde etmeye çalıştıklarını ve toplamda ulusal güç ya da kapasite olarak adlandırılan bu fiziksel ve psikolojik güç unsurlarının ulusal güvenliğin sağlanması noktasında bir araç olduğunu belirtir. Güç elde edilmesi aşamasında ortaya çıkan bir siyasal-yönetimsel ikilem ise neorealizmin üzerinde durduğu en önemli hususlardan biri olan güvenlik ikileminin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bilindiği gibi güvenlik ikilemi, devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak isterken edindikleri silahların ve izledikleri politikaların sistemdeki diğer devletler tarafından tehdit olarak algılandığını ve tehdit algılayan diğer ülkelerin de kendi güvenliklerini sağlamak için o devlete karşı silahlandıklarını ya da saldırgan politikalar izlediklerini kaydeder⁴⁴. İşte belirtilen bu güvenlik ikilemi kavramının özünde yatan savunma ve saldırı refleksleri, neorealist kuramın öngördüğü en önemli sistemik denge unsurlarından biri olan savunmacı realizm-

---

⁴³ 1981 yılından bu yana AB üyesi olan ve bir refah toplumu olduğu söylenebilecek Yunanistan'ın içerisine sürüklendiği ekonomik kriz sonrası ortaya çıkan toplumsal karmaşa ve siyasal meşruiyet krizi bunun bir örneğidir. Zira mevcut konjunktürde Yunanistan'ın içerisine sürüklendiği ekonomik ve toplumsal mahiyete haiz olan kriz neticesinde özel olarak Balkanlar'da, genel olarak da Akdeniz Havzası'nda güç dengesi sarsılmış durumdadır.

⁴⁴ Evan Braden Montgomery, "Breaking Out of the Security Dilemma: Realism, Reassurance and the Problem of Uncertainty", *International Security*, Vol.31, No.2, 2006, pp. 151-185.

saldırgan realizm karşıtlığına işaret etmekte ve neorealizme göre güvenlik ikilemi hususu yadsınamaz bir gerçeklik haline gelmektedir⁴⁵.

Savunmacı realizm, uluslararası sistemdeki birincil oyuncu olan ve rasyonel davrandıkları öngörülen devletlerin uluslararası sistem bağlamında karşı karşıya kaldıkları anarşik ortamın, onları, güvenliklerini sağlamaları noktasında güç bağımlısı haline getirdiğini ifade etmeye çalışmaktadır. Az önce de bahsettiğimiz gibi, bu gerçeklik, güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Realist ve neorealist kuramlar, uluslararası sistemi sıfır toplamlı bir oyun olarak gördükleri ve güvenliği de bu bağlamda değerlendirdikleri için, bir devletin güç unsurlarında meydana gelecek bir artışın diğerlerini de güç odaklı bir sistemi yapılandırmaya ittiğini kaydetmektedir. Güvenlik ikileminin ortaya çıkardığı uluslararası sistemik istikrarsızlık, savunmacı realizmin temel yönelimini oluşturmaktadır.

Uluslararası sistemin sıfır toplamlı bir oyundan ibaret olduğu gerçeğinden hareket eden savunmacı realizm; teknolojik, coğrafi, askeri ve doktrinel manada sistemi oluşturan devletler arasında içsel bir dengenin varlığından bahsetmektedir. Savunmacı realizm, bahsedilen bu dengenin muhafaza edilebilmesinin anarşi içerisinde bulunan uluslararası sisteme, göreceli bir istikrar ve güvenlik getirebileceğini ifade etmektedir⁴⁶. Savunmacı realizmin, iç politikanın bir ülkenin dış politikasını etkileyebileceğine dair görüşleri ise Stephen Walt'un ortaya attığı bir gerçekliktir⁴⁷.

Neorealist kuramın babası olarak adlandırılan Kenneth Waltz, bu kuramın varsayımlarını ortaya koyarken devletlerarası güç mücadelesinin sürekli olacağını vurgulamış ve bu nedenle kendi kendini savunabilme (self-help) yeteneğinin altını çizmiştir. Waltz, uluslararası sistemde güç dengesine dayalı sürekliliğin bir kıstas olduğunu açıklarken, değişimi de her yönüyle reddetmemiştir. Daha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi, değişim ülkelerin askeri, teknolojik ve ekonomik kapasitelerinde yani ulusal güç unsurlarında gerçekleşebilecektir. Ne var ki, bu

---

⁴⁵ Jeffrey W. Taliaferro, "Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited", **International Security**, Vol.25, No.3, Winter 2000-2001, p. 136.

⁴⁶ Robert Powell, "Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate", **International Organization**, Vol.48, No.2, Spring 1994, pp. 313-344.

⁴⁷ Stephen M. Walt, "International Relations: One World, Many Theories", **Foreign Policy**, Vol.110, Spring 1998, pp. 29-45.

değişim sistemin süreklilik taşımasına engel bir durum yaratmayacaktır. Savunmacı realizme bu varsayımlar ışığında yaklaştığımızda, uluslararası sistem içerisinde kendi güvenliklerinin peşinde koşan birer aktör olarak yer alan devletlerin, siyasal egemenliklerini ve uluslararası sistem içerisindeki rollerini sorgulatmayacak bir sistemik dengenin peşinde olduklarını ve bu dengenin korunabilmesi için de karşılıklı bir gözetim mekanizmasını sürekli işler halde bulduklarını söyleyebiliriz. Yani, neorealizmin öngördüğü güç dengesinin dışına çıkarak ve kendi ulusal gücünü arttırarak diğer devletlere oranla siyasal ve yönetsel hâkimiyet alanını genişletmek ve böylece kendisi için tehdit oluşturduğunu düşündüğü ya da gelecekte öyle olacağını öngördüğü coğrafi alanları ve siyasal aktörleri, sahip olduğu güç unsurları aracılığıyla ortadan kaldırmayı ya da kendisine bağlamayı öngören devletler, savunmacı realist anlayışın dışına çıkmaktadırlar. Bu tarz devletlerin ortaya çıkması durumunda ise, sistemi oluşturan diğer devletlerin dengeyi bozmaya yeltenen devlete karşı çıkar ortaklığı ekseninde harekete geçeceklerini ve bu zorunlu müttefikliğin uluslararası sistemin dengesini yeniden kurgulayana kadar sürdürülebileceğini söyleyebiliriz. Uluslararası sistemi bozmaya yeltenerek, siyasal yapıyı kendi istediği şekilde dönüştürmek isteyen aktörlerin ortaya çıkma olasılığının her zaman var olması, uluslararası sistemi yapılandıran temel aktör olan devletleri, birbirlerini gözetlemeye ve birbirlerini dengeleyecek politikalar izlemeye itmektedir. Neorealizm, işte bu gerçeklik nedeniyle aktör bazındaki değişimleri yadsımamakta ancak uluslararası sistemin her zaman için dengede olacağını öngörmektedir.

Kısacası, özellikle Kenneth Waltz ve Robert Jervis tarafından öngörölmüş olan ve sistemik denge unsurunun kavramsallaştırılması noktasında önemli bir meşruiyet sağlayan savunmacı realizme göre, uluslararası sistemin temel oyuncularını olan devletler, kendi ulusal savunmalarını ve güvenliklerini riske atmayacak boyutta bir askeri/ekonomik/teknolojik güce sahip olurlar ve aynı zamanda sistemde yer alan diğer oyuncuları da yakından takip ederler⁴⁸. Dengeyi oluşturan devletler, kendi güvenliklerini riske atacak adımlar atılması durumunda, o adımı atan devlet/devletlere karşı göreceli bir güçsüzlük içerisinde sürüklenecekleri için,

---

⁴⁸ Robert Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", **World Politics**, Vol.30, No.2, January 1978, pp. 167-214.

dengeyi yeniden sağlanması ve gücü bir amaç olarak görmeye başlayan devlet/devletlerin dengelenebilmesi noktasında, o devlet/devletlere karşı, birlikte hareket etmeye başlarlar ve sonuç olarak güç dengesini yeniden inşa ederler.

Savunmacı realizm, uluslararası politika bağlamında daha iyimser ve olması gerekeni yansıtan bir yaklaşım olarak görülebilir. Bu yaklaşıma göre, devletler birbirlerine karşı göreceli güçlerini arttırmayı değil, sistemin sağlayacağı güvenliğin göreceli olarak artırılmasını amaçlamaktadırlar. Savunmacı realizm, uluslararası sistemi meydana getiren oyuncular olan devletlerin iç ve dış politikalarında yaşanacak bir değişimin sonucu olarak ortaya çıkabilecek sistem karşıtı, çatışmacı ve genişlemeci yaklaşımların belli bir zaman dilimi içerisinde ortaya çıkacağını ve kısa sürede bastırılacağını ifade etmeye çalışmaktadır. Zira devletlerin ortak çıkarı olan güvenliğin sağlanabilmesi hususu, ancak ve ancak ılımlı ve dengeli bir dış politika izlenerek uluslararası sistemin dengesinin korunması ile mümkün olabilecektir. Savunmacı realizmin üzerinde durduğu bir diğer husus da yapısal değişkenlerde yaşanacak değişimlerin⁴⁹, belli bölgelerde ve belli devletler arasında güvenlik ikileminin artmasına ve dolayısıyla savunmacı realizmin öngördüğü dengeyi bozulmasına neden olabileceğidir. Bu noktada, devletlerin ulusal güce ilişkin hesaplamaları ve bölgesel dengelerin geleceğine ilişkin algılamaları da etkili birer unsur olacaktır⁵⁰.

Uluslararası sistemdeki dengeyi korunabilmesi hususunda küresel güçlerin birbirlerine ait dokunulmaz çıkarlara müdahale etmemeleri ve uluslararası sistemin dengesini çok yakından ilgilendiren siyasal, ekonomik veya toplumsal bir mevzuda bir arada hareket ederek sorunun çözümü noktasında işbirliği yapmaları da, bir savunmacı realizm belirtisidir⁵¹. Zira bu noktada küresel güçlerin, gidişatından

---

⁴⁹ Yapısal değişkenler bağlamında ele alınan faktörler, belli ülkeler arasında ya da belli bölgeler dâhilinde değişiklik göstermekle birlikte, genel olarak, coğrafi yakınlık, savunma-saldırı dengesini yakından ilgilendiren ikili ya da çok taraflı siyasal/toplumsal sorunlar bağlamında ortaya çıkan farklı ve tehditvari yaklaşımlar, hammadde kaynaklarına ulaşım, uluslararası ekonomik baskılar, bölgesel ve ikili askeri denge, vb. şeklinde özetlenebilir. Daha fazla bilgi için bkz. Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics**, Vol.51, No.1, October 1998, pp. 144-172.

⁵⁰ Jack S. Levy, "The Offense/Defense Balance in Military Technology: A Theoretical and Historical Analysis", **International Studies Quarterly**, Vol.28, No.2, 1984, pp. 219-238.

⁵¹ Bu noktada Robert Jervis ve Charles Glaser'in ortaya koydukları ve büyük güçler arasındaki işbirliğinin nedenlerini ve sonuçlarını irdeleyen çalışmaları önemli birer kaynaktır. Bakınız Robert Jervis, "Realism and the Study of World Politics", **International Organization**, Vol.52, No.4,

memnun oldukları sistemik dengenin bozulmasını engellemek ve böylece güvenlik ikileminin ortaya çıkmasını önlemek için birlikte hareket ettiklerini görüyoruz.

Savunmacı realizmin yaşatılmasında ya da ortadan kalkmasında etkili olan bir diğer önemli faktör de iç politikada yaşanan gelişmeler ve değişim olarak gösterilebilir⁵². Bu noktada sivil toplum örgütlerinin karar alma süreci üzerindeki etkinliği, asker-sivil ilişkilerinin mahiyeti ve siyasal liderlerin toplum ve uluslararası sistem içerisindeki konumlanışları ve idealleri ile sistemik değişimler çerçevesinde ulusal karar alıcıların tepkileri gibi unsurlar, savunmacı realist anlayışın yapılandırılmasında ya da terk edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Neorealizmin ortaya koyduğu güç dengesi yaklaşımına uygun olarak hareket edersek, Karadeniz Havzası'ndaki siyasal yapının da önünde sonunda savunmacı realizme dayalı devletlerarası sistemik bir dengeye yöneleceğini söyleyebiliriz. Nitekim mevcut konjonktürde havza devletleri içerisinde ulusal kapasite açısından en güçlü ülke olan Rusya'nın, havza genelinde izlemeye çalıştığı güç kullanımı odaklı saldırgan dış politika yaklaşımı diğer ülkeler tarafından kendi güvenliklerine yönelik bir tehdit olarak görülmekte ve bu devletler ile Rusya arasındaki siyasal ilişkilere gerginlik hâkim olmaktadır. Karadeniz Havzası'nda yer alan ve Rusya'nın ardından bölgenin en önemli gücü olarak addedilen Türkiye, Rusya'nın havza geneline yansıttığı askeri güç odaklı saldırgan tutumu yumuşatmaya ve Rusya'yı da bölgede gerçekleştirilebilecek siyasal ve ekonomik işbirliğinin bir parçası yapmaya çalışsa da, bu konuda pek de başarılı olamadığı Gürcistan özelinde ortaya çıkmış durumdadır. Zira Türkiye'nin de Rusya'dan algıladığı güvenlik tehdidi anlamında bu ülkeye karşı kendisini çok da rahat hissettiği söylenemez. Havzaya ilişkin güç hiyerarşisinde Rusya'nın ardından bir alt bölgesel güç, ya da Kennedy'nin

---

Autumn 1998, pp. 971-991 ve Robert Jervis, "Realism, Neoliberalism and Cooperation" , **International Security**, Vol.24, No.1, 1999, pp. 42-63 ile Charles L. Glaser, "Realists As Optimists: Cooperation As Self-Help" , **Security Studies**, Vol.5, No.3, Spring 1996, pp. 90-121 ve Charles L. Glaser, Chaim Kaufmann, "What is the Offense-Defense Balance and Can We Measure It?" , **International Security**, Vol.22, No.4, Spring 1998, pp. 44-82.

⁵² Bu noktada uluslararası sistemin yapısında yaşanan ani bir değişimin iç politika gelişmelerini de ivedi bir şekilde yeniden yapılandırıdığını ve özellikle de siyasal önderler ile diğer ulusal karar alıcıların bu tarz durumlarda ani ve keskin kararlar alabildiklerini görüyoruz. Sistemik değişim uzun vadeye yayıldığında ise, değişim daha evrimci bir süreç içerisinde gerçekleşmekte ve iç politikanın uluslararası sistem bağlamındaki etkinliği azalmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Thomas J. Christensen, **Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization and Sino-American Conflict, 1947-1958**, New Jersey, Princeton University Press, 1996, pp. 255-256.

kavramsallaştırması üzerinden gidersek bir “orta güç”⁵³ konumunda yer aldığını söyleyebileceğimiz Türkiye, havza tabanlı bağlantısız bir politika izleyerek bölgenin en önemli dengeleyicisi olmayı planlamaktadır. Ne var ki, Türkiye, sahip olduğu Batılı siyasal ve askeri kimlik ile içerisinde bulunduğu bölgesel gerçekleri henüz tam manasıyla uyumlaştıramadığı için Rusya’nın güvenini kazanabilmiş değildir. Nitekim iki ülke arasındaki ilişkiler de daha çok enerji, ekonomi ve ticaret eksenli olarak gelişmektedir ve geniş kapsamlı bir siyasal boyut kazanabilmiş değildir. Yani neorealizmin öngördüğü yüksek politika-alçak politika ayrımı Rusya-Türkiye ilişkileri bağlamında da etkisini göstermektedir. Yine de Rusya’nın Türkiye’ye karşı olan tutumu savunmacı realizmin öngördüğü dengenin dışına pek çıkmamaktadır.

Rusya’nın ulusal güç unsurlarına güvenerek ve bu unsurları etkin bir şekilde kullanarak giriştiği faaliyetler, havza ülkelerini büyük çaplı bir güvenlik ikilemine sürüklerken; AB ve NATO’nun Karadeniz Havzası’ndaki faaliyetleri ve bu bölgeye bir aktör olarak yerleşip, havzayı, çok kutuplu bir görünüm arz etmeye başlayan uluslararası sisteme eklemeye çabaları da Rusya’yı aynı tür bir ikileme sürüklemektedir. Rusya, bu ikilemi saldırgan realist unsurları devreye sokarak atlatmaya çalışmakta ve havza ülkelerini Avro-Atlantik Dünyası’nın siyasal değerlerinden ve askeri örgütlenmelerinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Rusya’dan tehdit algılayan ve güvenliklerini tehlikede gören havza ülkeleri ise, kendi aralarında yaşadıkları sorunlar ve Rusya’ya karşı oluşturacakları ittifakın yeterli etkinlikte olamayacağını düşündüklerinden, Rusya’nın gücünü dengeleyebilecek ve havza ülkelerinin Rusya’ya karşı güvenliğini garanti altına alabilecek olan ABD ve AB ile ittifak arayışına girmektedirler. Bu yönelim, ABD ve AB’nin Karadeniz Havzası’ndaki sistemik yapıyı değiştirme girişimleri ile birlikte düşünüldüğünde, Rusya’nın kendi güvenliğini sağlayabilme ve küresel güç konumunu pekiştirebilme stratejisi bağlamında, bu ülkenin büyük çaplı bir güvenlik ikileminin içerisine sürüklenmesine ve havzadaki çıkarlarına geniş çaplı bir saldırı gerçekleştirildiği gerekçesiyle saldırgan realizme yönelmesine neden olmaktadır. Rusya’nın yaşadığı güvenlik ikilemi ile havza ülkelerinin yaşadığı güvenlik ikilemi, Rusya’nın saldırgan realizme yönelmesi ve havza ülkelerinin de, havzanın sistemik yapısını tek

---

⁵³ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, ss. 202-215.

kutupluluktan uzaklaştırmayı amaçlayan ABD ve AB ile ittifak yapması sonucunda dengelenmekte ve havza sıfır toplamlı bir çatışma sürekliliğinin içerisine sürüklenmektedir.

Rusya'nın kendi güvenliğini sağlayabilmek ve havza genelindeki büyük güç konumunu koruyabilmek ve sürdürebilmek için izlediği Avrasyacı dış politika doktrini doğrultusunda, gerek havza ülkelerine karşı kullandığı siyasal, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik baskı unsurları ile gerekse de AB'ye karşı kullandığı enerji bağımlılığı silahı ile savunmacı realizmin öngördüğü doğal dengeyi bozmaya yönelik bir girişim içerisinde olduğu söylenebilir. Hâlbuki Soğuk Savaş'ın hemen ardından Rusya'nın izlemeye başladığı Atlantikçi siyasal yönelim doğrultusunda, bu ülkenin Batılı siyasal, yönetsel ve ekonomik değerlere yaklaşacağı ve böylece Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya'nın, savunmacı realizm çerçevesinde bir işbirliği imkânına kavuşabileceği düşünülmüştü. Böyle bir durumda, Batılı siyasal, ekonomik ve toplumsal değerleri içselleştirmeye başlayan diğer havza ülkeleri ile Rusya'nın, Karadeniz Havzası bağlamında bölgesel bir işbirliği alanı yaratabilmesi de mümkün olabilecekti. Ne var ki, Rusya'nın benimsediği Atlantikçi bakış açısının kısa bir süre sonra değişmesi ve bu ülkenin çatışmacı temeller üzerine inşa edilmiş bir dış politika paradigması olan Avrasyacılık yaklaşımını benimsemesi ile savunmacı realizmin öngördüğü havza dengesinin uzun bir süre devam ettirilebilmesi mümkün olmamıştır.

Havzadaki siyasal dengenin bozulması ve havza ülkelerinin saldırgan realist politikalar izlemesinin en önemli nedenlerinden biri de havza ülkelerindeki iç politik gelişmeler ve özellikle bu ülkelerdeki siyasal önderlerin benimsedikleri dış politika yaklaşımları olmaktadır. Bu noktada Gürcistan'ın Gül Devrimi öncesi izlediği savunmacı realizme dönük dış politika ile devrim sonrası özellikle ayrılıkçı bölgelere ve Rusya'ya karşı takındığı olumsuz ve çatışmacı, yani saldırgan tutum, bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir⁵⁴. Aynı durum Turuncu Devrim döneminde Ukrayna Hükümeti'nin benimsediği Rusya karşıtı ve katıksız AB-NATO üyeliği yanlısı

---

⁵⁴ Svante E. Cornell, "Georgia After the Rose Revolution: Geopolitical Predicament and Implications For US Policy", **Strategic Studies Institute**, February 2007, (Çevrimiçi) <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub757.pdf>, 4 Kasım 2011.

yaklaşım ile Turuncu Devrim sonrası iktidara gelen hükümetin Rusya'ya karşı izlediği dengeyi gözetken yaklaşım açısından da değerlendirilebilir⁵⁵.

Sonuçta, neorealizme göre, Karadeniz Havzası'ndaki değişim havza ülkelerinin askeri, ekonomik ve teknolojik yapıları açısından söz konusu olacak, ancak havzadaki sistemik güç dengesi korunacaktır. Uluslararası sistem açısından nasıl ABD süper güç ve diğer küresel güçler de onu dengeleyen aktörler olarak ele alınıyorsa, Karadeniz Havzası bağlamında da savunmacı realizmin öngördüğü güç dengesi uzun vadede egemen olacaktır. Zira Karadeniz Havzası bağlamında da, Rusya sahip olduğu coğrafi, sosyo-kültürel, tarihsel ve askeri avantajlar bakımından bir süper güç olarak görülebilir. Ne var ki, havza ülkeleri arasında Rusya'nın sahip olduğu ulusal kapasiteyi dengeleyebilecek bir müttefiklik ilişkisi yaratılabilmiş değildir. ABD ve AB'nin oluşturduğu Avro-Atlantik Dünyası ise Rusya'dan tehdit algılayan havza ülkeleri ile siyasi ve askeri müttefiklik ilişkileri geliştirerek havzadaki sistemik yapıyı tıpkı uluslararası sistem gibi, çok kutupluluk-ya da en azından iki kutupluluk-temelinde yeniden tanımlamak istemektedir.

1.2.3. Saldırgan Realizm ve Karadeniz Havzası

Saldırgan realizm, uluslararası sisteme hâkim olan anarşinin devletlerin saldırgan bir politika izleyerek coğrafi ve siyasi genişleme yönünde harekete geçmelerine neden olacağını belirtmektedir⁵⁶. Saldırgan realizme göre, tüm devletler kendi ulusal güçlerini diğerlerine oranla maksimize etmenin peşindedirler. Zira sadece en güçlü olan devletler kendi çıkarlarını koruyabilir ve siyasi varlıklarını garanti altına alabilir. Devletler saldırgan ve genişlemeci politika izlemeden önce, böyle bir politika izlemenin yarar-zarar hesabını yaparlar ve izlenecek olan politikanın yararları, zararlarına üstün çıktığı takdirde o politikayı benimserler. Saldırgan realizm, uluslararası sisteme hâkim olan anarşi nedeniyle, yani uluslararası sistemik yapılanmayı dengeleyecek bir devletler üstü teşkilatlanmanın bulunmaması sebebiyle, sistem içerisinde bağımsız birer aktör olarak yer alan devletlerin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Güvenliğin

⁵⁵ Andre Hartel, "Back to the Future?: Ukrainian-Russian Relations After Kyiv's Presidential Election", *Russian Analytical Digest*, No.75, March 2010, pp. 2-5.

⁵⁶ Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, New York, Cornell University Press, 1991, pp. 11-12.

sağlanması hususu uluslararası sistemde çatışma unsurunu besleyebilecek bir ortam yaratmakta ve devletler silah edinimi, ulusal güce dayalı diplomatik baskı ve korumacı ekonomik yöntemler aracılığıyla savunmacı realizmi yadsıyan ve saldırgan unsurları ön plana çıkaran bir tutuma yakınlaşmaktadırlar⁵⁷.

Fareed Zakaria ve *Randall Schweller* gibi saldırgan realizmi ön plana koyan teorisyenlere göre, savunmacı realizm, devletlerin siyasal ve coğrafi genişleme yönündeki istemlerini anlamlandıramamaktadır⁵⁸. Bunun en önemli nedeni de savunmacı realizmin üzerine yapılandırıldığı güç dengesi sürekliliğidir. Bilindiği gibi savunmacı realizm güç dengesinde zaman zaman da olsa değişimler yaşanabileceğini ancak bu durumun kısa süreceğini ve ortaya çıkacak kollektif eylem sonucunda sistemik yapının yeniden dengeye geleceğini belirtmektedir.

Saldırgan realizme göre, devletlerin kendi güvenliklerini arttırabilmesinin yolu diğerlerinin ulusal gücünü azaltmaktan geçmektedir. Yani, saldırgan realizmde mutlak kazanç unsuru değil, göreceli kazanç unsuru egemen anlayış konumundadır. Saldırgan realizmin öngördüğü bir diğer önemli unsur da, güç odaklı saldırgan bir dış politika izleyen iki ya da daha çok devletin de bunun bilincinde oldukları halde yaklaşımlarını farklılaştıramayacakları gerçekliğine yaslanmasıdır. Bu devletler çatışma ve saldırı üzerine yapılandıkları ulusal güç odaklı dış politika anlayışlarını değiştirmeyeceklerdir. Zira aralarındaki güç mücadelesi güvenlik ile bağlantılı olduğu ve güç edinimi ile bu gücü koruma anlayışı süreklilik arz ettiği için, uluslararası sistemin karakteri mücadele ve sorun üzerine oturtulmuştur. Saldırgan realist politikalar izleyen devletler hedeflerine ulaşabilmek için ancak kısa süreli ve çıkar odaklı geçici ittifaklar oluşturabilirler⁵⁹.

Bir ülkenin saldırgan realist politikalar izlemesinde etkili olan birkaç önemli iç politik faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden birincisi, o devletin sahip olduğu

---

⁵⁷ Fareed Zakaria, **From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role**, New Jersey, Princeton University Press, 1998.

⁵⁸ Randall Schweller, "Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma?" , **Security Studies**, Vol.5, No.3, Spring 1996, pp. 90-121.

⁵⁹ Saldırgan realizm, devletlerin içerisine sürüklenecikleri güç mücadelesi çerçevesinde sürekli bir devinim içerisinde olacaklarını kaydederek, uluslararası sistemin yapısını içerisinde uzun süreli ve kalıcı ortak çıkarlara dayalı siyasal ittifaklar bulunmadığını kaydetmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Joseph Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism" , **International Organization**, Vol.42, No.3, pp. 485-507.

siyasal ideolojidir. Kendi halkının isteklerine kulaklarını tıkayan ve bu istemlere karşı hiçbir tolerans göstermeyerek gerektiğinde şiddete de yönelen ideolojilere sahip olan ülkelerin dış politikada da genellikle iç politika uygulamalarına paralel olarak saldırgan ve güç odaklı bir yaklaşım izlediği söylenebilir. İkinci önemli faktör ise, o ülkenin kendi topraklarında yaşayan ve bölgesel ya da etno-kültürel anlamda toplumun çoğunluğundan farklılaşan vatandaşlarına karşı takındığı tutumdur. Bu nokta önemlidir, zira toprakları içerisindeki bu tarz farklılıkları bir tehdit olarak algılayan ve halkının bir bölümünü kendi güvenliği açısından bir risk unsuru olarak görerek devlete karşı yabancılaştıran ülkelerin, dış politika alanında da aynı tarz saldırgan ve ayrıştırıcı yaklaşıma yönelebilecekleri söylenebilir. Üçüncü önemli faktör ise, o devletin ya da devletlerin ulusal güç açısından kendisinden ya da kendilerinden zayıf olan komşu ülkelere karşı takındığı tutumdur. Bu noktada kendisinden güçsüz olan komşusunu siyasal anlamda dikkate almayarak ve toplumsal manada da aşağılayarak hareket eden devletlerin saldırgan realizme yatkın oldukları belirtilmelidir. Bir diğer önemli faktör ise o devletin ya da devletlerin izlediği savunma politikaları ve ordunun niteliği ile bu devlet ya da devletlerin siyasal yapılanması bağlamındaki rolüdür⁶⁰.

Saldırgan realizm, anarşik bir uluslararası sistem içerisinde kendi güvenliklerini korumak ve bu amaçla güç elde etmek zorunda olan devletlerin, verili güç ile yetinmeyeceklerini ve uluslararası sistem içerisindeki siyasal hâkimiyet yüzdelerini olabilecek en üst seviyeye varana dek arttırmak isteyeceklerini, yani hegemonya arayışında olacaklarını kaydetmektedir⁶¹. Hegemonya oluşumu ise, o devletin ya da devletlerin güvenlik isteminin en uç noktasını ifade etmektedir.

Saldırgan realizmin en önde gelen teorisyeni olan John Mearsheimer, büyük güçlerin kendi güvenliklerini sağlayabilme noktasında en güvenilir yol olarak hegemonya arayışını gördüklerini, buna sebep olarak da güvenliğin sağlanabilmesi noktasında ne kadar gücün yeterli olacağını bilmemelerini göstermiştir. Büyük güçler, kendi eşsiz güçlerini yansıtacak hegemonyaya ulaşarak başka bir gücün

---

⁶⁰ Andrew Kydd, "Sheep in Sheep's Clothing: Why Security Seekers do not Fight Each Other?" , **Security Studies**, Vol.7, No.1, pp. 114-155.

⁶¹ William C. Wohlforth, "The Stability of A Unipolar World" , **International Security**, Vol.24, No.1, Summer 1999, pp. 5-41.

kendilerine meydan okumasına engel olmaya çalışmaktadır⁶². Bu da ulusal kapasiteye dayalı ve yine ulusal kapasiteyi arttırmayı amaçlayan saldırgan realist bir dış politika duruşunu yani güç maksimizasyonunu beraberinde getirmektedir⁶³. Zaten Mearsheimer, uluslararası sistem içerisinde güç odaklı bir statükonun oluşumunun imkânsız olduğunu, zira tüm devletlerin kendi güvenliklerini sağlayabilmek için ulusal güçlerini arttırmanın peşinde olduğunu ifade etmektedir. Mearsheimer, büyük güç olma özelliğine sahip olan devletin ya da devletlerin daha saldırgan hareket edebileceğini, zira bu devletin ya da devletlerin tehditlerini hayata geçirebilecek kapasitede olduğunu ifade etmektedir. Bir devletin diğer devletlerin gerçek amaçları hakkında bilgiye sahip olmaması ve bu amaçların ortaya çıkardığı planların sürekli değişen bir karakter göstermesi, o devleti yalnızca var olan süper güçler üzerine değil, potansiyel süper güçler üzerine de eğilmeye iter. Mearsheimer de tıpkı diğer realistler gibi devletin asıl amacının toprak bütünlüğü ve siyasi egemenlik çerçevesinde varlığını koruyabilmek olduğunu belirtmektedir.

Saldırgan realizmin en önemli ismi olan John Mearsheimer, uluslararası sistem bağlamında kısa ve orta vadede dengeyi sağlayabilen en önemli yapılanmanın çift kutupluluk olduğunu belirtmekte, dengelenmemiş çok kutupluluğu da çatışma unsurunu besleyen bir süreç olarak görmektedir. Mearsheimer, uluslararası sistem bağlamında bölgesel hegemonların statükoyu sağlayabilme noktasında çok önemli bir rolleri olduğunu, bu rolün uygulanmasında başarı sağlanabilirse, bölgesel hegemonların küresel hegemonyaya evrilebilme şanslarının yüksek olduğunu kaydetmektedir⁶⁴. Bölgesel hegemonların bu noktada en çok arzuladığı durum, diğer bölgelerde kendi rollerine ulaşabilecek aktörlerin ortaya çıkmamasıdır. Zaten bu

---

⁶² Brandon Valeriano, “The Tragedy of Offensive Realism” , **International Interactions**, Vol.35, 2009, pp. 179-206.

⁶³ Mearsheimer’e göre ulusal güç her türlü askeri, ekonomik ve diğer devletlerin varlığından haberdar olmadığı gizli güçlerin toplamından ibarettir. Mearsheimer, genel olarak bu güç unsurlarının üzerinde dursa da, bazı durumlarda psikolojik faktörlerin de etkili olabildiğini belirtmektedir. Bu noktada Mearsheimer’in verdiği en önemli örnek Vietnam Savaşı olmaktadır. Mearsheimer, bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar ve coğrafi yapının da güç unsurlarına eklenilebilecek ya da o devletin dış politika yaklaşımını etkileyebilecek (savunma-saldırı dengesini) birer faktör olduğunu ifade etmektedir. Mearsheimer, büyük güçleri, stratejik düşünme imkânları gelişmiş ve diğer devletlerin seçeneklerini çok iyi değerlendirerek kısa ve uzun vadeli hareket planları yapabilen devletler olarak değerlendirmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Mearsheimer, **The Tragedy...**

⁶⁴ Glenn H. Snyder, “Mearsheimer’s World-Offensive Realism and the Struggle for Security” , **International Security**, Vol.27, No.1, Summer 2002, pp. 149-173.

nedenle bölgesel hegemon rolüne haiz olan birçok aktörün, kendi siyasi egemenliklerini ve güçlerini arttırabilmek için saldırgan realizme yöneldiğini ve bölgesel bir hegemonu sahip olmayan coğrafyalar bağlamında dengeleyici bir rol üstlendiğini görüyoruz. Bu yaklaşımın önleyici bir dış politika stratejisi olduğu söylenebilir.

Saldırgan realizmin üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta da, güç mücadelesi içerisindeki devletlerin birbirlerinin gücünü değerlendirerek, ya birbirlerini dengeleme politikası izleyecekleri ya da saldırı eylemini sürdürecekleri gerçekliğidir⁶⁵. Saldırgan realizmi savunmacı realizmden ayıran en önemli kıstas, savunmacı realizmin öngördüğü güvenlik ikilemine dayalı mecburi işbirliği anlayışının saldırgan realizm için söz konusu olmamasıdır. Zira saldırgan realizm bir devletin güvenliğinin sağlanabilmesi noktasında mutlak kazançlara değil göreceli kazançlara vurgu yapmaktadır⁶⁶. Yani bir devletin gücünü arttırması demek diğerinin kaybetmesi anlamına gelecek, bu durum da devletlerarası sürekli bir mücadeleyi ve çatışmayı beraberinde getirecektir.

Sonuç olarak, saldırgan realizm de tıpkı savunmacı realizm gibi uluslararası sistemi anarşik bir yapıda tasvir etmekte ve devletlerin anarşik sistem içerisinde, hayatta kalabilme hedefi çerçevesinde, kendi çıkarları doğrultusunda akılcı bir şekilde hareket eden aktörler olduğunu kaydetmektedir. Saldırgan realizmin savunmacı realizmden en önemli farkı ise, uluslararası ve bölgesel sistemik denge çerçevesinde yapılandırılması gereken devletlerarası işbirliği unsurunun yadsınması ve göreceli kazanç unsuruna dayalı sürekli bir hegemonya arayışının altının kalın çizgilerle çizilmesidir.

Havza ülkeleri arasındaki asimetrik güç ilişkisinin uluslararası sistem bağlamındaki yapısal anarşi ile birleştirildiği noktada Karadeniz Havzası üzerinde de olumsuz etkiler yarattığını söyleyebiliriz. Zira Karadeniz Havzası'nda da, tıpkı uluslararası sistem ekseninde görüldüğü üzere, bölgesel sistemik yapılanmayı dengeleyecek ve siyasi ortamı bölgesel barış ile işbirliği üzerine kurgulayacak bir

---

⁶⁵ Richard Rosecrance, "Power and International Relations: The Rise of China and Its Effects" , **International Studies Perspectives**, Vol.7, 2006, pp. 31-35.

⁶⁶ Matus Halas, "Post Scriptum on Relative and Absolute Gains" , **Perspectives**, Vol.17, No.1, 2009, pp. 27-56.

devletler üstü aktör ya da teşkilatlanma bulunmamaktadır. Kuşkusuz bu durum, tarihsel, siyasi ve teritoryal sorunlarla örülmüş bir ilişkiler ağına sahip olan Karadeniz’de, bağımsız birer aktör olarak yer alan devletlerin kendi güvenliklerini en üst perdeden sağlamak üzere harekete geçmelerine ve böylece saldırgan realizme bağlı çatışma unsurunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Daha önce de söylediğimiz gibi, mevcut konjonktürde uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya doğru evrildiği ortadadır. Zira Soğuk Savaş sonrası süper güç olarak adlandırılmaya çalışılan ve sisteme egemen olan tek kutup olduğu belirtilen ABD’nin bu konumu ve gücü, son yıllarda, Çin, Hindistan, Japonya, AB ve Rusya gibi küresel aktörler ile coğrafi manada ortaya çıkan bölgesel aktörler tarafından belli konular ve çıkarlar ekseninde oluşturulan ve geçici olarak görülebilecek ittifaklar tarafından dengelenebilmektedir. Karadeniz Havzası ise, bu sistemik yapılanmadan etkilenmekle beraber, kendine özgü bir farklılık ortaya koymaktadır. Soğuk Savaş sona erene değin, çift kutuplu uluslararası sistem bağlamında genel olarak SSCB’nin kontrolünde kalan, ancak NATO üyesi Türkiye’nin askeri, siyasi ve sosyo-kültürel etkinliğinin de yadsınmadığı bir bölgesel dengeye uygun olarak yapılandırılan Karadeniz Havzası, uzun bir süre boyunca uluslararası ve bölgesel rekabetten uzak kalabilmiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası yeniden oluşum aşamasında olan uluslararası güç dengesi çerçevesinde cereyan eden siyasi mücadelelerin, Karadeniz Havzası’na küresel/bölgesel mücadele eksenli çatışma çerçevesi çizmeye başlaması, bu havza bağlamında, özellikle Rusya ile havza devletlerinin büyük bir bölümü arasındaki siyasi ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır. Küresel bir güç haline gelen Rusya ile havza devletlerinin büyük bir bölümü arasında yaşanan bölgesel siyasi çatışma bağlamında, havzanın en önemli bölgesel gücü olan Türkiye’nin her iki tarafı da yatıştırmaya ve tarafları birbirlerine yakınlaştırmaya yönelik çabalarının henüz sonuç vermemiş olması, Karadeniz Havzası’nda Rusya’nın egemen güç olarak ortaya çıkmasını sağlayacak tek kutuplu bir sistemik yapının oluşumunu engelleyerek bu bölgeye nüfuz etmek isteyen ABD ve AB gibi iki küresel aktörü, Rusya ile sorun yaşayan ülkelere destek vermeye ve onların yetersiz olan ulusal güçlerini arttırma yönünde politikalar izlemeye itmiştir. Kuşkusuz bu süreç, taraflar arasındaki siyasi uzaklığı arttıracak ve bölgesel işbirliği dinamiğini ortadan

kaldırarak bir siyasal tırmanmaya işaret etmektedir. Zira ABD ve AB'nin, Rusya ile sorun yaşayan havza devletlerine verdiği ekonomik, askeri ve siyasal destek arttıkça, bu durumu kendi güvenliğine ve bölgedeki rolüne bir tehdit olarak algılayan Rusya'nın, sahip olduğu coğrafi avantajlarına dayalı olarak havza ülkelerine yönelteceği saldırganlık daha da artacaktır. Bu durumun sonu gelmez bir çatışma iklimine ve sistemik dengesizliğe yol açacağı da ortadadır. Böyle bir durumda ise, çatışma ikliminden kaçmaya çalışan ve taraflar arasında işbirliğinin kurumsallaştırılmasını arzulayan Türkiye gibi havza ülkelerinin işleri daha da zorlaşacaktır. Yani, ABD ile AB'nin, Karadeniz Havzası'nda dengeyi sağlayarak bu bölgedeki tek kutuplu yapıyı, çok kutuplu ya da Mearsheimer'in öngördüğü üzere iki kutuplu bir sistemik dengeye büründürme çabaları, Karadeniz'deki çatışma unsurunu güçlendirerek saldırgan realizmi ön plana çıkarmaktadır.

Saldırgan realizmin Karadeniz Havzası bağlamında güçlendiğinin en önemli göstergelerinden biri, havzadaki tek kutup olarak kalabilmeyi arzulayan Rusya'nın son dönemde askeri teknolojiye ve üretime verdiği muazzam ekonomik destek ile bu ülkenin kendi ulusal güç unsurlarına dayalı olarak başta BM ve NATO gibi kurumlar olmak üzere, uluslararası örgütler ve ikili ilişkiler ekseninde etkin bir şekilde kullandığı diplomatik baskı ve caydırma girişimleridir⁶⁷. Uluslararası sistemde çok kutupluluğun oluşumunu en önemli dış politika hedeflerinden biri haline getiren Rusya'nın⁶⁸, kendi yakın çevresi olarak gördüğü Karadeniz Havzası söz konusu

---

⁶⁷ Daha önce de söylediğimiz gibi, Rusya, Karadeniz Havzası'nda yer alan Gürcistan ve Ukrayna'nın, NATO üyesi olabilme yönünde belirginleşen istemlerini karşılıksız bırakabilmek ve NATO'nun Güneydoğu Avrupa'ya yerleştireceği füze savunma sisteminin kendisine yönelik bir silah olarak kullanımını önleyebilmek için başta Almanya ve Fransa olmak üzere, AB üyesi ülkelere karşı enerji ve ekonomi eksenli bir baskı uygularken; Afganistan Operasyonu'na verdiği lojistik ve siyasal desteği çekebileceğini ve İran Krizi bağlamında da teknolojik ve siyasal anlamda İran'ın yanında olabileceğini göstererek ABD'yi tehdit etmiştir. Bunun yanı sıra, Rusya'nın füze savunma sistemine topraklarını açan ülkelere karşı da baskı ve tehdit unsurlarını kullandığını ve böylece bu sistemin kendisi için en az riskli olabilecek şekilde hayata geçirilmesini sağlamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Daha fazla bilgi için bkz. "Moscow Warns Against NATO Membership For Georgia, Ukraine", March 8, 2008, (Çevrimiçi) <http://natomission.ru/en/security/article/security/artnews/14> , 8 Kasım 2011, Selin M. Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", **SETA Analiz**, Aralık 2010, ss. 4-20, "Russia to Build Sea-Based Missile Shield", **RIA Novosti**, September 22, 2011, (Çevrimiçi) http://en.rian.ru/military_news/20110922/167048033.html , 8 Kasım 2011 ve "China and Allies Back Russia Against US Missile Shield", **Reuters**, June 15, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.reuters.com/article/2011/06/15/us-security-usa-missiles-idUSTRE75E2JZ20110615> , 8 Kasım 2011.

⁶⁸ Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, "Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikası'nda Yapılan Değişiklikler", **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, Mayıs 2007, ss. 193-212.

edildiğinde, bu yaklaşımı yadsıyan bir görünüm içerisine girmesi, bu ülkenin dış politikasına hâkim olan realist paradigmayı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Rusya'nın son dönemde havza ülkelerine karşı izlediği korumacı ticaret politikaları aracılığıyla, özellikle kendisi ile sorun yaşayan ya da kendisinin istemediği bir karara imza atan ülkeleri de cezalandırdığını görüyoruz. Bu yöntem diplomatik, siyasi ve askeri baskı ve tehdit unsurları yürürlüğe sokulmadan önce kullanılan bir araç konumundadır.

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin dış politikasına hâkim olan en önemli hususlardan biri de, siyasi ve coğrafi genişleme yönündeki istekliliktir. Bu istekliliğin arkasında, havza devletlerinin önemli bir bölümünün diğerlerinin toprakları üzerinde tarihsel iddiaları olması ve kendi güvenliklerini sağlayabilmek için belli coğrafi bölümlenmeleri kendi kontrolleri altında tutma istekliliği içerisinde olmaları yatmaktadır⁶⁹. Savunmacı realizmin öngördüğü siyasi dengeye ve statükonun devamına yönelik sistemik altyapının bu istemi karşılaması mümkün olmadığı için, saldırgan realizm havza devletlerinin dış politikalarını anlamlandırma aşamasında oldukça etkin bir çözümdür. Kuşkusuz bu durum havzadaki çatışma gerçekliğini daha da güçlendirmekte ve halkları birbirlerine yabancılaştırmaktadır.

Saldırgan realizm, devletlerarası işbirliğini yadsıyan ve mutlak kazanç diye bir unsurun hayal olduğunu kaydeden bir paradigma olmasına karşın, eğer göreceli kazanç yaklaşımına bir katkı sağlayacaksa, yani bir araç olarak işe yarayacaksa, kısa süreli ve çıkar odaklı geçici ittifakların sağlanabileceğini belirtmektedir. Rusya ile Türkiye'nin son dönemde geliştirdikleri ikili ilişkiler ve Rusya'nın Karadeniz'de bölgesel işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen KEİT gibi kurumsal yapılara katılması, bu tarz ittifaklara örnek olarak gösterilebilir. Zira Rusya ve Türkiye'nin, imzaladıkları antlaşmalar doğrultusunda üzerinde işbirliği yaptıkları alanlarda birbirlerinin hareket kabiliyetini sınırlayarak ve belli kalıplar içerisine yerleştirerek, diğer alanlarda ve diğer aktörlerle ilişkileri eliyle birbirlerine karşı göreceli kazanç elde etmenin peşinde oldukları da söylenebilir. Rusya'nın KEİT'e üye olması ise, bu örgütü istediği şekilde yönetebilme ya da bu örgütün bir üyesi olarak ve işleyişi

---

⁶⁹ Rusya'nın Avrasyacılık bağlamında şekillenen Yakın Çevre Politikası, Yunanistan ile Türkiye, Azerbaycan ile Ermenistan ve Gürcistan ile Ermenistan arasındaki toprak bazlı tarihsel problemler bu duruma önemli birer örnektir.

kontrol ederek kendisi aleyhinde olabilecek kararların alınmasını engelleme hedefi ile açıklanabilir.

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin birçoğunun topraklarında ayrılıkçı bölgeler olması ya da birçok havza ülkesinin etno-kültürel, bölgesel ve dinsel ayrımcılık çerçevesinde ifade edilebilen sorunlardan muzdarip olması, iç politikada yaşanan çatışmanın dış politikaya da yansımaları beraberinde getirebilir⁷⁰. Zaten saldırgan realizm de bu gerçekliğin altını çizmektedir. Yine saldırgan realizme göre, kendi gücünden emin olan ülkelerin, güçsüz komşularına karşı izlediği dış politika da küçümseme ve çatışma odaklı olarak ilerleyecektir. Bu durumun örneklerini Karadeniz Havzası'nda çok net bir şekilde görebiliyoruz. Rusya'nın Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan gibi ülkeler ile olan ilişkileri bu durumun açık birer göstergesidir.

Ordunun toplum ve siyasal yapı içerisindeki rolü ve etkinliği de saldırgan realizmi güçlendirebilecek bir kıstas olarak ortaya konmaktadır. Nitekim Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin önemli bir bölümünde ordunun siyasal karar alma ve uygulama sürecinde önemli bir rolünün olduğunu ve yıllık bütçe içerisinde ordunun ihtiyaçlarının çok büyük bir payı olduğunu biliyoruz⁷¹. Her ne kadar, son yıllarda, özellikle de havzanın batısı ve Türkiye'de ordunun dış politika ve siyasal karar alma süreci bağlamındaki rolü azaltılmış olsa da, bu etkinliğin tam anlamıyla sınırlanabilmesi mümkün değildir. Zira havza devletleri hem birbirlerinden tehdit algılamakta hem de ayrılıkçı bölgeler eliyle kendi toplumları nezdinde ciddi güvenlik sorunları ile karşı karşıyadırlar.

---

⁷⁰ Topraklarında Abhazya ve Güney Osetya gibi ayrılıkçı bölgeler bulunduran Gürcistan'ın, bu bölgeler ile iyi ilişkilere sahip olan Rusya ile yaşadığı problemler ile Batı Trakya'da yaşayan Türk nüfusun siyasal konumu gerekçesiyle, Türkiye ile Yunanistan arasında gerilen ilişkiler bu duruma güzel bir örneklik oluşturmaktadır.

⁷¹ 2008 yılı itibarıyla, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelere Rusya'da askeri harcamalar yıllık bütçenin %3,5'ine, Türkiye'de %2,2'sine, Yunanistan'da %3,6'sına, Ukrayna'da %2,7'sine, Romanya'da %1,5'ine, Azerbaycan'da %3,8'ine, Sırbistan'da %2,4'üne, Ermenistan'da %3,3'üne, Arnavutluk'ta %2'sine, Moldova'da %0,6'sına ve Gürcistan'da %8,5'ine denk gelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. "The World Factbook", CIA, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2034rank.html>, 8 Kasım 2011.

1.2.4. Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Neorealizm Çerçevesinde Anlamlandırılması

Neorealizmin Karadeniz Havzası'ndaki mevcut görünümü açıklama noktasında çok değerli bir kuram olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası işbirliğinden çok çatışma kavramı ile anılmakta ve havzanın bir bölge kimliği edinimi sürecinin önündeki en önemli engel de bu çatışma ortamı olmaktadır. Neorealistler de gücün hâkimiyetini ve çatışmanın kaçınılmazlığını teorilerinin merkezine yerleştirdikleri için, bu teori Karadeniz'deki sistemik durumu anlatma noktasında en önemli kuramsal dayanak noktası haline gelmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitişi ve SSCB'nin dağılması sonrası güç dengesine dayalı çift kutuplu sistemin ortadan kalkışı, tüm dünyada olduğu gibi Karadeniz Havzası özelinde de önemli değişimlere kapıyı aralamıştır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi, özellikle 1990'lar boyunca tüm dünyada tartışılan en önemli konu, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin çok kutupluluk üzerinden mi, yoksa ABD'nin süper gücüne dayalı tek kutupluluk üzerinden mi yapılandırılacağı idi. Aynı soru, uluslararası sistemin bir alt kümesi olarak algılanması gereken Karadeniz Havzası özelinde de sorulmaya başlanmıştı. Zira SSCB, sahip olduğu ulusal güç unsurları ile anarşik bir yapıya sahip olduğu söylenen uluslararası sistemin iki kutbundan birini oluştururken, Karadeniz Havzası özelindeki tek süper güç konumundaydı. Önce Doğu Bloğu'nun ortadan kalkması, ardından da SSCB'nin dağılması ile Karadeniz Havzası'ndaki Sovyet hegemonyasının sona erip Karadeniz Havzası'nda bağımsız devlet sayısının artması ile birlikte bu havzada ne tür bir siyasal yapılanmanın oluşacağı konusunda birtakım soru işaretleri doğmuştu.

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası'nda oluşan yapıya göz gezdirildiğinde, Balkanlar ve Kafkaslar özelinde, Soğuk Savaş döneminde dondurulmuş olan milliyetçilik tabanlı problemlerin yükselişe geçtiğini görüyoruz. Bu problemler, bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkeler arasında toprak paylaşımı bazında görülebildiği gibi, havza devletlerinin kendi toprakları içerisinde yer alan, etno-kültürel ve dinsel anlamda farklılaşmış bölgeler ekseninde de yaşanmaya

başlamıştır⁷². Milliyetçilik tabanlı sorunlara eklenen tarihsel problemler de, hem devletleri hem de toplumları birbirlerine karşı yabancılaştırmış ve çatışma unsurunu iyice kuvvetlendirmiştir. Yani Soğuk Savaş sonrası, neorealizmin uluslararası sistemde öngördüğü güç dengesi ortadan kalkmış ve bu durum Karadeniz Havzası özelinde de çatışma ikliminin güçlenmesi ve genişlemesi olarak karşılığını bulmuştur.

Bilindiği gibi neorealizme göre, uluslararası ilişkilere kaotik bir düzensizlik değil anarşist bir düzen egemendir ve anarşist yapıda ortaya çıkan düzeni yaratan da güç dengesi hususudur. İşte bu düzen, Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası için söz konusu edilememektedir. Nitekim çift kutuplu sistemin ortadan kalkmasıyla, bu sistemin Karadeniz'e olan izdüşümü de yok olmuş ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş olan ülkeler ciddi bir siyasal boşluk ile karşılaşmışlardır. Birçoğu çok ciddi siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan havza ülkeleri, bu sorunların halledilebilmesi noktasında kendilerine yardımcı olacak ve aralarındaki ilişkileri düzenleyecek bir aktör ya da sistem ile sarmalanmayınca, hem ülke içerisindeki hem de birbirleri arasındaki sorunları, askeri yöntemler aracılığıyla ve siyasal gerginliği tırmandırarak çözmeye çalışmışlardır. Bu durum çatışma unsurunun ön plana çıkmasına ve çözülebilir nitelikte olan sorunların daha da dallanıp budaklanmasına neden olmuştur⁷³.

Mevcut konjonktürde Karadeniz Havzası'nda hiyerarşik bir ulusal güç sıralaması oluşmuş durumdadır. SSCB'nin tarihsel devamı olarak ortaya çıkan ve 1990'ların başındaki dağılık görüntüsünden uzaklaşan Rusya, sahip olduğu enerji kaynakları, silah sanayisi ve ekonomik gücü ile sadece Karadeniz Havzası'nın en önemli gücü haline gelmemiş, çok kutuplu bir hal alan küresel sistemin de en önemli

---

⁷² Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ Sorunu ve Rusya ile Ukrayna arasındaki Kırım'ın statüsü meselesi havza devletleri arasında yaşanan toprak tabanlı anlaşmazlıklara örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra, Gürcistan özelinde Abhazya ve Güney Osetya, Moldova özelinde de Transdinyester Problemleri, havza ülkelerinin kendi topraklarında yer alan ve siyasal/toplumsal çatışma unsurunu güçlendiren ayrılıkçı bölgelere birer örnek oluşturmaktadır. Havza ülkelerinin birbirleriyle yaşadıkları tarihsel problemler ve donmuş çatışma bölgelerine 2.bölümde değinilecektir.

⁷³ Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ Sorunu'nun ve Gürcistan'daki Abhazya ile Güney Osetya Sorunları'nın gidişatı bu durumu özetlemektedir. Nitekim bu sorunlar, Soğuk Savaş sonrası içerisine sürüklendiği krizden biraz olsun sıyrılan Rusya'nın müdahalesi ile en azından dondurulmuştur. Ancak, süreç içerisinde tarafların birbirleri ile olan bağları tamamen koparması sonucu, bu sorunların çözümü oldukça çetrefilli hale gelmiştir.

oyuncularından biri, yeni bir kutbu halini almıştır. Rusya, Soğuk Savaş sonrası yeniden oluşan uluslararası sistem nezdinde güçlü bir oyuncu, çok kutuplu sistemin en önemli parçalarından biri olabilmek için öncelikli olarak bulunduğu coğrafyaya siyasal, ekonomik ve hatta askeri açıdan etki edebilmesi gerektiğinin bilincindedir. Bir Avrasya gücü olan Rusya, Karadeniz Havzası'na da mutlaka kontrol altına alması gereken bir bölge olarak bakmakta ve bu havza üzerinde gücünü test etmektedir. Rusya, genel olarak Avrasya, özel olarak da Karadeniz Havzası'nda gücünü tesis edebilmek için, otoriter yönetim kalıpları, Rus milliyetçiliği ve imparatorluk stratejisinin bir karışımı olarak görebileceğimiz Avrasyacılık doktrinini kullanmakta⁷⁴ ve özellikle Karadeniz Havzası'na kendisi dışında hiçbir küresel gücün girmesini istememektedir. Ne var ki, Rusya, sahip olduğu gücün diğer küresel güçlere, özellikle de süper güç olarak adlandırılan ABD'ye nazaran oldukça sınırlı olduğunun da bilincindedir. Bu nedenle Rusya'nın, yaşadığı güvenlik ikilemini aşabilmek için küresel uluslararası sistem nezdinde savunmacı realist anlayışa uygun hareket etmeye çalıştığını ve ittifak arayışı içerisinde olduğunu, ancak konu Karadeniz Havzası olduğunda, bu yaklaşımın farklılaşarak daha saldırgan ve güç odaklı bir konuma büründüğünü görebiliyoruz. Zira Karadeniz Havzası, Rusya'nın yaşam alanı olarak gördüğü ve küresel bir güç olabilmek için mutlaka kontrol etmesi gerektiğine inandığı bir bölgedir.

Rusya'nın ardından havzadaki güç hiyerarşisinin ikinci sırasında yer alan Türkiye ise çeşitli bölgeler üzerinde etkisi olan bir bölgesel güç/orta güç niteliğindedir. Havzanın güneyini tek başına temsil eden Türkiye, coğrafi yapısı gereği Karadeniz'in hem batısı hem de doğusu ile yakın tarihsel, kültürel ve siyasal bağlara sahiptir. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası'nda oluşan güç boşluğunu en erken fark eden ülkedir⁷⁵. Bu boşluğu çatışma ile değil, işbirliği ile doldurabilmek için KEİT'in kurulmasına önyak olmuş olan Türkiye, sınırlı bir güce sahip olduğu ve dış politikasını Karadeniz Havzası'nda işbirliği yaklaşımından çok AB üyeliği üzerine kurguladığı için istediği başarıyı elde edememiş ve Karadeniz'de

---

⁷⁴ Mark Bassin, "Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık", **Bilge Strateji**, C.2, Sayı 4, Bahar 2011, ss. 117-135.

⁷⁵ Özdem Sanberk, "Karadeniz'in Dönüşümü, Türkiye ve ABD: Yeni Bir Stratejik İşbirliği Alanı Mı?", **Stratejik Analiz**, Sayı 85, Mayıs 2007, ss. 41-51.

çatışmanın işbirliğine üstün gelmesini önleyememiştir. Türkiye, NATO üyesi ve AB adayı bir ülke olmasına karşın, son dönemde daha bağımsız ve bağlantısız bir politika izlemektedir. Bu politikanın Karadeniz'e olan yansıması ise, başta Rusya olmak üzere, havzada yer alan devletler ile geliştirilen ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerdir. Türkiye'nin sahip olduğu ulusal güç unsurları, bu ülkenin ancak bölgesel bir güç olabileceğini açıkça göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Karadeniz Havzası'ndan kaynaklanan bir güvenlik ve çatışma riski ile karşı karşıya kalmamak için neorealist manada savunmacı bir anlayışı benimsediğini ve havzada siyasal dengeyi kurabilmek için çabaladığını söyleyebiliriz. Avro-Atlantik İttifakı ile çok yakın ilişkileri olan Türkiye, özellikle AB ve NATO genişlemeleri sonrası iyice gerginleşmiş olan Karadeniz odaklı ABD-Rusya gerginliğini yumuşatabilmek için, her iki taraf ile de yakın siyasal ve ekonomik ilişkiler geliştirerek, tarafları çatışma ortamından işbirliği ortamına çekebilmenin peşindedir⁷⁶. Bu noktada Türkiye'nin, Karadeniz Havzası ile ilgili olarak Rusya ve ABD-AB ikilisinin kabul edebileceği bir denge noktasına ulaşılabilmesi konusunda girişimlerde bulunan bağımsız bir bölgesel güç rolüne bürünmeye başladığını söyleyebiliriz.

Havzada yer alan ve bazıları AB üyeliğini dahi elde etmiş diğer ülkeler ise havzanın siyasal geleceği üzerinde dramatik bir etkide bulunabilecek bir ulusal güce erişebilmiş değildirler ve bu ülkelerin orta vadede de bu etkinliğe ulaşması beklenmemelidir. Çok büyük bir çoğunluğu Sovyet tarzı korporatist ekonomik modelden serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamasında olan⁷⁷ ve hem yönetsel hem de etno-kültürel sorunlarla sarmalanmış olan bu ülkeler, yaşadıkları sorunlarla havzanın kaotik bir düzensizliğe doğru evrilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Birbirleriyle yaşadıkları sorunlar noktasında çatışma unsurunun güçlenmesine neden olan, ancak, havzanın genel gidişatı ve oluşturulacak güç dengesi konusunda herhangi bir katkısı ve etkinliği olmayan bu ülkeler, etken değil edilgen birer aktör konumundadırlar. Yani havzada oluşacak güç dengesi, çatışma ortamının ortadan

---

⁷⁶ Igor Torbakov, "The Georgia Crisis and Russia-Turkey Relations", **The Jamestown Foundation**, Washington DC, 2008.

⁷⁷ Vladimer Papava, "The Economic Development Complex in the Black Sea Area: The Impact of the Global Financial and Economic Crisis", **ICBSS Xenophon Paper**, No.9, May 2010.

kaldırılması ve işbirliğinin bölgeye egemen kılınması anlamında bu devletlerin birbirleriyle ilişkilerini de yeniden yapılandıracak ve bu ilişkilere yön verecektir.

Havzada yer alan ve devletler/toplumlar arası ekonomik, teknolojik ve kültürel işbirliğini teşkilatlandırarak, oluşacak olan kurumsal yapıyı neorealist manada yapılandırılacak güç dengesi sistemi içerisinde siyasal işbirliğini güçlendirebilmek için kullanmaya çalışacak örgütsel yapılar ise henüz yeterli etkinliğe, desteğe ve örgütsel yapıya erişebilmiş değildir. Havza ülkelerinin birbirlerine bakışını değiştirecek ve çatışmayı dışlayacak bir ortam yaratılmadığı müddetçe, güvenlik ikileminden dem vuracak olan bölge devletlerinin, bu kurumlara samimi bir destek vermeleri pek de mümkün olmayacaktır. Bu nedenle havzada teşkilatlandırılan örgütsel yapılara göz gezdirildiğinde neorealist kuramın öngördüğü “yüksek politika-alçak politika” ayrımı çok açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Nitekim havzada siyasal işbirliğine davetiye çıkaracak, yani yüksek politikanın bir parçası olarak görülebilecek, ekonomi ya da güvenlik odaklı örgütsel yapılar herhangi bir gelişim gösteremezken, alçak politikanın bir uzantısı olarak görülebilecek çevresel ve kültürel işbirliğine yönelik çabalar daha başarılı olmuştur⁷⁸.

Neorealist kuramın üzerinde durduğu güvenlik ikilemi yaklaşımı Karadeniz'deki güvenlik açığını çok iyi yansıtmaktadır. Şüphesiz bu durum havza genelindeki çatışma ortamını daha da ısıtmaktadır. Soğuk Savaş sonrası, uluslararası sisteme paralel olarak Karadeniz Havzası'ndaki bölgesel sistemik dengelerin de alt-üst olmuş olması, bölgede yer alan ve çoğu bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeleri kendi içlerinde ve birbirleri arasında bitmek tükenmek bilmeyen bir mücadeleye itmiştir. Zira bu ülkeler, anarşik bir bölgesel sistem içerisinde yaşadıklarının bilincinde hareket etmeye başlamış ve bu ortam içerisinde varlıklarını sürdürebilmek için ancak kendi ulusal güç unsurlarına dayanmaları gerektiğini düşünmeye başlamışlardır. Bölgesel anlamda kendisini gösteren güvensizliği dengeleyecek herhangi bir güç olmaması ve bölgenin en önemli gücü olarak görülebilecek Rusya'nın, 1990'ların ikinci yarısından itibaren havzadaki gücünü koruyabilmek ve

---

⁷⁸ Mustafa Aydın, “Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions”, **Perceptions**, Autumn 2005, pp. 57-83.

arttırabilmek için AB, ABD ve hatta belli dönemlerde Türkiye ile siyasal bir mücadele içerisine girmesi, havza devletlerinin birbirlerine karşı duydukları güvensizliğin üzerine küresel ve bölgesel güçler arasındaki Karadeniz odaklı mücadelenin ağırlığını da eklemiştir. Bu durum, havzada bulunan ülkelerin silahlanmasına ve ulusal güç odaklı bir politika izlemesine davetiye çıkarmıştır. Kuşkusuz bu davranışın oluşumunda milliyetçilik tabanlı toplumsal ve siyasal algı, geçiş ekonomisi haline gelmiş olmanın mali ve sosyal ağırlığı ile Soğuk Savaş döneminde dondurulmuş olan sorunların yeniden ortaya çıkmış olması da etkili olmuştur. Karadeniz Havzası'nda yer alan belli devletlerin yaşadıkları güvensizlik ve siyasal sorunlar ekseninde silahlanmaları, bu devletlerden kendilerine yönelik tehdit algılayan diğer havza ülkelerinin de silahlanmasını ve ulusal güç unsurlarını arttırmalarını beraberinde getirmiştir ki, bu tam olarak neorealizmin güvenlik ikilemine uygun bir davranış olarak görülmelidir.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Karadeniz Havzası özelindeki tek kutuplu yapı ortadan kalkma ibareleri göstermeye başlamıştı. Bu beklenti, 1990'ların ilk yarısına damgasını vurmuş ve KEİT dâhil olmak üzere Karadeniz Havzası'nda işbirliğini kurumsallaştırmak isteyen birçok örgüt ve program bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yani, 1990'ların başında Karadeniz Havzası'na çatışma unsurunun değil işbirliği unsurunun hâkim olacağına dair bir kanaat oluşmaya başlamıştı. Ne var ki, bu görünüm 1990'ların ikinci yarısından itibaren değişmeye başlamıştır. Havzada yer alan ülkelerin yaşadıkları siyasal, ekonomik ve toplumsal problemler ve Rusya ile ABD-AB ittifakı arasındaki siyasal ilişkilerin bir türlü ortaklık yönünde bir gelişim gösterememesi sonucunda tarafların çatışmacı bir dış politika moduna bürünmeleri sonucunda Karadeniz'de bölgesel işbirliğinin yapılandırılabilmesine olan inanç gittikçe azalmıştır. Zaten 1990'ların ikinci yarısından itibaren Rusya'nın yayılcı ve çatışma odaklı bir dış politika izlemeye başladığını ve bölge devletleri üzerindeki tarihsel ve siyasal etkisini kullanmaya çalıştığını görüyoruz. Aynı dönemde Karadeniz Havzası'nda işbirliğini kurumsallaştırma yönünde hareket eden yeni örgütler ve programlar ortaya çıkmıştır. Ne var ki, bu örgütler ve programlar havzada topyekûn işbirliğini öngörmekten çok siyasal ayrımlar ve kutuplaşmalar temelinde

kurumsallaşmış ve havza devletleri nezdinde oluşan güvenlik ikileminin birer yansıması haline geldikleri için etkinleştirilememişlerdir⁷⁹.

İç siyasal yapısını otoriter temeller üzerinden yeniden yarattıktan ve özellikle sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde ekonomik gidişatını ve teknolojik altyapısını düzenledikten sonra yükselen bir güç haline gelen ve küresel sistemin çok kutupluluğa olan yöneliminde pay sahibi ülkelerden biri olarak görülebilecek Rusya'nın, bu gücünü Karadeniz Havzası'na da yansıtmaya çalışması ve sahip olduğu ulusal güç sayesinde havzada yeniden tek kutuplu bir yapı oluşturmaya çabalaması, havza ülkelerini oldukça rahatsız etmiş ve bu ülkelerin Rusya'ya olan güvensizliğini arttırmıştır. Bu noktada, havzadaki güç hiyerarşisinin bir alt basamağında yer alan bölgesel güç Türkiye ile diğer havza ülkelerinin devreye girdiğini ve bu devletlerin Rusya'nın tek kutuplu bir havza oluşturma girişimlerine karşı kendi siyasal varlıklarını vurgulayabilmek ve yakın tehlike olarak gördükleri Rusya'ya karşı kendilerini güvence altına alabilmek için çeşitli girişimlerde bulduklarını görüyoruz. İzlediği politikalar ve oluşumunda birincil dereceden rol oynadığı örgütsel çabalar eliyle, Karadeniz'de bölgesel işbirliğinin altını çizen en önemli ülke konumunda olan Türkiye, Rusya'nın bu çabalarına karşılık olarak farklı bir duruş sergilemeyi seçmiş ve bu ülkeye karşı hissettiği güvenlik açığını, ikili işbirliğine yönelik çabalar ile kapatmayı tercih etmiştir. Bu anlayışın arkasında Türkiye'nin son dönemde izlediği dış politika doktrininin karşılıklı diyalog ve komşularla işbirliğini geliştirebilme yönünde kurumsallaşması yer almaktadır. Türkiye ile Rusya arasında son dönemde gelişen ekonomik ilişkiler, artan ticaret hacmi, ortak enerji projeleri ve güvenlik alanında işbirliğini geliştirebilme yönündeki çabalar bu duruma birer örnek teşkil etmektedir⁸⁰. Türkiye'nin bu çabalarının arkasında yatan bir diğer neden de, bu ülkenin Rusya ile diğer havza ülkeleri arasındaki güvenlik endişeleri ve siyasal çatışmaya dayanan yapısal ikilemi ortadan kaldırmak istemesidir. Tarih boyunca Karadeniz odaklı olarak Rusya ile mücadele içerisine girmiş ve Soğuk Savaş döneminde karşıt kutupta yer almış bir ülke olarak

---

⁷⁹ GUAM ve daha sonra ortaya çıkan Demokratik Seçenekler Topluluğu ve Karadeniz Forumu gibi işbirliği örgütleri bu duruma birer örnek oluşturmaktadır.

⁸⁰ Atilla Sandıklı, "Turkey's Strategy in the Changing World" , **BİLGESAM**, Publication No.3, İstanbul, 2009, pp. 15-19.

Türkiye, bölgesel işbirliği yönünde inisiyatif olarak, diğer havza ülkelerine de örnek olmaya ve Rusya'nın havzaya olan barışçıl açılımını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Kuşkusuz bu yönde elde edilebilecek bir başarı, Türkiye'nin küresel ve Karadeniz özelinde bölgesel önemini daha da arttırabileceği gibi, bu ülkenin Karadeniz'den kaynaklanacak güvenlik açıklarını da ortadan kaldıracaktır.

Türkiye dışındaki diğer havza ülkeleri ise Rusya'ya karşı farklı politika uygulamalarını harekete geçirmiş olmalarına karşın, bu ülkelerin hemen hepsinin izlediği genel bir stratejiden bahsedilebilir. Bu ülkeler, sahip olduğu ulusal güç unsurları ve maharetle izlediği savunmacı realist anlayış ile Rusya'yı kendisi açısından bir tehditten daha çok bir ortak olarak konumlandırmayı bilmiş olan Türkiye'den farklı olarak, Rusya'yı kendileri için büyük bir güvenlik riski ve yakın tehdit olarak tanımlamaktadırlar. Ancak, bu devletler birbirlerine duydukları güvensizlik üzerinden şekillenen siyasal ve askeri sorunlarından ötürü, ortak tehdiye karşı birlikte hareket edemedikleri için, güçlerini birleştirerek Rusya'yı dengeleyememektedirler. Bu nedenle, havzada güç hiyerarşisinin alt basamaklarında yer alan devletlerin, oluşan güvenlik tehdidini bertaraf edebilmek ve kendilerine destek sağlayabilmek için özellikle Avro-Atlantik Dünyası ve Türkiye ile ikili ilişkilerini her anlamda geliştirmeye çabaladıklarını görüyoruz. Bu çabalar, siyasal ve ekonomik reformlar ile işbirliği projeleri aracılığıyla ortaya konabileceği gibi, AB ve NATO üyeliğine ulaşabilme hedefi ile de meşrulaştırılmaktadır⁸¹. Karadeniz Havzası'ndaki güç hiyerarşisinin alt basamaklarında yer alan havza devletlerinin AB ve ABD ile geliştirmeye çalıştıkları ikili ve çok taraflı siyasal, ekonomik ve askeri ilişkiler, bu ülkeler ile Rusya arasındaki gerginliği ve siyasal mesafeyi daha da

---

⁸¹ Bu noktada havzanın doğusu ile batısı arasında ciddi bir farklılık oluştuğunu görüyoruz. Zira havzanın batısında yer alan ülkeler, coğrafi, tarihsel ve kültürel avantajlarının da katkısıyla siyasal ve askeri hedeflerini tek bir elden yürütebilirken, havzanın doğusunda yer alan ülkeler Rusya'nın siyasal ve askeri baskısı ve tehditleri ile daha yakından ilgili oldukları ve coğrafi/kültürel dezavantaj yaşadıkları için işbirliği yaklaşımlarını daha çok güvenlik alanına kaydırmaktadırlar. Bulgaristan ve Romanya'nın hem AB hem de NATO üyeliği hedefini gerçekleştirmiş olmasına karşın, Gürcistan'ın NATO üyeliği isteminin Rusya tarafından kendi güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılanması bu durumun açık bir kanıtıdır. Daha fazla bilgi için bkz. James P. DeHart, **The Burden of Strategy: Transatlantic Relations and the Future of NATO Enlargement**, Washington DC, Georgetown University Press, 2008 ile Benjamin H. Friedman ve Justin Logan, "Hitting the Stop Button on NATO Expansion" (Çevrimiçi) http://www.cato.org/pubs/articles/friedman_logan_hittingstopbuttononnatoexpansion.pdf , 28 Ekim 2011.

arttırmakta ve Rusya bu noktada saldırgan realizmin cazibesine kapılabilmektedir⁸². Kuşkusuz Rusya'nın bu dürtüye kapılmasına neden olan olgu, Karadeniz Havzası'nın genelinde yaratmaya çalıştığı tek kutuplu yapının çok kutupluluğa evrilmesi endişesidir.

Soğuk Savaş döneminden kalma bir deyimle Avro-Atlantik İttifakı olarak adlandırılan oluşum ise, genel uluslararası sistem açısından iki ayrı kutup olarak değerlendirilse de, birçok siyasal ve askeri sorunda ortak hareket etmeyi sürdürmektedir. ABD ve AB'den müteşekkil olan bu ittifak, özellikle Karadeniz Havzası bağlamında ortak hareket etmektedir. Bu güçlerin hedefi ise Karadeniz Havzası bağlamında Rusya'yı dengeleyebilmek ve Karadeniz Havzası'na siyasal ve askeri anlamda yerleşerek uluslararası sisteme hâkim olan çok kutuplu anlayışı, tarihsel süreç içerisinde tek kutupluluğun hâkim olduğu Karadeniz Havzası bağlamında da yapılandırabilmektir. Süper güç olarak adlandırılmasına karşın, yükselen küresel güçlerin etkinliği ile uluslararası sistemin çok kutupluluğa doğru kaydığının bilincinde olan ABD, coğrafi ve tarihsel dezavantajı nedeniyle Karadeniz Havzası bağlamında AB ile birlikte hareket etmekte ve çok kutupluluğu Karadeniz'e de yayarak, Rusya'nın gücünü sınamaya çalışmaktadır. ABD'nin, bu manada üzerinde durduğu bir diğer aktör de, Karadeniz Havzası'nda Rusya'dan sonra en önemli bölgesel güç olan ve Soğuk Savaş döneminden bu yana kendisi ile çok yakın siyasal ve askeri ilişkilere sahip olan Türkiye'dir. Ne var ki, Türkiye'nin kendi güvenlik kaygılarını ön planda tutarak havzadaki mevcut statükonun dramatik bir biçimde değişmesini istememesi ve bu tutumu sergilerken de, özellikle ABD'ye ve Karadeniz'e kıyası olmayan devletlere ait savaş gemilerinin bu denize girmesine karşı çıkması, Avro-Atlantik Dünyası ile çok yakın bağlara sahip olan bu ülkenin Montrö Sözleşmesi bağlamında Rusya ile dış politikalarının uyumlaşmasını beraberinde getirmektedir⁸³. Türkiye'nin son dönemde havza bağlamında daha

---

⁸² Rusya'nın Gürcistan'ın yaşadığı Abhazy ve Güney Osetya problemlerine müdahil olması ve Gürcistan'ın aleyhinde bir siyasal oldu-bitti durumunun yaşanmasına imkan tanınması, yine Rusya'nın Turuncu Devrim döneminde Ukrayna'ya karşı izlediği enerji ve ekonomi odaklı dış politika ile Rusya'nın NATO üyeliği peşinde koşan Moldova'ya karşı Transdinyester Sorunu'nu kullanması bu durumun çok iyi özetleyen birer örnektir.

⁸³ Sally McNamara et. al. , "Countering Turkey's Strategic Drift" , **The Heritage Foundation**, July 26, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.heritage.org/Research/Reports/2010/07/Countering-Turkey-s-Strategic-Drift> , 29 Ekim 2011.

bağımsız ve bağlantısız politikalar izlemesi ve Rusya ile geliştirdiği ikili ilişkilerin altında yatan en önemli faktörlerden biri de bu gerçekliktir. Türkiye'nin bu tutumu, özellikle ABD kanadında çok ciddi bir rahatsızlığa neden olmakta ve ABD, Karadeniz kıyısındaki AB üyeleri Romanya ve Bulgaristan'ı kullanarak havzaya doğrudan etki etmeye çabalarken⁸⁴, Gürcistan ve Ukrayna gibi havza ülkelerinin NATO'ya alınması için de temaslarını sürdürerek⁸⁵ NATO üyesi Türkiye'yi bu bağlamda kendisine destek olmaya zorlamaktadır. Zira ABD de bilmektedir ki, Karadeniz Havzası bağlamında Rusya ve Türkiye'nin ortak hareket etmeye başlamaları havzadaki güç dengesinin tamamen Rusya'nın lehine bir hal alması anlamına gelebilecektir. Böyle bir durumda, havzadaki çatışma ihtimalinin azalması olasıdır. Ancak çatışma ihtimalinde meydana gelecek bu tarz bir azalma, neorealist anlamda ortaya çıkacak güç dengesi ya da uluslararası sistemde meydana gelen bir değişim ile değil, dengeleri tamamen kendi lehine çevirecek olan Rusya'nın, tıpkı SSCB döneminde olduğu gibi, diğer havza ülkeleri üzerinde yaratacağı siyasal, askeri ve ekonomik baskı neticesinde gerçekleşecektir. Kuşkusuz bu durum, Karadeniz Havzası'nda çok kutupluluğu değil, tek kutupluluğu beraberinde getirecek ve Avro-Atlantik Dünyası'nın bu bölgedeki etkinliğini, AB üyesi olmuş ülkeler dışında, tamamen yok edebilecektir.

ABD ve Karadeniz Havzası bağlamında onunla birlikte hareket eden AB, kendileri açısından yukarıda anlattığımız türden bir olumsuzluğun ve dengesizliğin ortaya çıkmasının önüne geçebilmek için, Rusya ile sorun yaşayan ya da bu ülkenin tarihsel ve siyasal emellerinden ürkeren güvenliğini tehdit altında gören ülkelere destek vermeye çabalamakta ve bu ülkeleri siyasal, ekonomik ve askeri kontrol altına alarak Rusya'yı çevrelemeye ve bu ülkenin havza ülkeleri üzerindeki etkisini ve baskısını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Olayı neorealist teori açısından kavramsallaştırdığımızda, Avro-Atlantik Dünyası'nın bölgedeki güç dengesi açısından hafif kefedede bulunan ve bu nedenle ciddi bir güvenlik riski yaşayan havza ülkelerine destek vererek, havzanın ağır kefesi ile hafif kefesi arasındaki dengeyi

---

⁸⁴ Ariel Cohen ve Conway Irwin, "US Strategy in the Black Sea Region", **The Heritage Foundation**, December 13, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.heritage.org/Research/Reports/2006/12/US-Strategy-in-the-Black-Sea-Region>, 29 Ekim 2011.

⁸⁵ Sarah Akram, "NATO in Its Evolving Role", **Reflections**, No.2, 2009, pp. 1-7.

sağlamaya dönük bir eyleme giriştiğini ve böylece normal olarak tek kutuplu bir yapıya evrilmekte olan bölgesel uluslararası sistemi yeniden iki kutuplu bir hale büründürmek istediğini söyleyebiliriz. Böyle bir eylem sonucunda Karadeniz Havzası bağlamında ortaya çıkacak olan sistemik yapının çok kutupluluktan ziyade iki kutupluluk bağlamında şekilleneceği ortadadır. Zira böyle bir yapının oluşması halinde Rusya'ya güvensizlik duyan ve bu ülkeden tehdit algılayan havza ülkeleri, aralarındaki sorunları bir yana bırakarak, daha büyük bir güvenlik riski yaratan Rusya'ya karşı yalnız kalmamak için bir araya gelecek ve Avro-Atlantik Dünyası ile birlikte hareket edebileceklerdir.

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası'nın coğrafi tanımlanışında ortaya çıkan farklılık da uluslararası sistemde meydana gelen değişime paralel olarak gerçekleşmiştir. Karadeniz Havzası'nın coğrafi sınırlarının genişletilmesi ve Geniş Karadeniz Havzası adıyla yeni bir coğrafi gerçekliğin ortaya çıkması, Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa ve Balkanlar özelinde siyasal etkisini ortaya koymuş olan Avro-Atlantik Dünyası'nın, Karadeniz Havzası'nı da kendi siyasal, ideolojik ve ekonomik etkisi altına alma yönünde ciddi bir arayış içerisine gireceğine delalet eden önemli bir göstergedir. Nitekim bu adlandırmanın altında yatan gerçekliğin farkına erken varan Rusya'nın, havzanın batısında olmasa da rahatlıkla etki edebileceği kuzeyinde ve doğusunda güç odaklı bir strateji ile havza ülkelerine yaklaştığını görebiliriz. Kuşkusuz bu durum, hem Rusya ile havza ülkeleri hem de Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki çatışma riskini de arttırmaktadır.

Yukarıdaki kavramsallaştırmadan da anlaşılacağı üzere, Avro-Atlantik Dünyası, güçsüz konumdaki havza ülkelerine siyasal, askeri ve ekonomik destek vererek ve bu ülkeleri kendi oluşturduğu siyasal ve askeri kurumların içerisine dâhil ederek havzadaki güç dengesini sağlamaya, hatta orta/uzun vadede kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır. Bu şekilde tarihin hiçbir döneminde nüfuzu altına alamadığı ve doğrudan etki edemediği Karadeniz Havzası'nı kontrolü altına alabileceğini düşünmektedir.

Avro-Atlantik Dünyası'nın, Rusya'nın ulusal kapasite ve yerine göre saldırgan realizme de başvurarak oluşturmaya çalıştığı Karadeniz etkinliğini sınırlayabilme noktasında, siyasal ve ekonomik liberalizmin etkisi altında şekillenmiş

yönetimsel kurgusunu bölge ülkelerine aktarma yolunu seçtiğini görüyoruz⁸⁶. Neoliberal anlayışın güçlendirilmesi, havzadaki güç ve ulusal çıkar odaklı ulus devlet düşüncesini zayıflatarak ya da önemsizleştirerek çatışma unsurunu baskılayabilecektir. Bu organik bağın altyapısını ise ABD ve AB tarafından temsil edilen demokratik yönetim anlayışı ve serbest pazar ekonomisi oluşturacaktır. Demokratik yönetim ve pazar ekonomisi gibi neoliberalizmin öngördüğü işlevsel unsurların havza genelinde yapılandırılabilmesi, havza devletlerinin birbirleriyle geliştirebilecekleri iyi komşuluk ve müttefiklik ilişkilerine bağımlı olduğu için, havza ülkeleri arasında gerginliğe ve dolayısıyla güvensizliğe neden olan ve realist/neorealist paradigmanın havza özelinde etkinliğinin sürmesini sağlayan tarihsel problemler, milliyetçilik ve ulusal güç bağlantılı siyasal ve ekonomik sorunların ortadan kaldırılabilmesi ya da kısa sürede çözümlenebilmesi, ABD ve AB tarafından temsil edilen Avro-Atlantik Dünyası'nın en temel amacıdır. Zira bu anlayış, çözümsüzlükten, güvensizlikten ve ulusal güç yarışından beslenen Rusya'nın havzadaki saldırgan realizm iklimine eklemlenen bölgesel etkinliğini sınırlayacaktır.

2000'li yıllardan itibaren Karadeniz Havzası özelinde görülen ve havza ülkelerinin yönetim anlayışını Batılı anlamda demokratik kurum ve kurallar, insan haklarına saygı, siyasal çoğulculuk ve serbest pazar ekonomisi temelinde değiştirmeyi amaçlayan Gül Devrimi ve Turuncu Devrim gibi gelişmeler⁸⁷, Avro-Atlantik Dünyası'nın Karadeniz Havzası özelinde izlediği ve havzadaki güç dağılımını yeniden şekillendirmeyi amaçlayan değişimci politikaların bir sonucudur. Gül Devrimi ve Turuncu Devrim gibi yönetimsel değişimler eliyle ortaya çıkan bu değişimci politikanın ana hedefi, Rusya'nın siyasal gücünü baskılayabilmek⁸⁸ ve bu ülkenin Karadeniz'deki saldırgan realizminin önüne geçebilmektir. Avro-Atlantik Dünyası, bu yönetimsel değişimlerin, devrimler eliyle, tüm havzaya yaygınlaştırılabilmesini ve Rusya'nın temsil ettiği tek kutuplu havza yapısının en

---

⁸⁶ Oleksandr Pavliuk ve Ivana Klymush-Tsintsadze, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, New York, East-West Institute Publishing, 2004, pp. 298-301.

⁸⁷ Mark R. Beissinger, "Structure and Example in Modular Political Phenomena: The Diffusion of Bulldozer/Rose/Orange/Tulip Revolutions", **Articles**, Vol.5, No.2, June 2007, pp. 259-276.

⁸⁸ Taras Kuzio, "Nationalism, Identity and Civil Society in Ukraine: Understanding the Orange Revolution", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol.43, 2010, pp. 285-296.

azından çift kutupluluğa dönüştürülebilmesini amaçlamaktadır. Kuşkusuz bu durum Rusya'nın gücünü ve etkinliğini de önemli oranda sınırlayacaktır.

Ne var ki, Avro-Atlantik Dünyası'nın izlediği bu değişimci tutum da içerdiği değişimler eliyle havzadaki istikrarsızlığı ve çatışma unsurunu beslemektedir. Zira havza devletleri, ekonomik, toplumsal ve teknolojik imkânsızlıklar ve eski yönetim anlayışının değişmesinin getirdiği/getireceği geniş çaplı toplumsal ve siyasal kargaşanın yanı sıra, atacakları her reform adımını yakından takip eden ve bu reform programlarını kendisi ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki havza odaklı güç mücadelesinin bir parçası olarak gören Rusya'nın oluşturacağı baskı neticesinde, geniş çaplı bir yönetsel kriz ile karşı karşıya kalmakta ve bu durum neorealist manadaki çatışma riskini de arttırmaktadır. Bu çatışma riskinin ortadan kalkması ve işbirliğinin havzaya yaygınlaştırılabilmesi için özellikle NATO-Rusya gerilimi bağlamında ortaya çıkan anlaşmazlık giderilmeli ve böylece havza ülkeleri üzerindeki sistemik baskı ortadan kaldırılmalıdır.

1.3. Karadeniz Havzası'ndaki İşbirliği Potansiyelinin Neoliberal Tabanlı Kuramlar Bağlamında Tartışılması

Karadeniz Havzası'nda çatışma gerçekliğinin daha ağır bastığını vurgulamaya çalışan neorealist kuramın ardından, havzadaki işbirliği imkânlarının değerlendirilmesi noktasında neler yapılabileceği ve sistemin nasıl dönüştürülebileceği hususuna geldiğimizde ele almamız gereken en önemli kuram neoliberalizm olmaktadır. Zira neoliberal kuram, neorealist kuramın aksine uluslararası sistemdeki çatışma gerçekliği ve potansiyeli üzerine değil, barış ikliminin oluşturulabilmesi ve işbirliği olanaklarının değerlendirilebilmesi gibi çatışmayı yadsıyan konular üzerine yoğunlaşmaktadır. Bazı neorealist ve davranışsalci kuramcılar, neoliberalizmin, esas itibarıyla neorealizmden çok da farklı bir içeriğe sahip olmadığını, hatta neorealizmin konjonktürel sistemik gereksinimlere uygun olarak yeniden yorumlanmış hali olduğunu kaydetmekte ve bu nedenle neoliberal tabanlı kuramların da işbirliğinin kurumsallaştırılması yönünde etkin bir role bürünemeyeceğini belirtmektedirler. Ne var ki, neorealizm ile neoliberalizm

arasında kavramsal anlamda ciddi farklılıklar olduğu söylenebilir⁸⁹. Bu farklılıkları 6 temel noktada toplayabiliriz. Farklılıklardan ilki, uluslararası anarşinin sistemik doğası ve sonuçları esnasında kendisini gösterir. Yine, uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilebilirliğine ilişkin tartışmalar ve neorealistlerin işbirliği noktasında takındıkları karamsar tavır ikinci önemli farklılık olarak belirmektedir. Neorealistlerin nisbi kazanç kıstasına verdikleri öneme karşın, neoliberalizmin mutlak kazançlar üzerinde duruyor olması ve neorealistlerin ulusal güvenlik sorunlarına öncelik veren yaklaşımına karşın neoliberalizmin ekonomi-politik meselelere yoğunlaşması, iki kuram arasında önemli birer farklılık unsuru oluşturmaktadır. Neoliberalizmin, işbirliğinin doğasına ilişkin olarak niyet ve beklentilere ciddi anlamda vurgu yapıyor olmasına karşın, neorealizmin bu unsurlara önem vermemesi ve uluslararası işbirliği örgütlerinin sistemik anarşinin ortaya koyduğu olumsuz etkileri giderebileceğine ilişkin olarak iki kuramın farklı yaklaşımları benimsemesi, neoliberalizm ile neorealizmin aslında birçok yönden farklılaştığını göstermektedir⁹⁰.

Neoliberalizme göre, uluslararası ilişkilerin üzerinde durması gereken en önemli mesele çatışmayı çağrıştıran ulusal güvenlik meseleleri olmamalıdır. Nitekim neoliberalizm; uluslararası refah, modernleşme, siyasal ve ekonomik işbirliği ile çevre güvenliği gibi konular üzerine yoğunlaşmakta⁹¹ ve sistemin işleyişini karşılıklı bağımlılık ve devletlerin uluslararası barışın korunması noktasında üstlenecekleri sorumluluk üzerinden şekillendirmeye çalışmaktadır. Neoliberalizme göre, sisteme egemen hegemon bir güç haline gelebilmek için, o sistemi şekillendiren tüm kaynakların ve güç unsurlarının kontrol edilmesi ve tek elde toplanması gerekmemektedir. Ne var ki, tarih boyunca uluslararası sistemi kontrol etmeye yönelik tüm güçlerin, kendi hegemonyalarını etkin kılabilmek amacıyla, kendi bünyelerinden çıkarsamalarla yarattıkları ortak kurallar, uygulamalar ve kurumlar çerçevesinde yeni bir uluslararası rejim oluşturmaya çalıştıklarını ve sahip oldukları güç sayesinde de diğer devletleri bu sistemi kabul etmeye zorladıklarını görüyoruz.

---

⁸⁹ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.63, N.3, 2008, s. 89.

⁹⁰ David Baldwin, **Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate**, Columbia, Columbia University Press, 1993, pp.1-25.

⁹¹ Arı, **Uluslararası...**, s. 356.

Hâlbuki günümüzde uluslararası politika bağlamındaki güç ya da hegemonya yalnızca askeri ve zora dayalı siyasal unsurlar kullanılarak oluşturulamaz. Zira bugün itibarıyla devletlerin dış politika uygulamaları tamamıyla güvenlik faktörü üzerinden yürütülmemekte, ekonomik meseleler, ticaret, ulusaşırı suçlar, göç ve çevrenin korunması gibi meseleler de dış politikanın işleyişini en az güvenlik kadar etkilemektedir⁹².

Neoliberaller, devletlerin uluslararası sistemin işleyişi bağlamında en önemli aktör olduğunu kabul etmektedirler. Ancak, bilgi paylaşımı, teknolojik gelişim ile ekonomik geçirgenliğin artması ve uluslararası kurumsallaşmanın ayyuka çıkması sonucu, devletlerin gelecekte güvenlik eksenli ulus devlet politikaları ile belirlenemez hale gelmiştir. Yani neoliberalizme göre, uluslararası sistemin işleyişi ve dış politika oluşumu yalnızca ulus devletlerin uygulamaları ile açıklanamayacaktır⁹³. Neoliberalizmin üzerinde durduğu bu görüş, bu kuramdan esinlenilerek geliştirilen ve kurumsal işbirliğini merkeze alan entegrasyon kuramları çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Örneğin, fonksiyonalistler için devletlerin dışında teknik uzmanlığa dayalı sorun çözücü uluslararası örgütler ve bu örgütlerin uzmanları; neofonksiyonalistler için sendikalar, siyasal aktörler ve partiler ile Keohane ve Nye'nin üzerinde durduğu karşılıklı bağımlılık kıstasına göre de⁹⁴ çok uluslu şirketler ve ulusötesi kurumsal siyasal koalisyonlar ya da organizasyonlar şeklinde belirlemektedir⁹⁵.

Neoliberalizmin neorealizmden en önemli farklarından biri de, bu kuramın devletin karar alma sürecine ilişkin yaklaşımında ortaya çıkmaktadır. Neoliberalizm, tıpkı neorealizm gibi, devletlerin rasyonel hareket eden birer aktör olduklarını kaydetmesine karşın, siyasal otoritenin tek bir elden yönetilen merkezi bir nitelik göstermediğini ve karar alma sürecinin çeşitli evrelerden ve aktörlerden etkilenen çok parçalı bir sürecin sonucunda şekillendiğini belirtmektedir. Neoliberalizmin

---

⁹² Robert Keohane and Joseph Nye, **Power and Interdependence**, New York, Longman Publishing, 2000.

⁹³ Ole R. Holsti, "Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and Its Challenge", **Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge**, Ed. by Charles W. Kegley, New York, St. Martin's Press, 1995, pp. 35-65.

⁹⁴ Keohane and Nye, **Power...**, pp. 25-27.

⁹⁵ Arı, **Uluslararası...**, p. 357.

devletlerin karar alma sürecine ilişkin olarak ileri sürdüğü bu yapı, bu kuramın uluslararası sistemin yapılışı noktasında neden uluslararası örgütlere ve organizasyonlara bu kadar geniş bir alan ve zaman tanıdığını göstermektedir. Neoliberalizm, ulus devletlerin birçok evreden geçen ve birçok aktör tarafından şekillendirilen karar alma sürecinin referans alınarak uluslararası sistemin de düzenlenebileceğini ifade etmeye çalışmaktadır.

Neoliberalizmin güç kavramına bakışı da oldukça farklı bir nitelik göstermektedir. Bu kurama göre, bir aktörün, başka bir aktörün davranışlarında ve eylem kapasitesinde sadece değişim yaratabiliyor olması bir güç göstergesi olarak addedilemez. Zira uluslararası sistem bağlamında bütün aktörlerin, kendilerine benzeyen aktörlerin davranışlarını değiştirebilme kapasitesi ve yeteneği bulunmaktadır. Yani bir aktörün diğerlerini ulusal çıkarlarına aykırı bir şekilde hareket etmeye zorlaması gücün niteliğini ve manasını tam olarak yansıtmamaktadır⁹⁶. Neoliberal anlamda güç, başkalarının izlediği politikaların oluşturduğu maliyetlerden, farklılaştırılan davranışlar ve eylemler aracılığıyla kurtularak kendi istediği şekilde hareket edebilmektir. Bu kurama göre, uyguladığı politika değişimleri aracılığıyla kendisine dayatılan sistemik baskıdan kurtulabilen aktörler/devletler güçlü olarak addedilebilecektir. Hâlbuki neorealizme göre, uluslararası politikada güç kavramı sahip olunan askeri/siyasal otoriteyi ve bu otoritenin oluşumunu sağlayan kaynakları ifade etmekteydi. Yani askeri yetenekler ve güç dengeleri bağlamında merkezi ve kuvvetli bir pozisyonda olmak uluslararası sistem içerisinde güçlü bir aktör olmak anlamına geliyordu.

Bu noktada neorealizm ile neoliberalizm arasındaki bir başka önemli farklılığa da dikkat çekmek gerekmektedir. Neorealizm çıkarsamalarını yaparken uluslararası sistemi göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilerken, neoliberalizm aktör düzeyinde çıkarsamalarda bulunmayı yeğlemektedir. Yani neoliberalizm aktörlerin tercihlerinden ortaya çıkan sonuçların sistemi nasıl etkilediğini gözetirken, neorealizm devletlerin ellerinde tuttukları güç unsurlarını, yapılandırılmış olan uluslararası sistem bazında nasıl kullandıklarını incelemektedir. Buradan da

---

⁹⁶ Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, **Uluslararası İlişkiler**, C.1, Sayı 4, 2004, ss. 59-79.

anlaşılacağı üzere, neorealizm devletlerin ulusal kapasitelerinden dem vururken, neoliberalizm aktör tabanlı tercihlerin uluslararası sistem boyutunda ortaya çıkardığı gelişmeleri/değişimleri irdelemektedir⁹⁷.

Neoliberalizme göre, savaşların ortaya çıkmasının en önemli nedeni devletlerin iç siyasal yapılarının niteliği noktasında ortaya çıkan kırılmalar ve bu kırılmaların toplumsal ayrımların derinleşmesine neden olmasıdır⁹⁸. Neoliberal kuramcılar, ortak güvenliğin sağlanması ve işbirliğinin derinleştirilmesi noktasında silahsızlanma politikasının çok önemli bir rol oynayacağını düşünmektedirler. Zira neoliberal kuramcılara göre, askeri harcamalar ile ekonomik gelişim ve ulusal güvenliğin sağlanabilmesi arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Neoliberalizm, askeri harcamaların artmasının ekonomik gelişimi olumsuz yönde etkileyeceğini ve silahlanma faaliyetlerinin hızlanması sonucunda diğer devletlerin de aynı yolu izlemeye karar verebileceğini belirtmekte ve bu durumun ulusal güvenlik meselesini uluslararası politikanın merkezine konumlandıracağını ifade etmeye çalışmaktadır.

Uluslararası barışın sağlanması noktasında, uluslararası örgütlere ve uluslararası hukuk uygulamalarına büyük bir önem atfeden neoliberalizm, çok taraflı diplomasiyi de barışın sürekliliği açısından elzem bir faktör olarak görmektedir⁹⁹.

Neoliberal kurama göre, bir devlet ekonomik anlamda güçlüyse askeri gücünü de rahatlıkla arttırabilir ya da diğer devletler üzerinde ekonomik gücü doğrultusunda bir etkinliğe sahip olabilir. Bu çerçevede neoliberalizmin ortaya atmış olduğu sistemik güç, bir devletin diğerlerinin davranışlarını askeri gücünü kullanarak doğrudan etkileyebilmesi olarak görmemekte, ekonomik ve siyasal sistemin yapısının değiştirilebilmesi sayesinde elde edilen gücün, asıl güç unsuru olduğunun altını çizmektedir. Neoliberalizmin ekonomik üstünlük üzerine kurguladığı sistemik

---

⁹⁷ Joseph S. Nye, "The Changing Nature of World Power", **The Global Agenda: Issues and Perspectives**, Ed. by Charles W. Kegley and Eugene R. Wittkopf, New York, McGraw Hill Publishing, 1992, p. 117.

⁹⁸ Bu kurama göre, bir devlet sahip olduğu nüfusun ne kadar az bir bölümünü temsil ederse siyasal/ekonomik güç de temsil edilen o sınırlı kesimin elinde kalacak ve halkın küçük bir bölümünü temsil eden devletler de keskin bir şekilde şiddete yönelik eylemler içerisinde bulunacaklardır. Bu noktada, devletlerin temsil ettikleri sınırlı kesimin çıkarlarını savunmak için izleyecekleri güç eksenli eylemlerin maliyetlerini toplumun geri kalanı üzerine yükledikleri söylenebilir. Kuşkusuz bu durum çatışmayı ve savaş ihtimalini de arttırmaktadır.

⁹⁹ Andrew Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", **International Organization**, Vol.51, No.4, Autumn 1997, pp. 513-553.

güç, uluslararası manada barışçıl bir statükonun ve hegemonyanın oluşumunu da beraberinde getirecektir¹⁰⁰.

Neoliberal kurama göre, modern anlamdaki gelişmiş demokrasilerin hepsi, güç ve itibar gibi soyut kavramlar yerine ekonomik gelişim ve sosyal refah gibi unsurların üzerinde duracak ve bu hususlara ağırlık verecektir. Bu ön kabulün beraberinde getireceği en önemli gerçeklik ise, devletlerin birbirlerinin potansiyel birer düşmanı olduğunu ifade eden realist/neorealist söylemin reddidir¹⁰¹. Neoliberalizm; uluslararası güvenlik, refah ve barışın sağlanabilmesi için devletlerin birbirleriyle ikili, çok taraflı ya da kurumsal manada işbirliği yapabileceklerini belirtmektedir. Robert Keohane, bu durumu daha net olarak ifade edebilmek için, devletlerin davranışlarını piyasada yer alan ve kar-zarar hesabına göre faaliyette bulunan şirketler temelinde ele almakta ve devletlerin de tıpkı şirketler gibi rasyonel davranarak en az maliyetle en çok karı getirecek eylemler ve politikalar izleyeceklerini belirtmektedir. Ona göre, uluslararası sistem bağlamında zararın minimize edilmesi ve en yüksek karın elde edilmesi hedefleniyorsa, bir devlet için gerekli olan kar, diğerleri için de oluşacak şekilde bir sistem yaratılmalı ve hiçbir devlet birbirinin karına göz koyacak duruma düşürülmemelidir¹⁰².

Neoliberaller de tıpkı neorealistler gibi uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğunu kabul etmektedirler. Neoliberallere göre, uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olması demek, devletleri işbirliği yönünde cesaretlendirecek, işbirliğinden kaçınmayı önleyecek ve uluslararası sistemdeki düzeni ve istikrarı bozan aktörleri cezalandırarak yeniden sistemin işleyişine dâhil edecek bir üst otoritenin yokluğunu ifade etmektedir¹⁰³. Yani, neoliberalizmin öngördüğü uluslararası sistem içerisindeki üst ya da merkezi otorite, devletleri işbirliğine yönlendirecek ve ortak çıkarlara ulaşılmasını sağlayacak bir kolaylaştırıcı ve düzenleyici rolündedir.

---

¹⁰⁰ Philip G. Cerny, "Embedding Neoliberalism: The Evolution of a Hegemonic Paradigm" , **The Journal of International Trade and Diplomacy**, Vol.2, No.1, 2008, pp. 1-46.

¹⁰¹ Jervis, "Realism, ..." , pp. 42-63.

¹⁰² Cerny, "Embedding..." , pp. 1-46.

¹⁰³ Arı, **Uluslararası...** , s. 360.

Neoliberalizme göre, günümüz koşullarında ekonomik alanda devletlerarası “karşılıklı bağımlılık” dramatik bir şekilde artmış durumdadır. Bu nedenle devletlerin, sistemin istikrarının ve barış ortamının sağlanabilmesi noktasında, güç unsurunun bünyesinde bulundurduğu askeri boyuttan daha çok ekonomik boyutuna önem vermek zorunda oldukları, neoliberal kuramcılarının temel dürtülerinden birini oluşturmaktadır. Ekonomik entegrasyon noktasında geline nokta ve elde edilen başarı, neoliberallerin üzerinde durdukları en belirgin husus durumundadır¹⁰⁴. Bu husus Joseph S. Nye’in çalışmalarında da ifadesini bulmaktadır. Nye’a göre, bugünkü dünyada gücün kaynakları hususunda askeri güce yapılan referans azalmış, teknolojik ve ekonomik gelişim ile eğitim gibi faktörlere olan vurgu artmıştır. Bu faktörlerin gelişimi noktasında devletlerin birbirlerine olan bağımlılığının rolü ortada olduğuna göre, uluslararası sistem bağlamında devletlerin birbirlerinden bağımsız hareket edebilme ve karar alabilme imkânları da ortadan kalkmıştır¹⁰⁵.

Neoliberalizme göre, uluslararası sistem içerisinde bazı aktörlerin kaybı diğerlerinin kazancını ifade etmemektedir. Yani bu kuram, neorealizmin aksine gücün sıfır toplamlı bir oyun çerçevesinde ifade edilemeyeceğini kaydetmektedir. Bir devletin güçsüzlüğünün ya da kaybının, diğerinin gücü ya da kazancı anlamına gelmeyeceğini belirten neoliberal kuram, neorealizmin aksine nisbi kazançlara değil mutlak kazançlara vurgu yapmaktadır¹⁰⁶. Neoliberalizme göre, uluslararası güç ilişkilerinin nisbi kazanç üzerine kurulması işbirliği imkânını ortadan kaldırmakta ve neorealizmin öngördüğü çatışma ortamının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, liberal/neoliberal kuramların öne sürdüğü mutlak kazanca dayalı kurumsal işbirliği benimsenerek, devletlerin birbirlerine karşı güç kıyaslaması yapmasının ve birbirlerinin faaliyetlerinden endişe duyar hale gelmelerinin önüne geçilmelidir. Uluslararası alanda kurumsal bir işbirliği sağlandığı takdirde savaş ve çatışma unsurları olağan bir durum olmaktan çıkacak ve liberal/neoliberal kuramın uygulamalarını kabul etmeyen devletler/aktörler diğerleri tarafından cezalandırılacaktır.

---

¹⁰⁴ Arthur Stein, “Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World” , **International Organization**, Vol.36, No.2, Spring 1982, pp. 299-324.

¹⁰⁵ Nye, “The Changing...” , p. 117.

¹⁰⁶ Powell, “Anarchy...” , pp. 313-344.

Tüm bu kavramsal gerçeklikler dışında neoliberal kuramın bir parçasını oluşturan birkaç önemli alt başlık daha bulunmaktadır. Örneğin, neoliberalizme göre güç unsuru karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde anlamlandırılabilir. Bu ilkenin özünü, uluslararası sistem bağlamında hiçbir aktörün/devletin birbirlerinden bağımsız hareket edememesi ya da faaliyette bulunamaması oluşturmaktadır. Karşılıklı bağımlılığa göre uluslararası sistem içerisinde mutlak anlamda gücü elinde bulunduracak bir aktör bulunmamaktadır. Yine asimetrik karşılıklı bağımlılığa göre, sistem içerisindeki tüm aktörler konulara göre farklılaşan oranlarda birbirlerine bağımlı durumdadırlar. Neoliberal kuram, uluslararası sistem bağlamında en az bağımlı olan aktörün sistemin geleceğini ve işleyişini etkileyebilme açısından en fazla etkiye sahip olan aktör olacağını kaydetmektedir.

Karşılıklı bağımlılık ve bu ilkenin bir devamı olan karmaşık karşılıklı bağımlılık gibi alt başlıklar dışında, yumuşak güç teorisi ve demokratik barış teorisi gibi kavramlar da neoliberal kuram içerisinde değerlendirilen ve bizim de Karadeniz Havzası bağlamında ele alacağımız unsurları ifade etmektedir. İlerleyen sayfalarda bu ilkeleri daha geniş kapsamlı olarak inceleyeceğimiz için, neoliberalizmin sistem ve aktör vurgusunu genel olarak ele aldığımız bu kısımda bu unsurlar hakkında bilgi verilmemiştir.

Neoliberal kuramın genel ilkelerini Karadeniz Havzası'na uyarladığımızda, havzanın içerisinde bulunduğu siyasal gerçekliğin kuramın gereklerine uygun hale getirilmesi için atılması gereken çok fazla adım olduğunu görürüz. Her şeyden önce Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin, ulusal güç, çıkar ve güvenlik gibi kavramları işbirliği gerçekliğinden soyutladıklarını ve ulusal güvenliğini sağlama hususunu, yani çatışma temelli dış politika uygulamalarını, dış politikalarını etkileyen ve şekillendiren en önemli faktör haline getirdiklerini görüyoruz. Bu durumun oluşmasında, havza devletlerinin birbirleriyle yaşadıkları tarihsel, toplumsal, siyasal ve askeri sorunların yanı sıra, bu devletlerin önemli bir bölümünün kendi içsel sorunlarını halledememeleri ve neoliberal kuramın barış ve işbirliğinin yapılandırılması hususunda bir ön şart olarak gördüğü demokratik kurum ve kuralları henüz içselleştirememeleri önemli bir etken faktördür. Bugün itibarıyla Karadeniz Havzası'nda 4 farklı siyasal gerçekliğin etkin olduğunu ve bu çeşitlilik nedeniyle de,

havzada siyasal işbirliği ve sosyal refah üzerine yapılandırılmak istenen kurumsal işbirliğinin bir türlü gerçekleştirilemediğini söyleyebiliriz. Bu 4 farklı siyasal gerçekliği ise şöyle sıralayabiliriz:

- Tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasal gerekçelerle Karadeniz Havzası'nın kendi kontrolünde olması gerektiğini belirten ve ortaya koyduğu çatışma tabanlı Avrasyacı dış politika kalıpları ile ulusal güç ve çıkar gibi hususları sürekli olarak ön plana süren Rusya. Rusya'nın havza bağlamındaki en önemli hedefi, bölgeyi tam anlamıyla kendi kontrolüne alabilmek ve bu havza üzerindeki hâkimiyetini uluslararası sisteme hâkim olan küresel mücadele ekseninde bir dayanak ve sembol olarak kullanabilmektir. Rusya, neoliberal kuramın Karadeniz Havzası'na olan yansımalarından en çok çekinen ülke durumundadır. Bu nedenle neorealizmi, neoliberalizmin karşısına bir bariyer olarak konumlandırarak bölgesel sistemin kendi kontrolünden tamamıyla çıkmasına engel olmaya çalışmaktadır.
- Tıpkı Rusya gibi Karadeniz Havzası bağlamında tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasal etkinliği bulunan ve havza bağlamında ortaya koyacağı etkinliği Avrasya coğrafyasında stratejik öneme haiz bir bölgesel güç olarak sivrilebilmek amacıyla kullanmak isteyen Türkiye. Türkiye, sahip olduğu yumuşak güç unsurlarını havza ülkeleri nezdinde etkin bir şekilde kullanarak bölgesel refah ve işbirliği ikliminin kuvvetlendirilmesini ve havza bağlamında ortak kurum ve kuralların oluşturulabilmesini arzulamaktadır. Yani bu ülkenin, Rusya'nın aksine, neoliberal tezlere yakın duran bir orta güç/bölgesel güç olduğunu söyleyebiliriz.
- AB ve NATO üyesi olarak siyasal, askeri ve ekonomik anlamda kendisini Avro-Atlantik Dünyası'na eklemiş ya da NATO üyesi olarak kendi güvenliğini garanti altına almış olmasına karşın henüz siyasi geleceğini AB'ye eklememiş, ancak orta vadede AB üyesi olacağı düşünülen Batı Karadeniz Havzası ülkeleri. Romanya,

Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk bu ülkelere önemli birer örnektir. Henüz AB ve NATO üyesi olamamış olmasına karşın, orta vadede AB'ye üye olması beklenen Sırbistan da aynı kategoride ele alınabilir. Bu ülkeler ise, kendi geleceklerini Karadeniz Havzası bağlamında ortaya çıkabilecek geniş çaplı ve etkin bir bölgesel işbirliği girişimi içerisinde değil de AB ya da NATO üyeliği ekseninde ortaya koymayı yeğlemişler ve bu örgütler nezdinde etkin bir işbirliği geliştirebilmenin çabası içerisine girmişlerdir. Bu kategoride yer alan devletler, Karadeniz Havzası'nda yaratılacak bir fonksiyonel/neofonksiyonel işbirliği girişiminde yer almaktansa, AB ile NATO'nun kendilerine sunduğu siyasal, ekonomik, teknolojik işbirliği ve ortak güvenlik imkânlarından yararlanmayı tercih etmişlerdir. Bu ülkeler çatışmacı ve ulusal çıkar odaklı politikalarından önemli ölçüde uzaklaşmış olsalar da, ileriki dönemde havza ekseninde yaşanacak büyük çaplı gelişmelere ve girişimlere nasıl bir tepki verecekleri henüz kestirilememektedir.

- Havzanın kuzeyinde ve doğusunda yer alan ve Soğuk Savaş sonrası içerisine sürüklenmiş oldukları siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşüm sürecini henüz aşamamış olan ülkeler. Bu ülkelerin en önemli özelliklerinden biri de, Batı tarzı liberal demokratik bir siyasal yönetim tarzından oldukça uzak olmaları ve sahip oldukları coğrafi ve siyasal konum nedeniyle Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasında Karadeniz odaklı olarak süregelen sistemik mücadelenin tam ortasında yer almalarıdır. Yine bu ülkelerin hemen hepsinde, tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasal gerekçelerle toplumsal bir çatışma ortamı ortaya çıkmış durumdadır. Çok ciddi sorunlarla yüz yüze olan bu ülkelerin izledikleri dış politikanın çatışmacı bir karakter taşıyor olması hiç de sürpriz değildir. Nitekim bu ülkeler, aynı zamanda Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasındaki sistemik güç mücadelesinin de tam ortasında birer piyon olarak görülmektedirler. Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Ukrayna ve Moldova gibi

lkeler bu grubun içerisinde yer alan havza ülkeleri olarak gösterilebilir.

Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıklarının ayırında olduklarını söylemek oldukça zordur. Uluslararası sistem ekseninde yaşanan küresel mücadelenin havzaya olan olumsuz yansıması, başta Rusya olmak üzere havzada yer alan ülkeleri karşılıklı bağımlılık ekseninde oluşturulabilecek işbirliği gerçekliğinden soyutlamakta ve neorealizmin vurguladığı nisbi g unsurunu kuvvetlendirmektedir. Çok kutuplu bir yapıya doğru evrilen uluslararası sisteme referansla, Avro-Atlantik Dünyası'nın Karadeniz Havzası'nı da çok kutuplu ya da en azından iki kutuplu bir yapıya büründürmek istemesi ve Karadeniz'de çatışmacı ya da barışlı bir Rus hegemonyasının oluşumunu arzulamaması, Karadeniz Havzası'nda neoliberal temelde oluşturulabilecek bir bölgesel işbirliği ortamını engellemektedir. Zira mevcut uluslararası sistem ve Karadeniz Havzası'ndaki dengeler göz önünde bulundurulduğunda, bu havzada işbirliğine dayalı bir barış alanının yaratılabilmesi ve Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası'nın kendi çıkarlarını maksimize edebilmesi, ancak ve ancak, bu iki aktörün anlaşabilmesi, yani birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıklarının farkına varabilmeleri ile mümkün olacaktır. Karadeniz Havzası bağlamında bu iki aktörün birbirlerine yakınlaşmasını gerektiren en önemli karşılıklı bağımlılık unsurları ise güvenlik, enerji, ekonomik gelişim olanakları, ticaret ve diğer küresel aktörlere karřı¹⁰⁷ işbirliği yaparak havzayı ortak kontrolde tutabilme hususudur. Aynı Şekilde, havza ülkelerinin de ticaret, ekonomik gelişim, ulaştırma, enerji ihtiyacının giderilmesi, iletişim ve evre gibi alanlarda birbirlerine bağımlı olduğunu ve bu karşılıklı bağımlılığın mukayeseli stnlkler teorisine uygun bir Şekilde havza ülkelerinin birbirlerinin tamamlayıcısı olması ile aşılabileceğini söyleyebiliriz.

---

¹⁰⁷ Bu noktada kastedilen en önemli küresel aktör, sürekli bir ekonomik, siyasi ve askeri gelişim içerisinde olan ve son dönemde enerji ve ticaret gibi hususları kullanarak Karadeniz Havzası'na girmeye çalışan Çin'dir. Nitekim ABD ile Rusya, Çin'in Orta Asya ve Avrasya bağlamında artan siyasi etkinliğine karşı koyabilmek ve bu etkinliği durdurabilmek için birbirlerinin çıkarlarına daha saygılı ve anlayışlı davranmaya başlamışlar ve büyük çaplı bir çatışmadan kaçınma çabası içerisine girmişlerdir. Nitekim bu iki gücün birbirleriyle olan sistemik g mücadelesi, özelde Karadeniz Havzası, genelde de Avrasya coğrafyası ekseninde yaşandığı takdirde, Çin'in güçlenmesi işten bile olmayacak ve bölgede oluşabilecek çatışma ortamında belirecek siyasi boşluk Çin tarafından doldurulabilecektir.

Neoliberalizm, bir ülkenin sisteme egemen hegemonik bir güç olabilmesi için, o ülkenin sistemi şekillendiren tüm kaynakları elde toplamasının gerekli olmadığını kaydetmektedir. Hâlbuki Karadeniz Havzası'ndaki durum, bunun tam tersini ifade etmektedir. Zira havzada yer alan devletler bazında etkin olan siyasal çatışma nedeniyle, tüm aktörler ulusal kapasitelerini arttırma düşüncesine yönelmişlerdir ve bu durum, hem havzadaki sınırlı kaynaklar üzerinde mücadelenin yoğunlaşmasını hem de devletlerarası çatışmayı ve savaşı çağrıştıracak eylemlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Havzanın en önemli siyasal, askeri ve ekonomik gücü olan ve bu bölgede hegemon bir güç olabilmeye en yakın aktör olarak görülen Rusya, sahip olduğu potansiyeli yeterli görüp havza ülkeleri ile karşılıklı ekonomik, teknolojik ve sosyal işbirliği imkânlarını geliştirmektense, ulusal gücünü arttırma ve çıkarlarını en üst perdeden dillendirme yolunu seçmektedir. Bu durumun en önemli göstergesi, bu ülkenin “arka bahçesi” olarak gördüğü havza devletleri üzerinde uyguladığı siyasal baskı ve bu baskıyı meşrulaştırmak için kullandığı enerji bağımlılığı kozu ile askeri gücüdür. Ne var ki, Rusya'nın bu tarz bir dış politika stratejisine yönelmesinin ve realist/neorealist ekseninde politikalar üretmesinin en önemli nedenlerinden biri de, özellikle Avro-Atlantik Dünyası ile Karadeniz odaklı olarak yürüttüğü mücadelenin, aynı zamanda bu ülkenin küresel uluslararası sistem içerisindeki rolünü de düzenleyecek olmasıdır. Rusya, Karadeniz Havzası'nı, işbirliği temelinde yürütülecek “karşılıklı bağımlılık” ve “rıza” dayalı evrimsel bir süreç çerçevesinde kontrolüne almaktansa, çabuk sonuç verecek ve daha kolay uygulanabilecek realist/neorealist bir dış politika çizgisine yönelmiştir. Hâlbuki Rusya'nın “karşılıklı bağımlılık” ekseninde birçok açıdan zor durumda olan havza ülkelerine yönlendirebileceği bilgi paylaşımı, ekonomik, teknolojik, siyasal ve askeri destek, bu ülkeler ile olan ilişkilerini karşılıklı anlayış ve barış çizgisine oturtabilecek ve böylece Rusya'nın üstlenebileceği bölgesel hegemon rolü çerçevesinde bölgesel işbirliği zemini de sağlamlaştırılabilecektir. Bu durum, Karadeniz Havzası'nda sistemi kontrol etmeye ve düzenlemeye yönelik ihtiyacın da barışçıl bir hegemonya çerçevesinde ve ortak çıkarlar bağlamında oluşturulacak ortak kurum ve kurallar ile karşılanmasını da sağlayacaktır. Kuşkusuz bu durum, Avro-Atlantik Dünyası'nın havza ülkeleri nezdindeki siyasal etkinliğini de azaltacak ve

uluslararası sistemik mücadelenin havzaya olan yansımaları da etkisizleştirilebilecektir.

Bilindiği gibi neoliberalizm uluslararası politikaya egemen olan en önemli gücün devletler olduğunu ifade etmesine rağmen, devletlerin sistemin işleyişini sağlayan tek aktör olmadığını kaydetmektedir. Bu kuram, çözüm odaklı uluslararası örgütler, sendikalar, siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları ile çok uluslu şirketleri de sistemin gidişatını etkileyen en önemli unsurlardan saymaktadır. Karadeniz Havzası'nın çatışma ve siyasal kutuplaşma tabanlı olarak şekillenen sistemik yapısı ise, doğal olarak havza devletlerini uluslararası politikaya egemen olan tek aktör gibi göstermektedir. Böyle bir görünümün oluşmasında, tarihsel ve konjonktürel manada belirginleşmiş ve hatta kronikleşmiş devletlerarası ve toplumlararası gerginliklerin yanı sıra¹⁰⁸, birçoğu eski birer Doğu Bloğu ülkesi olan havza devletlerinin siyasal çoğulculuğa dayalı demokratik yönetim anlayışını içselleştirememesinden dolayı sendikalar, sivil toplum örgütleri ve siyasal partilerin karar alma süreci üzerinde yeterli etkinliğe kavuşamamaları da etken bir faktör olarak görülebilir.

Neoliberalizme göre güç, başkalarının izlediği politikaların oluşturduğu maliyetlerden, farklılaştırılan davranışlar ve eylemler aracılığıyla kurtulularak devletlerin kendi istediği şekilde hareket edebilmesi olduğuna göre, bu hususun Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler açısından da geçerli olması gerekmektedir. Ne var ki, Rusya dışında Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin hemen hepsi, bu ülkenin izlediği çatışma odaklı ve ulusal kapasiteye dayalı politikalardan olumsuz bir şekilde etkilenmekte ve politika farklılaştırılmasına gittiği anda da, bu ülke tarafından ekonomik, siyasal ve hatta askeri yöntemler ile cezalandırılmaktadır¹⁰⁹. Zira bölgesel bir güç konumuna gelmiş olan Türkiye dışındaki hiçbir havza ülkesi, Rusya ile kısa süre dahi başa çıkabilecek bir ulusal kapasiteye sahip değildir. Aynı

---

¹⁰⁸ Dondurulmuş çatışma bölgeleri, siyasal ve coğrafi genişleme odaklı ulusal projeler ve tartışmalı bölgeler, bu tarz belirgin çatışma imleçlerine birer örnek oluşturmaktadır.

¹⁰⁹ Ağustos 2008 yılında bir anda ortaya çıkan bir askeri müdahale ile ABD ile müttefiklik temelinde siyasal ilişki geliştiren Gürcistan'ın cezalandırılması ve fiilen 3'e bölünmesi bu durumun en güzel örneğidir. Aynı şekilde NATO üyeliğinin tartışılmaya başlandığı Moldova'nın Transdinyester Sorunu ve enerji bağımlılığı kullanılarak tehdit edilmesi ve Turuncu Devrim döneminde Ukrayna'ya uygulanan doğalgaz kesintileri de havza ülkelerinin Karadeniz'in en önemli gücü olan Rusya'nın izlediği ulusal kapasiteye dayalı çatışmacı dış politika stratejisinden ciddi anlamda etkilendiklerini göstermektedir.

şekilde havzanın en güçlü ülkesi konumundaki Rusya'nın, ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite bağlamında kendisinden çok daha güçlü olan Avro-Atlantik Dünyası ile uluslararası sistem bağlamında her koşulda başa çıkabilmesi de mümkün değildir. Ne var ki, konu Karadeniz Havzası olunca Rusya'nın sahip olduğu tarihsel, coğrafi ve askeri avantajlar, Avro-Atlantik Dünyası'na oranla daha ağır basmaktadır. Rusya, bu üstünlüğünü kullanarak AB ve NATO'nun Karadeniz stratejisini etkisiz kılmaya çalışmaktadır. Ancak bu süreç esnasında Rusya'nın izlediği politikalar ve gerçekleştirdiği manevralar diğer havza devletlerinin aleyhine olabilmektedir¹¹⁰. Şüphesiz bu durum bölgesel çatışma iklimini kuvvetlendirmekte ve işbirliği unsurunu baskılamaktadır.

Neorealizmin sistemik güç mücadelesi çerçevesinde askeri kapasiteye verdiği önemin aksine neoliberalizm askeri harcamalar ile ekonomik gelişim ve sosyal refah düzeyi arasında ters bir ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Bu kurama göre bugün itibarıyla askeri gücün yerini ekonomik ve teknolojik gelişim seviyesi ile nüfusun eğitim düzeyi almıştır. Bu gerçeklik ışığında Karadeniz Havzası'na yaklaştığımızda, bölge ülkelerinin büyük çoğunluğunun içerisinde buldukları ekonomik ve teknolojik az gelişmişliğe karşın, askeri kapasitenin arttırımı noktasında çok ciddi bir çalışma içerisine girdiklerini ve savunma masraflarının havza devletlerinin bütçe kalemleri içerisinde çok önemli bir paya sahip olduğunu görürüz¹¹¹. Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler arasında çok ciddi problemlerin bulunması ve özellikle Rusya ile ABD arasındaki küresel sistemik mücadelenin bir parçası olarak beliren Karadeniz odaklı bölgesel mücadele, havza ekseninde ortaya konacak kurumsal işbirliği girişimlerini engellediği için, ciddi bir ekonomik ve teknolojik az gelişmişlik

---

¹¹⁰ Rusya'nın AB'yi enerji anlamında kendisine bağımlı tutabilmek amacıyla, Azerbaycan'ın enerji projeleri bazında kendisinin dışında farklı bir seçeneğe yönelmesini önlemek için bu ülke üzerine uyguladığı baskı, Rusya'nın bu manevralarının bölgesel işbirliği sürecini nasıl baltaladığını gösteren önemli bir örnektir. Daha fazla bilgi için bkz. Andrew Monaghan, "Russia's Energy Diplomacy: A Political Idea Lacking a Strategy", **South East European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.2, 2007, pp. 275-288.

¹¹¹ 2010 yılı istatistiklerine göre yıllık %15'e yakın bir oranda bütçe açığı bulunan ve nüfusunun %11'i yoksulluk sınırının altında yaşayan Azerbaycan'ın yıllık bütçesinin %2,6'sını askeri harcamalara ayırması bu durumun en açık göstegelerindendir. Yine yıllık bütçesi %7,5 oranında açık veren ve nüfusunun %33'lük bir kısmı yoksulluk sınırının altında bulunan Ukrayna'nın yıllık bütçesinin %1,4'lük kısmını askeri harcamalara ayırması da sorgulanması gereken bir gerçekliktir. Havza ülkeleri bağlamında aynı tarz örnekler çoğaltılabilir. Daha fazla bilgi için bkz. "World Factbook", CIA, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 23 Kasım 2011.

döngüsü içerisinde yer almalarına ve sosyal refah seviyesinin düşük seviyelerde kalmasına karşın, havza ülkelerinin gerçekleştirdikleri askeri harcamalar günden güne artmaktadır. Bu durum, neoliberal kuramın öngörüsünün Karadeniz Havzası'nda yeterince etkinleştirilemediğini göstermektedir.

Karadeniz Havzası'ndaki bölgesel işbirliği potansiyelinin değerlendirilebilmesi noktasında, neoliberalizmin öngörülerine dayalı olarak kavramsal içeriğini şekillendiren farklı kuramların yapacağı katkı da dikkate alınmalıdır. Havzanın siyasal, yönetsel ve ekonomik altyapısı dikkate alındığında, karşılıklı bağımlılık kuramı, yumuşak güç kavramı ve demokratik barış teorisinin havzadaki işbirliği potansiyelinin etkin şekilde değerlendirilmesini sağlayacak kuramsal/kavramsal yaklaşımlar olarak ön plana çıktığını söyleyebiliriz.

1.3.1. Karşılıklı Bağımlılık, Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ve Karadeniz Havzası

Karşılıklı bağımlılık kavramı, neoliberal kuramın içerisinde yer aldığı düşünülen ve günümüz itibarıyla sıklıkla üzerinde durulan çok taraflılık ilişkisini betimlemektedir. Kısaca tanımlamak gerekirse, karşılıklı bağımlılık bir sistem içerisinde değişik noktalarda bulunan aktörlerin ya da gelişmelerin birbirlerini etkilediği durumlara gönderme yapmaktadır. Yani karşılıklı bağımlılık, bir sistem içerisindeki birimlerin ve olayların birbirlerine bağlı olması anlamına gelmektedir. Karşılıklı bağımlılığın her durumda iyi ya da kötü olduğunu söylemek de mümkün değildir. Zira bu kuramın etkinliği duruma ve aktörün kapasitesine göre değişiklik gösterdiği için, bağımlılığın az ya da çok olması da etken bir faktör olarak değerlendirilir¹¹². Tıpkı neoliberalizm üst başlığında olduğu gibi, karşılıklı bağımlılık kuramında da uluslararası sistem tanımı çerçevesinde devletler arasındaki ilişkilerin yanı sıra uluslararası örgütler, ulusötesi örgütler ve organizasyonlar, çok uluslu şirketler ve ulusal/uluslararası sivil toplum örgütlerine çok büyük bir önem atfedilmekte ve sistemik yapının devletler ile bu aktörlerin faaliyetleri sonucu biçimlendiği kaydedilmektedir¹¹³. Karşılıklı bağımlılık çerçevesinde söz konusu edilen bağımlılık ilişkisi, ekonomik, toplumsal, siyasal ya da askeri alanlarda geçerli

¹¹² Joseph S. Nye ve David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2011, s. 351.

¹¹³ Arı, **Uluslararası...**, s. 406.

olabilir. Karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kurulabilmesi hususunda üzerinde durulan en önemli nokta ise ekonomik, siyasal ya da askeri alanlar çerçevesinde ortaya çıkan iletişim ve etkileşimin belli bir maliyet kıstası çerçevesinde ele alınabiliyor oluşudur¹¹⁴. Yani bu karşılıklı etkileşim ortadan kalktığında taraflar herhangi bir maliyet ya da olumsuzlukla karşı karşıya kalmıyorlarsa, bahsedilen etkileşimin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ortaya çıktığını söylemek mümkün olmayacaktır¹¹⁵.

Nye ve Welch'e göre 4 temel faktör, karşılıklı bağımlılığın boyutlarını ve sınırlarını belirlemektedir. Bu 4 faktör; bağımlılığın kaynakları, faydaları, göreceli maliyetleri ve simetrisi şeklinde ifade edilir. Buna göre, karşılıklı bağımlılığın temelinde fiziksel ya da toplumsal (ekonomik, sosyal, siyasal, vb.) nirengi noktaları bulunabilmektedir¹¹⁶. Örneğin, karşılıklı askeri bağımlılık, askeri rekabet çerçevesinde ortaya çıkmaktadır ve fiziksel bir özellik gösterdiği söylenebilir. Yine Rusya-AB ilişkileri çerçevesinde, iki aktör arasında karşılıklı bir bağımlılığın oluşmasına sebebiyet verdiği söylenebilecek enerji ve karşılıklı yatırımlar gibi hususlar da toplumsal bir nitelik göstermektedir. Yine de, Nye ve Welch'e göre, karşılıklı bağımlılığı doğuran en önemli etken faktörlerden biri, tarafların birbirlerini nasıl algıladığı konusudur. Bu noktada verilen en çarpıcı örnek, Soğuk Savaş esnasında ABD'nin en önemli çekincelerinden biri olan SSCB'nin silah kapasitesi ve askeri teknolojisinin, SSCB'de Gorbachov'un iktidara gelmesi sonrasında nispeten önemsizleşmesidir¹¹⁷.

Karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele alınan fayda kıstasına göz attığımızda ise, bu kuramın ortaya koyduğu politika uygulamaları çerçevesinde etkileşim içerisinde bulunan tarafların mutlak kazanç ya da nisbi kazanç yaklaşımı çerçevesinde hareket edebilecekleri söylenebilir. Yani karşılıklı bağımlılık her zaman

---

¹¹⁴ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, "Power and Interdependence in the Information Age", **Foreign Affairs**, Vol.77, No.5, September/October 1998, pp. 81-94.

¹¹⁵ Tayyar Arı bu durumu, karşılıklı bağımlılığın tarafların özerkliğine sınırlama getirmesi olarak görür ve bahsedilen etkileşimlerin tamamıyla fayda temeline dayanması ve hiçbir maliyet içermemesi durumunda ortada karşılıklı bir bağımlılığın olmadığını ifade eder. Daha fazla bilgi için bkz. Arı, **Uluslararası...**, ss. 406-407.

¹¹⁶ Nye ve Welch, **Küresel...**, s. 352.

¹¹⁷ Ibid.

için tarafların çıkarlarının her anlamda dengelendiği bir durumu yansıtmayabilir¹¹⁸. Karşılıklı bağımlılık üzerine çalışan neoliberal kuramcılarının en çok hataya düştükleri nokta, bu uygulamanın taraflara her zaman kazandıracığı şeklinde ortaya konan yanılıdır. Hâlbuki karşılıklı bağımlılık çerçevesinde de olsa tarafların her zaman kazançlı çıktığı söylenemez. Zira faydaların eşitsizliği ve kazancın bölüşümü noktasında ortaya çıkan çatışmalar, ilişkinin asimetrik bir hal almasına da yol açabilecektir. Aynı şekilde küreselleşme akımının en önemli destekleyicisi olan neoliberal kuramcılarının hataya düştükleri bir diğer nokta da, dünya çapında karşılıklı bağımlılığın artması ile askeri, ekonomik ve siyasal rekabetin yerini işbirliğinin alacağı düşüncesidir. Zira artan karşılıklı bağımlılık, sistemik statükoya aykırı bir politika izlemek isteyen aktörlere karşı bir silah olarak kullanılabilir. Bosna Savaşı ve Kosova Krizi dönemlerinde Sırbistan'a uygulanan ekonomik ve askeri ambargo bu durumun en net göstergesidir. Yine, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrası bu ülkenin en önemli ekonomik güç unsuru olan petrol ihracatının uygulanan ambargo sonrası nasıl da etkisizleştirilebildiği görülmüştür.

Karşılıklı bağımlılık politikasının en önemli özelliklerinden biri de iç politika-dış politika ayrımının belirsiz bir görünüm almasıdır. Küresel ekonomik krizin ulus devletler bağlamında yarattığı yıkım ve küresel ekonomik krizin aşılabilmesi noktasında ABD ve Çin gibi aktörlerin alacağı ekonomik önlemlerin bir çözüm yolu olarak görülmesi, bu durumun en açık örneğidir.

Keohane ve Nye, diğer devletlerin/aktörlerin politikaları karşısında duyarlılık ve korunmasızlık gibi kriterleri öne sürerek asimetrik karşılıklı bağımlılık yaklaşımı çerçevesinde güç unsurunu ve buna bağlı olarak uluslararası sistemi değerlendirmektedirler¹¹⁹. Duyarlılık, belli bir politika çerçevesinde sistemde yer alan bir aktörün, diğer aktörlerin izledikleri politikalara verdikleri tepkinin niteliği ve derecesi olarak ifadesini bulmaktadır. Bu ilke, karşılıklı bağımlılığın hızına ve miktarına vurgu yapmaktadır¹²⁰. Değişen bir politikaya karşı gösterilen tepki ve bu tepkinin ortaya çıkardığı politika değişikliğinin niteliği, duyarlılığı ifade edebilme

---

¹¹⁸ Bu noktada karşılıklı bağımlılığın sıfır toplamlı, yani taraflardan biri kazanırken diğerinin kaybettiği, pozitif toplamlı, yani tarafların her birinin kazançlı çıktığı ve tarafların her birinin kaybettiği negatif toplamlı bir ilişki biçimini yansıtabileceği söylenebilir.

¹¹⁹ Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Vol.63, No.3, 2008, pp. 113-144.

¹²⁰ Nye ve Welch, **Küresel...**, s. 355.

noktasında çok büyük bir öneme sahiptir. Örneğin, ABD’de 2008 yılında emlak kredileri odaklı olarak ortaya çıkan ekonomik kriz, tüm dünyayı etkilemiş ve konut fiyatlarına odaklı bir küresel kriz ortamı oluşmuştur. Yine, Avro Bölgesi’nde yer alan Yunanistan’da yaşanan borç krizi tüm AB ülkelerini olumsuz etkileyen ve bazılarını iflasın eşiğine getiren bir ekonomik kriz ortamı yaratmıştır. Bu durum, küresel manada ekonomik duyarlılığın ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Yine de karşılıklı bağımlılığın öngördüğü duyarlılık durumunda da gerçekleştirilen politika değişikliği aracılığıyla belli bir maliyete rağmen krizden kaçınmak mümkün olabilir. Hâlbuki aynı şey korunmasızlık durumu için söylenemez. Zira korunmasızlık, karşılıklı bağımlılık sisteminin yapısında meydana gelen büyük çaplı değişimlerin yarattığı nisbi (görelî) maliyetlere vurgu yapmaktadır¹²¹. Uluslararası sistem ve karşılıklı bağımlılık ekseninde ortaya çıkan korunmasızlık durumunun en güzel örneklerinden biri, 1973 yılında yaşanan petrol krizinden ABD’nin daha az etkilenmiş olmasına karşın, Japonya’nın ekonomik kriz içerisine girmiş oluşudur. Bunun en önemli nedeni, 1973 yılında, ABD’nin Ortadoğu petrollerine olan bağımlılığının %16 seviyesinde olmasına karşın, Japonya’nın %95 seviyesinde olmasıdır¹²². Yani, 1973 yılında yaşanan petrol krizi ABD ekonomisinde yalnızca bir duyarlılık yaratmış olmasına karşın, enerji ihtiyacının karşılanabilmesi hususunda neredeyse tamamen bu bölgeye bağımlı olan Japonya’yı korunmasız yakalamıştır¹²³.

Karşılıklı bağımlılık kuramı ile ilgili en önemli unsurlardan biri de ilişkinin simetrisine ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın asimetric bir şekilde ortaya çıktığı durumlarda, daha az bağımlı olan aktörün uluslararası sistem bazında daha fazla etkiye sahip olduğu söylenebilecektir¹²⁴. Uluslararası ya da bölgesel sistem içerisinde yer alan taraflardan biri diğerine/diğerlerine daha fazla bağımlı olursa, diğeri/diğerlerinden gelecek siyasal baskılara karşı daha duyarlı hatta

---

¹²¹ Steve Chan, **International Relations in Perspective**, New York, MacMillan Publishing, 1984, pp. 233-235.

¹²² Nye ve Welch, **Küresel...**, s. 356.

¹²³ Yine de karşılıklı ekonomik bağımlılık çerçevesinde düşündüğümüzde, duyarlılık ve korunmasızlık gibi faktörleri etkileyen başka altyapı unsurlarının da olduğunu söyleyebiliriz. Bu altyapı unsurlarının en önemlileri, toplumun değişimlere verdiği tepkinin boyutu ve derecesi, ikame malların bulunup bulunmaması ve teknolojik gelişim seviyesidir. Daha fazla bilgi için bkz. Keohane and Nye, **Power...**

¹²⁴ Zira karşılıklı bağımlılık derecesinin tam manasıyla simetric olduğu durumlar yok denecek kadar azdır ve uç bir duruma işaret etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Chan, **International...**, p. 235.

korunmasız hale gelebilecektir. Bu tarz bir bağımlılıkta, bağımlı durumda olunan ülke kendisine bağlı olan ülke/ülkelerin siyasal/ekonomik/askeri karar alma süreci/süreçlerinin üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahip olacaktır. Keohane ve Nye'in isimleriyle anılan asimetrik bağımlılık, iki aktör arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde, aktörlerden birinin diğerine daha az oranda bağımlı olması durumunda, daha az bağımlı olan aktörün diğerine karşı elinde tuttuğu bir güç kaynağının bulunduğunu öne sürmektedir. Bu ilişkide, karşılıklı bağımlılığın ortaya koyduğu asimetriyi çıkarılara uygun bir şekilde kullanmak/manipüle etmek uluslararası sistem bağlamında ortaya çıkmış bir güç ilişkisinin altını çizmektedir¹²⁵. Asimetrik karşılıklı bağımlılık konusunda verilebilecek en güncel örnek ABD ile Çin arasındaki ticari ilişkiler çerçevesinde betimlenebilir. Bugün itibarıyla ABD, Çin'den gelen ihraç mallarını almakta, buna karşılık Çin de ABD doları ve devlet tahvillerini alarak ve elde tutarak reel anlamda ABD'ye borç vermiş olmaktadır. Zaman zaman Çin'in elindeki dolarları ve tahvilleri satarak ABD Ekonomisi'ne çok büyük bir zarar verebileceği konuşulsa da, gücünü yitirmiş bir Amerikan Ekonomisi'nin Çin'in ihracatına büyük bir darbe indireceği ve ABD'nin de Çin'in eylemlerine karşılık olarak Çin mallarına çok yüksek gümrük vergisi uygulayabileceği düşünüldüğünde¹²⁶, sistemi yönlendiren iki küresel güç arasında asimetrik bir karşılıklı bağımlılığın oluştuğu görülebilir.

Asimetrik karşılıklı bağımlılık kuramının manipülasyona olan açıklığı, en az bağımlı olanın her zaman kazanan taraf olmasını da engellemektedir. Daha bağımlı, daha güçsüz ya da küçük bir devlet de, ele alınan konu bağlamında sergileyeceği manipülatif tutum çerçevesinde kazanma ihtimaline haizdir. Bu noktada verilen en önemli örnek, ABD ile Kanada arasındaki dış ticaret anlaşmalarının çoğunlukla Kanada'nın istekleri doğrultusunda şekillenmesidir.

Robert Keohane ve Joseph Nye, karşılıklı bağımlılığın uluslararası sisteme ilişkin varsayımlarını 3 ana başlık altında toplamışlardır. Bu başlıklar, iletişim kanallarının çokluğu, ele alınan konular konusunda herhangi bir önceliğin

---

¹²⁵ Bu manipülasyon ikili/çok taraflı ilişkilerde kullanılan diplomatik araçlar çerçevesinde yapılabileceği gibi, farklı konular bağlamında ortaya çıkan bağımlılık asimetrilerini birbirlerine karşı kullanarak da gerçekleştirilebilir. Daha fazla bilgi için bkz. Erik Gartzke, "Interdependence Really is Complex" , **University of California, San Diego**, February 15, 2010, (Çevrimiçi) http://dss.ucsd.edu/~egartzke/papers/complexinterdep_02242010.pdf , 24 Kasım 2011.

¹²⁶ Nye ve Welch, **Küresel...** , s. 359.

bulunmaması ve askeri gücün öneminin azalması şeklinde sıralanabilir¹²⁷. İletişim kanallarının çokluğu deyince anlatılmak istenen husus, güncel uluslararası ilişkilerin artık yalnızca devletlerin resmi kanalları ile işletilmediği ve çok uluslu şirketler, uluslararası arenada teşkilatlanmış sivil toplum örgütleri ve hükümetlerdışı organizasyonların da uluslararası iletişim konusunda en az devletlere bağlı resmi organlar ya da teşkilatlar kadar işlevsel bir unsur haline geldiğidir. Neoliberal kuramcıların devletlerarası karşılıklı bağımlılık ilişkileri konusundaki hiyerarşinin ortadan kalktığına yönelik yaklaşımları sonrasında güvenlik ilişkilerinin birincil önceliğe sahip, yani temel gündem maddesi olduğuna ilişkin görüşün etkinliği zayıflamıştır. Bu durumun oluşmasında küreselleşmenin hızlanması ve dünyayı çepeçevre sarması sonrasında iç ve dış politika konuları arasındaki bağlantının hiç olmadığı kadar güçlenmiş olması ve askeri kapasite dışında enerji, ekonomik işbirliği, ticaret, hammadde tedariki, çevre güvenliği gibi konuların günlük hayatın bir parçası haline gelmesi önemli birer etken olmuştur. Nitekim bugün itibarıyla uluslararası sistemi düzenleyebilmek adına kurulan kurumsal yapıların içeriklerine ve çalışma alanlarına göz gezdirildiğinde askeri güvenliğin artık eskisi kadar gündemde olmadığı anlaşılacaktır. Zaten Keohane ve Nye'nin karşılıklı bağımlılığın varsayımları çerçevesinde ele aldıkları üçüncü ve son kıstas da askeri gücün sistemik etkinliğinin zayıfladığına ilişkin yaklaşımdır¹²⁸. Ekonomik, teknolojik ve ticari bağlantılar üzerinden meşrulaştırılan karşılıklı bağımlılık ilişkileri çerçevesinde askeri güce dayalı güvenlik uygulamalarının yadsınması sonrasında askeri güç uygulamaları yalnızca aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkisi olmayan devletlerin ilişkilerine yansıtılabilir bir hal almıştır. Bugün itibarıyla, aynı ittifakın içerisinde yer alan devletler arasında askeri güç kullanımı neredeyse tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Askeri gücü ön planda tutan ülkelerin çoğunun uluslararası sistemin

---

¹²⁷ Keohane and Nye, **Power...**, p. 25.

¹²⁸ Karşılıklı bağımlılık ilişkisinden bağımsız olarak güvenlik risklerinin acil bir mahiyet kazandığı durumlarda ekonomik, teknolojik ve moral gücün yanı sıra askeri kapasite de çok önemli bir hale gelmektedir. Devletlerin en temel hedefleri hayatta kalmak olduğuna göre askeri güç her zaman kayda değer bir husus olarak algılanacaktır. Ne var ki, bu güç unsuru artık eskisi kadar gündelik hayatın içerisinde değildir. Daha fazla bilgi için bkz. Keohane ve Nye, **Power...**. Hüseyin Işıksal, "To What Extend Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?" , **Alternatives**, Vol.3, No.2&3, Summer-Fall 2004, pp. 130-156.

gidişatından memnun olmayan ve sistemik anlamda dramatik değişimlerin yaşanmasını isteyen ülkeler olduğunu görüyoruz¹²⁹.

Karşılıklı bağımlılığın etkin bir şekilde işletilebilmesi için bu kuramın üzerine oturtulduğu bir siyasi süreç mekanizması bulunmaktadır. Bu süreç mekanizması bağlantı stratejileri, gündem belirleme, uluslararası ve uluslararası ilişkiler ve uluslararası örgütlerin rolü çerçevesinde gerçekleşmektedir. Karmaşık bağımlılıkta hedefler konulara göre farklılaştığı ve neorealizmin aksine askeri güç uluslararası sistemi şekillendiren tek güç unsuru olmadığı için, askeri açıdan güçlü olan devletlerin nisbi anlamda zayıf oldukları alanlarda sonuçları etkileyebilme kapasiteleri oldukça azalmıştır. Yani bir ülke, askeri kapasite ve güvenlik ekseninde güçlü bir görünüm sergilese de, eğer teknolojik ve ekonomik gelişim ya da ticari büyüklük açısından bağımlılık ilişkisi içerisinde olduğu devlet/devletlere oranla daha güçsüzse, askeri güç aracılığıyla ekonomik, teknolojik ve ticari konular arasında kendisini ön plana çıkaracak bir bağlantı kuramayacaktır¹³⁰. Askeri gücün dışında, bir ülkenin ekonomik, teknolojik ya da başka herhangi bir alanda güçlü olması da diğer alanlarda oluşmuş olan nisbi güçsüzlüğü ortadan kaldırmayacaktır. Zira konjonktürel manada bugün karşılıklı bağımlılığın üzerine kurgulandığı tüm alanlar belli bir noktaya kadar kendisine özgü bir özerkliğe ve gelişim seviyesine sahiptir¹³¹. Gündem belirleme hususu ise neorealist kuramın öngördüğünden çok daha farklı işletilmektedir. Karşılıklı bağımlılığa göre, konular arasında herhangi bir hiyerarşik sıralama söz konusu olmadığı için, siyasi ve askeri konular ya da bu konuları çok yakından ilgilendiren ekonomik, teknolojik ya da ticari meseleler de neorealizmin öngördüğü kadar ön planda olmayacaktır. Yani neorealizme göre ulusal gündemi ve uluslararası sistemi şekillendiren konular arasında yüksek politika ve alçak politika ayrımı yapılırken, karşılıklı bağımlılığın gündem belirleme sürecinde böyle bir ayrım

---

¹²⁹ Uluslararası sistemin çok kutupluluk çerçevesinde yeniden düzenlenmesini arzulayan Rusya ve Çin gibi ülkelerin askeri kapasitelerini arttırabilmek için yaptıkları modernizasyonlar ve atılımlar ile kullandıkları söylemin niteliği bu durumu yansıtan en önemli örneklerdir.

¹³⁰ Arı, **Uluslararası...**, ss. 416-417.

¹³¹ Bu özerkliği ve gelişim seviyesini etkileyen en önemli unsurlar kamuoyu tepkisi, uzmanlık bazında farklılaşan örgütler ve uluslararası organizasyonlar ile ulusal/uluslararası kamuoyu tepkisidir. Ne var ki, yoksul ve nispeten güçsüz ülkelerin, demokratik gelişim düzeyinin yeterli olgunluğa kavuşmamış olması ve çıkar gruplarının karar alma sürecini etkileyecek kadar etkin bir role bürünmemiş olmaları, bu ülkelerde ekonomik, teknolojik, ticari ya da askeri konular arasında bağlantı kurulabilmesini kolaylaştırmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Keohane ve Nye, **Power...**, pp. 30-31.

söz konusu değildir¹³². Bağlantı stratejileri ve gündem belirleme aşamalarının ardından karşılıklı bağımlılığın üzerinde durduğu üçüncü önemli kıstas, ulusaşırı ve ulusötesi ilişkilerdir. Karşılıklı bağımlılık, toplumlararası iletişim kanallarının sonuna kadar açılmasını ve uluslararası sistem bazında siyasal ve askeri güç unsurlarının yüksek politika düzeyinden çıkarılmasını istediği ve iç politika-dış politika ayrımının anlamsızlığı üzerinde durduğu için, ulusaşırı şirketler ve organizasyonlar ile ulus devlet hükümetlerinin yetkilileri ve devlet adamları arasında da iletişimin ve etkileşimin artacağını ve böylece karşılıklı bağımlılığın güçleneceğini belirtmektedir. Karşılıklı bağımlılığın üzerinde durduğu dördüncü önemli husus da uluslararası örgütlerin rolü olarak belirlemekte ve bu örgütlerin gündem belirleme, devletler arasında çeşitli alanlarda ittifaklar ve koalisyonlar oluşumunu sağlama ve siyasal etkileşimin cereyan edeceği alanları ifade etme anlamında önemli olduğu kaydedilmektedir.

Keohane ve Nye tarafından karşılıklı bağımlılık durumunun idealize edilmiş en üst seviyesi olarak görülen karmaşık karşılıklı bağımlılık ise, devletler yerine ulusaşırı ve ulusötesi alanda faaliyet gösteren örgütler ve aktörlerin en önemli aktörler olduğu, askeri ve siyasal gücün yerine ekonomik, bilimsel ve teknolojik gücün en önemli güç unsurları olarak algılandığı ve güvenlik gerçekliğinden çok sosyal refah düzeyinin ön planda olduğu bir uluslararası sistem hayalini yansıtmaktadır. Bu yönüyle karmaşık karşılıklı bağımlılığın neoliberalizmin en uç noktasına vurgu yaptığını söyleyebiliriz¹³³. Nye ve Welch'e göre, hem neorealizm hem de neoliberalizm kendilerine özgü birer ideal sistemik durum yaratmaktadırlar ve uluslararası sistem de zamana, konuya ve mekâna bağlı olarak bu ideal durumlar arasında salınmaktadır. Örneğin, AB üyeleri arasındaki ilişkiler karmaşık karşılıklı bağımlılığın en net örneklerinden birini yansıtırken, Çin ile ABD arasındaki ilişkiler ise neorealizmin vurgu yaptığı ideal duruma yakın bir görünüm sergilemektedir.

---

¹³² Bugün itibarıyla gündem belirleme süreci yalnızca devletin temsil ettiği kurumlara ve siyasal/askeri meselelere odaklı olarak kısıtlanmış değildir. Ulusal/uluslararası alanda etkin olan sivil toplum örgütleri, sendikalar, ulusaşırı örgütler ve şirketler ile uluslararası örgütler de, tıpkı siyasal partiler, parlamentolar ve hükümetler kadar etkin olabilmektedir.

¹³³ Nitekim neoliberal kurama yakın duran sosyal bilimciler, karmaşık karşılıklı bağımlılığın uluslararası sistem bağlamında, olanın değil, olması gerekenin altını çizen ideal durum olduğunu kaydetmektedirler. Daha fazla bilgi için bkz. Nye ve Welch, **Küresel...**, s. 368.

Karadeniz Havzası'ndaki sistemik yapıyı karşılıklı bağımlılık kuramı çerçevesinde değerlendirdiğimizde, konjonktürel altyapının karşılıklı bağımlılığın yaratılabilmesi açısından pek de umut verici olmadığını söyleyebiliriz. Havza ülkeleri arasında belli alanlarda karşılıklı bağımlılık yaratacak potansiyel bulunmaktaysa da, havza ülkelerinin birbirleriyle olan siyasal uzaklığı neticesinde bağımlılığı yaratacak diplomatik ve kurumsal yapılanmanın oluşturulamamış olması, bölge ülkelerinin ekonomik, teknolojik, ticari, vb. potansiyellerinin yeterince değerlendirilememesine ve bu ülkelerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yüksek oranlarda havza dışı aktörlere bağlanmalarına neden olmaktadır. Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin her birinin en önemli arzusu, tıpkı diğer devletlerde olduğu gibi, ulusal kapasiteyi arttırmak ve ihtiyaçları siyasal/ekonomik maliyeti en düşük olacak şekilde karşılayabilmektir. Ne var ki, havza devletlerinin önemli bir bölümünün Soğuk Savaş sonrası içerisine girdikleri siyasal/ekonomik dönüşüm sürecini henüz atlatamamış olmaları ve bu dönüşüm süreci bağlamında ortaya çıkan acil ihtiyaçlar, bu ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılığını daha da arttırmaktadır. Bölge ülkelerinin hemen hepsinin ekonomik gelişim ve sosyal refaha ulaşabilme noktasında yöneldikleri çözüm önerisi ise serbest piyasa ekonomisi ve bu ekonomik sistemin üzerine yapılandırılacağı liberal demokratik bir siyasal yapı oluşturabilmektir. Çok büyük bir bölümü Sovyet tarzı korporatist bir siyasal ve ekonomik sistem içselleştirmiş olan havza devletlerinin, sağlıklı bir siyasal/ekonomik dönüşüm süreci yaşayabilmek için kendilerini AB ve ABD ile geliştirecekleri diplomatik, ekonomik ve siyasal ilişkilere bağımlı hissetmeleri, havzadaki karşılıklı bağımlılık unsurunun bir anda çatışmayı besleyen bir faktör haline gelmesine yol açmaktadır. Zira uluslararası sistem bağlamında kendisini ayrı bir kutup olarak kanıtlamak isteyen ve bu amaçla yönetilebilir demokrasi adı altında, merkezi otoritenin baskın olduğu ve sivil topluma çok daha az alan tanınan bir siyasal sistem kurgulayan Rusya, küresel sistem ekseninde ABD ve AB'ye karşı geliştirdiği ve realist/neorealist kuramlarla ifade edilebilecek çatışmacı dış politika anlayışını, içerisinde buldukları yapısal dönüşüm bağlamında AB ve ABD ile karşılıklı bağımlılık temelinde ilişkiler geliştirmek isteyen havza ülkelerine karşı kullanmaktadır. Bu noktada Rusya ile havza ülkeleri arasında ciddi bir yanlış anlaşılmanın yaşandığı söylenebilir. Rusya'nın, 1990'ların ikinci yarısından itibaren,

yani ABD ve AB ile siyasi ilişkilerinin gerginleşmeye başladığı dönemden itibaren izlediği çatışma odaklı dış politika pratiğini havza ülkelerine karşı da yönlendirmiş olması, havza ülkeleri ile Rusya arasında oluşturulacak sağlıklı ve nispeten dengeli bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin oluşumunu engellemiştir. Zira Rusya tehdidini algılayan her havza ülkesi, sistemik dönüşümü gerçekleştirebilmek için yüzünü döndüğü ABD ve AB'ye daha çok bağlanmış ve kendi güvenliğini, bu aktörlerle geliştireceği askeri ve siyasi ilişkilerin sağlayacağına inanmıştır. Kuşkusuz bu durum havzadaki sistemik yapılanmanın kutuplaşma çerçevesinde biçimlenmesini beraberinde getirmiştir. Hâlbuki çok önemli bir ekonomik güce ve hammadde kaynaklarına sahip olan Rusya, sağlıklı ve işbirliğine dayalı bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurulabilmesi halinde, havza ülkelerindeki sosyal refahın dramatik bir şekilde artmasına yardımcı olabilir. Nitekim mevcut koşullarda havza ülkelerinin ihtiyaç duyduğu sermaye, enerji ve teknolojik altyapı unsurları gibi üretim faktörlerinin hemen hepsi Rusya'nın elinde bulunmaktadır. Rusya, eğer pragmatik davranıp havza ülkelerinin ABD ve AB ile geliştirecekleri diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkilere aşırı tepki vermezse, havza ülkeleri ile arasında kurulacak sağlıklı bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi sayesinde havza bağlamındaki gücünü modern uluslararası sistemin yapısına uygun bir şekilde, yani ekonomik ve teknolojik bağlamda, artırma şansına sahiptir. Karşılıklı bağımlılık çerçevesinde kurulacak ilişkilerin genel anlamda Rusya'nın lehine sonuçlar ortaya çıkaracak olması, bu ülkenin havza tabanlı etkinliğini askeri güç kullanmadan etkinleştirebilme şansını da yaratabilecektir. Rusya'nın böyle bir politika değişikliğine gitmesi ve askeri güç yerine işbirliğine dayalı karşılıklı bağımlılık faktörünü devreye sokması halinde, bu ülke ile AB ve ABD arasındaki çatışma iklimi de yumuşayacak ve Rusya, elinde bulundurduğu enerji kaynaklarını işlemek için gereken sermaye ve yatırım olanaklarına da, bu aktörler aracılığıyla ulaşabilecektir.

Rusya'nın da dâhil olacağı bölgesel bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinden karlı çıkacak en önemli aktörler yine değişmeyecek ve öncelikle Rusya, daha sonra da Türkiye bu tarz bir ilişkinin nisbi anlamda en kazançlı aktörleri olacaktır. Üstelik bu iki aktörün elde edecekleri kazanç, mevcut kutuplaşma ve çatışma ortamında olduğu gibi kısa vadeli ve sınırlı olmayacak, çok daha geniş kapsamlı ve görünür olacaktır. Zira mevcut konjonktürde bu iki ülke ile işbirliğine daha mesafeli yaklaşan havza

devletleri, geliştirilecek bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde bu aktörler ile her alanda işbirliğine sıcak bakacaktır. Rusya, sahip olduğu enerji kaynakları, teknolojik altyapı ve katma değeri yüksek ürünleri aracılığıyla, Türkiye ise demokratik yönetim anlayışının yapılandırılması, tüketim malları ihtiyacının karşılanması, elinde bulundurduğu yatırım olanakları ve çeşitlendirilmiş üretim altyapısı sayesinde havza ülkelerinin her anlamda yüzlerini dönecekleri bir güç merkezi haline gelecektir.

Karadeniz Havzası'nda sağlanabilecek bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi asimetrik olacaktır. Zira yukarıda da vurguladığımız gibi, ulusal güç ve kapasite anlamında Rusya ve Türkiye ile diğer havza ülkeleri arasında çok ciddi bir dengesizlik bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, havzanın batısı ile doğusu arasında da özellikle siyasal yapılanma ve ekonomik gelişim noktasında ciddi bir asimetri söz konusudur. Bu asimetrinin aşamayacak bir görünüm arz ediyor oluşu, bölgesel sistemik yapılanma anlamında Rusya'yı hegemon seviyesine yakınlaştırırken, bu ülkeyle ilişkileri noktasında asimetrik bağımlılığın etkin bir faktör olduğu Türkiye de ikincil güç konumunu, yani bölgesel bir güç odağı olma durumunu sürdürecektir. Bu ülkeleri, genel siyasal ve ekonomik gelişim düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda, AB üyesi olmayı başarmış ülkelerin takip etmesi beklenebilir. Yani karşılıklı bağımlılık çerçevesinde de olsa, havzadaki mevcut güç dağılımının değişmesi beklenmemelidir. Değişen tek şey, havzadaki siyasal gerginliğin aşılması ve kutuplaşmanın yadsınır hale gelmesi olacaktır. Durumu daha net yansıtan bir örnek vermek gerekirse, havza ile ilgili en önemli iki faktör olan enerji ve dış ticaret gerçekliklerini göz önünde bulundurmak yeterli olacaktır. Enerji fiyatlarında yaşanacak bir yükseliş, Rusya'nın, ekonomik anlamda daha güçsüz ve az gelişmiş olan Karadeniz Havzası ülkelerine yapacağı ihracatı azaltabilecektir. Ancak bu ülke ekonomik manada gelişmiş ve daha iyi durumda olan ülkelere yapacağı enerji satışı ile Karadeniz Havzası bağlamında yaşadığı kaybı çok da fazla hissetmeyecektir. Nitekim AB ve Çin'in Rus petrolü ve doğalgazına olan bağımlılığı gün geçtikçe artmakta, buna karşılık Türkiye dışında Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler, Rus enerji politikasının karlılığı açısından çok da büyük bir önem ifade

etmemektedirler¹³⁴. Yani Rusya, Karadeniz Havzası'ndaki satışlarının azalması ile enerji fiyatlarına ilişkin bir duyarlılık geliştirecektir. Ancak enerji anlamında Rusya'ya yüksek oranlarda bağımlı olan havza ülkeleri¹³⁵ böyle bir durumda karşılıklı bağımlılık çerçevesinde tam anlamıyla korunmasız yakalanacaklardır. Bunun yanı sıra, küresel manada yaşanabilecek bir ekonomik kriz sonrasında karşılıklı bağımlılık çerçevesinde dış ticaretlerini birbirlerine yönlendirmiş olan ve AB üyesi olmayan havza ülkeleri, Rusya dışında, kriz bağlamında tam anlamıyla korunmasız yakalanabilecekken, ihracata dayalı ekonomik büyümeyi bir gelenek haline getirmiş ve üretim ile pazar çeşitlendirmesine gitmiş olan Türkiye'nin bu tarz bir kriz bağlamında ciddi bir duyarlılık yaşayabileceğini ancak korunmasız olmayacağını söyleyebiliriz.

Karadeniz Havzası ekseninde işletilecek olan karşılıklı bağımlılık kuramı, havza ülkelerine getireceği fayda bazında coğrafi olarak farklılaşabilecektir. Örneğin, havzanın doğusunda yer alan Güney Kafkas Cumhuriyetleri arasında oluşacak bir karşılıklı bağımlılık, bölge ülkelerine çeşitli derecelerde olumlu katkılarda bulunabilecek pozitif toplamı bir ilişki biçimi olacaktır¹³⁶. Tabii enerji zengini Azerbaycan'ın bu pozitif toplamı karşılıklı bağımlılık ilişkisinden nisbi olarak daha fazla kazanç sağlayacağı da ortadadır. Havzanın batısında yer alan AB üyesi ülkeler ile Türkiye ve Rusya dışındaki havza ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi de pozitif toplamı bir oyun olacaktır. Havzanın en önemli ülkeleri olan Rusya ve Türkiye arasında tesis edilmiş karşılıklı bağımlılık ilişkisi, iki ülke arasında yaşanan siyasal ya da ekonomik bir sorun neticesinde negatif toplamı bir durumun oluşmasına neden olacaktır. Ancak oluşan bu negatif ortam içerisinde Türkiye'nin kaybı Rusya'ya oranla daha fazla olabilecektir. Zira Türkiye'nin Rusya'ya olan

---

¹³⁴ Guillaume Mascotto, "Demystifying Russia's Energy Strategy Toward China: Strategic Manipulation or Unwitting Vulnerability", April 2010, (Çevrimiçi)

http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/MascottoG_Russia2010.pdf, 25 Kasım 2011 ve Keith C. Smith, "Russia-Europe Energy Relations: Implications For US Policy", CSIS, February 2010.

¹³⁵ Azerbaycan önemli bir istisna konumundadır.

¹³⁶ Karşılıklı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde Güney Kafkas ülkeleri arasında ortaya konacak projeler sayesinde, enerji zengini Azerbaycan, sahip olduğu enerji kaynaklarını havzanın batısına ve Avrupa'ya çok daha rahat ve kesintisiz ulaştırma imkânına sahip olacakken, Gürcistan ve Ermenistan da Rusya'ya olan derin bağımlılıktan kurtulacak ve ekonomik gelişimleri için gerekli olan enerji kaynaklarına çok daha rahat ve ucuza sahip olacaklardır. Üstelik bu ilişki sayesinde bölgede ayrılıkçılık temelinde ortaya çıkmış problemler bazında işbirliği olanaklarının geliştirilmesi de sağlanabilecektir.

enerji bağımlılığı gün geçtikçe artmaktadır¹³⁷. Karadeniz Havzası'nda yer alan ve ekonomik, teknolojik, ticari manada birbirlerine eşdeğer bir yapı arz eden devletlerin geliştirecekleri karşılıklı bağımlılık ilişkisi ise bölgesel işbirliği zeminini kuvvetlendirmekle birlikte, dramatik bir etki yaratmayacaktır¹³⁸.

Mevcut konjonktürde Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler, ulusal çıkarlar ve kapasite bağlamında, güç merkezli ve çatışmacı bir dış politika izledikleri ve birbirleriyle çok ciddi siyasal, sosyo-kültürel, tarihsel ve ekonomik sorunlar yaşadıkları için neorealizmin yüksek politika unsurları olarak gördüğü siyasal ve askeri güvenlik iklimine çok büyük bir önem atfetmektedirler. Havza devletlerinin birinci önceliği kendi güvenliklerini maksimize etmek şeklinde cereyan etmektedir¹³⁹. Bu nedenle, havzanın belli bölgelerinde ve belli ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığı ön plana koyarak birtakım çabalar ortaya konuyor olsa da, kısa vadede Karadeniz'de realist/neorealist kuramın öngörülerinin ön planda olacağı görülebilmektedir.

Karşılıklı bağımlılık kuramı, geliştirilecek olan ilişkiler neticesinde az gelişmiş ve yoksul olan ülkelerin kazanç sağlayacağını kaydetse de, bu bağımlılık ekseninde zengin ve gelişmiş ülkeler ekonomik ve siyasal alanda hiçbir şey kaybetmedikleri, aksine kazandıkları için, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın kapanması mümkün olmamaktadır. Yani aslında karşılıklı bağımlılık kuramı da Karadeniz Havzası'nın reel siyasal yapılanmasına ilişkin bir farklılık ortaya koymayacak, askeri ve siyasal güç ilişkilerini havza gündeminden biraz olsun soyutlarken, yalnızca fakir ve güçsüz olan havza devletlerinin daha yüksek bir gelişim seviyesi bandına yükselmelerini sağlayabilecektir.

---

¹³⁷ Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacının %90'lık kısmı Rusya ve İran tarafından karşılanmaktadır. Üstelik Türkiye'nin ürettiği elektriğin %50'si de doğalgazla çalışan termik santrallerden üretilmektedir. Türkiye'nin ilk nükleer santrali olan Akkuyu Nükleer Santrali de Rusya tarafından yapılacaktır. Bugün itibarıyla Türkiye'nin enerji gereksiniminin %73'ü ithalat ile karşılanmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Sedat Laçiner, "Türkiye'nin Enerji Güvenliği", **USAĞ**, 28 Ekim 2008, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=395>, 25 Kasım 2011 ve Yusuf Yazar, "Türkiye'nin Enerjideki Durumu ve Geleceği", **SETA Analiz**, Sayı 31, Aralık 2010.

¹³⁸ Birbirine çok benzeyen homojen öğelerin arasındaki karşılıklı bağımlılığın çok yüksek olmayacağı ortadadır. Daha fazla bilgi için bkz. Arı, **Uluslararası...**, s. 426.

¹³⁹ Yani ekonomik gelişim, sosyal refah ve teknolojik/bilimsel ilerleme odaklı bir neoliberal yaklaşım olan karşılıklı bağımlılık mevcut konjonktürde ikinci plana atılmış durumdadır.

1.3.2. Yumuşak Güç Kavramı ve Karadeniz Havzası

Neorealizmde olduğu gibi neoliberalizm kapsamında da devletler etki araçlarını kullanarak diğer devletlerin ya da aktörlerin davranışlarını ya da eylemlerini etkileyebilirler. Görecelilik hususu bağlamında etki aracı olarak ister siyasal ve askeri, isterse de ekonomik ve teknolojik güç unsurları kullanılsın bir devletin sahip olduğu güç ya da kapasite, diğerleri ile kıyaslandığı zaman bir önem kazanmaktadır. Bu noktada hangi etki aracının kullanılacağı, o devletin sahip olduğu güç çerçevesinde ve diğerlerinin o alandaki gücü hesaba katılarak belirlenebilecektir. Güçlü devletin, diğer devletler üzerinde oldukça geniş bir alanda etki yaratabilen ve onların davranışlarını ya da eylemlerini şekillendiren devlet olduğu ortadadır. Bu etki araçları genel olarak 2 ayrı kategori çerçevesinde değerlendirilir. Güç araçlarından ilki, realist/neorealist kuramın genel çerçevesini oluşturan askeri ve siyasal güç çerçevesinde şekillenir ve sert güç olarak adlandırılır. Doğrudan ve yüz yüze ilişkiler kapsamında değerlendirilen sert güç, bir devletin diğeri üzerinde çabuk sonuç verecek bir etkinlik kurmasına yarar¹⁴⁰. Silahlı kuvvetler aracılığıyla ortaya konacak askeri kuvvet unsurlarının yanı sıra ekonomik ambargo uygulanması, diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve etkilenmek istenen devletin uluslararası camia ve örgütler nezdinde tecrit edilmesi de sert güç unsurları arasında gösterilebilir¹⁴¹.

Güç araçlarından ikincisi yumuşak güç olarak adlandırılır. Yumuşak güç, bir ülkenin askeri, siyasal ve ekonomik güç unsurlarıyla değil, sahip olduğu başarılı sosyal bütünlük ve kültürü aracılığıyla yansıttığı güç olarak görülebilir¹⁴². Yumuşak güç araçlarının temelinde ikna ve cezbetme unsurları yer almaktadır¹⁴³. Yumuşak güç unsurları devletlerin yanı sıra uluslararası sistem bağlamında etken birer unsur olan hükümetlerdışı örgütler, hükümetlerarası ve uzmanlık odaklı bağımsız örgütler ve

¹⁴⁰ Bozdağlıoğlu ve Özen, "Liberalizmden...", s. 65.

¹⁴¹ Başta ABD olmak üzere, Batı Dünyası'nın, İran'a sahip olduğu nükleer program hakkında açık ve bilgilendirici bir yaklaşım izlemediği gerekçesiyle uyguladığı zorlayıcı diplomatik yöntemler ve ekonomik ambargo sert güç kullanımına bir örnek olarak gösterilebilir.

¹⁴² Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç**, Ankara, Elips Kitap, 2005.

¹⁴³ Tarih, edebiyat, sinema, müzik, spor, diplomasi metodu, vb. gibi alanlar, bir devletin diğeri üzerinde yumuşak güç oluşturmak üzere kullanacağı kültürel öğelerdir. Bu öğeler, ideolojik yapılandırma esnasında etkin bir şekilde devreye sokulur. Örneğin, ABD'nin yumuşak gücünü oluşturan en önemli öğeler Hollywood, McDonalds, Ford ve NBA'dir.

sivil toplum örgütleri tarafından da kullanılabilir¹⁴⁴. İknâ ve cezbetme temelinde ortaya konan yumuşak güç bağlamında, etkilenen devletlerin/aktörlerin kimi zaman etkilendiklerinin ya da kendilerini kimin etkilediğinin farkında bile olmadıklarını görebiliriz¹⁴⁵. Yani etkilenen devlet, karşı tarafın kendi üzerinde uyguladığı iknaya dayalı manipülasyonu uluslararası sistemin bir gereği olarak gördüğü için, yumuşak güç unsurunu kullanan ülkenin yapmasını istediği bir şeyi yapabilir ya da tam tersi bir durum yaşanabilir. Bu noktada uluslararası sistemin yansıttığı karmaşık ilişkiler ağının ve diğer devletlerin izledikleri politikaların, yumuşak güç unsurunu devreye sokan ülke tarafından çok iyi bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bir devlet, uluslararası sistemin karmaşık ilişkiler ağını kendi lehine kullanabiliyor ve kendi ulusal çıkarlarını ve istemlerini, bu sistemin kuralları içerisine gizleyebiliyorsa, yumuşak güç kullanımı aracılığıyla çok daha maliyetsiz ve kolay bir şekilde istediği sonuca ulaşabilecektir¹⁴⁶. Yumuşak güç unsurunun uluslararası sistem ile uyum içerisinde kullanılması halinde küresel ve bölgesel hegemonyaların oluşumu kolaylaşacaktır. Özellikle Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler gibi, uluslararası sistemin yapısına eklenmekte geç kalmış aktörler bazında ortaya çıkan ve bu tarz ülkelerin dış politikalarını doğrudan etkiliyor olmasına karşın, kolaylıkla idrak edilemeyen sistemik ön kabul unsuru, o sistemi kendi çıkarları ve amaçları bağlamında inşa eden ve dolayısıyla sistemin kurallarını da belirleyen ülkelerin sahip oldukları yumuşak güç unsuru ile doğrudan bağlantılıdır. Zira o yapıyı belirleyen, aynı zamanda yumuşak gücüne dayalı olarak sistemin işleyişini düzenleyen aktördür.

Yumuşak güç unsurunun en önemli artlarından biri, sistemi kontrol etmeye yönelik gücün, bu faaliyetini gerçekleştirirken en geniş etkinliği en az maliyetle kurgulamasına yardımcı oluyor olmasıdır¹⁴⁷. Yumuşak gücün oluşumunda, bir ülkenin ya da uluslararası sistem bağlamındaki bir aktörün sahip olduğu siyasal,

---

¹⁴⁴ Joseph S. Nye, **Bound to Lead: The Changing Nature of American Power**, New York, Basic Books, 1990.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ve AB'nin temsil ettiği demokrasi anlayışı ile serbest pazar ekonomisinin uluslararası sisteme hâkim olan küreselleşme akımı sayesinde tüm dünyaya yayılması, kuşkusuz bu aktörlerin ulusal çıkarlarına uygun bir ortam yaratmış ve Amerikan/Avrupalı değerleri, uluslararası ilişkilerin ve sistemin mütemmim cüzü olarak algılanmaya başlanmıştır.

¹⁴⁷ Nye, **Yumuşak...**, ss. 25-32.

ekonomik, sosyo-kültürel yapının ve değerler sisteminin sistemdeki diğer devletleri/aktörleri kendisine çekiyor olması ve bu çekiciliğini de gelişen iletişim unsurları aracılığıyla diğerlerine yansıtıyor olması en önemli etkidir. Uluslararası sistem içerisinde, sahip olduğu siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapı aracılığıyla sivrilen bir gücün, kendi karakterini anarşi içerisindeki sisteme yansıtması bugün oldukça kolay bir hale gelmiştir. Nitekim gerçekleşen bilgi devrimi ve iletişim teknolojilerindeki gelişime¹⁴⁸ paralel olarak, yazılı ve görsel basının dünya çapında bir sistem unsuru olarak görülmeye başlanması ile hegemonya arayışındaki güçlü bir devletin/aktörün iletişim araçlarını kullanarak ya da yeni iletişim araçları yaratarak küresel etkinlik kurması ve amaçlarını gerçekleştirme şansına erişmesi önemli bir yumuşak güç uygulaması olarak nitelenebilmektedir.

Güncel uluslararası ilişkiler uygulamalarında askeri gücün kullanılabilirliği gittikçe azalırken, ikna ve pazarlık yeteneği ile yansıtılan ve sosyal refah düzeyine bağlı olarak etkinleştirilebilen yumuşak gücün önemi artmaktadır. Böyle bir durumun ortaya çıkmasının temelinde iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi uluslararası örgütler, uluslararası hukuk kuralları ve haberleşme olanaklarındaki gelişime dayalı olarak önemi artan medyanın yarattığı uluslararası kamuoyunun gücünün artmış olmasıdır. İkinci önemli neden ise, doğrudan askeri ve siyasal güç kullanımına dayalı sert gücün önemi tam anlamıyla ortadan kalkmamış olmasına karşın, asimetric mücadele yöntemlerinin ordular ve hükümetlerin etkinliğini azaltmış olmasıdır¹⁴⁹. Yani askeri ve siyasal güç hala çok önemli bir noktada durmaktadır, ancak bu güç unsurlarının da bir sınırı vardır ve o sınır noktasından itibaren artık yumuşak güç unsurları devreye girmektedir. Günümüzde, sahip olduğu sert güç imkânları ile yumuşak güç unsurlarını bir araya getiremeyen bir aktörün sistemi kendi lehine dönüştürme konusunda başarılı olabilmesi oldukça zor görünmektedir. Bu yönüyle yumuşak güç unsurlarının doğrudan aktöre iliştilmiş bir güç uygulaması olduğunu söyleyebiliriz¹⁵⁰.

---

¹⁴⁸ Nye ve Welch, **Küresel...**, s. 408.

¹⁴⁹ Joseph Nye, "Soft Power", **Foreign Policy**, No. 80, 1990, pp. 153-171.

¹⁵⁰ Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Neorealism and Its Critics**, Ed. by Robert Keohane, New York, Columbia University Press, 1986, pp. 204-254.

Soğuk Savaş'ın hemen ardından ABD'nin küresel sistem bağlamında kaydettiği ani yükselişin en önemli nedenlerinden biri de, bu ülkenin liderliğini yaptığı Batı Dünyası'nın Soğuk Savaş'tan galip ayrılması ve bunun sonrasında da bu ittifakın sahip olduğu siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik değerlerin ve altyapının rakipsiz bir şekilde uluslararası sistemi şekillendireceğinin zannedilmesi olmuştur¹⁵¹. SSCB'nin ve onun temsil ettiği Doğu Bloğu'nun tamamen ortadan kalkması ve başta Rusya olmak üzere bu blokta yer alan devletlerin Batı Dünyası ile yakınlaşma çabaları içerisine girmesi, bu görüngüyü ya da yanılığın yaratan en önemli neden olarak görülebilir. Bu durum, ABD'nin sahip olduğu değerler sistemini, gerçekleştirmeyi umduğu amaçlar ve korumayı hedeflediği ulusal/sistemik çıkarlar ekseninde, yumuşak güç unsurlarını da kullanarak, uluslararası sistemin temel altyapı unsuru haline getirme çabasının bir ürünüdür. Bu noktada, Soğuk Savaş döneminden bu yana ittifak içerisinde olduğu AB de bu ülkeye önemli oranda yardımcı olmuştur. Zira birçok alanda ve bölgede bu aktörlerin çıkarları uyumlaşmaktadır. Ne var ki, 2000'li yıllardan itibaren, özellikle de Afganistan ve Irak'ın işgali sonrası ABD'nin yumuşak gücünde ciddi bir azalma olduğu sezilebilmektedir¹⁵². Bu ülkenin konumunun barışçıl bir hegemonun ziyade çatışma yanlısı bir süper güce doğru evrilmeye başlaması diğer devletler ve uluslararası sistemi şekillendiren diğer küresel ve bölgesel güçler tarafından kabul edilmek istenmemektedir. Son kertede, ortaya çıkan küresel ekonomik kriz ekseninde ABD ve müttefiklerinin de büyük çaplı bir krizin içerisine sürüklenmesi ve başta ABD olmak üzere, AB ülkeleri ile Japonya'da sosyal refah seviyesinin düşmesi, bu sistemi yapılandıran en önemli güç olan ABD'nin ve onun müttefiklerinin küresel algılanışını kötü yönde etkilemekte ve yumuşak güçlerini de azaltmaktadır.

Bir ülkenin/aktörün dış politika hedeflerinin uluslararası sistem içerisindeki diğer taraflarca meşru ve haklı görülmesini ifade eden bir kavram olan yumuşak güç, sert gücün belli sınırlarının olduğunu ve uluslararası sistemi yönlendiren hegemon güçler olmayı arzulayan devletlerin/aktörlerin belli bir noktadan itibaren kendi içsel

---

¹⁵¹ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011.

¹⁵² Joseph S. Nye, "The Decline of America's Soft Power", **Foreign Affairs**, May/June 2004, pp. 16-20 ve Paul Cammack, "Smart Power and US Leadership: A Critique of Joseph Nye", **49th Paralel**, Vol.22, Autumn 2008, pp. 4-20.

yapılarını uluslararası sisteme eklemeyecek çözümler üretmeleri gerektiğini kaydetmektedir. Joseph Nye, ABD'nin Soğuk Savaş bittiğinden bu yana elde tuttuğu bu üstünlüğün giderek azaldığını ve uluslararası sistem bağlamında ön plana çıkan diğer aktörlerin, ABD'nin sahip olduğu yumuşak gücü dengelemek üzere olduklarını belirtmektedir¹⁵³.

Yumuşak güç kavramına Karadeniz Havzası açısından yaklaştığımızda, uluslararası sistem ekseninde yaşanan gelişmelerin bu havzada henüz tam anlamıyla yankı bulmadığını söyleyebiliriz. Kavramın ortaya çıkması esnasında en önemli katkıyı veren isim olan Joseph Nye dahi, ABD'nin yumuşak gücünün azalmakta olduğunu ve uluslararası sistemin çok kutupluluk yönünde bir değişim gösterdiğini belirtmektedir. Yine, küresel anlamda Çin ile Rusya'nın sahip olduğu yumuşak gücün yükselişte olduğu ABD'li uzmanlarca da ifade edilmesine karşın¹⁵⁴, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler için, ABD ile AB'nin temsil ettiği ideolojik, sosyo-kültürel ve toplumsal yapı mutlaka benimsenmesi gereken sistemik bir altyapı düzeneği haline gelmiş durumdadır.

1990'ların başında yaşadığı ekonomik ve toplumsal çöküntüden Putin ve Medvedev ikilisinin yapılandığı, siyasal istikrara dayalı otoriter bir yönetim anlayışı sayesinde kurtulan ve sahip olduğu enerji kaynakları ile silah teknolojisi aracılığıyla bölgesel güç olma konumundan küresel güç olma aşamasına geçiş noktasında bulunan Rusya, bu gücünü Karadeniz Havzası bağlamında yeterince yansıtabilmiş değildir. Büyük bir çoğunluğu eski birer Doğu Bloğu ülkesi olan havza ülkelerinin, yeniden Rus etkinliği altına girmek istememeleri sonucu bu ülkeden uzak durmaları ve kendi siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişimleri için bugünkü uluslararası sistemi yapılandıran en önemli iki güç olan ABD ve AB ile yakınlaşma girişimlerinde bulunmaları, ABD-AB ikilisinin sahip olduğu yumuşak gücün Karadeniz Havzası bağlamında Rusya'ya ağır bastığını göstermektedir. Uluslararası politikayı yönlendiren demokratik ve insan haklarına saygılı yönetim ile pazar ekonomisine dayalı sosyal refah anlayışının ABD ve AB tarafından sembolize ediliyor olması, bu durumun en önemli nedenini oluşturmaktadır. Zira havza

---

¹⁵³ Nye, "The Decline...", pp. 16-20.

¹⁵⁴ Carola McGiffert, "Chinese Soft Power and Its Implications For the United States", **CSIS**, March 2009 ve Fiona Hill, "Moscow Discovers Soft Power", **Current History**, October 2006, pp. 341-347.

lkelerinin büyük bir çoğunluğu SSCB'nin temsil ettiği yönetim anlayışından uzaklaşmak istemektedirler ve SSCB'nin tarihsel devamı olan Rusya, onlara, geride bırakmak istedikleri tarihsel dönemi hatırlatmaktadır. Rusya'nın, artan ekonomik ve siyasal gücünü Karadeniz Havzası bağlamında kullanabileceği bir yumuşak güç unsuru haline getirememesinin nedenlerinden biri de bu ülkenin havzaya yönelik dış politika anlayışının çatışma ve askeri/siyasal güç odaklı Avrasyacılık doktrini temelinde işletilmesi ve bu çerçevede, Rusya'nın, havza ülkelerinin başta ABD olmak üzere Batılı lkeler ile geliştirmeye çalıştıkları müttefiklik ilişkilerini kendi güvenliğine ve ulusal çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılıyor olmasıdır. Uluslararası sistemin çok kutupluluk çerçevesinde yeniden şekillenmesini isteyen Rusya'nın, Karadeniz Havzası'nı bu çok kutupluluk ortamından uzak tutma çabasını da bu ülkenin havza ülkeleri nezdindeki güvenilirliğini zedelemekte ve bu durum yumuşak gücünü kullanılabileceği bir karşılıklı anlayış ve işbirliği ortamının havza geneline yayılmasını engellemektedir. Hâlbuki Karadeniz Havzası'nda, ABD ve AB'nin de dâhil olacağı ve karşılıklı anlayış ile işbirliği çerçevesinde yeniden yapılandırılacak bir bölgesel sistem, Rusya'nın havza ülkeleri üzerindeki inandırıcılığını arttıracak ve bu ülke sert güç unsurlarına başvurmadan, havza ülkeleri üzerindeki yumuşak gücünü arttırabilecektir. Zira Rusya, bir bölge ülkesi olmanın avantajını ile ABD ve AB'ye oranla havza ülkelerinin ihtiyaçlarını çok daha rahatlıkla görebilecek ve zamanlamalı bir dış politika stratejisi aracılığıyla yumuşak gücünü havza çapında kullanabilecektir¹⁵⁵.

---

¹⁵⁵ Rus lider Vladimir Putin tarafından ortaya atılan Avrasya Birliği Projesi, Rusya'nın genel olarak Avrasya coğrafyasına, özelde de Karadeniz ve Hazar Havzaları'na yönelik olarak geliştirdiği bir yumuşak güç uygulamasıdır. Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında gümrük birliğinin oluşturulması ile başlatılan proje, bu ülkeler arasındaki emek, sermaye ve mal dolaşımının önündeki tüm engellerin kaldırılması ile sürdürülecek ve bu süreç esnasında başta Orta Asya cumhuriyetleri olmak üzere Ukrayna, Ermenistan gibi ülkeler de birliğin yesi yapılmaya çalışılacaktır. Yeni birlik, öncelikli olarak ekonomik entegrasyonu benimseyecek kurumsal bir yapıya sahip olacak ve başta AB, ABD ve Çin olmak üzere tüm küresel ve bölgesel aktörlerle karşılıklı çıkarlara dayalı işbirliği geliştirecektir. Putin, Avrasya Birliği Projesi'ni, Rusya'nın yumuşak gücünü arttıracak ve yakın çevresinde yer alan devletleri kendi kontrolünde bir karşılıklı bağımlılığa sürükleyecek kurumsal bir çaba olarak görmektedir. Ne var ki, Avrasya Birliği Projesi ile ilgili olarak, daha şimdiden, SSCB'yi yeniden yaratma çabasını merkezli haberler yayınlanmaya başlamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Fikret Ertan, "Putin'in Avrasya Birliği Fikri" , **Zaman**, 13 Ekim 2011. "Putin's Dream of Eurasian Union Could Control World's Energy" , **Forbes**, November 11, 2011, (evrimii) <http://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2011/11/11/putins-dream-of-urasian-union-could-control-worlds-energy> , 20 Aralık 2011.

Karadeniz Havzası'nda yumuşak güç uygulamasının önemini en erken fark eden bölge ülkesi Türkiye'dir. Türkiye, sahip olduğu siyasal ideoloji, havza ortalamasının bir hayli üzerinde yer alan demokratik yönetim anlayışı, içselleştirmiş olduğu siyasal istikrar ve ekonomik gelişim düzeyi ile havza ülkelerine örnek olabilecek en önemli ülke konumundadır. Bu ülkenin en önemli özelliklerinden biri de NATO üyeliği üzerinden ABD, üyelik süreci üzerinden AB ve son dönemde ciddi bir atılım içerisinde olan ikili ilişkiler neticesinde de Rusya ile çok yakın ve karşılıklı çıkara dayalı bir işbirliği geliştirmiş olmasıdır. Tüm bu unsurlar, Türkiye'nin sahip olduğu ve havza ülkelerine yansıttığı yumuşak gücünü resmetmektedir¹⁵⁶. Zaten bu nedenle Türkiye'nin, Soğuk Savaş sonrası dönemde Karadeniz Havzası'nda yapılandırılacak olan bölgesel işbirliğini şekillendiren ülke olabilmek adına inisiyatif aldığını görüyoruz. Ne var ki, Türkiye'nin bölgeye yansıttığı yumuşak gücü ve işbirliği arayışları, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasında uluslararası sistem bazında devam eden mücadelenin Karadeniz Havzası'na olan çatışmacı yansımaları nedeniyle yeterli gelişimi gösterememiştir .

Rusya ve Türkiye dışında Karadeniz Havzası'nda yer alan hiçbir havza ülkesinin gerçek manada ve etkin bir yumuşak güç uygulamasına gittiği söylenemez. Zira bu ülkelerin birbirlerine üstünlük sağlama noktasında kullanabilecekleri ve yumuşak güç unsuru olarak da görülebilecek toplumsal, ideolojik ve ekonomik bir gelişmişlikleri bulunmamaktadır. Ne var ki, havzanın batısında yer alan ve aynı zamanda AB üyesi de olmuş bulunan Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya, AB'nin Karadeniz Havzası'na yansıttığı ideolojik, sosyo-kültürel ve ekonomi temelli yumuşak güç unsurunun birer parçası haline gelmişlerdir. Bu ülkeler kendi yarattıkları değil, AB tarafından mevcut uluslararası sistemin ruhuna uygun olarak yaratılan yumuşak güç gerçekliğine siyasal katılım ile eklenmiş bulunmaktadır.

---

¹⁵⁶ Türkiye'nin Gürcistan ile hemen her alanda gelişen ikili ilişkilerinin yanı sıra, birbirleriyle yaptıkları siyasal mücadele nedeniyle Sırbistan'da siyasal karmaşanın yaşanmasına neden olan iki Boşnak partisinin anlaşmasını sağlaması ve böylece krizin aşılması yönünde yaptığı katkı da bu ülkenin sahip olduğu yumuşak gücün önemli bir delili olarak görülebilir. Daha fazla bilgi için bkz. Igor Jovanovic, "İslam Toplumundaki Bölünmenin Onarılması Zor" , **SETİMES**, 3 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2011/11/03/feature-01> , 28 Kasım 2011.

1.3.3. Demokratik Barış Teorisi Karadeniz Havzası'na Uyarlanabilir Mi?

Demokratik Barış Teorisi, demokratik kurum, kural ve normlar çerçevesinde yönetilen devletlerin birbirleriyle savaşa girmeyeceklerini belirten liberal/neoliberal karakterli bir işbirliği yaklaşımıdır. Ne var ki, bu noktada çok önemli bir problem ortaya çıkmaktadır. Bu problem de demokrasinin tam olarak ne anlama geldiği ve yönetsel anlamda nasıl ifade edilebileceğidir. Demokratik barış teorisinin çıkış noktası *Immanuel Kant*'ın “Ebedi Barış” adlı eserinde bahsettiği, anayasal cumhuriyetlerin birbirleriyle savaşa girmeyecekleri ve böylece küresel manada ebedi bir barış ortamının oluşacağına dair yaklaşımıdır. Zira Kant'a göre, tüm devletlerin aynı anayasal duruşu sergilemesi ile uluslararası sistemi kontrol edebilecek ortak kurum, kural ve normlar ortaya çıkacak ve bu işleyiş, sistemin, en son noktada federal bir dünya devletine evrilmesini beraberinde getirecektir. Kant, uluslararası sistemdeki barışın sürekli olması için tüm devletlerin anayasal birer cumhuriyet (bugünkü manada demokratik bir cumhuriyet) haline gelmeleri gerektiğini kaydetmiştir. Böyle bir ortamda savaş gerçekliği ancak ve ancak sistemin ruhuna aykırı hareket eden devletlere karşı, “meşru müdafaa” şeklinde ortaya çıkabilecektir¹⁵⁷. Ne var ki, Kant'ın “Ebedi Barış” adlı eserinde de görüldüğü üzere demokratik yönetimden kastın ne olduğu ve ortak bir demokratik yönetim tarzının nasıl belirleneceği üzerinde fazlaca durulmamıştır.

Demokratik Barış Teorisi'nin uluslararası sistem ekseninde barış ve istikrarı beraberinde getireceğini belirtenlerin üzerinde durdukları en temel gerekçeler; demokratik yönetimlerde yöneticilerin seçmenlerin seslerine kulak vereceği ve savaş dışındaki seçeneklere yöneleceği, demokrasiyi benimsemiş bir sistem içerisinde yöneticilerin siyasal diyalog, tartışma ve pazarlık gibi sorun çözme yöntemlerini içselleştirmiş olmaları nedeniyle uluslararası meselelerde de aynı yöntemlere

---

¹⁵⁷ Aynı yaklaşım ABD'nin kurucu babalarından olan Thomas Paine'nin eserlerinde ve konuşmalarında da karşılığını bulmaktadır. Nitekim Paine'e göre, krallar kendi onurlarını, koltuklarını ve şöhretlerini korumak için savaşa başvuracakları halde, anayasal cumhuriyetler için aynı durum söz konusu olmayacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. Enver Bozkurt, “Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması”, 2007, (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/BOZKURT.pdf , 30 Kasım 2011. Thomas C. Walker, “The Forgotten Prophet: Tom Paine's Cosmopolitanism and International Relations” , *International Studies Quarterly*, Vol.44, No.1, 2000, pp. 51-72.

başvurabileceği gerçekliği ve demokratik yönetimlerin, demokratik olmayan yönetimlere oranla toplumsal eşitlik ve sosyal refah düzeyi anlamında çok daha üstün olmasıdır.

Uluslararası sistem bağlamında ortaya çıkan sorunların demokratik barış teorisi ile çözülebileceğini belirten düşünürler, bu teorinin en temel eksikliği olan demokrasinin tanımlanması noktasında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin, demokratik barış teorisinin güncel anlamda bu kadar ön plana çıkmasını sağlayan *Michael Doyle*'a göre, serbest piyasa ve özel teşebbüse dayalı bir ekonomik sisteme sahip, dışişlerinde bağımsız, vatandaşların sahip olduğu haklar bağlamında politikaları ve işleyişi belirleyebildiği ve serbest seçimle gelen temsili hükümetlere sahip olan ülkeler demokratik barış teorisinin temel yüklenicileri olan liberal demokratik devletlerdir¹⁵⁸. Yine *James Lee Ray*'e göre, erişkin nüfusunun en az %50'sinin oy kullanma hakkına sahip olduğu ve yürütme yetkisinin seçimler aracılığıyla el değiştirebildiği ülkeler demokratik olarak adlandırılabilir¹⁵⁹. *Rudolph Rummel*'e göre ise demokratik bir yönetim, gücü elinde tutan kişilerin doğrudan seçimle işbaşına geldiği ve ifade, örgütlenme, vicdan özgürlüğüne saygılı ve tüm vatandaşların eşit koşullarda değerlendirildiği anayasaya dayalı bir anlayışın temsilcisidir¹⁶⁰. Ne var ki, bu tarz tanımlamaların çok önemli bir eksikliği bulunmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde yer alan devletler, bu tanımlamalar ekseninde belirtilen kriterlerin bazılarını sahipken, bazılarını sahip olmayabilir. Mevcut uluslararası sistem bağlamında sosyal refah düzeyi oldukça yüksek olmasına karşın yukarıda ifadesini bulan tanımlar bağlamında demokratik olmadığını söyleyebileceğimiz bazı yönetimler, gerek kendi halkları gerekse de uluslararası sistemde yer alan diğer devletler tarafından barışçıl ve meşru olarak görülebilirler. Yine bazı devletler, tarihsel süreç içerisinde oluşmuş ve demokratik siyasal sistemlerde yeri olmadığını söyleyebileceğimiz kurum ve kurallar ile yönetilmelerine karşın, bu yönetim anlayışlarını içselleştirmiş, meşrulaştırmış ya da

---

¹⁵⁸ Michael Doyle, "Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs", **Philosophy and Public Affairs**, Vol.12, No.3, 1983, pp. 205-235.

¹⁵⁹ James Lee Ray, "Does Democracy Cause Peace?", **Annual Review of Political Science**, Vol.1, 1998, pp. 27-46.

¹⁶⁰ Rudolph Rummel, "Libertarianism and International Violence", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.27, 1983, pp. 27-72.

gelenekselleştirmiş de olabilirler. Arap Yarımadası'nda yer alan Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletler bu duruma güzel birer örnek oluşturmaktadır.

Demokratik Barış Teorisi kapsamında ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri, Soğuk Savaş sonrası belirmiştir. Nitekim daha önce de belirttiğimiz üzere, demokrasinin nasıl tanımlanacağına ve ne şekilde işletilebileceğine dair ortak bir anlayış dahi oturtulamamışken Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bu gelişme sonrası Batı Dünyası'nın temsil ettiği yönetsel anlayışın uluslararası sisteme yön verecek gerçek demokratik sistem olarak ön plana çıkarılması, dünyanın birçok yerinde yönetsel istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına ve savaşların artmasına yol açmıştır.

Karadeniz Havzası'nın da içerisinde bulunduğu eski Sovyet coğrafyasında Soğuk Savaş sonrası yaşanan siyasal ve ekonomik dönüşüm çabalarının gerisinde uluslararası sistemi kendi yönetim anlayışı ve çıkarları ekseninde dönüştürmek isteyen ve küreselleşme akımının sağladığı zincirleme reaksiyon etkisinden faydalanarak dünyayı tek bir siyasal ve ekonomik gerçeklikte birleştirmek isteyen ABD, AB ve Japonya gibi aktörlerin sistemik çıkarları yer almaktadır. Bu aktörlerin hedefi, serbest piyasa ekonomisinin üzerine yapılandırılmış ve ifade, örgütlenme ile vicdan özgürlüğünün belli bir dereceye kadar hoşgörülüğü temsili demokrasiler yaratmaktır. Bu demokrasiler arasında yaratılacak karşılıklı bağımlılık çerçevesinde sistemde yer alan devletler birbirlerine bağlanacak ve böylece sermaye, hammadde, emek ve teknolojik gelişim gibi alanlarda ortak bir ağ yaratılacaktır. Bu şekilde yapılandırılacak olan uluslararası sistemin devamlılığı noktasında ise, ABD'nin temsil edeceği hegemonik güç etken bir faktör olacak ve bu güç, gerek sert güç unsurlarını, gerekse de yumuşak güç unsurlarını kullanarak sistemin devamlılığını garanti altına alacaktır. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin AB ülkelerinden de yardım olarak giriştiği Irak, Afganistan, Bosna-Hersek ve Kosova gibi askeri-siyasal yönü ağır basan operasyonların arkasında, sistemik değişim unsurunun kırılmalara yol açtığı bölgeleri denetim altına almak ve değişim göstermeme yolunda inat eden ülkeleri/bölgeleri sert güç olanaklarını da kullanarak sisteme entegre edebilme çabası yatmaktadır¹⁶¹. Dikkat edilirse, bu operasyonların hemen hepsi halkın demokrasi

---

¹⁶¹ Elçin Haskollar, "The Conceptualization of Democratic Internationalism As a Norm of Global Governance: How Significant is Democratic Governance As a Source of Global Norm For Preventing

talebi gündeme getirilerek gerçekleştirilmiştir¹⁶². Demokratik barış teorisinin söylem bazında temsil ettiği olumlu görünüm ve bu kavramın uluslararası toplum nezdinde içselleştirilmiş olan meşru karakteri, sistemi kendi istediği şekilde denetlemek ve tasarımılamak isteyen aktörlere ciddi bir referans kaynağı olmaktadır.

Demokratik Barış Teorisi'ni Karadeniz Havzası açısından değerlendirdiğimizde, demokrasinin ne olduğu ve nasıl uygulanacağı ile ilgili sorun hemen karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş esnasında, Türkiye ile Yunanistan dışındaki havza ülkeleri tamamıyla SSCB'nin temsil ettiği siyasal ve ekonomik korporatizmin etkisi altında oldukları için havzaya yönelik bütüncül bir ideolojik-sistemsel demokrasi vurgusu yapabilmek zaten mümkün değildi. Ne var ki, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan mevcut konjonktürde havza ülkeleri arasında demokrasinin tanımlanması ve uygulanması açısından ciddi ayrımların ortaya çıktığını ve Sovyet tarzı komünist anlayıştan, ABD ve AB'nin idealize ettiği ve uluslararası sistemin temel altyapı unsuru haline gelmiş olan liberal demokrasi anlayışına geçiş noktasında ciddi problemlerin yaşandığını söyleyebiliriz.

Bu problemlerin arkasında yatan en önemli neden, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki uluslararası ve bölgesel sistemik mücadelenin havza ülkelerinin benimseyeceği demokrasi modeli üzerinde de etkili olmasıdır. Uluslararası sistem ekseninde çok kutuplu bir yapının ortaya çıkmasını isteyen ve bu nedenle de siyasal ve ekonomik işleyiş açısından kendisine özgü bir yönetsel anlayış yaratmayı amaçlayan Rusya, kendi iç politik, tarihsel ve sosyo-kültürel yapısını yansıtan ve SSCB ile arasındaki tarihsel devamlılığı vurgulayan bir demokrasi anlayışı oluşturmaya çabalamaktadır. Vladimir Putin'in "yönetilebilir demokrasi" olarak adlandırdığı bu anlayış, Avro-Atlantik Dünyası'nın uluslararası sisteme entegre ettiği demokrasi modelinden çok daha otoriter ve güdümlü bir siyasal ve toplumsal sistem kurgusu yaratmaktadır¹⁶³. Rusya, ortaya attığı bu demokrasi modelinin, havza

---

International Conflict?" , **Journal of Global Change and Governance**, Vol.3, No.2, Summer 2010, pp. 1-20.

¹⁶² Michael J. Williams, "Democracy and Democratization: The Problem with Using the Democratic Peace Theory As a Principle of Foreign Policy" , **ISA 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides**, Washington, March 26, 2008.

¹⁶³ Timuçin Kodaman, "Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri ile Olan Rekabeti" , **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13, Sayı 1, 2008, s. 339.

lkelerinin yapısına en uygun model olduğunu belirtmekte ve bu modelin başarısını gösterebilmek için de kendi ekonomik ve teknolojik gelişimini havza ülkelerine bir örnek olarak sunmak istemektedir. Aslında, Rusya dışında, havzanın demokrasi anlayışı noktasında 3 parçalı bir yapı gösterdiği söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan, havza ülkeleri içerisinde liberal demokrasi modelini en erken uygulamaya başlayan ve diğer havza ülkelerine oranla Avro-Atlantik Dünyası'nın temsil ettiği demokrasi modelinin en iyi işlediği ülkeler konumundadır. Bu durumun oluşmasında, bu iki ülkenin Sovyet egemenliği altında kalmamış olmaları önemli bir etkindir. Havzanın batısında yer alan ülkeler ise demokratik gelişim noktasında Türkiye ve Yunanistan kadar gelişkin bir yapıya sahip olmamalarına karşın, özellikle AB yeliği ve üyelik perspektifi çerçevesinde ortaya konan siyasal ve ekonomik reformlar ile evrimsel bir gelişim aşaması içerisine girmişlerdir. Havzanın doğusunda yer alan Güney Kafkas cumhuriyetleri ile Ukrayna ise liberal demokrasinin gelişimi açısından oldukça yavaş ilerleyen ülkelerdir. Bu durumun oluşmasında, bu ülkelerin AB yeliği fırsatı gibi bir gelecek perspektifine sahip olmamaları (Ukrayna dışında), toplumsal ve siyasal kültürlerine egemen olan otoriter düşünsel altyapının etkisi ve Rus baskısını daha fazla hissediyor olmaları etken birer faktör olmuştur.

Kısacası, demokratik barış teorisini Karadeniz Havzası'na egemen kılarak bu havzayı yapısal anlamda uluslararası sistemin bir parçası haline getirmek mevcut konjonktürde pek de mümkün görünmemektedir. Demokrasi tanımının ve uygulamalarının farklı olması, sistemik mücadelenin ve tarihsel/siyasal/kültürel algıların farklı demokrasi tanımlarını gündeme getirmesi ile havza ülkeleri arasında siyasal işbirliğinin geliştirilmesini de beraberinde getirecek karşılıklı bağımlılık ağlarının bütüncül bir yapıya evrilememiş olması, bu durumun en önemli nedenleri olarak görülebilir.

1.4. Karadeniz Havzası'ndaki Bölgesel İşbirliği Potansiyelinin Entegrasyon Kuramları Açısından Değerlendirilmesi

Karadeniz Havzası'nda bölgesel bir bütünleşme girişimi temellendirilmek istendiğine göre, bu girişimin bütünleşme kuramları eliyle, kısa, orta ve uzun vadede gösterilecek etkinlik bakımından değerlendirilmesinin yapılması ve farklı senaryolar içerisinden en uygun olanın tercih edilmesi gerekmektedir.

1.4.1. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliği

Andrew Moravcsik tarafından, hükümetlerarası kuramcılık akımının tezlerini ortaya koymuş olan *Stanley Hoffmann*'ın çalışmalarının üzerine kurgulanmış¹⁶⁴ bir kuram olan liberal hükümetlerarasıcılık, bütünleşme girişimlerinin arkasında yatan temel dürtünün ulus devletlerin iradeleri ve çıkarları olduğunu kaydetmektedir. Moravcsik'e göre, bölgesel işbirliği sürecini kontrol eden taraflar ulus devletlerdir ve bu aktörler karşılıklı bağımlılığa uygun olarak, kazan-kazan anlayışı çerçevesinde yapılan antlaşmalar gözetiminde aralarındaki işbirliği sürecini derinleştirebilirler¹⁶⁵. Liberal hükümetlerarasıcılık, realizmin ana argümanlarının yanı sıra liberal yaklaşımla örgütlerin işbirliğini sağlayacağı görüşüne vurgu yapmaktadır. Liberal hükümetlerarasıcılık akımının çalışma alanı, işbirliğinin genişletilebilmesi ve doğal olarak, Avrupa bütünleşmesi olmuştur. Bu akımın üzerinde durduğu ve tüm tezine dayanak olarak sunduğu en önemli nokta, işbirliğinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi kararının da hükümetlerarası müzakereler sonucu alındığı gerçeğidir¹⁶⁶. Liberal hükümetlerarasıcılık, işbirliği örgütlerinin ve sürecinin ulus

---

¹⁶⁴ Stanley Hoffmann, uluslararası ilişkilerde devletlerin rolünün baskın olduğunu savunarak, realist paradigmanın bütünleşme girişimlerinde etkin olduğunu belirten bir kuramcıdır. Hoffmann, ulus devletlerin Avrupa Bütünleşmesi'ni yürüten tek etkin aktör olduğunu kaydetmiş, işbirliğinin doğası ve hızını tamamen bu işbirliğine katılan ülkelerin belirlediğini vurgulamıştır. Hoffmann, teknik konular gibi "yüksek siyasete ait olmayan" alanlarda ulus devletlerin işbirliğine yatkın olduğunu, ancak iş güvenliği, dış politika alanında işbirliği ve gücün dağılımı gibi "yüksek siyaset" konularına geldiğinde "ulusal çıkarların" ön plana çıkacağını ve işbirliği girişiminin durma noktasına geleceğini belirtmiştir. Yani Hoffmann, ulus devlet hükümetlerinin işbirliği sürecini kendi çıkarlarına göre yöneteceğini ve bu sürecin ancak ve ancak belli alanlarda hükümetlerarası işbirliği boyutunda kalacağını vurgulamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Stanley Hoffmann, **The European Sisyphus: Essays on Europe: 1964-1994**, Boulder Co, Westview Press, 1995.

¹⁶⁵ Andrew Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal

Intergovernmentalist Approach", **Journal of Common Market Studies**, Vol.31, 1993, pp. 473-524.

¹⁶⁶ Bu noktada liberal hükümetlerarasıcılık kuramının verdiği klasik örnek, İngiltere'nin AT'ye üye oluş hikâyesidir. Bilindiği gibi İngiltere, 1960'ların sonundan itibaren AT'ye üye olmak istemekteydi ancak Charles De Gaulle yönetimindeki Fransa, ekonomik çıkarlarına hanel getireceği gerekçesiyle, bu ülkenin üyeliğine karşı çıkıyordu. İngiltere'nin topluluğa üye olamaması bu ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar vermekteydi. Fransa'nın asıl korkusu ise İngiltere'nin üye olması ile birlikte düşük fiyatlı rekabet şartlarının oluşması ve İngiltere'nin ortak tarım politikası anlayışına karşı çıkma ihtimaliydi. Ne var ki, daha sonra değişen şartlar ve özellikle ortak tarım politikasının oluşturulması, Fransa'nın muhalefetini kırmış ve İngiltere AT'ye üye olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra liberal hükümetlerarasıcılık, AB'nin genişleme sürecine ilişkin olarak da birtakım varsayımlarda bulunmaktadır. Örneğin, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine sınırı olan AB üyeleri, bu ülkelerle yaptıkları ticaretten daha fazla kazanç sağladıkları için, bu ülkelerin ekonomik gelişmelerine büyük bir önem atfetmişlerdir. Bu noktada liberal hükümetlerarasıcı yaklaşımın da etkisiyle İtalya ve Yunanistan'ın Güneydoğu Avrupa'da yer alan ülkelerin AB'ye üye olmalarına sıcak baktığını,

devletlerin belli amaçları için kurulduğunu ve sürdürüldüğünü kaydetmekte ve bu amaca ulaşıldıktan sonra istenildiği an değiştirilebileceğini belirtmektedir. Yani uluslararası örgütlerin ve işbirliği girişimlerinin devlet davranışlarını kısıtlayamayacağını vurgulamaktadır¹⁶⁷. Devletlerarası işbirliği, sistemde var olan güç dağılımı ve devletlerin özel çıkarlarına dayalı olarak farklılık göstermektedir ve bu durum kurumsal işbirliğine de yansımaktadır¹⁶⁸. Bu nedenle “yüksek politikaya” ait konularda işbirliği yapma potansiyeli oldukça düşükken, teknik konuları içeren “alçak politikaya” ilişkin konularda işbirliği yapmak ulus devletler için çok daha kolay ve risksizdir.

Liberal hükümetlerarasıcılık, karar alma sürecini her biri farklı faktör kümelerinde vurgulanan üç aşamaya bölmektedir. Bu üç aşama; tercihlerin oluşturulması, devletlerarası pazarlıklar ve kurumsal yetki devri olarak adlandırılabilir¹⁶⁹.

Bu kurama Karadeniz Havzası açısından yaklaşırsak, mevcut konjonktürü açıklamaya yardımcı olduğunu net bir şekilde görebiliriz. Havzada yer alan devletler, birbirleriyle yaşadıkları ve tarihsel temeli de olan siyasal problemlerin etkisi ile yalnızca teknik ve kısa vadede fayda sağlayabilecek belli alanlarda işbirliğine gitme arayışı içerisindeyler. Terör faaliyetlerine karşı işbirliği, deniz kirliliğinin önlenmesi ve karşılıklı ticaretin önündeki engellerin belli bir noktaya kadar hafifletilmesi gibi meseleler, havza devletlerinin işbirliği yapma noktasında çekincelerinin aşılabildiği ya da aşılma yolunda olduğu alanları ifade etmektedir.

Havzada yer alan devletler, liberal hükümetlerarasıcılık kuramının şekillendirdiği karar alma sürecinde, havzayı değil de daha çok kendi ulusal

---

Almanya ve Avusturya gibi AB üyelerinin ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine aynı şekilde yaklaştıklarını görüyoruz. Buna benzer birçok örnek için bkz. Frank Schimmelfennig, “Liberal Intergovernmentalism”, **European Integration Theory**, Ed. by A. Wiener and T. Diez, Oxford, Oxford University Press, 2004 ve Hüseyin Kutay Ayтуğ, “Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Genişlemesine Bakışı”, **Yönetim ve Ekonomi**, C.15, Sayı 1, ss. 149-161.

¹⁶⁷ Andrew Moravcsik, “Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community”, **International Organizations**, Vol.45, No.1, 1991, ss. 239-254.

¹⁶⁸ Elif Toprak, “Neo Fonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.7, No.1, Güz 2007, s. 77.

¹⁶⁹ Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Çev. Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 280.

çıkarlarını ön plana koymakta ve işbirliğine olan yaklaşımlarını neorealist bir yaklaşımla şekillendirmektedirler. Tercihlerin oluşum aşamasında da, dış politika anlayışları noktasında en fazla uyumlaştıkları ve kendi siyasal yapılarına ve ulusal çıkarlarına müdahale etmeyi amaçlamayan ülkeler ile işbirliğine gitmektedirler. Bu noktada Karadeniz Havzası'nda ulusal çıkar uyumlaşması ve kazan-kazan stratejisi doğrultusunda belli ittifak odaklarının oluştuğu söylenebilir. Havzanın doğusunda Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan arasında son dönemde oluşan ve ticaret, ulaştırma ve enerji gibi yapı taşlarının üzerinde yükselen bölgesel işbirliği bunun en net göstergelerindedir. Bunun yanı sıra, havzanın batısında Romanya ve Bulgaristan'ın AB ve NATO üyeliği bağlamında şekillenen ve her iki örgütün Karadeniz stratejisinin uygulayıcısı olma noktasında birleştikleri işbirliği, diğer bir parçalı işbirliği girişimidir. Her iki girişim de, Karadeniz Havzası'nın geneline hitap etmeyen ve ulusal çıkarlar, kazançlar ve dış politik yakınlık bağlamında hükümetlerarası pazarlıklar doğrultusunda girdi sağlayacak belli noktalarda birleşmektedir. Ne var ki, bu işbirliği girişimlerine ilişkin başarılı ve işlevsel bir kurumsal oluşumun yapılandırıldığı söylenemez. Dolayısıyla belli bir yetki devri de söz konusu değildir. Her iki seçenek de, ağırlıklı olarak, bölge dışı aktörlerin politikaları ekseninde ve bölge gerçekleri de hesaba katılarak derinleştirilmektedir. Örneğin, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan İttifakı, Batı'nın enerji, ticaret ve ulaştırma politikaları ile uyumlaşan Türkiye'nin, Güney Kafkasya'ya ilişkin kendi dış politika yaklaşımı aracılığıyla bahsedilen alanları sentezlemesi ve Azerbaycan ile tarihi-kültürel, Gürcistan ile de ekonomik ve siyasal bağlarını kullanarak gerçekleştirmeye çalıştığı bir inisiyatif olarak da algılanabilir.

Yukarıda verilen örnekten de anlaşılacağı gibi, Karadeniz Havzası'nın geneline ilişkin bir bölgesel işbirliği girişimini teşkilatlandırabilmek, neredeyse imkânsızdır. Havzadaki mevcut çatışma ortamı ve siyasal kutuplaşma ile süregelen tarihi-siyasal sorunlar bu durumun en önemli nedenleridir. Yine de havza ülkeleri arasında karşılıklı çıkarlar bağlamında, liberal hükümetlerarasıcılık kuramında da ifadesini bulduğu üzere, seçilecek belli alanlarda işbirliğine gidilebilir. Türkiye ile Rusya'nın enerji, karşılıklı ticaret, turizm ve deniz güvenliği noktasında birçok antlaşma imzalaması ve iki ülke ilişkilerinin bu antlaşmaların ortaya çıkardığı

yakınlaşma çerçevesinde tarihinin en ileri seviyesine yükselmesi buna bir örnektir. Ancak yaşanabilecek bir güvenlik riski ya da ulusal çıkarları zedeleyecek bir durumun ortaya çıkması halinde, hem Türkiye-Rusya İlişkileri'nin hem de genel olarak Karadeniz Havzası'nda geliştirilen hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin sekteye uğramayacağını kimse iddia edemez. Örneğin, Rusya ile Ukrayna arasında bugün itibarıyla siyasal ve ekonomik işbirliği çerçevesinde zuhur eden ikili ilişkilerin, Ukrayna'da Turuncu Devrim benzeri bir hareketin iktidara gelmesi durumunda bozulmayacağını kimse söyleyemez.

Liberal hükümetlerarasıcılık, bugün Karadeniz Havzası'nın geneline hâkim olan işbirliği yaklaşımı konumundadır. Ne var ki, bu yaklaşım mevcut siyasal ve ekonomik sorunlar nedeniyle kısa vadede fonksiyonalist bir işbirliğine evrilemeyecektir. Bu gelişme ancak orta vadede, devletlerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı arttıkça ve hem küresel hem de bölgesel dengelerde sistemik istikrarı ve barışı çağrıştıran değişimlerin yaşanması durumunda mümkün olabilecektir. Zira böyle bir durumda havza ülkelerinin dış politika anlayışları bağlamında saldırgan realizm bir yana bırakılabilecek ve Rusya'nın ya da başka bir barışçı bölgesel/küresel hegemonun ortaya koyacağı siyasal etkinlik ve yumuşak güç doğrultusunda havzadaki dengeler yerli yerine oturabilecek ve çatışma ihtimali en alt düzeye indirgenebilecektir.

1.4.2. İşlemselci Kuram Çerçevesinde Karadeniz Havzası'nda Bölgesel Entegrasyonun Anlamlandırılması

Bölgesel işbirliği sürecine ilişkin olarak ortaya atılan işlemselci kuram *Karl W. Deutsch* tarafından betimlenmiştir¹⁷⁰. Deutsch, gruplararası ve grup içi işlemlerin sıklığına önem vererek bireyler/aktörler arasındaki topluluk oluşturma eğilimini ve potansiyelini incelemiştir. Bu noktada Deutsch'un üzerinde durduğu en önemli nokta, başarılı bir bölgesel işbirliği sürecinin oluşturulabilmesi için bütüncül bir toplum duygusunun yaratılmasının önemi olmuştur¹⁷¹. Deutsch'a göre bütünleşme sürecinin başarılı olabilmesi için birtakım ortak değerlerin paylaşılması gerekmektedir

¹⁷⁰ Rosamond, *Theories of...*, p. 42.

¹⁷¹ Deutsch bu kaniya ulaşabilmek için Batı Avrupa, Kanada ve ABD'de bilimsel ve niceliksel yöntemlerin uygulandığı birtakım toplumsal araştırmalar gerçekleştirmiştir.

ve toplumlararası haberleşme ve ilişki sıklığı arttırılmak zorundadır¹⁷². Karl Deutsch, entegrasyon sürecini bir bölgede güvenliğin sağlanması olarak görmektedir. Bir entegrasyon girişiminin başarılı olabilmesi için, o entegrasyonun, devletleri aralarındaki sorunların çözümü noktasında silaha başvurmadan alıkoyması gerekmektedir. Deutsch'un kurguladığı işlemselci anlayış, yapısalcı bir bakış açısıyla hareket etmekte ve tüm entegrasyon kuramlarına kaynaklık edecek bir bakış açısını yansıtmaktadır. Gerçekten de, işlemselci kuramın ortaya attığı bütüncül toplum hissi yaratılması düşüncesi ve işbirliği sürecinde haberleşme ile toplumlararası ilişki sıklığı gibi vurgulamalar, diğer entegrasyon kuramlarının da üzerine yapılandırılması gereken unsurları oluşturmaktadır¹⁷³. Bu yönüyle işlemselci kuramın kendi başına bir entegrasyon kuramı oluşturmaktan daha çok, diğer kuramlara kaynaklık ettiğini söylemek çok daha anlamlı olacaktır.

Deutsch'un bölgesel işbirliği sürecine ilişkin olarak ortaya attığı ve diğer entegrasyon kuramlarının gelişimi noktasında da ciddi bir öneme sahip olduğunu varsaydığımız kuramın özünü “güvenlik toplulukları” kavramı oluşturmaktadır. Güvenlik toplulukları, bir bölgede yer alan ve birbirleri ile savaş olasılığı kalmamış egemen devletlerin oluşturduğu bir topluluktur¹⁷⁴. Ayrı politik birimler olan devletlerin aralarındaki işlemlerin artmasına paralel olarak toplum oluşturmaya başlamaları ve bu toplumda savaş olma ihtimalinin tamamen ortadan kalkması, devletlerin güvenlik toplumuna ulaşmasını sağlar¹⁷⁵. Karadeniz Havzası bağlamında gerçek ve sağlıklı bir işbirliği gerçekleştirilmek isteniyorsa, Karl Deutsch'un kuramına uygun olarak bir güvenlik topluluğu yaratılmak zorundadır. Nitekim tarihin

---

¹⁷² Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon...”, s. 84.

¹⁷³ Bu noktada, devletlerarası haberleşme düzeyinin özellikle sosyal, ekonomik, kültürel ve politik bağların güçlendirilmesi ve belli bir topluluk bilincinin yaratılabilmesi noktasında ciddi bir değer taşıdığı belirtilmelidir. Daha fazla bilgi için bkz. Karl W. Deutsch et. al. , “Political Community and North Atlantic Area” , **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, Ed. by Brent F. Nelson and Alexander Stubb, Hampshire, Palgrave Macmillan Publishing, 2003, pp. 123-144.

¹⁷⁴ Weaver, “Black Sea...”, p. 10.

¹⁷⁵ Karl Deutsch'a göre, güvenlik toplumu, entegre olmuş insan topluluklarını, entegrasyon da toplumdaki barışçıl değişim noktasında uzun dönemli ve güvenilir, aynı zamanda da beklentileri karşılayacak bir toplum hissiyatının, kurumlarının ve politikalarının yapılandırılmasını kapsar. Güvenlik topluluklarında, toplumlararası ayırmadan ziyade “biz” olma duygusu yerleşmiştir ve karar verme sürecinde güven unsuru hâkimdir. Daha fazla bilgi için bkz. Andrew Linkater, “A European Civilising Process?” , **International Relations and the European Union**, Ed. by Christopher Hill and Michael Smith, Oxford, Oxford University Press, 2005, pp. 367-387.

gördüğü en başarılı bölgesel işbirliği girişimi olan AB, güvenlik topluluğu oluşturabildiği için bugünkü konumuna erişebilmiştir. Karadeniz’de güvenlik topluluğu oluşturulabilmesi için de, havza halklarının barış ve işbirliği isteminin aşağıdan-yukarıya sağlıklı bir şekilde iletilmesi, yönetimlerin de kendi aralarında başlatacakları işbirliği sürecini daha alt kademelere kadar sağlıklı ve kesintisiz bir şekilde ulaştırmaları gerekmektedir¹⁷⁶. Ne var ki, Karadeniz Havzası bağlamında bugün itibarıyla demokrasinin sağlıklı bir şekilde işletilebildiğini söylemek mümkün değildir. Havza devletlerinin önemli bir kısmının SSCB döneminden kendilerine miras kalan korporatif siyasal yapının etkisinden hala kurtulamamış olmaları, hatta bazılarının yönetilebilir demokrasi diye bir kavram inşa ederek¹⁷⁷ otoriter siyasal sistemin devamlılığını sağlamaya çalışmaları, halkın isteklerinin yönetim kademelerine ulaşması noktasında sıkıntılar doğurmaktadır. Uyarlanan yönetim anlayışı ile halkın işbirliğine yönelik değişim isteminin önü kapatılınca da, aşağıdan yukarıya doğru gerçekleştirilecek örgütsel değişim başlatılamamakta ve havza devletlerinin karar alma süreci, çatışma odaklı politikaların devamlılığına bel bağlamış otoriter ve değişime kapalı güç odaklarının inisiyatifinde kalmaktadır. Havza çapında ortaya çıkan yönetsel anlayış farklılıkları ve parçalı siyasal yapı, halkları ve devletleri birbirlerinden uzaklaştırmakta ve Deutsch’a göre işbirliği anlayışının temelinde yer alması gereken güvenlik topluluklarının ortaya çıkmasını engellemektedir.

Yapısalcı teorisyenler *Buzan* ve *Waever*, güvenlik risklerinin kısa mesafelerde çok daha etkin bir şekilde yayılmasına da vurgu yaparak, siyasal ve ekonomik anlamda birbirlerine çok benzeyen alanlarda yaratılacak daha küçük güvenlik topluluklarının, daha büyük ve etkin güvenlik toplulukları yaratma yönünde bir

---

¹⁷⁶ Bu anlayış yapısalcı bir güvenlik kuramcısı olan Barry Buzan’ın çalışmalarına da konu olmuştur. İşbirliği süreçlerinde güvenlik toplulukları arasında karşılıklı güvene dayalı işbirliği yaklaşımının, ortak çıkarlarla da uyumlaştırılarak, halk nezdinde aşağıdan yukarıya, işbirliği örgütleri nezdinde de yukarıdan aşağıya kesintisiz bir şekilde ulaşabilmesi Buzan’ın temel güvenlik düsturu olmuştur. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Barry Buzan, **People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post Cold War Era**, London, Harvester Wheatsheaf Publishing, 1991.

¹⁷⁷ Belirtilen kavramı ortaya atan havza devleti Rusya’dır. Vladimir Putin, bu konudaki açıklamayı bizzat kendisi yaparak, Rusya’daki otoriter eğilimleri bir siyasal yönetim anlayışı şeklinde sunmuştur.

altyapı oluşturabileceğini belirtmiştir¹⁷⁸. Güvenlik alanında ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık bu hedefe ulaşılmasında etkin bir rol üstlenecektir. Örneğin, son dönemde gittikçe ön plana çıkan Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan işbirliği bir güvenlik topluluğu yaratmıştır. Havzanın doğusunda yaratılan bu güvenlik topluluğu, havzanın geneline ilişkin hedeflerin realize edilmesinde başarılı bir örneklik teşkil edebilecektir. Bugün Karadeniz Havzası'na hâkim olan ve tarihsel boyutlara da haiz güvenlik temelli endişeler, siyasal kutuplaşma, etno-kültürel boyutlar taşıyan içsel sorunlar ve küresel güçlerin birbirleriyle yaptıkları mücadelenin havzaya olan negatif yansımaları, Karadeniz genelinde bir güvenlik topluluğu oluşumunun önüne geçmektedir. Bunun yanı sıra, havzanın çok büyük olması ve coğrafi, tarihsel ve sosyo-kültürel anlamda çok farklı toplulukları bünyesinde topluyor oluşu, güvenlik topluluğunun oluşumu yönünde en önemli katkıyı sunacak olan ortak kimlik oluşumu(Karadenizlilik), değerler ve anlamlandırmalar yönünde¹⁷⁹ ortaya çıkacak bir yakınlaşmayı engellemektedir.

Karl W. Deutsch, güvenlik topluluklarına ilişkin olarak ikili bir anlamlandırmaya girişmiştir. Ona göre, gerçekleştirilecek olan entegrasyonda üyelerin egemenlikleri korunuyorsa çoğulcu güvenlik toplumu; birleşme daha bütünsel bir şekilde gerçekleşmiş ve üyelerin egemenlikleri, oluşan yapının içerisinde eritilmişse birleşmiş güvenlik toplumu oluşmaktadır. Çoğulcu güvenlik toplumlarının oluşabilmesi için siyasi karar alma sürecinde temel değerlerin uyumlaşması ve politik grupların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine sahip olmaları gerekir¹⁸⁰. Soğuk Savaş döneminde Karl W. Deutsch'un ortaya attığı

---

¹⁷⁸ Barry Buzan and Ole Waever, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, pp. 4-5.

¹⁷⁹ E. Scott Adler and Michael N. Barnett, **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

¹⁸⁰ Karl Deutsch, bütün dünya tek bir güvenlik topluluğu haline geldiği takdirde savaşların ortadan kalkacağını belirtmiştir. Birleşmiş güvenlik topluluklarında, bağımsız ve egemen olan politik birimlerin ortak bir hükümet aracılığıyla tek bir birime dönüşmeleri söz konusuysen, çoğulcu güvenlik toplumlarında farklı hükümetler bağımsızlıklarını korumaya devam ederler. Bu tür topluluklarda uluslararası yüksek bir otorite yoktur ve bazı görevler ortak organlar aracılığıyla yürütülür. Çoğulcu güvenlik topluluklarının oluşması çok daha kolaydır ve bu topluluklar daha uzun süre yaşarlar. Temel değerlerin uyumu, bağımsız birimlerin diğerlerinden gelecek mesajlara sağlıklı bir şekilde cevap verebilmeleri ve bu birimlerin birbirlerinin davranışlarını tahmin edebilme yetenekleri çoğulcu güvenlik toplumlarının oluşumunda oldukça önemli kıstaslardır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Yapıcı, "Uluslararası İlişkiler..." , ss. 150-151 ve Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon..." , s. 84.

güvenlik toplulukları oluşturulması konusundaki yaklaşımın üzerinde Avrupa bütünleşmesi dışında hiçbir şekilde durulmadığını görüyoruz. Zira bu dönemde realist anlayışın dünya politikasında ciddi bir egemenliği vardı ve devletler çoğunlukla iki kutup arasında dağılım gösteriyorlardı. Bu da güvenlik risklerini arttırıyordu. Deutsch'un kuramı ise realist kuramın temel dürtülerine aykırı bir görünüm arz ediyordu. Dolayısıyla Deutsch'un kuramının Karadeniz Havzası'nda işbirliğinin sağlanabilmesi noktasında önemli bir dayanak noktası oluşturabileceği düşünülmüştür. Ancak Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin önemli bir kısmının Sovyetler sonrası siyasal ve ekonomik geçiş sürecini bir türlü aşamamaları ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelere özgü etno-kültürel sorunlarla karşılaşarak birbirlerine karşı yabancılaştırmaları ve milliyetçiliğin konjonktürel yükselişi, havzanın en önemli gücü Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki sistemik gerginliğin oluşumuna katkı sunduğu siyasal kutuplaşma ile birleşince, daha önce de bahsetmiş olduğumuz küçük çoğulcu güvenlik toplulukları (Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan, vb.) dışında havzanın geneline hitap edebilecek bir çoğulcu yaklaşımın oluşumu gecikmiştir.

Karadeniz Havzası, AB'nin kendi inisiyatifi ile oluşturmaya çalıştığı ve havza devletlerinin kendi aralarında güvenlik toplulukları oluşturmasından çok, AB ile güvenlik topluluğu oluşturmalarına yönelik birtakım girişimlere de sahne olmaktadır¹⁸¹. Ne var ki, bu durum Karadeniz'deki güvenlik risklerini ve siyasal gerginliği azaltmaya yönelik bir etki doğuramamaktadır. Zira AB'nin havza ülkelerine yönelik karşılıklı bağımlılık ilişkileri geliştirmeye çalışması ve yumuşak gücünü de kullanarak havza ülkelerinin siyasal yapılarını liberal demokrasi temelinde değiştirme çabası içerisine girmesi, kendisine özgü otoriter bir yönetim anlayışı olan ve AB'nin havzaya girişiyle bölgedeki siyasal, ekonomik ve ideolojik (demokrasi tanımı anlamında) üstünlüğünü yitireceğini düşünen Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Karadeniz Havzası'nın bütünsel bir güvenlik topluluğu olmasa da, çoğulcu bir güvenlik topluluğu oluşturma yönünde üzerinde buluşabileceği ortak zemin, tıpkı

---

¹⁸¹ Bu girişimlere örnek olarak, Karadeniz Sinerjisi Programı, Avrupa Komşuluğu Programı, Doğu Ortaklığı Sivil Toplum Forumu gibi projeler gösterilebilir.

AB'nin oluşumunda olduğu gibi, ekonomik çıkarlara odaklanılarak 1992'de KEİT adıyla kurulmuştur¹⁸². Ne var ki, bugüne kadar bu ortaklık zemini istenildiği şekilde kullanılamamıştır. Çünkü dünya siyasi anlayışında sona ermiş görünen Soğuk Savaş, Karadeniz Havzası'nda hala canlı durumdadır. Buna karşın, Karadeniz'de güvenlik topluluğu oluşturabilmek için faaliyetlere girişildiği de ortadadır. KEİT, BLACKSEAFOR ve GUAM gibi örgütler bunun bir göstergesidir. Ne var ki, Karadeniz Havzası'nda bugün itibarıyla ne tam bir güvenlik topluluğu yaratılabilmıştır, ne de havza bütünsel bir kaosun içerisinde¹⁸³. Ancak, havza devletleri arasında hangi kurallar, dış politika kalıpları ve yönetsel/siyasal anlayış üzerinde işbirliğinin sağlanabileceği öngörülemeyi için, bu kurumsal çabalar da güvenlik topluluğu oluşumu noktasında yetersiz kalmıştır. Yine de havzada bir güvenlik topluluğu oluşumu noktasında aşılması gereken en önemli engelin Rusya ile AB-ABD arasındaki havza odaklı sistemik güç mücadelesi olduğu ortadadır. Zira havza sürekli olarak bu iki kutbun arasında bir yerlerde dengelenmeye çalışılmaktadır.

Deutsch'un kuramı, realizmin hala çok canlı ve etkin olduğu bir havzada devletlerden çok bireylerin davranışları ve refleksleri üzerine eğildiği için eleştirilebilir. Fakat bu kuramın ortaya koyduğu güvenlik toplulukları anlayışının Karadeniz'deki mevcut dengesizlik ile çatışma iklimini ve havzanın bölgesel işbirliği anlayışından neden bu kadar uzak olduğunu anlatma yönünden çok doğru önermeler içerdiği de ortadadır.

1.4.3. Fonksiyonalist Bütünleşme Kuramı ve Karadeniz Havzası'ndaki Bölgesel İşbirliği Sürecinin Dar Kapsamlı İşlevsel Örgütlenmeler Üzerinden Yapılandırılması

Fonksiyonalizm, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış bir yaklaşımdır ve esas itibarıyla Avrupa'nın bölünmüş siyasi yapısının ortaya çıkardığı krizlere ve savaşlara son vermeyi ve kapsamlı bir işbirliğinin geliştirilebilmesini sağlamayı

---

¹⁸² Vladimir Ryabtsev, "Why is there No Security Complex in the Black Sea-Caucasus Region?" , (Çevrimiçi) <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/06/Ryabtsev-en.pdf> , 27 Haziran 2011.

¹⁸³ Weaver, "Black Sea..." , p. 11.

amaçlamaktadır¹⁸⁴. Mitrany'nin fonksiyonalist¹⁸⁵ yaklaşımı, uygulanacak ekonomik ve sosyal politikalarda yararlı, akılcı, esnek ve teknokratik yönetime ihtiyaç duyulduğunun altını çizerek bu kıstasların yerine getirilmesini sağlayacak uluslararası kurumların oluşturulması gerektiğini belirtmektedir¹⁸⁶. Mitrany'nin ortaya attığı fonksiyonalist kuramın temelinde toplumun refahı ve ortak ihtiyaçların karşılanması yer almaktadır. Ona göre, insanlar akılcı oldukları için, savaşın insan doğasının değil, devletlerin rasyonel olmayan politikalarının ürünü olduğunu görecektir¹⁸⁷. Özellikle ulus devlet anlayışının yarattığı milliyetçi/ayırıcı dalganın ortadan kaldırılabilmesi, fonksiyonalizmin temel amaçlarından birini oluşturmaktadır. *David Mitrany*, insanların ihtiyaçlarına tek tek cevap verebilecek, ideolojiden tamamıyla soyutlanmış teknik ve uzmanlaşmış bir işbirliği aracılığıyla insani gelişimin sağlanabileceğini belirtmektedir. Üstelik Mitrany'ye göre, fonksiyonel birleşmede ulusal bölünmeler daha az önem taşıyacağı için federal birleşme de gerekli değildir¹⁸⁸. İhtiyaçlar ve işlevler üzerine yapılandırılan ve teknik konulardaki işbirliği ağının yaygınlaştırılabilmesi anlayışından hareket eden fonksiyonalizmde öncelik insan ihtiyaçlarının karşılanması olduğu için, birleşmiş tek bir devletin/siyasal yapının yaratılabilmesi gibi bir gereklilik yoktur. İnsan ihtiyaçlarının karşılanması noktasında esnek bir yapıya sahip olacak uluslararası örgütler gerekli ve belirleyici olacaklardır¹⁸⁹. Mitrany'nin üzerinde durduğu bu kıstas, fonksiyonalizmi Karadeniz Havzası'nın mevcut karakterine uygun bir anlayış

---

¹⁸⁴ Fonksiyonalizmin ortaya çıkmasına vesile olan en önemli eser, David Mitrany'nin II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından basılan "A Working Peace System" adlı eseridir. Mitrany, bu eserinde savaşların esas sorumlusu olarak siyasal ve ekonomik sorunların altını çizmiş ve özellikle ulusçuluk akımı ile bu akımın yarattığı ulus devletlere dayalı sistemin, savaşları körüklediğini belirtmiştir. Mitrany, savaşların olmadığı bir dünya yaratılabilmesi için uluslararası ticaretin artırılması gerektiğini belirtmiş ve bu koşul sağlandığı takdirde insanlığın ortak çıkarına referans gösterecek uluslararası örgütlerin kurularak dünya çapında işbirliğinin geliştirilebileceğini söylemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. David Mitrany, **A Working Peace System**, Chicago, Quadrangle Books, 1966.

¹⁸⁵ Türkçe karşılığı işlevselciliktir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında fonksiyonalizm ve işlevselcilik birlikte kullanılacaktır.

¹⁸⁶ Nilüfer Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C.3, Sayı 9, 2007, s. 84.

¹⁸⁷ Arı, **Uluslararası...**, s. 406.

¹⁸⁸ Federalist kuramcılar işbirliği arayışlarında yüksek önemde konular üzerinde dururken, fonksiyonalizm teknik ve uzmanlaşmış bir işbirliği yaklaşımını ön plana alarak daha az önemli konular üzerine yoğunlaşmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Mitrany, **A Working...** ve Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon..." , s. 84.

¹⁸⁹ Merve İrem Yapıcı, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği" , **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.9, Sayı 3, 2007, s. 139.

haline getirmektedir. Zira Avrupa bütünleşmesinin siyasal düzlemden değil de ekonomik ve teknik düzlemden başlamasını sağlayan ve bu bütünleşmenin temelini oluşturan fonksiyonalist anlayış, Karadeniz Havzası'nın parçalı siyasal ve coğrafi yapısı ve halkların birbirlerine olan kültürel ve siyasal uzaklıkları düşünüldüğünde havzada işbirliği anlamında ön plana alınması gereken en önemli yaklaşım olarak görülmelidir. Zira çoğu ülke aynı süreçleri yaşamıştır ya da yaşamaktadır¹⁹⁰. Mitrany'nin kurguladığı düşünsel sürecin bir ürünü olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun, AB'nin bugün ulaştığı noktada üstlendiği simgesel konum göz önünde bulundurulduğunda, Mitrany'nin tezine uygun olarak Karadeniz Havzası'nda ticaret ve enerji sektörleri özelinde kurulacak bir teknik işbirliği örgütünün, havza gerçeklerine ne kadar uygun olacağı da ortadadır. Zira Karadeniz Havzası, bugün, sahip olduğu ticari potansiyel ve enerji kaynakları ile anılmaktadır. Mitrany, toplumu siyasetçilerin değil uzmanların ve teknokratların anlamlandırabileceğini belirtmiştir¹⁹¹. Ona göre, ulaştırma, haberleşme, sağlık, işgücünün serbest dolaşımı, gümrük birliği ve enerji gibi bölümlenmeler, işbirliği aranması gereken alanları oluşturmaktadır. Bu noktada Karadeniz özelinde de, çatışma odaklı bir dış politika izleyen bölgesel ve küresel aktörler, göreceli çıkar kavramına odaklanmış neorealist tabanlı politikalar ile siyasetçiler ve askerler gibi güvenliğe sürekli olarak vurgu yapan aktörlerin fonksiyonalizme özgü bir anlayışla geri plana itilerek günümüz toplumunun ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilecek uzmanların havza çapında örgütlenmesinin ve farklı istemlere cevap verebilecek işbirliği örgütlerinin ön plana çıkarılmasının önemi ortadadır. Karadeniz özelinde bu uzmanlar, havzanın potansiyeline uygun olarak öncelikle ve ivedi olarak ticaret, enerji ve çevre alanlarında örgütlenmelidirler.

---

¹⁹⁰ David Mitrany teknik ve ekonomik işbirliğinin sağlanması noktasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na ciddi bir düşünsel destek vermiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Rosamond, **Theories of...** p. 7.

¹⁹¹ Yaşadığımız çağın birçok teknik problemle örülü olması ve bu problemlerin mahiyetinin benzerlik göstermesi, içerisinde birçok milletten uzmanın görev yapacağı işbirliği örgütlerinin kurgulanmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, "International Interdependence and Integration", **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, Ed. by Paul R. Viotti and Mark V. Kauppi, New York, Macmillan Publishing, 1993, p. 241.

Fonksiyonalizmin dar alanlı işlevsel örgütlenmeleri (enerji, ticaret, çevre, haberleşme, ulaştırma, vb.) ön plana çıkarması ve karşılıklı bağımlılığa konu olan konjonktürel ihtiyaçlara bağlı olarak, açık uçlu bir işbirliği süreci önermesi ulusal egemenlik ve güvenlik noktasında çok ciddi hassasiyetlere sahip olan ve siyasal anlamda kutuplaşma belirtileri gösteren Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliği sürecinin "ihtiyaç odaklı" olarak gerçekleştirilebilmesi anlamında pozitif bir algı doğuracaktır. Üstelik bu durum, ihtiyaçları karşılanan halkın işbirliğine olan ilgisini ve katkısını da arttıracığı için, havzadaki işbirliği girişimi yalnızca elit kesimlerle sınırlı olmaktan kurtulacaktır.

David Mitrany'nin ortaya koyduğu fonksiyonalizm kuramı, belli bir alanda gerçekleşen ve başarılı olan bir işbirliği girişiminin, başka alanlarda gerçekleşecek işbirliği kurgularını da beraberinde getireceğini belirtmektedir. Zira hükümetler, işbirliği girişiminin sonucunda elde ettikleri ortak faydayı maksimize etmek isteyeceklerdir. Örneğin, bir ortak pazar oluşturulabilmesi; fiyatlama, yatırım, bankacılık, taşımacılık, sigortacılık, vergi gibi alanlarda işbirliği yapılabilmesini teşvik edecektir. Özellikle ekonomi alanında gerçekleştirilecek işbirliğinin siyasal işbirliğini de teşvik edeceği Mitrany'nin temel vurgusudur¹⁹².

Bu noktada Karadeniz Havzası'na dönüp baktığımızda, işbirliği potansiyelinin oldukça yüksek olduğu ticaret, enerji ve ulaştırma gibi sektörlerde oluşturulacak teknik/teknokratik boyuta haiz bölgesel işbirliği kurumlarının zaman içerisinde gümrük, bankacılık, sigortacılık, haberleşme gibi sektörlerle olumlu bir şekilde yansımaları beklenebilir. Zira bugüne kadar Karadeniz özelinde bu tarz bir girişimin üzerinde durulmuş değildir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı bünyesinde bu alanları ilgilendiren çalışmalar yapıyor olsa bile, bu çalışmalar yetersiz kalmaktadır. KEİT bünyesinde yer alan Karadeniz Kalkınma Bankası, işbirliğinin fonksiyonalist zeminde yükselebilmesi anlamında önemli bir dayanak noktası olabilirdi. Ne var ki, bu banka da bağımsız bir işlevsel kurumdan ziyade, hükümetlerarası işbirliği girişimi olmaktan öteye gidememiştir. Bu bankanın tüm işleyişi, ona katkı veren devletlerin istekleri doğrultusunda olmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de KEİT'in üzerinde yükseleceği işbirliği zemininin ve

---

¹⁹² Yapıcı, "Uluslararası İlişkiler..." , ss. 139-140.

yönteminin tam olarak belirlenememiş olması ve bahsettiğimiz sektörlerdeki potansiyel işbirliğinin ön plana alınarak örgüt bünyesinde yeterli çalışmaların yapılamamasıdır. Havzadaki sistemik siyasal kutuplaşma ve bu kutuplaşmaya dayalı olarak devletlerin dış politika tercihlerindeki farklılaşma, küresel güçlerin işbirliğini özendirme yaklaşımı ve yönetsel/temsili sorunların yanı sıra, havzanın tamamını içerisine alan KEİT'in bir türlü fonksiyonel bir kurguya bürünmemesi ve hala hükümetlerarası kolaylaştırıcı rolünü oynuyor oluşu, Karadeniz'de gerçekleştirilebilecek bir fonksiyonist işbirliğinin önündeki en önemli engellerdir. Havza devletlerini fonksiyonel bütünleşme kurumları oluşturma yönünde zorlayacak bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin yaratılmaması ile bu bölgede yer alan devletleri belli kurallar ve sistemik cezalandırma unsurları ile fonksiyonel işbirliği gerçekliğinin içerisine dâhil edecek, ancak bunu yaparken saldırgan realist unsurlardan değil de yumuşak gücün ön plana çıkarıldığı stratejilerden yararlanabilecek bir aktör de henüz ortaya çıkmış değildir¹⁹³.

Yine de fonksiyonizmin, Karadeniz'in mevcut konjonktürü de dikkate alındığı zaman, havzanın yapısına en uygun işbirliği kuramı olduğu ve havzada siyasal işbirliğine gidecek kapı açılmak isteniyorsa, altyapıyı fonksiyonizmin oluşturması gerektiği ortadadır. Zira fonksiyonizm sayesinde havzada kullanılmaya hazır olan işbirliği potansiyeli başarılı bir şekilde hayata geçirilebilir. İşbirliğine en açık olan alanlardan başlatılacak teknik düzeydeki yaklaşma, fonksiyonizmin bünyesinde barındırdığı yayılma etkisi¹⁹⁴ sayesinde diğer alanlara da yansiyabilir. Fonksiyonizmin havzanın siyasi, diplomatik ve hukuki sorunlarla sınırlı olan gündemine teknik ve ekonomik temelli işbirliği boyutunu sokması, sorunlarla anılan Karadeniz'in görünümünün değişmesine de yardımcı olacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, Mitranı'nın görüşlerinden esinlenilerek oluşturulan AKÇT'nin Avrupa bütünleşmesine yaptığı kurucu katkı dikkate alındığında, Karadeniz Havzası'nın da

---

¹⁹³ Bu noktada bahsettiğimiz barışçıl hegemon, süreci kurgulayabilmek için öncelikle realizm ve liberalizm arasındaki kavşak noktası olan hegemonik istikrar anlayışı çerçevesinde havzadaki yapısal ilişkiler ağını kurgulayacak, belli bir istikrara ulaşıldıktan ve bölge ülkelerinde memnuniyet yaratacak bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi oluşturulduktan sonra da sahip olduğu yumuşak güç unsurları ile süreci yönetmeye ve sistemik istikrarı sağlamaya devam edecektir. Bu işleyiş esnasında dikkat edilmesi gereken en önemli noktalar, havzada ortaya çıkan sistem bazında siyasal çoğulculuğun içselleştirilmesi ve bölge içi ilişkiler ağına küçük/büyük devlet ayrımı yapmadan ve askeri güce referans vermeden yapılandırılmasıdır.

¹⁹⁴ Spill-over olarak da adlandırılmaktadır.

ticaret ve enerji temelli bir işbirliği örgütüne sahip olması, bölgesel işbirliği yolunda ileriye doğru atılmış sembolik bir adım olacaktır.

Fonksiyonalizm, Karadeniz Havzası'nda işbirliğinin hükümetlerarası işbirliği cenderesinden çıkıp, gerçek bir bölgesel işbirliğine dönüşebilmesi yolunda bir çözüm yolu sunmaktadır. Bu işbirliği yaklaşımı, orta vadede Karadeniz Havzası'ndaki işbirliğinin dönüşümünü sağlayabilecek pozisyona gelecektir. Zira öncelikle, havza devletlerinin hepsinin birbirleriyle temas sağlayabilecek hükümetlerarası işbirliği boyutuna ulaşması ve bu ilişki şeklini içselleştirmesi gerekmektedir. Bu boyuta ulaşamayan hükümetlerarası ilişkilere örnek olarak; Azerbaycan-Ermenistan, Türkiye-Ermenistan, Gürcistan-Rusya ve Sırbistan-Arnavutluk İlişkileri gösterilebilir.

1.4.4. Neofonksiyonalist Kuram Ekseninde Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliğinin Siyasallaştırılması

David Mitrany'nin fonksiyonalizmi ile *Jean Monnet*'nin pragmatist yaklaşımından esinlenen *Ernst B. Haas*'ın çalışmaları ekseninde şekillenen neofonksiyonalizm, Mitrany'nin ortaya attığı fonksiyonalist kuramın eksik bıraktığı ya da açıklayamadığı yönleri gidermeyi amaç edinmiştir¹⁹⁵. Birçok siyasal analist, entegrasyon süreci ile neofonksiyonalizmi aynı kefedele almaktadır¹⁹⁶.

Yeni işlevselcilik olarak da adlandırabileceğimiz bu kuram daha çok Avrupa bütünleşmesi üzerinde durmuştur. Kurama göre, bütünleşme süreci yayılarak genişleyen ve üç kavramla anlatılan bir gelişmedir. Bu kavramlar ise fonksiyonel (işlevsel) yayılma (spill-over), siyasi yayılma ve tercihlerin oluşması olarak adlandırılmaktadır. Fonksiyonel yayılma, endüstriyel ekonominin farklı sektörlerinin birbirlerine bağımlı olmasından hareketle, bu sektörlerden birinde başlayacak bir bütünleşme yönlü hareketin diğer endüstriyel alanlara yayılmasını ifade etmektedir. Siyasi yayılma ise, toplumların ya da ulusların beklentilerini, değerlerini

---

¹⁹⁵ Neofonksiyonalizmin bir entegrasyon teorisi olarak geliştirilmesi aşamasında Haas'ın dışında Philippe Schmitter, Leon Lindberg, Robert Keohane ve Joseph Nye gibi teorisyenlerin de büyük katkısı olmuştur.

¹⁹⁶ Rosamond, *Theories of...*, pp. 49-50.

farklılaştırması ve ulusüstü çıkarlara kavuşabilmek için ortak tercih ve çıkarlarda buluşarak imtiyazlı bir yakınlaşma sürecini başlatmalarıdır¹⁹⁷.

Ernst Haas'ın ortaya koyduğu neofonksiyonalist kuramın en önemli hedefi, ulus devletlerin içerisinde eritileceği federal bir süper devletin kurulabilmesidir¹⁹⁸. Neofonksiyonalizm, devletlerin uluslararası arenadaki tek aktör olduklarını kaydeden ve diğer kurumsal yapılara değer vermeyen realist yaklaşımın aksine, karşılıklı bağımlılığa dayalı, liberal ve çoğulcu bir uluslararası yapı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bugün Karadeniz Havzası'nda, ulus devletlerin askeri, siyasi ve ekonomik güç unsurlarına, yani ulusal kapasitelerine dayalı realist bir anlayışın hâkim olduğu ve bu anlayışın yavaş yavaş da olsa neorealizme doğru evrilme belirtileri gösterdiği düşünüldüğünde, neofonksiyonalizmin üzerine kurgulanacağı siyasi altyapının yeterince olgunlaşmamış olduğu ortadadır. Haas'ın neofonksiyonalizmi, çoğulcu siyasi yapılara, ekonomik ve endüstriyel anlamda gelişmiş bölgelere ve ortak bir zeminde buluşabilecek kadar birbirlerine yakın olan devletlere özgü bir yaklaşımdır¹⁹⁹. Bu nedenle, bu yaklaşımın Karadeniz Havzası'nın mevcut koşulları içerisinde işletilebilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Zira bugün itibarıyla havza devletlerinin çok büyük bir çoğunluğu siyasi çoğulculuk anlamında ileri bir aşamaya geçebilmiş değildirlir.

Bunun yanı sıra, Karadeniz Havzası çok farklı coğrafi, tarihsel ve kültürel unsurları bünyesinde barındırdığı için ortak bir ideolojik zeminde buluşabilmesi de çok zordur. Ekonomik geri kalmışlık ve endüstriyel gelişimdeki dağınık görünüm de

---

¹⁹⁷ Bu noktada Avrupa Birliği'nin mevcut kurumları eliyle bir toplumlararası aracı olarak hareket ettiğini ve AB kurumları eliyle gerçekleşen sosyalleşmenin, üyelerin bütünleşme sürecine ilişkin olumsuz tavırlar takımına engel olduğunu görüyoruz. Böylece AB'ye ait merkezi kurumların gücü ve prestiji de artmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Anne-Marie Burley and Walter Mattli, "Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Integration" , **International Organization**, Vol.47, No.1, Winter 1993, p. 55.

¹⁹⁸ Ancak bu noktada Haas'ın gerçek amacının bir federal yapı oluşturmak olmadığına dair birtakım düşünceler de ortaya çıkmıştır. Bu analistlere göre Haas, "yeni bir siyasi topluluk" oluşturmayı amaçladığını belirtmiş ve bu sürecin de açık uçlu olacağını kaydederek, federal bir yönetim anlayışının bir zorunluluk olmadığını ortaya koymuştur. Bu kanının ortaya çıkmasının en önemli nedeni, Haas'ın öngördüğü kurama uygun olarak gerçekleştirilecek işbirliği sürecinin ilk aşamalarında federal bir yönetim modelinin daha arzulanabilir bir yapı oluşturacak olmasıdır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Ernst B. Haas, **The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces**, Stanford, Stanford University Press, 1968.

¹⁹⁹ Soren Dosenrode, "Federalism Theory and Neo Functionalism: Elements For An Analytical Framework" **Perspectives on Federalism**, Vol.2, Issue 3, 2010, p. 22.

Haas'ın kuramının kısa ve orta vadede Karadeniz'e uyarlanamayacağını göstermektedir.

Yeni işlevselcilik; ticari, mali ve uzmanlık gerektiren teknik alanlar gibi alçak politika bölümlenmelerinde başlatılan bütünleşmenin²⁰⁰, yayılma etkisi ile diğer alanlara da yansiyarak siyasal bütünleşmeyi beraberinde getireceğini ifade etmektedir. Bu kurama göre, ekonomik ve teknik alanlarda işbirliği sağlanmadan, yani Mitrany'nin vurguladığı fonksiyonalizm işletilmeden, askeri ve siyasi bütünleşmenin sağlanabilmesi mümkün olmayacaktır. Havzada işbirliğinin kurumsallaştırılabileceği başlıca alanların ticaret, enerji, ulaştırma ve çevre güvenliği olduğunu daha önce de belirtmiştik. İşte, öncelikle bu alanlarda havza ülkelerinin tamamının katılımı ile havzanın bütününe bağlayacak uzmanlık örgütlerinin kurulması gereği bu noktada da ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, mevcut şartlarda bu örgütlerin kurulması için dahi belli bir sürenin geçmesi gerektiği ortadadır. Zira havza ülkeleri, politikalarını uyumlaştırmaya ve güvenlik risklerinin karar alma süreçleri üzerinde yarattığı etkiden kurtulmaya muvaffak olmuş değildirlere. Bu nedenle, fonksiyonalizmin orta vadede enerji ve ticaret gibi sınırlı birtakım sektörlerde başlatılabileceği ve bu sektörel işbirliği girişimlerinin ortaya çıkaracağı yayılma etkisinin de ancak uzun vadede havzanın siyasal görünümüne etki edebileceği rahatlıkla söylenebilir.

Neofonksiyonalizmin temel nirengi noktası, ulus devletlerin tek egemen olmaktan vazgeçerek, kendi iradeleri ekseninde komşuları ile bütünleşme tercihinde bulunmaları ve aralarındaki sorunları çözebilme noktasında oydaşma ile geliştirdikleri yeni teknikleri, kendi egemenliklerine tercih etmeleri olarak görülmektedir²⁰¹. Devletlerin birbirlerine duydukları güvensizlik, mevcut siyasal kutuplaşma ve güvenlik riskleri göz önüne alındığında, Karadeniz Havzası'nda yer alan ve önemli bir bölümü SSCB'den koparak ya da bu gücün kendi üzerlerinde

---

²⁰⁰ Arı, **Uluslararası...**, s. 462.

²⁰¹ Tabii bu süreçte siyasal aktörlerin tüm beklentilerini ulusal örgüt ve otoritelerin yerine ulus devletlerin üzerinde yer alan yeni ve daha büyük merkezlere yönlendirdiklerini de belirtelim. Neofonksiyonalizmin temel varsayımının ekonomik ve teknik işbirliğini ilerletmek ve bu aşamada ortaya çıkan işbirliği olanakları ve örgütleri eliyle bütünleşmeyi ilerleterek ulusal çıkarların bu sürecin önüne geçmesini engellemek olduğu bilindiğine göre, süreç tamamıyla fonksiyonalizmin başarıyla işletilebilmesine bağlanmıştır da denilebilir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Toprak, "Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa...", s. 71.

yarattığı siyasal ve askeri baskıdan sıyrılarak bağımsız karar almaya başlayan havza devletlerinin “ulus” dürtülerini yumuşatmaları ve kendi üzerlerinde yer alacak yeni ve merkezi bir siyasal aktörün uygulamalarını kabul etmeleri, ekonomik ve teknik alanlarda ilerletilebilecek başarılı bir fonksiyonist işbirliği ortamı yaratılmadan mümkün olmayacaktır. Zira tarihin gördüğü en başarılı neofonksiyonist işbirliği örgütü olan AB dahi, gelinen noktada parasal birlik ve iç güvenlik gibi konularda bütünleşmesini gerçekleştirmiş olsa da, realist argümanların ağır bastığı ortak dış politika ve güvenlik noktasında yeterli derecede bütünleşebilmiş değildir. Bosna-Hersek, Kosova ve Irak Krizleri’ne yaklaşım noktasında ortaya çıkan farklılıklar bunun bir göstergesidir²⁰².

Neofonksiyonizm, hükümette veya özel sektörde yer alan seçkinler grubunun, entegrasyonun ortaya çıkaracağı kazanç-kayıp tablosunu değerlendirerek ortaya koyacakları tavrın, bütünleşme girişiminin başarılı olmasında önemli olduğunu belirtmiş ve neofonksiyonizmi siyasal ve ekonomik elitlerin taşıyacağını kaydetmiştir²⁰³. Bahsedilen elitler, ulusötesi bütünleşme girişiminden yarar sağlayacak çıkar grupları, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve bölgesel kurumlar olarak sıralanabilir. Bu aktörler, kendi çıkarlarına da uygun olduğu takdirde işbirliği sürecini destekler ve fonksiyonel bütünleşmenin ilerletilmesinde aktif rol oynayan teknokratlar ile de iletişim kurarak bütünleşmenin ilerlemesine yardımcı olurlar. Bu kuramda bütünleşmenin ilerletilebilmesi için konumları gereği her zaman ulusal çıkarların peşinde olacak devlet adamları ve bürokratlar değil, çıkar gruplarının birbirleriyle olan iletişimleri çok daha büyük bir önem taşımaktadır²⁰⁴. Zira teknokratlardan sonra devletlerin karar alma süreçlerinde çok büyük etkisi olan çıkar gruplarının da birbirleriyle belli kalıplar üzerinden bütünleşiyor oluşu, bu grupların ulus devlet hükümetleri üzerindeki lobi faaliyetlerini ve baskılarını da artırır ve hükümetler de antlaşmalar imzalayarak oluşturulan bölgesel bütünleşme örgütlerine yetkilerini devretmeye başlarlar.

---

²⁰² Aytuğ, “Bütünleşme Kuramlarının...”, s. 152.

²⁰³ Thomas Risse, “Neofunctionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration”, **Journal of European Public Policy**, Vol.12, No.2, pp. 291-309.

²⁰⁴ Thomas Gehring, “Integrating Integration Theory: Neo-Functionalism and International Regimes”, **Global Society**, Vol.10, No.3, 1996, pp. 225-253.

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler, çıkar gruplarının etkinliği bakımından büyük bir çeşitlilik arz etmektedirler. Havzanın batısında yer alan ve bazıları AB üyesi de olmuş devletler ile Türkiye'de çıkar gruplarının politik süreçler üzerindeki etkinliği tartışılmayacak kadar açık iken, havza ülkelerinin çoğunluğunu oluşturan ve henüz siyasal ve ekonomik dönüşüm sürecini tamamlayamamış durumda bulunan otoriter eğilimli ülkelerde örgütlü ve güçlü sivil toplum kuruluşları bulabilmek pek olası değildir. Demokrasi açığının çok yüksek olduğu ve otoriter yönetim anlayışından muzdarip olan bu ülkelerde, bağımsız ve bağlantısız sivil toplum örgütleri ile çıkar grupları oluşturmak ve bu örgütler ile kurumlar üzerinden uluslararası bağlantılar kurmak çok zordur ve ancak o devlet izin verirse gerçekleşebilir. Havzanın bu alanda da bölünmüş bir yapı arz ediyor oluşu ve çıkar grupları ile sivil toplum örgütlerinin ulusal bürokrasi ve devlet aklı karşısında güçsüz bir konumda bulunmaları, neofonksiyonizmin kurumsallaşabilmesi noktasında önemli bir sorunun varlığına işaret etmektedir.

Neofonksiyonizmin kuramsallaştırılması noktasında önemli katkılarda bulunmuş *Philippe C. Schmitter* ise bir bütünleşme girişiminin başarılı olabilmesi için o girişimin içerisinde yer alacak olan aktörlerin planlarına göz gezdirilmesi gerektiğini belirterek, özellikle yayılma etkisinin kapsamı noktasında ortaya konan hedeflerin, bütünleşme girişiminin geleceğine ilişkin fikir verebileceğini belirtmektedir²⁰⁵. Bu noktada Karadeniz Havzası'na dönüp baktığımızda, havza devletlerinin her birinin kendilerine özgü çıkarlara ve hedeflere sahip olduğunu görüyoruz. Havzanın fonksiyonel anlamda birleşmesini sağlayacak doğu-batı yönlü enerji aktarımı ve ulaştırma projeleri konusunda dahi ciddi sorunlar yaşanıyor oluşu, bu durumun açık bir kanıtıdır. Başlatılacak ekonomik ve teknik bütünleşme sürecine ilişkin olarak da, kendi geleceklerini farklı seçenekler üzerinden ifade eden havza devletleri arasında ciddi bir uyumsuzluğun olduğu da ortadadır. Örneğin, havzanın batısında yer alan ülkelerin büyük bir bölümü kendilerini AB'nin yarattığı

---

²⁰⁵ Schmitter, yayılma etkisinin yanı sıra başka konular üzerinde de durmuştur. Örneğin entegrasyon kapsamında işbirliği olanakları genişlerken, bu işbirliğini gerçekleştiren örgütün kapasitesi ve otoritesi kadük kalabilir. Ya da entegrasyon örgütü işbirliğini genişletebilecek kapasiteye sahipken, ulus devletlerin isteği bu ilerlemeyi engelleyebilir. Kuşkusuz bu durumlar da neofonksiyonist işbirliği kuramının işleyişi kapsamında ele alınmalıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Philippe C. Schmitter, "Neo-Neo Functionalism" , **European Integration Theory**, Ed. by Antje Wiener and Thomas Diez, Oxford, Oxford University Press, 2004.

neofonksiyonalist bütünleşme sürecine dâhil ettikleri için, Karadeniz’de teknik ve ekonomik işbirliği girişimlerine karşı çok daha ilgisiz davranırlarken, diğer havza ülkelerinin yaklaşımları da belli düzeyde farklılıklar içermektedir. Rusya ile Gürcistan’ın, ya da Türkiye ile Ermenistan’ın bütünleşme sürecine ilişkin siyasal hedeflerinin örtüşüğünü söylemek pek de olası değildir.

Yeni işlevselciliğin kurumsallaştırılması noktasında büyük katkı yapan isimlerden biri de *Joseph S. Nye*’dir. Nye, “süreç mekanizması” ve “bütünleşme potansiyeli” gibi kavramlar ortaya atarak neofonksiyonalizmin geliştirilmesi noktasında etkin bir isim olmuştur²⁰⁶. Bu kavramların yanı sıra Nye’a göre bölgesel bütünleşme eğiliminin yapılandırılması için dört temel şartın yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartlar; aktörlerin ekonomik eşitliği, seçkinlerin kapasitesi ve süreç içerisinde etkin bir rol oynama zorunluluğu, siyasal çoğulculuk ve üye devletlerin birbirlerine adapte olma kapasiteleri olarak açıklanmıştır²⁰⁷. Görüldüğü gibi Joseph S. Nye da, Karadeniz Havzası’ndaki bölgesel işbirliğinin geleceğine ilişkin olarak umutları kıracak bir kuramsallaştırmaya gitmiştir. Zira Nye’in süreç mekanizmasının işletilebilmesi noktasında üzerinde durduğu koşullardan hiçbiri, bazı istisnalar dışında, Karadeniz Havzası’nın mevcut konjonktürel durumu ile uyumlaşmamaktadır.

Neofonksiyonalist kuramcılar, 1990’lara kadar olan süreçte, Avrupa entegrasyonunun Soğuk Savaş’ın yarattığı siyasal kutuplaşma ve korku atmosferine bir tepki olarak geliştiğini kaydetmişlerdir. Yani Avrupa bütünleşmesinin gerçekleşmesinde birincil etkin faktörü Soğuk Savaş olarak betimlemişlerdir. Bu süreç içerisinde, Avrupa’daki işbirliği süreci teknik ve ekonomik işbirliği gibi daha az önemli konular üzerine odaklandığı için, neofonksiyonalizmin üzerine oturtulacağı işlevsel yapı oldukça başarılı bir şekilde kurgulanmıştır. Ne var ki,

---

²⁰⁶ Nye, kendi neofonksiyonalizm kuramını 7 adet süreç mekanizması üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bu süreç mekanizmaları, fonksiyonel yayılma etkisi, üye ülkeler arasındaki kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkilerin artırılması, elitlerin toplumsallaşması ve hedef odaklı çalışma hale gelmeleri, bölgesel grup oluşumu, ideolojik kimlik edinimi ve sürece yabancı olan aktörlerin de işbirliği sürecine dâhil edilmesi olarak adlandırılabilir. Daha fazla bilgi için bkz. James E. Dougherty et. al. , **Contending Theories of International Relations**, London, Longman Publishing, 2001, pp. 515-519.

²⁰⁷ Ibid.

neofonksiyonalist kuramın Avrupa bütünleşmesinde SSCB'ye biçtiği rol ve entegrasyonun daha az önemli konular üzerinden gerçekleştiğine ilişkin ön kabulü, 1990 sonrasında AB'nin gelişimini açıklamakta yetersiz kalmaktadır²⁰⁸. Zira bugün, Avrupa bütünleşmesi, dış politika ve güvenlik gibi alanlarda birtakım problemlerle karşılaşmış olsa da, başta iç güvenlik ve parasal egemenlik gibi ulus devletlerin en önemli kontrol unsurlarının da siyasal bütünleşmenin birer evresi olarak AB kurumlarının kontrolüne bırakıldığını görüyoruz. Geline nokta, neofonksiyonalist kuramcıların Soğuk Savaş döneminde neorealist güvenlik algılamalarının da etkisiyle ortaya attıkları işbirliği kapsamının çok ilerisine geçmiş durumdadır²⁰⁹. Dış politika ve güvenlik gibi alanlarda bütünleşmenin yalnızca hükümetlerarası boyutta kalmış olması ise gerçekçilik akımının ulus devlet egemenliğine yaptığı vurgu ile açıklanabilir.

Karadeniz Havzası, Soğuk Savaş döneminde Türkiye aracılığıyla temsil edilen Batı Bloğu ile SSCB arasındaki siyasal kutuplaşmanın merkezinde yer almıştır. İki kutup arasındaki gerginliğin yanı sıra, bu kutuplarda yer alan devletlerin yapısal, ekonomik ve ideolojik anlamda çok farklı sistemlere sahip olması, teknik ve ekonomik alanlarda da olsa, bir işbirliği sürecinin başlayabilmesini engellemiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise, havza devletlerinin Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasında sıkışıp kaldığını ve bu iki gücün havza genelinde verdiği nüfuz ve etkinlik mücadelesinin havza devletlerini bir seçim yapmaya zorladığını görüyoruz.

---

²⁰⁸ Andrew Moravcsik, "Bütünleşme Kuramı", **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 277.

²⁰⁹ Neofonksiyonalist kuramcıların Soğuk Savaş döneminde ortaya koydukları çekinceler bugün AB'nin daha da kapsamlı bir siyasal işbirliği olabilmesi noktasında etkinliğini sürdürmektedir. AB içerisinde hükümetlerarası ve uluslararası kurumlar arasındaki görünür yetki karmaşası ve dengesizlik bu durumun tipik bir örneğidir. Örneğin, AB içerisinde komisyon, parlamento ve adalet divanı gibi devletlerüstü kurumların gücünün Avrupa Birliği Konseyi ve Bakanlar Konseyi gibi hükümetlerarası kurumlardan daha fazla olması gerekir. Maastricht (1993), Amsterdam (1997) ve Nice (2001) antlaşmalarında bu alanda bir denge sistemi kurulmak istenmesine rağmen dış politika ve güvenlik konularında hükümetlerarası kurumların devletlerüstü kurumlara ciddi bir üstünlük kurduğunu görebiliyoruz. Hâlbuki yeni işlevselci kurama göre, her alanda devletlerüstü kurumların üstün bir konuma sahip olması gerekmektedir. Bunun dışında, Avrupa dış ve güvenlik politikasına ilişkin olarak hükümetlerarası yaklaşımın ağır basıyor oluşu, yeni işlevselcilik akımının yayılmanın daha az önemli politik konularda gerçekleşeceğini, dışişleri ve güvenlik gibi yüksek önemde politik konularda gerçekleşmeyebileceğine ilişkin varsayımına uygun düşmektedir. Ancak bu noktadaki farklılık Avrupa işbirliği sürecinde dışişleri ve güvenlik gibi alanlarda entegrasyonun ne kadar zor olduğunu tam olarak açıkladığı söylenemez. Zira parasal egemenlik ve iç güvenlik de yüksek önemde politika konuları içerisinde ve bu alanlarda bütünleşme sağlanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon...", s. 86.

Devletlerin yaptıkları seçimler ise, onların havzanın siyasal geleceği noktasında ortak bir noktada buluşmasını engellemekte ve Karadeniz Havzası özelinde, Soğuk Savaş dönemine benzer bir siyasal kutuplaşmanın yaşanmasına neden olmaktadır. Böyle bir havzada, kısa ve orta vadede, ortak siyasal hedefler ekseninde birleşilip bir bölgesel bütünleşme girişimine başlayabilmek imkânsızdır. Üstelik Karadeniz Havzası, Avrupa Kıtası'nın Soğuk Savaş dönemindeki homojenliğinden de uzak bir parçalı yapıya sahiptir. Karadeniz Havzası, Soğuk Savaş döneminde Batı Avrupa'nın siyasal ve fonksiyonel manada birleşmesini sağlayan SSCB tehdidi gibi görünür bir tehditten de yoksundur. SSCB'nin temsil ettiği korku faktörünün, Avrupa halklarının ve devletlerinin bütünleşmesinde ne kadar önemli olduğu dikkate alındığında bu unsurun önemi çok daha iyi anlaşılabilir. Karadeniz Havzası'ndaki güvenlik risklerinin, Soğuk Savaş dönemindeki Avrupa'nın aksine, çoğulcu bir yapı arz ediyor oluşu²¹⁰ realizmin devletler bazında muteber bir anlayış olarak kabul edilmesine davetiye çıkarmaktadır.

Havza, günümüz itibarıyla ortak bir tehditten yoksundur ancak daha önce de belirttiğimiz gibi ortak menfaatler üzerinden birleşilerek neofonksiyonizmin temelinde yer alan fonksiyonist işbirliği sürecine odaklanılabilir. Ortak menfaatler üzerinden bütünleşebilme, ortak tehdidin doğurduğu güvenlik odaklı mecburi yakınlaşma kadar etkin olamayacak olsa da, siyasal, ekonomik ve kültürel konularda ciddi farklılıklar içeren Karadeniz'de belli bir işbirliği sürecinin başlamasına yardımcı olabilecektir. Bu noktada, daha önce vurguladığımız enerji, ticaret, ulaştırma, çevre ve haberleşme sektörleri birer dayanak olarak kullanılabilir.

Neofonksiyonizm, fonksiyonel görevlerdeki genişlemeye dayanıyor olsa da, yeni üyelerin bütünleşme girişimine katılmasına sıcak bakmamaktadır²¹¹. Buna sebep olarak da bütünleşme girişiminin genişlemeye uğraması halinde, yayılma etkisinin

---

²¹⁰ Örneğin, Moldova için Rusya bir güvenlik tehdidi oluştururken, aynı tehdit Ermenistan için geçerli değildir. Ya da Azerbaycan için Ermenistan bir tehdit unsuru iken, Gürcistan için aynı tehdit söz konusu değildir. Rusya için Ukrayna'nın Avro-Atlantik Dünyası'na yaklaşması "Turuncu Devrim" örneğinde görüldüğü üzere ciddi bir risk unsuru iken, aynı risk Türkiye'nin Ukrayna'ya olan yaklaşımında söz konusu olmamaktadır.

²¹¹ Yeni işlevselcilerin yaklaşımına göre, İsviçre birliğe çok önceden katılması gereken bir ülkedir. Zira bu ülke işlevsel açıdan Avrupa'ya çoktan eklenmiştir. Buna karşılık olarak Yunanistan ise AB'nin dışında kalmalıydı. Çünkü Yunanistan, üye olduğu esnada ekonomik ve siyasal anlamda Avrupa'ya çok daha uzaktı. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Schmitter, "Neo...", pp. 70-71.

gecikme ihtimalinin ortaya çıkmasını göstermektedir. Yeni üye olacak ülkelerin belirlenmiş olan ortak müktesebata uyum gösterme aşamasında gecikme yaşama ihtimallerinin yüksek olması ve yetki aktarımını geri dönüşümsüz olarak yapma noktasında sıkıntılarla karşılaşma potansiyellerinin bulunması, neofonksiyonalizmin genişleme faktörüne sıcak bakmamasının diğer nedenleridir.

Neofonksiyonalizmin bütünleşme sürecine ilişkin kesin kalıplarla ortaya konmuş bir üyelik perspektifi ve sosyo-ekonomik yakınlaşma statüsü ortaya koyması, Karadeniz Havzası'nın konjonktürel yapısı ile uyumlaşmamaktadır. Bunun yanı sıra Karadeniz Havzası'nda, öncelikli olarak işlevselci tezler üzerinden ilerlemesi beklenen bütünleşme girişiminin aynı anda havzanın tamamını içerisine alıp almayacağı konusu da belirsizdir. Zira Karadeniz Havzası'nda, AB üyesi ya da aday birçok ülke bulunmaktadır ve bu ülkelerin havzada ortaya konacak fonksiyonel işbirliğine katılıp katılmayacakları, katılsalar bile ne ölçüde ilgi gösterecekleri, belli değildir. Havzada yer alan bazı devletler, bütünleşme süreci başlatıldığı esnada, bu girişime dâhil olan bazı ülkelerden kendilerine yönelik tehdit algılıyor olmalarına karşın zaman içerisinde bu tehdidin gerçek dışı olduğu ortaya çıkabilir. Bu durum onların işbirliği sürecine dâhil olma/olmama kararlarını değiştirme kapasitesine de sahiptir. Karar değiştirip, bütünleşme sürecine dâhil edilen ülkeler, yayılma etkisinin gecikmesine ve yavaşlamasına da neden olabileceklerdir.

Karadeniz Havzası'nda karşılıklı bağımlılık ve ortak güvenlik anlamında kayda değer bir ilerleme sağlanamaz ve havza devletleri dış politikalarını ortak hedeflere yönlendirecek bir girişimde bulunmazlarsa, neofonksiyonalizmin bu bölgede yapılandırılması mümkün olmayacaktır. Avrupa bütünleşmesinin başarısında büyük payı olan SSCB benzeri ortak bir tehdit ve bu tehdide karşı havza ülkelerini bir araya gelmeye zorlayacak ABD benzeri bir müttefik Karadeniz Havzası için söz konusu olmadığına göre, bu bölge, enerji, ulaştırma ve çevre gibi teknik işbirliğine açık alanlarda orta vadede başlatılacak işlevsel bir bütünleşme girişimi ile yetinecektir. Belli alanlarda yoğunlaşan bu fonksiyonel işbirliğinin siyasal alana yansması anlamına gelecek olan neofonksiyonel bütünleşme ise, ancak ve ancak, uzun vadede gerçekleşme imkânına sahip olabilecektir.

2. BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASI'NDA BÖLGESEL İŞBİRLİĞİNİN GELİŞİMİNİ ENGELLEYEN SORUNLAR VE ETKİN DIŞSALLIKLAR

2.1. Çatışma İklimini Besleyen Siyasal Sorunlar

Karadeniz Havzası'nda çatışma eşiğinin oldukça düşük olduğunu ve bu durumun bölgesel işbirliği sürecinin etkin bir şekilde işletilebilmesinin önündeki en önemli engel olduğunu önceki bölümde belirtmiştik. Mevcut konjonktürde, havzada çatışma iklimini güçlendiren en önemli problemlere göz gezdirdiğimizde ayırdına varacağımız en önemli gerçeklik ise, bu problemlerin sıklıkla havza devletlerinin kendi içlerinde ya da birbirleriyle olan ikili ve çok taraflı ilişkilerinde ortaya çıkan siyasal arızalar ekseninde belirdiğidir. Bu nedenle, bölgesel işbirliğinin gelişimini engelleyen sorunlar çerçevesinde ortaya koyacağımız ilk husus, havza devletlerinin kendi içlerinde ve birbirleriyle olan ilişkilerinde yaşadıkları siyasal meseleler olacaktır.

2.1.1. Havza Ülkelerinin Yönetimsel Problemleri

Bir işbirliği girişiminin başarılı olabilmesi için, her şeyden önce o işbirliği inisiyatifinin içerisinde bulunacak olan toplumların kendi iç çatışmalarından büyük oranda arınmış ve kapsayıcı bir özellik gösteren değerler ile politikalar çerçevesinde uyumlaşabiliyor olmaları gerekmektedir. Zira bu tarz birleştirici bir toplumsal işleyişin içselleştirilebilmesi durumunda sosyo-kültürel, ekonomik ve her şeyden önemlisi siyasal çatışma gerçekliğinin önüne geçilebilir. Devletler de toplumların siyasal-yönetimsel yansımaları olarak ortaya çıktıklarına göre, aynı durumun devletler açısından da öngörülebileceği söylenebilir.

Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler arasında çatışma ihtimalinin artmasına ve havza ülkelerinin saldırgan realizme kayan bir tutum sergilemelerine neden olan yönetimsel-siyasal sorunlardan en önemlisi, bölge ülkelerinin birbirleriyle uyum içerisinde olmayan siyasal kültürü ve yönetimsel yapılanmasıdır. Havzanın tarihsel, sosyo-kültürel, coğrafi ve ideolojik anlamda çok parçalı bir yapı arz etmesi ve özellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya konan Geniş Karadeniz Havzası tanımlaması ile bu çok parçalılığın daha da güçlendirilmesi, bugün ortaya çıkan siyasal-

yönetimsel problemlerin en önemli nedeni olarak görülebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğine yönelik çeşitli kurumsal çabalar ortaya konmuş olmasına karşılık, havza ülkelerinin karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi geliştirememiş olması ya da bu ilişkinin çok dar bir çerçevede kalmış oluşu, işbirliği girişimlerinin üzerine kurgulanacağı ortak bir siyasal-yönetimsel anlayışın ortaya çıkmasını engellemiştir.

Karadeniz Havzası'nda ortak bir siyasal kültürün yapılandırılmamasının en önemli nedenlerinden biri de uluslararası sistem tabanlı güç mücadelesi ve bu mücadelenin ortaya çıkardığı çatışma ikliminin havza ülkelerinin siyasal algılarında ve dış politika yaklaşımlarında ortaya çıkardığı farklılaşma olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan büyük çaplı siyasal-ideolojik boşluğun doldurulabilmesi noktasında, özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası'nın uluslararası sistemi de yakından ilgilendiren belli bir mücadele içerisine girmeleri, büyük bir ideolojik ve yönetimsel boşluk içerisinde bulunan ve içerisine girdiği bu boşluktan kurtulabilme noktasında ciddi bir dış desteğe ihtiyaç duyan yeni bağımsız havza ülkelerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Eski birer Sovyet cumhuriyeti olan ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile netür bir siyasal dönüşüm sürecinden geçeceği merakla beklenen havza ülkelerinin, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki siyasal nüfuz mücadelesinden etkilenmemeleri mümkün değildi. Nitekim SSCB'den koparak bağımsızlığını kazanmış olan havza ülkelerinin yaptıkları siyasal dönüşüm eksenli yönetimsel tercihlerin onları birer cephe ülkesi haline getirdiğini görüyoruz. Bu durum, özellikle havzanın kuzeyinde ve doğusunda bulunan ülkeler için geçerlidir. Havzanın batısında, Balkanlar'da bulunan ülkeler ise coğrafya ile sosyo-kültürel değerlerin kendilerine sağladığı avantajlardan hareketle daha maliyetsiz bir dönüşüm sürecinin içerisine girmişlerdir¹. Havzanın batısı, sahip olduğu coğrafi, tarihsel ve sosyo-

---

¹ Havzanın batısındaki siyasal dönüşüm süreci, havzanın doğusuna oranla çok daha başarılı ve az maliyetli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Ancak bu bölgede de, özellikle Yugoslavya'nın dağılması esnasında yaşanan iç savaş ve bu iç savaşın sonucu olarak ortaya çıkan Bosna ile Kosova krizlerinin ciddi bir çatışma ortamının doğmasına yol açtığı söylenebilir. Nitekim bu çatışma gerçekliği, tarafları her an saldırgan realist tabanlı bir dış politika seçimine sürükleyebilir. Kosova'nın bağımsızlığını ilan edişi sonrası yaşanan ve bugün de devam eden milliyetçilik tabanlı siyasal krizin boyutları ve muhtemel geleceği de göz önünde bulundurulduğunda, Karadeniz Havzası'nın batısının da aslında ciddi bir risk altında olduğu ortaya çıkmaktadır.

kültürel avantajlardan da yararlanarak kendisini AB ile bütünleşme sürecinin içerisinde bulmuştur. Bu süreç, Batı Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin siyasal ve yönetsel tercihlerini derinden etkilemiş ve AB'nin sahip olduğu siyasal, yönetsel ve toplumsal değerler, içselleştirilmesi ve uygulanması gereken birer reform gerçekliği olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Görüldüğü üzere havzanın batısı söz konusu olduğunda, AB'nin sahip olduğu yumuşak güç ağır basmakta ve siyasal-yönetsel reform çabaları genel itibarıyla bu aktörün temsil ettiği liberal demokrasi ilkeleri üzerine temellendirilmeye çalışılmaktadır. Ne var ki, havzanın doğusu ve kuzeyi ele alındığı zaman, AB'nin temsil ettiği yumuşak gücün etkinliği ve kabul edilebilirliği azalmakta ve reform çabalarının hızı da oldukça yavaşlamaktadır. Karadeniz Havzası'nın kuzeyi ve doğusu, havzaya hâkimiyet konusunda Avro-Atlantik Dünyası ile kıyasıya bir mücadele içerisinde olan Rusya'nın ulusal güvenlik çemberi içerisinde yer aldığı ve Rusya, bu bölgelere yapılacak herhangi bir siyasal ya da ekonomik müdahaleyi doğrudan kendi çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak görerek, saldırgan realist dış politika kalıplarına yöneldiği için, AB'nin yumuşak gücü Rusya'nın sert güç unsurları karşısında etkisiz kalmaktadır. Bu meyanda, havzanın doğusuna ve kuzeyine göz gezdirdiğimizde liberal demokrasinin emekleme aşamasında olduğunu ve yönetim kademelerinde otoriter kalıpların ve belli isimlerin/ailelerin/siyasal grupların etkinliğinin sürdüğünü görebiliriz. Rusya'nın, Sovyet döneminin korporatist yönetim anlayışına atıfla ortaya koyduğu otoriter tabanlı ve muhalefeti belli kalıplar içerisinde kontrol altında tutmaya yönelik "yönetilebilir demokrasi" anlayışı, bu ülke tarafından havzanın doğusunda ve kuzeyinde etkinleştirilmeye çalışılmaktadır. Bölge ülkelerinin, tarihsel ve sosyo-kültürel manada, otoriter yönetim kalıplarına aşına olmaları, AB'nin üzerinde durduğu siyasal dönüşüm programının oldukça maliyetli ve uzun soluklu olması, etnik/dinsel/bölgesel ayrımlar ekseninde ortaya çıkan merkezkaç kuvvetlerin kontrol altında tutulabilmesi noktasında otoriter bir anlayışın daha etkin olacağı düşüncesi ve Rusya'dan algılanan ulusal güvenlik tehdidi, havzanın kuzeyinde ve doğusunda yer alan ülkelerin liberal demokrasi temelinde gerçekleştirilecek geniş çaplı siyasal ve yönetsel reformlardan uzak durmalarına yol açmaktadır.

Karadeniz Havzası'nda ortak bir yönetsel kurgunun yaratılmaması ve havza ülkelerinin, Batı'nın temsil ettiği siyasal değerler ile Rusya'nın yapılandırdığı ve havza ülkelerinin önemli bir bölümünün tarihsel, sosyo-kültürel ve ekonomik değerleri ile uyumlaşan otoriter tabanlı "yönetilebilir demokrasi"² anlayışı arasında kalmasının en önemli nedeni, Karadeniz Havzası'nın tamamına hitap edecek bir bölgesel siyasal rejimin yaratılmamış olmasıdır. Zira imgeler, tanımlamalar ve değerler üzerinden yapılan sistemik değerlendirmeler, havzanın çok parçalı siyasal, coğrafi ve kültürel yapısı içerisinde farklı anlamlar kazanabilmektedir. Yani Karadeniz Havzası'nda rejim teorisinin öngördüğü bir ortaklık yaratılabileceği değildir. AB ile Karadeniz Havzası'nın tamamı arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi güçlendirilmeden ve bu aktörün temsil ettiği siyasal, kültürel ve ekonomik değerler, Rusya dâhil, havzadaki tüm ülkeler tarafından içselleştirilecek konuma gelmeden ortak bir sistemik anlayışın, bir yönetsel işbirliğinin ve rejimin yapılandırılabilmesi mümkün değildir.

Bilindiği gibi, küreselleşme ile birlikte ulus devlet, ulusal ekonomi, ulusal kimlik kavramlarının yanı sıra eski yönetim modelleri de zayıflamaya başlamış ve yeni yönetim anlayışları ile modelleri ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin en önemli yan etkilerinden biri, toplumları yönetmenin zorlaşması ve devletin bireylerin gereksinimlerine cevap verememesidir³. Günümüzde bireye verilen değer artması ile birlikte toplumu yok sayan anarşist düşüncenin, bireyi yok sayan totalitarizmin ve yalnız çoğunluğu koruyan temsili demokrasinin tatmin edemediği modern insan, yeni bir yönelimin içerisine girmiş ve bu noktada yönetişim kavramını ortaya çıkarmıştır⁴. Yönetişim kavramı ile birlikte yönetilenler de yönetim sürecine dâhil edilmektedir. Böylece, merkeziyetçi ve hiyerarşik yönetim anlayışı yerine, çok aktörlü, esnek yapılı, toplumdaki aktörlerin hepsini yönetim anlayışı içerisinde eriten bir kurgu ortaya çıkmaktadır⁵. Yönetişim anlayışının en önemli artıları, değişimi hızlandırıcı,

---

² Pierre Hasner, "Russia's Transition to Autocracy", *Journal of Democracy*, Vol.19, No.2, April 2008, pp. 5-15.

³ Demokan Demirel, "Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 60, 2006, s. 108.

⁴ İbrahim Yıldırım, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s.195.

⁵ Salih Batal, "Yeni Kamu Yönetiminde Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Yerel Yönetimler Alanındaki Uygulama Örnekleri", *Mevzuat Dergisi*, Yıl 12, Sayı 145, Ocak 2010.

piyasa ekonomisine uygun, verimliliği arttırıcı ve yerel değerler ile ihtiyaçlara cevap verebilir olmasıdır⁶. Dikkat edileceği üzere, yönetim kavramı, Avro-Atlantik Dünyası'nın temsil ettiği sistemik değişimin altını kalın çizgilerle çizen ve otoriter yönetim kalıplarını dışlayan bir anlayışı yansıtmaktadır. Nitekim AB'nin Karadeniz Havzası'na yönelik siyasal ve yönetsel reform beklentilerinin arkasında yatan en önemli faktör de bu yönetim kavramını havza ülkelerinin siyasal-yönetsel yapısının merkezine yerleştirme arayışıdır. Ne var ki, hem havza ülkelerinin sahip oldukları sosyo-kültürel ve tarihsel dokunun Batı siyasal kültürünün bir ürünü olan liberal demokratik değerler ve yönetim kavramı ile uyumlaşmaması hem bu ülkelerin birbirleriyle yaşadıkları siyasal tabanlı çatışma gerçekliği hem de bu tarz bir siyasal-yönetsel reform girişiminin kendi ulusal ve sistemik çıkarlarına aykırı düşeceğine inanan Rusya'nın olumsuz tavrı, yönetim kavramının üzerine yapılandırılacağı siyasal reformların gerçekleştirilmesini geciktirmektedir. Ancak, AB'nin yansıttığı yumuşak güç unsurunun da etkisiyle havzanın batısından itibaren Batılı siyasal ve yönetsel değerlerin içselleştirilmeye başlanması, havzanın yönetsel geleceğine ilişkin reform gerçekliğini yeniden ön plana çıkarmaktadır. Eski birer Doğu Bloğu ülkesi olan Romanya ile Bulgaristan'ın AB üyeliği neticesinde içerisine sürüklendikleri siyasal, yönetsel ve ekonomik reform süreci bu durumun başlangıç noktasını oluşturabilir. Ancak bu değişimin uzun vadede bir sonuç verebileceği de ortadadır.

Karadeniz Havzası'ndaki devletlere dönüp baktığımızda, yönetim kavramının öneminin henüz tam manasıyla kavranmadığını görüyoruz. Bu devletlerin hemen hepsinde merkezi yönetimin verdiği kararlar ve yaptığı planlar, yerel yönetimin neyi istediğine, ya da tam olarak neye ihtiyacı olduğuna bakılmadan yerine getirilmektedir. Yönetim kavramının en önemli bileşenlerinden olan hesap verebilirlik kistası, Geniş Karadeniz Havzası'nda hemen hiç işletilememekte ve her türlü yolsuzluğun üstü örtülmeye çalışılarak halkın bilgiye ulaşması önlenmektedir. Yine, bu havzada yer alan toplumların yaşadığı en önemli sorunlardan biri de hükümetlerin ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda ülkenin gerçekten ihtiyaç duyduğu sorunların üstesinden gelecek etkinlikte politikalar üretememesidir.

---

⁶ Hamit Palabıyık, "Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar", **Amme İdaresi Dergisi**, C.37, Sayı 1, Mart 2004, s. 63.

Bölgede yıllardan bu yana süregelen kronik işsizlik, etnik ayrılıkçılığın çok yaygın olması ve yolsuzlukların ayyuka çıkmış olmasına karşın bu sorunun bir türlü çözülememesi⁷ politika üretim aşamasındaki yetersizliği göstermektedir.

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerde bir türlü çözümlenemeyen problemlerden biri de toplum içerisinde sınıf farklılığının çok ciddi boyutlarda sorun yaratmasıdır. Devletin üst kademesine yerleşmiş bürokratlar, siyasetçiler ve ekonomik gücü eline geçiren işadamları, bu ülkelerin diğer vatandaşlarına göre çok daha ayrıcalıklı bir pozisyona sahiptirler. Kâğıt üzerinde herkesin eşit olduğu belirtilmesine karşın, bu toplumlarda gerçek bir eşitlik söz konusu değildir. Hukukun işleyişi de, kişiden kişiye, sınıftan sınıfa ve genelden özele ciddi farklılıklar göstermektedir.

Karadeniz Havzası'ndaki devletlerin önemli bir kısmı devletin idari yönetim mekanizması konusunda büyük bir ikilem yaşamaktadırlar. Havza devletlerinin çoğu üniter devlet anlayışını benimsemiş olsa da, küreselleşme akımının getirdiği yerellik arayışı ve çeşitli devletlerde yaşayan farklı etnik grupların üniter devlet yapısını kabul etmek istememeleri, bölgeler arası farklı ekonomik ve sosyal gerçeklikler ile birleşince, merkezîyetçi anlayış sorgulanır bir hal almaktadır⁸. Merkezîyetçilik-âdem-i merkezîyetçilik tartışması, Geniş Karadeniz Havzası'nın genelinde üzerinde durulan en önemli sorunlardan biridir. Etnik çatışmaların giderek artması ve merkezi yönetimlerin bu çatışmalara bir çözüm bulamaz hale gelmesi, merkezîyetçi anlayışın küreselleşen dünyanın gerçeklerine yanıt veremez hale geldiğinin göstergesidir. Bu nedenle, çok büyük bir kısmı üniter-merkezîyetçi yapılara sahip olan Karadeniz Devletleri'nin önümüzdeki dönemde de siyasal reform yapma zorunluluğu ve bu zorunluluğun beraberinde getirdiği âdem-i merkezîyet anlayışı ile imtihanları devam edeceğe benzemektedir. Gerekli değişiklikleri yapamayan Karadeniz ülkelerinin sonu Gürcistan, Azerbaycan, Moldova ve Sırbistan'da olduğu gibi, etnik temelde bölünmeye kadar varabilir.

---

⁷ "Economic Development and Security in the Black Sea Region", **CSIS Report**, (Çevrimiçi) http://csis.org/files/media/csis/pubs/070103_blacksea.pdf, 12 Temmuz 2010.

⁸ Franz Lothar Altmann et. al. , "Democracy and Good Governance in the Black Sea Region", **Commission on the Black Sea Policy Report IV**, 2010, p. 38.

Yine, Geniş Karadeniz Havzası'ndaki devletlerin önemli bir kısmında tek adamların ve önde gelen ailelerin siyasal kontrolü elinde tuttuğunu görüyoruz. Kuşkusuz, bu durum da iyi bir yönetişimin gerektirdiği eşitlik, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlara aykırıdır. Demokratik cumhuriyet olduklarını iddia eden bu ülkelerin, hala monarşiye ya da oligarşiye benzer yönetim anlayışları ile yönetilmeleri çağ dışı bir uygulamaya işaret etmektedir. Havzanın süper gücü konumunda bulunan Rusya, bu durumu “yönetilebilir demokrasi” kavramı çerçevesinde meşrulaştırırken, diğer havza devletleri de yönetimde istikrar ve toplumsal bütünlüğün korunabilmesi gibi kıstasları bu çerçevede birer bahane olarak kullanabilmektedirler.

Türkiye ve Yunanistan, hiçbir zaman Sovyet kontrolü altına girmemiş iki ülke olarak, havzanın demokrasi standardı en yüksek ülkeleri olarak görülmektedir. Sırbistan, sosyalist yönetim anlayışını terk ettikten sonra çok ciddi iç karışıklıklar ve etnik çatışmalar yaşamıştır. Bu nedenle, bu ülke ancak Slobodan Milosevic'in iktidardan uzaklaştırıldığı 2000 yılı sonrası demokratikleşme girişimlerine başlayabilmiştir⁹. Etnik ve dinsel sorunları henüz tam anlamıyla aşamamış olması, bu ülkenin demokratik anlamda ilerlemesine ket vurmaktadır. Ancak, Sırbistan'ın hızlı öğrenen bir ülke olduğu söylenebilir. Ülkenin AB yolunda ilerlemesi ve siyasal reformlar gerçekleştirmek zorunda olması, demokrasi açığının kapanmasına hizmet edecektir.

Rusya, kendisine ait bir demokrasi anlayışı olan bir ülkedir. Rusya'da demokrasinin lafzına uygun federal bir yönetim olsa da, Putin'in iktidara gelişinin ardından federe yapıların hareket kabiliyetleri sınırlanmış ve ülke içerisindeki sivil toplum örgütlerinin etkinliği de çeşitli baskı yöntemleri ile azaltılmıştır. Vladimir Putin ve Avrasyacılar, Rusya'nın çok büyük bir ülke olduğunu, çok sayıda etnik ve dinsel grubu bünyesinde barındırdığını, bu nedenle de Batı tarzı bir demokratik anlayış ile yönetilemeyeceğini belirtmektedirler. Onlara göre, ülkenin yönetilebilir olması, demokrasinin tüm kurum ve kuralları ile işletilebilmesinden çok daha

---

⁹ Ognjen Pribicevic, “Serbia After Milosevic”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.4, Issue 1, January 2004, pp. 107-118.

önemlidir. Bugün Rusya’da hâkim olan anlayış, “yönetilebilir demokrasi” olarak adlandırılmaktadır¹⁰.

Havzanın geri kalan devletlerinde de demokrasi açığının oldukça büyük olduğunu ve hepsinin değişik gelişim seviyelerinde yer aldığını belirtmeliyiz. Ancak, etnik gerginliklerin çok canlı olduğu Güney Kafkas Cumhuriyetleri, Ukrayna ile Moldova’nın modern yönetsel demokrasi anlayışına eklenmelerini için önlerinde çok uzun bir yol olduğu söylenebilir.

Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasında uluslararası sistem eksenli olarak devam edegelen mücadelede, Karadeniz Havzası’nın, sahip olduğu potansiyel ile belirleyici bir rolü olduğu ortadadır. Bu çerçevede, havzaya yönelik sistemik yaklaşım bakımından ortak hareket ettiğini söyleyebileceğimiz AB ile ABD’nin, liberal demokrasi tabanlı olarak şekillenmiş olan kendi siyasal ve yönetsel sistemlerini, demokratik barış teorisini de kullanarak¹¹, Karadeniz Havzası’na yansıtma ve böylece havza devletlerini organik olarak kendi sistem kurgularına ekleme girişimleri, demokrasi teriminin tanımının ve işleyişinin bölgeler ve ülkeler nezdinde farklılaşması nedeniyle mümkün görünmemektedir. Nitekim Rusya’nın ortaya koyduğu “yönetilebilir demokrasi” anlayışının maliyetinin çok daha düşük olması, liberal demokrasiyi içselleştirme aşamasında çok ciddi siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşılaşabilecek olan havza ülkeleri için her zaman bir kaçış noktası oluşturabilecek ya da sığınabilecek bir liman konumunu alabilecektir.

2.1.2. Havza Devletlerinin Dış Politika Algılarını Etkileyen Tarihsel Meseleler

Karadeniz Havzası’nda işbirliğinin yadsınarak çatışma gerçekliğinin ön plana yerleştirilmesinin en önemli nedenlerinden biri de tarihsel süreç içerisinde, havza devletlerinin birbirleriyle yaşadıkları siyasal, toplumsal ve ekonomik niteliklere haiz problemlerin bugüne olan yansımalarının ikili ve çok taraflı ilişkilerin gelişimini

---

¹⁰ Kamer Kasım, “Çeçenistan: Kafkasya’da Bitmeyen Mücadele”, USAK, 1 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=354> , 13 Temmuz 2010.

¹¹ Joanne Gowa, “The Democratic Peace After the Cold War” , Princeton University, April 12, 2010, (Çevrimiçi), http://www.princeton.edu/~pcglobal/conferences/basics/papers/gowa_paper.pdf , 19 Aralık 2011.

engellenebilecek ya da en azından yavaşlatabilecek kadar etkili olmasıdır¹². Bu gerçekliğin arkasında yatan en önemli neden ise, Soğuk Savaş döneminin, tüm bölgesel ve ulusal sorunları bir yana bırakarak ideolojilere dayalı çift kutuplu bir sisteme yaslanmış olmasıdır. Karadeniz Havzası da, bu ideolojilere dayalı çift kutuplu sistemik yapılanmadan nasibini almış ve havza devletleri arasındaki tarihsel, siyasal ve sosyo-kültürel boyutlara haiz çatışmalar bir süreliğine dondurulmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile çift kutuplu sistemik yapılanmanın ortadan kalkması ve havza çapında birçok devletin yeniden siyasal bağımsızlığına kavuşması, havzada yer alan aktörler arasındaki tarihsel boyuta haiz çatışma unsurlarının yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Havza ülkelerinin tamamına hitap edebilecek etkin bir yumuşak ya da sert güç unsurunun ortaya çıkmamış olması ve tüm devletleri sistemik bir işbirliğine itecek karşılıklı bağımlılığa dayalı ortak bir bölgesel rejimin yaratılamamış oluşu, ulusal hasletlere dayalı meselelerin ve dışlayıcı algıların devreye girmesine neden olmuştur.

Karadeniz Havzası'nda geniş çaplı bir bölgesel işbirliğinin gerçekleştirilmesinin önündeki en önemli engellerden biri de havza devletlerini oluşturan halklar arasındaki tarihsel düşmanlıklardır. Bu düşmanlıklar, bir devleti oluşturan farklı etnik gruplar arasında görülebildiği gibi, farklı ülkelerin halkları arasında da görülebilmektedir. İnsanların ve toplumların birbirlerine olan bakışlarını değiştirmeden büyük çaplı bir projeye girişilemeyeceği ve çatışma gerçekliği yadsınamayacağı için, öncelikle halklar arasındaki bu tarihi-psikolojik sorunu aşmaya yönelik ciddi girişimlerde bulunulması zorunludur.

Havzanın en büyük, güçlü ve kalabalık devleti olan Rusya'nın her şeyden önce kendi iç bütünlüğünü sağlaması gerekmektedir¹³. Zira bir ülke eğer kendi iç bütünlüğünü korumak konusunda birtakım sıkıntılar yaşıyorsa, diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde oldukça şüpheli ve tedirgin bir tutum içerisine girecektir. İç bütünlüğünü sağlamak konusunda sıkıntılar yaşamakta olan çoğu devlet, dış dünyayı kendisine düşman olarak görmekte ve içe kapanmaktadır.

---

¹² Mitat Çelikpala, "Escalating Rivalries and Diverging Interests: Prospects for Stability and Security in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.10, No.3, 2010, pp. 287-302.

¹³ Cengiz Erişen, "Rusya Federasyonu'nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler", Der. Erhan Büyükkakıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004, s. 165.

Rusya için en büyük içsel tehdit, ülkenin güneyinde yer alan Kafkasya Bölgesi olarak görülmektedir¹⁴. Gerek Rusya Federasyonu'na bağlı olan Kuzey Kafkasya, gerekse de Soğuk Savaş sonrası 3 adet bağımsız devletin kurulduğu Güney Kafkasya, Rusya'nın güvenlik algılamalarını çok yakından ilgilendiren “yakın çevre” hâkimiyeti stratejisinin önemli birer parçasıdır. Rus Dış Politikası'nı yönlendirenler, Rusya'nın barış içerisinde ve parçalanmadan yaşayabilmesi için bu bölgedeki etnik ve dinsel yönü ağır basan silahlı yerel yapılanmalara dikkat edilmesi gerektiğini öne sürmektedirler¹⁵.

Rusya içerisinde yer alan diğer etnik ve dinsel gruplar ise şimdilik Kuzey Kafkas Halkları kadar sorun yaratmamaktadır. Ancak, artan küreselleşme ve bu akımın beraberinde getirdiği mikro milliyetçi uyanışlar¹⁶, çok da uzak olmayan bir gelecekte Rusya içerisindeki diğer etnik unsurları da otoriter bir yapı arz eden Rus hükümetine karşı harekete geçirebilir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını ilan etmiş olan Güney Kafkas Cumhuriyetleri üzerindeki Rus etkinliği, Güney Kafkas Halkları nezdinde çeşitli tepkilere yol açmaktadır. Örneğin, Rusya'nın Batı Dünyası ile yakınlaşmaya çalışan Gürcistan'ı tehdit etmesi ve bu ülke içerisindeki etnik problemlere karışarak Gürcü Hükümeti'ni zayıflatmaya çalışması, Gürcü halkının nefretinin Rusya üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır¹⁷.

Rusya'nın Dağlık Karabağ'ın işgali esnasında Ermenilere verdiği destek, Azerilerin Rusya'ya kin duymalarına neden olmuştur. Bugün Azerbaycan ile Rusya çok daha tutarlı hareket etseler de, hem Dağlık Karabağ Sorunu'nun hala devam ediyor oluşu hem de Azerbaycan'ın, Rusya'dan çok Batı ile iyi ilişkiler kurmaya çabalaması, iki ülke arasında zaten mevcut olan soğukluğu daha da arttırmaktadır.

---

¹⁴ Burcu Gültekin, “Prospects for Regional Cooperation on NATO's Southeastern Border: Developing Turkish-Russian Cooperation in the South Caucasus”, **Insight Turkey**, October/December 2005, Vol.7, No.4, p. 40.

¹⁵ Feryal Kalkavan, “Rusya Federasyonu'nda Federalizm ve Ünitarizm Tartışmaları”, Der. Erhan Büyükkakıncı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004, s. 11.

¹⁶ Emre Kongar, “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık”, (Çevrimiçi) http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php, 14 Temmuz 2010.

¹⁷ Peter Finn, “Disputes Between Georgia and Russia Escalates”, **The Washington Post**, September 29, 2006.

Rusya'nın Ukrayna ve Moldova ile de önemli sorunları bulunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna ile sorunlarının temelinde bu ülkenin son zamanlarda Batı yönünde bir dış politika izlemek istemesi yatmaktadır. 2005-2010 arasında Gürcistan, Azerbaycan ve Moldova ile birlikte BDT karşıtı bir blok oluşturmaya çabalayan, bu zaman diliminde NATO ve AB üyeliği için girişimlerde bulunan ve ülkedeki Rus etkinliğini ortadan kaldırmak isteyen Ukrayna, bu yaklaşımı ile Rusya'yı ve Ukrayna içerisinde yaşayan Rus kökenlileri de karşısına almıştır. Bu dönem içerisinde başta doğalgaz kesintileri ve Rusya'dan ülkeye akan yatırımın durması gibi önemli problemlerle karşılaşan ve siyasal anlamda da Rus nüfusun çoğunluğu oluşturduğu Kırım'daki ayrılıkçılık hareketi ile sarsılan Ukrayna, Şubat 2010 itibarıyla yeniden Rus yanlısı bir yönetime kavuşmuş olsa da tarih boyunca hep iç içe yaşamış ve birlikte hareket etmiş olan Ukraynalılar ile Rusların, 5 yıllık bir süreç içerisinde yaşamış oldukları büyük çaplı görüş ayrılıkları ve siyasal çatışmalar, iki ülke ve halk arasındaki güven duygusunu zedelemiştir.

Rusya ile Moldova arasındaki sorunun kaynağı ise Transdinyester Bölgesi'dir. Moldova'nın bağımsızlığını elde etmesinden hemen sonra ayrılıkçı isteklerini ortaya koyan ve merkezi yönetimin buyruklarını dikkate almayan Transdinyester, nüfusunun önemli bir kısmını Rus ve Ukraynalıların oluşturduğu bir bölgedir¹⁸. Bölgede yaşayan Rus ve Ukraynalılar, Transdinyester'in geleceği konusunda ortak hareket etmekte ve bölgenin bağımsızlığını ilan etmesini ya da Rusya'ya bağlanmasını istemektedirler. Bu durum Moldova Yönetimi'nin her iki etnik grubun hamisi pozisyonundaki Rusya ve Ukrayna'ya karşı mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır.

Bulgaristan ve Romanya, eski birer Doğu Bloğu ülkesi oldukları ve uzun süre Rus kontrolü altında yaşadıkları için, Rusya ile ilgisi olan her türlü siyasal ve ekonomik projeye soğuk yaklaşmaktadırlar. Zaten, bu iki ülkenin NATO üyesi olup AB'ye katılmasının arkasındaki en önemli sebebin Rusya ile mesafeli ilişkiler

---

¹⁸ Christian Amodeo, "The Country That Doesn't Exist", March 2005, (Çevrimiçi) <http://www.geographical.co.uk>, 14 Temmuz 2010.

geliştirmek ve bu ülkeye karşı kendi güvenliklerini garantiye alabilmek isteği olduğu açıktır¹⁹.

Bölgenin en önemli iki ülkesi Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler ekonomik ve siyasal anlamda günden güne gelişiyor olsa da, iki ülke arasında günümüze kadar süregelen tarihsel rekabet ile Soğuk Savaş döneminin yıpratıcı izleri ikili ilişkileri zehirlemeye devam etmektedir²⁰.

Geniş Karadeniz Havzası'nın batısında yer alan Arnavutluk ile Yunanistan arasında, her iki ülkede yer alan Yunan ve Arnavut azınlıkların hakları konusunda önemli problemler yaşanmaktadır. Arnavutluk-Yunanistan Sınırı, her iki tarafın da memnun olmadıkları bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke ilişkilerindeki sorunlar etnik ve dinsel temellere dayandığı için çözülmesi çok güçtür. Yunanistan'da yaşayan *Çamerya Arnavutları* ile Arnavutluk'un güneyinde, Yunanlıların *Kuzey Epir* diye adlandırdığı bölgede yaşayan ve Arnavutluk nüfusunun yaklaşık %2'sini oluşturan Yunanlıların statüsü bugün dahi sorun yaratmaktadır²¹.

Arnavutluk ile Sırbistan arasında da çok ciddi sorunlar bulunmaktadır. Sırbistan'ın, Kosova'daki Arnavutlara yaptığı sosyo-kültürel ve siyasal baskı, Arnavutluk'un Kosova'ya verdiği siyasi ve askeri destek ve en sonunda da Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir. Her iki halkın da revizyonist birer rüyanın, "*Büyük Sırbistan*" ve "*Büyük Arnavutluk*"un peşinden koşması²² ve her iki rüyanın da aynı topraklar üzerinde kesişiyor olması, Geniş Karadeniz Havzası'nda girişilecek bir siyasal entegrasyon sürecinde halledilmesi gereken çok ciddi bir meselenin varlığına işaret etmektedir.

NATO ve AB'ye katılmış olmalarına ve her alanda ilişkilerini geliştirmeye çabalamalarına rağmen, Bulgar ve Rumen halkları da birbirlerine şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Buna sebep olarak, Bulgaristan'ın kuzeyi ve Romanya'nın güneyinde yer almakta olan ve iki ülkenin Osmanlı'dan bağımsızlığını ilan ettiği

---

¹⁹ Stephen Larrabee, "The United States and Security in the Black Sea Region", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 301-315.

²⁰ Igor Torbakov, "Making Sense of the Current Phase of Turkish-Russian Relations", **The Jamestown Foundation Occasional Paper**, October 2007.

²¹ Gözde Kılıç Yaşın, "Balkanlar'da Kimlik Bunalımı", **Cumhuriyet Strateji**, 17 Kasım 2008.

²² Şule Kut, "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", **Foreign Policy**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, Güz 1998, ss. 53-64.

tarihten bu yana birçok kez el değiştiren, *Dobruca* Bölgesi'nin siyasal statüsü gösterilebilir. Zira Tuna'nın Karadeniz'e döküldüğü bölgede oluşan verimli bir delta ovasının üzerinde yer alan Dobruca, hem tarımsal üretim anlamında çok verimlidir, hem de gelecekte gerçekleştirilebilecek doğu-batı yönlü enerji aktarım projelerinde stratejik bir öneme sahip olacaktır. Yine de, ciddi bir siyasal, askeri ve ekonomik yaklaşma içerisine girmiş olan Bulgaristan ve Romanya'nın yakın bir zaman içerisinde bu bölge nedeniyle ikili ilişkilerini gerginleştirmeleri beklenmemelidir.

Balkanlar'da benzer bir tarihsel mesele de Yunanistan ile Bulgaristan'ı karşı karşıya getirmiş olan Makedonya meselesidir. Her iki toplum da tarihsel Makedonya topraklarının kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri için, iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman gerilmektedir. Soğuk Savaş'ın ardından Bulgaristan'ın Batı ile yaklaşmayı ön plana alan bir dış politika perspektifini seçmesi ve bu politikaya uygun olarak NATO ve AB üyeliği hedefini bir numaralı dış politika hedefi olarak belirlemesi, Bulgar-Yunan İlişkileri'ni derinden etkilemiştir. Zira Bulgaristan, NATO ve AB üyesi olan Yunanistan'ın desteğini alabilmek için ikili ilişkileri derinden etkileyen tartışmaları bir yana bırakmak zorunda kalmıştır. Günümüzde her iki ülke de Avrupa-Atlantik Bloğu'nun içerisinde birer müttefik konumuna gelmiş durumdadırlar. Bu nedenle, başta Makedonya üzerindeki tarihsel toprak talepleri olmak üzere, iki ülke ilişkilerini kötü yönde etkileyecek başlıca sorunlar dondurulmuş durumdadır.

Türk-Yunan anlaşmazlığı, Geniş Karadeniz Havzası'nda oluşturulabilecek bir siyasal entegrasyonun önündeki en köklü sorunlardan biridir. Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığa Yunan hükümeti tarafından yapılan siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel baskı, iki ülke tarafından paylaşılmakta olan Ege Denizi'nde yaşanan kıta sahanlığı ve karasuları sorunu, Yunanistan'ın 1947 Paris Antlaşması'na göre asla silahlandırmaması gereken Ege Adaları'nı silahlandırması, FIR Hattı Sorunu, Kıbrıs Sorunu, Ege Denizi'ndeki sahipsiz ada ve adacıkların kime ait olduğu meselesi, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı ileri sürdüğü asılsız soykırım iddiaları gibi meseleler, aynı zamanda NATO müttefiki olan iki ülke arasındaki ilişkilerin ne kadar çetrefilli

olduğunu bizlere gösteren deliller olarak görülmelidir²³. Bu sorunların çözümü yolunda her iki taraf kendi tezlerinden en ufak bir sapma göstermeye yanaşmadığı için, Türk-Yunan anlaşmazlığı daha uzun bir müddet Geniş Karadeniz Havzası'ndaki entegrasyon girişimlerinin önüne set çekmeye devam edecektir.

Azerbaycan'a ait olan Dağlık Karabağ Bölgesi'nin ve yine Azerbaycan topraklarının %20'sini oluşturan 7 rayonun Ermenistan'ın işgali altında olması, bu işgal nedeniyle 1 milyona yakın Azeri vatandaşın mülteci olarak yaşamak zorunda kalması ve bu sorunun 15 yıldan uzun bir süredir çözüme kavuşturulamamış oluşu, doğu-batı enerji güzergâhında yer alan Güney Kafkasya Bölgesi'nin potansiyelinin tam olarak değerlendirilememesine neden olmaktadır. Zira Azerbaycan ve Ermenistan “resmi olarak” savaş halini sona erdirebilmiş değildirler²⁴. İki ülke sınırı kapalıdır ve hem Azeriler hem de Ermeniler, bu sorun nedeniyle yeniden savaşmayı dahi göze almaktadırlar.

Ermenistan, bir diğer Güney Kafkas ülkesi Gürcistan üzerinde de yayılcı emelleri olan bir ülkedir. Özellikle, Gürcistan'ın güneyinde Ermeni kökenli Gürcistan vatandaşlarının çoğunluğu oluşturduğu *Cevaheti Bölgesi*'nde Ermenistan'ın artan etkinliği²⁵, Abhazya ve Güney Osetya kaynaklı ayrılıkçı hareketler ile karşılaşan ve toprakları fiilen 3'e bölünmüş durumdaki Gürcistan'da tedirginlik yaratmaktadır. Gürcistan, Rusya'dan Ermenistan'a uzanan ve Ermenilerin ticari anlamda nefes almasını sağlayan demiryolu ve doğalgaz hattına da ev sahipliği yapmaktadır²⁶. Dostluğu Ermenistan için kritik önemde olan Gürcistan'a karşı Ermeni Devleti'nin takındığı tavır ve bu ülkedeki Ermeni ayrılıkçılığına verdiği destek, Gürcülerde ve dünya kamuoyunda hayret uyandırmaktadır.

Türkiye-Ermenistan İlişkileri, Geniş Karadeniz Havzası'nda sorun yaratan bir başka husus olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan diğer ülkeler gibi Ermenistan'ın bağımsızlığını da

---

²³ Hakan Cem Işıklar, **Ege'de Çözülemeyen Türk-Yunan Sorunları ve Casus Belli**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

²⁴ Haluk Selvi, “Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü”, (Çevrimiçi) <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>, 15 Temmuz 2010.

²⁵ Enver Börüsoy, “Ermenistan ve Gürcistan Arasındaki Sorunlar”, **Stratejik Analiz**, C.2, Sayı 22, Şubat 2002, s. 97.

²⁶ Okan Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 31.

tanımış olmasına karşın, Ermenistan'ın Türkiye-Ermenistan Sınırını tanımaması ve bağımsızlık bildirgesinde Doğu Anadolu'dan Batı Ermenistan adıyla bahsetmesi çok önemli bir problemdir. Zira bu bağımsızlık bildirgesine Ermeni Anayasası'nda da atıf yapılmaktadır²⁷. Bunun yanı sıra, Ermeni Devleti, Ağrı Dağı'nı resmi bir simge olarak kullanmaktadır.

Ermenistan-Türkiye İlişkileri'nin oldukça gergin olmasının sebeplerinden biri de Ermeni Hükümetleri'nin, I. Dünya Savaşı esnasında 1915'te gerçekleştirilen *Ermeni Tehciri*'ni soykırım olarak dünya kamuoyuna tanıtmaya girişimleridir. Ermeni Diasporası bu konuda Ermeni Hükümetleri'ne öncülük yapmaktadır²⁸.

Görüldüğü gibi Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan hemen her devletin komşuları ile birtakım tarihsel ve siyasal problemleri bulunmaktadır. Bu problemler, bölge toplumları arasında güvensizliğe neden olduğu için belli bir zaman dilimi içerisinde aşılacak zorundadır. Çünkü ekonomik ve siyasal bir entegrasyonun temelinde yatan en önemli yapı taşı karşılıklı güven duygusudur.

2.1.3. Dondurulmuş Çatışma Bölgeleri

Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin önemli bir bölümünde etno-kültürel, dinsel ve bölgesel nedenlerle merkezi yönetim ile siyasal, ekonomik ve askeri bir çatışma gerçekliğinin içerisine sürüklenmiş ve sonrasında da bağlı buldukları ülkenin yönetimiyle bağlarını kopararak fiilen bağımsız hale gelmiş birçok donmuş çatışma bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgelerin, resmen bağlı oldukları ülke yönetimleri ile yaşadıkları sorunların süregelmesi ve çatışma ortamının bir türlü yadsınmaması havza çapında gerçekleştirilecek ekonomik ya da siyasal bir işbirliği girişiminin önünü kesmektedir. Nitekim iç barışını sağlayamamış ülkelerin, çok ciddi bir siyasal çaba gerektiren, çatışma unsurunu yadsıyan ve sağlıklı bir şekilde işletilebilecek karşılıklı bağımlılık ilişkisi üzerinden yürütülebilecek bir bölgesel işbirliği inisiyatifine yönelebilmeleri mümkün görünmemektedir.

---

²⁷ Stephan H. Astourian, "From Ter Petrosyan to Kocharian: Leadership Change in Armenia", **Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies Working Paper Series**, 2000-2001, p. 20.

²⁸ Bilal Şimşir, **Ermeni Meselesi: 1774-2005**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

2.1.3.1. Dağlık Karabağ

Karadeniz Havzası'nın doğu kesiminde Azerbaycan ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin kesik olmasına neden olan, Rusya ve Türkiye'yi de dolaylı bir şekilde etkileyen Dağlık Karabağ Sorunu yaklaşık 20 yıldır çözüme kavuşturulamamış bir etno-kültürel eksenli ayrılıkçı problem olarak görülmelidir.

Harita 1: Dağlık Karabağ

(Kaynak: <http://www.bbc.co.uk>)

Dağlık Karabağ Bölgesi, anlaşmazlığa taraf olan Azerbaycan ve Ermenistan arasında ulusal kimliğin tanımlanmasında bir araç haline gelmiştir²⁹.

Büyük çaplı katliamlara, göç hareketlerine ve acılara sahne olan Dağlık Karabağ Sorunu'nun başlangıcı 1988 yılına kadar gitmektedir. Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (Oblast) Sovyet'i, 20 Şubat 1988 yılında Azerbaycan, Ermenistan ve SSCB Sovyetlerine başvurarak, Azerbaycan'dan ayrılacağını ve Ermenistan'a bağlanmak istediğini belirtmiş ve bu yönde bir karar almıştır. Dağlık Karabağ Sovyeti'nin bu isteği, Azerbaycan Yüksek Sovyeti tarafından, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne ve ulusal çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiş ve buna sebep olarak da SSCB Anayasası'nın birlik cumhuriyetlerinin sınırlarının ilgili cumhuriyetlerin kabulü olmadan değiştirilemeyeceği hükmü gösterilmiştir³⁰. SSCB Yüksek Sovyeti de, Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'nin Dağlık Karabağ'ı kendi topraklarına kattığını belirtmesinin hukuken geçersiz

²⁹ Christian Neef, **Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarası**, Der. Özalp Göneralp, İstanbul, Yeni Kayat Kütüphanesi, 2004, s. 86.

³⁰ Mustafa Aydın, "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", **Türk Dış Politikası**, Der. Baskın Oran, C.2, 2005, s. 401.

olduğunu belirterek bu bölgenin Azerbaycan'ın bir parçası olduğunu karara bağlamıştır. SSCB'nin bu tutumu, Dağlık Karabağ Ermenileri'nin kararlarını etkilememiş ve bu bölgedeki Azerilere yönelik saldırılar başlamıştır. Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Dağlık Karabağ üzerindeki etkinliğini yitirince, bu bölge doğrudan Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti'ne bağlanmıştır (12 Ocak 1989). Fakat bu üst komite de Dağlık Karabağ'daki olayları engelleyememiş ve bölge Kasım 1989'da yeniden Azerbaycan'a iade edilmiştir. Aralık 1989'da ise Ermenistan Yüksek Sovyeti ile Dağlık Karabağ Ulusal Konseyi, Dağlık Karabağ ile Ermenistan'ın birleştirildiğini açıklamışlardır. Bu karar Azerbaycan'da büyük çaplı bir infiale neden olmuş ve Bakü'de Ermeniler ile SSCB aleyhine geniş çaplı protesto gösterileri düzenlenmiştir. Azerbaycan Yüksek Sovyeti ile SSCB Yüksek Sovyeti de kararı tanımadıklarını açıklamışlardır. Ancak, bu tarihten itibaren Dağlık Karabağ Azerilerine yönelik olarak gerçekleştirilen silahlı saldırılar artmıştır. SSCB'nin dağılması ve Azerbaycan ile Ermenistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Dağlık Karabağ Sorunu'nun mahiyetini değiştirmiş ve yerel bir etnik çatışmayı uluslararası bir soruna dönüştürmüştür.

Azerbaycan, bağımsızlığını ilan ettikten sonra 26 Kasım 1991'de Dağlık Karabağ'ın özerklik statüsünü ortadan kaldırdığını ve bölgeyi doğrudan Azeri hükümetine bağladığını ilan etmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, Dağlık Karabağ Ermenileri de 10 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlık kararı almış ve BDT'ye üyelik başvurusu yapmışlardır. Bu bağımsızlık Ermenistan dışında hiçbir ülke tarafından tanınmamış ve BDT'ye yapılan üyelik başvurusu da reddedilmiştir³¹.

Ermeni güçlerinin 25-26 Şubat 1992 tarihinde Hocalı Rayonu'nda gerçekleştirmiş olduğu katliam, Dağlık Karabağ Sorunu'nu uluslararası güçlerin siyasal ajandasına sokmuştur. Ermeni Ordusu'nun, Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'dan koparmak için giriştiği harekât, Azerbaycan topraklarının %20'sinin Ermenistan'ın siyasal ve askeri kontrolüne girmesi, Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasında bulunan Azeri topraklarının işgali ve 1 milyon Azeri'nin mülteci konumuna

---

³¹ Svante E. Cornell, "Turkey and the Conflict in Nagorno-Karabakh: A Delicate Balance", **Middle Eastern Studies**, Vol.34, No.1, 1998, pp. 59-60.

düşmesi ile sonuçlanmıştır. Askeri çatışmalar, 9 Mayıs 1994 tarihinde Rusya'nın gözetiminde imzalanan ateşkes antlaşması ile sona ermiştir.

Özellikle Hocalı Katliamı, uluslararası medyada önemli bir yer edinmiştir. Rus Ordusu'nun 366. Alayı'nın, Hocalı Saldırısı esnasında Ermenilere yardım ettiğinin belirlenmesi, Azerbaycan-Rusya İlişkileri'nin de gerilmesine neden olmuştur. Ruslar, Ermenilere yardım ettikleri iddiasını reddetmelerine karşın, alayda bulunan askerlerin bazılarının, gönüllü ya da paralı asker olarak, savaşmış olabileceklere ihtimalinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Hocalı Katliamı'na karıştığı tespit edilen 6 Rus askeri Azeri güçlerince yakalanmış ve bunların paralı asker olarak Ermenistan'daki 7. Rus Ordusu'nda görev yaptıkları tespit edilmiştir³². Yaşanan gelişmeler, Rusya'nın Dağlık Karabağ'ı işgal eden Ermenilere destek vermiş olabileceğini ortaya koymuştur. Azerbaycan'da, Türk milliyetçisi ve Avrupa-Atlantik Dünyası ile yakınlaşma yanlısı Ebulfeyz Elçibey'in iktidara gelmesi ve bu durumun Rusya'nın arka bahçesi olan Güney Kafkasya'da Türk ve Batı etkinliğinin artmasına neden olacak olması, Rusya'yı harekete geçirmiştir. Ruslar, Dağlık Karabağ'ı işgal eden Ermenilere destek vererek, hem Ermenileri kendilerine bağımlı kılmışlar hem de kendilerince Azerilere bir ders vermişlerdir. Dağlık Karabağ Sorunu sayesinde Rusya, hem Azerileri hem de Ermenileri kontrolünde tutma şansına erişmiştir. Bugün Rusya, Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümü için kilit ülke konumundadır. Zira hem Ermeniler hem de Azeriler sorunun kendi istedikleri şekilde çözümlenebilmesi için Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ne var ki, Rusya, Dağlık Karabağ Sorunu'nun çözümlenmesini pek de arzulamamaktadır. Çünkü bu sorunu kullanarak her iki ülke üzerinde de baskı uygulayabilmekte ve onların dış politikasını kendi istediği şekilde şekillendirebilmektedir.

Dağlık Karabağ Sorunu'na çözüm bulunabilmesi amacıyla BM harekete geçirilmiş ve Güvenlik Konseyi'nin aldığı 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlar ile Ermenistan'a çağrıda bulunularak, işgal ettiği topraklardan çekilmesi istenmiştir.

---

³² Ömer Göksel İşyar, **Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2004, ss. 412-417.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin aldığı 1416 ve 1690 sıra numaralı tavsiye kararları da aynı konuyu işlemektedir.

Dağlık Karabağ'da barışın tesisi için çalışmakta olan en önemli örgüt ise AGİT olmuştur. AGİT Bünyesi'nde oluşturulmuş olan ve ABD, Rusya ve Fransa'nın eşbaşkanlığını yaptığı Minsk Grubu, 1994 yılında sağlanmış olan ateşkesin ardından harekete geçmiş ve görüşmeler yoluyla soruna bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Minsk Grubu, Türkiye'nin de dâhil olduğu 12 ülkeyi kapsamaktadır.

Ağustos 2008'de yaşanan Rus-Gürcü çatışmasının ardından, Rusya'nın da girişimleri ile Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları Kasım 2008 itibarıyla bir araya getirilerek Moskova Deklarasyonu'na imza atmaları sağlanmıştır. Bu deklarasyon sorunun çözümü konusunda bilindik söylemleri tekrarlamasına rağmen, “sorunun çözümü konusunda uluslararası hukuk çerçevesinde barışçı yolların kullanılacağı” söyleminin kabul edilmesi, tarafların Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve işgalin kaldırılması konusunda anlaştığı görüntüsünü ortaya koyarken, “çözümün 2007 yılında ortaya konan Madrid Prensiplerine göre” gerçekleştirileceği ilkesi de Azerbaycan'ın bu görüşmelerden kazançlı çıktığı tezini güçlendirmiştir. Çünkü Madrid Prensipleri, Ermeni Güçleri'nin Dağlık Karabağ'ın dışında işgal ettikleri Azeri şehirlerinden çekilmesini ve daha sonra da Dağlık Karabağ'da bir referandum yapılmasını öneriyordu³³. Hâlbuki bu ilkeler ilk yayımlandığında Ermenistan tarafından kabul edilmemiş, gerekçe olarak da, Ermeni askerlerinin çekilmesinin ardından Azerbaycan Hükümeti'nin Dağlık Karabağ'da referanduma gitmeyeceği gösterilmişti.

2008 ve 2009 yılında yapılan görüşmelerde Ermenistan'ın, Dağlık Karabağ ve bölgenin Ermenistan ile bağlantısını sağlayan Azeri toprakları dışında, işgal edilmiş diğer Azeri topraklarından çekilebileceği belirtilmiştir. Azerbaycan ise, Ermenistan'ın, öncelikle diğer Azeri topraklarından, kararlaştırılacak bir zaman dilimi içerisinde³⁴ de, Lâçin ile Kelbecer ve en sonunda da Dağlık Karabağ'dan çekilmesini kabul edebileceğini ortaya koymuştur. Yani Azeriler, Dağlık Karabağ'dan vazgeçmeyeceklerini ve bölgeye ancak geniş çaplı bir özerklik

³³ Kemer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2009, s. 41.

³⁴ Bu süre 5 yıl olarak öngörülmektedir.

verebileceklerini tekrar belirtmişlerdir. 2011 Haziranında, Rusya'nın Kazan şehrinde, Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev gözetiminde gerçekleştirilen görüşmelerden de herhangi bir olumlu sonuç çıkmamıştır³⁵.

İşgal edilmiş Azerbaycan topraklarında bugün hiçbir ülke tarafından tanınmayan sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti kurulmuş durumdadır. Erivan tarafından her anlamda desteklenmekte olan bu sözde devlet, ulusal para birimi, hukuk sistemi ve ekonomik işleyiş anlamında tamamıyla Ermenistan'a bağlı durumdadır³⁶.

2.1.3.2. Güney Osetya

Büyük Kafkas Dağları'nın kuzey ve güney yamaçlarında yaşamakta olan Oset halkı, Hint-Avrupa ırkına mensup, İran kökenli bir kavim olarak bilinmektedir³⁷. SSCB döneminde, bu ülkenin sınırları dâhilinde yaşamakta olan Osetler, SSCB'nin dağılmasının ardından, siyasal anlamda Rusya ve Gürcistan toprakları arasında bölünmüşlerdir. Büyük Kafkas Dağları ekseninde çizilen Rusya-Gürcistan Sınırı, Oset halkını farklı ülke sınırları içerisinde bırakmış ve doğal bir çatışma potansiyeli yaratmıştır.

Harita 2: Güney Osetya

(Kaynak: <http://www.bbc.co.uk>)

³⁵ "Russian President Disappointed with the Results of the Kazan Summit on Nagorno-Karabakh Conflict", **ITAR-TASS**, June 26, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.itar-tass.com/en/c142/173888.html>, 20 Aralık 2011.

³⁶ Benjamin Graham, "Nagorno Karabakh in Limbo", **Middle East Quarterly**, Vol.16, Issue 4, Fall 2009.

³⁷ Ali Faik Demir, "Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya Yönelik Dış Politikası", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s. 754.

SSCB'nin dağılma aşamasına gelmesi ve Kafkaslar'da milliyetçiliğin yeniden yükselişi, Gürcüleri etkilediği kadar, Osetleri de etkilemiştir. Gürcü milliyetçiliğinin tek tipleştirici bir yapıya bürünmesi, bu ülke içerisindeki otonom siyasal birimleri endişeye sürüklemiştir. Bu otonom siyasal birimlerden biri olan Güney Osetya, 1988 yılında Tiflis Yönetimi'ne başvurarak siyasal statüsünün özerk bölgeden özerk cumhuriyete yükseltilmesini talep etmiştir. 1989 yılında ise *Alan Çoçiev* önderliğindeki *Ademon Nıhas (Güney Osetya Halk Cephesi) Örgütü* önceliği Kuzey Osetya ile birleşmek ve SSCB'ye bağlanmak olan bir politika izlemeyi kararlaştırmış ve bu amaçla da Abhazya ile ittifak girişimlerinde bulunmaya başlamıştır³⁸. Aralık 1990'da ise, Gürcistan Parlamentosu tarafından alınan bir kararla Güney Osetya'nın özerkliği de kaldırılmıştır. Gürcistan Parlamentosu'nun bu kararı alması üzerine, Osetler merkezi yönetimi tanımadıklarını ifade etmişler ve kendi parlamentolarını oluşturmak üzere seçimlere gitmişlerdir. Ocak 1991'de, Gürcü Birlikleri'nin *Tskhinvali*'ye girişi üzerine, çatışma gerçekliğinin askeri boyuta taşındığını görüyoruz. Hukuksal anlamda Gürcistan'a bağlı olan Güney Osetya'da süren iç savaş, 1 yıldan fazla bir süre devam ettikten sonra, Rusya'nın da araya girmesiyle, son bulmuş ve ateşkes ilan edilmiştir. Yapılan ateşkese göre Gürcistan ile Güney Osetya'yı ayıran coğrafi sınıra Rus, Gürcü ve Osetlerden oluşan bir barış gücü yerleştirilmiştir. Barış Gücü'nün bölgeye yerleştirilmesinin ardından Osetler bağımsızlık referandumu düzenlemiş ve bağımsızlığa "evet" demişlerdir.

1995 yılında değiştirilen Gürcistan Anayasası ise Güney Osetya'nın özerk bölge statüsünü resmen ortadan kaldırmış ve bölge *Tskhinvali* adıyla doğrudan Gürcistan'a bağlanmıştır³⁹.

2003'te gerçekleştirilen Gül Devrimi sonrası iktidara gelen Mihail Saakaşvili, Güney Osetya sorununun çözümü için öncelikli olarak ekonomik yakınlaşmayı ön plana sürmüştür. Temmuz 2005'te ise, Gürcistan tarafından ortaya konan bir yol haritası ile Güney Osetya Sorunu'nun çözümüne yönelik bir umut doğmuştur. Ne var ki, gerek Gürcü çözüm planının siyasal taleplere cevap verme konusunda oldukça yetersiz kalması, gerekse de Güney Osetya Yönetimi'nin bağımsızlık ya da Kuzey

³⁸ Fırat Karabayram, **Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası**, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2007, ss. 184-185.

³⁹ Ufuk Tavkul, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002, s. 81.

Osetya ile birleşme dışında hiçbir çözüme açık olmamasından dolayı, barış çabalarında fazla bir ilerleme sağlanamamıştır⁴⁰. ABD Yönetimi'nin, Batı yanlısı Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne verdiği destek ve buna karşılık olarak da Rusya'nın Güney Osetya'ya destek vaadinde bulunması, Gürcü-Oset geriliminin daha da yükselmesine neden olmuş ve ABD önderliğindeki Avro-Atlantik Dünyası'nın kendisine destek olacağına inanan Gürcü lider Saakaşvili'nin, Güney Osetya-Gürcistan sınırındaki Oset köylerine saldırı emri vermesinin ardından Gürcü kuvvetleri Tskhinvali üzerine yürümeye başlamıştır. Gürcü Ordusu'nun bu harekâta girişmesi, Güney Osetya'ya destek olacağı vaadinde bulunan ve Batı yanlısı Mihail Saakaşvili'yi iktidardan uzaklaştırmak isteyen Rusya'nın, Güney Osetya'ya asker sokması ile sonuçlanmıştır. Ağustos 2008'de ortaya çıkan bu çatışma bittiğinde Gürcü Ordusu, Tiflis yakınlarına kadar geri çekilmiş bulunuyordu⁴¹.

Rusya, Ağustos 2008 Savaşı'nın ardından Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıdığını ve bu ülkeye askeri, siyasi ve ekonomik destek vereceğini açıklamasına rağmen, Güney Osetya ile Kuzey Osetya'nın birleştirilmesini isteyen Oset liderlere karşı çıkmaktadır. Çünkü birleşmiş bir Osetya, bağımsızlık arayışlarına girerek Rusya'nın başına bela olabilecektir. Rusya, Güney Osetya'nın kendisine bağlanması durumunda Gürcistan'a karşı elinde tuttuğu baskı unsurlarından birini de kaybedebilecektir⁴². Öte yandan, Rusya, Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıyarak ABD önderliğindeki Batı'ya ve onu takip eden Gürcülere de önemli bir mesaj vermiş ve Güney Kafkasya'da iplerin kendi elinde olduğunu göstermiştir.

2.1.3.3. Abhazya

Gürcistan'ın bağımsızlığının ardından ortaya çıkan etno-kültürel çatışma ve iç savaş gerçekliği, bu ülkenin geleceğine hâkim olacağı düşünülen çok etnikli işbirliği ve çoğulcu bir siyasi yapı beklentilerini ortadan kaldırmıştır⁴³. Çünkü hem Gürcü

---

⁴⁰ Mark David Simakovsky, "US Diplomacy Strives to Keep South Ossetia Conflict in Check", **Eurasia Insight**, September 30, 2005.

⁴¹ Kasım, **Soğuk Savaş...**, s. 214.

⁴² Armağan Kuloğlu, "Türkiye Kafkasya'yı İhmal Etmemeli", **Stratejik Analiz**, C.5, No.53, 2004, s. 10.

⁴³ Stephen F. Jones, "Georgia: The Trauma of Statehood", Ed. by Ian Bremmer and Ray Taras, **New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, p. 505.

Yönetimi hem de etnik azınlıklar kendi ulusal özgürlükleri için mücadele etmeye ve çatışmaya başlamışlardır. Bu küçük Güney Kafkas Cumhuriyeti'nden ayrılma talep eden bir diğer bölge de Abhazya olmuştur.

Harita 3: Abhazya

(Kaynak: <http://www.bbc.co.uk>)

1921 yılında oluşturulan Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, aynı yıl Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile birlik antlaşması imzalamış ve SSCB içerisinde yer almıştır. 1925 yılında ilan edilen Abhazya Anayasası, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olduğunu ve kendi isteği ile katıldığı SSCB'den yine kendi isteği ile ayrılabilceğini belirtmektedir⁴⁴. Günümüzde, Abhazya Yönetimi'nin en fazla üzerinde durduğu hukuksal meşruiyet noktası da bu ayrılık hakkı olmaktadır.

Ne var ki, SSCB'de Gürcü kökenli *Josef Stalin*'in iktidara gelmiş olması Abhazya için büyük bir sorun yaratacaktır. Stalin'in isteğiyle, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 1931 yılında Gürcistan'a bağlı otonom bir bölge haline getirilmiştir⁴⁵. Daha sonrasında ise, tüm SSCB topraklarında olduğu gibi, Abhazya'da da toplumsal mühendislik devreye sokulmuş ve bölgenin Gürcüleştirilmesi ve Abhaz ulusal kimliğinin zayıflatılabilmesi için çalışmalara girişilmiştir.

⁴⁴ Mert, *Türkiye'nin...*, s. 52.

⁴⁵ "The Georgian-Abkhaz Conflict: Past, Present, Future", *JRL Research and Analytical Supplement*, Special Edition, No.24, May 2004, (Çevrimiçi) <http://www.cdi.org/russia/johnson/8226.cfm>, 22 Temmuz 2010.

Abhazya Özerk Yönetimi, Sovyetler Birliği dağılmadan hemen önce, Gürcistan'dan ayrıldığını açıklamış ve 1992 yılında da 1925 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koyarak Abhazya'yı egemen bir devlet olarak ilan etmiştir. Ne var ki, bu açıklama Abhazya'da askeri çatışmaların başlamasını da beraberinde getirmiştir. Zira Abhazya nüfusunun yaklaşık olarak yarısını etnik Gürcüler oluşturuyordu. Bağımsızlık sonrası ilan edilen Gürcü Anayasası'nda devletin üniter bir yapıya sahip olacağını kesin bir dille açıklanması, Abhazların huzursuzluğunu daha da arttırmıştır⁴⁶.

Gürcistan'ın kuzeybatısında yer alan ve Batı Gürcistan'ın en uç noktası diyebileceğimiz Abhazya'nın⁴⁷, Gürcü Yönetimi'ni tanımamak yönünde kararlar alması ve 1925 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koyduğunu açıklaması, Gürcü milliyetçilerini harekete geçirmiş ve Gürcü lider *Gamsakhurdiya*'nın emri ile Gürcü Ordusu Abhazya'ya yürümüştür. 1992 yılında Gürcü Ordusu'nun Abhazya'ya girmesi ile çatışmalar şiddetlenmiş ve çok sayıda etnik Gürcü bölgeden kaçmak zorunda kalmıştır. BM Müdahalesi'nin gecikmesi, Gürcü-Abhaz Çatışması'nın geleceğinin tamamıyla Rusya'nın alacağı inisiyatifte bağlı hale gelmesine neden olmuştur. Rus Devlet Başkanı *Boris Yeltsin*'in girişimleri ile ateşkes sağlansa da (Soçi Antlaşması-1993) çatışmalar tam anlamıyla durmamış ve Gürcü kuvvetleri yenilerek *Sohum*'u terk etmişlerdir.

Gürcistan'ın BDT'ye katılmayı kabul etmesi ve Abhazya kuvvetlerinin bölgeye tamamen hâkim olmasının ardından, Rusya, Abhazların daha da ileri gitmemesi ve Gürcistan'ın daha fazla ezilmemesi için Abhazya üzerinde baskı uygulamaya başlamıştır. Rusya'dan Abhazya'ya giden elektrik akışının kesilmesi, Rusya'nın Çeçenistan Sorunu'nu ileri sürerek Abhazya Sınırı'nı kapatması ve bölgeye denizden abluka uygulaması, Abhazlar ve Gürcüler arasında kesin bir ateşkes antlaşmasının imzalanmasını beraberinde getirmiştir. 4 Nisan 1994 tarihinde imzalanan "*Gürcistan ve Abhazya Çatışmasında Politik Çözüm için Öneriler Deklarasyonu*" ile Abhazya'nın ayrı bir anayasaya, parlamentoya, hükümete, marşa

---

⁴⁶ Revaz Gachechiladze, "Making of the New Georgia: Development Factors-Pluses and Minuses", **Caucasian Regional Studies**, Vol.3, Issue 1, 1998.

⁴⁷ Yuri Siharulidze et al. , "Abhazlar ve Abhazya", Der. Hayri Hayrioğlu, **Trabzon'dan Abhazyaya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri**, İstanbul, Sorun Yayınları, 1.Baskı, 1998, s. 137.

ve bayrağa sahip olması kararlaştırılmış, Gürcistan ile Abhazya'nın dış politika, dış ekonomik ilişkiler, gümrükler, sınır güvenliği, enerji ulaşımı ve çevre konusunda ortak hareket edecekleri belirtilmiştir. Aynı deklarasyona göre, Gürcistan ile Abhazya'yı ayıran *İnguri Nehri Bölgesi*'ne 2.500 BDT Barış Gücü Askeri yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁸. Abhazya Yönetimi, bu deklarasyonun imzalanmasının ardından Kasım 1994'te bir anayasa değişikliği yapmış ve Abhazya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu durum, ne Gürcistan ne Rusya ne de BM tarafından tanınmamıştır. BM'ye üye olan tüm ülkeler Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne olan desteklerini vurgulamışlardır.

Bu dönemde Abhazya, ortak bir devlet yapısı içerisinde Gürcistan ile birleşme olasılığı üzerinde durmuştur. Fakat bu yapı içerisinde özerk bir statüyü kabul etmeyeceğini ve ortak devlet yapısı çerçevesinde dış politika, savunma, ekonomi, sınır güvenliği ve gümrük ilişkileri alanlarıyla sınırlı bir ilişkiyi kabul edebileceğini belirtmiştir. Gürcistan ise federal bir temelde oluşturulacak özerk bir Abhazya yaratmayı hedeflemiştir.

Gürcü lider Mihail Saakaşvili'nin, başta ABD olmak üzere Batı'dan aldığı siyasal ve askeri desteğe güvenerek 2006 yılında *Yukarı Kodor Vadisi*'ne Gürcü askerlerini sokması ile Gürcistan ve Abhazya arasındaki ipler tamamen kopmuştur. Gürcistan, Nisan 2008'de, Rusya'yı Abhazya üzerinde uçan bir insansız Gürcü uçağını düşürmekle suçlamış, buna karşılık Rusya da bölgedeki asker sayısını arttırmıştır. Gürcü kuvvetlerinin Güney Osetya'ya saldırma girişiminde bulunması ve Rusya'nın hem Güney Osetya'yı hem de Abhazya'yı korumak amacıyla Gürcistan topraklarına girmesiyle Rusya ile Gürcistan arasında 5 günlük bir savaş yaşanmış ve Rusya, savaş sonrasında hem Güney Osetya'nın hem de Abhazya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Bugün itibarıyla, Abhazya da, tıpkı Güney Osetya gibi, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki Karadeniz odaklı çatışmacı sistemik mücadelenin bir parçası haline gelmiş durumdadır.

---

⁴⁸ Erol Karayel, "Kafkasya'da Etnik Çatışmalar: Sebepler ve Çözümler", **Kafkas Vakfı Bülteni**, Kış 1998, (Çevrimiçi) <http://www.kafkas.org/bgkafkas/etniksorunlar.html> , 22 Temmuz 2010.

2.1.3.4. Kırım

Kırım Yarımadası, 1954 yılında, SSCB Devlet Başkanı *Nikita Kruşçev* tarafından Ukrayna ile Rusya'nın birleşmesinin 300. yıldönümü hediyesi olarak Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. Kırım, Ukrayna'ya bağlandığında nüfusunun çok büyük bir kısmını Ruslar ve Ukraynalılar oluşturuyordu. Bölgedeki Tatar nüfus, 18.yüzyılın sonlarında başlayan göç hareketleri ve daha sonrasında da Rusların uyguladığı zorunlu göç girişimleri (sırasıyla 1854, 1856-1857 ve 1944 yıllarında) neticesinde Kırım'dan ayrılmak zorunda kalmış ve onların Kırım'da bıraktıkları tüm taşınır ve taşınmaz mallar Ruslara ve Ukraynalılara dağıtılmıştır.

Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrası coğrafi anlamda bu ülke içerisinde kalan Kırım Yarımadası, Temmuz 1992'de Rusya ve Ukrayna Parlamentoları arasında yapılan bir anlaşma neticesinde, ekonomik ve kültürel özerkliğe sahip bir bölge olarak Ukrayna'ya bağlı hale getirilmiştir⁴⁹. Kırım, 1996 yılında ilan edilen Ukrayna Anayasası'na göre özerk bir cumhuriyettir. Kendisine ait parlamentosu ve hükümeti vardır. Ne var ki, bu hükümet tarım, turizm ve kamu hizmetleri dışında pek de etkin çalışacak bir yapıya sahip değildir. Ukrayna'nın kendisini üniter bir devlet olarak değerlendirdiği düşünüldüğünde en önemli sorunun Kırım Özerk Cumhuriyeti olduğu ortadadır⁵⁰. Ukrayna, nüfusun çoğunu Rusların oluşturduğu ve bir Rus donanmasına ev sahipliği yapan bu bölgenin kendisinden kopmasını önleyebilmek amacıyla, Kırım'ın siyasal ve yönetsel statüsünü olabildiğince düşük profilli hale getirmeye çabalamıştır.

Bugün Kırım Özerk Cumhuriyeti nüfusunun %60'ını Ruslar oluşturmaktadır. Ukraynalılar %25 ve Kırım Tatarları da %13'lük bir nüfusa sahiptirler. Kırım'ın toplam nüfusu ise 2 milyon kadardır. Kırım Tatarları'nın yeniden anavatanlarına dönüş süreci Ukrayna'nın bağımsızlığı ile başlamıştır ve bugün de sürmektedir. 1990'lı yıllar boyunca yaklaşık 250 bin Tatar'ın Kırım'a geri döndüğü

---

⁴⁹ Grigory Perepelitsa, "Military and Naval Balance in the Black Sea Region", Ed. by Oleksander Pavliuk, Ivanna Klympush-Tsintsadze, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004, p. 199.

⁵⁰ Kemal Olçar, **Karadeniz Politikaları ve Rusya-Ukrayna Stratejik İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 365.

düşünüldüğünde bölgede ciddi sorunların ortaya çıktığı söylenebilir. Zira anayurtlarına geri dönen Tatarlar, *Kırım Tatar Milli Meclisi*'ni oluşturmuş ve siyasi hakları ile eski mallarını geri almanın çabası içerisinde girmişlerdir. Buna rağmen Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde ayrılıkçı söylemler içerisinde bulunanlar Tatarlar değildir. Zira onlar, bölgenin Rusya'ya bağlanmasına karşı çıkmakta ve çoğulcu bir yönetsel anlayış geliştirilerek Ukrayna'ya bağlı kalmasını arzulamaktadırlar.

Harita 4: Kırım

(Kaynak: <http://www.bbc.co.uk>)

Kırım'da, Ukrayna'dan ayrılmayı ve Rusya'ya bağlanmayı savunan kesim Ruslardır. Kırım Rusları, yaklaşık 40 adet toplumsal ve politik organizasyon oluşturmuşlardır ve bu organizasyonların çok büyük bir kısmı Rus milliyetçiliğini tetikleyen ve bölgenin derhal Rusya'ya bağlanmasını isteyen bir siyasi ajandaya sahiptir. Bu organizasyonlardan bazıları; Rus Topluluğu, Kırım'ın Rus Topluluğu ve Kırım'da iktidarda bulunan Rus Bloğu'dur⁵¹.

Kırım'da ayrılıkçı bir Rus hareketinin bulunması, Rusya'ya Ukrayna üzerinde siyasi baskı uygulamak konusunda önemli bir koz vermektedir⁵². Ukrayna'da 2005 yılında gerçekleşen Turuncu Devrim ile iktidara gelen Batı yanlısı yönetimin en önemli sorunlarından biri de Kırım'da etkinliği giderek artan ayrılıkçı söylem ve Rusya'nın resmen olmasa da bu söylemlere destek vermesi idi.

⁵¹ Igor Semyvolos, "İslamiyet, Ortodoksluk ve Kırım'da Devlet", **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009.

⁵² Stephen Larrabee, "Russia, Ukraine and Central Europe: The Return of Geopolitics", **Journal of International Affairs**, Spring/Summer 2010, Vol.63, No.2, p. 42.

Kırım'ın Ukrayna'dan yönetsel manada farklılaşmasının altında yatan en önemli nedenlerden biri de *Sivastopol*'de bulunan Rus deniz üssüdür. Sivastopol'de bulunan Rus deniz üssünün statüsü 1997'de yapılan aynı antlaşma ise belirlenmişti. Buna göre Rusya'nın Karadeniz Donanması 2017'ye kadar Sivastopol'de bulunabilecekti⁵³. Ne var ki, 2005 yılından sonra Ukrayna ile Rusya'nın arasının açılması, Kırım'daki Rus deniz üssünün geleceğini de tehlikeye atmıştı. Çünkü Batı yanlısı Ukraynalı lider *Yushchenko*, bölgedeki Rus üssünün 2017'den itibaren kapatılacağını belirtiyordu. Rusya'nın giderek artan baskısı ve Batılı devletlerin Rusya'nın Ukrayna üzerindeki baskısını azaltacak girişimlerde bulunamamaları neticesinde, 2010 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri sonucunda Rusya yanlısı *Viktor Yanukovic*'in iktidara gelmesi sonrası Rusya-Ukrayna İlişkileri'nin mahiyeti olumlu yönde değişmiştir.

Yanukovic'in iktidara geldikten sonra yaptığı ilk icraatlardan biri Kırım'daki Rus üssünün kullanım süresini uzatmak olmuştur. Yapılan sözleşmeye göre 2017'de bitecek olan Kırım Üssü'nün kullanım hakkı 2042'ye kadar uzatılmış, buna karşılık olarak da Rusya'nın üs için verdiği kira ciddi oranlarda arttırılırken, Rusya'dan Ukrayna'ya verilen doğalgaz fiyatlarında da önümüzdeki 10 yıl için %30'luk bir indirim sağlanmıştır⁵⁴. Yanukovic, yaptığı açıklamalarla Kırım'ın özerk statüsünün daha da güçlendirileceğini belirtmiş, böylece ayrılıkçı Rusları yatıştırmaya çalışmıştır. Kırım'ın statüsü önümüzdeki dönemde de Ukrayna-Rusya İlişkilerini etkileyen en önemli konulardan biri olacaktır. Ukrayna'nın, Rusya'nın isteği dışında, Avro-Atlantik yanlısı bir dış politika izlemeye çalışması halinde, Rusya, Kırım'ı bir baskı aracı olarak kullanmaya devam edebilecektir.

2.1.3.5. Transdinyester

Romanya, Osmanlı'dan bağımsızlığını 1878'de kazanmış ve *Besarabya* da denilen bugünkü Moldova topraklarını 1918'de ilhak etmişti. SSCB'nin kuruluşu ve Besarabya'nın Romanya tarafından ilhak edilmesini kabul etmeyişinin ardından, 1924 yılında Ukrayna'nın batısında kalan bölgede, Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlar ve Doğu

⁵³ Ibid., p. 41.

⁵⁴ Fehim Taştekin, "Potemkin'in Dönüşü", **Radikal**, 6 Mayıs 2010.

Avrupa'nın neredeyse tamamen Sovyet etki alanı altına girdiği günlerde ise bugünkü Moldova topraklarının da Sovyet egemenliği altına girdiğini görüyoruz. Ne var ki, SSCB, Moldova topraklarında yeni bir düzenlemeye gitmiş ve ülkenin kuzeyi ile güneyi Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanırken, Transdinyester Bölgesi Moldova topraklarında kalmıştır⁵⁵.

Harita 5: Transdinyester

(Kaynak: <http://www.bbc.co.uk>)

SSCB'nin dağılmanın eşiğine gelişi sonrası Transdinyester Bölgesi'nde yaşayanların 2 Eylül 1990 tarihinde, SSCB'ye bağlı bir Moldova Dinyester Cumhuriyeti kurduklarını görüyoruz⁵⁶. Aynı dönemde, Moldova'nın güneyinde yer alan Gagavuzların da Moldova'dan ayrılarak SSCB'ye katıldıklarını ilan ettiklerini biliyoruz. *Gagavuzya*'da yaşayan siyasal-toplumsal önderlerin Gagavuzya'ya kimin egemen olacağı konusunda halkoyuna başvuracaklarını açıklaması ve bu açıklamanın ardından Gagavuzlar ile Moldovalılar arasında askeri çatışmaların başlaması üzerine, Transdinyester'den gelen askerler de Gagavuzların yanında yer almış ve bu durum Transdinyester ile Moldova Hükümeti arasındaki anlaşmazlığı tırmandırarak silahlı çatışmaya vardirmiştir. Çatışmalar 1992 yılında sona ermiş, ardından da Moldova, Rusya, Ukrayna ve Romanya'nın anlaşması ile Rusya Ordusu'nun 14. Tümeni Transdinyester'de konuşlandırılmıştır. Moldova Hükümeti'nin Transdinyester Bölgesi'ni silahsızlandırmak yönündeki girişimlerini arttırması sonrası, Mayıs 1992'de iç savaş yeniden başlamıştır. Bölgeye barışı sağlamak için konuşlandırılmış olan 14. Tümen de bu iç çatışmalar sırasında Transdinyesterli ayrılıkçıların yanında

⁵⁵ "Moldova Dosyası", *Avrasya Bülteni*, Ocak 2004, Sayı 18, s. 8.

⁵⁶ Alkan, *21. Yüzyılın...*, s. 143.

yer almıştır. Yaşanan bu büyük çaplı iç savaşın ardından Moldova Yönetimi'nin Transdinyester üzerindeki hâkimiyetini tamamıyla yitirdiğini görüyoruz. Rusya Federasyonu'na ait 14. Tümen ise hala Transdinyester'de konuşlu durumdadır. Bölgedeki Rus etkinliğini en iyi gösteren simgelerden biri bu askeri kuvvettir⁵⁷.

Temmuz 1992'de yapılan ateşkes antlaşmasına göre, Transdinyester'in kendi geleceğini kendisinin belirleme hakkı olduğu belirtilmiş, ancak bunun Moldova'nın tamamı tarafından kabul edilirse geçerli olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, Moldova, Transdinyester ve Rus askerlerinden oluşan bir barış gücünün oluşturulması kararlaştırılmış ve bu barış gücünün Moldova-Transdinyester Sınırına yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁸.

Siyasal analistler, Transdinyester Cumhuriyeti'nin Moldova'dan kopmak istemesinin asıl nedeninin artan *Rumen milliyetçiliği* olduğunu iddia etmektedirler. 1989 yılında Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde yapılan bir anayasa değişikliği ile Moldova yurttaşlarının *Kiril Alfabeti* yerine *Latin Alfabeti* kullanacaklarının belirtilmesi ve Moldova yurttaşlarının hepsinin hem Rumence hem de Rusça'yı okuyup yazabilecek duruma gelmelerinin zorunlu hale getirilmesi, özellikle Rus ve Ukrayna kökenli Moldovalılar arasında artan Rumen milliyetçiliğinin bir simgesi olarak kabul edilmiştir⁵⁹. *Stuart Kaufman*'a göre de Moldova-Transdinyester Savaşı bir etnik mücadelenin ürünüdür⁶⁰.

Transdinyester'in toplam nüfusu 533 bindir. Bölge, Moldova topraklarının yaklaşık olarak %8'ini oluşturmasına karşın tüm Moldova sanayi üretiminin %40'ını karşılamaktadır. Transdinyester Nüfusu'nun %58'sini Slavlar (Ruslar ve

---

⁵⁷ W. Alejandro Sanchez, "The Frozen Southeast: How the Moldova Transnistria Question Has Become a European Geo-Security Issue", **The Journal of Slavic Military Studies**, Vol.22, No.2, 2009, p.157.

⁵⁸ Steven Roper, "Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia", **Regional&Federal Studies**, Vol. 11, Issue 3, 2000, pp. 101-122.

⁵⁹ Claus Neukirch, "Transnistria and Moldova: Cold Peace at the Dniestr", **Helsinki Monitor** 2, 2001, p.123.

⁶⁰ Stuart Kaufman, "Spiraling to Ethnic War: Elite, Masses and Moscow in Moldova's Civil War", **International Security**, Vol.21, No.2, Autumn 1996, p.157.

Ukraynalılar), %33'ünü de Moldovalılar (Rumenler) oluşturmaktadır. Nüfusun geri kalanı ise Bulgar, Polonyalı, Yahudi, Gagavuz ve Almanlardan oluşmaktadır⁶¹.

AGİT, 1993 yılında Transdinyester Sorunu'nu çözmek amacıyla Kişinev ile temaslarda bulunmaya başlamıştır. Bu örgüt, sorunun çözümü konusunda neredeyse hiçbir ilerleme sağlayamamış olmasına karşın, iki taraf arasında diyalog ortamı kurduğu için önemli görülmektedir. Sorunun bir çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla daha sonraki dönemlerde birçok zirve toplantısı daha gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri; Odessa, Kiev ve İstanbul Zirveleri'dir. Bu görüşmelerde, iki taraf arasındaki sınır bölgesinde bulunan askeri kuvvetlerin sayısının azaltılması ve 1991-1992 yılları arasında yaşanan iç savaş esnasında yıkılan köprülerin onarılması konusunda birtakım ilerlemeler kaydedilse de, sorunun özü üzerinde hiçbir anlaşma belirtisi görülmemiştir.

Transdinyester Bölgesi ile ilgilenen bir diğer bölge ülkesi de Ukrayna'dır. Transdinyester Bölgesi nüfusunun neredeyse 1/5'ini Ukraynalılar oluşturmaktadır. Buna karşın, Ukrayna'nın Transdinyester'deki ayrılıkçı harekete destek vermediğini ve Moldova'nın toprak bütünlüğünü desteklediğini görüyoruz. Bunun en önemli nedeni ise Ukrayna'nın da benzer bir soruna haiz olmasıdır. Rusya, Transdinyester'i Moldova'ya karşı kullanırken, Kırım'ı da Ukrayna'ya karşı kullanmaktadır. Ukrayna'nın Transdinyester'deki ayrılıkçı harekete destek vermesi Kırım'daki ayrılıkçılara emsal teşkil edeceği için, bu ülkenin Moldova'nın yanında yer aldığını görüyoruz. Transdinyester Sorunu'nun çözülebilmesi neredeyse tamamıyla Rusya'ya bağlı görünmektedir. Rusya, Transdinyester Sorunu'nun, bu bölgeye verilecek özel bir statü ile çözülebileceğini ancak bu çözümün yaşayabilmesi için Moldova'nın 'tarafsız' bir dış politika izlemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durum, Moldova'nın son dönemlerde NATO ile yakınlaşmaya başlamasının Rusya tarafından endişe ile izlendiğini göstermektedir. Rusya, "arka bahçesinde" Batı etkisine girmiş, NATO üyesi ve AB yolunda bir Moldova görmek istememektedir.

Rusya, kendi etkinliğini görüşmelerde daha etkin bir şekilde kullanabilmek için 5+2 görüşmelerinden çok Kişinev ile *Tiraspol*'ün doğrudan görüşmelerde

---

⁶¹ "Pridnestrovie's Population", (Çevrimiçi) <http://pridnestrovie.net/population.html> , 26 Temmuz 2010.

bulunmasını ve kendisinin de arabulucu olmasını arzulamaktadır. Çünkü 5+2 görüşmeleri çok sayıda aktörün soruna müdahil olmasına (AGİT, AB, ABD, Rusya, Ukrayna, Kişinev ve Tiraspol) yol açmakta ve bu durum Rusya'nın elini zayıflatmaktadır⁶².

Transdinyester Sorunu, daha uzun bir dönem Moldova'nın geleceğini zehirlemeye devam edecek gibi görünmektedir. Moldova, Rusya Federasyonu'nun hegemonyasına girmemek için Batı'ya yakınlaştıkça⁶³, Rusya, Moldova'yı kontrol altına alabilmek ve bu ülkenin kendi istediği şekilde hareket etmesini sağlayabilmek için Transdinyester Sorunu'nu kullanmaya çalışacaktır.

2.1.3.6. Kosova

17 Şubat 2008 tarihinde Sırbistan'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiş olan Kosova, Sırbistan'ın güneybatısında, 2 milyondan biraz daha fazla nüfusa sahip olan bir bölgedir. Nüfusunun yaklaşık olarak %90'ını Arnavutların oluşturduğu Kosova'nın kuzey kesiminde kayda değer bir Sırp azınlık yaşamaktadır. Kosova, 10.900 kilometrekarelik yüzölçümü ile oldukça küçük bir toprak parçasıdır⁶⁴. Bu küçük toprak parçası, Sırp ve Arnavut milliyetçiliklerinin çarpışma noktası olduğu için bugün olduğu kadar ileride de dikkat edilmesi gereken bir coğrafyayı ifade etmektedir⁶⁵.

---

⁶² Vladimir Socor, "Transnistria Remains the Only Really Frozen Conflict", ACUS, January 26, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.acus.org>, 27 Temmuz 2010.

⁶³ Utku Yapıcı, "Moldova'da Yükselen Rus Etkisi", *Cumhuriyet Strateji*, 1 Ocak 2007, ss.16-17.

⁶⁴ Miranda Vickers, *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*, New York, Columbia University Press, 1998, p.15.

⁶⁵ Muhammet Kullashi, "The Kosovo Problem and the Disintegration of Yugoslavia", *Balkans: A Mirror of the New International Order*, Ed. by Günay Göksu Özdoğan and Kemali Saybaşıllı, İstanbul, 1995, pp.167-168.

Harita 6: Kosova

(Kaynak: <http://www.bbc.co.uk>)

Kosova, 1946 yılından 1974 yılına kadar otonom bir bölge olarak Federe Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı kalmıştır. Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin 1974 tarihinde kabul ettiği anayasaya göre, bu ülke 6 federe cumhuriyet ve 2 özerk bölgeden oluşan bir federasyon olarak yeniden biçimlendirilmiştir. Arnavutların çoğunlukta olduğu Kosova ise Macarların çoğunlukta olduğu *Voyvodina* ile birlikte özerk bölge statüsü elde etmiştir. Tito, bu anayasayı ilan ederken, çok uluslu Yugoslavya'da 1960'lardan itibaren kendisini göstermiş olan etnik temelli siyasal krizleri aşmayı amaçlamıştır. Tito, Kosova ve *Voyvodina*'ya *cumhuriyet* statüsü vermemiştir. Zira Yugoslavya'yı oluşturan diğer halkların aksine, Arnavut ve Macarların, Yugoslavya dışında kurulmuş birer anavatan devletleri vardı. Yugoslav Anayasası'na göre, federe devletlerin "kendi kaderini tayin" hakkı saklı tutulmasına karşın, Arnavut ve Macarların çoğunluğu oluşturduğu Kosova ve *Voyvodina*'ya bu hak tanınmamıştır⁶⁶. Nitekim Tito, bu halkların ileride bir gün Yugoslavya'dan ayrılıp kendi ana devletleri ile birleşmek isteyeceklerinden çekinmişti.

Tito'nun ölümü ve Yugoslavya'da Sırp etkinliğinin artması ile birlikte Kosova'nın, 1974 Anayasası ile yaratılmış özerklik statüsünün içi boşaltılmaya çalışılmış ve özellikle 1986 yılından sonra Kosova'da Sırp siyasal etkinliği artmıştır⁶⁷. Sırpların daha merkeziyetçi bir yapı oluşturulmasını arzulaması,

⁶⁶ Şule Kut, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.150.

⁶⁷ Hüseyin Emiroğlu, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kosova Sorunu**, Ankara, Orient Yayıncılık, 2006, s.95.

Slobodan Milosevic gibi Sırp milliyetçisi bir ismin Sırbistan’da iktidara gelmesi ve yaşanan toplumsal-yönetimsel krizlerin ardından, 1974 tarihli Yugoslav Anayasası’nın “yerinden yönetimi” esas alan yapısının ortadan kaldırılmaya çalışıldığını görüyoruz. Yapılan anayasa değişiklikleri sonrası Kosova ve Voyvodina’nın özerk bölge statüsü kaldırılmış ve bu bölgeler doğrudan Sırbistan’a bağlanmıştır.

Belgrad, Kosova Parlamentosu’nu kapatınca, kapatılan parlamentonun Arnavut milletvekilleri, 2 Temmuz 1990’da Kosova’nın bağımsızlığını ilan ettiler. Bu bağımsızlık, doğrudan birlikten ayrılmayı içermiyordu⁶⁸. Buna göre, devlet başkanlığına *İbrahim Rugova*’nın getirildiği Kosova Cumhuriyeti, Yugoslavya Birliği içerisinde diğer cumhuriyetlerle eşit bir devlet statüsünü elde edecekti. Ne var ki, Arnavutların bu girişimi Sırpların egemen olduğu Yugoslavya yönetimini kızdırmış ve bağımsızlık kararı kabul edilmediği gibi, bölgeye askeri birlikler gönderilmiştir.

1991 yılının ikinci yarısından itibaren Yugoslavya’nın parçalanması ve 1974 Anayasası’na göre birlikten ayrılma hakkı olan federe devletlerin (Karadağ dışında) bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından, Sırpların milliyetçi duyguları daha da kabarmış ve özellikle Kosovalı Arnavutlara uyguladıkları baskıyı daha da arttırmışlardır. Kosovalı Arnavutlar ise bu baskılara karşı sivil itaatsizlik politikası izlemişler ve Kosova’da kendi paralel devletlerini kurmuşlardır⁶⁹.

1997 yılına kadar sivil itaatsizlik politikası gütmüş olan Kosovalı Arnavutlar, bu yıl içerisinde *Kosova Kurtuluş Ordusu* (Ushtria Çlirimtare e Kosoves-UÇK)’nu kurarak mücadeleyi silahlı boyuta taşımışlardır. 1997-1999 arası Kosova’da Sırp (Yugoslav) Ordusu ile UÇK arasında sürekli bir çatışma ve terör dönemini yansıtmaktadır. Ciddi insan hakları ihlalleri, toplu göçler ve katliamlar sonrası uluslararası aktörler gözlerini Kosova’ya çevirmişler ve Bosna-Hersek’te yaşanan vahşetin aynısının Kosova’da da yaşanmaması için Sırpı uyarılmışlardır. BM gözetiminde Sırp ve Kosovalı Arnavutlar arasında gerçekleştirilen *Rambouillet Görüşmeleri*’nden de bir netice çıkmayıp bölgede çatışmalar devam edince, NATO,

⁶⁸ Halil Akman, **Paylaşılmayan Balkanlar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s.231.

⁶⁹ Noel Malcolm, **Kosovo: A Short History**, London, Macmillan Publishing, 1998.

24 Mart-11 Haziran 1999 tarihleri arasında bölgeye askeri müdahalede bulunmuş ve Sırbistan'ı barış masasına oturmaya mecbur duruma getirmiştir⁷⁰. Rusya ve Çin'in, Sırpların yanında olması ve bu nedenle BM Güvenlik Konseyi'nden Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan)'ne saldırı kararının çıkarılamaması da durumu değiştirmemiştir. 1999 sonrası BM tarafından alınan 1244 sayılı karar ile Kosova'nın Yugoslavya'ya bağlı olduğu kabul edilmesine karşın bölgede *UNMIK* adlı bir BM misyonu yaratılmış ve Kosova'nın siyasal ve toplumsal yapılanması, bu uluslararası yönetime devredilmiştir⁷¹.

UNMIK Yönetimi, Kosova'daki çatışmaları sonlandırmış ancak soruna bir çözüm bulunmasını sağlayamamıştır. Bunun en önemli nedeni, tarafların Kosova konusunda ortak bir noktada buluşamamış olmalarıydı. Milosevic'in iktidardan uzaklaştırılması sonrası çok daha makul bir çizgi izliyor olsa da, Sırp Yönetimi, Kosova'nın bağımsızlığını asla kabul edemeyeceğini ve bu bölgeye ancak özerklik verebileceğini ilan etmesine karşın, ABD ve AB'nin çoğu üyesinin desteğini almış olan Kosova Arnavutları, bölgenin yeniden Sırbistan'a bağlanmasını kabul edemeyeceklerini ilan etmişlerdi. Kosova Sorunu, Rusya ile AB ve ABD'nin Balkanlar'da yaptıkları sistemik nüfuz mücadelesini yansıtan bir olay olarak da görülmelidir. Zira ABD, AB'nin de yardımı ile Balkanlar'da etkinliğini arttırmaya çabalarırken, Rusya da bölgede mevcut olan etkisini kaybetmemeye çalışıyordu. Ne var ki, Kosova'nın 2008 yılında ilan ettiği bağımsızlık ve bu bağımsızlığın BM tarafından resmen tanınmamasına karşın 22 AB üyesi ve 52 BM üyesi ülke tarafından tanınması⁷², ABD-AB ortaklığının Balkanlar'da Rus etkinliğini sınırladığını göstermektedir.

Kosova'nın 17 Şubat 2008'de ilan ettiği bağımsızlığın ardından üzerinde en çok durulan konu, bu bağımsızlığın diğer ayrılıkçı bölgeler üzerinde yaratacağı etki olmuştur. Zira Kosova'nın bağımsızlığı uluslararası hukukun en temel maddelerinden biri olan "*devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine*" aykırı olarak

---

⁷⁰ Akman, **Paylaşılmayan...**, p. 233.

⁷¹ T.B. Knudsen, Bagge Laustsen, **Kosovo Between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and Trusteeship**, London, Routledge Publishing, 2006.

⁷² Christian Axboe Nielsen, "The Kosovo Precedent and the Rhetorical Deployment of Former Yugoslav Analogies in the Case of Abkhazia and South Ossetia", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.1-2, March-June 2009, pp. 171-189.

gerçekleşmiştir. Ayrıca, Kosovalı Arnavutların sürekli olarak üzerinde durduğu 1974 tarihli Yugoslavya Anayasası'na da aykırı olan bu bağımsızlık, halkların ne dereceye kadar kendi kaderlerini belirleyebileceği tartışmasını da beraberinde getirmiştir.

Ne var ki, BM'ye bağlı Uluslararası Adalet Divanı'nın Sırbistan'ın başvurusu üzerine aldığı karar oldukça şaşırtıcıdır. Her zaman devletlerin toprak bütünlüğü ilkesini savunmuş olan bu mahkeme, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuku zedelediğine dair bir karar alarak, hem Sırpaları hem de topraklarında ayrılıkçı hareketler barındıran tüm ülkeleri şaşkına çevirmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın aldığı Kosova kararı, coğrafi bir bölünme konusunda aldığı ilk karar niteliğini taşımaktadır⁷³. BM'nin bir organının, bağımsız bir devlet olarak tanınmayan bir ülke hakkında aldığı bu karar, birçok ayrılıkçı bölgeyi sevindirirken; Rusya, İspanya, Romanya ve Çin gibi ülkeleri telaşlandırmıştır. Zira bu ülkelerin hepsinde merkezi yönetim ile anlaşmazlık içerisinde olan ayrılıkçı bölgeler bulunmaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı'nın küreselleşme akımının mikro milliyetçi söylemlerine alan yaratacak bir emsal olarak ortaya koyduğu Kosova kararı, Abhazya, Güney Osetya, Transdinyester ve Dağlık Karabağ gibi ayrılıkçı bölgelerin geleceğini de etkileyebilir⁷⁴. Bu karar sonrası Geniş Karadeniz Havzası'nın bölgesel geleceğini ve uluslararası sistemin yapısını derinden etkileyebilecek yeni devletlerin ortaya çıkması beklenebilir.

2.1.4. Karadeniz'de Deniz Yetki Alanları Sorunu

Deniz yetki alanları sorunu, Karadeniz'in bir işbirliği ve entegrasyon alanı olmasını zorlaştırmakta ve havza devletleri arasındaki çatışma gerçekliğini yeniden gündeme getirerek saldırgan realist dış politika üretiminin dozunun şiddetlenmesine neden olmaktadır. Bu problem, diğer siyasal, tarihsel ve ekonomik sorunlarla birleşince bölgesel ekonomik ve siyasal işbirliğinin önünü tıkayan önemli bir bariyer halini almaktadır.

⁷³ “Lahey’e Göre Kosova’nın Bağımsızlığı Meşru”, **BBC**, 22 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/07/100722_kosovo_decision.shtml , 30 Temmuz 2010.

⁷⁴ “Adalet Divanı: Kosova’nın Bağımsızlığı Meşru”, **Radikal**, 22 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr> , 30 Temmuz 2010.

Karadeniz, Azak Denizi'ni de içine alacak şekilde Türkiye, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan tarafından çevrilmiş ve açık denizlere Türk Boğazları aracılığıyla bağlanan yarı kapalı bir havza olarak tanımlanmaktadır. 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre kapalı ve yarı kapalı deniz: *“iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize ya da okyanusa dar bir geçitle bağlı olan veya bütünüyle ya da çok büyük bir bölümü ile iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deni zalanı”* şeklinde tanımlanmaktadır⁷⁵.

Bugün Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin karasularının genişliğini 12 mil olarak belirlediğini ve münhasır ekonomik bölgeler oluşturduğunu görüyoruz⁷⁶. Karadeniz'in en önemli özelliklerinden biri de karşılıklı sahillerin oldukça uzak olması nedeniyle komşu devletlerin yalnızca deniz yan sınırlarının olmasıdır⁷⁷. Bu deniz yan sınırları da, birtakım sorunlara rağmen, kıyı devletleri arasındaki ikili antlaşmalar ile belirlenmiştir. Örneğin, Türkiye 1982 tarihli karasuları kanunu ile Türk karasularının genişliğini 6 mil olarak belirlemiş olmasına karşın, aynı kanuna eklediği bir madde ile belirli denizlerde, o denizin ya da denizlerin özellikleri göz önünde bulundurularak ve hakkaniyet ölçütleri çerçevesinde karasuları genişliğinin arttırılabileceğini belirtmiştir. Nitekim Türkiye ile SSCB, bu kanun çıkmadan önce, 11 Eylül 1980'de, Tiflis'te yaptıkları bir antlaşma ile her iki ülkenin Karadeniz'deki karasularını 12 mil olarak tespit etmişlerdir. Bakanlar Kurulu, bu antlaşmayı 1981 yılında onaylamıştır⁷⁸.

SSCB'nin dağılması sonrası Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin sayısı artmış olmasına karşın, Karadeniz'de karasuları sınırınının 12 deniz mili olmasına dair

⁷⁵ Şule Güneş, “Kapalı ve Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991, ss. 20-30.

⁷⁶ Münhasır Ekonomik Bölge, bir kıyı devletinin karasuları esas çizgisinden başlayarak 200 mile kadar uzayan ve bu devletin karasuları dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altında belirtilen kıyı devletinin ayrıcalıklı iktisadi haklara ve yetkilere sahip olduğu deniz alanıdır. Karadeniz'de münhasır ekonomik bölge uygulaması vardır. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için, bkz. Burak Akçapar, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.51, No.1-4, Ocak-Aralık 1996, ss. 19-42.

⁷⁷ Jale Nur Ece, “Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları”, **ORSAM**, Rapor No: 28, Şubat 2011, s. 11.

⁷⁸ Alkan, **21.Yüzyılın...**, s. 104.

antlaşmada herhangi bir değişiklik olmamıştır. SSCB'nin halefi olan devletler de aynı antlaşmaya bağlı kalacaklarını belirtmişlerdir.

Bugün Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'ı ilgilendiren en önemli mesele Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgelerin sınırlandırılmasına ilişkin ortaya çıkmaktadır. Zira üç ülkenin sınırdış olduğu belli bir deniz alanında henüz kesin bir sınırlandırmaya gidilmemiştir. Türkiye ile Bulgaristan arasında, iki ülke sınırında bulunan münhasır ekonomik bölgeye ilişkin birtakım görüşmeler yürütülmüş olsa da, bu konuda henüz net bir sonuca varılabilmemiş değildir. Zaten bu sınırlandırmanın yapılabilmesi için Romanya'nın da bu görüşmelere dâhil olması gerekmektedir.

Bu üç devletin dışında Karadeniz'de yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin olarak bazı adaların statüsünün de sorun yarattığını görüyoruz. Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan *Tuzla Adası Krizi* bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Tuzla Adası, Karadeniz'in kuzeyinde yer alan ve bu denizin bir devamı niteliğindeki Azak Denizi'ne giriş kapısı olan *Kerç Boğazı*'nda yer almaktadır. Azak Denizi, Rusya ve Ukrayna arasında paylaşılan bir deniz olduğu için, bu denize girişi sağlayan tek kapı olan Kerç Boğazı'nın önemi artmaktadır. Nitekim bu boğazın doğusu Rusya, batısı ise Ukrayna'nın egemenliği altındadır. Rusya, Kerç Boğazı'nın ortak kullanım altında olduğunu ileri sürmesine karşın, Ukrayna, SSCB dönemindeki uygulamayı savunarak Kerç Boğazı üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmek istemektedir. Tuzla Adası ise, Kerç Boğazı'nın tam ortasında yer alan oldukça küçük bir toprak parçasını ifade etmektedir. 2003 yılına kadar bu küçük adanın Ukrayna egemenliğinde olduğu belirtiliyor olmasına karşın, Rusya bu tarihte Kerç Boğazı'nda bulunan Tuzla Adası'na doğru bir bent inşa etmeye başlamış, Ukrayna'nın itirazı üzerine de, bu ülkeden, adanın Ukrayna'ya ait olduğunu ispat etmesini istemiştir. Rusya için önemli olan Tuzla Adası'nın statüsü değil, Kerç Boğazı'nın ortak kullanımda olduğunu Ukrayna'ya kabul ettirmek ve bu boğazdan geçecek askeri gemilerin seyri konusunda karar alma hakkını elde etmektir. Zira Rusya'nın tezi kabul görmezse, bu ülke Azak Denizi'ndeki limanlarını koruyabilmek için yeni askeri tedbirler almak zorunda kalacaktır⁷⁹.

---

⁷⁹ İlyas Kamalov, "Karadeniz Bölgesi'ndeki Bazı Güncel Sorunlar", **Karadeniz Araştırmaları**, C.6, Sayı 21, Bahar 2009, s. 19.

Ukrayna ve Rusya, Kerç Boğazı ve Tuzla Adası'nın statüsü konusunda barışçıl bir çözüme gidilmesi konusunda anlaşmış olmalarına rağmen, 2004 yılında imzalanan ve Azak Denizi'nin iki ülke arasında bir iç deniz olduğu yönünde bir vurgunun yer aldığı antlaşmanın dışında herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Bugün itibarıyla Azak Denizi'nin paylaşılması, Kerç Boğazı'nın statüsü ve Tuzla Adası'nın siyasal kontrolü anlamında tam bir hukuksal boşluk bulunmaktadır.

Bir başka yetki karmaşası da Ukrayna ile Romanya arasında gerginliğe neden olan *Yılan Adası* konusunda ortaya çıkmıştır. Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü noktanın biraz daha doğusunda, kıyından 44 km. uzaklıkta oldukça küçük (17 hektar büyüklüğünde) bir ada olan Yılan Adası, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında (1948), SSCB baskısı nedeniyle, Romanya tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakılmıştı. Soğuk Savaş'ın bitişi ve Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından Romanya ve Ukrayna arasında sınır antlaşması imzalanmasına karşın, Yılan Adası'nın kimde kalacağına dair bir anlaşmaya varılamamıştı. Ne var ki, adanın geleceği ile ilgili Romanya tarafından Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulmadan önce, bu küçük adada Ukrayna Sahil Koruma mensupları ve onların ailelerinden oluşan 100 kişilik bir nüfus bulunuyordu⁸⁰. Adaya Soğuk Savaş döneminde SSCB tarafından yerleştirilen hava radarı ise tüm Karadeniz'i ve Doğu Akdeniz'i tarayabiliyordu⁸¹.

Yılan Adası'nın Romanya ile Ukrayna arasında bu kadar ciddi bir soruna neden olmasının altında yatan en önemli unsur, ada çevresinde piyasa değeri yaklaşık 23 milyar avro olan 70 milyar metreküplük doğalgaz ve 12 milyon tonluk bir petrol yatağı bulunmasıdır. Romanya, hem SSCB tarafından kendisinden koparılan adayı geri almak hem de 15 yıllık enerji bağımsızlığı sağlayabileceği söylenen bu kaynaklara el koyabilmek için BM'ye bağlı Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur. 2004'te Lahey'de görüşülmeye başlanan sahiplik davası 3 Şubat 2009 günü sonuçlanmış ve UAD, Yılan Adası da dâhil olmak üzere Romanya ile Ukrayna arasında soruna neden olan 12 bin kilometrekarelik deniz sahasının, 9 bin 700

---

⁸⁰ “Kiev ile Bükreş Yılan Adası için kapışıyor”, **Radikal**, 3 Eylül 2008, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=896828> , 25 Mart 2011.

⁸¹ Alkan, **21.Yüzyılın...** , s. 111.

kilometrekarelik kısmını Romanya'ya ait olması gerektiğini açıklamıştır⁸². Böylece 1948'den bu yana Ukrayna'nın kontrolünde olan Yılan Adası'na ilişkin kriz hukuksal anlamda çözülmüş ve Karadeniz'in kuzeybatısındaki bir çatışma riski ortadan kaldırılmıştır.

Karadeniz'de deniz alanlarına ilişkin bir başka yetki karmaşası da siyasal, askeri ve ekonomik anlamda birbirine çok yakın iki müttefik ülke olan Türkiye ile Gürcistan arasında yaşanmaktadır. Gürcistan, resmi olarak kendi topraklarında bulunmasına rağmen fiili olarak bağımsız bir devlet gibi hareket eden ve 2008'de yaşanan Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından Gürcistan'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Abhazya sularına giren gemilere, düzenli olarak "*Gürcü Sularını yasa dışı yollardan geçme*" fiili nedeniyle el koymaktadır. Gürcistan, bugüne kadar, Abhazya'nın Sohum Limanı'na mal götüren Türk, Rus, Ukrayna, Romen, Moldova, İtalyan ve İspanyol uyruklu 100'den fazla gemiye el koymuştur. Bu gemilerden bir kısmı geminin uyruğunda bulunduğu ülkenin itiraz etmesi için gereken sürenin dolması ve gerekli tazminatın da ödenmemesi üzerine Gürcü makamları tarafından müzayede yoluyla satılmıştır. Türk gemileri *Selim I* ve *Şakir Baba 3* de aynı yöntemle satılmışlardır⁸³. Bu sorundan en çok muzdarip olan ülkeler ise Türkiye ve Rusya olmuştur. Nitekim Türkiye, sorunları diplomatik yollarla çözüme kavuşturmak için çabalarken, Rusya gemilere el konulmaya devam edilirse tehlikeli silahlı çatışmaların çıkacağını Gürcü makamlarına bildirmiştir. Hatta Rusya, Abhazya karasularında güvenliği sağlamak için, bölgeye sahil koruma gemisi dahi göndermiştir.

Türkiye ise Gürcistan'ın tutumunu değiştirmek için diplomatik temaslarına hız vermiştir. Nitekim Türkiye'nin Abhazya ile yıllık 100 milyon dolarlık ticaret hacmi bulunmaktadır. Türkiye, Gürcistan tarafından ambargo uygulanan Abhazya'ya, BM'nin destekleyeceği şekilde gıda taşıması gerçekleştirmektedir. Ancak Gürcü makamları, Tiflis Yönetimi'nden izin alınmadan Gürcü karasuları ihlal

---

⁸² Paul Ciocoiu, "ICJ Rules in Favour of Romania in Longstanding Territorial Dispute with Ukraine", **SETIMES**, February 6, 2009, (Çevrimiçi) http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2009/02/06/feature-02, 25 Mart 2011.

⁸³ Burcu Gültekin Punsmann ve Argun Başkan, "Karadeniz'in Bütünleşmesi için Abhazya", **ORSAM**, Rapor No: 8, Aralık 2009, s. 28.

edildiği gerekçesiyle Türk ticaret gemilerine el koymaktadır. Türk gemilerine karşı Gürcü makamlarının gerçekleştirdiği el koyma vakalarını incelediğimizde, birkaç istisna dışında, tüm operasyonların uluslararası sularda gerçekleştirildiğini görüyoruz. Gürcü güvenlik güçleri, Türk gemilerine el koydukları an, uluslararası deniz hukuku kurallarına göre kapatılması yasak olan “yer belirleme cihazını” kapatmakta, bu cihazı ancak Gürcistan karasularına girince açarak, kendi tezlerine dayanak yaratmaktadırlar⁸⁴. Türk gemi mürettebatını tutuklayan, gemileri iade etmek için tazminat isteyen Gürcistan’ın bu tutumu ciddi bir problem yaratmaktadır.

Uluslararası hukuka göre, bir ülkenin kendi karasularından zararsız geçiş yapan gemileri durdurma ve alıkoyma yetkisi yoktur. Zira bu hem uygulanagelen örf ve adet hukukuna hem de BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne aykırıdır. Bu nedenle Gürcistan’ın barışına, düzenine ve güvenliğine direkt olarak zarar vermediği sürece gemiler durdurulup alıkonamaz. Bu gemiler ancak sahildevletinin gümrük, maliye, sağlık ve muhaceret konularındaki kanun ve kurallarına aykırı hareket ediyorsa (kaçakçılık gibi) durdurulabilir. Münhasır ekonomik bölgede ise ancak canlı kaynakların araştırılması, işletilmesi ve muhafazası konularındaki egemen hakların korunabilmesi amacıyla gemiler durdurulabilir. Nitekim Gürcistan örneğinde böyle bir durum söz konusu değildir. Bir ülke başka bir ülkenin gemilerine el koyarsa, belli bir finansal güvence karşılığında gemiyi ve mürettebatı derhal serbest bırakmak zorundadır. Eğer o devlet, verilen tazminatı beğenmezse, kabul etmezse ve gemi ile mürettebatı serbest bırakmayı reddederse, bayrak devleti olayı yargıya götürebilir. Ne var ki, yargıya başvuran ülkenin BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne taraf olması gerekir. Zira başvuru ancak geminin tabii olduğu bayrak devleti tarafından yapılabilir. Türkiye, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne taraf olmadığı için Gürcistan bu konuda avantajlıdır. Ancak Türk firmasına ait geminin bayrak aidiyeti farklı ise, geminin uyruğunda bulunduğu ülke başvuru yapabilir. Örneğin Gürcistan’ın el koyduğu Türk gemisi *Buket*, Panama bayraklı olduğu ve Panama da

---

⁸⁴ Hasan Kanbolat, “Gürcistan Elindeki Türk Gemilerini Bırakıyor” , **ORSAM**, 27 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1354> , 25 Mart 2011.

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olduğu için Panama'nın başvurusu ile sorun çözülmüştür⁸⁵.

Ne var ki, Gürcü Makamları çoğunlukla uluslararası sularda seyreden Türk gemilerine el koymakta ve bu gemilerin nerede olduğunu gösteren otomatik tanıma sistemini de kapatarak gemileri Gürcü limanlarına çekmektedirler. Türk gemisi Buket'in 17 Ağustos 2009 günü saat 03.00'de sinyali kesildiği an Sinop'a 96, Novorossisk'e 111 ve Gürcistan'ın Poti Limanı'na 256 mil uzaklıkta bulunması, Türk gemilerine karşı Gürcistan'ın izlediği düşmanca tutumu göstermektedir⁸⁶. Türk Dışişleri'nin çabaları ile Gürcistan'a çekilen gemiler ve mürettebatları birer birer serbest bırakılsa da Türkiye ile Gürcistan arasında bu konuya ilişkin olarak oluşturulan çalışma grubunun ne denli başarılı olacağı ve Gürcistan'da tam anlamıyla bir alışkanlığa dönüşmüş olan bu tutumu ortadan kaldırıp kaldıramayacağı şimdilik bilinmemektedir.

2.2. Bölgesel İşbirliği Sürecinin Önünü Tıkayan Ekonomik Meseleler

Karadeniz'de oluşturulabilecek kapsayıcı bir bölgesel işbirliği inisiyatifinin en önemli itici güçlerinden biri ekonomi olacaktır. Başarılı olarak görebileceğimiz çok taraflı bölgesel işbirliği projelerinin hemen hepsinin arkasında, ekonomik gereksinimler yatmaktadır. Zira büyük veya küçük olsun, tüm devletlerin karar alma mekanizmalarında etkili olan en önemli kıstas, o devletin ya da devletlerin sahip olduğu nüfusun istekleri ve ihtiyaçlarıdır. İhtiyaçlar denildiği zaman ise, sosyal refah unsuru ve onun altyapısını oluşturan ekonomi faktörü karşımıza çıkmaktadır.

Bugün itibarıyla, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin hemen hepsinin çok ciddi ekonomik problemleri bulunmaktadır. Bu gerçeklik, havza ülkelerinin yönetimlerinin kendi toplumları ile olan ilişkilerine oldukça olumsuz bir şekilde yansımakta ve toplumsal çatışma riskini de ciddi seviyelere vardırmaktadır. Üstelik, havza genelinde görülen farklı ekonomik gelişim seviyeleri ve ekonomi politikaları, havza ülkelerinin ortak bir paydada buluşabilmelerini de engellemekte, ortak

---

⁸⁵ Ece, "Uluslararası...", s. 25.

⁸⁶ Ibid.

sorunlara ortak çözümler yaratabilme ihtimali de ortadan kalkmaktadır. Bu durum, havza ülkelerinin, birbirleri ile kurdukları ikili ve çok taraflı ilişkilerde çatışma ve rekabet boyutunun etkin hale gelmesine neden olmaktadır. Hâlbuki havzadaki bölgesel işbirliği süreci, ekonominin bir tetikleyici olarak kullanılması ile ilerletilebilir.

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin karşı karşıya kaldıkları yapısal ekonomik problemleri 3 ana başlık altında toplayabiliriz. Nitekim bu başlıklar bölgesel işbirliği sürecini de çok yakından ilgilendirmektedir.

2.2.1. Planlı Ekonomiden Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerden Türkiye ve Yunanistan dışında kalanlar, Soğuk Savaş boyunca, genel itibarıyla Sovyetler Birliği'nin sistemik hegemonyası altında kalmışlardır. Bu nedenle, belirtilen devletlerin siyasal anlamda olduğu kadar ekonomik anlamda da, Sovyetlerin kendilerine dayattığı yapı ekseninde şekillendiği söylenebilir. Bilindiği üzere SSCB'nin komünist ideolojiye dayandırdığı ekonomik sistem, merkezden planlanmış ve üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olduğu bir yapısal kurumsallaşmaya sahipti. Ekonominin kontrolü Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin elinde olduğu için üretim, yatırım, altyapı kurulumu ve sektörel planlamalar da bu partinin uhdesindeki devlet organları tarafından gerçekleştiriliyordu. Bürokratik işlemlerin sıklığı ve her türlü kararın merkezden alınması gibi nedenler dolayısıyla bu ekonomik sistem halkın ihtiyaçlarına hızlı ve etkin bir şekilde cevap veremiyordu. Sovyetler Birliği döneminde işsizlik ve enflasyon gibi kavramlar önem taşıymıyordu. Ne var ki, insanların teşebbüs hürriyeti ortadan kaldırılmıştı ve tüketim mallarına ulaşım sadece devletin izin verdiği sınırlar dâhilinde gerçekleştirilebiliyordu. Bugün havzada yer alan devletlerden Türkiye ve Yunanistan dışında kalanlar, Soğuk Savaş döneminde merkezden planlanmış Sovyet tarzı korporatist bir ekonomik model çerçevesinde yönetilmiştir. Ülkeler arasında bazı yapısal ekonomik farklılıklar olsa da (özellikle Yugoslavya ve Arnavutluk ile diğerleri arasında), ekonominin genel işleyişi hemen hemen aynıydı.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, Doğu Bloğu'nun ortadan kalkması ve liberal ekonominin bayraktarlığını yapan Avro-Atlantik Dünyası'nın zaferini ilan

etmesi, teşebbüs hürriyetinin en önemli değer olarak görüldüğü pazar ekonomisinin Karadeniz Havzası'nda da geçer akçe olarak kabul görmeye başlamasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, havza devletleri, Sovyet tarzı merkezden planlanmış korporatist ekonomi modelinden pazar ekonomisine geçiş yapmak üzere yapısal reformlar gerçekleştirmeye başlamış ve kendilerini dünya ekonomisinin işleyişine eklemleyebilmek için, sistemik geçiş sürecinde başta ABD ve AB olmak üzere, birçok ülkeden teknik, uzmanlık odaklı ve mali yardım almaya başlamışlardır. Bu çerçevede, Karadeniz Havzası'nda yer alan Türkiye ve Yunanistan dışındaki devletlerin hepsi birer “geçiş ekonomisi” haline gelmiştir.

Tıpkı Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan eski Doğu Bloğu ülkeleri gibi, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler de, 1990'lı yılların başından itibaren çok ciddi bir ekonomik reform sürecinin içerisine girmişlerdir ve bu süreç siyasi ve toplumsal reformasyona paralel olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Bu ülkelerin önemli bir bölümü 1990'lı yılların başındaki ekonomik durgunluğu ve karmaşayı aşmış olmasına karşın, bu ülkeler ekonomik yapılanmalarını, liberal ekonomi temelinde, yeterince dönüştürmeyi başaramamışlardır⁸⁷.

Geçiş Ekonomileri'nde reformların yönelmesi gereken başlıca 5 alan bulunmaktadır. Bunlar:

- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek ve bu amaçla da kapasite kullanım oranını arttırarak ekonomik reform programına olan güveni tazelemek.
- Ulusal kalkınma planı yerine her bölge için ayrı kalkınma planları hazırlamak.
- Organize suç örgütlerinin etkinliğini azaltmak, yolsuzluğu önlemek için çaba göstermek ve ülke içerisinde terör eylemlerine kalkışacak kesimleri çeşitli yöntemlerle yatıştırmak ya da pasifize etmek.
- Büyük çaplı altyapı projelerini gerçekleştirebilmek için ülke içindeki ve dışındaki çeşitli yatırımcıları ülkeye çekebilmek.

---

⁸⁷ Pasquale Tridico, “Institutions, Human Development and Economic Growth in Transition Economies”, **The European Journal of Development Research**, Vol.19, No.4, December 2007, p. 570.

- Özel sektörün büyümesini ve gelişmesini sağlamak, ülke ekonomisini her anlamda serbestleştirmek ve küçük-orta ölçekli işletmelere destek vermek⁸⁸.

Dikkat edilirse, yukarıda sıralanan önlemlerin her biri planlı ekonomiden pazar ekonomisine sağlıklı bir şekilde geçişi sağlayabilecek olan ölçütleri nitelemektedir. Sovyet tarzı planlı ekonomilerde, kapasite kullanım oranı çok düşüktür ve üretimde çeşitlilik yoktur. Yine, bölgelerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına yeterince önem vermeyen ve esnekliği oldukça az olan planlı ekonominin yerine, yerinden yönetim ilkesine uygun bölgesel kalkınma anlayışı Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelere önerilmektedir. Dördüncü maddeyle ise, havza ülkelerinin mevcut konjonktürde en önemli eksiği olan iç ve dış yatırımcıların ülkeye çekilebilmesi gerekliliğinin üzerinde durulduğunu görüyoruz. Son maddede ise, girişimcilik ruhunun canlandırılması için devletin vatandaşlarına destek vermesi gerektiğinin altının çizildiğini görüyoruz.

Karadeniz Havzası'nda yer alan ve geçiş ekonomisi olarak görebileceğimiz devletlerin ekonomik potansiyelleri birbirinden çok farklıdır. Havzanın kuzeyinde yer alan Rusya Federasyonu dünyanın bir numaralı enerji ihracatçısı iken, hemen güneyinde yer alan Ukrayna, Rusya'nın aksine, petrol ve doğalgaz bakımından oldukça fakir olmasına rağmen kömür, demir ve manganez gibi maden yatakları ile ön plana çıkmaktadır⁸⁹. Yine, havzanın güneydoğusunda yer alan Gürcistan, yalnızca tarım sektörü ile ayakta durmaya çalışan bir ülke konumundayken, komşusu Azerbaycan, hem enerji kaynakları açısından hem de hızla gelişmekte olan finans ve bankacılık sektörü ile havzanın parlayan yıldızlarından biri haline gelmiştir. Havzanın batı kıyısındaki geçiş ekonomilerinde ise ekonomik yapı çok daha büyük farklılıklar arz etmektedir. Romanya ve Bulgaristan; Türkiye ve Yunanistan gibi geçiş ekonomisi olmayan ülkelerin dışında, ekonomik liberalizasyonu en iyi gerçekleştirmiş ülkeler olarak görülmelidir. Geleceklerini Karadeniz'de oluşturulabilecek bir bölgesel ortaklıktan daha çok Avrupa içerisinde gören bu iki

---

⁸⁸ Nikos Efthymiadis, "The Experience of the Private Sector in Doing Business and Investing in Eastern Europe and the Black Sea", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, p. 226.

⁸⁹ "Ukrayna, En Zengin Maden Yataklarına Sahip Dördüncü Ülke", **TUİD**, 29 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.tuid.org.ua/index.php?option=com> , 6 Temmuz 2010.

ülke, AB'nin de yardımları ile geniş çaplı özelleştirmeler yaparak, yabancı sermaye yatırımları çekerek, pazar ekonomisine uygun rekabet koşulları ve yerel kalkınma planları hazırlayarak 'geçiş ekonomisi' olmaktan pazar ekonomisi olmaya doğru büyük bir adım atmışlardır⁹⁰.

Karadeniz Havzası'nda yer alan geçiş ekonomilerinin hemen hepsi ekonomilerini dönüştürme girişimlerine başlamışlardır. Ne var ki, bazıları bu konuda oldukça büyük bir mesafe alırken, bazıları ise çok ciddi sorunlar yaşamaktadır.

Aslında, bu devletlerin başarılı olup olamamalarında etkili olan en önemli faktör, Sovyetler Birliği zamanında uygulanan merkezi planlı ekonomi politikası içerisinde, hangi devlete hangi görevin yüklendiği ile ilgilidir. Örneğin, Gürcistan ve Moldova, SSCB döneminden beri, tarım sektörünün başat güç olduğu bir ekonomik yapıya sahipken; Azerbaycan petrol sanayisi, Ukrayna ise başta madencilik olmak üzere çeşitli sanayi dalları üzerine yapılandırılmış bir ekonomik yapıyı içselleştirmiştir. Soğuk Savaş döneminde kâğıt üzerinde SSCB'den bağımsız birer devlet olan Bulgaristan ve Romanya, Sovyet Cumhuriyetlerine göre daha bağımsız bir ekonomiye sahip oldukları için, ülkenin gelişimini sağlayabilecek ekonomi politikalarını uygulamakta daha serbest davranabilmişlerdir. Soğuk Savaş bitince, ekonomisi tarımdan çok sanayi sektörüne dayalı olan yeni bağımsız devletler çok daha avantajlı konuma gelmişlerdir. Çünkü bu devletler ekonomik sistemi yenilemekle uğraşırken, SSCB döneminde topraklarında sanayi tesisleri kurulmamış ülkeler hem ekonomik sistemi yenilemek hem de yeni sanayi tesisleri kurmakla uğraşmak zorunda kalmışlardır.

Dönüşüm süreci bir belirsizlik ortaya çıkarmaktadır. Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan geçiş ekonomilerinin hepsi bu belirsizlik sürecini yaşamışlardır ve hala yaşamaktadırlar. Bu durumun en önemli nedeni, bütçe disiplininin oldukça zayıf olması, devlet transferleri ve finansal destek konusunda uygulanan ayrımcı

---

⁹⁰ Carmen Hubbard, Lionel Hubbard, "Bulgaria and Romania: Paths to EU Accession and the Agricultural Sector", **Centre For Rural Economy**, Discussion Paper Series, No.17, July 2008, pp. 2-4.

politikalar, yolsuzluklar ve ekonomiyi yöneten kişi ve kuruluşların oldukça yetersiz olmasıdır⁹¹.

Karadeniz Havzası'ndaki devletlerin ekonomik dönüşüm sürecinin oldukça uzun sürmesi ve bazılarında da başarısızlıkla sonuçlanmasının ekonomi ile açıklanamayacak birtakım sebepleri de vardır. Politik istikrarsızlık, etnik ve dinsel çatışmalar, iç savaşlar, işsizliğin yarattığı sosyal bunalımlar ve organize suç örgütleri bu sebeplerden en önemlileri olarak ortaya çıkmaktadır⁹².

Bugün, Karadeniz Havzası'nda yer alan geçiş ekonomilerinin yaşadığı temel sıkıntılar şunlardır;

- Kişi başına düşen gelirin Avrupa standartları ile kıyaslandığında çok düşük olması.
- Yüksek Enflasyon.
- Yüksek oranlı ticari açıklar, işsizlik, sermaye yetersizliği.
- Dolaylı vergilerin fazlalığı, ithalat yapmanın önüne engeller çıkarılması, ulusal para biriminin değersiz oluşu nedeniyle değiştirilebilir (convertible) olmaması.
- Kişi başı gelirin oldukça adaletsiz dağılması ve bunun sonucunda ekonomik gücü eline geçiren kesimin toplumun geri kalan kesimi üzerinde baskı oluşturması.
- Devletin, büyük çaplı altyapı yatırımlarını yapacak ekonomik gücünün olmaması nedeniyle ekonomik büyümenin hızının kesilmesi⁹³.

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin çözmesi gereken en önemli ekonomik problemlerinden biri de yolsuzluktur. Kamu gücünün, kişisel çıkar için kullanılması olarak da adlandırabileceğimiz yolsuzluk⁹⁴, tüm eski Sovyet ülkelerinde

---

⁹¹ Andrej Susjan ve Tjasa Redek, "Uncertainty and Growth in Transition Economies", **Review of Social Economy**, Vol.66, No.2, 2008, p. 214.

⁹² Efthymiadis, "The Experience...", p. 227.

⁹³ Rajeev Batra, "Marketing Issues and Challenges in Transitional Economies", **Journal of International Marketing**, Vol.5, No.4, 1997, pp. 95-114.

⁹⁴ Alvaro Cuervo-Cazurra, "Better the Devil You Don't Know: Types of Corruption and FDI in Transition Economies", **Journal of International Management**, No.14, 2008, p.13.

olduğu gibi, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerde de yaygın olan bir problemdir. 1990'ların başlarından itibaren başlatılan geniş çaplı özelleştirme girişimleri ile birlikte ayyuka çıkan yolsuzluk, toplumun önemli bir kısmının fakir olduğu ve yeni ekonomik sisteme henüz uyum sağlayamamış olan ülkelerde çok ciddi bir problem haline gelmiştir. Yolsuzluğun zaman içerisinde giderek artması ve geçiş ekonomilerinde iş yapabilmek için temel kıstas haline gelmesi, Karadeniz Havzası'na yatırım yapmak isteyen sermaye sahiplerinin önemli bir kısmının yatırım kararlarından vazgeçmelerine neden olmuştur⁹⁵.

Çok büyük bir çoğunluğu geçiş ekonomilerinden oluşmakta olan Karadeniz Havzası'nda bir ekonomik bütünleşme sürecinin başlatılabilmesi için, havza devletlerinin belli bir ekonomik gelişim düzeyine ulaşması ve ekonomi politikalarının da eşdeğer niteliklerde olması gerekmektedir. Ne var ki, bugün geldiğimiz noktada birkaç devlet dışında diğer devletlerin hepsinin farklı ekonomik gelişmişlik düzeyinde olduğunu ve kalkınma planlarını farklı ekonomi politikaları aracılığıyla gerçekleştirmeye çalıştığını görüyoruz⁹⁶. Kuşkusuz, bu durum havza devletleri arasındaki yakınlaşma sürecine zarar vermekte ve karşılıklı ekonomik bağımlılığa dayalı bölgesel işbirliğinin yapılandırılabilmesini engelleyerek bölgede gerçekleştirilmesi planlanan ekonomik ve siyasal bütünleşme projesinin önüne de set çekmektedir.

2.2.2. Dış Ticaret Hacminin Yetersizliği

Doğu Bloğu çökmeden önce, blok üyesi ülkeler arasında oluşturulmuş olan karşılıklı ekonomik bağımlılık çerçevesinde bir ticari işleyiş oturtmuş olan havza ülkelerinde, SSCB'nin çöküşünün ardından ortadan kalkan mecburi karşılıklı bağımlılık ve üretim konusunda yaşanan büyük çaplı kriz, bu ülkelerin gerçekleştirdiği dış ticareti de derinden etkilemiştir⁹⁷.

---

⁹⁵ Cristian Dragos et. al. , "Public and Financial Institutions in Transition Economies: An Overview and Recent Evidences From Central and Eastern Europe", **Managing Global Transitions**, Vol.7, No.2, Summer 2009, p.152.

⁹⁶ Berdal Aral, "The Black Sea Economic Cooperation After Ten Years: What went Wrong?", **Alternatives**, Vol.1, No.4, Winter 2002, pp.73-87.

⁹⁷ Rafis Abazov, "Ekonomik Geçiş ve Küresel Baskılar", **Avrasya Etüdlere Dergisi**, Sonbahar/Kış, 2000, Sayı 18, s. 36.

Geçiş ekonomilerinin sağlıklı bir şekilde dış ticaret yapabilmeleri için halletmeleri gereken birtakım önemli problemler vardır. İhracat kısıtlamaları (kotalar, vergi ve döviz kısıtlamaları), ithalat kısıtlamaları, uluslararası ödeme sıkıntıları (döviz yetersizliği ve dönüştürme zorlukları), dış ticaret hadleri şokları (enerji ve hammadde fiyatlarındaki gerilemeler bağlamında) ve devlet eliyle yürütülen takas politikasının olumsuz etkileri bu sorunlardan en önemlileridir⁹⁸.

Karadeniz Havzası'ndaki geçiş ekonomilerinin ticaret hacimlerini derinden etkileyen en önemli faktör, ekonomilerin üretim kapasitelerinin aşırı düşüşü olmuştur. Bu düşüşün arkasında yatan en önemli sebep de SSCB döneminde yaratılmış olan ülkeler arası ekonomik ve ticari bağımlılıktır. SSCB'nin koordine ettiği merkezi planlama ortadan kalkıp da bu planlamaya bağlı olarak hareket eden Doğu Bloğu ülkeleri bağımsızlıklarını kazanınca, üretim alışkanlıkları değişmiş ve üretim zinciri belli bir süre için kopmuştur. Bu kopuşun ekonomiler üzerinde yarattığı yavaşlatıcı etki, 1990'ların ikinci yarısına kadar sürmüştür, bu tarihten sonra yeni bağımsız ülkeler üretim kapasitelerini arttırmaya başlayınca sorunlar biraz olsun azalmıştır. Ne var ki, birçok geçiş ekonomisinde geçerli olan üretim düzeyleri hala 1990 öncesinin gerisinde kalmaktadır.

Yaşanan büyük çaplı problemlere karşın, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren, geçiş ekonomilerinin uluslararası ticarete artan bir şekilde katılmaya başladıkları gözlenmektedir. Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerden Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne yapılan katılım başvuruları ve arka arkaya gelen üyelikler geçiş ekonomilerinin uluslararası piyasalara ulaşımı konusunda önemli avantajlar sağlamaktadır. DTÖ üyeliği, ticarete liberalizasyonu ve belli ilkeler çerçevesinde ticari standartlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Bu durum havza ülkelerinin kendi çabaları ile bir türlü gerçekleştiremedikleri bölgesel ticari işbirliğini de ön plana almaktadır. Dünya ekonomisi ile artan entegrasyon geçiş ekonomilerine ortak kurallar ve politikalar ekseninde, bölge içi ve dışı alanlarda dış ticaret yapabilme yetisini kazandırmaktadır⁹⁹. Geçiş ekonomilerinin son yıllarda üzerinde durdukları

---

⁹⁸ Charles Michalopoulos, David G. Tarr, "Trade Performance and Policy in the New Independent States", **World Bank**, Washington D.C. , 1996.

⁹⁹ Zhen Kun Wang, "Integrating Transition Economies into the Global Economy", **Finance/Development**, September 1996, p. 22.

önemli noktalardan biri de bölgesel ekonomik işbirliği antlaşmalarıdır. BDT ülkelerinden bazıları arasında imzalanan gümrük birliği antlaşması buna önemli bir örnektir¹⁰⁰.

Karadeniz Havzası'nda başarılı bir ekonomik entegrasyon sürecinin işletilebilmesi için, hem havza ülkeleri arasında hem de havza ülkeleri ile diğer ülkeler arasında karmaşık karşılıklı bağımlılığa dayalı etkileşimin, işbirliğinin ve dolayısı ile ticaretin arttırılması gerekmektedir. Karadeniz Havzası'nda ticari işleyişi yeniden yapılandıracak ortak bir ticari rejiminin kurumsallaştırılabilmesi, havzanın siyasal işleyişinin barış ve işbirliği yönünde farklılaşmasını sağlayacak bölgesel bir siyasal rejimin oturtulmasını/kurumsallaştırılmasını da sağlayacak bir yansıma etkisi yaratabilir. Nitekim AB'nin ortaya çıkış öyküsüne göz gezdirdiğimizde, ortak ticari politikaların ve işleyişin ne denli etkili olduğu anlaşılabilir.

Bugün itibarıyla, havza ülkeleri arasında mal ve hizmetlerin dolaşımının, yani ticari işleyişin, önünde önemli engeller bulunduğu kolaylıkla görülebilir. Bu engellerin ortadan kaldırılabilmesi noktasında havza ülkeleri 2 yönlü bir strateji uygulamak zorundadırlar. Bunlardan ilki, analitik bir düşünce sürecinin sonunda ortaya konulacak, tüm havza ülkelerini bağlayacak ve KEİT tarzı ortak bir kurum eliyle denetlenecek olan yasal ticari zorunluluklardır. Stratejinin ikinci ayağı ise, havzada yer alan hiçbir ülkeye zarar vermeyecek bir şekilde kota ve tarifelerin kaldırılmasıdır¹⁰¹. Kota ve tarifelerin kaldırılması ile üye ülkeler arasında ciddi dengesizlikler oluşursa, havzada yer alan ve ekonomik durumu daha iyi olan ülkeler, güçsüz duruma düşen devlete/devletlere yardıma bulunacaklar ve onu/onları kendi seviyelerine yaklaştırmaya çalışacaklardır. Böylece, ülkeler karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı hale gelecekler ve havza içi ticari işbirliği artarken, ortaklık temelinde girişilecek projeler eliyle Geniş Karadeniz Havzası'nın dışında yer alan bölgeler ve devletler ile de ticaret hacmi arttırılacaktır. Fakat burada en önemli olan

---

¹⁰⁰ Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında hayata geçirilen ve Avrasya Birliği Projesi ekseninde başta Orta Asya ve BDT ülkeleri olmak üzere tüm Avrasya ülkelerinin katılımına açık olan gümrük birliği bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Nadia Popova, "Putin Calls For Eurasian Union" , **The Wall Street Journal**, October 4, 2011, (Çevrimiçi) <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970204524604576610472152692478.html> , 23 Aralık 2011.

¹⁰¹ İmre, "Financial Cooperation..." , p. 245.

nokta, ekonomik gelişim ve dış ticaret konusunda havza ülkelerinin tek bir aktör gibi hareket edebilmeyi içselleştirebilmesi olacaktır.

Yukarıda bahsedilen çözüm önerilerinin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle üye ülkeler arasında uyumu ve koordinasyonu sağlayacak, gerçekleştirilecek ekonomik dönüşüm sürecine para, kaynak ve teknik imkân yaratacak bir kuruluşa ihtiyaç vardır. Bu kuruluş, KEİT bünyesinde yer alan *Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası*'dır. 1998'de kurulmuş olan bu banka, Geniş Karadeniz Havzası'nda bulunan tek çokuluslu finansal kuruluş durumundadır ve hedefi de havzada yer alan devletlere finansal destek sağlayabilmektir¹⁰². Bölgesel ve bölge dışı ticaret hacmini arttırmak ve endüstriyel gelişimi kolaylaştırabilmek, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın üzerinde durduğu en önemli politikalar olsa da, bu kuruluş henüz istenilen seviyeye gelememiştir.

2.2.3. İşsizlik

Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin en büyük problemlerinden biri de işsizlik oranlarının yüksek oluşudur. Oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olan bu havzada işsizlik oranının yüksek olması demek, toplumsal huzursuzluğun da büyük olması anlamına geldiği için, havzada yer alan devletlerin ilk planda çözmeleri gereken en önemli ekonomik problemlerden biri de işsizliktir.

Havza devletlerinin büyük bir kısmı merkezi planlı ekonomiden pazar ekonomisine yeni geçiş yapmış ülkeler olduğu için, bu ülkelerde yapısal olarak işsizliğin yükselmesi beklenebilir. Zira gerçekleştirilen ekonomik reformlar, SSCB'nin uyguladığı ülkeler arası ekonomik bağımlılık zincirlerinin kırılması ve devletlerin bağımsız olarak kararlar almaya başlamaları, devletin fiyatlar genel seviyesi üzerindeki etkisinin azalması, arz ile talebin fiyatları belirlemeye başlaması, rekabete dayanamayan birçok firmanın işçi çıkarma yolunu seçmesi ya da kapanması ve son olarak devlet güdümündeki sanayi kuruluşlarının özelleştirilmeye başlanması, birçok işçinin işini kaybetmesine neden olmuştur¹⁰³.

---

¹⁰² Ibid. , pp. 250-254.

¹⁰³ "Unemployment and the Transition to the Market Economy", (Çevrimiçi) <http://usinfo.org/trade/market/mktsb5.htm> , 9 Temmuz 2010.

Dönüşüm sürecinin başlamasıyla birlikte belirsizliğin ortaya çıkması, talebin düşmesini de beraberinde getirmektedir. Sovyet tarzı korporatist ekonomide rekabet ve özel girişim olmadığı ve ekonomi tam istihdam seviyesinde işlediği için, finansal başarısızlıkların halk üzerinde ciddi bir etkisi olmuyordu¹⁰⁴. Üretim aşamasında birbirlerine bağımlı olarak hareket ettikleri için, her ülke, aslında üretim aşamasının bir noktasını gerçekleştiriyor ve diğer aşamalara karışmıyordu. Bu durum, her ülkenin üretim sürecinin yalnızca belli aşamalarında uzmanlaşmasına neden oluyor ve havza ülkelerinin ekonomik çeşitlendirmeye gitmelerini de önlüyordu. İşte, bu işleyiş, ekonomik dönüşüm süreci esnasında havza ülkelerine ciddi sorunlar teşkil etmektedir. Üretim sürecinin yalnız belli bir aşamasını gerçekleştiren ya da sadece belli bir sanayi kolunda uzmanlaşan işgücü, ekonomik çeşitlendirme ve verimliliğin çok önemli olduğu rekabete dayalı pazar ekonomisi bağlamında işlevsiz ve verimsiz kalmıştır. Bu durum büyük çaplı işten çıkarmaları beraberinde getirmiş ve yapısal işsizliği de arttırmıştır.

Karadeniz Havzası'nda işsizliğin ciddi bir toplumsal çatışma unsuru haline gelmesinin en önemli nedenlerinden biri, yaşanan dönüşüm süreci esnasında sanayi sektörünün geleneksel pazar imkânlarını kaybetmesidir. Yine sıkı para ve maliye politikaları uygulanmaya başlanması, gelir vergisinin işlevsel bir şekilde kullanılması, enflasyon nedeniyle maliyetlerin artması ve sanayi kuruluşlarının karlarının azalması da işsizliğin yüksek oranlara tırmanmasında etkili olmuştur¹⁰⁵.

Geçiş ekonomilerinin sanayi yapılanmasının tüketim malları üretimi üzerine yoğunlaşmamış olması, dönüşüm süreci ile birlikte insanların hayatlarında çok önemli bir rol oynamaya başlayan bu ürünlerin dışarıdan alınmasını beraberinde getirmiştir. Yerli mallarının kalitesizliği ve tekdüze bir içeriğe sahip olması, havza dışı ülkelere ithalatı arttırmış ve kendisini yeni duruma alıştırmaya çalışan birçok firmanın zarar etmesi ile birlikte işsizlik de ciddi boyutlara varmıştır. Eski sisteme uygun olarak sadece belli alanlarda uzmanlaşmış bir işçi sınıfı yerine, ekonominin hemen her alanında iş görebilecek ve yeni ekonomik sisteme uyum sağlayabilecek

---

¹⁰⁴ Jan Winiecki, "Employment and Unemployment in Transition: The Legacy of the Communist Past", *Post Communist Economies*, Vol.20, No.3, September 2008, p. 378.

¹⁰⁵ Alena Nesporova, *Employment and Labour Market Policies in Transition Economies*, Geneva, International Labour Office, 1999, p. 5.

işçilere ihtiyaç duyulması, çok büyük bir kısmı aynı şekilde eğitilmiş ve yalnızca belli bir işi yapabilen önemli bir çoğunluğun işlevsiz kalmasına ve işten çıkarılmasına neden olmuştur.

Karadeniz Havzası'ndaki devletlerin hemen hepsinde işsizlik önemli bir problem olarak varlığını sürdürmektedir. Ne var ki, bazı ülkelerde işsizlik sorununun ekonomiyi etkileyen en önemli problem olmaktan uzaklaştığını görüyoruz. Bunun en önemli sebebi, bazı havza ülkelerinin geçiş sürecinden az hasarla çıkarak ekonomilerini çeşitlendirmeyi başarmış olmaları ve üretim sürecine yeniden hız vermeleridir. Soğuk Savaş döneminde sanayi sektörü üzerine yatırım yapılmış olan ülkeler 1990'ların sonundan itibaren dönüşüm sürecinden yavaş yavaş çıkmaya başlamış ve modernizasyon sürecinin en meşakkatli aşamasını aşmışlardır. Bu ülkelere örnek olarak Romanya, Bulgaristan ve Azerbaycan gösterilebilir. Romanya ve Bulgaristan, AB'nin ticari rejimine eklenerek, bu aktörden gelen büyük çaplı ekonomik yardımlar ve teknik destekle krizden çıkmayı ve ekonomiyi serbest pazar ilkelerine uygun hale getirmeyi başarırken; Azerbaycan, enerji fiyatlarının yükselmesinden yararlanarak ekonomisini modernize edecek mali kaynağa kavuşmuştur.

Ekonomisi tarıma dayalı ve oldukça küçük bir sanayi sektörüne sahip olan Gürcistan, Ermenistan, Moldova ve Arnavutluk gibi ülkelerde ise daha kapsamlı ve yavaş bir dönüşüm süreci yaşandığı için, bu ülkeler diğer havza ülkelerinin oldukça gerisinde kalmışlardır. Bu ülkelerde işsizlik oranının çok yüksek boyutlara varmamış olmasının nedeni, oldukça ilkel koşullarda ve daha çok insan emeği kullanılarak sürdürülen tarımsal üretimdir. Ne var ki, tarımdan elde edilen toplam gelir çok düşük olduğu için kişi başı gelir de çok düşük kalmaktadır.

Rusya, havzanın en büyük ekonomisi olmasına karşın, ekonomisini henüz tam anlamıyla liberalize edememiştir. Ne var ki, bu ülkenin sahip olduğu zengin enerji kaynakları ülkenin zor duruma düşmesini engellemektedir. Yine de, bu

ülkenin, sahip olduğu potansiyele nazaran ciddi bir işsizlik oranına sahip olduğu ve sanayi üretiminin de yetersiz kaldığı söylenebilir¹⁰⁶.

Türkiye, Yunanistan ile birlikte havzanın en eski pazar ekonomisi olmasına karşın, bu ülkedeki işsizlik oranı da çok yüksektir. Tarım toplumu niteliğinin hala varlığını devam ettirmesi, hızla artan genç nüfusa istihdam alanlarının sağlanamaması, yatırım miktarında sürekliliğin sağlanamaması, tarım sektöründeki işgücü fazlalığının diğer sektörler tarafından finanse edilememesi gibi faktörler bu ülkedeki yüksek işsizliğin sebebi olarak görülmelidir¹⁰⁷.

Yaşanan etnik ve dinsel çatışmalar, iç savaşlar ve siyasal darbe girişimleri de ekonomik büyümeyi etkilemekte ve dolayısıyla işsizliğin artmasına neden olabilmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Sırbistan'ın yaşadığı siyasal sorunlar ve etnik çatışmalar, ciddi bir sanayi altyapısına ve eğitilmiş bir nüfusa sahip bu ülkenin ekonomik büyümesini yavaşlatmış ve işsizliğin artmasına neden olmuştur¹⁰⁸.

Aşağıda, Geniş Karadeniz Havzası'ndaki ülkelere ait işsizlik rakamları verilmiştir.

Rusya Federasyonu	% 7,5
Türkiye Cumhuriyeti	% 8,8
Ukrayna Cumhuriyeti	% 8,1
Yunanistan Cumhuriyeti	% 12,5
Bulgaristan Cumhuriyeti	% 9,5
Romanya Cumhuriyeti	% 6,9

¹⁰⁶ “Rusya Pazarına Toplu Bir Bakış”, **Rusya Ofisi**, (Çevrimiçi) <http://www.rusyaofisi.com/pazar.htm>, 9 Temmuz 2010.

¹⁰⁷ Yasemin Uyar Bozdağlıoğlu, “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 20, 2008, s. 46.

¹⁰⁸ Steven Woehrel, “Serbia: Current Issues and US Policy”, **Congressional Research Service**, April 12, 2010.

Sırbistan Cumhuriyeti	% 17,2
Arnavutluk Cumhuriyeti	% 13,7
Moldova Cumhuriyeti	% 7,5
Azerbaycan Cumhuriyeti	% 1
Gürcistan Cumhuriyeti	%16,4
Ermenistan Cumhuriyeti	%7,1

Tablo 1: KEİT Ülkelerinde İşsizlik Oranları¹⁰⁹

İşsizlik, havza ülkelerinin yaşadığı en önemli ekonomik problemlerden biridir. Bu ülkelerin, yakın bir zamanda işsizlik sorununu çözmeleri beklenmemelidir. Sorunun çözülmesi için, bölge ülkelerinin kota ve tarife gibi korumacı uygulamaları kaldırarak birbirlerine yatırım yapmayı öğrenmeleri, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin geliştirilmesi ile havza ülkelerinin birbirlerinin ihtiyacına cevap verebilecek hale gelebilmeleri ve ekonomi politikalarının ortak bir rejim ekseninde uyumlaştırılmasını sağlayacak kurumsal bir çabaya girişmeleri gerekmektedir.

2.3. Küresel ve Bölgesel Güçlerin Karadeniz Havzası'na Yaklaşımlarının Bölgesel İşbirliği Süreci Üzerindeki Etkileri

Küresel güç, uluslararası sistemin yapılandırılması ve konjonktürel güç dağılımının oluşumu aşamasında, sahip olduğu güç unsurları ve ulusal kapasite ile belirleyici bir rol oynayan ve sistem içerisindeki aktörlerin siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel politikaları ile tercihleri üzerinde çok ciddi bir etkiye bulunabilen uluslararası aktörleri betimlemektedir¹¹⁰. Nitekim Karadeniz Havzası'nda temellendirilmeye çalışılacak bölgesel işbirliği girişimini/girişimlerini bu havza ile

¹⁰⁹ Bakınız “Türkiye İşsizlik Oranı”, **TUİK**, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3536&sayfa=giris&metod=IlgiliGosterge> , 23 Aralık 2011.
“World Factbook”, **CIA**, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> , 23 Aralık 2011.

¹¹⁰ Kennedy, **Büyük Güçlerin...** , ss. 335-353.

çok yakından ilgilili olan ABD, Rusya, AB ve Çin gibi küresel aktörlerin havzaya yönelik politikalarını ve yaklaşımlarını ele almadan sağlıklı bir şekilde değerlendiremeyiz.

Bölgesel güç ise, uyguladığı politikalar ile sınırları belli bir coğrafya üzerinde geniş çaplı bir etki yaratan ve bu coğrafya bağlamında sahip olduğu siyasal, ekonomik ve askeri gücünü etkin bir şekilde kullanabilen ülkeleri betimlemek için yaratılmış bir kavramdır¹¹¹. Bölgesel güç kavramı, kimi kaynaklarda orta güç ya da alt güç gibi tanımlamalarla da nitelendirilebilmektedir. Karadeniz Havzası'nın en önemli bölgesel gücü olan Rusya'yı, çalışmamız kapsamında küresel bir güç olarak ele aldığımız için, bu noktada üzerinde duracağımız en önemli bölgesel/orta/alt güç Türkiye olacaktır.

2.3.1. ABD'nin Karadeniz Stratejisi

Büyük stratejiler, hem savaş hem de barış dönemi göz önünde bulundurularak hazırlanır. Mevcut uluslararası sistem bağlamında, küresel güçlerin üzerinde, süper güç olarak addedilebilecek bir aktör olan ABD'nin, hegemonyacı anlayışını devam ettirebilmesi için büyük stratejilere ihtiyacı vardır¹¹². Bugünün dünyasında ABD'nin bulunduğu sistemik konum ve güç dağılımındaki konjonktürel devamlılık, kapitalizmin öngördüğü liberal değerlerin ve piyasa ekonomisi anlayışının tüm yönleriyle korunup geliştirilmesini gerektirmektedir. Mevcut sistemik devamlılığın korunup geliştirilmesi de, yapısal unsurların ortaya koyduğu sistemin bir ürünü olarak görülen ve konjonktürel güç algılamalarını şekillendirdiği gibi bu anlayıştan da etkilenmekte olan ABD'nin görevleri arasında yer almaktadır. Mevcut kapitalist sistemin bayraktarlığını yapmak, diğer ülkeler nezdinde ABD'nin gücünü ve prestijini arttırdığı ve sürekli kıldığı için, bu ülke liderlik rolünü üstlenmek zorundadır. Zaten hegemonyacı devletlerin güçlerini koruyabilmeleri ve arttırabilmelerinin tek yolu da kendi sistemlerini ve siyasal-ekonomik anlayışlarını dünyanın çeşitli bölgelerine, gerektiğinde çatışmacı saldırgan realist politikalar ekseninde, gerektiğinde de sahip olduğu yumuşak güce dayalı karşılıklı bağımlılık

---

¹¹¹ Daniel Flomes, "Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons From the South African Case", **GIGA Working Papers**, No.53, June 2007.

¹¹² Emre İşeri, "The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century", **Geopolitics**, Vol.14, No.1, 2009, p. 29.

ilişkileri içerisinde ihraç edebilmelerine bağlıdır. Demokratik barış teorisi bağlamında şekillendirilecek bir küresel/bölgesel siyasal rejim, ABD'nin ve bu sistemden nemalanan müttefiklerinin işine gelmektedir.

Soğuk Savaş sona erip de SSCB'nin Karadeniz Havzası'ndaki karşı konulmaz sistemik etkinliği sona erince Avrupa-Atlantik Dünyası'nın gözü bu havzaya çevrilmiştir. Özellikle de Soğuk Savaş'tan galip ayrılan ABD'nin, muzaffer bir komutan ve kurtarıcı bir mesih edasıyla başta Rusya olmak üzere, SSCB'den koparak bağımsızlıklarını kazanan ya da Sovyetler'in siyasal ve ekonomik vesayetinden kurtulan ülkeleri kendisine çekmeye çabaladığını görüyoruz. 1990'ların başındaki bu görünüm Rusya'nın yeniden toparlanmaya ve yakın çevresine önem atfetmeye başladığı 2000'li yıllar itibarıyla büyük değişikliklere uğramış gibi görünse de, ABD'nin Karadeniz Havzası'nda etkin bir dış politika izleyebilmek hedefinde herhangi bir sapma olmamıştır.

ABD'nin Karadeniz Stratejisi'nin başlıca hedefleri şöyle sıralanabilir:

- Havzanın enerji kaynaklarının çıkarılmasında, işletilmesinde ve taşınmasında aktif bir rol oynamak.
- Havza ülkelerine, Batı'nın sistem anlayışını ve siyasal algısını yerleştirebilmek.
- Devlet merkezli korporatif bir ekonomik sistemin yerine liberal ekonomi anlayışını havza ülkelerine yerleştirmek.
- Karadeniz Havzası'nda demokrasi anlayışının kurgulanabilmesini sağlayarak açık, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim şeklinin oturtulabilmesini sağlamak¹¹³.

Rusya ve Avrupalı güçlerin aksine, Karadeniz Havzası ile tarihsel bağları bulunmayan ABD'nin bölgeye ilgi duymasının en önemli nedenleri, ekonomik ve jeopolitik ana başlıkları altında toplanabilir¹¹⁴. Karadeniz Havzası'nı çevreleyen Hazar Denizi ve Ortadoğu, petrol ve doğalgaz konusunda oldukça zengindir ve enerji

---

¹¹³ İdris Bal, "Türk Cumhuriyetlerinde Milletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi", **Avrasya Etütleri**, Sayı 20, Yaz 2001, s. 33.

¹¹⁴ Hakan Kantarcı, **Kıskaçtaki Bölge Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 112.

rezervleri giderek tükenmekte olan ABD, bu enerji pastasını kimseye kaptırmak istememektedir. Özellikle Rusya ve Çin gibi, önümüzdeki dönemde ABD'nin sistemik güç mücadelesi esnasında rakibi olabilecek küresel güçlerin bu bölgelere yakın ilgi duyması ve enerji kaynaklarını kontrol altına almaya çalışmaları, ABD'yi tedirgin etmektedir.

ABD'nin Karadeniz Havzası'na ilgi duymasının bir diğer nedeni de, SSCB'nin ortadan kalkması ile bağımsızlıklarını ilan eden ya da Soğuk Savaş döneminde kâğıt üzerinde bağımsız olmalarına karşın, gerçekte SSCB'nin siyasal vesayeti altında olan ülkeleri kendi siyasal ve ekonomik kontrolü altına almaktır. ABD, bu ülkelerin başarıya ulaşmasını kendi çıkarlarına uygun görmektedir. Zira bu ülkelerde elde edilecek bir başarı, Rusya ve Ukrayna gibi ülkeleri de etkileyebilecek ve havzada domino etkisi yaratacaktır¹¹⁵. ABD'nin havzadaki siyasal dengeleri etkileyebilecek bir güç olarak ortaya çıkması, Rusya ile ABD arasında Karadeniz odaklı olarak süregelen sistemik güç mücadelesini yakından ilgilendirmektedir. Nitekim Rusya, uluslararası sistem bağlamında henüz ABD ile yarışabilecek bir güç haline gelememiş olsa da, mevcut konjonktürde Karadeniz Havzası'ndaki tek siyasal kutup konumundadır. ABD, Karadeniz Havzası'na olan yaklaşım noktasında yakın bir sistemik algı geliştirmiş olduğu AB ile işbirliği içerisinde, havzadaki güç dağılımını tek kutupluluktan çok kutupluluğa-ya da en azından iki kutupluluğa-kaydırmak istediği için, bölge üzerinde yaratılacak siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik etkinlik çok önemlidir.

ABD, Karadeniz Havzası'na yatırım yapan Amerikan şirketlerini korumak, onlara destek vermek ve bu şirketlerin bölgede kalıcı olmalarını sağlamak için bölge devletleri üzerinde siyasal ve diplomatik baskı kurmaktadır. Çünkü bu şirketler tıpkı dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi sistemik Amerikan hegemonyasının en önemli temsilcileri konumundadır. Ekonomik üstünlüğün siyasal üstünlüğü beraberinde getirdiğini çok iyi kavramış olan ABD'li dış politika yürütücüleri,

---

¹¹⁵ Atilla Sandıklı, **Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği**, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 2003, s. 181.

bölgede iş yapan şirketleri Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin etki alanlarını daraltmak için kullanmaktadır¹¹⁶.

ABD'nin Karadeniz Havzası'na ilgi duymasının en önemli nedenlerinden biri de havzaya komşu olan ve özellikle Güney Kafkas Cumhuriyetleri ile çok yakın ekonomik, kültürel ve siyasal bağlara sahip İran'ı yalnızlaştırabilmektir. ABD, sistemik kontrolü altına alacağı bölge ülkeleri ile birlikte İran'a baskı uygulamayı arzulamaktadır¹¹⁷.

Aslında bir Soğuk Savaş kalıntısı olan, ancak, Soğuk Savaş bittikten sonra da küresel teröre karşı savaş mottosuyla ayakta tutulmaya çalışılan NATO'nun Karadeniz Havzası'nın tamamını kapsamına alabilmesi, ABD'nin bu havza ile ilgili uzun erimli stratejik hedeflerinden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹⁸. *Zbigniew Brzezinski* gibi ABD'li strateji uzmanlarına göre Doğu Avrupa, Balkanlar ve Karadeniz Havzası'nda bir güç boşluğu vardır ve bu güç boşluğu, bu bölgelerden başlayarak tüm dünyada istikrarsızlığa neden olmaktadır¹¹⁹. Onlara göre ABD, bu bölgelerle çok daha yakından ilgilenmeli ve güç boşluğunu doldurarak küresel istikrarsızlığın en önemli kaynaklarından birini ortadan kaldırmalıdır.

ABD, NATO'nun Doğu Avrupa'ya ve Karadeniz Havzası'na doğru genişleyebilmesi konusunda AB ile ortak hareket etmektedir. Bunun en önemli nedeni, NATO'ya karşı çıkan Rusya'nın itirazlarına karşı tek bir güç olarak değil, AB'yi de yanına almış, siyasal meşruiyete sahip ortak bir akıl içerisinde karşı koymak ve Avro-Atlantik Dünyası'nın uluslararası sistemin yapısına ilişkin siyasal ve askeri konularda birlikte hareket ettiği mesajını, başta Rusya ve Çin olmak üzere, tüm dünyaya verebilmektir.

ABD'nin NATO'yu da kullanarak Karadeniz Havzası'na yayılmaya çalışması, Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı yürütülen *çevreleme*

---

¹¹⁶ Yaşar Onay, "Hazar Enerji Kaynaklarının Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri**, TİKA Yayınları, Sayı 23, 2002, s. 47.

¹¹⁷ Elnur Cemilli, **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 19.

¹¹⁸ Sergei Konoplyov, "US Interests in Wider Black Sea Region", **III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu: Karadeniz Yararlanıcıları Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 4-6 Ağustos 2010, ss. 31-36.

¹¹⁹ Iris Kempe et. al. , "The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options", **Center for Applied Policy**, No.2, April 2006, p. 5.

(*containment*) politikasının Soğuk Savaş sonrası dönemde de fiili olarak sürdürüldüğünü göstermektedir¹²⁰. Rusya'nın, NATO'nun genişleme faaliyetlerinden rahatsız olmasının en önemli nedeni de bu gerçekliktir.

Son dönemde komşuları ile daha yakın ilişkiler kurmaya çalışan ve Rusya ile ekonomik ve siyasal anlamda ikili ilişkilerini geliştirirken, Güney Kafkasya ve Balkanlar ile diplomatik münasebetlerini arttıran, İran gibi ABD'nin aforoz ettiği bir ülke ile ikili ilişkilerini tarihinin en iyi seviyesine çıkaran Türkiye de, ABD'nin Karadeniz Havzası ile ilgili politikalarının gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Bugün Türkiye; Karadeniz Havzası, Hazar, Balkanlar ve Ortadoğu ile çok daha yakın ilişkiler kurmaya çalışan ve bölgesinde etkin bir ülke olmayı kendisine hedef seçmiş bir bölgesel aktör ya da orta güç olarak küresel dengeleri etkileyebilme kapasitesine sahiptir. ABD'nin Karadeniz Havzası'na yerleşmeye çalışmasının en önemli nedenlerinden biri de, dış politika alternatiflerini farklılaştıran bu ülkenin gelişimini yakından izleyebilmek ve bu ülkenin siyasal, askeri ve ekonomik anlamda Avro-Atlantik Dünyası'nın tezlerine yakın durabilmesini sağlayabilmektir.

ABD'nin Karadeniz Havzası'na yönelik politikalarında üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta da, bu bölgeden kaynaklanan terörist faaliyetleri durdurmak, kitle imha silahlarını yok etmek ve yasadışı göç ile uyuşturucu trafiğini engellemektir¹²¹. Zira Karadeniz Havzası, içerisinde bulunduğu siyasal istikrarsızlık nedeniyle terör ve örgütlü suç eylemleri için çok elverişli bir konumdadır. Asya ve Avrupa arasında bir köprü pozisyonunda olması, özellikle yasadışı göç ve uyuşturucu trafiği açısından Karadeniz Havzası'nı kontrol edilmesi gereken çok kritik bir bölge haline getirmektedir.

ABD'nin Karadeniz Havzası'na bakışında 1991'den bu yana birçok değişim yaşanmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından, ilk yıllarda Washington'un bölgeye bir Rus nüfuz alanı olarak baktığını ve Karadeniz Havzası'na ilişkin meseleleri

---

¹²⁰ Armağan Kuloğlu, "60 Yıllık İttifak: NATO ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz**, C.1, Sayı 4, Nisan 2009, ss. 55-56.

¹²¹ Fatih Ülger, "Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region", **International Security Studies Certificate Series**, No. 07-01, 2006, p. 4.

tartışmaktan kaçındığını görüyoruz¹²². Hatta SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni bağımsız ülkeler ile ABD arasında, bugüne oranla, oldukça mesafeli bir ilişkinin kurulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. ABD'nin bu politikayı izlemesinin en önemli nedenleri, SSCB'nin ortadan kalkmasının Karadeniz Havzası açısından anlamının ve etkilerinin ne olacağını tam olarak idrak edilememesi ve Karadeniz-Hazar havzaları hakkında sahip olunan bilginin son derece sınırlı olmasıydı. İlk şoku atlatan ve bölgeyi tanımaya başlayan ABD'nin, 1993-1995 yılları arasında daha farklı bir dış politika izlemeye başladığını görüyoruz¹²³. Bu dönemde ABD, Rusya'yı, kendisinin liderliğini yaptığı sistemik rotaya sokmaya çalışmış ve Batı Dünyası'na eklemlenmiş bir Rusya yaratarak Karadeniz Havzası'nı da bu devletin gözetimi altına vermek hedefini gütmüştür.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Rusya'ya siyasal ve ekonomik anlamda ciddi yardımlarda bulunan ve bu ülkeyi yanına çekebileceğini düşünen ABD, bu ülkenin kabul ettiği *yakın çevre politikası* gereğince eski Sovyet cumhuriyetlerinin içişlerine karışmaya başlamasıyla, Rusya'ya olan yaklaşımını değiştirmek zorunda kalmıştır¹²⁴. 1996'dan itibaren ABD'nin Rusya'ya olan yaklaşımının tamamıyla değiştiğini ve bu ülke ile kendi istediği şekilde bir işbirliği kuramayacağını anladığı için, Karadeniz Havzası'nda yer alan diğer devletler ile yakın siyasal, askeri ve ekonomik ilişkiler içerisine girmeye çalıştığını görüyoruz.

ABD'nin Karadeniz Havzası ile ilgili planlarını devreye sokmakta gecikmesinin üç önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci ve en önemli sebep, *Strobe Talbott*'un öncülüğünü yaptığı ve 1990'ların ikinci yarısına kadar oldukça etkin bir politika olarak görülen "*önce Rusya*" anlayışıdır¹²⁵. Bu politikaya göre, ABD'nin Karadeniz Havzası'nda istediği değişiklikleri ve dönüşümleri gerçekleştirmek için Rusya'ya ihtiyacı vardır. Bu nedenle Rusya'nın liberal siyasal yapılanma ile pazar ekonomisi aracılığıyla kalkınmasına yardımcı olunmalı ve bu ülke uluslararası

---

¹²² Utku Yapıcı, **Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 277.

¹²³ Kantarcı, **Kıskaçtaki...**, s. 113.

¹²⁴ Kamil Ağacan, "Transkafkasya'da Yeniden Başlayan veya Bitmeyen Soğuk Savaş", **Stratejik Analiz**, Ocak 2001, s. 29.

¹²⁵ Strobe Talbott, **The Russia Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy**, New York, Random House, 2002.

sisteme hâkim olan Avro-Atlantik İttifakı'nın bir parçası olarak Karadeniz Havzası'nda lider bir devlet olarak yaşatılmalıdır. *Bill Clinton* döneminde Dışişleri Bakan Yardımcısı olan *Strobe Talbott*'un öne sürdüğü bu politika, Rusya'nın Avrasyacı anlayışın etkisine girmesi ve yakın çevre politikasını ortaya atmasıyla zayıflamıştır. Ne var ki, “önce Rusya” politikasının tamamıyla ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Son dönemde ABD Başkanı *Barack Obama*'nın izlediği Rusya ile yakınlaşma politikasında “önce Rusya” politikasının izlerine rastlanabilir. Ancak Rusya, artık çok daha güçlüdür ve ABD ile Rusya arasında kurulacak bir ilişki ekonomik ve siyasal vesayete dayalı bir ilişki değil, stratejik çıkarlara dayalı eşitler arası bir ilişki olabilir.

ABD'nin Karadeniz Havzası'na ilişkin planlarını devreye sokmasında gecikmesinin ikinci önemli nedeni ise, *ABD Uluslararası Gelişme Ajansı (USAID)* ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki kurumsal çatışma ve anlaşmazlıktır. SSCB'nin dağılmasının ardından yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin demokratikleşmesini sağlama ve geçiş döneminin aşılabilmesinde onlara yardımcı olunması görevi, ABD Uluslararası Gelişme Ajansı ile Dışişleri Bakanlığı'nın ortak sorumluluğuna verilmiştir¹²⁶. Ne var ki, bu durum ABD'nin bölge ile ilgili alacağı kararlarda eşgüdüm içinde hareket edebilmesini zorlaştırmıştır.

Üçüncü ve son önemli neden de ABD içerisindeki lobilerin varlığıdır. Karadeniz Havzası deyince çok geniş bir coğrafyadan bahsettiğimiz gibi, ABD deyince de dünyanın en önemli siyasal ve ekonomik gücünden bahsediyoruz. Dolayısıyla bu ülkenin izleyeceği dış politikayı etkilemek isteyen birçok güç odağından bahsedilebilir. Özellikle Ermeni ve Yunan lobileri, ABD'nin Karadeniz odaklı politikasını kendi istedikleri şekle sokmak için büyük bir çaba sarf etmişlerdir¹²⁷. Etnik lobilerin etkinliği, ABD'nin Karadeniz Havzası'na yönelik ulusal çıkarlarını koruyacak etkin bir politika izlemesini zorlaştırmış, hatta kimi zaman imkânsız hale getirmiştir.

---

¹²⁶ Fiona Hill, “A Not So Grand Strategy: US Policy in the Caucasus and Central Asia since 1991”, **Brookings Institute**, February 2001, (Çevrimiçi)

http://www.brookings.edu/articles/2001/02foreignpolicy_hill.aspx , 19 Kasım 2010.

¹²⁷ Kasım, **Soğuk Savaş...** , s. 164.

ABD'nin özel anlamda Karadeniz Havzası, genel anlamda da Avrasya'ya yönelik izlediği dış politika girişimlerinde Rus Çarı *I. Petro*'nun stratejilerini izlediğini iddia eden uzmanlar da bulunmaktadır¹²⁸. ABD'nin, tıpkı *I. Petro* gibi, “*nesiller boyu sürececek uzun savaş*” mottosunu kullanması, ordunun sürekli olarak teyakkuzda tutulmasını isteyen *I. Petro*'nun askeri ve siyasal anlayışının günümüze uyarlanmış bir hali olan “*önleyici savaş*” kavramını ortaya atması ve Avrasya'ya yayılma politikası çerçevesinde asırlar önce *Petro*'nun öngördüğü gibi İngiltere ile işbirliği yapması, bu iddiayı ortaya atan uzmanların en önemli dayanak noktalarıdır. Bu benzerliklerin yanı sıra, tıpkı *I. Petro* gibi, ABD'nin de İran'ı hedef alması oldukça önemlidir. İran'ın, Ortadoğu, Kafkasya, Karadeniz ve Orta Asya üzerinde doğurabileceği etkilerin yanı sıra, ABD'nin küresel mücadeledeki en önemli rakiplerinden Çin ve Hindistan'a enerji aktarabilmesi ve içselleştirmiş olduğu Şii mezhebine dayalı İslam inancını çevresine yayabilme kabiliyetine haiz olması, bu ülkeyi Karadeniz Havzası'nın sistemik güvenliği ve geleceği açısından da önemli kılmaktadır.

ABD'nin tıpkı Doğu Avrupa'da olduğu gibi Karadeniz Havzası'nda da Ortodoks kartına yatırım yapması oldukça önemlidir. ABD, İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesi'ni Dünya Ortodoksluğu'nun merkezi haline getirerek, Moskova'nın çoğunlukla Karadeniz Havzası ve çevresinde toplanmış Ortodoks toplumlar üzerindeki etkinliğini kırmaya çalışmaktadır¹²⁹. Son yıllarda özellikle Ukrayna'da yaşanan tartışmalar, ABD'nin bu çabasının ne kadar etkili olduğunu göstermektedir¹³⁰. Rusya, güneye doğru yayılabilmek için öncelikle kuzeyindeki İsveç'i ekarte etmişti. ABD de aynı politikayı Avrasya hâkimiyeti için uygulamaya çalışmakta ve Ortadoğu'yu kontrol altına alarak ilerlemeyi düşünmektedir¹³¹.

Tüm bu bilgilerin ışığında vurgulamalıyız ki, ABD'nin Karadeniz Havzası'na yönelik politikası temel olarak üç ana hedefe yönelmiştir. Bu hedeflerden birincisi

---

¹²⁸ Ömer Göksel İşyar, “ABD Avrasya'da Rus Çarı *I. Petro*'nun Güneye Yayılma Stratejilerinden mi Esinleniyor?” , **OAKA**, No.5, 2008, ss. 134-145.

¹²⁹ A. Suat Bilge, “The Fener Greek Patriarchate” , **Perceptions**, Vol.3, No.1, March-May 1998, pp. 19-38.

¹³⁰ Deniz Berktaş, “Ukrayna'da Fener-Moskova-Vatikan Mücadelesi” , **TURKSAM**, Mart 28, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr> , 19 Kasım 2010.

¹³¹ İşyar, “ABD, Avrasya'da...” , s. 167.

Rusya'nın bu havzaya hâkim olmasını önlemektir. Zira ABD, 2000 yılından bu yana Rusya'yı kendisine karşı iddialı bir rakip olarak algılamaktadır. ABD'nin Karadeniz Havzası'na ilişkin ikinci hedefi ise AB ve NATO'nun bu havzayı içerisine alacak şekilde genişlemesinin sağlanması ve Karadeniz Havzası'nın, bir bütün olarak, Batı odaklı bir sistemik güvenlik anlayışına eklemlenebilmesidir. Üçüncü temel hedef ise Hazar ve Karadeniz'de bulunan petrol ve doğalgaz rezervlerinin Rusya, Çin ya da İran'ın kontrolüne girmeden Avrupa'ya aktarımının gerçekleştirilmesidir¹³².

Bu hedefler ışığında ABD'nin Karadeniz Havzası'nda izlediği politikaya bölge devletleri nezdinde göz atarsak, bu ülkenin havzadaki hemen her devlet ile yakın siyasi, askeri ve ekonomik bağlara sahip olmaya çalıştığını, ancak, son yıllarda Rusya karşısında mevzi kaybetmeye başladığını görürüz.

ABD, özellikle Güney Kafkas Cumhuriyetleri ile çok yakın bağlar kurmak istemektedir. Zira bu devletler Rusya'nın yumuşak karnı olan Kuzey Kafkasya'ya en yakın siyasal aktörlerdir ve Hazar enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılmasında çok önemli bir rol oynama kapasitesine sahiptirler¹³³.

ABD'nin Güney Kafkasya'da en fazla önem atfettiği ülke, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan ve ABD'nin doğu-batı enerji koridoru stratejisinde vazgeçilmez bir yere oturtulan Azerbaycan'dır¹³⁴. ABD, Hazar petrollerinin güvenli bir şekilde Batı'ya aktarılması için Azerbaycan'a ihtiyaç duymaktadır. Nitekim ünlü ABD'li dış politika uzmanı *Zbigniew Brzezinski*, Azerbaycan'ı şöyle tanımlamaktadır: "*küçük boyutlarına ve nüfusuna rağmen, muazzam enerji kaynakları dolayısıyla Hazar Denizi Havzası ve Orta Asya'nın jeopolitik mihveri-Orta Asya Devletleri'nin bağımsızlığı için yaşamsal önem taşıyan ülke.*"¹³⁵ Ne var ki, Dağlık Karabağ Sorunu nedeniyle Azerbaycan ile komşusu Ermenistan arasında çok ciddi problemler yaşanıyor olması ve ABD içerisinde çok güçlü bir pozisyona sahip olan Ermeni Diasporası'nın sürekli olarak Azerbaycan aleyhinde bir iklim oluşturmaya

---

¹³² Mitat Çelikkpala, "Escalating Rivalries and Diverging Interests: Prospects for Stability and Security in the Black Sea Region", **South East European and Black Sea Studies**, Vol.10, No.3, 2010, p. 292.

¹³³ Marcel De Haas et. al. , **Geo-Strategy in the South Caucasus**, Clingendael Institute Publishing, Den Haag, November 2006, pp. 47-49.

¹³⁴ Kasım, **Soğuk Savaş...** , s. 169.

¹³⁵ Zaur Şiriyev, "Avrasya Balkanları'nda Amerikan Açılımı Mı?" , **USAK**, Kasım 11, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr> , 23 Kasım 2010.

çalışması, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarını etkilemekte ve ilişkilerde sürekli bir gerginlik yaşanmasına neden olmaktadır.

ABD-Azerbaycan İlişkileri'nin temelinde enerji ulaştırması yatmaktadır. Azeri petrolünün Rusya'ya kaptırılmadan Batı'ya ulaştırılması, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasının temelinde yer almaktadır. Bu nedenle, ABD'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'na her anlamda destek verdiğini görüyoruz¹³⁶. Aynı şekilde, Azeri Doğalgazı'nın Batı'ya ulaştırılması konusunda önemli bir yere sahip olan Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı'nın da, ABD tarafından desteklendiğini biliyoruz. Nitekim ABD'nin şimdiki hedefi, başta Azerbaycan olmak üzere, Hazar doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştıracak olan NABUCCO Projesi'nin gerçekleştirilmesi ve böylece Azerbaycan'ın ekonomik ve siyasal anlamda tamamıyla Batı'ya entegre edilmesinin sağlanmasıdır. Azerbaycan'ın bir dış politika aracı olarak gördüğü doğu-batı yönlü enerji ulaştırması projeleri bakımından Rusya'yla değil de Avro-Atlantik Dünyası ile işbirliğini tercih ediyor oluşu, ABD'nin Azerbaycan ile olan ilişkilerine pozitif olarak yansımaktadır.

ABD'nin Güney Kafkasya'da yanına çekmek istediği bir diğer ülke de Gürcistan'dır. Gürcistan, doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülke olmamasına ve bağımsızlığından itibaren sürekli bir siyasal istikrarsızlık içerisinde bulunmasına karşın, doğu-batı enerji ulaştırmasında önemli bir rolü olduğu için ABD tarafından önemsenmektedir. Bu ülkenin topraklarında bulunan Abhazya ve Güney Osetya gibi iki ayrılıkçı bölgeye Rusya'nın verdiği siyasal ve askeri destek ve bu desteğin en sonunda Rusya'nın Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımaya kadar varması, Gürcistan'ın ABD ve NATO seçeneğine daha fazla bağlanmasına neden olmuştur¹³⁷. Gürcistan, NATO üyeliğini ne kadar istediğini BDT'den ayrıldığını açıklayarak da ortaya koymuştur¹³⁸. ABD, Gürcistan'ın NATO'ya üye olmasını istemesine rağmen, Rusya'nın karşı çıkması nedeniyle bu isteğini

---

¹³⁶ Sedat Laçiner, "Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi", **OAKA**, C.1, No.1, 2006, ss. 61-63.

¹³⁷ Cory Welt, "Georgia Could Become A NATO Member, Only if it Accepted Russia's Takeover of Abkhazia and South Ossetia", **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.2, No.4, Autumn 2008, pp. 250-252.

¹³⁸ Richard Rousseau, "Georgia Leaving an Ailing CIS Organisation", **The Georgian Times**, July 27, 2009.

gerçekleştirememektedir. Rusya, Gürcistan'ın NATO'ya katılmasını, kendi güvenliğine bir tehdit olarak görmekte ve bu ülkenin NATO'ya üye olması halinde Ukrayna ve Azerbaycan gibi ülkelerin de bu ülkeyi izleyebileceğinden ve bölgesel güç dengelerinin kendisi aleyhine değişebileceğinden endişelenmektedir. Gürcistan ile Rusya arasında yaşanan kriz ve Gürcistan'ın muhtemel NATO üyeliğinin, Kafkaslar'dan başlayacak yeni bir Soğuk Savaş'ı gündeme getireceğini iddia eden analizler de mevcuttur¹³⁹. ABD ile Gürcistan arasındaki siyasal ilişkilerin gelişimi 11 Eylül 2001'den sonra hızlanmış ve Mihail Saakaşvili'nin 2003 yılında Gül Devrimi sonrası iktidara gelmesi ile zirve noktasına ulaşmıştır¹⁴⁰. Saakaşvili'nin iktidarda bulunduğu Gürcistan, GUAM gibi Rusya karşıtı bir örgütün içerisinde bulunarak ve NATO üyeliği için bastırarak Rusya ile bağlarını kopardığını ortaya koymaktadır. Bugün Güney Kafkasya'da siyasal anlamda tamamıyla ABD'nin kontrolünde olduğunu söyleyebileceğimiz tek ülke de, Gürcistan'dır.

Tıpkı Azerbaycan ve Gürcistan gibi, Ermenistan da, ABD'nin ilgi alanında olan bir ülkedir. Hatta ABD'nin Ermenistan'a verdiği önem ve yaptığı yardımların, bu ülkenin konumunun ve sahip olduğu önemin çok ötesinde olduğu söylenebilir¹⁴¹. Bunun en önemli nedeni de, ABD'de oldukça etkili bir Ermeni lobisinin var olmasıdır. Ermenistan, bağımsızlığını ilan ettiğinden bu yana ABD'ye sürekli olarak sorun çıkararak bir ülkedir. Rusya'ya topraklarında askeri üs vermesi, Dağlık Karabağ'ı işgal ederek Güney Kafkasya'yı istikrarsızlaştırması ve hala halledilememiş olan bu sorun nedeniyle ABD'nin Güney Kafkasya'da yaratmak istediği Rusya karşıtı bloğun oluşturulamaması, Türkiye ve Azerbaycan ile yaşadığı siyasal sorunlar nedeniyle güvenlik anlamında Rusya'ya bağımlı olması¹⁴² ve son olarak ABD'nin "*şer ekseninde*" gördüğü İran ile siyasal ve ekonomik anlamda oldukça iyi ilişkilere sahip olması, Ermenistan'ın aslında ABD'ye ne kadar uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Ne var ki, Ermeni Diasporası'nın Kongre ve hükümet nezdinde yaptıkları lobi faaliyetleri ve Ermenistan'ın Türkiye ile Azerbaycan

---

¹³⁹ Jorge Heine, "The Conflict in the Caucasus: Causing a New Cold War", **India Quarterly**, Vol.65, No.1, 2009, pp. 55-66.

¹⁴⁰ Lincoln A. Mitchell, "Compromising Democracy: State Building in Saakashvili's Georgia", **Central Asian Survey**, Vol.28, No.2, June 2009, p. 171.

¹⁴¹ Kasım, **Soğuk Savaş...**, s. 180.

¹⁴² Taline Papazian, "From Ter-Petrossian to Kocharian: Explaining Continuity in Armenian Foreign Policy, 1991-2003", **Demokratizatsiya**, Vol.14, 2006, pp. 237-239.

tarafından haksız bir şekilde ablukaya alındığını iddia etmeleri sonucu, bu küçük ve nispeten önemsiz ülke 2002 yılı başlarına kadar, İsrail'den sonra, ABD'nin ekonomik yardımına en çok mazhar olan ülke olmuştur¹⁴³. Ermenistan uzlaşmaz tavrını bugün de sürdürüyor ve Rusya ile çok yakın ilişkiler içerisinde bulunuyor olmasına rağmen, hem Dağlık Karabağ konusunda hem Türkiye ile ilişkiler hususunda hem de ekonomik anlamda ABD'nin desteğine sahiptir.

ABD'nin Karadeniz Havzası'nı kontrol etmeye yönelik politikalarında Yunanistan ve Türkiye de önemli bir rol oynamaktadır. Yarım asırdan fazla bir süredir NATO üyesi olan ve Soğuk Savaş'ta ABD'nin liderliğini yaptığı Batı Bloğu'nda yer alan bu iki ülke, bugün de ABD'nin en yakın müttefikleri arasındadır. Yunanistan, AB'ye de üye olabilmeyi başarmış bir ülke olarak Güneydoğu Avrupa ve Karadeniz Havzası'nda ekonomik ve siyasi bir çekim merkezi konumundadır. Son dönemde oldukça geniş çaplı bir ekonomik kriz ile boğuşuyor olmasına karşın, bu ülkenin jeopolitik öneminde herhangi bir azalma gözlenmemiştir. Karadeniz Havzası'nın batısında önemli bir siyasi-askeri güç olan Yunanistan'ın, bu havzayı da çok yakından ilgilendiren Bosna-Hersek ve Kosova gibi sorunlu bölgelerde inisiyatif alması ve bölgede Türkiye'yi dengeleyebilecek önemli bir güç olarak var olması ABD açısından çok önemlidir¹⁴⁴. Türkiye ise, ABD'nin Karadeniz Stratejisi'nin merkezinde yer alan ülke konumundadır. Türkiye ile ABD'nin Karadeniz politikaları pek çok noktada benzeşmektedir. Her iki ülke de havzada demokrasinin hâkim kılınmasını istemekte, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün en geçerli değer olmasını arzulamakta ve havza ülkeleri arasında işbirliği ve dayanışmanın artırılmasını savunmaktadır. Zaten bu sebeplerden dolayı, KEİT'in kuruluş aşamasında ABD'nin Türkiye'ye büyük destek verdiği de bilinmektedir. Ne var ki, ABD'nin Karadeniz Havzası'na bakışı ile Türkiye'nin bölgede izlemeye çalıştığı dış politika stratejisi arasında birtakım nüans farklılıkları da bulunmaktadır. ABD'nin KEİT'i desteklemesinin en önemli nedenlerinden biri de Karadeniz Havzası'nda bulunan ve SSCB'den ayrılarak yeni bağımsız olmuş ülkeleri, Türkiye aracılığıyla, Avro-Atlantik Dünyası'nın politikalarına ve istemlerine

---

¹⁴³ Cemilli, **ABD'nin...**, s. 154.

¹⁴⁴ Carol Migdalovitz, "Greece Update", **Congressional Research Service**, December 2009, p. 6.

yakınlaştırabilmekt¹⁴⁵. Ancak bu noktada ABD ile Türkiye'nin Karadeniz politikaları arasında bazı uyumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Zira ABD, 2000 sonrası dönemde güçlenen Rusya'nın KEİT'i kendi kontrolüne almasından çekindiği için, bu örgütün çalışmalarına daha mesafeli yaklaşıma başlamış ve KEİT'in yerine AB ve NATO gibi aktörlerin bu havzada etkin kılınması için çalışmalar yapmaya başlamıştır. ABD, Rusya'yı, Karadeniz Havzası'nı kendi kontrolüne almaya çalışan ve etkisiz kılınması gereken bir güç olarak görürken, Türkiye'nin Rusya'ya olan bakışı çok daha farklıdır. Türkiye, aynı zamanda KEİT üyesi olan ve Türk Boğazları ile Karadeniz'de istikrar ve güvenliğin sağlanmasında etkili olan Montrö Sözleşmesi'nin en önemli savunucularından biri konumundaki Rusya'yı alt edilmesi gereken bir rakip olarak değil, her alanda işbirliği yapılması gereken önemli bir ülke olarak görmektedir. ABD'nin Montrö Sözleşmesi'ni değiştirmeye yönelik girişimleri de Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmakta ve Montrö Sözleşmesi'ne olan yaklaşım, iki ülkenin Karadeniz politikaları arasındaki en önemli farklılıklardan biri olarak ortaya çıkmaktadır¹⁴⁶. Türk Hükümeti'nin İstanbul Boğazı'ndaki tanker trafiğini azaltabilmek ve bu bölgede yaşanabilecek bir felaketin önüne geçebilmek amacıyla ortaya koyduğu *Kanal İstanbul Projesi* bağlamında Montrö Sözleşmesi'nin yeniden gündeme gelmesi¹⁴⁷, Türkiye'nin sözleşmenin aynen devam edeceğine ve Karadeniz'deki statükonun bozulmasına izin verilmeyeceğine dair açıklamalarına karşın, bu projenin ABD tarafından Montrö'nün değiştirilmesi amacıyla kullanılabilmesine dair değerlendirmelerin yapılması, Türkiye ile ABD'nin Karadeniz özelinde farklılaşan politikalarına bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye ile ABD'nin, Karadeniz Havzası'na yönelik stratejilerinde anlaşmazlıklar yaşanmasının altında yatan temel neden ise, iki ülkenin coğrafi konumları ve siyasal statüleridir. ABD, Karadeniz Havzası'na oldukça uzak bir konumda yer alan ancak bu havzayı sistemik ihtiyaçları doğrultusunda kendi kontrolünde tutmak isteyen küresel bir hegemon iken, Türkiye, Karadeniz kıyısında yer alan ve bu havzada yer alan

---

¹⁴⁵ Kamalov, "Karadeniz Bölgesindeki...", s. 15.

¹⁴⁶ Necmettin Akten et. al. , "The Montreux Convention and the Black Sea Geopolitics", **Eurasia Critic**, November 2008, (Çevrimiçi) <http://www.eurasiacritic.com/articles/montreux-convention-and-black-sea-geopolitics> , 24 Kasım 2010.

¹⁴⁷ Jale Nur Ece, "Kanal İstanbul ve Montrö Sözleşmesi" , **Ortadoğu Analiz**, C.3, Sayı 29, Mayıs 2011.

devletler ile siyasi, ekonomik ve kültürel bağlar kurarak Karadeniz’de kendi kontrolünde bir refah alanı yaratmaya çalışan bir bölgesel güçtür.

ABD, Karadeniz Havzası’nın batısında yer alan ve bu denize kıyısı bulunan eski Doğu Bloğu ülkeleri, Romanya ve Bulgaristan’ın, hem AB’ye hem de NATO’ya alınmasında en önemli itici güçlerden biri olmuştur¹⁴⁸. Bu ülkeler, uzun yıllar SSCB’nin baskısı altında kaldıkları için Soğuk Savaş sonrası Rusya ile yakınlaşmayı tercih etmemişler ve Avro-Atlantik Dünyası ile yakın siyasi, askeri ve ekonomik bağlar kurmayı yeğlemişlerdir. Bugün her iki ülkede de Amerikan askeri üsleri kurulmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır ve ABD’nin, Montrö Sözleşmesi’ni değiştirmeye yönelik politikalarında, her iki ülke de önemli rol oynamaya adaydır¹⁴⁹.

ABD’nin, Geniş Karadeniz Havzası’nda, siyasi anlamda en uzak olduğu ülke Sırbistan’dır. Yugoslavya’nın dağılmasının ardından bu ülkenin mirasçısı olduğunu iddia ederek milliyetçi savlara yaslanan ve eski Yugoslavya topraklarında büyük çaplı iç savaşlar çıkmasına neden olan Sırbistan, tarihsel ve dinsel-kültürel anlamda oldukça yakın bağlara sahip olduğu Rusya’dan da siyasi destek alarak irredentist bir dış politika çizgisi izlemeye çalışmıştır. Slobodan Milosevic’in 2000 yılında iktidardan indirilmesi ile Sırbistan’ın Batı dünyasına ve demokratik değerlere yaklaşımı da değişmiş ve bu ülke Rusya’dan uzaklaşarak AB ile yakınlaşmanın yollarını aramaya başlamıştır¹⁵⁰. Bugün Sırbistan’da demokratik değerler ve azınlık haklarına verilen değerin arttığını ve ülkenin AB ile üyelik müzakerelerine başlayabilmek için ciddi bir çaba sarf ettiğini görüyoruz. Bu nedenle ABD’nin de bu ülkeye olan bakışı yavaş da olsa değişmektedir. Ancak, 1999 yılında NATO tarafından başkenti bombalanmış bir ülkenin ABD’ye ve NATO’ya olan yaklaşımında ani bir değişim beklemek de mümkün değildir. Nitekim Sırbistan içerisindeki aşırı milliyetçi partiler ve gruplar Sırbistan’ın Batı ile özellikle de ABD

---

¹⁴⁸ Philip Gordon et. al. , “NATO Enlargement: Moving Forward” , **The Brookings Institution**, Policy Brief, December 2001, No.90, pp. 1-8.

¹⁴⁹ Seth Robson, “New Bases in Bulgaria, Romania Cost US over \$100M” , **Stars and Stripes**, October 17, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.stripes.com/news> , 24 Kasım 2010.

¹⁵⁰ Aaron Presnall, “Which Way the Wind Blows: Democracy Promotion and International Actors in Serbia” , **Democratization**, Vol.16, No.4, 2009, pp. 661-681.

ile yakınlaşmasına şiddetle karşı çıkmaktadırlar¹⁵¹. Bu nedenle ABD ile Sırbistan'ın, iki ülke arasında güven telakki edebilmek için, daha uzun bir müddet çabalamaları gerekmektedir. ABD'nin açık desteği ile Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın statüsü de, son dönemde iki ülke ilişkilerini gerginleştiren önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

ABD'nin son yıllarda Balkanlar özelinde ve Karadeniz Havzası genelinde en iyi anlaşığı devletlerden biri de Arnavutluk'tur. Soğuk Savaş döneminde kendisini dış dünyaya kapatmış olan bu küçük ülke ile ABD'nin ilişkileri özellikle önemlidir. Arnavutluk her ne kadar küçük ve önemsiz bir ülke gibi görünse de, Arnavutlar tüm Balkanlara yayılmış bir halde yaşamaktadırlar. Arnavutluk'a komşu olan tüm ülkelerde Arnavut kökenli insanlar yaşamaktadır ve bu insanların yüzlerini döndükleri yer de Tiran olmaktadır. Bu nedenle, ABD, Arnavutluk'a özel bir önem atfetmektedir ve Kosova konusunda Arnavutlara ve Arnavutluk'a ciddi bir siyasal ve askeri destek sağlamıştır. Arnavutluk, 2009 yılında NATO'ya da alınmış ve bu ülkenin stratejik yönelimi tamamıyla ABD tarafına kaymıştır¹⁵². ABD, AB'nin, Batı Balkanlar'a doğru genişleme stratejisi kapsamında, Arnavutluk'u da birliğe alması gerektiğini sürekli olarak vurgulamaktadır.

Karadeniz Havzası'nın kuzeybatısında yer alan Moldova da ABD'nin Geniş Karadeniz Havzası'na duyduğu ilginin odağında yer alan ülkelere biridir. Ne var ki, Transdinyester Sorunu nedeniyle bu ülke topraklarının önemli bir kısmının Rus nüfuzu altında bulunması ve bu sorunun çözülebilmesi için Rusya'nın yardımının şart oluşu¹⁵³, Moldovalı yetkilileri ABD ile kurulacak yakın ilişkiler konusunda şüpheye düşürmektedir. Moldova Hükümeti, ülkenin kalkınması ve Rusya ile dengeye dayalı bir ilişki kurulabilmesi için Avro-Atlantik Dünyası ile işbirliği içerisine girilmesi gerektiğini takdir etmektedir. Fakat Transdinyester Sorunu'nun çözülebilmesi ve enerji ihtiyacının karşılanabilmesi noktasında Rusya'ya bağımlı

---

¹⁵¹ Djordje Stefanovic, "The Path to Weimar Serbia? Explaining the Resurgence of the Serbian Far Right After the Fall of Milosevic", **Ethnic and Racial Studies**, Vol.31, No.7, 2008, pp. 1195-1221.

¹⁵² Vincent Morelli et. al. , "NATO Enlargement: Albania, Croatia and Possible Future Candidates", **Congressional Research Service**, April 14, 2009.

¹⁵³ Cristian Urse, "Solving Transnistria: Any Optimists Left?", **The Quarterly Journal**, Vol.7, No.1, Spring 2008, pp. 57-75.

olunduğu için oldukça ihtiyatlı davranılmaktadır. Moldova bugün, AB ile entegre olmayı hedefleyen ancak NATO'ya soğuk bakan bir ülke konumundadır¹⁵⁴.

Rusya'nın güneyinde yer alan ve bu ülke ile çok yakın tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlara sahip olan Ukrayna, ABD'nin kontrol altına almayı planladığı bir başka ülkedir. Karadeniz'in kuzeyinde yer alan ve Rusya'nın güneyden denetlenmesi açısından çok önemli bir konumda bulunan Ukrayna, aynı zamanda enerji ulaştırması anlamında da oldukça stratejik bir coğrafyada yer almaktadır. Ukrayna, 2004 yılında yaşanan bir halk hareketi sonucunda ABD ve AB yanlısı bir iktidara kavuşmuş ve 2005-2010 yılları arasında Rusya'dan uzaklaşmıştır¹⁵⁵. Turuncu Devrim adı verilen bu halk hareketinin ortaya çıkmasında ABD-AB İttifakı'nın büyük bir payı olmuş, hareketin başarıya ulaşmasının ardından iktidara gelen hükümet de Batı ile yakınlaşmayı, AB ve NATO üyeliğini ön plana almıştı¹⁵⁶. Ne var ki, 5 yıl süren Turuncu Devrim esnasında Ukrayna'nın siyasal ve ekonomik yapısında olumlu değişiklikler olmamış, birtakım siyasal kazanımların elde edilmesinin dışında ne AB'nin ne de ABD'nin Ukrayna'ya gerekli yardımı veremediği görülmüştür. Ukraynalılar, Rusya'dan uzaklaşarak kayıtsız şartsız Avro-Atlantik Dünyası'na yönelmenin kendilerine kayda değer hiçbir katkı sağlamadığını, Rusya'dan uzaklaşmanın siyasal gerginliğe, ayrılıkçılığa ve ekonomik krizlere neden olduğunu gördükleri için, 2010 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile Turuncu Devrimi sona erdirmişlerdir¹⁵⁷. Böylece, ABD'nin Karadeniz Stratejisi'nin önemli bir ayağı olması beklenen Ukrayna, yeniden Rusya'nın siyasal ve ekonomik etkisi altına girmiştir. Nitekim iktidara gelen Rus yanlısı hükümet, AB üyeliği için çalışmaya devam edeceğini açıklamasına rağmen, Ukrayna'nın NATO'ya asla üye olmayacağını belirterek, Ukrayna'nın ABD ile geliştirilecek siyasi-askeri ilişkilere soğuk baktığını göstermiştir.

---

¹⁵⁴ "Moldova'dan NATO'ya Ret", **Dünya Bülteni**, 7 Kasım 2010, (Çevrimiçi) <http://www.dunyabulteni.net>, 8 Aralık 2010.

¹⁵⁵ Vsevolod Samokhvalov, "Ukraine and the Orange Revolution: Democracy or a Velvet Restoration?", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, pp. 269-271.

¹⁵⁶ Elena Mizrokhi, "Russian Separatism in Crimea and NATO: Ukraine's Big Hope, Russia's Grand Gamble", **Chaire de Recherche du Canada**, August 2009, pp. 12-14.

¹⁵⁷ Yalçın Sarıkaya, "Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2010, Sayı 25, ss. 1-10.

ABD'nin Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilecek bir bölgesel entegrasyon girişimine soğuk baktığı söylenebilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletleri siyasal ve ekonomik anlamda kendi kontrolüne almayı ve tarihinin hiçbir döneminde giremediği Karadeniz'e girebilmeyi amaçlayan ABD, Rusya'nın da zayıf bir durumda olması nedeniyle, havzayı tamamıyla kendi kontrolü altına alabileceğini düşünmüş, bu nedenle Türkiye'nin girişimleriyle ortaya konan KEİT'i desteklemiştir. ABD'ye göre KEİT, havza devletlerini demokrasi, liberal değerler, insan haklarına saygı, serbest pazar ekonomisi gibi konularda eğitecek ve ortak bir noktada buluşturacak, böylece ABD'nin bu ülkelere nüfuz etmesi kolaylaşacaktı. Ancak, zaman ilerledikçe Karadeniz Havzası'ndaki devletlerin birbirlerinden çok farklı gelişim seviyelerine sahip olduğu, havzanın doğusu-batısı, kuzeyi-güneyi arasında siyasal iletişim kanallarının çok zayıf kaldığı ve havza devletleri arasındaki tarihsel problemler ile dondurulmuş çatışmaların çözülmesinin ABD'nin beklediğinden çok daha güç olduğu anlaşıldı. Havza devletlerinin büyük bir bölümünün dış politika stratejisi anlamında Karadeniz Havzası'na vurgu yapmamaları ve Karadeniz'de Avro-Atlantik Dünyası'nın kontrolünde olacak bölgesel bir entegrasyon oluşturulabilmesi fikrinin bir türlü gelişim gösterememesi, ABD'nin kendi kontrolünde olacak büyük çaplı bir işbirliği örgütüne olan desteğinin azalmasına yol açmıştır. Bu gerçekliğin yanı sıra, siyasal ve ekonomik sorunlarını biraz olsun çözen Rusya'nın 2000 sonrası yükselişe geçmesi ve Avrasyacılık akımının etkisiyle ortaya konan "yakın çevre politikasını" etkin bir şekilde uygulamaya başlaması, ABD'nin KEİT'e olan güvenini azaltmıştır. Zira güçlenen Rusya, aynı zamanda KEİT üyesi de olduğu için, bu örgütün işleyişine de etki etmeye başlamıştır. ABD, üyesi olmadığı bir kuruluşu denetleyemeyeceğini gördüğü için, KEİT aracılığıyla kotarılmaya çalışılan bölgesel entegrasyon girişimine olan desteğini çekmiştir. KEİT'in kurucu ülkesi olan Türkiye'nin bu örgüt içerisinde Rusya ile geliştirmeye çalıştığı işbirliği de, ABD'nin KEİT'e olan yaklaşımını etkilemiştir. ABD, Rusya ile Türkiye'nin, KEİT ya da başka bir kurumsal yapı içerisinde ekonomi, havza güvenliği ya da enerji alanlarından biri ya da birkaçında başlatabilecekleri fonksiyonalist bir işbirliği sürecinin havzadaki diğer devletleri de etkileyeceğini gördüğü için, politikasını farklılaştırmış ve bu havzada gerçekleştirilmeye çalışılan bölgesel entegrasyon sürecini engelleyebilmek için farklı

seçenekler üzerinde durmaya başlamıştır. Havza devletleri ile ikili ilişkiler kurmak, bu devletlerin yönetimlerini Rusya aleyhinde kışkırtmak, Rusya'ya yakınlık duyan yönetimlerin halk hareketi ile iktidardan uzaklaştırılmasını sağlamak ve böylece işbirliği sürecini baltalamak, havza devletlerine ekonomik ve askeri anlamda yardımda bulunmak gibi girişimler, ABD'nin Karadeniz Stratejisi'nin temelini oluşturmaktadır. ABD, Karadeniz Havzası'na hâkim olabilmek için KEİT'in yerine kendi kontrolünde olacak farklı örgütler yaratılmasını desteklemiş ve bu amaçla da Rusya'ya muhalif ülke yönetimlerini bir araya getirmeye çalışmıştır. Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova tarafından oluşturulan GUAM buna bir örnektir¹⁵⁸. NATO'nun doğuya doğru genişletilmesi ve bu kapsamda Karadeniz Havzası'ndaki ülkelerin de NATO'ya alınabilmesi, ABD'nin bu havzadaki işbirliği imkânlarını kısıtlamak için aldığı bir başka önlemdir. Zira Rusya'nın NATO'ya olan olumsuz tavrı bilinmektedir. ABD, AB'nin doğuya doğru genişleme stratejisini de desteklemektedir. AB'nin doğuya doğru genişlemesi, Karadeniz Havzası'nın batısında yer alan ülkeleri ve hatta Türkiye'yi de içerirse, KEİT'in, ya da ortaya çıkabilecek bağımsız bir Karadeniz işbirliği inisiyatifinin hiçbir önemi kalmayacak ve Karadeniz Havzası'nda Avro-Atlantik Dünyası'nın değerleri hâkim kılınarak, Rusya'nın havzadaki tek kutup olabilme stratejisine ağır bir darbe indirilecektir. Karadeniz güvenliğinin sağlanması noktasında Türkiye ve Rusya'nın inisiyatif olarak oluşturdukları ve birçok havza ülkesini de içerisine alan BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu) ve Karadeniz Uyumu Harekatı gibi bağımsız bölgesel güvenlik girişimleri de ABD tarafından desteklenmemektedir. Zira bu örgütlerin ortaya çıkmasının asıl nedeni, NATO'nun Karadeniz'e doğru genişlemesinin önüne geçilmesi ve bu havzadaki sistemik statükonun korunarak, başta ABD olmak üzere, yabancı devletlerin savaş gemilerinin Karadeniz'e girmelerinin engellenmesidir.

Son zamanlarda, ABD ile Rusya arasındaki işbirliği girişimlerinin arttığı, dolayısıyla ABD'nin Karadeniz Havzası'nda Rusya'ya karşı giriştiği mücadelenin dozunun azaldığı görülmektedir. ABD, renkli devrim girişimlerine olan desteğini azaltmış, Rusya ile arası açık olan havza devletlerinin Rusya ile iyi ilişkiler

---

¹⁵⁸ Vladimer Papava, "On the Role of the Caucasian Tandem in GUAM", **Central Asia and the Caucasus**, No. 3-4, 2008, pp. 47-54.

kurmasını desteklemeye başlamış ve NATO'nun Karadeniz Havzası'na yayılma girişimlerini de şimdilik kaydıyla durdurmuş gibi görünmektedir. İki ülke arasında yaşanan bu yakınlaşmanın en önemli nedeni büyüyen ve siyasi-ekonomik etkisini Karadeniz-Hazar Havzaları'na değin genişleten Çin tehlikesidir. ABD ile Rusya, kendi aralarında kapışırken Çin'in Avrasya'da etkinliğini arttırmaya başladığını görmüşler ve bu "dev" sorun ile ilgilenmek için bir süreliğine de olsa işbirliği yapmaya başlamışlardır. Bu nedenle, iki küresel güç arasında çok büyük bir sorun çıkmadığı takdirde birbirleri aleyhine büyük çaplı eylemlere girişmeleri beklenmemelidir.

Kısacası ABD'nin, Karadeniz Havzası'na ilişkin olarak ortaya koyduğu stratejinin temelini, havza ülkelerini demokratik barış teorisi çerçevesinde kendi sistemik egemenliğini güçlendirecek liberal tabanlı bir siyasal ve ekonomik reform programına eklemek ve bu reform programını içselleştiren havza ülkelerinin çeşitli alanlarda birbirleriyle kuracakları karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkileri üzerinden, kendisinin gözetiminde olacak ortak bir bölgesel rejimi yapılandırmak oluşturmaktadır. ABD, Karadeniz Havzası'na olan yaklaşım noktasında AB'nin yumuşak gücünden ve NATO'nun askeri meşruiyetinden yararlanarak, saldırgan realist unsurları ön plana çıkarmaya, şimdilik kaydıyla, lüzum görmemektedir.

2.3.2. Rusya'nın Karadeniz Stratejisi

Karadeniz Havzası deyince aklımıza gelen en önemli ülke olan Rusya, uluslararası sistem ve bölgesel dengeler bağlamında sahip olduğu siyasal, askeri ve ekonomik imkânlar ile birlikte havzanın en büyük gücü olma özelliğini de taşımaktadır. Rusya'nın, Karadeniz Havzası ile yakından ilgilenen ve bu havzaya nüfuz etmek isteyen diğer küresel aktörlerden farkı ise, bu ülkenin dış politika kararları ve eylemlerinin havzada yer alan tüm ülkelerin dış politika yaklaşımlarını ve bölgesel güç dengelerini doğrudan etkileme kapasitesine sahip oluşudur.

Rusya, tarih boyunca Karadeniz'e egemen olmaya çalışan bir güç olmuştur. Çarlık döneminde Osmanlı İmparatorluğu ile Karadeniz hâkimiyeti konusunda büyük bir mücadele vermiş olan bu Avrasya gücü, 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ve ardından Kırım'ın ilhak edilmesi sonrası Karadeniz'in

kuzey kıyılarını ele geçirmiş ve Osmanlı'nın da giderek zayıflaması neticesinde sürekli olarak güney yönünde ilerleyerek havzanın önemli bir bölümünde siyasi etkinlik kurmuştur¹⁵⁹. I. Dünya Savaşı esnasında yaşanan Bolşevik İhtilali sonrası birkaç yıllık bir bocalama devresi geçirmiş olsa da, SSCB adı altında yeniden yükselişe geçen bu devletin Karadeniz'e damgasını vurması, II. Dünya Savaşı sonrası olacaktır.

II. Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan SSCB, Avrupa'da çift kutupluluğun genel sistemik yapısına uygun olarak yaşanan siyasi bölünme sonrasında Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın büyük bir kısmını kendi nüfuzu altına aldığı için, Karadeniz Havzası'na neredeyse tamamıyla hâkim olmuştur. Öyle ki, havzanın güneyinde yer alan NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan ile bağlantısızlık yönünde bir dış politika stratejisi izleyen Yugoslavya ile Arnavutluk dışında hiçbir ülke, siyasi anlamda SSCB'den tam manasıyla bağımsız hareket edemez hale gelmiştir.

Ne var ki, *Mikhail Gorbachev*'in başlattığı *glasnost* ve *perestroika* politikası sonucunda SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ile birlikte, bu küresel imparatorluğun topraklarında yer alan birçok ülke gibi Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler de özgürlüğü tercih etmiş ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir¹⁶⁰. SSCB'nin dağılması ile birlikte komünizm zırhından arınan Rusya da, çift kutuplu dönemde elinde tuttuğu sistemsel güçten büyük ölçüde arınmış bağımsız bir devlet olarak uluslararası arenaya dönüş yapmıştır. Rusya'nın bağımsızlık sonrası geçiş döneminde çok ciddi siyasi, ekonomik ve sosyal problemler yaşaması ve bu büyük ülkenin ne tarz bir dış politika izleyeceğine dair ülke içerisinde çok derin bir siyasi ayrılığın hâkim oluşu, Soğuk Savaş'ın hemen ardından, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerde de Rus etkisinin azalmasına ve buna karşılık ABD'nin siyasi etkisinin artmasına neden olmuştur.

Rusya'da yaşanan krizin perde arkasında ülkenin ne türlü bir yolu izleyeceğine uzun bir süre karar verilememesi yatar. Bu tartışma ülkenin kimliğine yönelik olarak hala devam etmektedir¹⁶¹. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ve Sovyet

¹⁵⁹ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2010.

¹⁶⁰ Karabayram, **Rusya Federasyonu'nun...**, s. 139.

¹⁶¹ Kasım, **Soğuk Savaş...**, s. 120.

tipi komünizmin başarısız olmasının ardından, *Francis Fukuyama* gibi birçok Batılı yazar ve düşünürün etkisi altında kalan ve SSCB öncesi Rusya'sının Batı Dünyası'na ait bir ülke olduğunu savunan birçok Rus strateji uzmanı ve politikacı, ülkenin Batı ile işbirliği içerisine girmesini ve kısa bir süre içerisinde AB'ye entegre olmasını, aynı zamanda da ABD ile ilişkilerin her alanda geliştirilmesi gerektiğini savunmaya başlamışlardır. Atlantikçilik adı verilen ve 1990'ların ilk yarısında gerçek manada sistemik-siyasal bir alternatif olarak görülmüş olan bu akımı savunanlar çoğunlukla Gorbachev'in başlattığı akımı destekleyen ve devlet içerisinde de “*Yeni Ruslar*” olarak adlandırılan ve çoğunluğunu diplomatlar ile bürokratların oluşturduğu kesimdir. Atlantikçilere göre, Soğuk Savaş boyunca Doğu ile Batı arasında sürmüş olan siyasal ve askeri çekişme, önümüzdeki dönemde Kuzey ile Güney arasında gerçekleşecektir¹⁶². Rusya da, tıpkı Avrupa gibi, kuzeyde yer aldığına göre, önümüzdeki dönemde Güney'den gelecek terörizm, dinsel aşırılıkçılık, göç dalgaları ve askeri saldırılara maruz kalabilecektir. Bu nedenle, Rusya'nın Avro-Atlantik Dünyası ile birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Atlantikçiler, Rusya'nın geleceğinin Batı'da olduğunu, Kafkasya ile Orta Asya gibi sorunlu bölgelerde takılıp kalmanın Rusya'nın Batı ekonomik sistemine eklemelenmesini geciktireceğini ileri sürmüşlerdir¹⁶³. Rusya, 1991-1993 arası dönemde, Atlantikçi bakış açısına bağlı dış politika uygulamalarına yönelmiştir. Bu dönemde, Batılı manada demokratik siyasal sisteme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş için çalışmalar yapılmış, eski Sovyet coğrafyası ile olan bağlar kopma noktasına gelmiş¹⁶⁴ ve ABD ile Batı'ya bağımlı politikalar izlenmiştir¹⁶⁵. Atlantikçiler, Rusya'nın Avrasya'dan koparak Batı'ya yönelmesini ve çatışmalardan uzak durarak gelişmiş Batı'nın eşit haklara sahip bir üyesi olmasını hedeflemişlerdir¹⁶⁶. Dönemin Rusya Dışişleri Bakanı *Andrey Kozyrev*, Atlantikçi bakış açısının liderliğini üstlenmiştir.

---

¹⁶² Utku Yapıcı, **Küresel Süreçte...**, ss. 73-74.

¹⁶³ Graham E. Fuller, “Russia and Central Asia: Federation or Fault Line?” , Ed. by Michael Mandelbaum, **Central Asia and the World**, Council on Foreign Relations Books, 1994, pp. 99-111.

¹⁶⁴ Ibid. , pp. 125-126.

¹⁶⁵ Erel Tellal, “Rusya'yla İlişkiler” , **Türk Dış Politikası**, Der. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, C. 2, 2005, ss. 540-550.

¹⁶⁶ Ahmet Sapmaz, **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2008, s. 117.

SSCB'nin dağılmasının ardından geçen birkaç yıllık dönemde Rusya'nın ekonomik sorunlara bir çözüm bulamayışı, ülkede işsizlik ve açlığın kol gezmeye başlaması, sosyal huzursuzlukların, etnik çatışmaların önlenemez boyutlara varması ve ülkenin izlediği dış politikanın da başarılı olmayışı, Atlantikçi düşüncenin iktidarına son vermiştir. Başta ABD olmak üzere, Batılı devletlerin, Rusya'nın yaşadığı problemlerin çözümü noktasında bu ülkeye yeteri kadar yardım yapmaması da, Rus politikacıların ve düşünürlerin Atlantikçi anlayıştan uzaklaşmasında önemli bir faktör olmuştur.

1993'ten sonra Rusya'da yükselişe geçen sistemik-siyasal anlayış ise Avrasyacılık olmuştur. Avrasyacılık, Rus tarihi ve toplumsal birikimini ön plana koyan ve Rus kimliğine karşı oluşabilecek Batılı meydan okumalara karşı “gerçek bir jeopolitik vizyon” ortaya koymaya çalışan bir anlayıştır¹⁶⁷.

İlk Avrasyacılar, Dostoyevski'nin “*Avrupa'da köle gibi yaşamaktansa Asya'da efendi olmak*” düşüncesinden etkilenecek bu akımı geliştirmişlerdir. Onlara göre Rusya, sahip olduğu dini değerler ve kültür itibarıyla ne doğuya ne de batıya aitti¹⁶⁸. Rusya'nın konumu ancak Avrasya terimi ile açıklanabilirdi. Avrasyacılık akımı ilk kez 1920'lerin başında ortaya çıkmıştır. Akımın başlangıcına tesir eden en önemli eser Sofya'da sürgünde bulunan *Nikolay Trubetskoy*, *Petr Savitski*, *Petr Suchinski* ve *George Florovski* adlı Rus seçkinleri tarafından kaleme alınan *Doğu'ya Çıkış* adlı çalışmadır¹⁶⁹.

Avrasyacı anlayış, SSCB döneminde pek fazla ön plana çıkamamıştır. Ancak yine de etkili olduğu söylenebilir. Zira Avrasyacı anlayışın temellerinde, oluşturulacak “Büyük Rusya'nın” hangi ideoloji üzerinden şekillendirileceği açık bir şekilde vurgulanmamıştır. Genel anlamda Rus milliyetçiliği üzerine oturtulmuş olan Avrasyacılığın, SSCB'nin, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrasya çapında giderek büyüyen bir küresel güç olmasında destekleyici bir akım olarak etkili olduğu da söylenebilir. Ne var ki, SSCB döneminde siyasi kontrolün sağlanması noktasında

---

¹⁶⁷ Muhammet Ağcan, “Klasik Avrasyacılıkta Rus Kimliği ve Jeopolitik Düşüncesi”, **Akademik Araştırmalar Dergisi Avrupa/Avrasya Özel Sayısı**, Kasım 2004-Ocak 2005, Yıl 6, Sayı 23, s. 110.

¹⁶⁸ Richard Sakwa, **Russian Politics and Society**, London, Routledge, 2002, pp. 363-364.

¹⁶⁹ Fatih Akgül, **Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s. 18.

vurgu Rus milliyetçiliği üzerine değil, Sovyet hâkimiyeti üzerine yapılmıştır. Bu durumun oluşmasında, komünist anlayışın hâkim kılınması düşüncesinin yanı sıra, SSCB içerisinde yer alan farklı dinden, kökenden ve kültürden insanları ortak bir kimlik altında bir arada tutabilme düşüncesi de etkili olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişi ve SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'da ön plana çıkan Atlantikçi anlayış ekonomik ve siyasal sorunları çözmeye yeterli olmayınca, Avrasyacı siyasal pratik yükselişe geçmiştir. *Yeni Avrasyacılık* adı da verilen bu anlayışa göre, Rusya, eski Sovyet cumhuriyetlerindeki Rus nüfusunu ve mirasını savunmalı, Batı'ya çok fazla önem verip Kafkasya, Orta Asya ve Karadeniz Havzası'nı unutmamalı ve eski Sovyet topraklarındaki yeni bağımsız ülkeleri siyasal ve ekonomik anlamda kontrolüne almalıydı¹⁷⁰. Avrasyacı anlayış, Büyük Rusya'yı kurma eğilimine uygun olarak, gerekli olduğu takdirde Rusya'nın yakın çevresindeki bağımsız devletlere askeri ve ekonomik araçları kullanarak baskı uygulamasını da uygun bulmaktadır. Bu anlayış, ABD hegemonyasının önlenmesi için Rusya'nın da aktif katılımı ve liderliği ile oluşturulabilecek Avrasya Birliği¹⁷¹ ve bu birliğe benzer şekilde dünyanın birçok bölgesinde oluşturulacak organizasyonları da desteklemekte ve çok kutuplu bir dünya yaratılmasını savunmaktadır. Yeni Avrasyacılığın Rusya'daki ideologu Aleksandr Dugin'dir¹⁷². Avrasyacı anlayışın eski Sovyet coğrafyasında Rus etkinliğini yeniden oluşturabilmek için kullandıkları en önemli araç ise BDT'dir¹⁷³.

---

¹⁷⁰ Kasım, *Soğuk Savaş...*, s. 120.

¹⁷¹ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

¹⁷² Vügar İmanov, *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*, İstanbul, Küre Yayınları, 2008.

¹⁷³ Nitekim son dönemde Rus lider Vladimir Putin'in Aleksandr Dugin'in üzerinde durduğu Avrasya Birliği Projesi'ne hayat vermeye çalıştığını ve bu proje üzerinden Orta Asya, Kafkasya ve Karadeniz Havzası'ndaki ülkelere mesaj vermeye ve onları kendi denetiminde bir yumuşak güç oluşumunun içerisine çekmeye çalıştığını görüyoruz. Putin, oluşturmaya çalıştığı birlik başarılı olduğu takdirde, uluslararası dengeleri tümüyle sarsacak çok önemli bir sistemik kutbun yaratılacağına farkındadır. Şimdilik ekonomik eksende gündeme getirilen proje, başta Avrasya coğrafyasında yer alan eski Sovyet ülkeleri olmak üzere, katılmak isteyen tüm ülkelere açıktır. Putin, katılım faktörünü, şimdilik kaydıyla, esnek tutarak Çin, Hindistan ve ABD gibi sistemik aktörleri ürkütmemeye ve projenin altyapısını güçlendirmeye çalışmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. "Russia Plans Eurasian Union on EU Model", *Deutsche Welle*, December 26, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15615047,00.html>, 26 Aralık 2011 ve "3 Countries Join Eurasian Union", *New York Times*, November 18, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2011/11/19/world/europe/russia-3-countries-join-eurasian-union.html>, 26 Aralık 2011.

Atlantikçi anlayışın, Rusya'yı, ABD'nin küçük ortağı yapmaktan başka bir işe yaramayacağını, Rusya'nın ulusal çıkarlarının zarar gördüğünü belirten Avrasyacılar¹⁷⁴, Nisan 1993'te yayınlanan "Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti"nin oluşumuna çok büyük etkide bulunmuşlardır. Nitekim yayınlanan belgenin içeriğine bakıldığında Rusya'nın "yakın çevresine" olan vurgu açıkça görülebilmektedir. SSCB'nin nükleer silahlarının tamamının Rusya'ya transferinin sağlanması, Eski Sovyet coğrafyasındaki silahlı çatışmaların kontrol edilmesi gibi maddeler, bu durumun açık bir kanıtıdır¹⁷⁵.

Yakın Çevre kavramı, Eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne atfen kullanılan bir adlandırmadır. Bu kavramın, geniş anlamda BDT'ye üye olsun olmasın tüm Eski Sovyet Cumhuriyetleri için kullanıldığını bilmeliyiz. Yakın Çevre politikası, Rusya'nın Eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni gerçek anlamda bağımsız birer ülke olarak görmediğini göstermektedir. Rusya'nın Kafkasya, Karadeniz Havzası ve Orta Asya'yı yakın çevresi olarak gördüğü, daha sonraki eylemleri ve Rus yetkililerden gelen açıklamalarla ortaya konmuştur.

Avrasyacılık akımı ve Yakın Çevre Politikası *Yevgeny Primakov*'un, önce Dışişleri Bakanlığı daha sonra da Başbakanlık yaptığı 1996-1999 yılları arasında en büyük gelişimini göstermiştir¹⁷⁶. 1999 yılında Vladimir Putin'in Rusya başbakanı olması ile birlikte Avrasyacılık ve Yakın Çevre Politikası'nın yükselişi devam etmiştir.

Karadeniz Havzası da Rusya'nın yakın çevre politikasına dâhil olan bir coğrafyayı ifade etmektedir. Jeopolitik teorilerin hemen hepsinde kırılma noktalarından biri olarak görülen ve günümüzde de sahip olduğu enerji kaynakları ve doğu-batı enerji ulaştırmasındaki önemi nedeniyle ön plana çıkan bu havzanın Rusya açısından da önemi büyüktür.

---

¹⁷⁴ Fırat Purtaş, **Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu**, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 137.

¹⁷⁵ Serdar Kesgin, **NATO-Rusya İlişkileri**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, Yayın No. 5, 2009, s. 33.

¹⁷⁶ Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Vol.65, No.3, 2010, pp. 209-210.

Karadeniz Havzası, Rusya'nın dış dünya ile kuracağı ekonomik bağlar ve iletişim açısından önemlidir. Rusya'nın, Akdeniz ve okyanuslara çıkabilmesi açısından Karadeniz önemli bir çıkış kapısı konumundadır. Yine, Rusya'nın güney sınırlarının güvenliği açısından Karadeniz büyük önem taşır. Bu nedenle, Rusya'nın havzada yaşanan en küçük bir siyasal gelişmeyi dahi yakından izlediğini ve bölgede kurulan Karadeniz odaklı her türlü örgüte ilgi gösterdiğini görüyoruz¹⁷⁷. Amaç Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmeye çalışılan her türlü işbirliği örgütünü, Rusya'nın çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve havzada yer alan diğer ülkeleri kendi aleyhinde bir karar almaktan caydırmaktır.

Karadeniz Havzası'na hâkim olabilmek çok yönlü bir dış politika izlemeyi gerektirse de, Rusya'nın bu bölgedeki etkinliğini ve Sovyet dönemindeki gücünü devam ettirebilmesi ve Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemik etkinliğinin Karadeniz'e hâkim olmasını önleyebilmesi için havzaya yönelik proaktif bir dış politika izlemesi zorunludur¹⁷⁸. Ne var ki, Karadeniz Havzası'na yönelik olarak izlenecek olan proaktif dış politikanın havza devletlerine yönelik siyasal ve askeri tehditler yöneltme ve ekonomik ambargolar uygulama şeklinde olmaması gerekmektedir. Zira Soğuk Savaş sona ermiş ve çift kutuplu dünyanın kendisine özgü dış politika kalıpları yıkılmıştır. Küreselleşmenin kapsayıcı etkisi Karadeniz Havzası'nda yer alan tüm ülkeleri de içerisine alacak şekilde genişlemiş ve bu ülkeler, Sovyet döneminin baskı ve tehdide yönelik politikalarının etkisinden büyük çapta sıyrılarak, çok yönlü dış politika izlemeyi, dış politikalarının bir parçası haline getirmişlerdir. Bu nedenle Rusya'nın, yumuşak güç unsurlarını harekete geçirerek havza ülkelerini etkisi altına alması gerekmektedir¹⁷⁹. Rusya'nın elde edeceği ekonomik büyümeyi havza ülkelerinin de lehine olacak şekilde büyük çaplı dış yatırımlara çevirebilmesi, havzada devam eden siyasal ve askeri sorunların herkesin yararına olacak şekilde çözülebilmesi noktasında ortaya koyacağı yapıcı rol ve başta ABD, AB ve Türkiye olmak üzere bu havza ile oldukça yakından ilgili olan küresel ve bölgesel güçlerle

---

¹⁷⁷ Alla Yazkova, "Karadeniz Bölgesi'nde Rusya'nın Başlıca Çıkarları ve Siyaseti", **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 27-28 Mart 2008, ss. 91- 95.

¹⁷⁸ Ronald Grigor Suny, "The Pawn of Great Powers: The East-West Competition for Caucasia", **Journal of Eurasian Studies**, Vol.1, 2010, pp. 10-25.

¹⁷⁹ Andrei P. Tsygankov, "Projecting Confidence, Not Fear: Russia's Post Imperial Assertiveness", **Orbis**, Fall 2006, pp. 677-690.

geliştireceği karşılıklı anlayış ve bağımlılığa dayalı dış politika stratejisi, bu ülkenin Karadeniz Havzası'nda her alanda ön plana çıkmasına ve kendi çıkarlarına uygun bir bölgesel rejimin oluşturabilmesine yardımcı olacaktır.

Karadeniz Havzası, NATO ve AB'nin genişleme dalgaları ile çok farklı bir boyut kazanmıştır. Rusya, büyük bir çoğunluğu eski SSCB toprakları olan ve "arka bahçesi" olarak gördüğü Karadeniz Havzası'na NATO eliyle yapılan sızma girişimlerini önlemek konusunda oldukça karardır. Rusya'nın bu konuda ne kadar karardır olduğu, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyelik girişimlerinin, gerek bu ülkeler nezdinde, gerek enerji kozu kullanılarak başta Almanya ve Fransa aracılığıyla AB nezdinde, gerekse de ABD yönetimi nezdinde yapılan görüşmeler neticesinde önlenmesi ile yeniden gözler önüne serilmiştir. Rus baskısına direnme girişiminde olan bu iki ülkeden Gürcistan, 2008 Ağustos'unda yapılan askeri müdahale ile Ukrayna ise uygulanan ekonomik ve siyasal kısıtlamalar ile yönetim değişikliğine zorlanarak adeta cezalandırılmıştır¹⁸⁰. Tamamıyla siyasal ve ekonomik baskı ile yürütüldüğü ve yumuşak güç unsurları hiç kullanılmadığı için, bu politikanın ne kadar başarılı olacağı ya da uzun ömürlü olup olmayacağı ise tartışmalıdır.

Karadeniz Havzası, Rusya'nın, sahip olduğu enerji kaynaklarını Batı'ya aktarması açısından da önemlidir¹⁸¹. Rusya, dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz ihracatçılarından biridir ve bu ülkenin giderek artan ekonomik ve siyasal gücünün arkasında da Batı'ya ihraç edilen petrol ve doğalgaz vardır¹⁸². Rusya'nın, AB pazarına petrol ve doğalgaz taşıyan boru hatlarının önemli bir kısmı Karadeniz Havzası'ndan geçmektedir. Üstelik Rusya'nın enerji ulaştırması konusunda yaptığı gelecek projeksiyonlarında da Karadeniz Havzası ön plandadır.

Rusya'nın Karadeniz Havzası'na yönelik politikalarını daha net olarak anlayabilmek için, havzada yer alan ülkeler ile Rusya'nın ilişkilerine daha yakından eğilmek gerekir. Rusya için Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler ikiye

---

¹⁸⁰ Peter Shearman et. al. , "The Roots of Russian Conduct" , **Small Wars and Insurgencies**, Vol.20, No.2, 2009, pp. 251-254.

¹⁸¹ S. Mohsin Hashim, "Power Loss or Power Transition? Assessing the Limits of Using the Energy Sector in Reviving Russia's Geopolitical Stature" , **Communist and Post-Communist Studies**, Vol.43, 2010, pp. 268-269.

¹⁸² Tatiana Romanova, "European Union-Russian Energy Relations" , **III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu: Karadeniz Yararlanıcıları Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 4-6 Ağustos 2010, ss. 84-86.

ayrılmaktadır. Birinci sınıfta yer alan ülkeler, Güney Kafkas Cumhuriyetleri ile Ukrayna'dır. Rusya, bu ülkeleri her anlamda kendi nüfuzu altında tutmak istemekte ve diğer küresel aktörlerin bu ülkeler ile kurmaya çalışacağı siyasal ve askeri ilişkilere kendi güvenliğine yönelik sistemik bir tehdit gözüyle bakmaktadır. Bu ülkeler Rusya'nın güvenlik kuşağını çevrelemektedir de diyebiliriz. Bu 4 ülke dışında kalan havza ülkeleri ise Rusya'nın gerektiğinde sert güç, gerektiğinde de yumuşak güç unsurlarını kullanarak etki altına almaya çalıştığı aktörler olarak görülmelidir.

Gürcistan, Güney Kafkas Cumhuriyetleri içerisinde Rusya'nın en çok problem yaşadığı ülke olarak görülmektedir. Rusya Federasyonu ile en uzun sınıra sahip Güney Kafkas Cumhuriyeti olan Gürcistan¹⁸³, Hazar-Karadeniz bağlantısını sağlıyor oluşu ve Rusya'nın sorunlu bölgesi Kuzey Kafkasya'ya komşu olması gibi nedenlerle Rusya için hayati öneme haiz bir ülkedir.

Özellikle Gül Devrimi sonrasında, Gürcistan'ın Rusya ile olan münasebetleri daha da kötüleşmiştir. NATO'ya üye olabilmeyi ve AB ile çok yakın ilişkilere sahip olmayı amaçlayan Gürcistan'ın Rusya'dan uzaklaşması ve 1994 yılından bu yana dondurulmuş durumda olan ayrılıkçı bölgelere karşı operasyon girişiminde bulunması, Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesini ve Ağustos 2008'de yaşanan savaşı beraberinde getirmiştir¹⁸⁴. Bu savaş esnasında Gürcistan, Batı'dan, özellikle de ABD'den destek ummuştur. Ne var ki, beklenen askeri ve siyasal destek gelmemiştir. Savaş neticesinde Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız birer devlet olarak tanıması ve Rus askerlerinin bu bölgelerin bağımsızlığını korumak için görevlendirilmesi ile Rusya-Gürcistan İlişkileri tarihinin en kötü seviyesine gerilemiştir. Rusya, Gürcistan'ın Batı Dünyası ile olan iyi ilişkilerine, yaptığı askeri müdahale ile ciddi bir darbe indirmiş, bu ülkeyi siyasal manada bölmüş ve Batı üzerinde kurduğu enerji ve güvenlik odaklı baskı ile bu ülkenin NATO üyeliğini engellemiştir. Böylece Batı'nın, Hazar-Karadeniz enerji ulaştırması projelerinde en önemli aktörlerden biri olarak gördüğü Gürcistan, toprak

---

¹⁸³ Purtaş, **Rusya Federasyonu...** , s. 238.

¹⁸⁴ Oksana Antonenko, "Towards a Comprehensive Regional Security Framework in the Black Sea Region After the Russia-Georgia War" , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 259-269.

bütünlüğünü geri kazanabilmek ve ekonomik gelişimini sağlayabilmek için Rusya'nın insafına mahkûm hale getirilmiştir.

Azerbaycan, Rusya'nın siyasal kontrol altında tutmak istediği bir başka Güney Kafkas Cumhuriyeti'dir. Rusya'nın, arka bahçesinde yer alan devletleri, özellikle de Transkafkasya Cumhuriyetleri'ni, Rus nüfuzu altına alma politikasının en önemli bileşenlerinden biri de Hazar kıyısında yer alan bu cumhuriyettir¹⁸⁵. Bu ülkenin de, tıpkı Gürcistan gibi, Rusya'nın sorunlu bölgesi Kuzey Kafkasya'ya sınırı vardır. Azerbaycan, sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ile de özellikle Avrupa için çok önemli bir enerji tedarikçisidir. Bu ülke, Avro-Atlantik Dünyası'nın doğu-batı enerji koridoru stratejisinin en önemli bileşenlerinden biridir¹⁸⁶. İşte tam da bu nedenle, Rusya'nın, Azerbaycan'ı kendi nüfuzu altına alması gerekmektedir. Zira Hazar-Karadeniz Bağlantısını sağlayan en önemli ülke olan ve sahip olduğu enerji kaynaklarını Rusya'nın aleyhine olacak şekilde Batı'ya ulaştıracak bir Azerbaycan, Rusya'nın stratejik bölgesel çıkarlarını zedeleyecektir. Aynı zamanda, önümüzdeki dönemde Kuzey Kafkasya'da ortaya çıkabilecek bir siyasal karışıklık ortamında, Batı kontrolünde olan bir Azerbaycan'ın, Rus aleyhtarı hareketlere destek olmayacağını hiç kimse garanti edemez.

Rusya'nın Azerbaycan üzerinde kurguladığı politikanın iki ana başlığı bulunmaktadır. Dağlık Karabağ Sorunu'nu Azerbaycan'a karşı bir koz olarak kullanmak ve Azeri petrolü ile doğalgazını uygun fiyatlar üzerinden alarak, Rusya üzerinden Batı'ya aktarmak. Özellikle *Haydar Aliyev* döneminden itibaren Batı ile Rusya arasında dengeye dayalı bir politika izlemesine rağmen sahip olduğu enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılması noktasında Avro-Atlantik Dünyası'nın Türkiye ile birlikte kurguladığı projelerin içerisinde yer almayı tercih eden Azerbaycan'ın bu pozisyonu, *İlham Aliyev* döneminde daha da berraklaşmıştır. Bu nedenle, Rusya'nın önümüzdeki dönemde özellikle Dağlık Karabağ Sorunu'nu kullanarak Azerilere daha büyük bir baskı yapması da beklenebilir. Rusya, Hazar Bölgesi'nde Batı etkisinin azalması, Azerbaycan-Türkiye arasındaki yakın ilişkinin önlenmesi, Hazar enerji

---

¹⁸⁵ Murat Gül, "Russia and Azerbaijan: Relations after 1989", *Alternatives*, Vol.7, No.2-3, Summer&Fall 2008, p. 54.

¹⁸⁶ Kasım, *Soğuk Savaş...*, s. 169.

kaynaklarının tam manasıyla kontrol altına alınabilmesi gibi hedeflerini gerçekleştirmek için Azerbaycan'ı kontrol etmeye mecburdur¹⁸⁷.

Güney Kafkas Cumhuriyetleri içerisinde Rusya ile en iyi geçinen ülke Ermenistan'dır. Ermenistan, aynı zamanda BDT ülkeleri içerisinde Rusya'nın ilk diplomatik ilişkiyi kurduğu ülkedir¹⁸⁸.

Ermenistan, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki stratejik ortağı olarak bilinmektedir. Bu kaniya varılmasının en önemli nedenleri; Rusya'nın Ermenistan'da neredeyse hiç itirazla karşılaşmadan asker konuşlandırabilmesi, Rusya'da yaşayan Ermeni diasporasının oldukça etkin olması ve Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye'den tehdit algılaması nedeniyle Rusya'ya yaklaşmak zorunda kalmasıdır. Hazar-Karadeniz Bağlantısı'nı sağlayan ülkelere karşı, denizlere çıkışı olmayan bir ülke olan Ermenistan, sözde soykırım iddiaları, izlediği irredentist dış politika ve Dağlık Karabağ Sorunu gibi faktörler nedeniyle, Türkiye ve Azerbaycan ile büyük çaplı siyasal sorunlar yaşadığı için kendisini Rusya'ya yakınlaşmaya mecbur hissetmiştir. Bugün Rusya, Dağlık Karabağ Sorunu'nda Ermenistan'a daha yakın bir noktada durmakta ve Ermeni ekonomisini, başta enerji ve gıda olmak üzere, kontrol etmektedir. Bu durum Ermenistan'da eleştiri konusu da olmaktadır¹⁸⁹.

Rusya'nın Karadeniz Havzası'nın doğusunda etkinliğini gösterebilmesi açısından çok değerli olan Ermenistan ile kurduğu stratejik boyuttaki ilişkiler ile ulaşmaya çalıştığı hedeflerin en önemlileri; Transkafkasya'daki askeri ve siyasi varlığını korumak, Azerbaycan ve Gürcistan'ı kontrol altında tutmak, Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılması noktasında Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, Bakü-Supsa ve ileride gerçekleştirilmesi planlanan NABUCCO gibi projelerin işleyişini yakından takip edebilmektir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Okan Yeşilot, "Azerbaycan'daki Çeçen Mülteciler ve Rusya ile İlişkilere Yansımaları", Der. Okan Yeşilot, **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Kitabevi, 2005, s. 266.

¹⁸⁸ Sedat Laçiner, **Türkler ve Ermeniler: Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması**, Ankara, USAK Yayınları, 2005, s. 224.

¹⁸⁹ Marat Valeyev, "Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri", **Ermeni Araştırmaları**, Vol.30, 2008.

¹⁹⁰ Sapmaz, **Rusya'nın...**, s. 190.

Rusya'yı güneyden saran ve son on yılda uluslararası arenada en çok tartışılan ülkelerden biri olan Ukrayna, Rusya'nın, Karadeniz Havzası politikası çerçevesinde elinde tutmak istediği en önemli ülkedir. Ukrayna, sahip olduğu jeopolitik konum, barındırdığı Rus kökenli nüfus ve doğu-batı enerji koridoru üzerinde olması gibi nedenlerin yanı sıra, Kırım'daki deniz üssü nedeniyle de çok büyük önem taşımaktadır¹⁹¹. Bu nedenle, 2004'te gerçekleşen Turuncu Devrim sonrası bu ülkede Batı yönlü eğilimlerin artması ve Kırım'daki stratejik öneme haiz Rus Deniz Üssü'nün kullanım süresinin uzatılmayacağına yönelik açıklamalar yapılması, Rusya'yı oldukça kaygılandırmıştır. Rusya, bu dönemde, Ukrayna'dan geçen ve Avrupa'ya Rus gazı taşıyan boru hatlarına alternatif boru hattı projeleri ortaya koymuş, arka bahçesine NATO'nun girmesini önleyebilmek için başta Almanya ve Fransa olmak üzere, AB ülkelerine enerjiyi ön plana alacak şekilde tehditler savurmuş ve bir yandan Ukrayna'ya ekonomik anlamda baskı yaparken, diğer yandan Doğu Ukrayna ve Kırım'daki ayrılıkçı hareketleri tetiklemeğe çalışmıştır. Sonuç olarak, bu politikalar meyvesini vermiş ve Batı yanlısı Ukrayna Hükümeti ancak 5 yıl iktidarda kalabilmiştir. 2010 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Ukrayna'da, Rusya ile her alanda işbirliği yanlısı olan bir cumhurbaşkanı ve hükümet işbaşına gelmiştir¹⁹². Böylece, Rusya'nın Karadeniz Stratejisi'nin en önemli ayağı olan Ukrayna yeniden Rus nüfuzu altına girmiştir de denilebilir.

Rusya'nın Karadeniz Havzası'ndaki en önemli rakibi olan Türkiye ile ilişkileri ise Soğuk Savaş konjonktüründen çıkılmasının ardından büyük bir gelişim göstermiştir. Öyle ki, Karadeniz Havzası bağlamında ortaya konan en önemli işbirliği girişimi olan KEİT'in kuruluşu esnasında, Rusya'nın Türkiye'ye destek verdiğini görüyoruz. Tabii verilen bu desteğin en önemli sebebinin, Rusya'nın Karadeniz'de gerçekleştirilecek bir işbirliği girişimini Türkiye'nin inisiyatifine terk etmek istemeyişi olduğu açıktır. Soğuk Savaş sona erene değin, Rusya ve Türkiye, Karadeniz Havzası'ndaki çıkarları açısından birbirlerine doğal rakip konumundaydılar¹⁹³. Ancak Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından, ABD'nin, Rusya ile

---

¹⁹¹ Maria Starozhitskaya, "Russia's Fleet in Crimea: What's the Real Deal?" , **Open Democracy**, April 28, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.opendemocracy.net> , 13 Aralık 2010.

¹⁹² Alex Brideau, "Did Ukraine Just End the Orange Revolution?" , **Foreign Policy**, October 5, 2010, (Çevrimiçi) <http://eurasia.foreignpolicy.com> , 13 Aralık 2010.

¹⁹³ Alkan, **21.Yüzyılım...** , s. 53.

Türkiye arasındaki karşılıklı anlayışa dayalı bir istikrar denizi halini almış Karadeniz'e sızma çabaları ve AB'yi de kendi politikasına alet etmeye çalışması, Türkiye ile Rusya'nın, Karadeniz'e kendileri dışında hiçbir gücü sokmama yönünde ortak bir hedefte buluşmalarını sağlamıştır¹⁹⁴.

Yine de, Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri'ni konu alan bir çalışma yapılırsa, ekonomik işbirliğinin ve jeopolitik rekabetin ilişkilerin genel karakterini oluşturduğu ve bu jeopolitik rekabetin de daha çok Kafkasya-Hazar bağlantısı üzerinden şekillendiği belirtilmelidir¹⁹⁵. Karadeniz Havzası'nın doğusunu ifade eden Güney Kafkasya üzerindeki rekabetin temel sebebi, Hazar-Orta Asya enerji kaynaklarının kontrolü meselesidir. Rusya, bu kaynakların kendi ülkesinde toplanarak Türkiye ve Batı'ya aktarılmasını isterken, Türkiye ortaya koyduğu enerji terminali hedefine ulaşmak, enerjiyi daha ucuza almak ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için bu bölgedeki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması için çabalamaktadır. Rusya'nın enerji üretimi ve dağıtım konusundaki tekel konumunu ortadan kaldırmak isteyen ABD de Türkiye'ye destek vermektedir.

NATO'nun doğuya doğru genişlemesi meselesi de Türkiye ile Rusya arasında sorun yaratan bir başka husustur. Türkiye, Rusya'nın şiddetle karşı çıktığı, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyelik girişimlerini desteklemektedir¹⁹⁶. Rusya, NATO'nun Karadeniz Havzası'nı da içine alacak şekilde genişlemesini, kendisinin, tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, çevrelenmesi anlamına geldiğini belirtmekte ve arka bahçesine yapılan bu müdahaleye karşı çıkmaktadır. Rusya, NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'ı da kapsayacak şekilde genişlemesi halinde, ABD savaş gemilerinin NATO bayrağı altında Karadeniz'e sürekli olarak girip çıkacağını ve Montrö Sözleşmesi'nin hükmünün kalmayacağını iddia etmektedir. Bu anlamda, Montrö'yu de kullanarak, Türkiye'nin NATO stratejisini yeniden gözden geçirmesini

---

¹⁹⁴ Göktuğ Kara, "Will Energy Fuel the Future of the Turco-Russian Relationship", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, Vol.11, No.2, June 2009, p. 126.

¹⁹⁵ Duygu Sezer Bazoğlu, "Turkish-Russian Relations a Decade Later: From Adversity to Managed Competition", **Perceptions**, Vol.6, No.1, March-May 2001, pp. 4-6.

¹⁹⁶ "Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri", **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/ii_-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, 14 Aralık 2010.

istemektedir. Son dönemde Türkiye tarafından ortaya konan Kanal İstanbul Projesi ile Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz'de yarattığı statükonun yeniden tartışmaya açılmış olması Rusya'yı tedirgin etmektedir¹⁹⁷.

Yukarıda anlattığımız politika farklılıklarına karşın Türk-Rus İlişkileri'nin tarihinin en iyi seviyesinde olduğu söylenebilir. Türkiye'nin kullandığı doğalgazın 2/3'ü Rusya'dan alınmakta, Türkiye'nin nükleer santralini Rusya inşa etmekte ve Türk şirketleri Rusya'da oldukça büyük çaplı ihaleler kazanmaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 40 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Rus Basını'nda Türkiye ile Rusya'nın Ukrayna'yı da yanlarına alarak Karadeniz'de bir ittifak oluşturabileceğine dair haberler dahi yayınlanır hale gelmiştir¹⁹⁸. Bu nedenle Türkiye-Rusya İlişkileri, başta ABD olmak üzere, bölgeye ilgi duyan tüm sistemik aktörler tarafından göz hapsine alınmış durumdadır.

Rusya'nın, Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan Yunanistan ile olan ilişkileri ise daha çok tarihi ve kültürel bağlar üzerinden yürümektedir¹⁹⁹. Yunanistan'ın bağımsızlığı esnasında Rusya'nın verdiği destek ve iki ülke halkının önemli bir çoğunluğunun Ortodoks Hıristiyan oluşu, Rusya-Yunanistan İlişkileri'nin iyi bir durumda oluşunun en önemli nedenidir. Tarihi ve kültürel sebeplerin yanı sıra, her iki ülkenin de Türkiye ile tarihten ileri gelen siyasi problemler yaşıyor oluşu, bu ülkeleri Türkiye'ye karşı işbirliğine yönlendirmektedir. Nitekim Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi merkezli sorunlar ile Kıbrıs Meselesi konularında, Rusya, gerek SSCB döneminde, gerekse de Rusya Federasyonu adı altında Yunanistan'ın yanında olmuştur.

SSCB döneminde Doğu Bloğu'nda yer alan Bulgaristan ve Romanya ise, Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte Rusya'dan uzaklaşmaya başlamış ve AB ile NATO üyeliğini elde etme yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. ABD, Karadeniz'e kıyısı bulunan ve doğu-batı enerji ulaştırma projelerinde iyi birer ortak olabilecek Bulgaristan ile Romanya'nın, hem NATO hem de AB üyeliğini sonuna kadar

---

¹⁹⁷ Murat Yetkin, "Rusya Büyükelçisi: Montrö Korunmalı", **Radikal**, 30 Nisan 2011.

¹⁹⁸ Fatih Özbay, "Türkiye-Rusya İlişkileri'nde Karadeniz Faktörü", **BİLGESAM**, Ağustos 19, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org>, 14 Aralık 2010.

¹⁹⁹ Aristotle Tziampiris, "Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism", **Mediterranean Quarterly**, Vol.21, No.2, Spring 2010, pp. 78-79.

desteklemiştir. 2004'te NATO'ya üye olan bu iki ülkenin AB'ye alınmasının arkasındaki en önemli itici güç, ABD'nin AB üzerinde oluşturduğu baskıdır. Zira ne Bulgaristan ne de Romanya AB'ye üye olabilmek için gerekli olan siyasi ve ekonomik kriterleri karşılamıyordu. Soğuk Savaş döneminde kati bir Rus nüfuzu altında olan bu ülkelerin NATO ve AB'ye üye olmaları, Rusya tarafından kendisinin küresel ve bölgesel çıkarlarına karşıt bir girişim olarak algılanmasına karşın, Rusların bu konuda fazla ses çıkarmadıklarını görüyoruz. Belki de Rusya, bu ülkelerin kendi kontrolünden çıkmasını kabul etmesine karşılık olarak Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkas Cumhuriyetleri'nin Rus nüfuzu altında kalmasını sağlamaya çalışmıştır. Ne var ki, hem Bulgaristan hem de Romanya, Rusya'nın aleyhinde olacak politikalar izlemektedir. ABD, Karadeniz'deki statükoyu yıkmak amacıyla bu ülkelerde askeri üsler oluşturmakta ve Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesine yönelik itirazlarını bu ülkeler üzerinden seslendirmektedir. Bu gelişmeler, Rusya ile Bulgaristan ve Romanya arasındaki siyasi bağların koptuğunu göstermektedir.

Enerji kaynakları ve ekonomik gelişim açısından Rusya'ya bağımlı durumda olan ve Transdinyester'deki ayrılıkçı sorunun kendi toprak bütünlüğünü garanti edecek bir şekilde çözülebilmesi için Rusya'nın siyasi desteğine ihtiyaç duyan Moldova, son yıllarda Batı ile ilişkilerinde önemli bir gelişim kaydetmiş olmasına karşın Rusya'nın siyasi ve ekonomik baskısı altında bulunmaktadır. AB'ye üye olmak isteyen ve bu yönde çabalarını arttıran Moldova Hükümeti, Rusya'nın tepkisini çekmemek için, Moldova'nın NATO'ya üye olmayacağını altını kalın çizgilerle çizmektedir²⁰⁰. Moldova, Bulgaristan ve Romanya'nın yolunu izlemeyeceğini ve bağlantısız bir dış politika çizgisi izleyeceğini belirterek Rusya ile ortak bir noktada buluşmaya çabalamaktadır.

AB'nin Batı Balkanlar'a doğru genişleme stratejisinde önemli bir yer tutan ve aynı zamanda Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan Arnavutluk ve Sırbistan ise, Rusya'nın Balkanlar'da zayıflayan etkinliğinin bir sonucu olarak farklı seçenekler peşinde koşmaya başlamışlardır. 1 Nisan 2009 tarihinde Hırvatistan ile birlikte NATO'ya katılan Arnavutluk, ABD'nin Balkanlar'da en iyi anlaşığı ülkelerden biri

---

²⁰⁰ "Voronin Wants Moldova to Integrate into EU, not NATO", **Politicom**, June 22, 2009, (Çevrimiçi) <http://politicom.moldova.org/news/voronin-wants-moldova-to-integrate-into-eu-not-nato-201695-eng.html>, 14 Aralık 2010.

konumundadır. NATO'nun, Kosovalı Arnavutları Sırp baskısından kurtarmak için 1999'da düzenlediği askeri operasyon sonrası iyileşen Arnavutluk-ABD İlişkileri, nüfusunun %90'ını Arnavutların oluşturduğu Kosova'nın, ABD'nin siyasal desteği ile bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, zirve noktasına varmıştır²⁰¹. Sırbistan ise Rusya'nın Balkanlar'daki en yakın müttefiki konumundadır. İki ülke arasında tarihi ve kültürel anlamda birçok ortak nokta bulunmaktadır. Güney Slavları'nın en önemli temsilcisi olarak görülen Sırlar, aynı zamanda Ortodoks Hıristiyan oldukları için Rusya ile çok yakın bağlara sahiptirler. Osmanlı döneminde, Rusya'nın Balkanlar'ı kontrol altına almak üzere ortaya attığı Pan-Slavist politikaların en önemli destekçisi de Sırlardır. Sırbistan'ın 1878'de bağımsızlığını kazanmasını sağlayan en önemli faktör de Rusya olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde federe bir birim olan Sırbistan, Yugoslavya'nın dağılması sonrası irredentist politikalar izlemiştir. 1990'lar boyunca Bosna-Hersek ve Kosova'da Sırların yaptıkları insanlık dışı müdahalelerin en önemli savunucusu da Rusya olmuştur. Ne var ki, özellikle Slobodan Milosevic'in iktidardan uzaklaştırılması ile birlikte Sırbistan, daha makul bir politika izlemeye başlamış ve özellikle AB üyeliği konusunda çalışmalarını hızlandırmıştır.

Rusya'nın Karadeniz Havzası'na bakışı Sovyet dönemine oranla çok büyük farklılıklar göstermektedir. SSCB döneminde Türkiye dışında havzanın tamamını siyasal, askeri ve ekonomik kontrolü altında tutmakta olan Moskova, Soğuk Savaş'ın bitişi, SSCB'nin temsil ettiği Doğu Bloğu'nun ortadan kalkması ve SSCB'ye bağlı olan ya da bu dev gücün siyasal vesayeti altında bulunan havza ülkelerinin birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek Rusya'dan uzaklaşmaları sonucu, Karadeniz Havzası'na olan bakışını değiştirmek zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte Karadeniz Havzası, Avro-Atlantik Dünyası'nın siyasal, ekonomik ve askeri manevralarına açık hale gelmiştir. SSCB'nin dağılması sonrası uzun süren bir geçiş dönemi yaşamış olan Rusya, kendi içerisinde çok ciddi problemler yaşadığı için, özellikle 1990'ların ilk yarısı boyunca, "arka bahçesi" olarak görebileceğimiz Karadeniz Havzası ile ilgilenememiştir. Ne var ki, Avrasyacı anlayışın kabul görmesi ve bu anlayışa bağlı olarak "yakın çevre" politikasının uygulamaya konması ile

²⁰¹ "US Confirms Strong Ties With Albania" , **SETIMES**, December 10, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.setimes.com> , 14 Aralık 2010.

birlikte Rusya, bu havzayı kendi kontrolünde olması gereken bir alan olarak görmeye başlamıştır. Zira Rus strateji uzmanları da artık anlamışlardı ki, Rusya'nın, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin ABD ile giriştiği ideolojiyi ön plana alan siyasal mücadeleyi ve silahlanma yarışını dünyanın tamamında sürdürebilmesi mümkün değildi. Rusya, kendi yakın çevresini siyasal nüfuzu altında tutmalı ve önce kendi coğrafyasında rakiplerine üstünlük sağlamalıydı²⁰². Rusya'nın, 1992'de ABD'nin de teşvikiyle katılmış olduğu KEİT'i, ilerleyen zamanlarda bu amaç doğrultusunda kullanma politikasına yöneldiğini görüyoruz.

Rusya'nın KEİT'e ya da farklı bir kurumsal yapı altında teşkilatlandırılabilir bölgesel işbirliğine olan yaklaşımı da süreç içerisinde değişim göstermiştir. Başlangıçta samimi bir işbirliği ve entegrasyon girişimi olarak algılanan KEİT, Avrasyacı anlayışın yükselişe geçmesi ve 2000 sonrasında dış politikada oldukça pragmatist bir anlayışı benimseyen Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'nın gözünde farklı bir konum almıştır. Şurası açıktır ki, Rusya, bugün Karadeniz Havzası'nda geniş çaplı siyasal bir bütünleşme sürecinin yapılandırılabilirliğine inanmamaktadır. Çünkü Rusya da farkındadır ki, Geniş Karadeniz Havzası'nın kendi içerisinde herhangi bir bütünlüğü yoktur ve havza devletlerinin her birinin kendilerine ait başka siyasal hedefleri bulunmaktadır. Buna karşın Rusya, KEİT üyeliğini sürdürmektedir. Bu üyelik Rusya'ya yakın çevresindeki ülkeleri kontrol edebilme fırsatı verirken, Rusya'nın görüşlerinin ortaya konulabileceği geniş kapsamlı bir forum havası da yaratmaktadır. Rusya'nın KEİT üyeliği, bu örgütün Avro-Atlantik Dünyası'nın istekleri doğrultusunda politikalar uygulamasını engellerken, Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilebilecek sistemik bir bölgesel entegrasyon sürecinin bayraktarlığını NATO üyesi Türkiye'nin üstlenmesi de önlenmiş olmaktadır. Rusya, Geniş Karadeniz Havzası'nda tüm ülkelerin eşit haklara ve sorumluluklara sahip olacağı ve ekonomi ile enerji temelinde başlatılarak uzun vadede siyasal süreci de etkilemeye başlayacak neofonksiyonalist bir bütünleşme sürecine de karşıdır. Zira böyle bir üst yapı, Rusya'nın siyasal, ekonomik ve askeri hedeflerine ket vuracak ve onu diğer ülkelerle eşit bir aktör haline getirecektir. Rusya, Karadeniz Havzası'nda KEİT ya da diğer bağımsız kurumsal

---

²⁰² Mustafa Aydın, "Contending Agendas for the Black Sea Region: A Turkish Alternative", **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 8, Sayı 14, Ocak 2010, s. 14.

işbirliği girişimlerinin yerine tamamıyla kendi kontrolünde olan BDT'nin geliştirilmesini ve havza ülkelerine yayılmasını amaçlamaktadır²⁰³. Rusya, Karadeniz Havzası'na ilişkin işbirliği girişimlerinden biri olan GUAM'a Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemsel çıkarlarına uygun bir şekilde kurulmuş ve kendisinin Karadeniz çıkarlarına darbe vurmaya planlayan bir örgüt olarak bakmaktadır²⁰⁴. Bu nedenle, Rusya'nın GUAM üyelerine ekonomik ve siyasi baskı uygulayarak bu örgütü etkisizleştirmeye çalıştığını görüyoruz. Rusya, GUAM üyelerinden Gürcistan ile Ağustos 2008'de savaşmış, Ukrayna'da Turuncu Devrim'in sona ermesinde aktif bir rol üstlenmiş ve Moldova'nın NATO üyeliğinden vazgeçmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Rusya'nın BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Harekâtı gibi güvenlik alanında ortaya konan işbirliği girişimlerine katıldığını görüyoruz. Zira bu örgütler, Karadeniz Havzası'nın güvenliğinin sağlanması yönünde Rusya'nın etkinliğinin vurgulanmasına izin vermekte ve en önemlisi NATO'nun Karadeniz'e açılım planlarını sekteye uğratmaktadır²⁰⁵.

2.3.3. AB'nin Karadeniz Stratejisi

SSCB'nin dağılması sonrasında Avrupa'yı sistemsel anlamda ikiye bölen demir perde ortadan kalktığı için, Karadeniz Havzası'nın kapıları da AB'ye açılmıştır. AB'nin genişleme stratejisi, havzada oluşan geniş çaplı sistemik boşluğun doldurulmasında çok önemli bir rol oynayabilir. AB'nin, Karadeniz Havzası'nın batısını da içerisine alacak şekilde, bir genişleme stratejisi ortaya koymasında en önemli etken faktörlerden biri de ABD olmuştur. ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte SSCB hegemonyasından kurtulan ve Doğu Avrupa-Karadeniz-Hazar Bağlantısı'nı sağlayan ülkelerin, ekonomik ve siyasi sistemlerinin Batılı değerlere uygun olarak biçimlendirilmesini ve bu ülkelerin Avro-Atlantik Dünyası'na eklenmesini istediği için, AB'nin bünyesinde barındırdığı yumuşak güç unsuru ve havza ülkeleri ile karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ilişki kurabilme

---

²⁰³ Son dönemde BDT'nin de geliştirilecek olan Avrasya Birliği'ne dâhil edileceğine yönelik yorumlar yapılmaktadır. Zaten Rusya'nın iki ayrı kurumsal yapı ile hareket etmesi ihtimali oldukça zayıftır. En yakın ihtimal BDT'nin Avrasya Birliği içerisinde eritilmesidir.

²⁰⁴ Janusz Bugajski, "Georgian Lessons: Conflicting Russian and Western Interests in the Wider Europe", **CSIS**, Washington, November 2010.

²⁰⁵ F. Stephen Larrabee, "Turkey's Eurasian Agenda", **The Washington Quarterly**, Vol.34, No.1, 2011, pp. 103-120.

potansiyelinden faydalanmak istemiştir. AB, Avro-Atlantik Dünyası'nın, Geniş Karadeniz Havzası'nı da içerecek şekilde doğuya doğru genişleme stratejisinin siyasal ve ekonomik boyutunu üstlenecek, NATO ise bu stratejinin askeri ayağını oluşturacaktı. ABD, bu politikayı oluştururken Avro-Atlantik Dünyası'nın, tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, sistemin yapısına ilişkin meselelerde birlikte hareket edeceğini ve bu ittifakın liderliğini de kendisinin yapacağını öngörmüştür. Ancak, Soğuk Savaş'ın bitişi ile AB içerisinde de ABD'den bağımsız bir dış politika izlenmesine yönelik bir isteklilik ortaya çıkmıştır. Bu durum ABD'yi kaygılandırır da, AB'nin ABD'den bağımsız bir *Ortak Güvenlik ve Dış Politika* oluşturma konusunda başarısız olması, şimdilik kaydıyla ABD'nin sistemik çıkarlarına uygun düşmektedir.

Karadeniz Havzası, AB açısından oldukça önemlidir. Doğu-batı enerji ulaştırma hatları ile ticaret yollarının üzerinde bulunan bu havzanın, Avrupa ülkelerinin Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarına olan ihtiyacı ve Rusya'ya olan bağımlılığı azaltma stratejisi düşünüldüğünde, ne kadar kritik bir önemde olduğu anlaşılabilir²⁰⁶. AB'nin güvenliği söz konusu olduğunda, Karadeniz Havzası'nın değeri daha da artmaktadır. Zira siyasi ve ekonomik anlamda ciddi sorunları bulunan bir Karadeniz Havzası, bu sorunları başta AB olmak üzere diğer bölgelere ihraç edebilecektir. AB, Karadeniz Havzası'ndaki sorunların kontrolden çıkmasını engellemek ve havza devletlerinin başta enerji güvenliği, kaçakçılık, yasadışı göç ve siyasi-ekonomik dönüşüm olmak üzere kendisinin istediği politikalara yönelmeleri için, havza ülkelerine üyelik perspektifi sunmaktadır²⁰⁷. AB, havzada yer alan ülkelere havuç ve sopa politikası uygulamakta ve sahip olduğu yumuşak güç çerçevesinde karşılıklı bağımlılık kozunu istediği şekilde kullanarak, istediği politikaların uygulanmaması ve siyasal-ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmemesi halinde, havza ülkelerinin AB ile asla entegre olamayacaklarını belirterek sınırları çizmektedir.

AB'nin, ABD'ye oranla Karadeniz Havzası'nda daha etkin olması beklenebilir. Bunun en önemli nedenleri, ABD'nin havza ülkeleri hakkındaki bilgi

²⁰⁶ Sapmaz, **Rusya'nın...** , s. 220.

²⁰⁷ Christopher S. Browning et. al. , "Geostrategies of the European Neighbourhood Policy" , **European Journal of International Relations**, Vol.14, No.3, 2008, p. 520.

düzeyinin AB ülkelerine kıyasla yetersiz olması, AB'nin Karadeniz Havzası'ndaki ülkeler için üye olunması gereken bir refah topluluğu olarak görülmesi ve ABD'nin havzaya olan coğrafi uzaklığıdır. AB'nin Rusya karşısındaki avantajı ise, havza ülkelerinin, uzun süre boyunduruğu altında yaşadıkları bir ülkeden uzaklaşmak ve bu ülkeye karşı kendilerini güvenceye almak istemeleri ile AB'nin sahip olduğu siyasal ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin, üye olduğu takdirde, kendilerine de yansıtacağı düşüncesidir. Yani, AB'nin sahip olduğu yumuşak güç unsurları, hem ABD hem de Rusya'ya oranla çok daha etkindir²⁰⁸. Ne var ki, havzada var olan çatışmaların tüm şiddetiyle yeniden ortaya çıktığı durumlarda AB'nin etkinliği azalmakta ve Rusya ile ABD'nin sahip olduğu askeri seçenekler ön plana çıkmaktadır. Bu durum, AB'nin ortak bir dış politika geliştirememesi ve birlik içerisindeki güvenlik anlayışlarının farklılaşması ile çok yakından alakalıdır.

Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası bölgesel işbirliği ve güvenlik kavramlarının revaçta olduğu bir yer haline gelen Avrupa, istikrarsızlığa neden olabilecek unsurlar ve siyasal ihtilafların engellenebilmesi amacıyla, sorunların daha da büyümeden ortadan kaldırılabilmesi politikasına yönelmiştir²⁰⁹. AB'nin son dönemde Karadeniz Havzası'na yönelik ilgisinin arkasında da bu politika yatmaktadır. Zira AB yetkilileri de bilmektedirler ki, AB'ye komşu bir coğrafya olan Karadeniz'de çıkabilecek bir istikrarsızlığın Avrupa'ya da ciddi etkileri olacaktır.

Karadeniz Havzası, Hazar Denizi ve Orta Asya'dan Batı Avrupa'ya enerji aktarılması noktasında ana koridor işlevini gördüğü için, bu koridordaki enerji altyapısının korunması ve sürekli geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, AB'nin Karadeniz Havzası'nda herhangi bir karışıklık yaşanmasını istemediği ve daha fazla güvenlik ile istikrarı arzuladığı bilinmektedir²¹⁰.

Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından AB'nin Karadeniz Havzası'na yönelik politikası bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler kurabilme çerçevesinde şekillendirilmiştir.

---

²⁰⁸ Sanem Özer, "Avrupa Birliği Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri", **Akdeniz İ.L.B.F Dergisi**, Vol.15, 2008, s. 180.

²⁰⁹ Demet Şefika Acar, "Kafdağı'nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya", **Karadeniz Araştırmaları**, C.6, Sayı 22, Yaz 2009, s. 22.

²¹⁰ Nicolae Micu, "AB'nin Karadeniz Havzası'ndaki Politikası", **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Karadeniz Komşuluğu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009, s. 229.

AB'nin havza bağlamında, özellikle Bulgaristan ve Romanya'yı ön planda tuttuğunu ve bu iki ülke ile Avrupa antlaşmaları imzalayarak onlara katılımcı ülke statüsünü tanıdığını görüyoruz. AB, Rusya ile 1997'de; Ukrayna ile 1998'de; Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova ile de 1999 yılında Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları imzalamıştır²¹¹. AB'nin bu antlaşmaları imzalamasının temel nedeni, bu ülkeleri AB üyeliğine hazırlamak değil, *TACIS*'i bu ülkelerin kullanımına sunmaktır²¹². *TACIS*'in temel amacı Sovyet tipi sosyalizmin terk edilerek, serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal bir siyasal ve ekonomik yapının içselleştirilmesidir²¹³. AB, *TACIS* Programı'nı desteklemek ve başta Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler olmak üzere, SSCB'den koparak bağımsızlığını kazanan tüm ülkelerde, liberal demokrasilerin gelişimini hızlandırabilmek amacıyla *PHARE* Demokrasi Programı'nı ortaya koymuştur.

AB'nin Karadeniz Havzası'na yönelik girişimlerinde önemli yer tutan diğer inisiyatifler ise *TRACECA*, *INOGATE*²¹⁴ ve *SYNERGY* Projeleri'dir. *TRACECA*, Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru anlamına gelmektedir. Bu projenin amacı, Karadeniz Havzası'na komşu olan Orta Asya ile bu havzaya dâhil olan Kafkasya ülkelerinin politik ve ekonomik bağımsızlıklarını desteklemek ve bu ülkelerin başta Avrupa olmak üzere dünya piyasalarına alternatif ulaşım güzergâhları aracılığıyla açılmalarının sağlanması ile projeye dâhil olan ülkeler arasında bölgesel işbirliğinin geliştirilmesidir. Aynı zamanda Trans-Avrupa Enerji İletim Şebekeleri ile *TRACECA*'nın oluşturacağı alternatif ulaşım koridorlarının birbirlerine entegre edilmesi de, AB'nin bu projeyi ileri sürerken ön plana koyduğu hedefler arasındadır²¹⁵. AB'nin Karadeniz Havzası özelinde ortaya attığı bir başka proje ise *INOGATE*'dir. *INOGATE*, 1995 yılında başlatılmış ve Karadeniz'de hidrokarbon

---

²¹¹ Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: the Black Sea Region After EU Enlargement", **ISS Occasional Paper**, June 2004, (Çevrimiçi) <http://www.iss-eu.org/occasion/occ53.pdf>, 18 Aralık 2010.

²¹² BDT ülkelerine yönelik teknik yardım programı anlamına gelen *TACIS* için bkz. Haydar Çakmak, "AB'nin Kafkasya Politikası", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 3, Güz 2004, s. 140.

²¹³ Acar, "Kafdağı'nın...", s. 32.

²¹⁴ Ertan Efegil ve Neziha Musaoğlu, "Black Sea Policy of the European Union", **III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu: Karadeniz Yararlanıcıları**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 4-6 Ağustos 2010, ss. 96-98.

²¹⁵ Burulkan Abdibaitova, "Avrupa Birliği ve Kırgızistan İlişkilerinde Sorunlar ve Fırsatlar", **OAKA**, C.4, Sayı 8, 2009, s. 110.

altyapısı için teknik yardım ve yatırım desteklerine odaklanmıştır²¹⁶. 1999 yılında yapılan ilk INOGATE zirve toplantısı sonucunda Hazar-Avrupa bağlantısının düğüm noktasında bulunan Karadeniz Havzası'nda enerji iletim hatlarının geliştirilmesine dair bir antlaşma imzalanmış ve 2000'de de Kiev'de INOGATE Sekreteryası oluşturulmuştur. Görüldüğü gibi, bu proje de, Karadeniz'deki sorunların çözülmesi ile ilgili olmaktan çok, AB'nin enerji ihtiyacının karşılanmasına ve doğu-batı enerji iletim güvenliğinin sağlanmasına yöneliktir.

AB Komisyonu'nun Karadeniz Havzası'na yönelik olarak geliştirdiği bir diğer proje ise SYNERGY'dir. Şubat 1995'te Karadeniz Havzası Enerji Merkezi'nin kurulması amacıyla ortaya atılmış olan bu projeye, AB Komisyonu'nun yanı sıra havza ülkelerinden Türkiye, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Arnavutluk, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Yunanistan, Ukrayna ve KEİT üyesi olmayan Makedonya katılmıştır. Havza ülkeleri ile AB arasında enerji işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen SYNERGY Projesi, özellikle bölgeye yönelik enerji uzmanlarının geliştirilmesi konusunda önemli bir rol oynamıştır. SYNERGY Projesi, Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında AB üyesi olmalarından sonra daha kapsamlı hale getirilmiş ve *Karadeniz Sinerjisi (Black Sea Synergy)* adını almıştır. Karadeniz Sinerjisi Programı, Karadeniz Havzası'nda birtakım değerlerin yerleştirilmesini kendisine görev edinmiştir. Bu değerleri şöyle sıralayabiliriz; Batılı anlamda demokratik ve insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışının oturtulabilmesi, kaçakçılık ve yasadışı göç ile mücadele, dondurulmuş etnik ve dinsel çatışmalara çözüm bulunabilmesi noktasında karşılıklı diyalog imkânlarının arttırılması, enerji ve ulaştırma alanlarında işbirliği ile çevreyi koruma konusunda ortak politikalar üretilebilmesi, denizcilik ve balıkçılık alanında işbirliğinin sağlanması²¹⁷.

Yukarıda açıkladığımız projeler ve Karadeniz Sinerjisi Programı, AB'nin Karadeniz Havzası'na yönelik en önemli girişimleri olarak ön plana çıksa da, AB'nin Karadeniz Havzası'na yönelik yaklaşımlarını şekillendiren asıl dayanak noktası, Avrupa Komşuluk Politikası'dır. AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve 11 Mart

---

²¹⁶ Alkan, **21.Yüzyılın...**, s. 94.

²¹⁷ "Black Sea Synergy: A New Regional Cooperation Initiative", **Commission of the European Communities**, April 11, 2007, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf, 20 Aralık 2010.

2003 tarihinde AB Dışişleri Bakanları tarafından kabul edilen Avrupa Komşuluk Politikası, demokrasiye geçiş sürecini teşvik etmekte ve Kopenhag Kriterleri'ne eşdeğer koşulları yerine getiren havza ülkelerine "AB'ye üyelik" dışında her şeyi teklif etmektedir. Bu politika ile Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelere ortaklıktan ziyade AB üyelerinin sahip olduklarından biraz daha sınırlı bazı hakların verilmesi öngörülmektedir²¹⁸. Avrupa Komşuluğu Politikası, yalnızca Karadeniz Havzası'na yönelik olarak değil, Soğuk Savaş sonrası siyasal ve ekonomik geçiş sürecini yaşayan ve AB'ye komşu olan tüm ülkelere yönelik olarak ilan edilmiştir. Bu politikanın amacı birliğe komşu ülkelere istikrarı, güvenliği ve refahı güçlendirmektir²¹⁹. Proje ile hedeflenen temel düstur ise, Karadeniz Havzası'nın, Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemik çıkarlarına eklemlenmesi ve havzada Rusya'nın etkinliğini zayıflatacak çok kutuplu-ya da en azından iki kutuplu-bir yapının yaratılabilmesidir. Ancak, yine de söylemeliyiz ki, Avrupa Komşuluğu Politikası henüz tam manasıyla açıklanabilmiş ve belli bir işleyişe kavuşturulmuş değildir²²⁰. Daha önce açıklamaya çalıştığımız Karadeniz Sinerjisi Programı, Avrupa Komşuluğu Politikası'nın Karadeniz Havzası özelindeki yansımasıdır.

Avrupa Komşuluk Politikası aslında 4 temel hedefe odaklanmıştır. Bunlardan birincisi, AB'nin doğusuna ve güneyine komşu bölgelerde bir güvenlik ve istikrar bölgesi oluşturabilmektir. Avrupa Güvenlik Stratejisi'ne göre, bu bölgelerde güvenliğin ve istikrarın sağlanabilmesi tüm AB üyelerinin ortak sorumluluğudur. İkinci hedef, AB'ye komşu bölgelerde ve başta Karadeniz Havzası'nda olmak üzere, demokratik yönetimlerin kurulabilmesini sağlamak ve sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinin başarıyla gerçekleştirilmesini gözetmektir. Üçüncü hedef ise, AB üyeliği öncesi süreç olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, AB üyeliği için gereken her türlü değişikliğin ve reformun gerçekleştirilmesine odaklanılacak ve Kopenhag

---

²¹⁸ Hasan Kanbolat, "Kafkasya Jeopolitiğinde Değişim Sinyalleri", **Stratejik Analiz**, Vol.60, Nisan 2005, ss. 87-92.

²¹⁹ "Beyond Enlargement: Commission Shifts European Neighbourhood Policy into Higher Gear", **Commission of the European Communities**, May 12, 2004, (Çevrimiçi) http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/pdf/ip/IP_Strategy_Paper_ENP_120504_EN.pdf, 20 Aralık 2010.

²²⁰ Barbara Lippert, "The Discussion on EU Neighbourhood Policy: Concepts, Reform Proposals and National Positions", **International Policy Analysis**, July 2007, p. 2.

Kriterleri gözetilecektir. Dördüncü hedef ise AB ile komşu bölgeler arası ticaret ile ekonomik ilişkileri arttırmaktır²²¹.

AB'nin 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleştirdiği genişleme dalgaları, birliğin sınırlarının sorunlu bölgelere kadar varmasını da beraberinde getirmiştir²²². Genişleyen sınırlar AB'yi daha önceleri kendisine uzak olarak gördüğü bölgelere yakınlaştırmış ve birliğin sistemik ilgi sahası da genişlemiştir. Daha önceleri Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ne tarz bir ilişki içerisinde olacağı tartışılırken, bugün Transkafkasya dahi AB'nin ilgi alanına girmiştir. Nitekim AB Dışişleri Konseyi'nin Haziran 2004'te aldığı bir karar sonrası Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan da Avrupa Komşuluğu Politikası'na eklenmişlerdir. Avrupa Komşuluğu Politikası, AB'nin ilgi alanını Karadeniz Havzası'nın tamamını içine alacak şekilde genişletmiş olmasına karşın, AB'nin nereye kadar genişleyebileceği sorusunun cevabını verememektedir. Hatta Karadeniz Havzası'nda yer alan tüm ülkeler bu politikaya dâhil oldukları için, ileride AB üyelik kapılarının kendilerine açılabileceğini düşünmeye başlamışlardır. 2004 ve 2007 Genişlemeleri'ni dahi hazmetmekte zorlanan AB'nin, ileride ne durumda olacağı ve nasıl bir seçim yapacağı belirsiz görünmektedir.

AB'nin Karadeniz Stratejisi'nin en sorunlu halkası Rusya ile ilişkilerdir. Rusya ile AB, Avrupa Komşuluğu Politikası çerçevesinde 4 temel nokta üzerinde stratejik ortaklık sağlanması kararına varmışlardır. Bu 4 temel nokta; özgürlük, güvenlik ve adalette ortak alan, dış güvenlikte işbirliği, kültürel konuları kapsayan araştırma-egitim ve enerji diyalogudur. Ne var ki, AB-Rusya İlişkileri ağırlıklı olarak enerji sektörü üzerine odaklanmış durumdadır. Öyle ki, Rusya'nın Karadeniz Havzası'nda etkisini arttırabilme girişimlerine AB'nin de aynı şekilde karşılık verdiğini ve iki ülkenin havzaya yönelik politikalarının çoğunlukla birbiriyle çatıştığını görüyoruz²²³. Rusya, arka bahçesinde etkinliğini arttırıp kendi lehine olan bölgesel güç dengelerinin sarsılmasını engellemek için çabalarırken, AB de Komşuluk Politikası ve Karadeniz Sinerjisi gibi politika ve programlarla Karadeniz Havzası'nda

---

²²¹ Ibid. , p. 3.

²²² Karen E. Smith, "The Outsiders: the European Neighbourhood Policy" , **International Affairs**, Vol.81, No.4, 2005, p. 757.

²²³ Dov Lynch, "What Russia Sees?" , **Chaillot Paper**, Vol.74, 2005, p. 82.

sistemik etkinliğini arttırmaya çabalamaktadır. AB'nin sahip olduğu yumuşak güç unsurlarını kullanma kapasitesi, havzaya olan coğrafi yakınlığı ve gelecekte Türkiye'yi de birliğe üye yapabilecek konumda olması, Rusya ile AB arasındaki Karadeniz hâkimiyeti mücadelesini derinleştirmektedir.

AB'nin, Karadeniz Havzası'na açılım konusunda ABD ile birlikte hareket etmesi Rusya'nın işini kolaylaştırmakta ve Rusya, AB'yi ABD ile ittifak kurup, tıpkı SSCB döneminde olduğu gibi kendisini çevrelemek istemekle suçlayabilmekte ve kendi eylemlerini meşrulaştırabilmektedir. Bu sayede Rusya, AB'nin yumuşak güç unsurlarını kullanarak oluşturabileceği meşru, evrimsel ve öngörülemez tehditle değil, NATO'nun da içerisinde bulunduğu güvenlik odaklı bir tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum Rusya'nın işine yaramaktadır. Zira Rusya bu tehdidi yakından tanımaktadır ve verilecek cevabı da hazırdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu cevap çoğunlukla enerji üzerinden ya da dondurulmuş çatışma bölgeleri manipüle edilerek verilmektedir.

AB'nin Karadeniz Stratejisi incelenirken, havzada yer alan ülkeler ile kurduğu ikili ilişkilerini de gözden geçirmek gerekmektedir. Karadeniz Sinerjisi girişimi özelinde, AB'nin Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı stratejisi ile geliştirilmeye çalışılan²²⁴ Karadeniz Havzası açılımı ele alınırken, öncelikle, AB'ye üye olan ya da AB üyeliğine aday olan ülkelerin durumunu değerlendirmek gerekmektedir.

Yunanistan, Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan ve aynı zamanda 1981'den bu yana AB üyesi olan bir devlettir. Soğuk Savaş esnasında Balkan ülkeleri içerisinde Avro-Atlantik İttifakı'nın takipçisi olan tek devlet olan Yunanistan, doğu komşusu Türkiye ile aynı anda NATO üyesi olmuş ve bu ülkenin aksine, oldukça erken bir dönemde, AB üyesi olmayı da başarmıştır. Yunanistan'ın AB üyesi olduğu dönemde bu üyeliğin gerektirdiği siyasal ve ekonomik gereklilikleri karşıladığı söylenemez. Ne var ki, gerek Batı Avrupalıların kadim Yunan Medeniyeti'ne olan ilgileri, gerek Avrupa'daki Yunan lobisinin etkinliği, gerekse de bu ülkenin aynı zamanda NATO üyesi oluşu, Yunanistan'ın AB'ye üye olmasını kolaylaştırmıştır.

---

²²⁴ Aslıhan Turan, "AB ve Karadeniz Sinerjisi", **BİLGESAM**, 17 Ağustos 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org/tr>, 21 Aralık 2010.

Yunanistan, bugün AB'nin Karadeniz Stratejisi'ne destek olan bir ülke konumundadır. KEİT üyesi de olan ve Karadeniz'de gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik-siyasi entegrasyon sürecini yakından izleyen Yunanistan, aynı zamanda havza ülkelerinin gelişimini ve AB'ye olan yaklaşımlarını da koordine eden ülkedir. AB'nin Batı Balkanlar açılımı ve Türkiye ile sürdürdüğü üyelik müzakereleri Yunanistan'dan bağımsız düşünülemez. Zira Batı Balkanlar coğrafyasındaki devletler ve Türkiye ile Yunanistan arasında tarihten ileri gelen ve çözülmesi gereken önemli problemler bulunmaktadır. Yunanistan'ın Türkiye ile yaşadığı Ege Denizi kaynaklı sorunlar başta olmak üzere, Yunanistan-Arnavutluk ve Yunanistan-Makedonya İlişkileri'ndeki problemlerin çözümünün oldukça güç olması, AB'nin Karadeniz Havzası'na yönelik hamlelerini zorlaştıran ve işbirliği sürecini geciktiren faktörler olarak görülmelidir²²⁵. Yine de bu ülkenin özellikle doğu-batı enerji koridoru üzerinde yer alması ve bu kapsamda gerçekleştirilecek projelerde önemli bir rol oynayabilecek oluşu ile Yunan Ekonomisi'nin Balkan ülkelerine yaptığı ciddi yatırımlar eliyle bu ülkelerdeki ekonomik gelişime destek vermesi, AB açısından son derece önemlidir²²⁶.

AB'nin 2007 yılındaki son genişleme dalgası ile birliğe katılan Bulgaristan ve Romanya, AB'nin Karadeniz Havzası'ndaki sistemsel etkinliğinin artırılmasını sağlama konusunda rol üstlenmiş iki ülke konumundadır. Yunanistan'ın aksine aynı zamanda Karadeniz'e kıyısı da bulunan bu iki ülke, AB'yi Karadeniz'e çekmekle havzada barış ve istikrar ortamı sağlamayı amaçlamaktadır. Çünkü barış ve istikrar ortamı pekiştikçe, AB üyesi olan Bulgaristan ve Romanya'nın havzadaki prestiji artacak ve bu durum her iki ülkenin ekonomik ve siyasal gelişim süreçlerine yansıtacaktır. Yine, AB fonlarının da desteği ile Karadeniz Havzası'na yönelik iktisadi işbirliğinin geliştirilmesi ve ulaşım ile enerji gibi Avrupa için çok önemli olan altyapı projelerinin canlandırılması, Bulgaristan ve Romanya'nın önemini arttıracak, bu iki ülkeyi Batı için vazgeçilmez hale getirecektir. AB'nin henüz tam olarak hazır olmayan Bulgaristan ve Romanya'yı birliğe kabul etmesi, AB üyesi

---

²²⁵ Fuat Aksu, "Ege ve Kıbrıs Sorunları'nın Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, ss. 103-133.

²²⁶ Jens Bastian, "Greece in Southeast Europe: Political Opportunities and Economic Challenges", **International Policy Analysis**, February 2010, pp. 1-8.

olmayan diğer Balkan ülkelerini derinden etkilemiş ve bu ülkeler kendilerini dışlanmış hissetmişlerdir. AB, Batı Balkan ülkelerini birliğe üye olarak kabul edeceğine dair sinyaller verse de; Arnavutluk ve Sırbistan gibi aynı zamanda KEİT üyesi de olan devletlerin kısa vadede AB üyesi olamayacak olmaları, AB'nin Balkanlar Politikası'nın çifte standartlar üzerine kurulduğu izlenimini uyandırmaktadır.²²⁷ Yükselen bu tepkiyi azaltmak ve AB'nin Balkanlar'a doğru yaptığı açılımın devam edeceğinin sinyallerini vermek üzere, son zamanlarda Batı Balkan ülkeleri ile işbirliğinin artırıldığını ve bu ülkelerin vatandaşlarına AB içerisinde vize serbestisi dahi getirildiğini görüyoruz²²⁸. Bulgaristan ve Romanya, AB'ye üye olmuş olmalarına karşın, Karadeniz Havzası özelinde ve güvenliklerinin sağlanması konusunda, AB'den çok, ABD'ye ve NATO'ya güvenmektedirler. Bu durum AB'nin Karadeniz Havzası'ndaki ülkeler tarafından yalnızca ekonomik ve siyasal anlamda bir güç olarak görüldüğünü, güvenlik konusunda ise ABD'nin ön plana çıktığını göstermektedir.

AB'nin Karadeniz Stratejisi'nin en sorunlu parçası Rusya'dır. Zira Rusya, Karadeniz Havzası'nı, yakın çevre politikası çerçevesinde kendi sistemik güç anlayışı içerisinde kontrol altında tutulması gereken bir coğrafya olarak görmektedir. AB'nin en büyük komşusu olan bu dev ülke, aynı zamanda birliğin en önemli partnerlerinden biri konumundadır. AB, Rusya ile ilişkilerini karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı olarak, sorunsuz bir şekilde sürdürmek istemektedir. AB'nin 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleştirdiği genişleme hareketleri ile Orta ve Doğu Avrupa'nın ardından Karadeniz Havzası'na da giriş yapmış olması, Karadeniz Havzası ile Doğu Avrupa'nın ortak geleceği konusunda her iki gücün de sorumluluk alanlarını arttırmıştır. AB'nin, 2003 yılında ilan ettiği Güvenlik Strateji Belgesi'ne göre Rusya, AB güvenliği konusunda anahtar bir ülke konumundadır²²⁹.

---

²²⁷ Blagoy Klimov, "Eastern Enlargement of the EU: Bulgaria and Romania's Accession Geoeconomic and Geopolitical Implications for the Balkans", **MPRA**, Vienna, June 2005, p. 6.

²²⁸ "Albania and Bosnia to see EU Visa Requirements Lifted", **Euronews**, November 8, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.euronews.net/2010/11/08/albania-and-bosnia-to-see-eu-visa-requirements-lifted>, 21 Aralık 2010.

²²⁹ Savaş Genç, "Energy Nexus Between Russia and the EU: Competition and Dialogue", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, sayı 40, 2009, s. 15.

AB, Karadeniz Havzası'na yönelik olarak daha etkin ve aktif bir dış politikanın arayışındadır. AB, NATO müttefikleri ABD ve onun mücadele içerisinde olduğu Rusya'nın aksine, henüz yeterliliğini ispat edememiş silahlı bir mücadele gücüne ve karar mekanizmalarına sahiptir²³⁰. AB'nin, henüz tam manasıyla açıklığa kavuşturulabilmiş bir Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na sahip olmadığını da biliyoruz. Ne var ki AB, dış politikasını ve savunmasını tamamıyla ABD'ye ihale edemeyeceğinin de bilinci içerisinde. AB'nin enerji ihtiyacının %50'si Rusya tarafından karşılanmaktadır. 2030 yılına gelindiğinde bu oranın %70'i bulacağına dair hesaplamalar da yapılmaktadır. Bu durum, AB'nin enerji anlamında Rusya'ya ciddi oranda bağımlı olduğunu göstermektedir. Rusya, enerji kartını elinde tuttuğu sürece, AB'nin Rusya'nın yakın çevresinde bu ülkenin temel tezlerine aykırı faaliyetlerde bulunması mümkün değildir. AB'nin, Gürcü-Rus Savaşı esnasında izlediği renksiz ve etkisiz dış politika, Ukrayna'daki Batı yanlısı hükümetin yeterli seviyede desteklenememesi, Moldova'nın tamamıyla Rus baskısı altında kalmış olması ve NABUCCO Projesi konusunda bir türlü gerekli ilerlemenin sağlanamıyor oluşu, büyük çapta Rusya'ya olan enerji bağımlılığının sonucunda ortaya çıkmaktadır. AB, NATO'nun Karadeniz Havzası'na doğru genişletilmesi konusunda da ABD kadar istekli değildir. Bunun nedeni, Rusya ile bir ihtilafın içerisine düşmeye ne ekonomik ne de siyasal açıdan henüz hazır olmamasıdır.

AB'nin Karadeniz Stratejisi söz konusu olduğu zaman Rusya'dan sonra üzerinde durulması gereken en önemli ülke Türkiye'dir. Yarım asırdan fazla bir süredir Avrupa Entegrasyonu'na dâhil olmaya çalışan ve 2005'ten bu yana AB ile üyelik müzakereleri yapan Türkiye²³¹, Avrupa içerisinde yönetimler ve halklar bazında en çok tartışılan ülke konumundadır. Kalabalık nüfusu, farklı kültürel kodları, bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkları ve topraklarının büyük bir kısmının Asya'da yer alıyor oluşu gibi nedenlerle, Avrupa'ya ait olup olmadığı tartışılan Türkiye'nin AB üyeliği, bugün için oldukça uzak görünmektedir. Ne var ki, Türkiye'nin AB için önemi oldukça fazladır. Soğuk Savaş döneminde, SSCB sınırında Batı'nın güvenlik değerlerine sıkı sıkıya bağlı bir NATO üyesi olan ve tek yönlü bir dış politika stratejisi izlemekte olan Türkiye, özellikle milenyum

²³⁰ Özer, "Avrupa Birliği...", s. 173.

²³¹ Oya Akgöncü, **Türkiye'nin AB Stratejisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

sonrasında yumuşak gücünü ön plana çıkaran ve tarihsel bağları da gözeten çok yönlü bir dış politikaya yönelmiştir. Türkiye, tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, AB'ye üye olabilmek için yoğun bir çaba göstermekte, NATO içerisinde de üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki tek yönlü dış politika anlayışını terk ederek Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya, hatta Afrika ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirmeye çabaladığını görüyoruz²³². Karadeniz Havzası da Türkiye'nin yakından ilgilendiği bir bölgeyi ifade etmektedir. Kendisi de bir Karadeniz ülkesi olan ve Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından Karadeniz odaklı işbirliği girişimini başlatan ülke olarak bilinen Türkiye, gerek kurucusu olduğu KEİT eliyle, gerekse de BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu Harekâtı (Black Sea Harmony) gibi Karadeniz'in güvenliği ile alakalı kurumlar eliyle, Karadeniz Havzası'nda ekonomik ve siyasal anlamda bir işbirliği ve yakınlaşma sürecini başlatabilmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin Hazar-Orta Asya Bölgesi'ni Avrupa'ya bağlayan bir konumda olması, AB açısından oldukça önemlidir. AB, enerji temini konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını aşmak için Hazar-Orta Asya kaynaklarını, hatta gerekirse Ortadoğu petrol ve gazını ancak ve ancak Türkiye üzerinden kendi coğrafyasına aktarabilir. AB, Karadeniz Havzası'nın tamamına hitap etmek istiyorsa, Türkiye'yi kendisinden uzaklaştırmamaya mahkûmdur. Çünkü Türkiye, tıpkı Rusya gibi, havzanın hem doğusu hem de batısı üzerinde sistemik etki yaratabilecek kapasitede bir bölgesel güç/orta güçtür.

Karadeniz Havzası'nın kuzeyinde yer alan Ukrayna, Rusya'nın siyasi ve ekonomik baskısı altında bulunmaktadır. Rusya'nın güney sınırlarında yer aldığı için stratejik öneme haiz olan Ukrayna, Hazar-Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması anlamında Türkiye'ye alternatif olarak görülmektedir. Bu ülke, aynı zamanda, Rusya'nın da enerji partneridir. Rusya'nın Avrupa'ya aktardığı gazın önemli bir kısmı Ukrayna topraklarından geçmektedir. Ukrayna, 2005-2010 yılları arasında Rus karşıtı, AB-NATO yanlısı bir politika benimsemiştir. Fakat bu politikanın bir sonuç vermemesi ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki siyasal ve

---

²³² Tayyar Arı, "Türkiye'nin Dış Politika Vizyonu ve Karadeniz'de İşbirliği Olanaklarının Güçlendirilmesi", **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Karadeniz Komşuluğu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009, s. 35.

ekonomik baskısının artması sonucu, bu ülke yeniden Rusya'ya yakınlaşmak zorunda kalmıştır. Ukrayna'nın durumu oldukça ilginç bir gerçeğe de işaret etmektedir. AB; kültürel, tarihsel ve coğrafi açıdan farklı olduğunu iddia ettiği Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlamasına karşın, kendisi için çok önemli bir ülke olan Ukrayna'yı AB üyeliği konusunda cesaretlendirmemiştir²³³. Bunun sebebinin, Rusya ile karşılıklı çıkarlara dayalı olarak kurulan ilişkiyi bozmamak olduğu ortadadır.

AB'nin doğuya ve Karadeniz Havzası'na yapacağı açılım kapsamında ortaya attığı en önemli projelerden biri de Batı Balkanlar'a doğru genişleme stratejisidir. Bu bölgede yer alan ülkelerden Slovenya, 2004 yılında AB'ye üye olmuştu. Hırvatistan'ın ise 2013 yılında AB üyesi olması beklenmektedir. Her iki ülke de Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alıyor olmalarına karşın, Karadeniz'e fazla ilgi göstermemişlerdir. Nitekim ne Slovenya ne de Hırvatistan, KEİT ya da başka bir Karadeniz inisiyatifine üye olmamışlardır. Batı Balkan ülkelerinden Sırbistan ise, Bosna ve Kosova'da yaşanan krizlerin ardından Batı ile yakınlaşma politikasını seçmiş ve ciddi bir dönüşüm sürecine girerek AB'nin istediği reformları gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle serbest piyasa ekonomisi ve demokratik bir yönetimin oluşturulabilmesi anlamında çaba sarf etmiş olan Sırp Hükümeti, 2008 yılında AB ile imzalanan İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ile ülkenin izleyeceği rotayı belli etmiştir²³⁴. Sırbistan siyasetinde aşırı milliyetçi istemlerin ve partilerin oldukça güçlü olması, AB'nin eleştirdiği konuların başında gelmektedir²³⁵. Sırbistan, 22 Aralık 2009 tarihinde AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuş ve bu istek 2012 yılı itibarıyla kabul edilmiştir²³⁶. Sırbistan vatandaşlarının AB ülkelerine vizesiz bir şekilde seyahat edebilmeleri ise AB-Sırbistan İlişkileri'nin hangi boyuta taşındığını bizlere göstermektedir. Kosova düğümünün çözülmesini sağladığı gün, Sırbistan'ın AB üyeliğinin garantilendiği gün olacaktır.

---

²³³ "EU Shows No Interest in Ukraine EU Membership", **Eubusiness**, October 1, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.eubusiness.com/news-eu/ukraine-politics.6cz>, 22 Aralık 2010.

²³⁴ "AB-Sırbistan İlişkileri", **Euractiv**, 22 Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.euractiv.com.tr>, 22 Aralık 2010.

²³⁵ "The EU and the Western Balkans: Executive Summary", **The Quaker Council for European Affairs**, January 2009, (Çevrimiçi) <http://www.quaker.org>, 22 Aralık 2010.

²³⁶ "Sırbistan AB'ye Resmen Başvurdu", **CNN Turk**, 22 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <http://www.cnnturk.com>, 22 Aralık 2010.

Batı Balkan Coğrafyası'nda yer alan bir diğer ülke olan Arnavutluk da KEİT üyesidir ve Karadeniz Havzası'nın Adriyatik'e olan açılım noktasında bulunmaktadır. AB'nin Batı Balkanlar'a doğru genişleme politikasının bir parçası olan Arnavutluk ile AB arasındaki İstikrar ve Ortaklık Antlaşması 2006 yılında imzalanmıştır. Bu ülkenin yolsuzluk ve örgütlü suçlar ile mücadelede oldukça yavaş davranması neticesinde İstikrar ve Ortaklık Antlaşması çerçevesinde gerçekleştirilen müzakereler 3,5 yıl sürmüştür. Arnavutluk, Nisan 2009'da AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş olmasına karşın, bu ülkenin 2015'ten önce üye olması beklenmemektedir. Yine de, Arnavutluk vatandaşları da tıpkı Sırp'lar gibi vizesiz bir şekilde Schengen Bölgesi'ne girebilmektedirler²³⁷.

Şu an için AB'nin genişleme stratejisi içerisinde yer almayan Moldova ise, AB'nin başarısızlığa uğradığı ülkelerden biridir. Transdinyester'deki Rus destekli ayrılıkçı yönetim ve Romanya ile yaşadığı siyasi-kültürel sorunlar Moldova'nın daha iyi bir geleceğe doğru güvenle yürümesinin önüne geçerken, AB'nin Moldova konusunda hiçbir adım atmadığını görüyoruz. Moldova, Romanya'nın 2007'de AB üyesi olmasının ardından AB'ye komşu bir ülke haline gelmiştir. 2004 yılından bu yana Avrupa Komşuluğu Politikası'na dâhil bir ülke olan Moldova'nın AB'ye üye olup olamayacağına dair herhangi bir bilgi yoktur²³⁸. Rusya, kendi güvenlik çemberi içerisinde gördüğü bu ülkenin kontrolünden çıkmasını engellemek için ciddi bir çaba göstermektedir. Moldova'nın AB üyeliği, kısa süre içerisinde NATO üyeliği ihtimalini de gündeme getirecektir. Bu durum Kuzey Karadeniz'de büyük çaplı bir Avro-Atlantik-Rusya çatışmasını da beraberinde getirecektir. Bu nedenle, büyük çaplı bir sistemik güç mücadelesinden sakınmak için, tarafların Moldova üzerinde fazlaca durmamayı tercih ettiklerini görüyoruz.

AB'nin Güney Kafkasya'ya olan yaklaşımı, 2003 yılında ilan edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi ve Avrupa Komşuluğu Politikası çerçevesinde yürütülmektedir. AB, 2003 öncesinde bu bölgede yer alan devletler ile Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları imzalamış ve bölge devletleri TACIS, TRACECA ve

---

²³⁷ "EU Enlargement: the Next Eight", **BBC**, December 20, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11283616>, 22 Aralık 2010.

²³⁸ George Dura, "Moldova Wants EU Integration, But Needs to Do its Homework First", **CEPS Commentary**, December 18, 2009.

INOGATE Projeleri'ne de dâhil edilmişti. Romanya ve Bulgaristan'ın 2007 yılında birliğe üye olarak kabul edilmeleri ile resmen başladığını söyleyebileceğimiz Karadeniz Havzası'na doğru genişleme stratejisi, AB'nin coğrafyası, geometrisini ve manzarasını değiştirmiştir. Güney Kafkasya'da yaşanan her türlü güvenlik sorunu artık AB'nin de sorunu durumundadır. 2008 Ağustos'unda Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaş, bu duruma açık bir örnek teşkil etmektedir. AB'nin Güney Kafkas Cumhuriyetleri ile kuracağı ilişkiler, Türkiye ve Rusya ile kurulacak ilişkileri ve dolayısıyla AB'nin Karadeniz Havzası'ndaki geleceğini de etkileyeceği için kritik bir önem taşımaktadır²³⁹. AB, Avrupa Komşuluğu Politikası çerçevesinde ortaya attığı Doğu Ortaklığı İnisiyatifi ile özellikle Gürcistan'da çalışmalar yürütmektedir. Gürcistan'da ve genel olarak Güney Kafkasya'da yaşanan sorunların çözülebilmesi için BM ve AGİT gözetiminde yürütülen Cenevre Görüşmeleri, Gürcü-Rus Savaşı'nın ardından Gürcistan'a insani ve ekonomik yardım toplamak amacıyla gerçekleştirilen bağış konferansı gibi girişimler AB'nin bu bölgede etkin olabilmek için yürüttüğü faaliyetlerden bazılarıdır. AB'nin Azerbaycan ile Ermenistan ve Ermenistan ile Türkiye arasındaki sorunların çözülebilmesi amacıyla da birtakım girişimlerde bulunduğunu ve bu girişimlerini Rusya'yı ürkütmeden AGİT aracılığıyla yürütmeye çalıştığını görüyoruz.

Güney Kafkasya'nın, Avrupa ve enerji zengini Orta Asya arasında bir bağlantı noktası olması, bölge ülkelerinden Azerbaycan'ın dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz üreticilerinden biri oluşu, bölgenin siyasal istikrarsızlık nedeniyle uluslararası organize suçlar için bir üs haline gelmesi ve bölge ülkelerinin AB ile ortaklığa dayalı ilişkiler kurmak istemesi, AB'nin Güney Kafkasya'ya açılmak istemesinin başlıca nedenlerini oluşturmaktadır²⁴⁰. AB, bölge ülkelere yönelik vize kısıtlamalarını azaltarak ve bu ülkelerin ekonomik gelişimine katkıda bulunacak

---

²³⁹ Peter Semneby, "Untapped Potential For Regional Engagement, Looking at Abkhazia", **ORSAM**, 16 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <http://www.orsam.org.tr> , 23 Aralık 2010.

²⁴⁰ Tuğrul Veli, "Genişleyen Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya", **Avrasya Demokrasi Derneği**, (Çevrimiçi) http://www.avrasyademokrasi.org/genisleyen_ab_guneykafkasya_tugrulveli.html , 23 Aralık 2010.

ticaret antlaşmaları imzalayarak yumuşak güç unsurlarını bölge ülkeleri ile ilişkilerinde sonuna kadar kullanacağını göstermektedir²⁴¹.

Geniş Karadeniz Havzası'nın tümüne hitap eden en önemli işbirliği ve entegrasyon örgütü olan KEİT ile onun birçok konuda örnek aldığı AB'nin ilişkileri ise çok farklı bir düzlemde ele alınmalıdır. AB ile KEİT arasında; taşımacılığın geliştirilmesi, enerji ve telekomünikasyon alanlarında işbirliği, çevrenin korunması, organize suçlar ve terörizmle mücadele gibi alanlarda işbirliği geliştirilmeye çalışılmaktadır. AB, bahsedilen konularda havzada yer alan tüm ülkelerle bireysel işbirliği imkânlarını geliştirirken, KEİT'i de tüm havzaya hitap eden bir çatı kuruluş olarak ele almaktadır. AB, Karadeniz Havzası'ndaki sorunların çözümü noktasında KEİT ile çalışmak istemektedir²⁴². Çünkü bu örgüt içerisinde havzanın her bölgesinden ülke bulunmaktadır. Ayrıca Rusya ve Türkiye gibi, Karadeniz Havzası'nın en güçlü ülkeleri de KEİT içerisinde yer almaktadırlar. AB, KEİT'in Avrupa tarafından oluşturulacak ve koordine edilecek politikaları uygulayarak sorunlara çözüm bulmasını ve havzanın bu şekilde kendisine yakınlaşmasını arzulamaktadır. Yani, Geniş Karadeniz Havzası'nda AB'den bağımsız işleyen bir örgütün varlığı, AB yetkilileri tarafından istenmemektedir. AB'ye göre, KEİT ya da ileride ortaya konacak benzer bir kurumsal girişim, Karadeniz Havzası'nda havzanın yapısına uygun yeni bir bölgeselleşme girişimi başlatmamalı, bunun yerine AB'ye bağlı bir siyasi organ gibi çalışarak Karadeniz Havzası'nı Avrupa değerlerine yakınlaştırmalıdır²⁴³.

AB, Karadeniz Havzası bağlamında, kendi politikalarını oluşturan, kendi ortak değerlerini yaratan ve kendi geleceğine kendisi karar veren bir örgütsel yapının oluşmasını arzulamamaktadır. Orta Asya, Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarının Avrupa'ya akıtılmasında büyük rol oynayabilecek, Rusya'nın AB üzerindeki enerji

---

²⁴¹ "Council Conclusions on Relations With the South Caucasus", **Council of the European Union**, June 14, 2010, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/115147.pdf, 23 Aralık 2010.

²⁴² Burcu Gültekin et. al., "European Union Approaches to Fostering Synergies of Cooperation and Integration Around the Black Sea", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.8, No.2, June 2008, pp. 109-128.

²⁴³ Charalambos Tsardanidis, "The BSEC: From New Regionalism to Inter-Regionalism?", **AGORA Without Frontiers**, Vol.10, No.4, 2005, pp. 362-391.

etkinliğini dengeleyebilecek, Avrasya'yı her anlamda kontrol edebilecek böyle bir kurumsal bölgesel gücün varlığına AB de karşı çıkmaktadır. Zira böyle bir entegrasyon girişimi sistemik güç dengelerini değiştirebilecek yeni bir kutup yaratacak ve AB'yi Avrupa'nın belli kısımları üzerinde kontrolü olan etkisiz bir örgüte çevirecektir. AB, böyle bir entegrasyon girişiminin başarıya ulaşmasını önlemek amacıyla, karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç faktörlerini kullanarak havza ülkelerini kendisine çekmeye çabalamakta, bazılarını AB üyesi yaparak bazılarını da üyelik perspektifi sunarak muhtemel bir bölgesel işbirliği girişimi hamlesini engellemektedir. Örneğin AB'nin, havzada kendi kontrolünde bir siyasal yaklaşma konusunda, GUAM tarzı Avro-Atlantik yanlısı örgütlerin kurulmasını desteklediğini biliyoruz. BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu Harekâtı ise, AB için kritik önemde olan havza güvenliğinin sağlanması noktasında büyük değer atfedilen girişimler olsa da, AB, NATO'nun Karadeniz'e girmesini, kendisi açısından daha garantili bir güvenlik iklimi oluşturacağı gerekçesiyle desteklemektedir. Ne var ki, AB, NATO'nun Karadeniz'e girişiyle, havzada NATO-Rusya Çatışması'nın yaşanmasından da endişe etmektedir.

2.3.4. Çin'in Karadeniz Stratejisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından değişen dünya dengelerine en çabuk uyum sağlayan ülkelerden biri de Çin olmuştur. *Deng Xiaoping*'in 1978 yılında başlattığı ekonomik reform programı ile ortodoks komünizmi terk ederek, *sosyalist piyasa ekonomisi* diye adlandırılan, ihracata dayalı ancak korporatist eğilimli bir ekonomi politikası benimsemiş olan Çin²⁴⁴, ekonomik gelişimin devamlılığını sistemik güvenliğini sağlayacak en önemli faktör olarak kabul ettiği için²⁴⁵, Soğuk Savaş sonrasında da, ucuz işgücünün sağladığı avantajla, ihracata dayalı ekonomi politikasına devam etmiştir. Çin, bugün dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisine

---

²⁴⁴ Çin'in benimsediği ekonomi politikasının merkantilist özellikler gösterdiğini söyleyen uzmanlar da vardır. Bu konuda bkz. Paul Krugman, "Macroeconomic Effects of Chinese Mercantilism", *New York Times*, December 31, 2009, (Çevrimiçi) <http://krugman.blogs.nytimes.com/2009/12/31/macroeconomic-effects-of-chinese-mercantilism> , 27 Aralık 2011.

²⁴⁵ Jonathan D. Pollack, "Chinese Security in the Post 11 September World: Implications for Asia and the Pacific", *Asia-Pacific Review*, Vol.9, No.2, 2002, p. 14.

sahiptir²⁴⁶. Öyle ki, ekonomik büyüklük olarak Japonya'yı geride bırakarak dünya ikinciliğine yükselmiştir. Ekonomistlere göre 2030 yılına gelindiğinde Çin, ABD'yi de geride bırakarak, dünyanın en büyük ekonomisi haline gelecektir²⁴⁷. Ne var ki, Çin'in de çok önemli sorunları vardır. Yaklaşık 30 yıldır iki haneli oranlarda büyüyen bir ekonomiye sahip olmasına karşın, Çinlilerin hayat standardı oldukça düşüktür. Hatta insanların önemli bir kısmının açlık sınırının dahi altında yaşadığı bilinmektedir. Gelir adaletsizliği ve yüksek bir artış hızına sahip olan 1,3 milyarlık nüfus, Çin'in en büyük problemleri olarak görülmektedir²⁴⁸.

Müthiş bir hızla büyüyen ve dünyanın en büyük 2. ekonomisi haline gelen Çin'in ekonomik gelişiminin devam edebilmesi için gerekli olan en önemli unsur enerjidir. 1970'lerde enerji anlamında kendi kendine yeten bir ülke olan Çin, günümüzde net bir enerji ithalatçısı konumundadır²⁴⁹. Öyle ki, Çin'in enerji ihtiyacının yaklaşık %60'ı dış alım yoluyla karşılanmaktadır. Enerji anlamında dışa bu kadar bağımlı hale gelen bir ülkenin, güvenlik stratejilerinde enerjiyi en ön sıraya yerleştirmesi kadar doğal bir durum olamaz. Zira Çin de aynı yolu izlemiş ve 1990'lı yıllardan itibaren geleneksel tehdit algılamasını farklılaştırarak gerekli hamleyi yapmıştır. Çin'in güvenlik algılamasında yaptığı değişiklik devrim niteliğinde bir değişiklik olmasa da, bu ülkenin küresel bir sistemik aktör olabilme stratejisine katkı sağlamıştır. Bu değişiklik, hanedanlık döneminden beri kabul görmekte olan klasik çevre anlayışının geliştirilerek, çevrenin sınırlarının genişletilmesinden ibarettir²⁵⁰. Genişletilen çevre anlayışının üzerinde durduğu en önemli bölge ise Orta Asya ve Hazar Bölgesi olmuştur. Zira bu bölge, Çin'in ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları açısından oldukça zengindir.

---

²⁴⁶ “Çin'in Büyüme Hızı Şaşırttı” , **NTVMSNBC**, 15 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25082218> , 25 Aralık 2010.

²⁴⁷ David Barboza, “China Passes Japan as Second Largest Economy” , **The New York Times**, August 15, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2010/08/16/business/global/16yuan.html> , 25 Aralık 2010.

²⁴⁸ Ozan Örmeci, “Yükselen Güç: Çin” , **Academia**, 19 Ağustos 2010, (Çevrimiçi) <http://academia.edu.documents.s3.amazonaws.com/1797900/2820-yuekselen-guecc-cin.pdf> , 25 Aralık 2010.

²⁴⁹ “Country Analysis Briefs: China” , **EIA**, November 2010, (Çevrimiçi) <http://www.eia.doe.gov/cabs/China/Background.html> , 25 Aralık 2010.

²⁵⁰ Fatma Çoban, “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Kafkasya Politikası” , **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009, s. 245.

Stratejik çevre algılamasının genişletilmesi, SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan güç boşluğu ile birleştiğinde, Çin'in siyasal ve ekonomik etkisini Orta Asya, Hazar ve Karadeniz Havzası'nın doğusuna kadar genişletme politikası daha işlevsel hale gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal çıkarlarını Orta Asya, Hazar, Karadeniz Havzası ve Ortadoğu'da gören Çin²⁵¹, enerji ihtiyacını bu bölgelerden karşılamayı ve tarihi İpek Yolu'nu yeniden canlandırarak, Asya-Avrupa arası ticareti arttırmayı temel strateji olarak belirlemiştir.

Çin, 2000 sonrası dönemde temel dış politika stratejisini tam anlamıyla belirginleştirmiş ve Orta Asya-Hazar-Karadeniz Bloğu'ndan güvenli ve uzun vadeli enerji akışını temel düstur olarak ortaya koymuştur. Bu dev ülkenin günümüzde dünya enerji tüketiminin %40'ını tek başına karşıladığı düşünüldüğünde bu dış politika stratejisinin çok mantıklı olduğu görülebilir. Çin, Orta Asya-Hazar-Ortadoğu Bölgeleri'ndeki enerji kaynaklarını kendisine çekebilmek için, AB ile gizli bir rekabet halindedir. Rusya'nın da bu rekabetin içerisinde olduğu söylenebilir²⁵². Ne var ki Rusya, ne AB ne de Çin kadar üretim yapan bir aktör değildir ve asıl kazancını, gerek kendi topraklarında, gerekse de yakın çevresinde bulunan petrol ve doğalgazı bu iki küresel güce satarak sağlamaktadır. Rusya; Karadeniz-Hazar ve Orta Asya Bölgeleri'ndeki enerji kaynaklarını, yaptığı karlı antlaşmalarla satın almakta ve sahip olduğu enerji kaynakları ile karıştırarak çok daha pahalı bir şekilde AB ve Çin'e satmaktadır. Rusya'nın bu avantajlı konumunu ortadan kaldırmak ve enerji güvenliğini garantiye alıp, stratejik öneme sahip bu kaynaklara daha ucuza sahip olabilmek, AB'nin olduğu kadar, Çin'in de temel politikasını oluşturmaktadır. Çin, son yıllarda "enerji diplomasisi" adı verilen bir stratejiyi uygulamaya koymuştur²⁵³. Bu stratejiye göre, başta Rusya ile Orta Asya-Hazar Bölgesi'nde bulunan devletler olmak üzere, dünyanın enerji kaynaklarına sahip olan hemen her ülkesine ciddi yatırımlar yapılarak ve uzun vadeli krediler sağlanarak, o ülkelerin enerji kaynakları

---

²⁵¹ Barış Adıbelli, **Büyük Avrasya Projesi (ABD, Rusya ve Çin'in Varolma Mücadelesi)**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 190.

²⁵² Thrassy Marketos, "Eastern Caspian Sea Energy Geopolitics: A Litmus Test for the US-Russia-China Struggle for the Geostrategic Control of Eurasia", **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.3, No.1, Winter 2009, p. 19.

²⁵³ Xu Quinhua, "China's Energy Diplomacy and its Implications for Global Energy Security", **Friedrich Ebert Stiftung Briefing Paper**, No.13, August 2007, p. 5.

Çin'e çekilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Orta Asya, Afrika'nın tamamı ve Latin Amerika enerji diplomasisinin birincil hedefleri olarak görülmektedir²⁵⁴.

ABD'nin Ortadoğu Bölgesi'ne yerleşmesi ve Hazar ile Orta Asya kaynaklarının geleceğine ilişkin Çin ve Rusya karşıtı çeşitli projeler ortaya koyması, Çin'i tedirgin etmektedir²⁵⁵. Zira Çin de, Rusya gibi, çok kutuplu bir sistemik yapının oluşumunu hedeflemektedir. ABD'nin enerji zengini bölgeler üzerinde etkin olmaya çabalaması, Rusya'nın olduğu kadar bu enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan Çin'in de aleyhinedir. Zira bu yolla ABD, Çin'in sistemik etkinliğini zayıflatabilecektir.

Çin'in Karadeniz Stratejisi, özellikle havzanın doğusu ile oldukça yakından ilgilidir. Bunun en önemli nedeni ise havzanın doğusunda bulunan Azerbaycan'ın dünyanın en önemli enerji ihracatçılarından biri olmasıdır. Bunun yanı sıra, Güney Kafkasya ve Türkiye'nin de Çin için oldukça değerli hale geldiğini görüyoruz. Çin, Batı ile yapacağı ticarete, Rusya topraklarına bağımlı kalmak istemediği için, Orta Asya-Güney Kafkasya-Türkiye-Balkanlar yolunu izleyen bir rota oluşturmak istemektedir.

Çin'in Karadeniz Stratejisi'nin temel hedefleri şöyle sıralanabilir:

- Karadeniz Havzası'ndan kendisine yönelecek tehditleri kontrol altında tutmak,
- Havza ile ilişkilerini, Rusya, ABD ve AB gibi küresel güçlere karşı bir pazarlık unsuru olarak kullanabilmek,
- Havza ülkelerinin ekonomilerini kontrol altına alarak sürekli büyüyen Çin Ekonomisi için yeni pazarlar yaratmak,
- Havzadaki enerji kaynakları üzerinde tam bir kontrol sağlamak,
- Havzayı Çin ile AB arasındaki ulaştırma koridoru haline getirerek, ulaştırma alternatiflerini geliştirmek²⁵⁶.

---

²⁵⁴ Bülent Uğrasız, "Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesi'ne Yönelik Politikaları", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.4, Sayı 3, 2002, s. 231.

²⁵⁵ David Schenker et. al. , "China's Rise in the Middle East" , **Los Angeles Times**, November 16, 2010, (Çevrimiçi) <http://articles.latimes.com/2010/nov/16/opinion/la-oe-schenker-china-mideast-20101116> , 26 Aralık 2010.

²⁵⁶ Çoban, "Çin Halk..." , s. 246.

Çin, Karadeniz Havzası'na yönelik olarak elde etmek istediği yukarıdaki hedeflerine ulaşabilmek için çalışmalara başlamış durumdadır. Ne var ki, Orta Asya'da sahip olduğu gücü ve nüfuzu henüz Karadeniz Havzası'na yansıtabilmiş değildir. Tabii bu gücün ve nüfuzun oluşmasında Orta Asya'ya olan coğrafi yakınlık kadar, Rusya ve bölge ülkeleri ile ortak hedeflerde buluşularak oluşturulan ve temelde güvenliğin sağlanması ile teröre karşı mücadele hedeflerine yönelmiş olan *Şanghay İşbirliği Örgütü*'nün de büyük payı vardır. Bu örgüt, Orta Asya'yı kontrol etmeye yönelik Batılı girişimlerin önlenmesi ve enerji alanında işbirliğinin sağlanması konularında Çin'in işine yaramaktadır²⁵⁷. Yine de Çin Ekonomisi'nin Karadeniz Havzası'na yaptığı ihracatın her yıl ciddi oranlarda arttığını gözlemleyebiliyoruz. Bu durum, Çin'in dünya ekonomisindeki yükselişine paralel olarak Karadeniz Havzası'na da yansımaktadır. Buna karşın Çin, yükselen ekonomik gücüne karşın askeri ve siyasal anlamda henüz bir süper güç olmadığını da farkındadır. Bu nedenle, diplomasiyi ön plana çıkararak küresel güçlerle anlaşma yoluna gitmektedir. Çin, yeterli askeri ve siyasal güce kavuşana kadar revizyonist bir dış politika izlemeyecek ve evrimsel bir gelişim süreci içerisinde sistemik statükonun korunmasına yönelik "barış içinde bir arada yaşama" ilkesine dayalı stratejiler geliştirecektir²⁵⁸. ABD, AB ve Rusya'nın büyük çaplı bir mücadele içerisinde buldukları Karadeniz Havzası'na yönelik olarak da aynı faydacı, ancak dingin politikanın izleneceği söylenebilir.

Çin'in Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler ile kurduğu ikili ilişkilere göz atmadan, bu dev ülkenin Karadeniz Stratejisi'nin geleceği ve bu havzada oluşturulması planlanan işlevsel bölgesel entegrasyon girişimine nasıl yaklaşacağı anlaşılabilir.

Çin'in, Karadeniz ve genel anlamda Avrasya Stratejisi'nin en önemli parçası Rusya'dır. Günümüzde Çin-Rusya İlişkileri'nin geleceği konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Şanghay İşbirliği Örgütü çatısı altında stratejik ortaklık yapmış durumda olan bu iki ülke, Avrasya üzerinde kimin siyasal hâkimiyet kuracağı meselesine gelindiği an birbirlerinden uzaklaşmaya başlamaktadır. İki ülkenin

²⁵⁷ Xuetao Guo et. al. , "The Great Game Continued: Central Eurasia and Caspian Region Fossil Fuels" , *IIAS Newsletter*, No.45, Autumn 2007, p. 15.

²⁵⁸ Atilla Sandıklı, "Geleceğin Süper Gücü Çin" , *Bilge Strateji*, C.1, Sayı 1, Güz 2009, s. 46.

birbirlerinden şüphe duymasının en önemli nedeni, Soğuk Savaş dönemindeki ilişkilerdir. Bilindiği gibi SSCB-Çin İlişkileri, 1960'lardan itibaren bozulmaya başlamış ve SSCB'ye karşı yalnız mücadele etmek istemeyen Çin, Avro-Atlantik Dünyası ile yakınlaşmak zorunda kalmıştı²⁵⁹. Bu durum her iki ülkenin siyasetçi ve devlet adamlarının zihinlerinde yer etmiş durumdadır. Uluslararası sistemin yapısı ve şartlar dramatik bir değişim göstermiş olsa da, iki ülke devlet adamlarının birbirlerine karşı duyduğu şüphe ortadan kalkmamıştır. Nitekim Şanghay İşbirliği Örgütü içerisinde Çin'in müttefiki konumunda olan Rusya'nın son zamanlarda Batı ile yakınlaşmaya başlamış olması, Çin'i kaygılandırmaktadır. Soğuk Savaş döneminde, Çin'in SSCB'ye karşı uygulamış olduğu dış politikayı, bugün Rusya Çin'e karşı uygulamaya çalışmaktadır. Soğuk Savaş döneminde SSCB dünyanın en önemli 2 gücünden biri konumundayken, Çin bölgesel bir aktör konumundaydı. Şimdi ise roller değişmiş gibidir. Çin, siyasal ve ekonomik anlamda Rusya'nın önünde yer alırken, Rusya onu dengeleyebilmek ve Orta Asya ile Hazar Havzaları'nda etkinliğini sürdürebilmek için Batı ile sistemik eşitlik temelinde bir işbirliği geliştirmek istemektedir.

Rusya'nın Karadeniz Havzası'ndaki etkinliği ve bu havzanın doğusunda yer alan enerji kaynaklarını kontrolü altına almaya çalışması, Çin'i rahatsız etmektedir. Zira Çin, Karadeniz-Hazar-Orta Asya Bölgeleri'nde yer alan petrol ve doğalgaz rezervlerini uzun vadeli antlaşmalarla kendisine çekmeye çalışmakta ve enerjide Rusya'ya bağımlı olmaktan sakınmaya çabalamaktadır. 2020 yılında Çin'in petrol ve doğalgaza olan bağımlılığının %50 oranında olacağı hesaba katılırsa²⁶⁰, bu ülkenin Karadeniz Havzası'ndaki enerji kaynaklarına neden bu kadar önem attığı ortaya çıkacaktır. Enerjinin yanı sıra, Rusya'nın, özellikle Güney Kafkasya'da ve Ukrayna'da izlediği politikalar da Çin'in tepkisine neden olmaktadır. Zira Rusya, Batı ile yakınlaşma çabasına giren ve kendisinden uzaklaşmaya başlayan bu ülkeleri cezalandırmaya çalışırken, Çin'in yumuşak karnına da dokunmaktadır. Bilindiği gibi Rusya, AB ve NATO'ya üye olma çabasına giren Gürcistan ve Ukrayna'yı ayrılıkçı

---

²⁵⁹ Rajan Menon, "The Limits of Chinese-Russian Partnership" , *Survival*, Vol.51, No.3, June-July 2009, pp. 101-104.

²⁶⁰ Erkin Ekrem, "Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çin" , *TURKSAM*, 12 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/a723.html> , 27 Aralık 2010.

bölgelere destek vererek tehdit etmiş ve bu çabasında da başarılı olmuştur²⁶¹. Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığının Rusya tarafından tanınması ve Turuncu Devrim döneminde Kırım'daki ayrılıkçı tezlerin desteklenmesi, *Sincan Uygur Bölgesi* ve *Tibet*'teki ayrılıkçı hareketlerle mücadele halinde olan Çin için, tehlikeli bir emsal oluşturmuştur.

Yine de Çin'in, gerek Karadeniz Havzası'nda gerekse de Avrasya'nın tümünde, Rusya ile gerçek bir işbirliğini arzuladığını görüyoruz. Bu istekliliğin en önemli sebepleri şunlardır:

- ABD'nin Karadeniz Havzası ve Orta Asya'daki faaliyetlerine karşı Rusya ile birlikte hareket edebilmek,
- ABD'nin tüm dünyaya ihraç ettiği ve gerek Çin, gerekse de Rus devlet adamlarını ciddi anlamda zorlayan demokrasi, insan hakları ve özgürlük isteklerinin bastırılabilmesi konusunda Rusya ile ortak hareket edebilmek²⁶²,
- Orta Asya, Hazar ve Karadeniz Bölgeleri'ndeki enerji kaynaklarının Avro-Atlantik Dünyası'nın kontrolüne girmesini engellemek.

Türkiye, Çin'in Karadeniz Stratejisi'nde önemli rol oynayan bir başka ülkedir. 1990'ların ortalarından itibaren gelişmeye başlayan Türkiye-Çin İlişkileri, Türkiye'nin 1997'den itibaren Pekin ile ilişkileri geliştirme stratejisi izlemeye başlamasıyla siyasi, askeri ve ekonomik anlamda büyük bir sıçrama göstermiştir²⁶³. Türkiye'nin Çin ile ilişkileri geliştirmekteki amacı, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Çin'in ekonomik ve siyasal anlamda ön plana çıkması ve Türkiye'nin Çin pazarına girerek hem ekonomik kazanç sağlamak hem de bu ülke üzerinden Güney ve Güneydoğu Asya'ya açılmak istemesidir. Türkiye'nin Çin ile ikili ilişkileri geliştirmek istemesinin bir diğer nedeni de, Soğuk Savaş döneminde izlenen tek boyutlu dış politika anlayışını ortadan kaldırmak ve yeni dönemin ortaya koyduğu

---

²⁶¹ Zhu Feng, "The Russia-Georgia Military Conflict: For China, Does it Mean Scrambling Between a Strategic Partnership and Being a Responsible Stakeholder" , **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol.20, No.4, December 2008, pp. 305-318.

²⁶² Russell Ong, "China's Strategic Convergence with Russia" , **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol.21, No.3, September 2009, p. 315.

²⁶³ Selçuk Çolakoğlu, "Türkiye-Çin İlişkilerinde Bundan Sonrası" , **USAK Stratejik Gündem**, 19 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <http://www.usakgundem.com/yazar/> , 27 Aralık 2010.

dış politika alternatiflerini değerlendirmeye almaktır. Çin ise, Türkiye'yi yeni ve büyük bir pazar olarak görmüş ve bu ülke üzerinden büyük çaplı bir ekonomik çıkar sağlamayı önceliği olarak belirlemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Ortadoğu, Karadeniz ve Balkanlar Coğrafyası'ndaki etkinliği, Orta Asya'da yeni bağımsız olan Türk Cumhuriyetleri'nin dış politika alternatiflerini etkileme kapasitesi ve Çin'den Avrupa'ya uzanan ticaret yollarının Türkiye üzerinde kesişmesi gibi nedenlerle, Çin'in, Türkiye'ye olan ilgisini arttırdığını görüyoruz.

Günümüzde Türkiye-Çin İlişkileri'ni olumsuz yönde etkileyen 2 önemli faktörün varlığı söz konusudur. Bunlardan birincisi Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan *Uygur Türklerine*, Çin makamlarının uyguladığı baskı ve şiddettir. Bu sorun, Çinlilerin Türkiye'ye, Türklerin de Çinlilere şüpheli gözlerle bakmasının en önemli nedenidir ve adeta iki ülke ilişkilerini esir almış durumdadır²⁶⁴. Son dönemde iki ülke hükümetlerinin kendilerini bu sorundan soyutlamaya çalışarak kararlar almaya çalıştığını görüyoruz. Zira bu sorun günümüz konjonktüründe pek de çözülecek gibi görünmemektedir. İlişkileri olumsuz etkileyen ikinci önemli sorun ise, iki ülke arasındaki dış ticaretten Türkiye'nin neredeyse hiçbir yarar sağlayamıyor oluşudur. 2010 yılında iki ülke arasındaki toplam dış ticaret 19,4 milyar doların üzerinde olmasına karşın, Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracat 2,26 milyar doları ancak bulmaktadır. Geri kalan kısım ise Çin'in Türkiye'ye yaptığı ihracattan oluşmaktadır²⁶⁵.

Mevcut sorunlara karşın Çin-Türkiye İlişkileri hızla gelişmeye devam etmektedir. Çin Başbakanı *Wen Jiabao*'nun Ekim 2010'da Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret esnasında üzerinde durulan stratejik işbirliği inisiyatifi çerçevesinde iki ülkenin aralarındaki dış ticaret hacmini 2020 yılına kadar 100 milyar dolara çıkarma hedefi koyması ve Çin ile Türkiye arasındaki ticarete her iki ülkenin

---

²⁶⁴ Yitzhak Shichor, "The Uygur Hitch in Sino-Turkish Relations", New York, **Ethno-Diplomacy**, 2009, pp. 1-53.

²⁶⁵ "Türkiye'nin 5 Ülkeye Verdiği Dış Ticaret Açığı 27,3 Milyar Dolar", **Dünya**, 9 Temmuz 2011, (Çevrimiçi) <http://www.dunya.com/>, 27 Aralık 2011.

kendi para biriminin kullanılacağıının açıklanması, önemli bir gelişime işaret etmektedir²⁶⁶.

Dış politika stratejisini değiştiren ve çok yönlü bir dış politika izlemeye başlayan Türkiye'nin son dönemde Çin ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması ve bu kapsamda ticaretin yanı sıra askeri işbirliği sürecini de işletmeye çalışması, Çin tarafında memnuniyet yaratırken, Çin'in Karadeniz Havzası'na Türkiye üzerinden girmeye çalıştığını iddia eden yorumları da beraberinde getirmiştir²⁶⁷.

Şurası kesindir ki Çin, Karadeniz Havzası'na girebilmek için Türkiye'yi kullanmaya çabalamaktadır. İpek Yolu'nun canlandırılması girişimi, yeni demiryollarının yapılması için iki ülke arasında mutabakata varılması, Çin'in Türkiye'ye yapacağı yatırımlar, askeri işbirliği, vb. girişimler bu durumu ortaya koymaktadır. Ne var ki, Türkiye ile Çin'in özellikle enerji konusunda aynı paydada buluşabilmeleri imkânsızdır. Türkiye, Hazar-Karadeniz enerji kaynaklarının kendi toprakları üzerinden geçerek Batı'ya aktarılması için çabalarken, Çin bu kaynakları kendisine çekmeye çabalamaktadır. Enerji alanındaki görüş ayrılığı, iki ülke arasındaki ticaretin Çin yararına işlemesi ve Uygur Sorunu göz önüne alındığı zaman, Çin-Türkiye İlişkileri'nin fazla derinleşemeyeceği anlaşılabilmektedir.

Çin-Ukrayna İlişkileri, Çin'in Karadeniz Havzası'nda etkinliğini arttırmak için kullandığı bir başka unsurdur. Çin, Ukrayna'da yaşanan Batı destekli Turuncu Devrimi onaylamadığı için, iki ülke ilişkilerinde 5 yıllık bir kopukluk olmuştu. Çin, Turuncu Devrim benzeri halk hareketlerini kendi rejimi ve uluslararası sistemin geleceği açısından bir tehdit olarak gördüğü için Ukrayna'daki hükümete destek vermemiştir. Ancak Turuncu Devrim'in sona ermesi ile birlikte Çin-Ukrayna İlişkileri'nin büyük bir hızla gelişmeye başladığını görüyoruz. Turuncu Devrim'in bitişiyle iktidara gelen Viktor Yanukovic, 2002'den bu yana Pekin'i ziyaret eden ilk Ukrayna Başkanı'dır²⁶⁸. Yanukovic'in Pekin ziyareti esnasında ulaştırma, maden

---

²⁶⁶ "China, Turkey to Establish Strategic Cooperative Relationship", **China Daily**, October 8, 2010, (Çevrimiçi) http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-10/08/content_11386689.htm, 27 Aralık 2010.

²⁶⁷ Anshel Pfeffer, "Growing Ties Between Turkey, China, Iran Worry Israel and US", **Haaretz**, October 7, 2010.

²⁶⁸ "China, Ukraine Agree to Upgrade Friendly Cooperative Relations", **Xinhua**, September 2, 2010, (Çevrimiçi) http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-09/02/c_13475794.htm, 27 Aralık 2010.

işletimi, sanayi ve enerji alanlarında birçok antlaşmaya imza atılmış, iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2012 yılında 10 milyar dolara ulaştırılması hedef olarak konulmuştur. Ukrayna, petrol ve doğalgaz açısından zengin olmasa da dünyanın dördüncü büyük metal ihracatçısıdır²⁶⁹. Çin'in de dünyanın en büyük metal ve emtia alıcısı olduğu hesaba katıldığında, Ukrayna'nın Çin için önemi daha net anlaşılabilir.

Çin'in Karadeniz Havzası'nın doğu sınırlarını oluşturan Güney Kafkas Coğrafyası'na olan yaklaşımı enerji kaynakları ve ticaret ile doğrudan alakalıdır. Çin, Güney Kafkasya'nın enerji kaynakları açısından en zengin olan ülkesi Azerbaycan'ı iktisadi olarak kendisine bağlamaya çalışmakta ve böylece bu ülkenin enerji politikalarını direkt olarak etkilemek istemektedir. Zira Çin, ABD'nin kontrolündeki deniz yollarını kullanarak enerji tedarik etmektense, Orta Asya ve Hazar gibi kendisine yakın coğrafyalarda etkinlik kurarak bu bölgelerin petrol ve doğalgazına ulaşmanın peşindedir. Güney Kafkasya Coğrafyası, Çin'in, Avro Atlantik İttifakı ve Rusya ile doğrudan mücadeleye girdiği bir bölgeyi ifade etmekte olsa da, Çin bu bölgedeki sorunların içerisinde yer almamayı tercih etmekte ve yaptığı ticaret antlaşmaları ile Güney Kafkasya'ya sessiz bir şekilde sızmaya çalışmaktadır. Çin, son dönemde özellikle Azerbaycan üzerinde yoğunlaşmıştır. Çin, Güney Kafkasya Bölgesi'ni, Orta Asya'dan başlayarak Avrupa'ya kadar uzanan ticaret yolunun en önemli bileşenlerinden biri olarak görmektedir. İpek Yolu'nu canlandırmak isteyen Çin, Kars-Tiflis-Bakü arasında inşa edilen demiryolu projesine mali kaynak da sağlamıştır. Azerbaycan ile Çin arasında üzerinde uzlaşma sağlanabilecek konulardan biri de Dağlık Karabağ Sorunu'dur. Zira Doğu Türkistan ve Tibet gibi ayrılıkçı isteklerle karşı karşıya olan Çin'in, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan kopmasına izin vermesi söz konusu değildir²⁷⁰. Yine de Çin'in bu konuda Azeri tezlerine pek de destek olmadığını görebiliyoruz. Bunun en önemli nedeni, Dağlık Karabağ Sorunu'nun ortadan kalkması sonrasında, Güney Kafkasya'da çok güçlü bir Türkiye-Azerbaycan Bloğu'nun oluşabilmesi tehlikesidir.

---

²⁶⁹ "Ukraine is Still the Fourth Largest Steel Export in 2009", **Best Shipping News**, February 14, 2010, (Çevrimiçi) <http://bestshippingnews.com/shipping-news/ukraine-is-still-the-fourth-largest-steel-export-in-2009>, 27 Aralık 2010.

²⁷⁰ Fariz İsmailzade, "China's Relations with Azerbaijan", **China and Eurasia Forum Quarterly**, Vol.5, No.1, 2007, pp. 29-34.

Çin'in Güney Kafkasya'da en yakın olduğu ülke Ermenistan'dır. İki ülke ilişkilerinde dikkat çeken en önemli unsur askeri ilişkilerdir. Öyle ki, Ermeni subaylar Çin'de eğitim alabilmekte ve Çin, Ermenistan'a, doğrudan silah yardımı yapabilmektedir²⁷¹. Çin'in Ermenistan'a bu kadar önem vermesinin en önemli nedeni, bu ülkenin Türkiye ile Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'da oluşturabileceği siyasal ve ekonomik birliğin önündeki en önemli engel olmasıdır. Bu nedenle Çin, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal altında tutmasına bile itirazda bulunmamaktadır.

Çin-Gürcistan İlişkileri ise iki ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüğüne verdikleri destek üzerinden şekillenmektedir. Çin, Rusya'nın Gürcistan'a saldırıp bu ülkenin toprak bütünlüğüne zarar vermesine karşı çıkmıştır. Çin, Rusya tarafından bağımsızlıkları tanınan Abhazya ve Güney Osetya'nın tek taraflı bağımsızlık kararlarını da tanımamaktadır²⁷². Gürcistan, Çin'in, İpek Yolu'nu canlandırıp doğu-batı ticaretini geliştirme stratejisinde, Hazar-Karadeniz bağlantısını sağlayan önemli bir aktör olarak yer almaktadır.

Çin'in Karadeniz Havzası'nın batısında pek de etkili olduğu söylenemez. Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi AB üyesi ülkeler ile siyasal eşitliğe dayalı ikili ilişkileri geliştirmek isteyen Çin, bu ülkelere yaptığı ihracatı arttırarak ekonomik kazanç sağlamak hedefindedir. Bunun yanı sıra, Orta Asya-Hazar-Karadeniz üzerinden geçerek Balkanlar'a ulaşacak doğu-batı yönlü ticaret yolunun geliştirilmesi ve Batı Avrupa'ya kadar uzatılması amacıyla, bu ülkelerdeki ulaştırma projelerine yatırım yapmak da Çin'in hedefleri arasındadır.

Sırbistan ve Moldova ile ilişkiler konusunda Çin'in daha aktif bir tutum takındığını görüyoruz. Çin, ne Kosova'nın ne de Transdinyester'in bağımsızlığını tanımamıştır. Bunun yanı sıra Çin'in Sırbistan ile stratejik işbirliği antlaşması imzaladığını ve hem ticari-ekonomik²⁷³ hem de askeri konularda²⁷⁴ iki ülke

---

²⁷¹ Çoban, "Çin Halk...", s. 246.

²⁷² Fazal-ur Rahman, "China's Response to Russia-Georgia Conflict", **Reflections**, No.1, 2009, pp. 1-5.

²⁷³ "China, Serbia Sign Strategic Cooperation Deal", **B92**, August 20, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.b92.net/eng/news>, 28 Aralık 2010.

²⁷⁴ "China, Serbia Seek Closer Military Exchanges", **Xinhua**, August 16, 2010, (Çevrimiçi) http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-08/16/c_13447609.htm, 28 Aralık 2010.

ilişkilerinin geliştirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Çin-Arnavutluk İlişkileri ise Soğuk Savaş dönemindeki seyrinden uzak bir görüntü çizmektedir. 1949'da ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülkelerden biri olan Arnavutluk, Soğuk Savaş'ın ardından siyasal anlamda yüzünü tamamıyla Avro-Atlantik Dünyası'na dönmüş olduğu için, Çin-Arnavutluk İlişkileri de ikinci planda kalmıştır.

Çin, Avro-Atlantik Dünyası ya da Rusya'nın siyasal ve ekonomik kontrolü altında olan bir Karadeniz Havzası istemediği için, Karadeniz'de bağımsız bir entegrasyon süreci başlatılabilmesini desteklemektedir. Zira işlevsel temeller üzerinde kurgulanmış bir aktörün ortaya çıkması ve Karadeniz Havzası'nın tümüne hitap edip, bu havzayı uluslararası anlamda temsil edebilmesi demek, yeni bir küresel gücün ortaya çıkması anlamına gelecektir ki, bu durum Çin'in çok kutuplu bir dünya arzulayan dış politika anlayışına da uygundur. Ne var ki Çin, KEİT'e şüpheyle yaklaşmaktadır. Çinli dış politika uzmanları, Rusya'nın üye olduğu bir KEİT'in, tamamıyla Rus çıkarlarını savunan ve özellikle enerji ile ticaret alanlarında Çin'in tezlerine karşı tezler ileri sürebilecek bir entegrasyon girişimi olabileceğinden endişe duymaktadırlar. Bunun yanı sıra, KEİT içerisinde Türkiye gibi NATO üyesi ve Batı eksenli dış politika parametrelerine sahip bir ülkenin yer alması ve aynı zamanda AB üyesi olmuş Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerin de inisiyatif içerisinde bulunacak olması, KEİT'in geleceği ve alacağı kararlar konusunda Çin'in olumlu düşünmemesine neden olmaktadır. Zira Çinli yetkililer, ülkelerinin Karadeniz Havzası'nda, Avro-Atlantik İttifakı ya da Rusya kadar etkili olamayacağını bilincindedirler. Aynı zamanda, günümüz konjonktüründe Karadeniz Havzası'nın tümünü içerecek ekonomik temelli bir entegrasyon girişiminin başarılı olabileceğine de inanmamaktadırlar. Onlara göre, KEİT ya da benzeri kapsayıcı bir bölgesel işbirliği örgütü, Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası'nın tezleri arasına sıkışıp kalacak ve bağımsız karar alabilecek bir örgüt haline gelemeyecektir.

Çin, Karadeniz Havzası'nı bir bütün olarak görmediği ve bu havzada fonksiyonalist temelde teşkilatlanmaya çalışılan entegrasyon girişiminin geleceğine

de inanmadığı için, bu havzaya yönelik çıkarlarını havza ülkeleri ile kuracağı ve geliştireceği ikili ilişkiler temelinde elde etmeye çabalamaktadır²⁷⁵.

2.3.5. Türkiye'nin Karadeniz Stratejisi

Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi, bölgesel güç, uyguladığı politikalar ile sınırları belli bir coğrafya üzerinde geniş çaplı bir etki yaratan ve bu coğrafya bağlamında sahip olduğu siyasal, ekonomik, sosyal ve askeri gücünü kullanabilen ülkeler için kullanılan bir kavramdır. Karadeniz Havzası'nın en önemli bölgesel gücü olan Rusya'yı çalışmamız kapsamında küresel bir güç olarak değerlendirdiğimiz için, havzada etkin olan en önemli bölgesel güç olarak KEİT'in de kurucusu olan Türkiye'yi ele alacağız.

2.3.5.1. Türkiye'nin Karadeniz Havzası'na Olan Yaklaşımında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Rolü

Karadeniz Havzası'nı, Marmara Denizi üzerinden, Ege ve Akdeniz'e bağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazları, tarihin her döneminde oldukça değerli bir su yolu olarak kabul edilmiştir. Bu su yoluna verilen değer, aynı zamanda su yoluna sahip olan devletlerin siyasal geleceği üzerinde de önemli bir rol oynamıştır²⁷⁶.

İstanbul'un fethi ve Karadeniz'in bir Türk gölü haline gelişinden sonra, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, *Türk Boğazları* adını almıştır. Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemde, Türk Boğazları'ndan yana herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Ne var ki, Osmanlı'nın güç kaybetmeye başlaması ve aynı dönemde Rus Çarlığı'nın da yükselişe geçmesi, Karadeniz'den Akdeniz'e geçişi sağlayan Türk Boğazları'nın statüsünü gündeme getirmiştir. Osmanlı'nın Karadeniz'in kuzeyinde hâkimiyetini yitirmeye başlaması ve 1774 yılında imzalanan *Küçük Kaynarca Antlaşması*, Türk Boğazları'nın statüsü konusunda *Pandora'nın Kutusu*'nun açılmasına sebebiyet vermiştir. Bilindiği gibi Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rus ticaret gemilerine Boğazları kullanarak Karadeniz'den Akdeniz'e geçme izni verilmişti. Bu durum

---

²⁷⁵ M. K. Bhadrakumar, "China Dips its toe in the Black Sea", *Asia Times*, August 1, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.atimes.com/atimes/China/KH01Ad01.html>, 29 Aralık 2010.

²⁷⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 162.

Boğazlar Sorunu'nun uluslararası bir mahiyet kazanmasında etkili olmuştur²⁷⁷. Ancak yine de, Osmanlı'nın 1453-1809 tarihleri arasında, başta Rusya olmak üzere, Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi devletlere, çeşitli tarihlerde tek taraflı uygulamalar ile tanıdığı ayrıcalıklar dışında, Boğazlar konusunda oldukça tutucu davrandığını görüyoruz. Boğazlardan geçiş, “İmparatorluğun Kadim Kaidesi” gereği yabancı ticaret ve savaş gemilerine kapatılmıştır²⁷⁸. Osmanlı'nın siyasi ve askeri anlamda zayıflamaya devam etmesi, diğer devletlerin Boğazlar konusunda yaptığı baskılarla birleşince Türk Boğazları Sorunu daha da ön plana çıkmış ve bu konunun açıklığa kavuşturulması yönündeki istekler ses getirir hale gelmiştir. Osmanlı, Boğazlar konusunu imparatorluğun iç işi olarak gördüğü ve hiç kimseyi egemenliğine karıştırmak istemediği için, 1809-1841 tarihleri arasında da, ikili antlaşmalar yoluyla Türk Boğazları'nı çok taraflı bir görüşmenin konusu yapmaktan uzak tutmuştur. Osmanlı, boğazların kapalılığı ilkesini kâğıt üzerinde de olsa 1841 yılına kadar sürdürmüştür. Boğazlar Rejimi'nin çok taraflı antlaşmalarla düzenlenmesi, 1841 yılında imzalanan *Londra Boğazlar Sözleşmesi* ile gerçekleşmiştir²⁷⁹. Bu tarihten sonra Türk Boğazları'nın öneminin daha da arttığını ve bu suyolunun büyük güçler arasındaki güç paylaşımı mücadelesinin bir parçası haline geldiğini görüyoruz.

Türk Boğazları'nın statüsü, I. ve II. Dünya Savaşları'ndan sonra da tartışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ve topraklarının paylaşılması sonrasında İstanbul'un da müttefik donanması tarafından işgal edilmesi, Türk Boğazları'nın statüsüne ilişkin açmazları da beraberinde getirmiştir. İmzalanan *Sevr Antlaşması* ile Türk Boğazları tarafsız bir bölge haline getirilmiş ve uluslararası bir rejime tabi tutulmuştur. Bu antlaşma ile askeri ve ticari gemilerin bayrak takma zorunluluğu dahi olmadan Boğazlar'dan serbestçe geçebilmeleri ve geçişlerin kurulacak bir uluslararası komisyon tarafından düzenlenmesi kararına varılmıştır. Sevr Antlaşması'na göre, kurulacak olan Boğazlar Komisyonu, Milletler Cemiyeti'ne her yıl faaliyetleri ile ilgili rapor verecekti²⁸⁰.

²⁷⁷ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, İstanbul, Beta Yayın Dağıtım, 1996, s. 158.

²⁷⁸ Yüksel İnan, *Türk Boğazları'nın Siyasal ve Hukuksal Rejimi*, Ankara, Turhan Yayınevi, 1995, s. 7.

²⁷⁹ Şule Güneş, “Türk Boğazları”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı 34, Aralık 2007, s. 218.

²⁸⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 614.

Sevr Antlaşması ile Türklerin kendi topraklarında bulunan Boğazlar Bölgesi üzerindeki siyasal ve askeri hâkimiyeti tamamıyla ortadan kalkıyordu.

Sevr Antlaşması hiçbir zaman yürürlüğe giremediği için, bu antlaşmanın Türkleri tamamıyla yok sayan hükümleri uygulanamamıştır. Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan ve Türkiye'nin bağımsız bir devlet olduğunu resmen kayıt altına alan Lozan Antlaşması'na ek olarak konulan *Lozan Boğazlar Sözleşmesi* ile Sevr Antlaşması'nın Boğazlar'a ilişkin hükümleri biraz olsun düzeltilmiştir. Serbest geçiş ilkesinin kabul edilmesi, Boğazlar Bölgesi'nin askerden arındırılması ve Boğazlar Bölgesi'ne ilişkin bir uluslararası komisyonun varlığını sürdüreceğinin belirtilmesi²⁸¹ ise, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini zayıflatan maddeler olarak Lozan Antlaşması'nda da yer almıştır.

Şunu kabul etmeliyiz ki, Lozan Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Konferansı'nda ele alınan birçok netameli konudan yalnızca birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tüm dünyaya ilan eden Lozan Barış Konferansı, büyük bir diplomatik başarı örneğidir. Yine de, özellikle Boğazlar konusunda oluşturulan rejim, Türkiye'nin isteklerini tam olarak yansıtan bir uygulama olmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri de Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan devletler arasındaki anlaşmazlıktır. Türkiye, Boğazlar'ın kontrolünün tamamıyla kendisine bırakılmasını istese de, ne Karadeniz'e kıyısı olan devletleri, ne de bu denize kıyısı olmayan Batılı devletleri ikna edemediği için sorunun çözümü daha sonraya bırakılmıştır. Türkiye'nin uyguladığı bu strateji, taktiksel geri çekilmenin bir parçasıdır. Türkiye, 1921 yılında Boğazlar konusunda SSCB'yi Batılı devletlere karşı kullanmışken, Lozan Konferansı esnasında SSCB'nin Türk Boğazları'nda üs elde etme girişimi içerisine girdiğini görünce, Batılı devletleri SSCB'ye karşı kullanmış ve kendi güvenliğini garanti altına alabilmek için, bir süreliğine de olsa, Boğazlar'da uluslararası bir komisyonun kurulmasını kabullenmiştir²⁸².

---

²⁸¹ Mesut Hakkı Caşın, "Soğuk Savaş Sonrasında Türk Boğazları Güvenlik Stratejilerinin 1936 Montreux Rejimi Açısından Askeri ve Hukuki Esaslarına Hâkim Dinamikler", *Jeopolitik*, Yıl 1, Sayı 3, 2002, s. 113.

²⁸² Mustafa Türkeş, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Bölgesel Dış Politikaları: 1923-1938", *Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, 1998, s. 132.

Lozan Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini kısıtladığı için, Türk Hükümeti, Lozan'dan arta kalan bu sorunu Türkiye lehine çözebilmek ve Boğazlar Bölgesi'nde kontrolü tam olarak sağlayabilmek amacıyla 1930'lu yıllardan itibaren yoğun bir mesai içerisine girmiştir. Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi yönündeki ilk başvurusunu, Japonya'nın Mançurya'yı işgal edip Milletler Cemiyeti'nden ayrıldığı 1934 yılında, ikinci başvurusunu ise Almanya'nın *Versay Antlaşması*'na aykırı bir şekilde silahlanmaya başladığı 1935 yılında yapmıştır. Her iki teklif de reddedilmesine rağmen Türkiye'nin isteğinden vazgeçmediğini ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgali sonrası sözleşmeye taraf devletlere bir nota göndererek *rebus sic stantibus*²⁸³ ilkesine dayalı olarak sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği üzerinde durduğunu görüyoruz²⁸⁴. Milletler Cemiyeti'nin başarısız olduğu, topyekûn silahlanmanın yeniden başladığı, İtalya, Almanya ve Japonya'nın memnun olmadıkları düzeni silahla düzenlemeye çalıştıkları bir zamanda, Türkiye'nin kendi egemenliği için çok önemli olan bir mevzuda barışçıl bir tutum izlemesi ve silah yerine diplomasiyi ön plana çıkarması, özellikle İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa devletleri üzerinde ciddi bir tesirde bulunmuş ve bu durum Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin düzenlenmesini de beraberinde getirmiştir.

20 Temmuz 1936'da, İsviçre'nin Montrö Şehri'nde imzalanan *Montrö Boğazlar Sözleşmesi* ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki Türk hâkimiyeti yeniden tesis edilmiştir. Türkiye'nin, dünyanın en stratejik suyollarından biri üzerinde yeniden egemen olması, bu ülkeyi küresel gelişmeleri doğrudan etkileyebilecek ve aynı zamanda bu gelişmelerden doğrudan etkilenecek bir ülke konumuna getirmiştir²⁸⁵.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye bölgeyi yeniden silahlandırma olanağına kavuşurken, askeri gemilerin geçişine de ciddi sınırlamalar konulmuştur. Türkiye'nin siyasal egemenliğini ciddi oranda zedeleyen Boğazlar Komisyonu'nun

---

²⁸³ Koşullarda köklü bir değişiklik yaşandığını ifade eden uluslararası hukuk terimidir.

²⁸⁴ Başak Er, "Türk Boğazları'nın Hukuksal Değerlendirmesi", *Mülkiye Dergisi*, C.23, Sayı 219, Kasım-Aralık 1999, ss. 209-210.

²⁸⁵ Güneş, "Türk Boğazları..." , s. 229.

ortadan kaldırılması da sözleşmenin en önemli maddelerinden biridir²⁸⁶. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 29 maddelik bir ana metin, bu ana metne ilişkin 4 ek ve bir de protokolden oluşmaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, konferansa katılan İngiltere, Fransa, Japonya, SSCB, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından imzalanırken, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan İtalya bu konferansa katılmamıştır. 20 Temmuz 1936'da imzalanan sözleşme, 9 Kasım 1936 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Boğazların askerileştirilmesine yönelik düzenleme ise ana sözleşmenin yürürlüğe girmesinden önce 15 Ağustos 1936'da işlerlik kazanmıştır²⁸⁷. Montrö Sözleşmesi'ne taraf olmayan İtalya da, sözleşmenin 27. maddesine göre, katılma yoluyla bu sözleşmeye taraf olmuştur²⁸⁸. Montrö Sözleşmesi'nin taraflarından biri olan Japonya ise, II. Dünya Savaşı'ndan sonra müttefikler ile imzaladığı *San Francisco Antlaşması* ile sözleşmeden çekilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamamış olan Almanya ise, Montrö Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerden biri olmak istemesine karşın, bu sözleşmenin 27. maddesi uyarınca isteğine ulaşamamıştır. Zira Montrö Sözleşmesi'nin 27. maddesine göre, bu sözleşmeye taraf olacak devletlerin Lozan Barış Antlaşması'na taraf olan ülkelere biri olması gerekmektedir²⁸⁹.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin en önemli maddeleri şöyle sıralanabilir:

- Boğazlar'dan geçiş; barış zamanı, Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanı, Türkiye'nin muharip olduğu savaş zamanı ve Türkiye'nin kendisini yakın bir savaş tehdidinde maruz saydığı durum olmak üzere 4 ana başlık altında ele alınmıştır,

- Barış zamanında, ister Karadeniz'e kıyısı olsun ister olmasın, Boğazlar'dan geçebilecek savaş gemileri yalnız hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve onlara eşlik edecek yardımcı gemilerdir,

---

²⁸⁶ Mensur Akgün, "Türk Dış Politikası'nda Jeopolitik Etken Olarak Boğazlar", **Türk Dış Politikası'nın Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 396.

²⁸⁷ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004, s. 350.

²⁸⁸ İnan, **Türk Boğazları'nın...**, s. 47.

²⁸⁹ Christos L. Rozakis, et. al., "The Turkish Straits", **International Straits of the World**, Ed. by G. J. Mangone, Martinus Nijhoff Publishers, Vol.9,1987, p. 124.

- Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin barış zamanında Karadeniz'de bulundurabilecekleri kuvvetlerin toplam tonajı 30.000 tonu aşamaz ve bu kuvvetler Karadeniz'de 21 günden fazla kalamazlar,

- Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanı; tarafsız olan devletlerin savaş gemileri barış zamanındaki esaslar uyarınca Boğazlar'dan geçebilecekken, muharip devletlerin savaş gemileri Boğazlar'dan geçemez,

- Türkiye'nin savaşan konumunda olduğu ya da kendisini pek yakın bir savaş tehdidi altında gördüğü durumlarda ise savaş gemilerinin geçişini düzenlemek tamamıyla Türkiye'nin takdirine bırakılmıştır²⁹⁰.

Ticaret gemileri konusunda serbest geçiş ilkesinin temel düstur olarak belirlendiği Montrö Sözleşmesi'nde yalnızca yakın savaş tehlikesi ve savaş durumu ile ilgili birtakım kısıtlamalar söz konusudur. Buna göre, Türkiye'nin taraf olduğu bir savaş durumunda, Türkiye'nin savaş halinde olduğu ülkelerin gemileri haricindeki ticaret gemileri, düşmana yardım etmemek kaydıyla, gündüz şartlarında ve belirlenen rota uyarınca geçiş yapabileceklerdir.

Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini teyit eden Montrö Sözleşmesi 20 yıllık bir süreyi kapsayacaktı. Sözleşmenin feshi için de imzacı ülkeler tarafından 2 yıl önceden ihbarda bulunulması gerekiyordu. Sözleşmeyi imzalayan taraflar 5 yılda bir bazı maddeler üzerinde değişiklik önerisinde bulunma hakkına da sahipti²⁹¹. Ne var ki, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi hususunda, bugüne kadar hiçbir resmi girişimin yapılmadığını görüyoruz. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin, Montrö ile kurulan hassas sistemik dengeyi bozmamak için hem II. Dünya Savaşı esnasında hem Soğuk Savaş döneminde hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde çok yoğun bir uğraş vermesidir. Türkiye, II. Dünya Savaşı esnasında Almanya ve İtalya'nın, savaş sonrasında da SSCB'nin, Montrö Sözleşmesi'ni aşmaya yönelik eylemleri ile karşılaşmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan galip olarak ayrılan SSCB'nin, Boğazlar Rejimi'nin değiştirilmesine yönelik istekleri *Yalta* ve

²⁹⁰ Toluner, *Milletlerarası...*, ss. 154-185.

²⁹¹ Tanju Erdem, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi Yetmiş Yaşında", *TURKSAM*, 19 Ağustos 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/a1018.html>, 4 Ocak 2011.

Potsdam Konferansları'nda da tartışılmış ancak sonuçsuz kalmıştır²⁹². Zira hem ABD hem de İngiltere, SSCB'nin Boğazlar'da üs elde etme girişimine karşı çıkmış ve Boğazlar Rejimi'nin yeniden düzenlenmesi halinde, SSCB ile aralarında çok ciddi bir problemin yaşanacağını fark ettikleri için, Montrö ile oluşturulan statükonun devamından yana tavır takınmışlardır. Türk Boğazları'nın statüsü, Soğuk Savaş boyunca, bir daha hiç gündeme gelmemiştir. Zira her iki sistemik blok da mevcut düzenin değiştirilmesi halinde durumun kendi aleyhlerine değişebileceğini hesaba katmıştır.

Soğuk Savaş sona erip de SSCB dağılınca, Karadeniz Havzası'nda da ciddi değişimler yaşanmaya başlamıştır. Her şeyden önce, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin sayısı 4'ten 6'ya çıkmış, Sovyet baskısından kurtulan Bulgaristan ve Romanya, AB ve NATO yanlısı bir dış politika izlemeye başlamıştır. SSCB'nin dağılması, NATO ve AB'nin doğuya doğru genişleme stratejisini tetiklediği için, Avro-Atlantik Dünyası'nın Karadeniz'e olan ilgisi artmış ve özellikle ABD, bu havzaya doğrudan etki edebilmek amacıyla Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin bu denize girişini engelleyen Montrö Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesi gerektiğini yüksek sesle vurgulamaya başlamıştır. Bu durum, havza ülkeleri arasındaki siyasal sorunlara bir yenisinin eklenmesini de beraberinde getirmiştir. Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesini istemeyen ve bunu Karadeniz'de işbirliğinin kurumsallaşabilmesi açısından oldukça önemli gören Türkiye'nin yanı sıra, Avro-Atlantik Dünyası ile uluslararası sistemin yapısına ilişkin derin bir görüş ayrılığı yaşayan ve bu sistemik mücadelenin Karadeniz'e taşınmasını istemeyen Rusya'nın tam karşısında, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesini bir gereklilik olarak gören Avro-Atlantik Dünyası ve bu ittifakın Karadeniz'e ilişkin en yakın bölgesel müttefiği Bulgaristan-Romanya ikilisinin yer alması, havzada gerginliğin artmasına neden olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye, 1994 ve 1998 yıllarında gerçekleştirdiği tüzük değişiklikleri ile ticaret gemilerinin Boğazlar'dan geçişlerini zorlaştırmıştır. Bu değişiklikler, özellikle tehlikeli yük taşımakta olan büyük gemilerin geçişi ile ilgili

---

²⁹² Kudret Özersay, **Türk Boğazları'ndan Geçiş Rejimi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, ss. 124-161.

olmuştur²⁹³. Türkiye, yoğun tanker trafiğinin Boğazlar'da kirliliğe ve çok ciddi tehlikelere neden olabileceğini belirterek yaptığı tüzük değişikliğini savunmuştur. Bu durum, başta Rusya olmak üzere, diğer Karadeniz devletleri ve Yunanistan'ın da tepkisini çekmiştir. Türkiye'nin yaptığı tüzük değişikliği, Karadeniz ülkeleri tarafından *Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)*'ne de taşınmıştır. Ne var ki, bu itirazlar bir sonuç getirmemiştir. Bu tartışmaların bir sonuç getirmemesinin en önemli nedeni, Montrö Sözleşmesi ile Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan devletler arasında bir sistemik dengenin kurulmuş olması ve her iki tarafın da bu dengeyi bozmaya yanaşmamasıdır. Hem Karadeniz'e kıyısı olan hem de bu denize kıyısı olmayan devletler, Türkiye'nin, Montrö'ye dayalı olarak, Karadeniz ve Boğazlar bağlamında sistemik statükoyu devam ettirebilmek için ortaya koyduğu düzenleyici çabalara karşı çıkma cesaretini şimdiye kadar gösterememişlerdir.

AB ve NATO'nun Karadeniz Havzası'nı da içerecek şekilde sistemik etkinliklerini genişletme arzusu içerisinde olmaları, Karadeniz Havzası'nda yer alan ve Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin doğrudan ya da dolaylı kontrolü altında yer almış birçok havza ülkesinin AB ve NATO'ya üye olarak, siyasi, ekonomik ve askeri güvenliklerini garantiye alma çabası içerisinde girmesi ve Ortadoğu ile Orta Asya'ya açılan bir kapı konumunda olan Karadeniz Havzası'nın, özellikle Amerikan Dış Politikası açısından sistemsel bir öneme sahip olması gibi nedenler, Karadeniz'in giriş kapısı durumunda olan İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın statüsünü ve Montrö'yü yeniden gündeme taşımıştır²⁹⁴. Özellikle 2000 sonrası, artan enerji fiyatlarının da etkisiyle ciddi bir toparlanış sürecine girmiş olan Rusya'nın güneyden kontrol altında tutulması girişimi de Karadeniz Havzası ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden gündeme gelmesinde etkili olmuştur.

Ne var ki, Avro-Atlantik İttifakı'nın Karadeniz konusundaki girişimleri, sadece siyasi ve ekonomik tedbirler ile sınırlı kalmakta, Rusya'nın coğrafi ve tarihsel avantajları ile Montrö Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı tedbirleri, Avro-Atlantik İttifakı'nın Karadeniz'deki etkinliğinin bir noktada tıkanmasına yol açmaktadır.

---

²⁹³ Ibid. ss. 124-161.

²⁹⁴ Pınar Yürür, "Karadeniz'in Güncel Stratejik Konumu ve Montrö Sözleşmesi", **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 27-28 Mart 2008, ss. 215-216.

ABD, özellikle 11 Eylül Saldırıları sonrasında, güvenlik alanını genişletmek bahanesiyle Karadeniz Havzası'na siyasi ve askeri açıdan girebilmeyi birincil hedeflerinden biri haline getirmiştir²⁹⁵. Bu hedef, Avrasya üzerinde hâkimiyet ideali ve *Genişletilmiş Ortadoğu Projesi* ile birleşince, *Active Endeavour* Harekâtı aracılığıyla Akdeniz'de tesis edilen üstünlüğün, yine NATO kullanılarak Karadeniz'e taşınması hedefinin ön plana alındığını görüyoruz²⁹⁶. Böylece Akdeniz Havzası'nın ardından, Rusya'nın arka bahçesi olan Karadeniz Havzası da Avro-Atlantik İttifakı'nın kontrolüne girecek ve coğrafi dezavantaj ortadan kaldırılarak enerji zengini Hazar Havzası ile Orta Asya üzerinde baskı kurmak kolaylaşacaktır.

ABD, Karadeniz'de konuşlanabilmek amacıyla silahlı kuvvetlerini Doğu Avrupa ve Balkanlar'a doğru kaydırmaya çabalamaktadır. Bu yapılanma çerçevesinde, Polonya ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Romanya ve Bulgaristan gibi Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler de planın bir parçası haline gelmişlerdir. Romanya ve Bulgaristan'ın 2004 yılında NATO, 2007 yılında da AB üyesi haline gelmeleri, ABD'nin Karadeniz'e açılım stratejisinin en önemli aktörlerinin bu iki Balkan ülkesi olduğunu gösteriyor. Romanya ve Bulgaristan, önümüzdeki dönemde ABD askeri üslerine de ev sahipliği yapacaklardır. Ancak, bu üslerin deniz üssü değil, hava üsleri olduğunu belirtelim. ABD'nin bu ülkelere deniz üssü talebinde bulunamamasının en önemli nedeni de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'dir²⁹⁷. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin bu denize girişini engelleyen hükümleri, ABD'nin Karadeniz Stratejisi'ni baltalamakta ve Rusya'nın elini güçlendirmektedir. AB de Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi konusunda ABD ile hemfikir olmasına karşın, Rusya'ya duyduğu enerji bağımlılığı nedeniyle bu konuyu fazla gündeme getirememektedir.

ABD, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan bir ülke değildir. Nitekim bu sözleşmeyi imzalayan ülkeler arasında yer almamaktadır. ABD'li dış politika uzmanları da bilmektedirler ki, Montrö Sözleşmesi tartışmaya açılırsa Rusya'nın

---

²⁹⁵ Kasım, *Soğuk Savaş...*, s. 117.

²⁹⁶ Başak Bükülmez et. al., "Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejileri'nin Önündeki Engel: Montrö", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.3, No.5, Haziran 2007, s. 190.

²⁹⁷ Alkan, *21.Yüzyılın...*, s. 152.

huzursuzluğu artacak, bu huzursuzluk da bölge ülkelerine ve AB'nin enerji politikalarına çok kötü bir biçimde yansiyacaktır. Zira Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği konusunda ABD'nin ısrar etmesi, Rusya'nın hareketlenmesine ve bu ülkeler üzerinde çok sıkı bir baskı uygulamasına neden olmuştur. Kırım'daki ayrılıkçılığın tetiklenmesi, Ukrayna'ya enerji kesintileri uygulanması, Rus Ordusu'nun Abhazya ve Güney Osetya Sorunları bahane edilerek Gürcistan'a girmesi, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarının tanınması gibi olaylar bu baskının birer ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

ABD için Amerikan güçlerinin deniz aşırı varlığı, bu ülkenin, müttefiklerine verdiği güvenlik taahhüdünün en önemli görüntüsünü oluşturmaktadır. ABD Donanması'nın bugün için dünyadaki tek küresel donanma gücü olduğunu da hesaba katarsak, Montrö Sözleşmesi'nin koyduğu kısıtlamalar dolayısıyla Karadeniz'e donanma sokamamak ve 2008'de yaşanan Rus-Gürcü Savaşı'nda görüldüğü üzere, Avro-Atlantik İttifakı yanlısı olan yönetimlere yardım edememek, ABD Dış Politikası'nın en önemli açmazlarından birini oluşturmaktadır.

ABD, 11 Eylül 2001 sonrası Karadeniz'de güvenlik açığı olduğu gerekçesiyle, NATO'nun Akdeniz'de yürüttüğü Aktif Çaba Operasyonu'nu Karadeniz'i de içine alacak şekilde genişletmek istemiştir. Bu isteğini de 2004'te İstanbul'da düzenlenen NATO Zirvesi esnasında açıkça ortaya koymuştur²⁹⁸. Bilindiği gibi Aktif Çaba Operasyonu, 11 Eylül 2001 sonrası NATO bünyesinde başlatılmıştır ve Akdeniz'de terör tehdidinin bertaraf edilmesini hedeflemektedir²⁹⁹. Bu kapsamda NATO gemileri, sivil gemileri izlemekte ve bu gemilerin herhangi bir terörist saldırı ile karşılaşmadan Akdeniz'den çıkmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Türkiye ise, Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'i de içerisine alacak şekilde genişletilmesine izin vermemiştir. Zira bu misyonun Karadeniz'i de içerecek şekilde genişletilmesine izin verilirse, Montrö Sözleşmesi'ne aykırı hareket edilmiş olacak ve ABD Donanması'na ait savaş gemileri, NATO komutası altında Karadeniz'e girebileceklerdir. Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'de

---

²⁹⁸ Ariel Cohen et. al. , “US Strategy in the Black Sea Region” , **The Heritage Foundation**, December 13, 2006.

²⁹⁹ “Operation Active Endeavour” , **NATO**, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm , 6 Ocak 2011.

uygulanmasına izin vermek istemeyen Türkiye'nin bu konuda ileri sürdüğü en önemli antitez BLACKSEAFOR olmuştur. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu anlamına gelen BLACKSEAFOR, 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Türkiye, Rusya, Gürcistan, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan gibi Karadeniz'e kıyısı bulunan tüm ülkelerin katılımı ile kurulmuş olan bu misyon, Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkeler arasında güvenlik alanında işbirliği sağlanmasına yönelik çabalara katkı sağlamak maksadıyla, bölge ülkeleri donanmalarının birbirleriyle işbirliği içerisinde olmasını sağlayarak Karadeniz'de dostluk ve karşılıklı anlayışı geliştirmeyi hedeflemektedir³⁰⁰. Türkiye, Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'i de içerisine alacak şekilde genişletilmesine karşı çıkarken, BLACKSEAFOR'un Karadeniz'de güvenliği sağlamak için yeterli olduğunu ileri sürmüştür³⁰¹. Türkiye'nin isteği, Karadeniz Havzası'nda bulunan tüm ülkelerin bu mekanizma ile işbirliği içerisinde olmasıdır. Ne var ki, BLACKSEAFOR üyelerinden Romanya, ABD'nin de baskısıyla, BLACKSEAFOR'un görev tanımının Karadeniz'deki terör faaliyetlerini kapsamadığını belirtmiş ve Avro-Atlantik Dünyası'nın destek verdiği Aktif Çaba Operasyonu'nun, Karadeniz'i de içerisine alacak şekilde genişletilmesini istemiştir³⁰².

Romanya'nın bu tutumu, NATO'ya yeni katılmış bir ülkenin kendisini Avro-Atlantik İttifakı'na kabul ettirme çabası olarak da görülebilir. Bu yaklaşım Karadeniz'de gerçekleştirilmeye çalışılan bölgesel işbirliği girişimlerine de zarar vermektedir.

Türkiye, Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesini engellemek için BLACKSEAFOR'un yanı sıra Karadeniz Uyum Harekâtı (Black Sea Harmony) adlı bir girişim başlatmıştır. Bu girişim 2004 yılında başlatılmış ve NATO'nun Akdeniz'de uyguladığı Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'deki karşılığı haline gelmiştir. Zira bu misyon, Karadeniz'de tehlike

---

³⁰⁰ Erel Tellal, "Türkiye Kafkasya ve Orta Asya Politikasını Değiştiriyor Mu?", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.56, No.3, s. 180.

³⁰¹ Kamer Kasım, "ABD'nin Karadeniz Politikası", **Global Strateji**, Yıl 3, Sayı 12, 2008, ss. 108-119.

³⁰² Cem Birsay, "The Integration of Regional Efforts for Strengthening Stability Initiatives in the Wider Black Sea Area and Turkey's Position", **Establishing Security and Stability in the Wider Black Sea Area**, Ed. by Peter M. E. Volten and Blagovest Tashev, Amsterdam, IOS Press, 2007, p. 105.

yaratabilecek muhtemel terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılmasını amaçlamaktadır³⁰³. Rusya, Ukrayna ve Romanya, önderliğini Türkiye'nin yaptığı bu girişimde yer almaktadırlar³⁰⁴.

ABD, Montrö Sözleşmesi'ni ortadan kaldırarak Karadeniz'e donanmasını sokabilmek amacıyla şu ihtimalleri kullanabilir:

- Havzada mevcut bazı gerginliklerin tırmandırılması ve havza devletlerinin kontrol edemeyeceği bir hale getirilmesi (Gürcistan'da denendi ancak Rusya çok sert tepki gösterdiği için fazla ileri gidilemedi),

- Karadeniz'de ya da Boğazlar Bölgesi'nde gerçekleştirilecek bir terör eylemi neticesinde, Karadeniz'de güvenliğin bölge devletleri tarafından sağlanamadığı belirtilerek, Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'i de içerecek şekilde genişletilmesinin istenmesi,

- NATO ve AB üyesi Bulgaristan ile Romanya'nın Türkiye ve Rusya'ya karşı kullanılması ve Montrö'de imzaları bulunan bu devletlerin sözleşmenin feshi için başvuruda bulunmalarının sağlanması³⁰⁵.

Türkiye, bu ihtimalleri de göz önünde bulundurarak Karadeniz'de bir krizin önüne geçmeye çabalamakta ve havzada dış güçlerden bağımsız ortak bir siyasi kimlik yaratmaya çabalamaktadır. ABD bayrağı taşıyan donanma gemilerini arka bahçesinde görmeye tahammülü olmayan Rusya da Montrö konusunda Türkiye'nin yanındadır.

Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesine karşı çıkmasının nedenlerinden biri de Boğazlar'dan geçen tanker sayısının giderek artması ve bu durumun hem ciddi bir kaza ya da terörist eylem riskini hem de çevre kirliliğini beraberinde getirmesidir. Seyir yönünden dünyanın en zor suyollarından biri olan Türk Boğazları, aynı konumdaki Süveyş ve Panama Kanalları'ndan 3-4 kat daha

---

³⁰³ Ion Custura et. al. , “Black Sea Harmony-Attitudes and Perspectives” , **Strategic Impact**, Issue 2, 2009, pp. 35-39.

³⁰⁴ “Regional Initiatives Aimed at Enhancing Security in the Black Sea Maritime Domain” , **TSK**, (Çevrimiçi) <http://www.tsk.tr/eng/uluslararası/karadenizdenizisbirliğigorevgrubu.htm> , 6 Ocak 2011.

³⁰⁵ Alkan, **21.Yüzyılın...** , s. 155.

fazla bir tanker ve gemi trafiğine sahiptir³⁰⁶. Bu yoğunluğun en önemli nedeni ise Karadeniz ve Hazar Havzaları'nda ispatlanan petrol rezervlerinin miktarının sürekli olarak artmasıdır. Montrö Sözleşmesi, Türkiye'ye Boğazlar'dan geçiş konusunda bazı yetkiler tanıdığı için, Türkiye bu sözleşmenin değiştirilmesine karşı çıkmaktadır. Türkiye, Montrö'nün yanı sıra 1994 ve 1998 yıllarında gerçekleştirdiği tüzük değişiklikleri ve son dönemde uygulamaya başladığı VTS (Gemi Trafik Hizmetleri) Projesi ile Boğazlar'dan geçişi düzenlemeye çalışmıştır³⁰⁷. Zira 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi, bugün gelinen noktada, Boğazlar'da güvenliğin sağlanması konusunda yetersiz kalmaya başlamıştır. Durum böyleyken, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmeye çalışılması ve ticaret gemileri ile tankerlerin yanına, kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerinin de eklenmesi, Türkiye'nin haklı tepkisine neden olmaktadır.

Türkiye, Boğazlar'daki trafiğin azaltılmasını sağlamak için Montrö Sözleşmesi'nde yer alan "Altın Frank" maddesini dahi işletebileceğini belirtmektedir. Son yıllarda, Boğazlar'daki tanker trafiğinin ciddi şekilde artması ve artan trafik nedeniyle özellikle İstanbul için ciddi bir tehlikenin ortaya çıkması, Türkiye'yi altın frank maddesini uygulamaya itmektedir. Montrö Sözleşmesi'nde yer alan bu madde uygulanırsa, Boğazlar'dan geçiş ücretleri büyük miktarlarda artacaktır. Türkiye Enerji Bakanlığı da bu tedbirin uygulanması yoluna gidilebileceğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Boğazlar yoluyla gerçekleştirilen petrol taşımacılığı nedeniyle Türkiye'nin elde ettiği gelir yıllık 150 milyon dolar iken, taşınan petrol de 150 milyon ton gibi büyük bir rakama işaret etmektedir³⁰⁸. Türkiye, Boğazlar'daki tanker trafiğini hafifletebilmek için Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'nin de bir an önce gerçekleştirilmesini arzulamaktadır³⁰⁹.

---

³⁰⁶ "Türk Boğazları Kontrol Altında", **Denizci**, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayın Organı, yıl 1, sayı 2, Temmuz/Ağustos/Eylül 2009, (Çevrimiçi) <http://www.denizcilik.gov.tr/dm/bultenUpload/denizci2%5B1%5D.pdf>, 6 Ocak 2011.

³⁰⁷ Göknil Güler et. al., "Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetleri Projesi Üzerine Görüşler", **Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası**, (Çevrimiçi) http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/UABO_264_ek.pdf, 6 Ocak 2011.

³⁰⁸ "Türkiye'den Boğazlar'da Altın Frank Resti", **NTVMSNBC**, 7 Ocak 2011, (Çevrimiçi) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25168917>, 7 Ocak 2011.

³⁰⁹ Beril Tuğrul, "Enerji Taşımacılığı Açısından Boğazların Önemi ve Alternatifleriyle Değerlendirilmesi", **ICCI 16. Uluslararası Enerji ve Çevre Fuarı ve Konferansı Bildirileri Kitabı**, İstanbul, 12-13-14 Mayıs 2010, ss. 1-4.

Türk Hükümeti'nin Boğazlar'daki tanker yoğunluğunu azaltmak, muhtemel kazaların önüne geçmek ve bu bölgede gün geçtikçe artan çevre kirliliğini azaltabilmek için ortaya attığı *Kanal İstanbul* adlı proje aracılığıyla, İstanbul'un batısında bir kanal inşa edilmesi ve böylece Boğazlar Bölgesi'ndeki gemi trafiğinin ve kirliliğin azaltılması planlanmaktadır³¹⁰. Henüz hazırlık aşamasında olan bu projeye göre, Türkiye, Karadeniz ve Marmara Denizi'ni yeni bir su yolu aracılığıyla birleştirmek için bir kanal inşa edecektir. Kanal inşasının uluslararası ortaklıklar çerçevesinde Türk Hükümeti'nin gözetiminde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Ne var ki, Kanal İstanbul Projesi yeni sorunları da gündeme getirecektir. En önde gelen sorun ise, Boğazlar Rejimi'ni düzenleyen Montrö Sözleşmesi'nin yeni inşa edilecek Kanal İstanbul için geçerli olup olmayacağı hususudur. Zira Montrö Sözleşmesi, ticaret gemileri için barış ve savaş zamanlarında bazı durumlar dışında herhangi bir ödeme yapılmadan Boğazlar'dan geçilmesini öngörmesine karşın, Kanal İstanbul Projesi'nde kanaldan geçecek gemilerden ücret alınması söz konusu olacaktır. Üstelik Türk Hükümeti, özellikle tankerlerin, Boğazlar'dan değil Kanal İstanbul'dan geçeceğine dair açıklamalar yapmaktadır. Ancak Montrö Sözleşmesi'nden doğan serbest geçiş hakkının, herhangi bir ücret ödemedi, Türk Boğazları'ndan geçmek isteyen tankerler için her daim geçerli olduğu ve Kanal İstanbul'dan geçişin mevcut şartlar altında dayatılamayacağı da ortadadır³¹¹. Kanal İstanbul, ancak Türk Boğazları'ndan geçiş aşamasında yaşanan gecikmeler nedeniyle ekonomik kayıplar yaşayan ve bu kaybı ortadan kaldırarak cüzi bir maliyetle geçiş yapmak isteyen tankerler ve diğer gemiler için cazip olabilir.

Bunun yanı sıra Kanal İstanbul Projesi, savaş gemilerinin geçişi konusunda da büyük bir sıkıntının ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Montrö Sözleşmesi, Karadeniz'in güvenliğini sağlayabilmek için Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin Türk Boğazları'ndan geçişi hakkında birtakım sınırlamalar getirmiştir. Bu minvalde, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletler, uçak gemileri, denizaltı ve büyük tonajlı savaş gemilerini Boğazlar'dan geçirememektedir. Bu devletler ancak ve ancak, küçük savaş gemileri ve yardımcı

³¹⁰ Jale Nur Ece, "Kanal İstanbul ve Montrö", **Denizhaber**, 1 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=yazar&id=11&yazi_id=100582, 15 Mayıs 2011.

³¹¹ Hüseyin Pazarıcı, "Çılgınlığın Olası Uluslararası Etkileri", **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 2011.

gemilerini 21 günden fazla kalmamak ve 45 bin tonu aşmamak kaydıyla Karadeniz'e geçirebilmektedirler. Bu noktada, ortaya atılan Kanal İstanbul Projesi'nin Montrö'nün bu hukuksal rejimini sürdürüp sürdürmeyeceği belirsizdir. Uluslararası hukuka göre, doğal suyolu konumunda olan boğazlar ile daha sonradan inşa edilen kanalların rejimi farklıdır. Buna göre bir devletin sınırları içerisinde yer alan kanallar, o ülkenin hukuksal yetkisi altındadır ve ulaşım rejimi de o ülke tarafından belirlenir³¹². Yani Türkiye tarafından inşa edilecek ya da ettirilecek olan Kanal İstanbul, Türk Hukuku'na bağlı olarak düzenlenecektir. Bu noktada, Türkiye'nin, Türk Boğazları için geçerli olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni Kanal İstanbul için de geçerli kılması önemlidir. Türkiye, Kanal İstanbul'u "ulusal kanal" statüsüne sokarak, mevcut siyasi konjonktür içerisinde, bu denize kıyısı olmayan devletlerin geçmeleri halinde çok ciddi güvenlik sorunlarına ve çatışmalara yol açması muhtemel olan geçiş hususunu Montrö Boğazlar Sözleşmesi ilkelerini, Kanal İstanbul'u da kapsayacak şekilde genişleterek aşabilecektir. Bu noktada, inşa edilecek olan Kanal İstanbul'un, uluslararası ortaklıklar tarafından yapılması halinde dahi ulusal bir kanal statüsü kazanması ve Türkiye'nin bu kanalı Montrö'ye tabi kılması çok kritik bir husustur. Zira Kanal İstanbul Projesi, uzun zamandır, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilerek başta kendi savaş gemileri dâhil olmak üzere bu denize kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemilerinin de Karadeniz'e herhangi bir engelle karşılaşmadan girmesini sağlamaya çalışan, başta ABD olmak üzere, çeşitli ülkeler için bir fırsat olarak algılanabilir. Bu ülkeler Kanal İstanbul'u kullanarak Karadeniz'e geçiş konusunda yeni bir rejimin oluşturulmasını isteyebilirler³¹³. Bu durum, Karadeniz'de son dönemde artmakta olan güvenlik ve siyasi çatışma risklerini daha da arttırabilecektir. Kanal İstanbul aracılığıyla savaş gemilerinin Karadeniz'e geçiş rejiminin değiştirilmesi halinde, özellikle Rusya ile ABD'nin başını çektiği NATO arasında Karadeniz'de yaşanması muhtemel olan geniş çaplı sistemik çatışma, Karadeniz'deki statükoyu yıkıp NATO üyesi Türkiye'yi de çok zor bir durumda bırakabilir. Hiç kuşkusuz bu durum Karadeniz Havzası'ndaki işbirliği sürecini de çok ciddi manada baltalayacaktır.

---

³¹² Pazarıcı, "Çılgınlığın Olası..." .

³¹³ Utku Çakırözer, "Kanal İçin Yeni Montrö", **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2011.

Kısacası, Montrö'nün değiştirilmesi girişimleri hiçbir aktöre yarar getirmeyecektir. ABD, bu değişiklikle savaş gemilerini Karadeniz'e sokacak ve Rusya'yı daha yakından denetleyecektir, ancak Rusya'nın tırmandırma stratejisi uygulaması ihtimali yüksek olduğu için havzada ortaya çıkacak kutuplaşma ortamı nedeniyle birçok havza ülkesi üzerindeki etkinliği tamamıyla kaybolabilecektir. Özellikle Ukrayna ile Güney Kafkas Cumhuriyetleri bu duruma güzel bir örnek oluşturacaktır. Doğuya doğru genişleme ve Karadeniz Havzası'nı ekonomik ve siyasal anlamda etkisi altına alma çabası içerisinde olan AB ise, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesinden en çok zararla çıkacak aktör olacaktır. Zira ABD ile Rusya arasında yaşanacak bölgesel sistemik rekabet, Karadeniz Havzası'nda askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda sorunlar yaşanmasını da beraberinde getireceği için, yaşanan bu sorunlar AB'nin doğuya doğru genişlemesini durdurabilecek, hatta Karadeniz Havzası'na ait sorunların Romanya ve Bulgaristan gibi Karadeniz'e kıyısı olan üye ülkeler üzerinden, AB'ye ciddi yansımaları da olabilecektir. Rusya ile ABD'nin Karadeniz'de bir bölgesel hâkimiyet mücadelesine girmeleri, AB'nin, Rusya'ya bağımlı olan enerji stratejisini de derinden etkileyecektir. Zira AB, ABD'ye destek verirse, Rusya enerji vanalarını kapatıp AB Ekonomisi'nin durmasına neden olabilecektir. AB'nin Rusya'ya meyletmesi ya da tarafsız bir tavır takınması durumunda ise, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana süregelen Avro-Atlantik İttifakı'nın geleceğine ilişkin soru işaretleri daha da artacaktır.

Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi halinde Rusya ile ABD, Karadeniz Havzası'na daha fazla odaklanacakları için Çin'in uyguladığı atak dış politikayı takip etmekte zorlanacaklar ve bu ülkenin hamlelerine aynı anda cevap veremeyebileceklerdir. Bu durum Çin'in elini güçlendirecektir. Ne var ki, Çin, Karadeniz-Hazar Bölgesi'nde yer alan enerji kaynaklarına ulaşmak hedefinde olduğu için, bu bölgede yaşanabilecek bir Rusya-ABD rekabetinin kendisini oldukça güçsüz bir dış aktör konumuna düşürebileceğinin farkındadır. İhracata dayalı olarak büyüyen Çin Ekonomisi, Karadeniz Havzası'nda yaşanabilecek bir kargaşa ortamı sonrası önemli bir pazarı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı için Çin, Montrö'nün değiştirilmesini istemeyecektir.

Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi, bu havzanın Rusya'dan sonra en önemli ülkesi olan Türkiye'nin de işine gelmeyecektir. ABD'nin Karadeniz Havzası'na girmesi ve bu havzada bir Soğuk Savaş ortamının ortaya çıkması halinde Türkiye'nin son zamanlarda Karadeniz Havzası genelinde ortaya koyduğu bölgesel liderlik rolü de zayıflayıp zamanla ortadan kalkabilecektir. Zira silahlar konuşmaya başladığı zaman, yumuşak güç unsurunun neredeyse hiçbir etkisi kalmamaktadır.

2.3.5.2. Karadeniz Havzası'nda Dengeleyici Bir Aktör Olarak Türkiye

SSCB'nin dağılmasının ardından Karadeniz Havzası'nda çok sayıda devletin ortaya çıkması ve bu devletlerin önemli bir bölümünün Türkiye'den gelebilecek siyasi, askeri ve ekonomik yardımları kabul edebilecek konumda olmaları, Türkiye'nin havzadaki önemini arttırmıştır. NATO üyesi, Avrupa ile oldukça yakın tarihi, siyasi ve ekonomik bağları olan Türkiye, sahip olduğu kültürel, siyasi ve ekonomik avantajlar ile havza ülkelerinin yüzünü döndüğü bir bölgesel güç odağı /orta güç haline gelmiştir.

Türkiye'nin Karadeniz Havzası'na yönelik uyguladığı politikanın ana eksenini, havzada barışın hâkim kılınması ve refah ortamının geliştirilmesi oluşturmaktadır. Türkiye, SSCB'nin dağılmasının hemen ardından KEİT'i kurarak havzada ortaya çıkacak ekonomik, siyasi ve sosyal sorunları geniş katımlı bir bölgesel işbirliği örgütü içerisinde çözebilmeyi hedeflemiştir. KEİT'in kurulduğu ilk yıllarda Türkiye'nin amacı, havza ülkelerinin Batı'ya özgü yönetsel, ekonomik ve siyasi yapılara kavuşturulması iken, özellikle son dönemde Karadeniz özelinde bir bölgesel ekonomik/siyasi işbirliği kurgusunun oluşturulabilmesi amacının ön plana alındığını görüyoruz. Bu temel değişikliğin en önemli nedenleri ise, Türkiye-Rusya İlişkileri'nin her anlamda gelişiyor olması ve AB'nin Türkiye'ye bakışının bir türlü pozitif bir görünüme kavuşmamasıdır³¹⁴. ABD'nin, NATO'yu Karadeniz'e sokma ve Montrö Sözleşmesi'ni değiştirme girişimlerini Karadeniz Havzası'nda yer alan AB üyesi Romanya ve Bulgaristan üzerinden sürdürmeye çalışması, Türkiye'nin

---

³¹⁴ Şaban Kardaş, "Turkey: Redrawing the Middle East Map or Building Sandcastles", **Middle East Policy**, Vol.17, No.1, Spring 2010, pp. 115-136.

Karadeniz konusunda Avro-Atlantik Dünyası'ndan farklı bir şekilde düşünmesine neden olmuştur³¹⁵.

Rusya ve Türkiye, Karadeniz Havzası'nın en önemli bölgesel güçleri konumundadır. Havza ülkelerinin büyük bir kısmının Rusya'dan tehdit algılıyor oluşu ve bu tehdidin önlenmesi için havza güvenliğinin uluslararasılaştırılması düşüncesi içerisinde girmeleri, onları, Türkiye ile aynı düşüncede birleştirmektedir. Havza ülkeleri de Rusya'nın kendi üzerlerinde kurmaya çalıştığı baskıyı hafifletmek için Türkiye ile işbirliği içerisinde girmeyi istemektedirler. Ne ilginçtir ki, AB ile ABD'nin Karadeniz Havzası'na her alanda dâhil olmak düşüncesi içerisinde olmaları, Rusya'yı da Türkiye ile yakınlaşmak zorunda bırakmaktadır. Zira Türkiye gibi, NATO üyesi ve AB aday bir ülkenin, Avro-Atlantik Dünyası'nın sistem algısından farklı bir düşünce içerisinde girmesi ve bu doğrultuda hareket etmesi, Rusya'ya bölgesel anlamda ciddi bir ittifak alternatifi sunmaktadır.

Avro Atlantik İttifakı ise, Soğuk Savaş boyunca kendi yanında yer alan, ciddi bir ekonomik ve askeri gücü bulunan, havza ülkeleri ile tarihi, siyasi ve kültürel bağlara sahip ve Batı tarzı bir demokratik anlayışın hüküm sürdüğü Türkiye'yi, Karadeniz Stratejisi'nin en önemli parçası olarak kullanmak istemiştir³¹⁶. Türkiye, havza ülkelerinin Sovyet tarzı siyasal ve ekonomik sistemden uzaklaştırılmasında çok önemli roller üstlenmiştir. Ne var ki, son dönemde Türkiye'nin daha bağımsız bir Karadeniz Havzası yaratabilme stratejisi izlemeye başlaması ve bu stratejiyi uygulayabilmek için Karadeniz özelinde Rusya ile yakınlaşması, Avro-Atlantik İttifakı'nın tepkisine neden olmuştur³¹⁷. Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerin ön plana çıkarılmaya çalışılması ve NATO aracılığıyla Montrö'yü aşabilme girişimlerinin ortaya çıkması biraz da bu tepkinin bir sonucudur.

Türkiye'nin havzadaki dengeleyici rolünü daha iyi anlayabilmek için, bu ülkenin havza devletleri için ne ifade ettiğini daha yakından incelemek gerekmektedir.

---

³¹⁵ Bahadır Bumin Özarlan, "Karadeniz'in Yeni Jeopolitiğinin Türkiye'nin Güvenlik Anlayışı Üzerine Etkileri", **21.Yüzyıl Dergisi**, Sayı 24, Aralık 2010, ss. 7-16.

³¹⁶ Özgür Özdamar, "The Black Sea Region in the New Turkish Foreign Policy", **EDAM Black Sea Discussion Papers**, N.2, 2011.

³¹⁷ Ian Lesser, "Russia, Europe, Iran: Three Grand Strategic Issues in US-Turkish Relations", **The German Marshall Fund**, June 19, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.gmfus.org>, 9 Ocak 2011.

Türkiye'nin Karadeniz Havzası'ndaki dengeleyici rolünden en fazla memnun olan ülke Rusya olmalıdır. Zira Türkiye, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesine karşı çıkarak, Karadeniz'e ABD ve diğer NATO üyelerine ait gemilerin girmesini engellerken, Rusya ile işbirliğine dayalı bir Karadeniz Entegrasyonu düşüncesini ortaya atarak, bu ülkenin havza ülkeleri nezdinde pek de iyi olmayan görünümünü pozitifçe çevirmeye çalışmaktadır. Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler, Türkiye gibi ABD'nin en önemli müttefiklerinden birinin, Rusya ile her alanda yakınlaşmaktan kaçınmadığını görerek Rusya'ya ilişkin yaklaşımlarını değiştirebilirler. Özellikle enerji anlamında, Türkiye'nin Rusya ile stratejik önemi yüksek anlaşmalar yapması ve kendisi için çok önemli olan nükleer santral inşası işini dahi Rusya'ya vermesi, havza ülkelerinin, ekonomilerini Rus şirketlerine açmak konusunda çok daha rahat hareket etmelerine katkıda bulunabilir. Ekonomik işbirliği ile başlayacak sürecin siyasal ve toplumsal iletişim ile devam edeceği de ortadadır. Türkiye'nin kurulmasına ön ayak olduğu KEİT ve ona bağlı olarak yine Türkiye'nin kurduğu birer güvenlik misyonu olan BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu Harekâtı, Rusya'nın da önemli rol üstlendiği birer örgüt haline gelmiştir³¹⁸. Böylece Rusya, Karadeniz'de bölgesel işbirliğini destekleyen lider bir ülke görünümüne kavuşmuş ve arka bahçesi olarak gördüğü Karadeniz Havzası'nı, kendi nüfuzu altına alma yönünde uyguladığı reaksiyoner dış politikasına da iyi bir zırh bulmuştur. Türkiye ile Rusya arasında günden güne gelişen ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler, Rusya'nın Karadeniz Havzası'nda sağlam bir müttefike kavuşmasını da beraberinde getirmektedir³¹⁹. Bazı Rus devlet adamlarının “model ilişki” olarak görmeye başladıkları bu müttefiklik bağı sayesinde, Rusya, sahip olduğu ekonomik ve siyasal gücü Türkiye'nin yumuşak gücünden de yararlanarak, havza ülkelerine yansıtmış olmaktadır.

Türkiye'nin Karadeniz Havzası'ndaki dengeleyici rolü, Ukrayna açısından da büyük önem taşımaktadır. Ukrayna da, tıpkı Türkiye gibi, Avrupa güvenliği açısından çok büyük önem taşıyan ve AB ile NATO'ya üyeliği tartışılan bir

---

³¹⁸ “BLACKSEAFOR”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/blackseafor.tr.mfa>, 9 Ocak 2011.

³¹⁹ Aygün Attar, “Karadeniz Bölgesi'nde Türk-Rus İşbirliğinin Önemi ve Boyutları”, **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 27-28 Mart 2008, ss. 123-126.

ülkedir³²⁰. Türkiye gibi, Avrupalı olup olmadığı tartışma konusu yapılmış olan Ukrayna³²¹, 2005-2010 arası dönemde Rusya'ya karşı oldukça mesafeli bir politika izleyip Avro-Atlantik Dünyası'na yakınlaşmış olsa da, gerekli cevabı alamadığı için yeniden Rus yanlısı bir yönetimin kontrolü altına girmiştir. Türkiye, Ukrayna'nın dış politika tercih ve önceliklerini tamamıyla Rus baskısı altında kalmadan yapabilmesi konusunda bu ülkeye yardımcı olabilecek en önemli havza ülkesi konumundadır. Zira Türkiye, Rusya'nın ardından havzanın en güçlü ve önemli ülkesidir. NATO üyesi ve AB adayı Türkiye, ABD'nin Ortadoğu, Karadeniz ve Hazar Havzaları konusunda en önemli müttefiki olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye, Rusya'nın dış politika stratejilerini etkileme kapasitesine de sahiptir. İki ülke arasında sürekli gelişen siyasi ve ekonomik ilişkiler ile Karadeniz Havzası'na bakış konusunda birçok ortak noktanın bulunması, bu durumun en önemli sebebidir. Türkiye'nin, Kırım konusunda Ukrayna'ya vereceği destek de, bu ülkenin siyasi anlamda doğu-batı şeklinde bölünmesini engelleyebilecek faktörlerden birisi olacaktır³²².

Türkiye, son zamanlarda Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya'nın sistemik siyasi mücadelesinin odağı haline gelmiş olan ve Çin'in de Hazar enerji kaynakları nedeniyle büyük bir ilgi duyduğu Güney Kafkasya Bölgesi'ndeki istikrar ve gelişimin sağlanması konusunda da anahtar ülke konumundadır. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin bölgedeki ayrılıkçı hareketlere prim vermemesi ve Güney Kafkas Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığından yana olmasıdır. Bunun yanı sıra, özellikle Hazar enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması konusunda, Türkiye'nin üstlendiği rol, Türk şirketlerinin Azerbaycan ve Gürcistan'da yaptığı yatırımlar ve bu ülkelerde Batılı anlamda ekonomik ve siyasi dönüşümün sağlanabilmesi için Türkiye'nin yaptığı katkılar asla yadsınamaz. Türkiye, aynı zamanda Güney Kafkasya'nın tamamıyla Rus kontrolü altına girmesini de engellemektedir. Türkiye'nin, 2000'li yılların başında ortaya attığı, ancak Ağustos 2008'de yaşanan Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından yeniden gündeme gelen *Kafkasya İşbirliği ve İstikrar*

---

³²⁰ Graeme P. Herd et. al. , “Black Sea Geopolitics: A Litmus Test for the European Security Order?” , **Mediterranean Politics**, Vol.5, No.3, 2000, pp. 117-139.

³²¹ David Lane, “In or Out of Europe? What Prospects for Ukraine” , **Perspectives on European Politics and Society**” , Vol.8, No.4, 2007, pp. 495-504.

³²² Olçar, **Karadeniz...** , s. 445

Platformu önerisi ise, Rusya'nın soğuk bakması ve Avro-Atlantik Dünyası'nın yeterli desteği vermemesi nedeniyle hayata geçirilememiştir³²³. Hâlbuki bu platform bünyesinde Rusya, Güney Kafkas Cumhuriyetleri ve Avro-Atlantik Dünyası bir araya getirilerek, başta ayrılıkçılık ve dondurulmuş sorunlar olmak üzere, birçok siyasal ve ekonomik konu ele alınabilirdi. Kuşkusuz bu platform, havzadaki kurumsal işbirliği sürecinin geleceğine de olumlu yönde katkı yapabilecektir.

Türkiye ile çok yakın tarihsel, kültürel ve siyasal bağlara sahip olan Azerbaycan, Dağlık Karabağ konusunda en büyük desteği Türkiye'den alırken, elinde bulundurduğu enerji kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırma konusunda da Türkiye'nin öncülük ettiği projelerden yararlanmaktadır³²⁴. Aynı şekilde Türkiye, çok yakın kültürel ve tarihi bağları bulunmasına karşın, Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımayıp, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunarak bu ülkenin yanında olmaktadır³²⁵. Türk şirketlerinin Gürcistan'da yaptığı yatırımlar ve bu küçük ülkenin Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı projeleri içerisinde yer alması, Türkiye'nin Gürcistan için önemini anlatmaya yeterlidir. Güney Kafkas Cumhuriyetleri'nden Ermenistan ise, Türkiye'nin Geniş Karadeniz Havzası'nda en kötü ilişkilere sahip olduğu ülkedir. Ermenistan'ın ortaya attığı sözde soykırım iddiaları, Türkiye-Ermenistan Sınırı'nın Ermenistan tarafından tanınmaması ve Ermeni Ordusu'nun Dağlık Karabağ'da sürdürdüğü işgal, bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedenleridir. İlişkilerin kötü olması ise, Türkiye'den çok Ermenistan'ı etkilemekte, bu ülke her türlü enerji nakil projesi ile ticaret açısından soyutlanırken Rusya'ya olan askeri, siyasal ve ekonomik bağımlılığı da gün geçtikçe artmaktadır.

Karadeniz Havzası'nın batısında yer alan Yunanistan, Türkiye ile ciddi sorunlar yaşayan bir başka ülkedir. Türkiye ile birlikte NATO'ya katılan fakat Türkiye'den önce AB üyesi olan Yunanistan, eline geçirdiği AB üyeliği kozunu etkili bir şekilde kullanarak Türkiye ile yaşadığı sorunları kendi lehine

---

³²³ Eleni Fotiou, "Caucasus Stability and Cooperation Platform: What is at Stake for Regional Cooperation", **ICBSS Policy Brief**, No.16, June 2009.

³²⁴ Gulmira Rzayeva, "Azerbaijan: Europe's Energy Nexus?", **Turkish Policy Quarterly**, Vol.9, No.2, 2010, pp. 55-68.

³²⁵ Ali Asker, "Gürcistan, ABD ve Rusya'nın Kafkaslar Politikası'ndaki Önemi Korumaktadır", **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, Eylül 26, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org>, 10 Ocak 2011.

sonuçlandırmak istemektedir. Ege Sorunu, Kıbrıs Meselesi ve Batı Trakya'daki Türk azınlığın sorunları, iki ülke arasındaki en önemli kırılma noktalarını oluşturmaktadır. Yaşanan sorunlara rağmen, gerek Türkiye'nin AB adayı bir ülke olması, gerekse de doğu-batı enerji ulaştırması ile Karadeniz'de istikrar konusunda iki ülkenin aynı paydada buluşuyor olması, son dönemde Türk-Yunan İlişkileri'ni olumlu yönde etkileyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Yunanistan, Türkiye ile birlikte KEİT içerisindeki en etkin ülke olarak görülmektedir. Zira KEİT'in bir parçası olarak hizmet veren *Uluslararası Karadeniz Araştırmaları Merkezi* Atina'da, *Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Ticaret ve Kalkınma Bankası* ise Selanik'te hizmet vermektedir³²⁶.

Önce NATO daha sonra da AB üyesi olmayı başarmış Bulgaristan ve Romanya, özellikle NATO üyeliği konusunda Türkiye'den büyük destek görmüşlerdir³²⁷. Romanya ve Bulgaristan, yaşadıkları ekonomik ve siyasal dönüşüm süreci esnasında Türkiye'den ciddi bir destek almış ve Türkiye'nin kurulmasına öncülük ettiği KEİT içerisinde de yer alarak, Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilmek istenen ekonomi ve güvenlik temelli işbirliği sürecinin geleceğini şekillendirme şansına da kavuşmuşlardır. Ne var ki, son dönemde Romanya ile Bulgaristan'ın Türkiye'den uzaklaşmaya ve bu ülkenin havzadaki dengeleyici rolünü zayıflatmaya çalışmakta olduklarını görüyoruz. Her iki ülkeye yerleştirilecek ABD askeri üsleri, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesini isteyen ABD'ye verilen destek ve KEİT'in yerine ikame edilmeye çalışılan *Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi* gibi girişimlerde oynanan aktif rol, Romanya ve Bulgaristan'ın, Karadeniz Havzası'nda Türkiye'den rol çalmaya çalıştıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedenleri ise; havzada çok güçlü ve Rusya ile işbirliği içerisinde bir Türkiye'nin arzu edilmemesi ve Karadeniz Havzası'nda Türkiye ile Rusya'nın dışında üçüncü bir aktörün ortaya çıkarılabilmesi

---

³²⁶ Serdar Sayan, "The Effects of the BSEC on Regional Trade Flows", **Agora Without Frontiers**, Vol.10, No.4, 2005, p. 339.

³²⁷ Birgül Demirtaş Coşkun, "Turkish-Bulgarian Relations in the Post Cold War Era: The Exemplary Relationship in the Balkans", **The Turkish Yearbook**, Vol.33, 2001, ss. 25-60.

düşüncesidir. Türkiye'ye kıyasla AB üyeliği gibi önemli bir koza sahip olan Romanya ve Bulgaristan³²⁸, bu kozunu Karadeniz'de de kullanmak istemektedir.

Türkiye ile tarihsel ve kültürel anlamda çok ciddi problemleri olan Sırbistan da Türkiye'nin Balkanlar ve Karadeniz Havzası'ndaki dengeleyici tutumunun farkındadır. Sırp Meclis Başkanı *Slavica Djukic-Djelanovic*'in “Türkiye bizim için AB'den daha önemli” açıklaması³²⁹ ve Sırp Hükümeti'nin Türkiye ile ekonomik ve siyasal manada ilişkileri geliştirme çabası içerisinde olması, Sırbistan'ın Türkiye'ye verdiği önemi gösteriyor. Ekonomideki yatırım eksikliğini kapatmak için Türkiye'den gelecek sermayeye ihtiyaç duyan ve AB üyeliğinin önündeki en önemli engel konumundaki Kosova Krizi'nin çözümü noktasında Türkiye'nin arabuluculuğuna sıcak bakan Sırbistan, 1990'lı yıllarda yaşanan Bosna ve Kosova Krizleri nedeniyle gerginleşen Sırbistan-Türkiye İlişkileri'ni geliştirmeyi arzulamaktadır. Zira Sırbistan, Türkiye'nin Balkanlar geneli ve Kosova ile Bosna-Hersek özelindeki nüfuzunun farkındadır.

Arnavutluk ve Moldova ise Türkiye'nin ekonomik anlamda vereceği desteğe ihtiyaç duyan iki havza ülkesidir. Türkiye ile çok yakın tarihi, kültürel ve siyasal bağlara sahip olan Arnavutluk, NATO üyeliği konusunda da Türkiye'den çok büyük destek görmüştür. Türkiye, Arnavutluk'un doğu-batı yönlü enerji ulaştırma projeleri içerisinde yer alması konusunda bu ülkeye destek vermektedir. Kosova'nın bağımsızlığına Türkiye'nin verdiği destek de Arnavutluk ve Arnavutlar açısından hayati önemdedir.

Aynı şekilde Türkiye, yoğun bir Rus baskısı altında olan Moldova'nın toprak bütünlüğünü destekleyerek³³⁰ ve Moldova ile ikili ticari ilişkileri geliştirmeye çabalayarak, bu ülkeye destek olmaya çalışmaktadır.

---

³²⁸ Erhan İçener, “Understanding Romania and Turkey's Integration with the European Union: Conditionality, Security Considerations and Identity”, **Perspectives on European Politics and Society**, Vol.10, No.2, 2009, pp. 225-239.

³²⁹ “Sırp Meclis Başkanı: Türkiye Bizim için AB'den Daha Önemli”, **Euractiv**, 23 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/article/srp-meclis-bakan-trkiye-bizim-iin-abden-daha-nemli-014237>, 11 Ocak 2011.

³³⁰ “Türkiye-Moldova Siyasi İlişkileri”, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-moldova-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 11 Ocak 2011.

1952 yılından bu yana NATO üyesi olan Türkiye, Soğuk Savaş boyunca Batı'nın SSCB sınırındaki sınır karakolu işlevini görmüştür³³¹. 1960 yılından bu yana Avrupa'daki ekonomik ve siyasal temelli entegrasyon girişimine katılmak için bekleyen Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dış politika alternatiflerini çeşitlendirme istekliliği içerisinde girmiştir. SSCB'nin dağılması sonrasında Karadeniz Havzası'nda Batılı değerleri yerleştirebilme anlamında Avro-Atlantik Dünyası'nın en önemli destekçisi olan Türkiye, tarihi, kültürel ve ekonomik faktörleri kullanarak neredeyse tüm havza ülkeleri ile oldukça iyi sayılabilecek ikili ilişkiler geliştirmiştir. Türkiye-Rusya İlişkileri ise, hem ikili ilişkiler bazında hem de KEİT, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu Harekâtı gibi Karadeniz Havzası'nda işbirliğini amaçlayan örgütler aracılığıyla sürekli olarak gelişmektedir. Gelişen Rusya-Türkiye İlişkileri, Karadeniz'deki istikrar ve işbirliğinin habercisi sayılabilecekse de, Türkiye'nin Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası'nı dengelemeye ve havzayı istikrarsızlıktan uzak tutmaya yönelik girişimleri tek başına yeterli olmamaktadır. Yine de, orta ve uzun vadede, Karadeniz Havzası'nda bir güvenlik topluluğu oluşturulup fonksiyonel ya da neofonksiyonel manada bir bölgesel işbirliği girişimi başlatılacaksa, bu Türkiye'nin dengeleyiciliği ve siyasal konjonktürün elverişliliği temelinde gerçekleşebilecektir.

---

³³¹ Murat Çemrek, "Sınır Karakolundan Merkez Ülkeye: Türkiye'nin Küreselleşmesi", **Stratejik Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, Aralık 2009, ss. 6-9.

3. BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASI'NDA BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ SÜRECİNE YÖNELİK FIRSATLAR VE MUHTEMEL GELECEK SENARYOLARI

Havzada ortaya konacak bölgesel işbirliği atmosferini olumsuz yönde etkileyecek çatışma odaklı hususları gözden geçirdiğimize göre, şimdi sıra havzadaki işbirliği ortamına katkıda bulunacak ve mevcut işbirliği potansiyelini açığa çıkaracak faktörleri değerlendirmeye gelmiş bulunmaktadır. Bu noktada, öncelikli olarak havzadaki işbirliği potansiyelini reel manada anlamlandıracak olan bölgesel işbirliği fırsatlarından bahsedilecek, daha sonra havza ile ilgili mevcut bölgesel işbirliği örgütleri ve programları ele alındıktan sonra bölgesel işbirliği sürecinin işleyişine ilişkin gelecek senaryoları üzerinde durulacaktır.

3.1. Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliği Fırsatları

Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliği potansiyelinin üzerine odaklandığı 4 temel işbirliği alanının varlığından söz edilebilir. Bölgesel işbirliği mekanizmasının altyapısını oluşturacak bu işbirliği alanları; ekonomi, enerji, güvenlik ve çevre olarak sıralanabilmektedir.

3.1.1. Ekonomik İşbirliği Fırsatları

Karadeniz Havzası'nda ekonomik işbirliği alanının yaratılması düşüncesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde, hem bölge ülkelerinin hem de havzanın geleceği ile yakından ilgili olan küresel aktörlerin üzerinde durduğu en önemli konulardan biridir. 1992 yılında, Karadeniz Havzası'nın tamamına ilişkin olarak ortaya konmuş en kapsamlı bölgesel işbirliği girişimi olarak kurulmuş olan KEİT dahi, ekonomik bütünleşme ve ortak bir pazar yaratabilme anlayışını temel dürtü olarak belirlemiştir. 1992'den bugüne kadar olan süreçte ekonomik işbirliği ve bölgesel ekonomik entegrasyon anlamında pek bir ilerleme sağlanamamış olsa da, bu durum, havzanın vaat ettiği ekonomik potansiyeli ortadan kaldıramamıştır.

Siyasal sorunlardan, coğrafi farklılıklardan ve sosyo-kültürel ayrımlardan arındırarak bölgeye baktığımız zaman, havza ülkelerinin kabaca iki grupta toplanabileceğini söyleyebiliriz. Havzanın siyasi, askeri ve ekonomik anlamda en önemli güçleri olarak görülebilecek Rusya ve Türkiye'nin yanı sıra, AB üyesi Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan geliştirmekte olan ülkeler kategorisine yerleştirilerek değerlendirilebilir. Bu grupta yer alan ülkeler, benimsenen ekonomi politikaları ve tercihleri arasındaki farklılıklara rağmen, ekonominin genel işleyişi, yatırım imkânları ve ticari değerler (ithalat/ihracat politikaları) ile kota ve tarife uygulamaları açısından aynı grupta yer almaktadırlar. Yani, siyasi sorunların aşılması ve realist bakış açısının geri plana itilmesi ile ekonomik tercihlerin uyumlulaştırılabilmesi halinde, bu grupta yer alan ülkeler arasında, karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ekonomik işbirliği alanı yaratılabilir.

Havzada yer alan diğer devletler Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Arnavutluk, Moldova, Sırbistan ve Ukrayna ise, eski birer Doğu Bloğu ülkesi olarak henüz geçiş ekonomisi niteliğinden kurtulabilmiş değildirler. Bu ülkelerin en önemli özelliği, kendilerini reforma zorlayacak ve gerektiğinde de onlara yol gösterecek bir yumuşak gücün rehberliğinden yoksun olmaları ve Soğuk Savaş döneminde oluşturulan korporatif yapı ekseninde yaratılmış, ülkelerarası sektörel bağımlılık modelinin yan etkilerinden ciddi anlamda muzdarip olmalarıdır. Zira Ukrayna ve Sırbistan dışında, bu ülkelerin büyük bir sanayileşme açığı vardır ve tarım ekonomisi niteliğinden bir türlü kurtulamadıkları için ihraç ettikleri mallardan da yatırım sermayesi sağlayacak kadar büyük çaplı bir gelir elde edememektedirler. Sanayileşme atılımını finanse edecek yeterli gelirin olmaması, toplumun tarım odaklı bir ekonomik bilince sahip olması ve yaşanan içsel ve dışsal siyasi sorunlar nedeniyle yabancı yatırımcıları cezbedecek istikrarlı ve güvenilir bir piyasanın oluşturulamaması, bu ülkelerin yeterli gelişim seyrini gösterememiş olmalarının en önemli nedenleri olarak görülmelidir. Örneğin, Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol ve doğalgaz altyapısı, üretimi ve sanayisi dünyanın birçok ülkesinden çok daha teşkilatlı ve büyük olmasına karşın, bu ülkenin, ekonominin diğer alanlarına ilişkin uygulamaları ve gelişmişlik seviyesi pazar ekonomisi kriterlerine uygun olarak bakıldığında zaman, henüz başlangıç seviyesindedir. Aynı şekilde Sırbistan ve Ukrayna

gibi ülkeler de, madencilik, demir-çelik sanayi ve metalurji gibi alanlarda Soğuk Savaş döneminden kalma belli bir birikime sahip olmalarına karşın; yatırım eksikliği, teknolojik inovasyonun gerçekleştirilememesi ve hatalı ekonomi politikaları sonucunda kapasitelerinin çok altında bir performans göstermektedirler.

Karadeniz Havzası'nda ekonomik işbirliği olanaklarının değerlendirilebilmesi için öncelikli olarak bu ülkelerin birbirleriyle ticaret yapmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Zira havza ülkelerinin birbirlerine karşı uyguladıkları dış ticaret rejimine ve ortaya çıkan istatistikî tabloya göz gezdirildiği zaman görülecektir ki, havzada yer alan devletler birbirlerini birincil ticaret ortağı olarak görmemektedirler. Coğrafi ve siyasal açıdan birbirlerine yakın olan ya da ekonomik gelişim seyri bakımından birbirlerine benzeyen havza ülkeleri ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmalarına karşın, havzanın parçalı coğrafi yapısı ve ülkeler arasındaki yapısal ekonomik farklılıklar nedeniyle, ticari anlamda havzanın tamamına hitap eden bütünsel bir müttefiklik ilişkisi yaratılabilmiş değildir.

Gerçek bir ekonomik işbirliği ortamının yaratılabilmesi için, havza ülkelerinin coğrafi ve siyasal yakınlık unsuru göz önünde bulundurulmadan, ihtiyaçlara uygun olarak oluşturulacak karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkisi çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir. Zira Karadeniz Havzası'nda ekonomik bağımlılık ilişkisi aracılığıyla işbirliğinin kurgulanabilmesi çok daha kolay olacaktır. Örneğin, Rusya ve Azerbaycan havzanın petrol ve doğalgaz ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilir. Bunun yanı sıra, Gürcistan, sahip olduğu su kaynakları aracılığıyla, gerek tarımsal sulama, gerekse de elektrik üretimi açısından büyük bir potansiyele haizdir¹. AB üyeleri Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ise sahip oldukları bilgi, birikim ve AB çıpası aracılığıyla, Karadeniz Havzası'nda yer alan ve henüz geçiş ekonomisi niteliğine haiz olan ülkelerin ekonomilerini modernize etmelerine yardımcı olabilecek birer bölgesel yumuşak güç rolünü oynayabilirler. Yunanistan ile birlikte havzanın en eski pazar ekonomisi olan ve sahip olduğu ekonomik güç sayesinde havza ülkelerinin tüketim malı ihtiyacı, yatırım sermayesi açığı ve altyapı

---

¹ “World Factbook: Georgia”, CIA, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>, 30 Temmuz 2011.

sorunlarına derman olabilecek bir ülke olan Türkiye de, havzada ekonomik işbirliği olanaklarının derinleştirilmesinde önemli bir rol oynayabilecektir.

Karadeniz Havzası'nda karşılıklı bağımlılık ilişkisine dayalı işbirliğinin geliştirilebilmesi için, öncelikli olarak dış ticaret rejiminde değişikliğe gidilmesi ve havza ülkelerinin birbirlerine karşı kota ve tarife gibi koruyucu tedbirleri uygulamaktan vazgeçmeleri gerekmektedir. Kota ve tarifelerin kaldırılmasının ardından ise, tüm havza ülkelerinin katılımıyla bir *Karadeniz Ortak Pazarı* yaratılmalıdır. Bu ortak pazarın yaratılması noktasında, AB'nin gelişim süreci örnek olarak alınabilir. Ne var ki, bu sürecin başlatılabilmesi için öncelikle havza ülkeleri arasındaki siyasal sorunların giderilmesi ve böylelikle bölgede yer alan devletlerin birbirlerini birincil ticaret ortakları olarak görmeye başlamaları gerekmektedir².

Kota ve tarifelerin kaldırılması ve ortak bir pazarın yaratılabilmesi, ekonomik işbirliği sürecinin ilerleyen safhalarında ulaşılabilecek bir gerçekliktir. Bu noktaya varılabilmesi için, öncelikli olarak, simgesel bir işbirliği stratejisinin ortaya konması ya da ortak bir işbirliği örgütünün kurulması gerekmektedir. AB için bu süreç enerji alanında ortaya çıkmış ve *Avrupa Kömür ve Çelik Birliği* aracılığıyla başlatılmıştır. İşlevselci teorinin bir yansıması olan bu sürecin, Karadeniz Havzası'na olan yansıması henüz görülebilmemiş değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Karadeniz Havzası'nda ekonomik işbirliğini geliştirecek işlevselci sürecin ilk adımı da, tıpkı AB'de olduğu gibi, enerji sektöründe atılmalıdır. Zira Karadeniz Havzası, enerji üretimi ve ulaştırması anlamında ön plana çıkmış bir bölgedir. Enerji sektörü dışında, Karadeniz Havzası ülkelerine hitap eden ve ekonomik işbirliği sürecini olumlu olarak etkileyecek bir diğer dayanak noktası da ulaştırma sektörü, özellikle de deniz ve kara ulaştırmasıdır. Karadeniz Havzası'nın Avrupa, Orta Asya ve Çin ile Ortadoğu Bölgeleri arasında bir bağlantı noktası olması ve hem karayolu hem de deniz yolu anlamında bu coğrafyaları birbirine bağlayan en kısa yolun Karadeniz'den geçiyor oluşu, havza ülkelerine oldukça önemli bir işbirliği ortamı sunmaktadır. Buna göre, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin hepsinin katılımı ile oluşturulabilecek bir ulaştırma şirketi aracılığıyla havza ülkelerini birbirine

---

² İsmail Özsoy, "On the Necessity and Possibility of the Black Sea Common Market (BS-COM)", *Journal of Economic and Social Research*, Vol.9, No.1, 2005, pp. 71-92.

bağlayacak ve Asya-Avrupa arası ticaretin akışını kontrol edecek yeni kara ve demir yollarının yapımı sağlanabilecektir. Böylece havza ülkeleri hem transit ticaret yoluyla, hem yeni ulaştırma güzergâhlarının birbirine entegre edeceği ulusal ekonomiler aracılığıyla, hem de ulaştırma projelerini koordine edecek ortak şirketten elde edilecek kazanç aracılığıyla ekonomik işbirliğini geliştirebileceklerdir.

Havza ülkelerinin tümünün katılımıyla oluşturulacak olan ortak ulaştırma şirketi yalnızca kara ve demiryolu ulaştırması ile yetinmeyecek ve Karadeniz'in deniz ulaştırması anlamında daha da etkin kullanılmasını sağlayacak şekilde, Karadeniz özelinde ve dünya genelinde gerçekleştireceği nakliyat faaliyetleri ile şirket ortağı olan havza ülkelerine hem ciddi bir saygınlık ve ekonomik kazanç sağlayacak, hem de işbirliğinin geliştirilebilmesi noktasında işlevsel bir çözüm sunabilecektir.

Karadeniz'de ekonomik işbirliği anlamında havza ülkelerine yeni kapılar açabilecek unsurlardan biri de kalkınma projelerinin finansmanı ve kapsamlı yatırım giderlerinin karşılanması noktasında bölge ülkelerine parasal destek sağlayacak sağlam ve güvenilir bir finansal kuruluşun oluşturulabilmesidir. Bu kuruluşun en temel dürtüsü, Karadeniz Havzası'nda ekonomik işbirliğinin geliştirilebilmesi ve havza ülkeleri arasındaki ekonomik gelişmişlik farkının yine tüm havza ülkelerinden sağlanacak parasal destek ile azaltılabilmesidir. Kuşkusuz bu durum, havzadaki ekonomik işbirliğinin kurumsallaşabilmesi anlamında çok ciddi bir katkı sunacaktır.

Karadeniz'de ekonomik işbirliği fırsatlarının değerlendirilebilmesi noktasında, hem yapısal hem de proje desteği verebilecek finansal bir kurum zaten mevcuttur. Bu kurum, Sırbistan dışında tüm KEİT üyelerinin katılımıyla, 1999 yılında KEİT'e bağlı bir kuruluş olarak ortaya çıkmış olan *Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası*'dir. Bu bankanın temel amacı, bölge halkının ekonomik kalkınmasına yönelik olarak KEİT üyesi ülkelerin geçiş sürecini aşabilmelerine yardımcı olabilmek, bölgesel projelere finansman desteği sağlamak ve üye ülkelerdeki kamu ve özel sektör projelerine bankacılık hizmeti sağlayabilmektir³. Banka bugüne kadar tarım, balıkçılık, altyapı, enerji, finansal kurumlara kredi

---

³ “Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası” , (Çevrimiçi)
<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine> , 31 Temmuz 2011.

desteği, madencilik, telekomünikasyon, ulaştırma ve kamu yönetimi kuruluşlarına önemli miktarlarda kredi ve hibe desteği sağlamıştır. Bankanın finansal destek sağladığı projeler arasında İstanbul'daki *Sabiha Gökçen Havalimanı* İnşaati, Gürcistan'da *Poti Limanı*'nın büyütülmesi, *Ukrayna Demiryolları*'nın yenilenmesi ve Rusya'daki *Kaluga Endüstriyel Parkı*'nın yapımına verilen destek bulunmaktadır⁴. Görüldüğü gibi, finansal bir kurum olan Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, üye ülkeler tarafından verilen destek nezdinde oldukça iyi işler çıkarmakta ve ekonomik işbirliği imkânlarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır⁵. Ne var ki, bu bankanın ekonomik işbirliğini yapılandırma ve üye ülkeler arasındaki finansal yaklaşmayı sağlama yönünde çok etkin bir şekilde kullanıldığı söylenemez. Üye ülkeler arasındaki siyasal sorunlardan kaynaklanan güvensizlik, bankaya parasal destek sağlayacak birçok ülkenin büyük çaplı bir ekonomik kriz içerisinde bulunuyor olması ve havza ülkelerinin önemli bir bölümünün pazar ekonomisine dönüşüm sürecini hala tamamlayamamış olması⁶, bankanın hareket serbestisini ve havza çapındaki finansal işbirliği ortamını kötü yönde etkilemektedir. Havzanın tümüne hitap edecek ortak bir finansal kurum teşkilatlandırılmış olmasına karşın, bu kurumun etkin bir şekilde kullanılamıyor olması, havza ülkelerinde yer alan diğer kamu ve özel bankalarının işbirliği yönünde yeterli cesareti ve güveni gösterememesine de yol açmaktadır. Bu durum havza dışı aktörlere ait ve küresel odaklı banka ile finansal kurumların, Karadeniz Havzası'nda rahat bir şekilde iş yapmalarına ve havza ülkelerinin ekonomik işbirliği imkânlarının yapısal olarak kısıtlanmasına yol açmaktadır.

Karadeniz'de ekonomik işbirliği imkânlarının çeşitlendirilebilmesi ve güçlendirilebilmesi yönünde uygulanması gereken bir diğer proje de, havzanın ekonomik anlamda güçlü ve büyük ülkeleri ile geçiş dönemini atlatamamış ve ekonomik açıdan güçsüz durumda olan ülkeleri arasında oluşturulması gereken karşılıklı ekonomik bağımlılığa dayalı ticaret döngüsüdür. Bu döngü, küçük ve zayıf

---

⁴ "Black Sea Trade and Development Bank", (Çevrimiçi) <http://www.bstdb.org/project-center/projects-financed>, 31 Temmuz 2011.

⁵ Joseph Chakhvashvili, "Black Sea Economic Cooperation: A Georgian Perspective", **Unfolding The Black Sea Economic Cooperation**, XENOPHON Paper, No.2, 2008, pp. 53-66.

⁶ "Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi'nin Geleceği: Fırsatlar ve Riskler", **TEPAV**, Politika Notları, 14 Nisan 2006.

ekonomiler lehine bir ekonomik işleyiş yaratmalı, büyük ve güçlü ekonomilerin mal/hizmet ihtiyaçlarının karşılanması yönünde havzada yer alan komşu ülkelere olan ilgilerinin ve desteklerinin artması sağlanmalıdır. Böylece, havzanın ekonomik açıdan güçlü ülkelerinin belli alanlardaki mal ve hizmet ihtiyacının karşılanması aşamasında havza ülkelerine olan bağımlılığı artacak, havzanın güçsüz ve küçük ülkeleri de mal/hizmet satımı garantisi ile ekonomik açıdan gelişme imkânı bulabileceklerdir.

Bu duruma örnek olarak Karadeniz Havzası'nın batısında yer alan ve aralarında birtakım siyasal problemler bulunan Arnavutluk ile Sırbistan'ın durumu gösterilebilir. Arnavutluk Ekonomisi'nin dayandığı temel ihraç ürünleri tekstil, ayakkabı, asfalt ve metal madenleri ile sebze ve meyvelerdir⁷. Arnavutluk'un komşusu olan Sırbistan ise demir-çelik sanayi, elektrik ürünleri, metal ve silah üretebilmektedir⁸. Görüldüğü gibi, bu iki komşu ülke ürün bazında birbirlerine yardımcı olabilirler. Sırbistan, Arnavutluk'un demir-çelik ve elektrik ürünleri ihtiyacını karşılayabilecekken; Arnavutluk da Sırbistan'ın tekstil ve sebze-meyve ihtiyacına cevap verebilecek durumdadır. Aynı şekilde, havzanın doğusunda yer alan Ermenistan ve Azerbaycan da aralarındaki siyasal sorunların çözümü noktasında önemli bir dayanak noktası olacak şekilde ticari işbirliği imkânlarını kullanabilirler. Ermenistan, sahip olduğu demir ve bakır cevheri rezervleri ve tarım ürünlerini⁹ Azerbaycan'ın ihtiyacını karşılayacak şekilde bu ülkeye satıp, karşılığında petrol ve doğalgaz ile pamuk¹⁰ satın alabilir. Havza çapında komşu ülkeler arasında yaratılabilecek böyle bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi, hem siyasal krizlerin önüne set çekebilecek, hem de daha kapsamlı bir ekonomik işbirliğinin yaratılabilmesini sağlayabilecektir.

Karadeniz Havzası'nda değerlendirilebilecek bir diğer ekonomik işbirliği alanı ise turizm sektörüdür. Havzada deniz turizminin yanı sıra dağ turizmi, kış

---

⁷ "Albania At a Glance", **World Bank**, (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/alb_aag.pdf, 31 Temmuz 2011.

⁸ "Serbia At a Glance", **World Bank**, (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/srb_aag.pdf, 31 Temmuz 2011.

⁹ "Armenia At a Glance", **World Bank**, (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/arm_aag.pdf, 31 Temmuz 2011.

¹⁰ "Azerbaijan At a Glance", **World Bank**, (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/aze_aag.pdf, 31 Temmuz 2011.

turizmi, rafting ve kültür turizmi gibi seçenekler de mevcuttur. Ne var ki, Karadeniz Havzası'nın dünya turizm pastasından yeterli payı aldığı söylenemez. Havza çapında yaşanan siyasal sorunlar nedeniyle yükselen gerginlik ve turistik öneme de sahip olan belli bölgelerde zaman zaman yaşanan askeri çatışmalar, reklam yoksunluğu, havza halklarının tarihsel, siyasal ve sosyo-kültürel problemler nedeniyle birbirlerine uzak durmaları ve yatırım yetersizliği bir arada düşünüldüğünde, Karadeniz Havzası'nda turizm olanaklarının yeterince değerlendirilememesinin nedenleri gözler önüne serilmektedir.

Karadeniz Havzası ile ilgili önemli bir ekonomik işbirliği potansiyeli doğuracak olan turizm sektörü, bölgesel entegrasyon sürecine de önemli katkılarda bulunabilecektir. Bu sektörün yaratacağı potansiyelin gereğince değerlendirilebilmesi için, öncelikle havzanın tamamına ilişkin kapsamlı bir turizm raporu hazırlanmalı ve bu rapor içerisinde hangi ülkede, hangi tür turizm olanaklarının geliştirilebileceği belirtilmelidir¹¹. Bu kapsamlı rapor bağlamında bölgeler arası turistik planlamanın dışında, turizm imkânlarının geliştirilmesi için ne kadar finansal ve profesyonel destek gerektiği ortaya konmalıdır. Bunun dışında, havzadaki turizm olanaklarının değerlendirilebilmesi ve yatırım maliyetlerinin karşılanabilmesi için bölge ülkelerinin ortaklık ve karşılıklılık temelinde politikalar geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bu noktada, turizm sektöründe daha deneyimli olan ve yatırım maliyetlerini karşılayabilecek havza ülkelerinin inisiyatif alması gerekmektedir. Buna örnek olarak, havzanın iki komşu ülkesi, Türkiye ile Gürcistan arasında son dönemde gelişen ikili ilişkiler nezdinde ortak turizm yatırımlarının ciddiyetle ele alınır hale gelmesi gösterilebilir¹². Turizm alanında benzer ikili ilişkiler, diğer havza ülkeleri arasında da kurulabilir. Örneğin havzanın batısında yer alan ve benzer coğrafya ve iklim şartlarına sahip olan Yunanistan ile Arnavutluk, turizm alanında işbirliği yaparak tarihsel ve siyasal sorunları aşma yönünde girişimde bulunabilir. Aynı

---

¹¹ "Creating the Administrative and Tourist Networks to Form a Positive Image of the Region As a Factor For Sustainable Economic and Social Development of the Black Sea Basin Countries", **Black Sea Cross Border Cooperation**, Draft Proposal for the Program ENBI Black Sea, 2007-2013, pp. 1-6.

¹² "Türk İşadamlarına Bedava Arsa", **Sabah**, 9 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/>, 1 Ağustos 2011.

yaklaşım, Rusya ve Ukrayna için ciddi bir turizm potansiyeline sahip olan sorunlu Kırım Yarımadası merkezli olarak da gündeme getirilebilir.

Karadeniz Havzası'nda ekonomik işbirliğini kurgulayacak temel dayanak noktalarından biri olan turizmin geliştirilmesi için, havzanın doğal, tarihi ve turistik güzelliklerini ortaya koyacak ve tüm dünyada yayınlanacak ortak bir reklam filmi hazırlanmalı ve bu film kapsamında tüm havza ülkelerinin projeye katılımı sağlanmalıdır. Böyle bir girişim hem havza içerisindeki turistik hareketlenmenin artmasına yardımcı olur, hem de tüm dünyadan Karadeniz'e ciddi bir turist akışı sağlanabilir. Tarihsel ve siyasal sorunların aşılması noktasında en etkin çözüm insanların ve toplumların birbirlerini daha yakından tanımasını sağlamak olduğuna göre, böyle bir girişim, havza halklarının birbirlerine yabancılaşmasına neden olan sorunların giderilmesi noktasında etkin bir çözüm olanağı sunabilecektir.

3.1.2. Enerji Sektöründe İşbirliği Fırsatları

Güncel uluslararası ilişkiler literatüründe Karadeniz Havzası deyince akla gelen en önemli unsur, kuşkusuz, enerji olmaktadır. Karadeniz, hem sahip olduğu enerji kaynakları hem de enerji zengini coğrafyalara komşu olması gibi nedenlerle dünya siyasetinde ve ekonomisinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Karadeniz Havzası'ndaki ülkelerin tamamı enerji üretimi konusunda aynı seviyede olmasa da, hepsinin dünya enerji piyasasında üretici, tüketici ya da transit ülke olarak var olduğunu görüyoruz¹³.

Karadeniz Havzası, enerji güvenliği anlamında Avrupa açısından çok önemli seçenekler sunmaktadır. Her şeyden önce, bu havza, coğrafi anlamda Hazar ve Orta Asya'nın petrol ve doğalgazının Avrupa'ya ulaşabilmesi için en kısa ve karlı olan yolu ifade etmektedir. Yine, Karadeniz Havzası'nda bulunan ülkelerin hemen hepsi dış politika stratejilerini oluştururken enerji terminali olma ya da enerji üretiminden

---

¹³ Ncedet Pamir, "The Black Sea: A Gateway to Energy Security and Diversification", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.2, June 2007, p.254.

kar elde etme hedefinde olduğu için, Avrupa ülkeleri ile birlikte girişilecek enerji ulaştırma projelerine sıcak bakmaktadırlar¹⁴.

Karadeniz’de enerji deyince akla petrol, doğalgaz ve elektrik enerjisi gelmektedir. Ne var ki, havzada yer alan ülkelerin önemli bir çoğunluğu bahsedilen enerji kaynakları açısından kendi kendilerine yetecek kapasitede dahi değildirler. Yani, sahip olunan enerji rezervleri bakımından havzanın geneline ilişkin dengeli bir dağılım söz konusu değildir. Bu durum, havza ülkelerinin ihtiyacının karşılanması noktasında geniş kapsamlı bir işbirliğinin gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Fakat henüz bölgesel ve kapsayıcı bir işbirliği yapılandırılabilmiş değildir. Bu durumun oluşmasında, havza ülkelerinin birbirleriyle yaşadıkları sorunların yanı sıra, AB, ABD ve Çin gibi havza dışı aktörlerin izledikleri sistemin yapısına odaklanmış ve çatışmayı özendirerek görünümdeki dış politika stratejilerinin önemli bir rol oynadığını belirtmekte yarar vardır. Bu sorunun çözümü noktasında, havzanın en önemli siyasal gücü olan ve petrol/doğalgaz rezervleri açısından dünyanın 1 numarası pozisyonunda bulunan Rusya’ya çok önemli bir görev düşmektedir. Rusya, geliştireceği enerji projeleri ile hem havza ülkelerinin enerji ihtiyacının eksiksiz ve makul bir şekilde karşılanmasını sağlayabilir hem de tüm havza ülkelerini enerji projelerinin içerisine dâhil ederek havza genelindeki karşılıklı işbirliği imkânlarını ivmelendirebilir. Bu nedenle, Rusya’nın, son dönemde izlediği enerji odaklı ayrıştırıcı politikadan vazgeçmesi ve havza ülkelerine baskı yapmayı bırakması gerekmektedir. Rusya, enerji alanında işbirliği noktasında, AB’ye karşı izlediği diyalogu ön planda tutan¹⁵ yaklaşımını Karadeniz Havzası ülkelerine de yansıttığı takdirde, Karadeniz Havzası’nda işbirliği imkânlarını çeşitlendirmiş olacaktır.

Ülke	Petrol Üretimi/İhracı	Doğalgaz Üretimi/İhracı	Elektrik Üretimi/İhracı
Rusya	9,9 milyon bbl/d /7 milyon bbl/d	19,3 Tcf/7,3 Tcf	983 milyar kWh/ 17,7 milyar kWh

¹⁴ John M. Roberts, “The Black Sea and European Energy Security”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, p. 207.

¹⁵ Genç, “Energy Nexus...”, ss. 15-31.

Ukrayna	99.930 bbl/d / 154.400 bbl/d	21.2 bcf/5 bcf	172,9 milyar kWh/ 4 milyar kWh
Türkiye	52,980 bbl/d /133,100 bbl/d	1.014 bcf/708 mcf	198,4 milyar kWh/1,12 milyar kWh
Gürcistan	994,9 bbl/d / 13.000 bbl/d	8 mcf/ 0	7,97 milyar kWh/628 milyon kWh
Romanya	117,000 bbl/d /115,600 bbl/d	11,42 bcf/0	58,28 milyar kWh/5,169 kWh
Bulgaristan	3,227 bbl/d / 76,570 bbl/d	54 mcf/0	4,309 milyar kWh/7,073 milyar kWh
Yunanistan	6,779 bbl/d / 153.000 bbl/d	9 mcf/0	58,79 milyar kWh/1,962 milyar kWh
Sırbistan	11,400 bbl/d / 5,045 bbl/d	356 mcf/0	35,9 milyar kWh/1,3 milyar kWh
Arnavutluk	5,400 bbl/d /748,9 bbl/d	30 mcf/0	5,201 milyar kWh/0
Moldova	0/ 36,49 bbl/d	60,000 cmf/0	3,617 milyar kWh/240 milyon kWh
Ermenistan	0/0	0/0	5,584 milyar

			kWh/451,3 milyon kWh
Azerbaycan	1.011 bbl/d / 528,900 bbl/d	23 bcf/5,564 bcf	18,6 milyar kWh/786 milyon kWh

Tablo 2: Karadeniz Havzası'nda Yer Alan Ülkelerin 2010 Yılı Enerji İstatistikleri (Kaynak: www.eia.doe.gov)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Karadeniz Havzası'nda enerji deyince akla gelen en önemli ülke Rusya'dır. AB'nin en büyük enerji partneri olan Rusya¹⁶, gerek enerji kaynaklarının paylaşımı, gerek havza ülkelerinin enerji ihtiyaçlarının makul bir ücret karşılığında giderilmesi, gerekse de havzada işbirliğinin en önemli sembolü haline gelebilecek doğu-batı yönlü enerji projeleri eliyle işbirliğini kurumsallaştırabilecektir. Bu noktada, henüz ekonomik gelişimini sağlayamamış ve topraklarında ciddi bir enerji potansiyeli bulunmayan Moldova, Arnavutluk, Ermenistan ve Gürcistan gibi ülkelere verilecek destek, işbirliği isteminin gerçekçi ve makul temeller üzerinde yükseldiğini gösterebilmek açısından sembolik olacaktır. Böylece, Rusya'nın saldırgan realist temeller üzerinde yükselen ve Karadeniz Havzası'nda siyasal ve ekonomik kontrol sağlamayı amaçlayan dış politikasının¹⁷ özellikle enerji anlamında barışçıl bir hegemonya uygulamasına yöneldiği anlaşılmış olacaktır.

Enerji sektöründe işbirliğinin geliştirilmesi ve gerginliğin azaltılabilmesi konusunda havza ülkelerinin üzerine düşen en önemli sorumluluklardan biri de, doğu-batı yönlü enerji ulaştırması konusunda farklı projeler üzerinden çatışmayı bırakarak ortak hareket etmeyi içselleştirebilmektir. Bu seçenek, havza ülkelerinin birbirleriyle yaşadıkları siyasal sorunları, enerji alanındaki işbirliği sürecine dâhil etmelerini de engelleyecektir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için adım atması gereken en önemli havza ülkeleri ise sahip oldukları petrol ve doğalgaz rezervleri ile birer

¹⁶ Andrew Monaghan and Jankovski L.Montanaro, "EU-Russia Relations: the Need for Active Engagement", **European Policy Centre**, Issue Paper, No.45, 2006.

¹⁷ Tassos T. Fakiolas and Efstathios T. Fakiolas, "Russia's Grand Strategic Alternatives at the Dawn of the New Century", **Journal of Slavic Military Studies**, Vol.17, No.3, 2004, pp. 385-404.

terminal ülke olarak ön plana çıkan Rusya ve Azerbaycan'dır. Bu işbirliği gerçekleştirildiği takdirde proje tabanlı rekabet de sona erecek ve bu rekabete harcanan para ve zaman da işbirliğine yönlendirilecektir¹⁸.

Enerji işbirliğinin geliştirilmesi ve fırsatların değerlendirilerek havzada işlevsel bir bütünleşme girişiminin başlatılabilmesi noktasında havza ülkelerine düşen bir diğer görev de, küresel güçlerin Karadeniz'e ilişkin stratejilerinde piyon olmaktan vazgeçmeleridir. Zira havza ülkelerinin Rusya'yı da işin içerisine katarak bir blok halinde hareket etmeleri halinde, hem kendi enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, hem de ortaklık temelinde gerçekleştirilecek projelerden kar elde edebilecekleri görülebilmektedir. AB-ABD ikilisinin geliştirdiği NABUCCO Projesi ile Rusya'nın, bu projeye bir cevap olarak ortaya koyduğu Güney Akım Projesi¹⁹ arasındaki rekabetin ortaya çıkardığı siyasal ve ekonomik gerginlik, havza ülkeleri arasında enerji alanında gerçek bir işbirliği yapılmaması durumunda ne tür sorunların yaşanabileceğini gösteren önemli bir örnektir.

Harita 7: NABUCCO ve Güney Akım Projeleri Güzergâhları

(Kaynak: <http://news.bbc.co.uk>)

Karadeniz Havzası'nda bütünleşme girişiminin başlatılabilmesi noktasında, ortaya koyduğu işlevsellik potansiyeli ile ön plana çıkan enerji sektöründe yaklaşmanın başlatılabilmesi için, havza ülkelerinin herhangi bir sonuca varması beklenmeyen kısır tartışmalardan ve mikro milliyetçi hezeyanlardan uzak durmaları ve proje bazında yaşanacak çatışmalardan kaçınmaları gerekmektedir. Bu noktada,

¹⁸ Gawdat Bahgat, "Regional Report the Caspian Sea: Potentials and Prospects", **Governance**, Vol.17, No.1, January 2004, pp. 115-126.

¹⁹ M. Roland Lajtai et. al. , "NABUCCO vs South Stream: The Effects and Feasibility in the Central and Eastern European Region", **24th World Gas Conference**, October 5-9, 2009, p. 5.

bölgesel bir gerginliğe neden olan Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ile Burgaz-Dedeğaç Ham Petrol Boru Hattı Projesi arasındaki proje bazlı rekabet ciddi bir örneklik teşkil etmektedir²⁰. Azerbaycan ve Gürcistan ile Rusya arasındaki siyasi sorunlar nedeniyle, Rusya'yı by-pass etmek amacıyla geliştirilen ve Türkiye'nin bir terminal haline getirildiği Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ile Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı²¹ ve son dönemde özellikle Azerbaycan'ın girişimleriyle gerçekleştirilmeye çalışılan AGRI Projesi²² de, Rusya ile havza ülkeleri arasındaki enerji projeleri tabanlı çatışmalara birer örnek konumundadır.

Havzada yer alan tüm ülkeleri enerji işbirliği sürecine dâhil edebilmek için, havza ülkelerinin tamamının enerji politikalarının birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Enerji politikalarında uyum sağlandıktan sonra, tüm havza ülkelerinin katkılarıyla, ortak bir enerji şirketi kurulabilir. Bu şirket, sahip olduğu profesyonel ve operasyonel avantajlar sayesinde rahatlıkla enerji projeleri geliştirebilecek ve havza genelinde enerji arama-tarama faaliyetleri gerçekleştirerek elde edeceği karı, havza ülkelerinin şirket hisselerindeki payları oranında dağıtarak işbirliğini derinleştirebilecektir. Havzada yer alan ve siyasi, ekonomik ve teknik imkânsızlıklar nedeniyle enerji sektörüne yatırım yapamamış ya da proje geliştirme sürecinden dışlanmış ülkeler de belli bir hisse oranında ortak oldukları enerji şirketinin karından faydalanma imkânına kavuşabilecek ve böylece ciddi bir ekonomik kazanç elde edebilecekleri gibi, şirketin faaliyetleri sayesinde doğu-batı enerji ulaştırması sürecine de dâhil olabileceklerdir. Zira bahsettiğimiz şirket, havzada yer alan tüm ülkeleri kapsayacak bir boru hattı şebekesi oluşturabilecek ve olabildiğince düşük bir fiyattan havza ülkelerine enerji aktarımı yapacaktır. Yani, bu işbirliği sayesinde havza ülkelerinin tamamı düşük fiyattan enerji alabilecekleri gibi, doğu-batı enerji ulaştırmasına dâhil olacak ve hisse satın alarak ortak olacakları şirketin karından da pay alacaklardır. Böylece Karadeniz Havzası'nda Rus

---

²⁰ Tuncay Babalı, "Prospects of Export Routes for Kashagan Oil", **Energy Policy**, Vol.37, 2009, pp. 1298-1308.

²¹ Sergii Glebov, "Black Sea Security As a Regional Concern for the Black Sea States and the Global Powers", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, September 2009, pp. 351-365.

²² AGRI (Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector) Projesi, sivilleştirilmiş Azerbaycan doğalgazını Gürcistan üzerinden gemilerle Romanya'ya, oradan da Avrupa pazarına aktarmayı hedefleyen bir doğalgaz iletim projesidir. Daha fazla bilgi için bkz. Marcel Vietor, "AGRI and NABUCCO: What Role for Azerbaijan?" , **News.Az**, September 20, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.news.az/articles/politics/22976> , 3 Kasım 2010.

çıkarlarının sembolü olarak görülen GAZPROM²³ ve ona bağlı şirketler ile Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemik çıkarlarına eklenmiş CHEVRON, TOTAL, SHELL, STATOIL²⁴ gibi enerji devleri arasındaki çatışma ihtimali azaltılacak ve bu şirketlerin mevcut etkinliği de olabildiğince sınırlanmış olacaktır. Tüm havza ülkelerinde temsilcilikleri olacak ve havza çapında özellikle petrol ve doğalgaz odaklı arama-tarama, geliştirme ve ulaştırma alanlarında iş yapacak olan bu şirketin kuruluşu esnasında Rusya ve Azerbaycan'ın enerji sektöründeki tecrübelerinden ve altyapılarından yararlanılacaktır.

Havza ülkelerinin enerji işbirliği konusunda üzerinde önemle durmaları gereken noktalardan biri de, doğu-batı yönlü projeler eliyle AB'ye ulaşacak olan enerji nakil hatları konusunda çatışmaların bir yana bırakılması olmalıdır. Zira havza ülkeleri arasındaki bu tarz çatışmalar, Karadeniz ve Hazar Havzaları'ndan gelecek enerji kaynaklarına ciddi oranda ihtiyaç duyan AB'nin kendi lehinde değerlendirebileceği büyük çaplı bir boşluk yaratmaktadır²⁵. AB, sahip olduğu yumuşak güç unsurlarını ve havza ülkelerine önerebileceği gelecek perspektifi ile karşılıklı bağımlılık ilişkilerini kullanarak bu çatışmaları daha da derinleştirebilmekte ve havza ülkelerini kolaylıkla birbirlerine yabancılaştırabilmektedir.

Enerji alanında işbirliğinin derinleştirilmesi aşamasında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de, proje geliştirme aşamasında havza ülkelerinin toprak bütünlüğü ve bağımsız siyasal varlığına ilişkin tehditlerin göz önünde bulundurulmasıdır. Havza ülkelerinin birçoğunda merkezi hükümetten bağımsız hareket eden ayrılıkçı bölgelerin var olduğu dikkate alındığında, geliştirilecek olan boru hattı projelerinin mevcut siyasal bölünmüşlüğü ve çatışma gerçekliğini güçlendirecek sonuçlar doğurmasının önlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Hatta bu projelerin, havza ülkelerinin toprak bütünlüğünün konsolide edilmesini sağlayacak sonuçlar doğuracak şekilde planlanması da önemli bir gerekliliktir. Bu noktada

---

²³ Zeyno Baran, "EU Energy Security: Time to End Russian Leverage", **The Washington Quarterly**, Vol.30, No.4, pp. 131-144.

²⁴ Michael J. Economides and David A. Wood, "The State of Natural Gas", **Journal of Natural Gas Science and Engineering**, Vol.1, 2009, pp. 1-13.

²⁵ Mert Bilgin, "Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies From Russia, Caspian and the Middle East", **Energy Policy**, Vol.37, 2009, pp. 4482-4492.

Rusya'nın Transdinyester'e yaklaşımı²⁶, Abhazya ve Güney Osetya Bölgeleri'ne ilişkin tutumu ile Dağlık Karabağ Sorunu'nun uluslararası enerji politikaları açısından mahiyeti gibi meseleler yeniden gündeme getirilmelidir.

Karadeniz Havzası'nda enerji işbirliğinin geliştirilmesi noktasında bölgesel gelişmişlik unsuru da hesaba katılmalıdır. Zira havza ülkelerinin önemli bir bölümünün siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel gerekçelerle henüz geçiş ekonomisi niteliğinden kurtulamamış olmaları birtakım bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bahsedilen sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve tüm havza ülkeleri arasında bir yakınlık oluşturabilmek için, enerji sektörü etkin bir şekilde kullanılabilir²⁷. Bu noktada, ekonomisi henüz gelişmemiş olan havza ülkelerinin, gerçekleştirilecek olan enerji projelerinin içerisine dâhil olması sağlanarak, bu ülkelerin ekonomik ve diplomatik varlığının altı kalın çizgilerle çizilebilir. Bunun yanı sıra, enerji projelerinden ve satışından elde edilecek karın bir bölümü ortak bir bütçeye aktararak bahsedilen ülkelere yapısal ekonomik reformları gerçekleştirmeleri yolunda hibe ya da kredi olarak kullanılabilir. Bu ortak bütçe hususu, daha önce bahsetmiş olduğumuz Karadeniz Kalkınma Bankası aracılığıyla da kurgulanabilir. Böyle bir proje, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler arasında dayanışmayı arttıracığı için bölgesel işbirliği sürecine olumlu anlamda yansıtacak fonksiyonel bir sürece işaret edecektir.

Havzada enerji alanında ortaya konabilecek bir diğer işbirliği gerçekliği ise kurulacak bir enerji ajansı eliyle tüm havza ülkelerinden enerji uzmanlarının kurumsal bir çatı altında bir araya getirilmesi ve bu ajansın geliştireceği enerji projelerinin ortak enerji şirketi eliyle hayata geçirilmesidir. Bu ajans sayesinde, ortak enerji şirketinin bilimsel altyapısı güçlendirilebilir ve havza ülkelerinden gelecek ve enerji alanında çalışacak bilim adamlarına ekonomik ve teknik imkânlar sağlanabilir. Karadeniz Enerji Ajansı, havza ülkelerinin enerji bakanlıklarıyla da ortak çalışabilecek ve bu ülkelerin kendi topraklarında geliştirecekleri enerji projelerine teknik destek de sağlayabilecektir. Havzada ortak bir enerji ajansının kurulması ve

---

²⁶ Hakan Karaaslan, "The Role of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) in the Transdnestr Conflict and the Russian Factor" , **ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2006.

²⁷ Nicolae Titulescu, "The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests" , **Chatham House**, REP Seminar Study, January 16, 2009.

teşkilatlanması noktasında Bulgaristan'da AB Komisyonu eliyle kurulmuş olan *Enerji Yönetimi için Karadeniz Bölgesel Ajansı*²⁸ (*Black Sea Regional Agency for Energy Management*) bir örneklik teşkil edebilir.

Karadeniz Havzası'nda enerji işbirliği yolunda üzerinde durulması gereken bir diğer unsur da komşu ülkeler arası işbirliği olanaklarıdır. Havza ülkeleri, sahip oldukları enerji kaynaklarını kendilerine komşu ülkelerle yapacakları anlaşmalar uyarınca paylaşabilirler. Türkiye ile Gürcistan'ın elektrik enerjisi paylaşımı konusunda yaptıkları ikili antlaşma²⁹ belirttiğimiz duruma uygun düşen en önemli girişim olarak görülmelidir. Bunun dışında Rusya ile Ukrayna arasında imzalanan ve birtakım siyasi ve askeri koşullar içermesine karşın, Ukrayna'nın doğalgazı daha ucuza almasını sağlayacak antlaşma da enerji işbirliğini arttıracak bir girişim olarak kabul edilebilir.

Enerji alanında sağlanacak geniş kapsamlı bir bölgesel işbirliği, Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi noktasında oldukça işlevsel bir seçenek sunmaktadır. AB'nin oluşumu esnasında AKÇT'nin oynadığı rol göz önünde bulundurulduğunda, örgütlü ve kapsamlı bir enerji işbirliğinin gerçekleştirilmesi halinde Karadeniz Havzası'nın önünün açık olduğu görülebilecektir.

3.1.3. Güvenlik Alanında İşbirliği Fırsatları

Karadeniz Havzası, bulunduğu konum itibarıyla ciddi güvenlik riskleri ile karşı karşıya bulunan bir bölgedir. Farklı çıkarları ve dış politika stratejilerini bünyesinde bulundurmasının yanı sıra, küresel ve bölgesel aktörlerin havzaya yönelik hâkimiyet mücadelesi içerisine girmiş olmaları, güvenlik unsurunun ön plana çıkmasını beraberinde getirmektedir. Hazar-Kafkasya, Ortadoğu, Balkanlar gibi sorunlu coğrafyalara komşu olan bir bölgenin, güvenlik riskleri ile karşı karşıya kalmasından daha doğal bir durum olmamakla birlikte, havza ülkelerinin birbirleriyle

---

²⁸ "Black Sea Regional Agency for Energy Management", (Çevrimiçi) <http://www.managenergy.net/actors/1232>, 4 Ağustos 2011.

²⁹ "Gürcistan'la 1000 Megavatlık Enerji Anlaşması İmzalandı", *Elektrik Dergisi*, 11 Mart 2010, (Çevrimiçi) http://www.elektrikdergisi.com/257/bakan_gurcistan.pdf, 4 Ağustos 2010.

yaşadıkları tarihsel, siyasi ve sosyo-kültürel problemlerin de etkisiyle bu güvenlik riskleri aciliyet kazanmaktadır³⁰.

Karadeniz Havzası'nda güvenlik alanında işbirliği sağlanabilmesi, bölgesel bütünleşme sürecine katkı sağlayacak en önemli husus olarak görülmektedir. Zira güvenlik alanında işbirliğini geliştirebilmek için, havza devletlerinin siyasi sorunları bir yana bırakarak ve tarihsel/sosyo-kültürel önyargılardan kurtularak kendi varlıklarını tehdit eden sorunlara karşı birlikte karşı koymaları gerekmektedir. Bir devletin, kendi halkı ile birlikte bir bütün olarak ortaya koyduğu siyasi varlığından daha önemli bir unsur olmadığına göre, güvenlik anlamında havza ülkelerinin birbirlerine güvenerek ortaya koyacakları kapsamlı bir işbirliği inisiyatifinin, kısa süre içerisinde, bölgesel güvenliği de beraberinde getireceği söylenebilir.

Güvenlik alanında kapsamlı bir işbirliğinin hayata geçirilebilmesi için öncelikle üzerinde durulması gereken husus ise, havza ülkelerinin, birbirleriyle rekabet halinde olan ve hemen hepsi bir küresel ya da bölgesel aktörün çıkarına uygun olarak geliştirilmiş kurum ve kuruluşlar ile dengeli bir ilişki geliştirebilmeleri ve kendilerini bu kurum ve kuruluşlara hukuki ve siyasi anlamda bağlamamalarıdır. Ne var ki, Karadeniz Havzası'nın mevcut parçalı yapısı ve havza ülkelerinin birbirleriyle yaşadıkları tarihsel, siyasi ve sosyo-kültürel problemler nedeniyle Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya'nın, bu ülkelerin güvenlik endişelerine cevap verebilecek çeşitli girişimler aracılığıyla havzada siyasi rekabeti ve çatışmayı arttırdığını ve mevcut durumda Karadeniz Havzası'nın ciddi anlamda kutuplaşmış bir bölge haline geldiğini görebiliyoruz³¹.

Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası'nın askeri temsilcisi NATO'nun Karadeniz özelinde yaşadıkları sistemik güç çatışması, şimdilik yalnızca tırmandırma ve karşılıklı tehditler özelinde kalsa da³², havza ülkelerinin güvenlik kaygılarına bağlı olarak yapacakları tercihler, önümüzdeki dönemde reel bir gerginliğe yol açma

---

³⁰ Tedo Japaridze, "The Black Sea Region: Meaning and Significance", **American Foreign Policy Interests**, Vol.29, No.2, pp. 113-125.

³¹ Sergii Glebov, "Black Sea Security As a Regional Concern for the Black Sea States and the Global Powers", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, Issue 3, 2009, pp. 351-365.

³² Mustafa Aydın, "Geographical Blessing Versus Geopolitical Curse: Great Power Security Agendas for the Black Sea Region and a Turkish Alternative", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 271-285.

kapasitesine sahiptir. NATO'nun, AB genişlemesi paralelinde ilerleyerek Balkanlar'a girmesi ve Romanya ile Bulgaristan'ı Karadeniz özelinde etkin birer aktör olarak kullanma çabaları³³ Rusya'nın tepkisini ve güvenlik endişelerini arttırmakta ve Karadeniz Havzası'nda ortak bir güvenlik algısı oluşumuna olumsuz olarak yansımaktadır. Rusya'nın Moldova, Ukrayna ve Gürcistan'ın dış politika tercihlerine yön vebilmek amacıyla, bu ülkeleri siyasal, ekonomik ve askeri anlamda tehdit etmesi ve bu ülkelerin NATO'ya üye olmalarına rıza göstermeyeceğini belirtmesi³⁴, havzada güvenlik endişelerinin ne denli büyük ve çetrefilli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle güvenlik konularında kısa vadede işlevsel bir işbirliğinin gerçekleştirilmesi beklenmemelidir.

Karadeniz Havzası'nda güvenlik, birçok açıdan değerlendirilebilir. Her şeyden önce, Karadeniz'de güvenlik alanında işbirliğinin sağlanması demek, havza ülkelerinin birbirlerine karşı izlediği çatışma odaklı siyasal projelerin son bulması anlamına gelmektedir. Birbirleriyle sorun yaşayan havza ülkeleri, karşı tarafa kıyasla bir koz olarak kullanabilmek amacıyla ayrılıkçı hareketlere destek vermekte ve muhalif hareketleri kışkırtarak bölgesel gerginliği tırmandırmaktadır. Karadeniz Havzası'ndaki sorunlara göz gezdirdiğimizde, Rusya ile Gürcistan arasındaki sorunların Abhazya ve Güney Osetya üzerinden ifadesini bulduğunu³⁵, Dağlık Karabağ Sorunu nedeniyle Azerbaycan ile Ermenistan'ın birbirlerini birer güvenlik sorunu olarak gördüğünü³⁶, aynı sorun kapsamında, Türkiye ile Rusya'nın karşıt kesimlerin yanında duran birer aktör haline geldiğini görürüz. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş döneminde, SSCB'nin siyasal hâkimiyeti altında bulunan havza ülkelerinin önemli bir bölümünün siyasal ve ekonomik gelişim noktasında kendilerini Rusya'dan soyutlamak istemeleri ve Rusya'nın sistemik kaygıları nedeniyle buna karşı çıkması, havzadaki güvenlik risklerini arttırmaktadır³⁷. Bu

---

³³ Plamen Pantev, "Bulgaria in NATO and the EU: Implications for the Regional Foreign and Security Policy of the Country", **Institute for Security and International Studies**, Research Paper 12, Sofia, 2005.

³⁴ Lasha Tchantouridzé, "The New Russian-European Condominium: Re-Evaluating Canada's Defence Commitments to Europe", **Canadian Military Journal**, Vol.11, No.3, 2006.

³⁵ Fatma Aslı Kelkitli, "Russian Foreign Policy in South Caucasus Under Putin", **Perceptions**, Winter 2008, pp. 69-86.

³⁶ Svante E. Cornell, "The Nagorno-Karabakh Conflict", **Silkroad Studies**, Report No. 46, 1999.

³⁷ Jillian Sherwin, "Russia's Security Interests: Dominating Ukraine", **Innovations**, Vol.6, 2006, pp. 18-20.

lkeler ile Rusya arasındaki mücadele, Rusya ile NATO arasındaki havza odaklı g mücadelesine eklenmiş durumdadır. Bu nedenle, Karadeniz Havzası'nda güvenlik anlamında bir işbirliği alanı yaratılabilmesi için, öncelikle havza ülkelerinin birbirlerine karşı izledikleri çatışmacı dış politika anlayışından uzak durmaları gerekmektedir.

Karadeniz Havzası'nda doğu-batı ya da kuzey-güney yönlü enerji projelerinin geliştirilmesi noktasında havza güvenliğinin rolü bir kat daha artmaktadır. Bölge lkelerinin birbirleriyle yaşadıkları sorunlar nedeniyle, birbirlerine rakip birçok enerji projesi ortaya çıkmakta ve havza ülkeleri, kendi güvenlik endişeleri ve dış politika tercihleri ekseninde bu projelere dâhil olarak, havza içi kutuplaşmanın ve dolayısıyla güvenlik ikliminin bozulmasının başlıca nedeni haline gelmektedirler. Bugün başta NABUCCO ve Güney Akım Projeleri olmak zere³⁸, enerji projelerinin ortaya çıkardığı gerginlikten de anlaşıldığı üzere, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler kendilerine ciddi ekonomik kazançlar sağlayacak ve bir bütün olarak Karadeniz'in önemini ve değerini daha da arttıracak kapsayıcı enerji projeleri geliştirmek zorundadırlar. Havzanın hemen her bölgesinde güvenlik endişelerini arttıran ve hem havza ülkelerini birbirine yabancılaştıran hem de kapsamlı enerji projelerinin gerçekleştirilmesinin önüne geçen güvenlik sorunları nedeniyle, enerjiden sağlanabilecek ve havza ülkelerinin hepsine belli oranlarda dağılabilecek kar olanaklarının yalnızca büyük çaplı enerji kaynaklarına sahip olan bira ülkenin ekonomisine can verdiğini görüyoruz.

Karadeniz Havzası'nın güvenliği, AB açısından da çok önemlidir. Zaten AB de, Avrupa Komşuluğu ve Karadeniz Sinerjisi gibi çeşitli program ve politikalarla bölgedeki işbirliği olanaklarını çeşitlendirmeye çalışmakta ve havza ülkelerine AB ile yakınılaşma fırsatı vermekte, hatta üyelik perspektifi de sunarak güvenlik sorunlarını en aza indirgemeye alıřmaktadır³⁹. Zira AB yetkilileri de bilmektedirler ki, Karadeniz'deki güvenlik sorunlarının olumsuz etkide bulunacağı en önemli aktör AB olacaktır. Son dönemde, özellikle mülteciler ve AB topraklarına kaçak giriş

---

³⁸ Vladimir Socor, "Sourcing the NABUCCO Pipeline to Prevail Against South Stream", **Eurasia Daily Monitor**, Vol.5, Issue 25, 2008.

³⁹ Michael Emerson, "The EU's New Black Sea Policy: What Kind of Regionalism is this?", **CEPS**, Working Document, No. 297, July 2008, pp. 1-13.

yapmış göçmenler ile ilgili büyük çaplı sorunlar ile uğraşmakta olan⁴⁰ AB kurum ve kuruluşlarının en önemli endişesi, kendi sınırlarına bitişik olan Karadeniz Havzası'nda yaşanabilecek bir insani kriz sonrası çok sayıda mültecinin illegal yollardan AB topraklarına girmesidir. Zira AB, kaçak olarak birlik topraklarına girmek isteyen mültecilere izin vermezse hem kendi içerisinde hem de dünya çapında yaşanabilecek olan ahlaki/siyasal tartışmalara malzeme olacaktır. AB'nin, ortak dış politika geliştirme noktasında gelişim gösterememiş olması, Karadeniz Havzası'nda yaşanabilecek muhtemel bir güvenlik sorununa gösterilecek tepki noktasında da AB'yi zayıflatacak bir kararsızlığın yaşanmasına neden olabilecektir. Aynı şekilde, Karadeniz'de yaşanabilecek geniş çaplı bir güvenlik krizi sonrasında, AB Ekonomisi'nin can damarı olan havza odaklı enerji akışında da kesintiler yaşanabilecektir ki, bu durumun AB vatandaşlarının hayatları üzerinde de büyük çaplı tesirleri olacaktır.

Havza ülkelerinin önemli bir bölümünde bulunan ayrılıkçı bölgelerin, bağlı buldukları ülkelerin siyasal ve toprak bütünlüğüne yönelen geniş kapsamlı tehdidi, havza ülkeleri arasındaki siyasal çatışmalara bağlı olan güvenlik sorunlarının yanı sıra ülke içi güvenlik risklerinin varlığına da işaret etmektedir⁴¹. Havzada yer alan devletlerin kendi iç sorunları olarak görülebilecek olan bu gelişme, halkları birbirlerinden uzaklaştırdığı ve diğer ayrılıkçı istemlere örneklik teşkil edebilecek bir nitelik taşıdığı için, sosyo-kültürel temelli büyük bir güvenlik açığı olarak görülmelidir. Zira siyasal ayrılıkçılık sorunlarının arkasında, etno-kültürel farklılıklardan doğan milliyetçilik akımı vardır ve bu akımın, farklı olanları ülke içerisinde ya da dışarısında olsun yabancılaştırmaya ve günah keçileri yaratmaya uygun bir karaktere sahip olması, sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Etno-kültürel ayrımcılık temelinde kendisini gösteren ayrılıkçılığın barışçı çözümlerle ortadan kaldırılmasının tek yolu, çok kültürlü bir yaşamı özendirme⁴². Ne var ki, havza devletlerinin siyasal çoğulculuk konusunda yeterli olgunluğa ulaşamamış

---

⁴⁰ Hugo Brady, "EU Migration Policy: An A-Z", **Centre For European Reform**, February 2008, pp. 15-17.

⁴¹ Dov Lynch, "De Facto States Around the Black Sea: The Importance of Fear", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.3, 2007, pp. 483-496.

⁴² Jenny Bourne, "In Defence of Multiculturalism", **Institute of Race Relations**, Briefing Paper No. 2, February 2007, pp. 1-7.

olmaları ve birbirleriyle yaşadıkları güvenlik eksenli sorunlar, çok kültürlü bir toplum yaratılabilmesinin önüne geçmekte ve siyasal ayrılıkçılığı geniş kapsamlı bir güvenlik sorunu olarak gündemde tutmaktadır.

Havzadaki işbirliği sürecini tehdit eden siyasal ayrılıkçılık, yalnızca Gürcistan, Moldova, Azerbaycan ve Ukrayna gibi, siyasal, askeri ve ekonomik açıdan güçsüz ülkeleri tehdit etmemektedir. Nitekim havzanın en önemli ülkesi konumunda bulunan ve küresel bir güç (sistemik bir kutup) olarak da görebileceğimiz Rusya da, çok kültürlü bir sosyal doku oluşturmakta yeterince başarılı olamadığı için, ayrılıkçı istemlerle karşı karşıyadır. Bilindiği gibi Rusya, Soğuk Savaş sonrası 2000’li yılların başına kadar, Kuzey Kafkasya temelli Çeçen ayrılıkçılığı ile savaşmış ve büyük çaplı kayıplar vererek bu hareketi bastırmıştı⁴³. Rusya, bu gerçekliğin farkında olduğu için, kendi toprakları içerisinde yüksek düzeyli bir siyasal kontrol sistemi kurmuş ve ayrılıkçı istemlerin siyasal ve askeri çatışmaya dönüşebileceği bölgelerde yoğun güvenlik tedbirleri alarak etno-kültürel farklılıkları bastırmayı tercih etmiştir. Yine de, bu durum Rusya’nın da yüksek düzeyli ve toplumsal ayırım hatlarından beslenen bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya olduğu riskini ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle, Rusya dâhil, tüm havza ülkelerinin siyasal ayrılıkçılık krizlerine bir çözüm iradesi geliştirme noktasında ortaklık yapmaları gerekmektedir.

Havza ülkeleri, güvenlik alanında işbirliğinin sağlanabilmesi yönünde AB ve ABD dâhil tüm küresel ve bölgesel aktörler tarafından ortaya konabilecek çabalara destek vermelidir. Zira bu aktörler, sahip oldukları yumuşak güç unsurları ve diplomatik kabiliyetleri muvacehesinde oluşturabilecekleri uzmanlık grupları aracılığıyla, havzada yaşanan birçok sorunun çözümü aşamasında kolaylaştırıcı bir rol oynayabilirler. AGİT ve ENP (Avrupa Komşuluğu Politikası) çerçevesinde girişilen faaliyetlerin yanı sıra, ABD’nin, sahip olduğu geniş çaplı siyasal ve ekonomik imkânlarını da kullanarak girişeceği müzakereler de bu noktada önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır. AGİT’in Dağlık Karabağ Sorunu’nun çözümü

---

⁴³ Dmitri V. Trenin, “The Forgotten War: Chechnya and Russia’s Future” , **Carnegie Endowment**, Policy Brief No. 28, November 2003.

noktasında aldığı inisiyatif⁴⁴ ve Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'nin ENP çerçevesinde AB ile geliştirdiği ikili ilişkiler, buna örnek olarak gösterilebilir.

Küresel ve bölgesel aktörlerin dışında, havzadaki güvenlik sorunlarının derinleştirilmeden çözümlenmesi ve özellikle de yoğun ve teknik bir çaba gerektiren problemlere bir çözüm iradesinin oluşturulabilmesi noktasında ortaklık temelinde hareket edecek ve havza ülkelerinin tamamından temsilcilerin katılımı ile şekillendirilecek uzmanlık grupları oluşturulabilir. Bu uzmanlık grupları belli ilkeler çerçevesinde kurumsallaşacak ve özellikle ayrılıkçı sorunlara çözüm bulmaya çalışacaktır. Sorun odaklı olarak oluşturulacak olan bu gruplar, bünyelerinde barındıracakları uzmanlar ve diplomatlar aracılığıyla, güvenlik krizlerine neden olan problemlere bir çözüm bulmaya çabalayacaklardır. Kurulacak olan bu uzmanlık grupları, geçici (*ad hoc*) olabileceği gibi, belli bir sürenin sonunda hukuki çerçevesi belirlenmiş bir kurumsal statüye kavuşturularak kalıcı hale de getirilebilir.

Karadeniz Havzası özelinde güvenlik iklimine katkıda bulunabilmek ve işbirliği imkânlarını arttırabilmenin bir başka yolu da, havza ülkelerinin ordularının yapılandırılması ve modernizasyonu aşamasında askeri ve teknik işbirliği yapma olanaklarını değerlendirebilmeleridir. Ne var ki, bu işbirliğinin tüm havza ülkelerine yaygınlaştırılması ve havzada askeri ve siyasal çatışmalara neden olabilecek rakip blokların oluşumunun önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu noktada, NATO-Rusya İlişkileri'nde belirginleşen sistemik gerginlik ve rekabetin ortaya koyduğu siyasal çatışma ortamının, Karadeniz Havzası'na olan yansımalarını göz önünde bulundurmamak mantıklı bir tercih olacaktır. Zira 2008 yılında yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı'nın da, Turuncu Devrim döneminde Rusya-Ukrayna İlişkileri'nin gerginleşmesinin de temel nedeni, havza odaklı Rusya-NATO rekabetidir⁴⁵.

Türkiye'nin, Azeri ve Gürcü Orduları'nın modernizasyonu ve eğitimi noktasında verdiği destek⁴⁶ ile Rusya'nın Ermeni Ordusu'nun eğitimi ve

---

⁴⁴ Rexane Dehdashti-Rasmussen, "The Conflict Over Nagorno-Karabakh: Causes, the Status of Negotiations, and Prospects", 2006, (Çevrimiçi) <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/06/Rasmussen-en.pdf>, 6 Ağustos 2011.

⁴⁵ Ahmet Öztürk, "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar", **OAKA**, C.4, Sayı 7, 2009, ss. 1-27.

⁴⁶ Mustafa Gökçe, "Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", **Turkish Studies**, Vol.6, No.1, 2011, pp. 1111-1126 ve Zeyno Baran, "Turkey and

modernizasyonuna yaptığı katkı⁴⁷, havza ülkeleri arasındaki askeri işbirliğine örnek olarak gösterilebilir. Ancak Güney Kafkasya’da yaşanan siyasal sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ve Rusya’nın, inisiyatif alarak bu bölgedeki ülkelere yaptıkları askeri yardımlar, gerginliği ve siyasal kutuplaşma çizgilerini kalınlaştıran birer unsur haline gelebilmektedir. Bu nedenle askeri/teknik işbirliğinin havzada gerginliği arttıracak bir ortam oluşturulmadan gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, Rusya-Türkiye⁴⁸ ve Rusya-Yunanistan⁴⁹ askeri ilişkilerinin gelişiyor olması, NATO-Rusya İlişkileri’nin seyrine de olumlu yönde yansıtacağı ve dengeli bir yönelimi yansıttığı için, havzadaki işbirliği sürecine de katkı sunabilecektir.

Havzada işbirliğinin geliştirilmesi noktasında fırsat yaratan bir diğer konu da, havza ülkelerinin hepsi için sorun yaratan terör, yasadışı göç, örgütlü suçlar ve kaçakçılığa karşı geliştirilecek ortak bir güvenlik mekanizmasıdır. Son dönemde bu konuda birtakım ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, havza ülkelerinin önemli bir bölümünün işlevsel olmayan bir güvenlik algılamasına sahip olması, sosyo-ekonomik gelişimlerinin yetersiz olması ve özellikle ayrılıkçı bölgeler üzerinde sağlanamayan siyasal ve askeri kontrol gibi nedenlerle bu alanda ciddi bir açık meydana geldiğini görüyoruz. Nitekim bu güvenlik açığına çözüm bulabilmek için hükümetlerarası girişimlerin yanı sıra, ortak güvenlik şemsiyelerinin de oluşturulmaya başlandığını görüyoruz. Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin oluşturduğu ve terör ile kitle imha silahları başta olmak üzere, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı ile organize suç örgütlerinin yönlendirdiği yasadışı göç gibi unsurlarla mücadele eden BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu) bunlardan en önemlisidir. Bunun yanı sıra Türkiye tarafından başlatılan ve daha sonra Rusya, Ukrayna ve Romanya’nın katılımlarıyla genişleyen Karadeniz Uyum Harekâtı (Black Sea Harmony) de Karadeniz’deki güvenlik açıklarının giderilebilmesini hedeflemektedir.

---

the Caucasus”, **Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Era**, İdris Bal (Ed.), Florida, Brown Walker Press, 2004.

⁴⁷ Hatem Cabbarlı, “Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen Askeri İşbirliği”, **Caspian Weekly**, 9 Şubat 2011, (Çevrimiçi) <http://tr.caspianweekly.org/>, 8 Ağustos 2011.

⁴⁸ “Dmitri Medvedev Neden Türkiye’ye Gidiyor?”, **Rusya’nın Sesi**, 29 Temmuz 2011, (Çevrimiçi) <http://turkish.ruvr.ru/2011/07/29/53897884.html>, 8 Ağustos 2011.

⁴⁹ “Yunanistan Rusya ile Savunmada İşbirliği İstiyor”, **ABHaber**, 30 Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.abhaber.com/haber.php?id=29625>, 9 Ağustos 2011.

Havzada güvenlik alanında işbirliği imkânlarının çeşitlendirilebilmesi için bu iki kurumun daha da güçlendirilmesi ve görev tanımlarının tam anlamıyla belirginleştirilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, yalnızca deniz kuvvetleri değil kara ve hava kuvvetleri de havzadaki güvenlik açıklarının giderilebilmesi noktasında ortak hareket etmeli ve havza ülkelerinin hepsinin katılımı ile ortak ve entegre bir acil müdahale gücü oluşturulmalıdır. Bu ortak askeri güç; terör, kaçakçılık ve organize suçlar ile mücadelenin yanı sıra siyasal çatışmalara da barış gücü olarak müdahale edebilme yetkisine ve kapasitesine sahip olmalıdır. Böyle bir gücün oluşturulabilmesi aşamasında, AB'nin *Acil Müdahale Gücü* uygulaması (*The European Rapid Reaction Force*) örnek olarak alınabilir⁵⁰.

Görüldüğü gibi Karadeniz Havzası'nda güvenlik alanında işbirliğinin kurgulanabilmesi noktasında değerlendirilebilecek birçok fırsat bulunmaktadır. Ne var ki, bu işbirliği olanaklarının değerlendirilebilmesi için, diğer alanlarda, özellikle de ekonomi ve enerji alanında, işlevsel bir işbirliği ortamının yaratılması gerekmektedir.

3.1.4. Çevre Alanında İşbirliği Fırsatları

Karadeniz, çeşitli ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip çok sayıda devlet arasında kalmış yarı kapalı bir havzayı ifade etmektedir. Bu deniz, son 30 yılda Avrupa nüfusunun yaklaşık olarak yarısına hitap eden bir çöplük olarak kullanılır hale gelmiştir. Öyle ki, Orta ve Doğu Avrupa'nın cıva, fosfat, tarım ilacı, petrol atıkları gibi istenmeyen maddeleri direkt olarak Karadeniz'e yönlendirilmektedir⁵¹. Yani, Karadeniz yalnızca kıyıdaş 6 ülke tarafından değil, Orta ve Doğu Avrupa'daki birçok devlet tarafından da kirletilmektedir.

Karadeniz'e aktarılan atık miktarı, yılda, 1 kilometreküp suda 20 tona ulaşmıştır. Akdeniz, Karadeniz'den 6 kat daha büyük bir yüzey alanı ve 7 kat daha fazla su hacmine sahip olmasına karşın, bu denize dökülen atıkların miktarı yılda 1

---

⁵⁰ Isabelle Ioannides, "The European Rapid Reaction Force: Implications For Democratic Accountability", **BICC Working Paper**, No.24, September 2002.

⁵¹ Nagehan Talat Arslan, Mustafa Ökmen, "The Economical and International Dimensions of the Environmental Problems, Environmental Problems in the Black Sea Region and the Role of the Voluntary Organizations", **Building and Environment**, Vol.41, 2006, p.1042.

kilometreküpte 3.775'i ancak bulmaktadır⁵². Yani, Karadeniz, Akdeniz'e oranla 5 kat daha fazla kirlenmektedir.

Karadeniz'de kirliliğe sebep olan en önemli etken, başta Tuna Nehri olmak üzere, Karadeniz'e uzak bölgelerden doğarak bu denize dökülen nehirlerdir. Tuna dışında Don, Dinyeper, Dinyester, Kuban gibi büyük ırmaklar ve çok sayıda akarsuyun döküldüğü bir yarı kapalı havza olan Karadeniz, kirlenme açısından Karadeniz'e kıyısı olan 6 devlet ile birlikte toplam 22 devleti ve 160 milyondan fazla insanı ilgilendirmektedir⁵³.

Karadeniz'in kirlenmesinde etken olan önemli faktörlerden biri, onun yarı kapalı bir havza oluşuysa, diğeri de bu denizde 150-200 metre derinlikten sonra yetersiz oksijene bağlı olarak canlı hayatı bulunmamasıdır. Hâlbuki Karadeniz'in toplam su hacminin %90'ına yakını 150 metre derinlikten fazla bir alana sahiptir⁵⁴.

Karadeniz'deki kirlenmenin nedenlerine daha yakından bir göz atarsak, öncelikli olarak petrol kaynaklı bir kirlenmenin ön planda olduğunu görürüz. Petrol temelli kirlenme de, kara ve deniz olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. Kara kökenli kirlenme yine nehirler yoluyla gerçekleşmekte olup, bu kirlenmenin %48'i Tuna Nehri ile doğrudan bağlantılıdır⁵⁵. Denizden kaynaklanan kirlenme ise gemiler ile bağlantılıdır. Karadeniz'de ticaret ve kargo gemilerinin sayılarının artması ile birlikte denizden kaynaklanan kirlenmenin artması da beklenmelidir.

Karadeniz'de deniz trafiğinin artması ve farklı coğrafyalardan gelen gemilerin bu denize girmesi, farklı türde canlıların da gelmesi demektir. Özellikle gemilerin balast suları ile taşınmakta olan bu deniz canlıları Karadeniz'de yaşamakta olan yerel türleri de kötü etkileyebilmekte ve onları ortadan kaldırabilmektedir. Buna örnek olarak, Karadeniz'de azalan balık çeşitliliğini gösterebiliriz. 1960'larda 26 tür balığın yaşamakta olduğu Karadeniz'de bugün ancak 6 tür balık yaşayabilmektedir. Karadeniz'deki balıkçılık sektörünün yıllık zararının 2004 yılı itibarıyla 240 milyon

---

⁵² Şule Güneş, "Karadeniz'de Çevresel İşbirliği, 1992 Bükreş Sözleşmesi", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, C.28, No.3-4, 2001, s. 315.

⁵³ Alkan, **21.Yüzyılın...**, s.146.

⁵⁴ Emmanuella Doussis, "Environmental Protection of the Black Sea: A Legal Perspective", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.3, 2006, p.357.

⁵⁵ Alkan, **21.Yüzyılın...**, s.146.

dolar olduğu tahmin edilmektedir⁵⁶. Üstelik aradan geçen zamanda olumlu hiçbir değişiklik yaşanmadığı da hesaba katılırsa bu rakam daha da artmış olmalıdır.

Enerji ihtiyacı arttıkça petrol ve sıvılaştırılmış doğalgaz taşıyan tankerlerin sayısının artması beklenmektedir. Özellikle Hazar Havzası'ndan Avrupa'ya aktarılacak petrol ve doğalgazın ulaştırılması konusunda ortaya konulan NABUCCO ve Güney Akım tarzı girişimler başarıya ulaştırılmazsa, Karadeniz'deki tanker trafiğinin ve dolayısıyla kirliliğin de artması beklenmelidir⁵⁷. Aynı durum, Karadeniz'de mevcut olduğu düşünülen zengin petrol ve doğalgaz yataklarına ulaşmak için deniz tabanında gerçekleştirilecek sondaj çalışmalarının artması ile de söz konusu olabilecektir.

Karadeniz'de kirliliğin artmasının en önemli nedenlerinden biri de Karadeniz'e ulaşan su miktarının azalmasıdır. Çeşitli nehirlerden Karadeniz'e ulaşan ve oksijen oranı yüksek olan su kaynağı, yarı kapalı bir deniz olduğu için kendisini yenilemek imkânına sahip olmayan Karadeniz'in, hem kendisini yenilemesine zemin hazırlamakta hem denizdeki oksijen miktarını arttırmakta hem de deniz canlıları ve balıkların ihtiyaç duyduğu yararlı maddelerin Karadeniz'e ulaşmasına imkân sağlıyordu. Ne var ki, Karadeniz'e dökülen nehirlerin üzerinde oluşturulan barajlar, hidroelektrik santralleri ve nehirlerden çekilen suyun tarımda yoğun olarak kullanılmaya başlamasıyla, Karadeniz'e ulaşan su miktarı azalmıştır.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Karadeniz'in, Montrö Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu kriterler sebebiyle, bu denize kıyası olmayan ülkelerin savaş gemilerine kapalı olduğunu unutmamak gerekir. Sadece ticaret gemileri, nehirler ve yanlış su kullanımı sebebiyle bu kadar kirlenmiş olan Karadeniz'de, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi halinde, yeniden yapılandırılacak olan bölgesel güç dengelerine uygun olarak, çok sayıda savaş gemisinin de görülecek olması, bu denizdeki kirliliği içinden çıkılmaz bir hale sokabilecektir. Yani, Montrö Sözleşmesi Karadeniz'in hızla değişmekte olan doğal yapısının korunması konusunda da olumlu yönde bir etkiye bulunmaktadır.

---

⁵⁶ Andrea R. Gerlak, "The Global Environmental Facility and Transboundary Water Resource Management: New Institutional Arrangements in the Danube River and Black Sea Region", **Journal of Environment and Development**, Vol.13, No.4, 2004, p.406.

⁵⁷ Doussis, "Environmental Protection...", p. 358.

Karadeniz’de kirliliğin artmasının en önemli nedenlerinden biri, bu denizin korunmasına katkıda bulunacak olan uluslararası düzenlemelerin çok uzun bir süre boyunca işleme konulamamış olmasıdır. Soğuk Savaş döneminde, çift kutuplu sistemik yapılanma ekseninde, Türkiye’nin Batı kampında ve diğer kıyıdaş ülkelerin de SSCB’nin yanında yer alışı, Karadeniz’i bir paylaşım alanı olmaktan çok bir çatışma alanı haline getirmişti. Akdeniz’de kirliliği önlemeye yönelik adımlar daha 1976 yılında başlatılırken, sistemik güç paylaşımının oluşturduğu dengelerden dolayı Karadeniz bu dönemde unutulmuştu.

1976 yılında Akdeniz’de bir bölgesel çevre rejimi oluşturulmuştur. Karadeniz ise aynı yıl yalnızca bir “ çevresel özel alan” olarak ilan edilmiştir. Ne var ki, Karadeniz Özel Alanı ifadesi sözleşme kapsamına alınacak bir kullanım haline sokulamamıştır⁵⁸. Buna sebep olarak da SSCB, Romanya ve Bulgaristan’ın olumsuz tutumları gösterilmiştir.

1992 yılına kadar, Karadeniz, herhangi bir koruma programına dâhil edilememiştir. Hâlbuki aynı dönemde, bu havzada, çok ciddi bir endüstriyel ve ekonomik dönüşüm yaşanmaktaydı. 1992 yılında kabul edilip 1994 yılında onaylanan Bükreş Sözleşmesi, Karadeniz’in çevresel statüsünün belirlenmesi konusunda kabul edilmiş ilk çok taraflı işbirliği antlaşması olmuştur. Bükreş Sözleşmesi’ni takiben 1993 yılında *Odessa*’da gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli Bakanlar Toplantısı⁵⁹ ve ardından ortaya konan bildirge ile Karadeniz’in korunmasına yönelik girişimler de hızlandırılmıştır.

Eylül 1993’te Karadeniz’e kıyıdaş ülkelerin katılımı ile Küresel Çevre Fonu (*GEF*) tarafından desteklenen *BLES* Projesi yürürlüğe konmuştur⁶⁰. Bu projenin amacı, Karadeniz’de kirliliğin kontrol altına alınması ve önlenmesi yönünde tedbirler alınmasıdır. Proje, çok başarılı olamasa da 1996 yılında tamamlanmıştır.

---

⁵⁸ Güneş, “Karadeniz’de...” , p. 63.

⁵⁹ R.C. Ragaini, “Environmental Security Issues in the Black Sea Region”, **Lawrence Livermore National Laboratory University of California**, UCRL-AR-132297, January 1999, p. 2.

⁶⁰ “GEF Programs”, (Çevrimiçi) http://www.thegef.org/Map/orgp_2000-12.pdf , p.79, 9 Ağustos 2010.

31 Ekim 1996 tarihinde Karadeniz'e kıyısı olan 6 ülkenin katılımları ile Karadeniz Stratejik Eylem Planı (*BS-SAP*) oluşturulmuştur⁶¹. 1996'dan itibaren ise bahsedilen ülkeler tarafından Karadeniz'de çevresel güvenlik konusunda ulusal eylem programları ortaya konmaya başlanmıştır.

Günümüzde Karadeniz'in korunması konusunda uygulanan en önemli projelerden biri de Karadeniz Stratejik Eylem Planı'nın beraberinde getirdiği *BSERP* (Karadeniz Ekosistem Geri Kazanım Projesi)'dir⁶². Karadeniz'e kıyısı bulunan 6 ülke tarafından geliştirilen bu proje Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından desteklenmektedir.

Tuna Havzası'nı ve dolayısıyla Karadeniz'i ilgilendiren bir diğer önemli proje de *TEST* (Transfer of Environmentally Sound Technology to Reduce Transboundary Pollution in The Danube River Basin)'tir. Ekim 2000'den itibaren yürürlükte olan bu girişim Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Slovakya ve Romanya'nın katılımları ile sürdürülmektedir⁶³.

Karadeniz'de NATO'nun *SFP* (Science For Peace) programı kapsamında çevre projeleri yürütülmektedir. Bunlardan en önemlisi olan "*Black Sea Ecosystem Processes and Forecasting/Operational Database Management System*", Karadeniz'e kıyısı olan 6 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Şamandıralar ve sensörler ile Karadeniz Ekosistemi'nde gerçekleşen değişimleri takip etmeyi ve bu değişimleri NATO'nun veri bankasında tutmayı ön plana koyan bu proje 1998'den 2002'ye dek sürdürülmüştür⁶⁴. Ne var ki, Rusya ile ABD arasındaki havza odaklı güç çatışması, projenin devamına ve derinleştirilmesine engel olmuştur.

Yine, Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliği ile birlikte, Karadeniz ile direkt olarak ilgilenen aktörler arasına AB de katılmıştır. Karadeniz, AB açısından Akdeniz'de kirliliğin önlenmesi açısından da önemli olduğu için son yıllarda Karadeniz'i ilgilendiren AB kaynaklı birçok girişimin söz konusu edilmeye

---

⁶¹ Black Sea Commission, "Implementation of the Strategic Action Plan For the Rehabilitation and Protection of the Black Sea, 1996-2001", İstanbul, Turkey, 2001.

⁶² Alkan, *21.Yüzyılım...*, s. 148.

⁶³ "GEF Programs", (Çevrimiçi) http://www.thegef.org/Map/orgp_2000-12.pdf, p.103, 9 Ağustos 2010.

⁶⁴ "Black Sea Ecosystem Processes and Forecasting/Operational Database and Management System", (Çevrimiçi) http://sfp1.ims.metu.edu.tr/Presentation2002/ODBMS_files/frame.htm, 9 Ağustos 2010.

başlandığını görüyoruz. Bunlardan en önemlisi de kuşkusuz Romanya ile İtalya arasında ortaklaşa girişilen *W-BLESS* (Western Black Sea Environmental System) Projesi'dir⁶⁵. Bu proje Temmuz 2003'te başlatılmıştır ve en önemli amacı Tuna ve çevresi ile Romanya sahillerinin kirlilik oranının gözetlenmesi ve bir sahil gözetleme yönetimi geliştirilmesidir.

Karadeniz'de kirliliğin önlenmesini amaçlayan son önemli girişim de 2001 yılı Kasım ayı sonunda başlatılmış olan *DABLAS* adlı programdır. Bu program, Avrupa Komisyonu'nun gözetiminde işletilmektedir. Karadeniz Havzası'nda kirliliğin azaltılmasını, su kaynaklarının korunmasını, bölgede gerçekleştirilecek bilimsel girişimleri desteklemeyi ve Tuna Havzası'nın korunabilmesini kendisine hedef olarak seçmiş *DABLAS* Programı bugün de işlevini sürdürmektedir.

Soğuk Savaş'ın kendisine özgü çatışmacı yapısı nedeniyle uzun süre ihmal edilmiş olan bu havza, son dönemlerde çoğunlukla ABD ile Rusya'nın girişimleri, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve enerji ulaştırması gibi meselelerle ön plana çıkmaktadır. Oysa çoğu kişinin farkında olmadığı bir gerçeklik, bugün bu denize az veya çok ilgisi bulunan tüm aktörleri rahatsız etmeye başlamıştır. Rahatsızlığın kaynağı da deniz kirliliği ve Karadeniz'de canlı yaşamının ciddi bir tehdit altında oluşudur. Bugün çoğunlukla devletler arasında yakınlaşmayı sağlamak ve denizdeki kirliliği ölçüp değerlendirebilmek amaçlarına yönelmiş olan çevresel işbirliği girişimleri, önümüzdeki dönemde çok daha gerçekçi hedeflere yönelmek zorunda kalacaktır.

3.2. Karadeniz Havzası ile İlgili Mevcut İşbirliği Örgütleri ve Programları

Uluslararası sistem bağlamında yaşanan ve özellikle Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki sistemik güç mücadelesi çerçevesinde Karadeniz Havzası'na da sirayet eden bölgesel rekabetin havzadaki işbirliği girişimlerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştik. Aynı şekilde havza ülkelerinin izledikleri dış politika stratejileri aracılığıyla bu rekabetin bir parçası haline gelmeleri ve Karadeniz Havzası'nın kendi içerisinde coğrafi, siyasal ve sosyo-kültürel bir birlik

---

⁶⁵ Alkan, *21.Yüzyılın...* , s.149.

yaratamamasının, bölgesel kimliklenme sürecini geciktirdiğini ve farklı kimliklenme süreçleri ve aidiyet algılamalarının da bölgesel işbirliğini yadsıyan bir gerçekliğe işaret ettiğini de vurgulamıştık. Ne var ki, havzada bölgesel işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi ve havza ülkelerinin birbirleriyle yaklaşabilmeleri amacıyla, gerek havza ülkelerinin inisiyatifiyle, gerekse de havza dışı küresel ve bölgesel aktörlerin desteğiyle oluşturulmuş bazı bölgesel işbirliği programları ve örgütleri de aktive edilmiş durumdadır. Bu örgüt ve programlar, bölgesel işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi yönünde, şu ana kadar büyük çaplı bir etkinlik gösterememiş olsalar da, ellerindeki kısıtlı imkânlarla ve havza ülkelerinin sistemik öngörülerinin elverdiği ölçüde çalışmalarını sürdürmektedirler.

3.2.1. TRACECA ve INOGATE

TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru) adını taşıyan ve AB tarafından ortaya konulan program, Orta Asya ve Kafkasya’da yer alan 8 eski Sovyet cumhuriyetini Avrupa’ya bağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu projenin asıl hedefi, içerisinde Karadeniz Havzası’nın da bulunduğu Avrasya coğrafyasında enerji arzı açısından önemli bir konumda yer alan, ancak henüz yeterli gelişimi gösterememiş çoğu eski Sovyet ülkesini Avrupa ile ilişkilendirebilmektir⁶⁶.

TRACECA Projesi, ilk kez 1993 yılında bir AB zirvesi esnasında Brüksel’de ortaya atılmıştır. Projenin en önemli hedefi ise 6.400 kilometrelik tarihi İpek Yolu’nun çeşitli ulaştırma projeleri ile canlandırılması olarak açıklanmıştır⁶⁷. 1998’de son halini alan TRACECA Projesi, bugün 14 ülkeyi içermektedir. Bu ülkelerden 8 tanesi (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Türkiye ve Moldova) Geniş Karadeniz Havzası’nda yer alan KEİT üyesi ülkelerdir. Diğerleri ise Orta Asya’da yer alan Türkî Cumhuriyetler ile İran’dır. TRACECA, Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmektedir ve genel sekreterliği *Bakü*’de bulunmaktadır. Ukrayna’nın *Odessa* Şehri’nde de bir bölge ofisi oluşturulmuştur. 2009’da alınan bir karar ile TRACECA’nın finansmanında Avrupa Komisyonu’nun rolünün azaltılmasına ve üye ülkelerin rolünün kademeli olarak

⁶⁶ “TRACECA Programme” , (Çevrimiçi) <http://www.traceca-programme.eu/en/traceca> , 31 Ocak 2011.

⁶⁷ Abdibaitova, “Avrupa Birliği...” , s. 110.

arttırılmasına karar verilmiştir. AB, kendi yumuşak gücünün bir göstergesi olarak ortaya koyduğu bu programın ekonomik yükünü daha fazla üzerinde taşımak istemediği için, yükü üye ülkeler arasında paylaştırmaya karar vermiştir.

AB'nin Karadeniz-Hazar ve Orta Asya Bölgeleri üzerinde ekonomik ve dolayısıyla siyasal etkinliğini arttırabilmesini hedefleyen ve bu bölgelerde yer alan devletlerin, diğer küresel güçlerin ekonomik ve siyasal baskısından biraz olsun kurtularak nefes almalarını amaç edinen TRACECA Projesi'nin 4 temel kategoride ilerlemeye çalıştığını görüyoruz. Bu kategoriler şunlardır: Karayolu ve demiryolu ulaştırmasının geliştirilmesi, doğu-batı yönlü boru hatları vasıtasıyla enerji alanında işbirliğinin sağlanması, Trans-Avrasya fiber-optik kablo sistemi döşenmesi ve uzay çalışmaları konusunda işbirliği⁶⁸.

AB'nin gözetiminde oluşturulan bir diğer proje olan INOGATE ise 1995 yılında başlatılmıştır ve TRACECA'dan farklı olarak, yalnızca enerji alanında işbirliğini geliştirecek meselelere yönelmiştir. Buna örnek olarak, Karadeniz'de oluşturulacak hidrokarbon altyapısı için AB tarafından sunulacak teknik yardım ve yatırım destekleri ile Hazar-Avrupa arasında oluşturulacak ve büyük bir kısmı Karadeniz Havzası'ndan geçecek olan enerji taşıma ağları gösterilebilir⁶⁹.

INOGATE Programı'nın amaçları 2004 yılında Bakü'de daha sonra da 2006 yılında *Astana*'da düzenlenen zirveler ile belirlenmiştir⁷⁰. Buna göre, bu programın amaçları şunlardır: enerji ulaştırması anlamında güvenliği sağlayabilmek, projeye dâhil olan ülkelerin enerji piyasalarını AB Enerji Piyasası ile uyumlu hale sokabilmek, enerji sektöründe sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve son olarak, bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak enerji ulaştırma projeleri ortaya koyabilmek.

INOGATE Programı, 2007'den bu yana AB Komşuluk Politikası içerisinde yer almakta ve bu politikaya ayrılan fonlardan yararlanmaktadır. INOGATE

---

⁶⁸ Serkan Yalçın, "Revitalizing the Eurasian Trade: Prospects From the TRACECA Project", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 33, 2007, s. 26.

⁶⁹ Alkan, **21. Yüzyılın...**, s. 94.

⁷⁰ "Ministerial Conferences", December 15, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.inogate.org/index.php?option=com>, 31 Ocak 2011.

Programı'nın sekreteryası *Kiev*'de bulunurken, *Tiflis*'te de bir irtibat ofisi açılmıştır⁷¹.

Her iki program da, ağırlıklı olarak, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin birbirleri arasındaki ekonomik, teknik ve enerji odaklı ilişkilerin gelişimine katkı sağlarken, Karadeniz-Hazar-Orta Asya Bağlantısı'nda yer alan ve dünyanın siyasi geleceğinde çok büyük bir etkiye sahip olması beklenen ülkeler ile Avrupa arasında bir köprü oluşturmaya çabalamaktadır. TRACECA ve INOGATE, Karadeniz Havzası'nda enerji ve ticaret odaklı, fonksiyonalist anlayışa uygun olarak kurumsallaştırılabilecek bir bölgesel işbirliği inisiyatifinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilecek bir altyapı oluşturmaktadır. Hem TRACECA hem de INOGATE, coğrafi, ekonomik ve askeri avantajlara sahip olan Rusya'nın, bölge ülkeleri üzerinde enerji ve ekonomi temelli bir baskı kurmasını engellemeye çalışmakta ve aynı zamanda AB'nin sistemik çıkarlarına da katkıda bulunarak, Avro-Atlantik Dünyası'nın ekonomik ve siyasi etkinliğinin geniş bir alana yayılmasına hizmet etmektedir.

3.2.2. GUAM

1996 yılında *Viyana*'da gerçekleştirilen *AKKA* Zirvesi esnasında Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna ve Moldova Dışişleri Bakanları'nın yayınladığı ortak bir açıklama ile kurulması yolunda ilk adımlar atılan GUAM, 1997 yılında *Strasbourg*'da düzenlenen Avrupa Konseyi toplantıları esnasında belirtilen ülkelerin devlet başkanlarının imzaladığı ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesini temel alan bir bildiri ile hayata geçirilmiştir. GUAM'ın hedefi, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini geliştirerek Karadeniz'de bölgesel işbirliğine yönelik bir hareketliliği başlatabilmektir⁷². 1997 yılında Strasbourg'da imzalanan ve GUAM'ın temelini oluşturan ortak bildiride üye ülkeler belli başlı ilkelerin üzerinde anlaşmışlardır. Bu ilkelerden bazıları: Avrasya'da işbirliğinin canlandırılması, TRACECA'nın aktif hale getirilmesi, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesinin sonuna kadar savunulması,

---

⁷¹ Alexandros Petersen, "Integrating Azerbaijan, Georgia and Turkey with the West: The Case of the East-West Transport Corridor", **Center for Strategic and International Studies**, Working Paper, September 10, 2007.

⁷² Mykola Kapitonenko, "Resolving Post-Soviet Frozen Conflicts: Is Regional Integration Helpful", **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.3, No.1, Winter 2009, p. 41.

demokratik kurum ve kurallara olan bağıllık ve insan haklarına saygı şeklinde özetlenebilir⁷³. Orta Asya ülkelerinden Özbekistan, 1999 yılında GUAM'a katılmış ancak bu ülkenin GUAM'daki üyeliği kısa sürmüş ve 2005 yılında örgütten ayrılmıştır. Özbekistan'ın GUAM'dan ayrılmasının en önemli nedeni demokrasi, insan hakları ve özgürlükler gibi konularda GUAM üyeleri ile ters düşmesi, GUAM'a üye olan ülkelerde görülen "renkli devrim" girişimlerinin kendi ülkesine de yansiyebileceğinden çekinmesi ve Rusya'nın, GUAM'dan çekilmesi konusunda, Özbekistan'a uyguladığı ekonomik ve siyasi baskılardır. ABD, Rusya'nın "yakın çevre" olarak adlandırdığı coğrafyada Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemik etkinliğini geliştirmek amacıyla, GUAM'ın teşkilatlanmasını ve gelişimini desteklemiştir⁷⁴ ve bu örgüt, BDT'ye, hatta Rusya'nın da içerisinde yer aldığı KEİT'e karşı bir alternatif haline getirmeye çabalamıştır. GUAM, Rusya'nın yakın çevresine yönelik rekabetçi ve çatışmacı bir dış politika stratejisi izleyeceğini ortaya koymasının hemen ardından kurulmuştur. Bu dönem, aynı zamanda, ABD'nin KEİT'in gelişimine verdiği siyasi desteği geri çektiği bir zaman dilimine de denk gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ABD, dış politika stratejisini farklılaştıran ve arka bahçesi olarak gördüğü Karadeniz'i siyasi kontrolü altına alma yönünde girişimlerini hızlandıran Rusya'nın üye olduğu KEİT'e olan desteğini, 1990'ların ikinci yarısından itibaren azaltmıştır. ABD, KEİT'e olan desteğini azaltmasının hemen ardından AB'nin sağladığı yumuşak güce de güvenerek GUAM'ın oluşturulmasını sağlamıştır. GUAM'a üye olan ülkelerin profillerine göz gezdirildiğinde, bu ülkelerin, Rusya'nın kendi üzerlerinde oluşturduğu siyasi, ekonomik ve enerji eksenli sistemik baskıdan ciddi anlamda rahatsızlık duyan ve kendi geleceklerini Batı ile işbirliği yapabilmekte gören devletler olduğunu görebiliriz⁷⁵.

⁷³ "About GUAM", (Çevrimiçi) <http://guam-organization.org/en/node>, 31 Ocak 2011.

⁷⁴ Taras Kuzio, "GUAM As a Regional and Security Organization", March 28, 2008, (Çevrimiçi) http://www.taraskuzio.net/conferences2_files/GUAM_Azerbaijan.pdf, 31 Ocak 2011.

⁷⁵ GUAM, Avro-Atlantik Dünyası'nın demokratik barış teorisine uygun olarak yeniden kurgulamak istediği Karadeniz Havzası'na hitap edecek önemli bir örgüt olarak görülmüştür. Demokratik barış teorisinin içerdiği demokrasi tanımı, Rusya'nın içselleştirdiği yönetilebilir demokrasi anlayışı çerçevesinde değil, Avro-Atlantik Dünyası'nın, siyasi çoğulculuk ekseninde betimlediği demokrasi tanımı bağlamında teşkilatlandırılacaktır. Bu noktada, GUAM'a yardımcı olmak üzere, AB'nin bünyesinde barındırdığı yumuşak güç unsurlarından, meşrulaştırıcı birer unsur olarak yararlanılmak istenmiştir. GUAM-AB ilişkisinin bu kadar yakın olmasının nedeni de bu gerçekliktir. Demokratik barış teorisinin öngördüğü siyasi çoğulculuk odaklı yönetsel algının, GUAM eliyle, havza

GUAM, NATO ile “Barış için Ortaklık Programı” çerçevesinde işbirliği yapmayı temel düstur olarak benimsemiş, üye ülkeler arasındaki sorunların barışçıl yollardan çözülmesi ile teröre karşı işbirliği ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi konularda ortak bir tutum izleneceğini ortaya koymuştur. ABD ve AB'nin siyasal ve ekonomik desteğine mazhar olan örgüt, arka bahçesinde Batılı değerlerin yayılmasına hizmet edeceği gerekçesiyle Rusya tarafından tepkiyle karşılanmış ve Rusya, GUAM üyelerine karşı, enerji kuzu başta olmak üzere, çok çeşitli zorlama tedbirleri uygulayarak onları bu işbirliği girişiminden uzaklaştırmaya çalışmıştır.

GUAM, kurulduğu günden itibaren üye ülkelerin Rusya karşısındaki bağımsızlıklarını korumayı bir görev edinmiş, enerji güvenliğine özel bir önem atfetmiş ve bu amaçla da AB ile ortak çalışmalar yürüterek Rusya'ya alternatif yaratacak enerji projeleri üzerinde durmuştur⁷⁶.

GUAM, 2006'da gerçekleşen Kiev Zirvesi'nde adını ODED (Demokrasi ve Kalkınma Örgütü) olarak değiştirmiştir. Bu zirvede örgüte ait bir de sekreteryaya oluşturulmuş ve teşkilatlanma yolunda önemli adımlar atılmıştır⁷⁷.

GUAM, ekonomik kalkınmaya önem veren bir örgüt olmasına karşın, üye ülkelerin ekonomilerinin oldukça bozuk olması, üyelerinin benimsediği ekonomi politikaları ile ekonomik gelişmişlikleri arasında ciddi farklılıkların bulunması, üretim ve yatırım yetersizliği ile Rusya ve Avro-Atlantik Dünyası arasındaki sistemik çatışmanın bir tarafı haline gelmesi gibi nedenlerle yeterli gelişimi gösterememiştir.

3.2.3. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)

Bu örgüt, Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin birbirlerine karşı duydukları güven bunalımını aşmalarında onlara yardımcı olmak,

---

ülkelerine sunulması, Karadeniz Havzası'nda Avro-Atlantik Dünyası'nın istediği siyasal işleyişin yaratılmasını sağlayabilecektir.

⁷⁶ Fikret Ertan, “GUAM ya da ODED Zirvesi”, **Zaman**, 3 Temmuz 2008.

⁷⁷ Özer Çetinkaya, “The Only Bridge Between the West and the Caspian is Falling Apart”, **Eurasia Critic**, June 2009.

farklı siyasi ortamlara ve anlayışlara sahip olan havza ülkelerini birbirleri ile işbirliği yapmaya itmek ve bölgede sürdürülebilir bir barış iklimi yaratabilmek amacıyla, Türkiye tarafından ortaya atılmıştır. Karadeniz’de çok uluslu bir ortak deniz kuvvetinin oluşturulmasına yönelik ilk adımlar 1998 yılında *Varna*’da düzenlenen II. Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları toplantısında dile getirilmiştir. Bu toplantıdan sonra oluşturulan bir uzmanlar grubu tarafından geliştirilen BLACKSEAFOR fikri, 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul’da düzenlenen ve Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin dışişleri bakanları ile üst düzey devlet görevlilerinin katıldığı bir toplantı esnasında kâğıda dökülmüş ve BLACKSEAFOR Antlaşması imzalanmıştır⁷⁸. BLACKSEAFOR, tıpkı KEİT gibi Karadeniz Havzası’nda bölgesel işbirliğini özendirildiği için, KEİT’in işlevsel bir parçası gibi görülmeye başlanmıştır.

BLACKSEAFOR’un başlıca amacı, Karadeniz’e kıyısı olan ülkeler arasında dostluğu, iyi komşuluğu ve karşılıklı güveni özendirme ve artırma. Bu amaca bağlı olarak arama-kurtarma, insani yardım, çevre koruma, iyi niyet ziyaretleri ve taraflarca ortaya konulacak diğer görevleri yerine getirme misyonunu üstlenmiştir⁷⁹. BLACKSEAFOR, AGİT ve BM kapsamındaki harekâtlarda da görevlendirilebilmektedir.

BLACKSEAFOR, hava ve kara kuvvetlerinden herhangi bir katılım olmadan yalnızca deniz kuvvetleri unsurlarından oluşmakta ve gerektiğinde diğer kuvvetlerin unsurları tarafından da desteklenebilmektedir. BLACKSEAFOR, bir komuta gemisi ve bu geminin emrinde hareket eden ve kıyıdaş ülkeler tarafından tahsis edilen 4-6 gemilik bir kuvvetten oluşmaktadır⁸⁰.

Kurulduğu günden itibaren yılda bir kez aktive edilen bu örgüt, 11 Eylül Saldırıları’nın da etkisiyle Ocak 2004’ten itibaren yılda iki kez aktive edilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra BLACKSEAFOR’un görev tanımı içerisinde terör ve kitle imha silahlarına karşı mücadele, plansız aktivasyonlar ve insan ya da uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele de eklenmiştir.

---

⁷⁸ “Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Antlaşma”, (Çevrimiçi) http://www.blackseafor.org/turkce/anlasma_metin.php, 1 Şubat 2011.

⁷⁹ “Görev Ortamı”, (Çevrimiçi) http://www.blackseafor.org/turkce/gorev_ortami.php, 1 Şubat 2011.

⁸⁰ Hasan Ulusoy, “A New Formation in the Black Sea: BLACKSEAFOR”, *Perceptions*, Vol.6, No.4, December 2001-February 2002, pp. 97-106.

Bu örgütün asıl önemi, ABD'nin NATO çerçevesinde Akdeniz'de uyguladığı Aktif Çaba Operasyonu'nu Karadeniz'e genişletme isteğini bastırma konusunda ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi Avro-Atlantik İttifakı'nın en önemli hedeflerinden biri, Karadeniz Havzası'na siyasi ve askeri anlamda girebilmektir. NATO'nun, terör ve kitle imha silahları ile kaçakçılık ve deniz korsanlığına karşı Akdeniz'de yürüttüğü Aktif Çaba Operasyonu'nu Karadeniz'e de taşımak istemesi ve Türkiye ile Rusya'nın bu isteğe karşı çıkması BLACKSEAFOR'un önemini arttırmaktadır⁸¹. Zira Türkiye ile Rusya'nın işbirliği ve diğer kıyıdaş ülkelerin katılımı ile çok taraflı bir askeri örgüt halini alan BLACKSEAFOR, NATO'nun Akdeniz'de sürdürdüğü operasyonun tüm niteliklerini Karadeniz'de de uygulamak konusunda yetkilendirilmiş ve böylece ABD'nin Karadeniz'e NATO aracılığıyla girme teşebbüsüne “şimdilik” kaydıyla meşru bir itiraz gelmiştir.

BLACKSEAFOR, Karadeniz Havzası'nın barışçıl ve güvenilir bir ortama kavuşturulması konusunda atılmış önemli bir adımdır⁸² ve yetkilerinin giderek artırılması güvenlik alanında bölgesel işbirliğini derinleştirebilecektir. Zira bu örgütün havzada güvenlik temelinde hareket edecek kurumsal bir yapı oluşturması, işbirliğinin üzerine kurgulanacağı güvenlik odaklı fonksiyonel bir seçenek oluşturmaktadır.

3.2.4. Karadeniz Uyumu Harekâtı (Operation Black Sea Harmony)

Bu girişim, Karadeniz'de ortaya çıkabilecek terör olayları, kaçakçılık ve yasadışı faaliyetlerin önlenmesi ile güvenlik açığı oluşmasının önüne geçilmesi ve NATO'nun Karadeniz'e girmek için ortaya atacağı sebeplerin önüne set çekilebilmesi amacıyla Türkiye tarafından 1 Mart 2004 tarihinde başlatılmıştır. Sürekli bir deniz gücü olarak örgütlenen ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararları çerçevesinde⁸³ yürütülen Karadeniz Uyumu Harekâtı,

---

⁸¹ Glebov, “Black Sea...”, p. 361.

⁸² Mihail E. Ionescu, “Wider Black Sea Region Cooperation: A Historical Survey”, **The Role of the Wider Black Sea Area in a Future European Security Space**, Rome, NATO Defense College, Vol.1, 2005, p. 24.

⁸³ Cem Gürdeniz, “Türkiye'nin Akdeniz ve Karadeniz'de Deniz Güvenliğine Katkıları”, (Çevrimiçi) <http://vizyon21yy.com/documan/>, 1 Şubat 2011.

NATO'nun Akdeniz'de yürüttüğü Aktif Çaba Operasyonu'ndan esinlenilerek başlatılmıştır. Karadeniz Uyumu Harekâtı ile NATO arasında bilgi ve istihbarat alışverişi de yapılmaktadır⁸⁴.

Karadeniz Uyumu Harekâtı, Karadeniz'de daha önceden belirlenmiş olan gözetleme sahalarında firkateyn ve hücumbotlar tarafından gerçekleştirilen düzenli karakol faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu gözetim esnasında helikopterler, denizaltılar, deniz karakol uçakları ile sahil güvenlik araçlarından da destek alınmaktadır.

Karadeniz Uyumu Harekâtı, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler ile NATO arasında daha yakın bir işbirliğinin kurulmasını ve BLACKSEAFOR ile birlikte havzada çok daha derin bir askeri işbirliğinin oluşturulmasını hedeflemektedir. Buna karşın, özellikle ABD'nin NATO müttefiki Türkiye tarafından hayata geçirilen bu girişimden rahatsız olduğunu görüyoruz. Bu rahatsızlığın en önemli nedeni, Karadeniz Uyumu Harekâtı (Operation Black Sea Harmony) girişiminin Akdeniz'de NATO bünyesinde yürütülen Aktif Çaba Operasyonu'nun Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesini engellemesidir⁸⁵. Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı ve Aralık 2006'da Rusya, Nisan 2007'de Ukrayna⁸⁶ ve 2009'da da Romanya'nın⁸⁷ üye olduğu bu girişim ABD'nin Aktif Çaba Operasyonu'nun genişletilmesi ve böylece NATO'nun Karadeniz'e girmesini öngören planına karşı geliştirilen meşru bir cevap olmuştur.

Karadeniz'e kıyısı olan ülkelere Bulgaristan ve Gürcistan, BLACKSEAFOR'da Rusya ile aynı çatı altında olmalarına karşın, ABD'nin kurulmasına karşı çıktığı bir girişimin içerisinde bulunmak istememeleri nedeniyle Karadeniz Uyumu Harekâtı'na katılmamışlardır. Her iki ülke de NATO'nun Karadeniz'e girmesini hararetle bir şekilde arzulamaktadırlar.

---

⁸⁴ Mustafa Aydın, "Geographical Blessing...", p. 281.

⁸⁵ Stephen Larrabee, "The United States and Security in the Black Sea Region", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, p. 305.

⁸⁶ Jakob Hedenskog, "Naval Strategies in the Black Sea Region", **Swedish Defence Research Agency**, August 2010, p. 27.

⁸⁷ "Romanya Karadeniz Uyumu Harekâtına Katıldı", **Zaman**, 31 Mart 2009, (Çevrimiçi) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=832263&title=romanya-karadeniz-uyumu-harekatina-katildi>, 1 Şubat 2011.

Karadeniz Uyumu Harekâtı, oluşturulduğu günden bu yana Karadeniz’de terör eylemleri ile her türlü kaçakçılığın önlenmesi ile kitle imha silahlarının havzaya sokulmasının engellenmesi konusunda oldukça başarılı olmuştur. Bu girişim, aynı zamanda, Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin dış politika anlamında ne kadar farklı düşündüklerini ve güvenlik temelli işlevsel bir işbirliği girişiminin oluşturulabilmesinin ne kadar zor olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

3.2.5. Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu

Karadeniz Havzası’nın tümünü ilgilendirmese de, havzanın doğusunda yer alan Güney Kafkasya Bölgesi’nde istikrar ve işbirliğini hedefleyen bu girişimin temelleri 1990’ların başına kadar götürülebilir. Bu proje, esasında Türkiye’nin çabalarıyla ortaya çıkmıştır ve 1992 yılında ilk kez ortaya atıldığında “*Kafkas Evi*” adını taşımaktaydı. O dönemde Azerbaycan Devlet Başkanı olan *Ebulfez Elçibey* de projenin geliştirilebilmesi için yoğun bir çaba harcamış ve Gürcü Cumhurbaşkanı *Eduard Şevardnadze*’yi de girişimin içerisine katmak için uğraşmıştır. Ne var ki, 1993 yılında Elçibey’in iktidardan düşürülmesi, Rusya’nın siyasi baskısı altında kalan Gürcistan’ın bu projeye olan desteğini kesmesi ve Türkiye’nin yönünü yeniden Avrupa’ya (AB’ye) çevirmesi ile girişim sonuçsuz kalmıştı⁸⁸. Türkiye ile Ermenistan ve Ermenistan ile Azerbaycan arasında yaşanan siyasi sorunlar da girişimin sonuçsuz kalmasında etken bir faktör olmuştur. 1990’ların ikinci yarısından itibaren Rusya’nın, “arka bahçesi” olarak gördüğü Güney Kafkas Cumhuriyetleri üzerindeki sistemik siyasi baskıyı arttırması ve Çeçenistan Savaşı esnasında, Çeçen milislere destek verdikleri gerekçesiyle Gürcistan ve Azerbaycan’ı tehdit etmeye başlaması, Türkiye’yi harekete geçirmiş ve Türkiye Cumhurbaşkanı *Süleyman Demirel*, Ocak 2000’de Gürcistan’a yaptığı ziyaret esnasında Kafkasya Bölgesi’nde güvenliğin sağlanabilmesi ve karşılıklı işbirliği ortamının yapılandırılabilmesi için Kafkas İşbirliği Paketi’nin kurulmasını istemiştir⁸⁹.

Türkiye, 2000’de yaptığı bu öneriyi, Ağustos 2008’de yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı’nın ardından yeniden gündeme getirmiş ve hepsi aynı zamanda

⁸⁸ Cemilli, *ABD’nin...*, s. 29.

⁸⁹ Nazım Cafersoy, “Tarihten Günümüze Kafkas Evi Girişimleri ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, C.1, Sayı 7, Kasım 2000, ss. 26-35.

KEİT üyesi de olan Rusya, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan ile Azerbaycan'ın oluşturacağı bir Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu'nun kurulmasını teklif etmiştir.

Ne var ki, kurulacak böyle bir örgütün altyapısının hazır olduğunu kimse iddia edemez. Zira bu 5 ülkenin her birinin kendisine özgü güvenlik endişeleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, bu ülkeler arasında çok ciddi siyasi problemler de vardır. Rusya'nın Gürcistan; Azerbaycan ve Türkiye'nin de Ermenistan ile yaşadığı sorunlar bu siyasi problemlere örnek olarak gösterilebilir. Bu ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmişlik düzeyleri ile dış politika gündemleri de birbiriyle uyumlaşmamaktadır. Bu nedenle Türkiye tarafından ortaya atılan Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu'nun, ne bölge ülkelerinden, ne de bölgeyi NATO'nun güvenlik şemsiyesi altına almaya çabalayan Avro-Atlantik Dünyası'ndan yeterli desteği göremediğini söyleyebiliriz. Özellikle ABD, Kafkasya özelinde temellendirilecek ve Rusya'yı da içerisine alacak bir işbirliği girişiminin, önünde sonunda Rusya'nın siyasi kontrolüne gireceğini düşündüğü ve bu girişim sayesinde Türkiye ile Rusya arasındaki bölgesel işbirliğinin daha da derinleşmesinden çekindiği için Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu önerisine karşı çıkmaktadır.

Rusya, Türkiye'nin Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu kurulması konusunda yaptığı teklifi reddetmemiş, ancak altının doldurulması gerektiğini belirtmiştir. Rusya'nın bu tavrının arkasında, bölgede gerçekleştirilebilecek bir askeri ve siyasi işbirliği girişiminin sorumluluğunu Türkiye'ye bırakmama isteği yatmaktadır. Gürcistan ise, Türkiye'nin içerisinde bulunacağı ve bölge güvenliğinin artırılmasını hedefleyen böyle bir girişimde yer alacağını açıklamıştır. Azerbaycan da bu girişime destek olacağını belirtmiş olmasına karşın, Ermenistan ile yaşadığı Dağlık Karabağ Sorunu bu ülkenin daha tedbirli yaklaşmasına neden olmaktadır. Rusya'ya siyasi, ekonomik ve askeri anlamda adeta göbek bağı ile bağlı olan ve Dağlık Karabağ İşgali ile sözde soykırım iddiaları nedeniyle, hem Azerbaycan hem de Türkiye'yi karşısına almış Ermenistan ise, Rusya'nın tavrına göre hareket etmeyi planlamaktadır.

Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu önerisinin altının doldurulmasına ilişkin çalışmalar Türk Dışişleri tarafından devam ettirilmektedir⁹⁰. Ancak bu işbirliği platformunun Güney Kafkasya odaklı olacağı, barış ve güvenliğin sağlanabilmesi yönünde hareket edeceği ve özellikle ekonomik işbirliği, askeri güvenlik ile enerji güvenliği bağlamında çalışmalarda bulunacağı anlaşılmaktadır. AGİT Prensipleri ise platformun dayanacağı temel yapı taşı olacaktır⁹¹. Bu işbirliği platformunun elde edebileceği başarı, Doğu Karadeniz Havzası'ndaki sorunların çözümü ve uluslararası sistemik mücadelenin bir parçası haline gelmiş olan havzada bölgesel işbirliğinin sağlanabilmesi noktasında ciddi bir ilerleme anlamına gelecek ve havza genelinde güvenlik ekseninde ortaya konmuş ve konacak olan işbirliği inisiyatiflerine de başarılı bir örneklik teşkil edecektir.

3.2.6. Demokratik Seçenekler Topluluğu ve Karadeniz Forumu

Demokratik Seçenekler Topluluğu, Doğu Avrupa ve Karadeniz Havzası'nda bulunan ülkelerin katılımı ile oluşturulmuş olan bir işbirliği inisiyatifidir. Özellikle Baltık Bölgesi, Rusya'ya komşu Doğu Avrupa ülkeleri ve Karadeniz Havzası'ndan birkaç ülkenin üye olduğu bu oluşumun amacı, üye ülkelerde demokratik kurum ve kurallara bağlılığın teyit edilmesi, insan haklarına ve sivil toplum örgütlerine saygı çerçevesinde bir yönetim anlayışının oturtulabilmesi ve bölgesel güvenliğin yapı taşlarının kurgulanabilmesidir⁹². 2005 yılında ortaya konmuş olan bu inisiyatifin üyeleri ise şunlardır: Gürcistan, Ukrayna, Romanya, Moldova, Makedonya, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya.

Üye ülkelerin yanı sıra, bu inisiyatife gözlemci statüsünde eklenen başka aktörler de bulunmaktadır. Bu aktörler; Macaristan, Bulgaristan, Azerbaycan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, ABD, AB ve AGİT olarak sıralanmaktadır. Temelde Ukrayna ve Gürcistan tarafından ortaya atılan bu işbirliği girişimi, demokratik kurum

---

⁹⁰ “Kendi Meselelerimizi Kendimiz Hallederiz”, T.C. Cumhurbaşkanlığı, 23 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78460/kendi-meselelerimizi-kendimiz-hallederiz.html>, 2 Şubat 2011.

⁹¹ Eyyub Kandemir, **Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s. 148.

⁹² Vlad Vernygora and Natalia Chaban, “New Europe and its Neo-Regionalism: A Working Case of the Community of Democratic Choice”, **Trames**, Vol.12, No.2, 2008, pp. 127-150.

ve kuralların güçlendirilmesinin yanı sıra, dondurulmuş çatışmaların çözümü noktasında üye ülkeler arasında bir ortaklığa gidilmesini amaçlamaktadır⁹³. Demokratik Seçenekler Topluluğu, Doğu Avrupa Bölgesi ve Karadeniz Havzası'nda Rusya'nın sistemik etkinliğinin azaltılabilmesini ve hemen hepsi eski birer Sovyet toprağı ya da uydusu olan üye ülkeler nezdinde Batılı anlamda demokratik, insan haklarına saygılı ve çoğulcu bir siyasal anlayışı yaygınlaştırabilmeyi kendisine hedef olarak seçmiştir⁹⁴. Örgütün bir diğer amacı da, AB üyesi olmayı başarmış Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin üyelik sürecine ilişkin yaşanmışlıklarını ve tecrübelerini, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelere aktarabilmelerinin sağlanabilmesidir.

Demokratik Seçenekler Topluluğu'nun bir devamı olarak düşünülmüş olan Diyalog ve Ortaklık için Karadeniz Forumu ise, 2006 yılında Romanya'da düzenlenen ve Karadeniz'de kaçakçılık ve kirlilik gibi konulara odaklanmış bir toplantı sonrasında ortaya çıkmıştır⁹⁵. Bu forum, Karadeniz Havzası'nda etkin bir diyalog ortamının yaratılabilmesini hedeflemekte ve Karadeniz Havzası'nın Avro-Atlantik Dünyası'nın temsil ettiği siyasal, ekonomik ve toplumsal değerleri içselleştirebilmesini amaçlamaktadır.

Ne var ki, ne Demokratik Seçenekler Topluluğu ne de onun devamı olarak oluşturulmuş olan Karadeniz Forumu beklenen etkiyi yaratabilmiş değildir. Zira Karadeniz Havzası'nda yer alan en önemli iki siyasal aktör, Rusya ve Türkiye, bu işbirliği inisiyatiflerine destek vermemektedir. Rusya, her iki teşkilatlanmayı da Avro-Atlantik Dünyası'nın kendi yakın çevresini kontrol altına alabilme yönünde ortaya koyduğu ve bu bölgelerde yer alan ülkelerdeki siyasal altyapıyı, Avro-Atlantik Dünyası'nın sistemik çıkarlarına uygun olarak yeniden tasarılma çabasının bir ürünü olarak görmektedir. Rusya'ya göre, Demokratik Seçenekler Topluluğu ve Karadeniz Forumu, üye ülkelerin ve genel olarak Karadeniz Havzası'nın, AB ile

---

⁹³ Michael Emerson, "What Should the Community of Democratic Choice Do?", **CEPS Policy Briefs**, No. 98, March 2006.

⁹⁴ GUAM'ın devamı olarak oluşturulmuş olan bu inisiyatif de Avro-Atlantik Dünyası'nın demokrasi anlayışına dayalı siyasal-yönetimsel algının havza ülkelerine yayılmasını hedeflemektedir. Zira bu süreç sona erdiğinde, Avro-Atlantik Dünyası'nın çıkarlarına ve sistemik istemlerine uygun bir Karadeniz Havzası yaratılabilecektir.

⁹⁵ "Black Sea Forum: Joint Declaration", **Black Sea Forum**, (Çevrimiçi) http://www.blackseforum.org/joint_declaration.html, 21 Ağustos 2011.

siyasal ve ekonomik ortaklık temelinde uyumlaştırılması yönünde girişilen bir altyapı faaliyetidir. Bölgesel/orta güç Türkiye de bu işbirliği girişiminin karşısında yer almaktadır. Türkiye'ye göre, Geniş Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğini kurumsallaştırabilme yönünde çalışan KEİT gibi bir aktör varken, alternatif çözümler üzerinde durmak anlamsızdır. Bunun yanı sıra, Türkiye, açık olarak olmasa da dolaylı yollardan Rusya'yı karşısına alan işbirliği girişimlerinin havza genelinde güvenlik sorunlarını ve rekabeti arttıracığını düşünmektedir.

Rusya ve Türkiye gibi, Karadeniz Havzası'nın en önemli iki aktörünün karşı çıktığı projelerin havzanın geneline ilişkin işbirliğinin sağlanabilmesi anlamında başarılı olabilmesi mümkün değildir. Bu tarz girişimler, havzada demokratik ve siyasal reform yönünde ciddi bir irade oluşturma kapasitesine sahip olsalar da, neden oldukları siyasal ve toplumsal rekabet ve üzerine teşkilatlandıkları sistemik çatışma nedeniyle, geniş çaplı bir bölgesel işbirliğinin gerçekleştirebilmesi hedefine zarar vermektedirler.

3.2.7. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)

3.2.7.1. KEİT'in Hukuki Statüsü ve Organizasyonel Yapısı

Karadeniz'de bölgesel bir işbirliği oluşturma fikri 1990 yılının ilk aylarında Türkiye tarafından ortaya atılmış ve o dönemde tarih sahnesinden henüz silinmemiş olan SSCB'den de destek görmüştür. KEİT'in oluşturulabilmesine yönelik ilk temaslar da 1990 yılı içerisinde başlatılmış ve 19-21 Aralık 1990 tarihleri arasında Ankara'da, 12-13 Mart 1991'de Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya'da ve son olarak 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde de Moskova'da tertiplenen zirvelerin ardından işbirliğine temel oluşturacak alanlar belirlenmiştir⁹⁶. Hükümetlerarası ve işlevsel işbirliği olanakları, amaç ve ilkelerin tanımlanması ile kurumsal yapı ve üyelik, bu görüşmeler kapsamında odaklanılan temel noktalar olmuştur. Moskova'da düzenlenen son görüşmenin ardından SSCB'nin dağılması ve uluslararası sistemin yapısının değişmesi, kurumsallaştırılmaya çalışılan ve 1990-1991 yıllarında altyapısı hazırlanan havza odaklı işbirliği girişiminin önünü kesememiştir. Nihayetinde, 25

---

⁹⁶ Ali Başaran, "10'uncu Yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Girişimi, Beklentiler, Gerçekleşenler, Sorunlar, Umutlar", *Avrasya Etüdleri*, Sayı 23, Yaz/Sonbahar 2002, s. 91.

Haziran 1992 tarihinde İstanbul’da düzenlenen zirve toplantısında KEİT’in kuruluş çerçevesini oluşturan *Boğaziçi Belgesi* imzalanmıştır. Bu gelişme, SSCB’nin dağıldığını ortaya koyan BDT’nin kurucu sözleşmesi, Aralık 1991 tarihli Minsk Sözleşmesi ve Alma Ata Deklarasyonu’ndan 6 ay sonra kabul edilmesi bakımından da önemli ve simgeseldir⁹⁷. Zira Boğaziçi Belgesi, Karadeniz Havzası’nı coğrafi bölümlere ayırmadan ve diğer örgütlere bağlamadan havzayı tek bir parça olarak ele alan hukuki bir metin olarak belirlemiştir. KEİT’in amacı Boğaziçi Bildirisi’nde şöyle vurgulanmaktadır: *“KEİT üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından, ekonomilerinin birbirlerine olan bağımlılığı ve tamamlayıcılıklarından faydalanılarak bildiride imzası olan havza ülkeleri arasındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, sosyal ve teknik münasebetlerini çeşitlendirmelerini ve geliştirmelerini sağlamak temel hedeftir. Bu münasebetlerin geliştirilmesi, Karadeniz Havzası’nın barış, refah ve istikrar alanı olmasına temel hazırlayacaktır”*⁹⁸.

Boğaziçi Belgesi’ni imzalayan havza devletleri, barış ve refahı sağlayabilmek amacıyla belli noktalar üzerinde uzlaşmışlardır. BM ve AGİK belgelerindeki temel prensiplerin yanı sıra, teşebbüs hürriyetine dayalı serbest piyasa ekonomisinin yapılandırılması, demokratik yönetim anlayışı ile insan hakları ve özgürlükler konusunda ilerleme sağlanabilmesi, işbirliğinin temelini iyi komşuluk ilişkilerinden geçtiğinin içselleştirilmesi ve anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü çerçevesinde baskı, şiddet ve terörizmin reddedilmesi⁹⁹, temel uzlaşma alanları olarak ortaya çıkmıştır.

KEİT, 20. yüzyılın ve havzanın ihtiyaçlarına cevap veren, üye ülkelerin birbirleriyle mevcut ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesini ve çeşitlendirilmesini temel alan, coğrafi ve tarihsel yakınlık kıstaslarını göz önünde bulunduran, somut projelere, özel sektöre ve pragmatik çıkarılara yönelik, karşılıklı bağımlılık ilkesi

---

⁹⁷ Alâeddin Yalçınkaya, “İdealizm-Uluslararası Örgütler Bağlamında Bağımsız Devletler Topluluğu”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Yıllığı Özel Sayısı: Prof. Dr. Esat Çam’a Armağan**, İstanbul, 2000, ss. 289-317.

⁹⁸ Mensur Akgün, **Karadeniz’de Güvenlik ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği: Türkiye Açısından bir Değerlendirme**, İstanbul, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1994, s. 18.

⁹⁹ Yalçınkaya, **Kafkasya’da Siyasi...**, s. 257.

çerçevesinde işletilmeye çalışılacak ve güvenlik kaygılarını da ciddiyetle ele alacak bir bölgesel iktisadi işbirliği örgütü olarak teşkilatlanmıştır¹⁰⁰. Bu işbirliği girişimi, birçok uzman tarafından Soğuk Savaş sonrası AB'nin yumuşak gücü ve operasyonel desteği çerçevesinde yapılandırılacak Büyük Avrupa mimarisinin bir parçası olarak görülmüştür. KEİT'i, AB'nin bir alternatifi değil tamamlayıcısı olarak gören bu düşünce, havza devletleri nezdinde bugüne değin rağbet edilen en önemli ön kabullerden biridir.

KEİT'in en önemli özelliklerinden birisi de, daha önce ortaya konmuş olan bölgesel entegrasyon girişimlerinden çok farklı bir yapıya sahip olmasıdır. KEİT'in en önemli farklılıklarından biri, örgüte üye olan bazı havza ülkelerinin AB üyesi olmalarından dolayı, bir bölgesel işbirliği örgütünün en önemli yapı taşlarından ikisi olan gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesi oluşturulabilmesi konusunda havzanın tümünü bağlayıcı tedbirler alınamamasıdır. İkinci önemli farklılık ise, havza ülkelerinin, ekonomik ve siyasal bağlayıcılığı olan bir bölgesel örgüte üye olmaktan kaçınmalarıdır. KEİT üyelerinin çok büyük bir kısmının, Doğu Bloğu'nda SSCB'nin sistemik baskısı altında yaşamış devletler olduğu göz önünde bulundurulursa, bu görünümün çok da yadırgatıcı olmaması gerektiği ortaya çıkar. Üçüncü ve son önemli farklılık ise, havza ülkelerini birbirleriyle kenetlenmeye zorlayacak gerçek bir tehdidin olmamasıdır¹⁰¹. Havza ülkelerinin farklı dış politika seçeneklerine yönelmiş olmaları ortak bir dış tehdidin belirlenmesini imkânsız hale getirmektedir.

KEİT çatısı altında, birbirleriyle yakından ilgili üç amacın gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. İşbirliğini geliştirerek çatışmaları önlemek, bölgesel ekonomik işbirliğini teşvik etmek ve Avrupa'da Soğuk Savaş'a benzer yeni siyasal bölünmeleri engellemek, KEİT'in yöneldiği temel amaçlar olarak görülmektedir¹⁰². Ne var ki, bu amaçların gerçekleştirebilmesi konusunda çok da başarılı olunduğu söylenemez. Nitekim örgüt, zaman içerisinde proje odaklı bir ekonomik işbirliği yapısına doğru evrilmiştir.

---

¹⁰⁰ Başaran, "10'uncu Yılında..." , s. 92.

¹⁰¹ A. Yener Kolat, "Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin Olumlu ve Olumsuz Yönleri" , **Avrasya Etüdüleri**, C. 3, Sonbahar 1996, ss. 21-29.

¹⁰² Mustafa Aydın, "Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions" , **Perceptions**, Autumn 2005, p. 62.

25 Haziran 1992’de ilan edilen Boğaziçi Bildirisi ile kurulan KEİT’in daimi sekreteryası 1994 yılında oluşturulmuştur. 1992–1994 yılları arasında ortaya konan çalışmalar ise tamamıyla Türkiye’nin inisiyatifi ile gerçekleştirilebilmiştir. Türkiye, KEİT Projesi’ni ortaya atan ülke olarak, bu 2 yıl içerisinde düzenlenen tüm toplantılara ev sahipliği yapmış ve KEİT’in bir sekreteryası olmadığı için bu görevi de üzerine almıştır. KEİT’in daimi sekreteryası 10 Mart 1994 tarihinde oluşturulmuş ve İstanbul’da konuşlandırılmıştır¹⁰³. Yine de, KEİT Sekreteryası’nın 1994 ve 1995 bütçelerinin tamamı ile 1996 bütçesinin 2/3’ü ve 1997 bütçesinin 1/3’ü Türkiye tarafından karşılanmıştır¹⁰⁴.

1992’de imzalanan Zirve Bildirgesi ve Boğaziçi Belgesi ile KEİT’in kurumsallaşması yolunda ilk adımlar atılmış olmasına karşın, KEİT’in bir uluslararası örgüt haline gelmesi, 5 Haziran 1998 tarihinde Ukrayna’nın Yalta Şehri’nde düzenlenen *KEİT 4. Zirve toplantısı* esnasında imzalanan ve 1992–1998 yılları arasında işlerlik kazanmış olan hükümetlerarası yapıyı bir bölgesel işbirliğine dönüştürecek, KEİT Teşkilatı Kurucu Antlaşması ile gerçekleşmiştir.

1992-1998 yılları arasında çeşitli ülkelerde düzenlenen toplantılar ile KEİT’in üzerine oturtulacağı altyapı zaten oluşturulmuştu. 30 Haziran 1994 tarihinde Tiflis’te imzalanan antlaşma ile Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası’nın kurulması kararlaştırılmış, 30 Haziran 1995 tarihli Bükreş Belgesi ile taraflar işbirliğinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi yönündeki isteklerini tekrarlamışlar, 25 Ekim 1996’da Moskova’da düzenlenen devlet ve hükümet başkanları zirvesinde de bölgesel düzeyde ticari konularda işbirliğinin derinleştirilmesi gereği üzerinde durulmuştur¹⁰⁵.

Bunun dışında, 7 Şubat 1997 tarihinde imzalanan İstanbul Deklarasyonu ile Karadeniz’de bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulabilmesi konusunda istekli olduğu gösterilmiş ve bu serbest ticaret bölgesinin 2010 yılına kadar oluşturulabilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Ne var ki, bu konuda herhangi bir ilerlemenin olmadığını görüyoruz. 1999 yılında ise, 1994 Tiflis toplantısında

---

¹⁰³ Sekreteryası binası olarak İstinye’de bulunan Müşir Fuat Paşa Yalısı Türkiye tarafından KEİT’e tahsis edilmiştir.

¹⁰⁴ Kolat, “Karadeniz Ekonomik...”, s. 24.

¹⁰⁵ Yalçınkaya, **Kafkasya’da Siyasi...**, ss. 259-260.

üzerinde anlaşılan Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, Yunanistan'ın Selanik şehrinde kurulmuştur.

5 Haziran 1998 tarihli Yalta Zirvesi'nde KEİT'in uluslararası bir örgüt olduğu belirtilmiş ve çok taraflı ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi gereğinin altı çizilerek, ekonomik işbirliğinin düzen, istikrar ve barışı da beraberinde getireceği kaydedilmiştir¹⁰⁶. Bu zirve sonunda imzalanan KEİT Şartı, 1992 tarihli Boğaziçi Belgesi'nin bağlayıcı bir döküman ile uyumlaştırılmasını da beraberinde getirerek, KEİT'i bir uluslararası örgüt olarak tanımlamıştır. 1998 tarihli Yalta Zirvesi ile KEİT, BM nezdinde de uluslararası örgüt olarak kabul görmeye başlamıştır. Bu zirve ve ardından gerçekleştirilen 1999 tarihli İstanbul Zirvesi ile KEİT'in yapısı da tam anlamıyla ortaya çıkarılmıştır. Buna göre KEİT'in yapısı içerisinde Daimi Sekreteryaya, Dönem Başkanlığı, Dışişleri Bakanları Konseyi, Üçlü Yönetim, KEİT Parlamenterler Meclisi, KEİT İş Meclisi, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, Çalışma Grubu, Uzmanlar Grubu ve Vergi Grubu gibi teşkilatların var olduğu belirtilmiştir¹⁰⁷.

KEİT'in bölgesel bir işbirliği girişimi olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca bu örgütün, işbirliği imkânlarını ekonomik bütünleşme üzerinden kurgulamaya çalıştığını da biliyoruz. 1997 yılında İstanbul'da düzenlenen Dışişleri Bakanları toplantısının ardından kamuoyuna sunulan İstanbul Deklarasyonu, 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla hükümetlerarası bir inisiyatif görünümünden kurtularak uluslararası örgüt statüsüne erişen KEİT'in temel hedefinin, havza ülkelerinin hepsinin kendi aralarında ve KEİT ile AB arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması olduğunu açıkça dile getirmektedir.

KEİT'in 2002 ve 2007 yıllarında İstanbul'da gerçekleştirdiği zirve toplantılarına göz gezdirdiğimizde, Karadeniz Havzası'nın küresel anlamdaki rolünün havza ülkelerince farkına varıldığını, AB ile ilişkilere büyük önem atfedilerek, KEİT'in bu örgütün tamamlayıcısı ve Avrasya'da ortaya çıkacak barış ve istikrarın AB ile birlikte temel yapı taşlarından biri olduğunun ortaya konduğunu ve

---

¹⁰⁶ “Yalta Summit Declaration”, June 5, 1998, (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/YALTA%201998.pdf>, 21 Şubat 2011.

¹⁰⁷ Ibid.

özellikle de 11 Eylül 2001 sonrası uluslararası gündemin en önemli maddesi haline gelen terörizme karşı mücadele konusunda, örgütün üzerine düşen görevleri yerine getireceğinin belirtildiğini görüyoruz¹⁰⁸. Daha önce kaydetmiş olduğumuz, KEİT'in zaman içerisinde proje odaklı bir ekonomik işbirliğine dönüştüğü kanısı, özellikle 2002 tarihli İstanbul Zirvesi ile daha da güçlenmiştir. 2007 tarihli İstanbul Zirvesi ise, havza ülkelerinin KEİT'i sadece ekonomik işbirliği örgütü olarak değil, havzanın tüm iş ve işlevleri ile ilgilenmesi gereken bir uluslararası örgüt olarak görmeye başladıklarını göstermektedir¹⁰⁹. Bu zirvenin sonuç bildirgesinde, özellikle ticaret, enerji, turizm, ulaştırma, çevre ve telekomünikasyon gibi alanlarda, KEİT'in, havza ülkelerini birbirleriyle yakınlaşmaya iten çabaları övülmüş ve bu çabaların artarak devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, havzayı uluslararası anlamda ön plana çıkaran enerji, ulaştırma ve ticaret gibi konularda daha fazla proje üretilmesi gerektiği de vurgulanarak, bu tür çabaların başarıya ulaşmasının KEİT'in bölgesel rolünü güçlendireceğinin altı çizilmiştir. Bir türlü hayata geçirilemeyen serbest ticaret bölgesi projesinin başarılabilmesi için, havza devletlerinin hepsinin Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmalarının gerektiğinin açıklanması ve KEİT'in AB'ye rakip olmayacak ve onu tamamlayacak bir uluslararası aktör olduğunun yeniden vurgulanması, KEİT'in havza bağlamında giderek artan sistemik güç mücadelesinin objesi olmak istemediğini göstermesi açısından önemlidir. Bu zirvede üzerinde durulan en önemli hususlardan biri de havza genelinde görülen etno-kültürel ayrılıkçılık odaklı sorunlara BM ve AGİT ilkeleri çerçevesinde bir sonuç bulunması gerektiğinin vurgulanmasıdır ki, bu sorunların çözülmesi KEİT'in gerçek bir ekonomik bütünleşme örgütü olduktan sonra seçeceği statünün kurgulanması açısından oldukça değerlidir.

KEİT, havzada geniş çaplı bir işbirliği yaratmak isteyen bir örgüt olarak 5 ayrı kategoride faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kategoriler; hükümetlerarası,

---

¹⁰⁸ “İstanbul Decennial Summit Declaration”, (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul2002.pdf>, 21 Şubat 2011.

¹⁰⁹ “Declaration on the Occasion of the Fifteenth Anniversary Summit of the Black Sea Economic Cooperation”, June 25, 2007, (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul2002.pdf>, 21 Şubat 2011.

parlamentolararası, iş çevreleri arası, bankacılık finans alanında işbirliği ve akademik işbirliği olarak çeşitlendirilmektedir¹¹⁰.

KEİT, hükümetlerarası örgütlenme anlamında AB'yi kendisine örnek olarak almaktadır. Hükümetlerarası örgütlenmenin en tepesinde devlet ve hükümet başkanlarını belli zamanlarda bir araya getiren zirveler yer alır¹¹¹. Ne var ki, KEİT'in kurulduğu tarihten bu yana bu zirvelerin çok da düzenli bir şekilde yapılabildiği söylenemez. Bunun en önemli nedeni, havza ülkelerinin KEİT'i ikinci plana atarak farklı dış politika seçenekleri üzerinde durmaları ve havza ülkeleri arasında yaşanan siyasal, askeri ve ekonomik sorunlardır. Devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren zirvelerin dışında KEİT'in işleyişi ile ilgili önemli kararların alındığı ve düzenli olarak yılda iki kez, Nisan ve Ekim aylarında toplanan Dışişleri Bakanları Konseyi önemli bir icra organıdır. Konsey, KEİT dönem başkanı olan ülkenin dışişleri bakanının ev sahipliğinde ve onun başkanlığında toplanır¹¹². Bilindiği gibi KEİT, tıpkı AB gibi, dönem başkanlığı esasında çalışmalarını yürütmekte ve KEİT üyelerinden her biri 6 aylığına dönem başkanlığını devralmaktadır. KEİT dönem başkanı, daimi çalışma grupları ve geçici uzmanlık kurulları şeklinde teşkilatlanmış bir yapı ve bu çalışma ve uzmanlık gruplarının başında bulunan kıdemli diplomatlar ve uzmanlardan oluşan bir komite tarafından desteklenmektedir.

KEİT'in işleyişinde düzenliliği sağlamak ve örgütün hükümetlerarası yapısını daha işlevsel kılabilmek amacıyla üçlü bir troyka sistemi uygulanmaktadır¹¹³. Buna göre, dönem başkanı olan ülkenin dışişleri bakanına yardımcı olabilmek ve işleyişte meydana gelebilecek kopma ve kesintileri önleyebilmek amacıyla bir önceki ve bir sonraki dönem başkanları da mevcut dönem başkanına yardımcı olmakta ve bir danışma mekanizması gibi çalışmaktadırlar. 10 Mart 1994'te İstanbul'da kurulan KEİT Daimi Sekreteryası ise, çalışma grupları ile dönem başkanı ve dışişleri bakanları arasındaki koordinasyonu sağlar ve örgütün genel işleyişini düzenler.

---

¹¹⁰ "Organization of the Black Sea Economic Cooperation: Structure and Operation", (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx> , 22 Şubat 2011.

¹¹¹ KEİT üyesi devlet ve hükümet başkanları 1992, 1995, 1996, 1998, 2002 ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen zirve toplantıları ile örgütün gelecek beklentilerini yönlendirmeye çalışmışlardır.

¹¹² Aydın, "Regional Cooperation...", p. 65.

¹¹³ Panagiota Manoli, "Reflecting on the BSEC: Achievements, Limitations and the Way Forward", **ICBSS Policy Brief**, No.1, July 2006.

Hükümetlerarası yapının en temel unsurları olan daimi çalışma grupları ve geçici uzman kurumları da doğrudan karar alıcı pozisyonunda olmasalar da KEİT'in gelişiminde rol oynayan en önemli birimler olarak görülmelidirler. Daimi çalışma gruplarına örnek olarak; istatistik, veri ve ekonomik bilgi değişimi, bankacılık ve finans, ticari işbirliği, tarım, ulaştırma, iletişim, çevre, bilim, örgütlü suçlarla mücadele birimleri gösterilebilir. Geçici uzman kurumlarına örnek olarak ise, vize kolaylığı, çifte vergilendirmenin önlenmesi, yatırımların karşılıklılığı, mevzuat ve ulaştırma konularına odaklanan kurumsal yapıları gösterebiliriz¹¹⁴.

KEİT'in parlamentolararası kategorideki örgütlenme faaliyeti ise Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Parlamenterler Asamblesi (KEİPA) tarafından yürütülmektedir. KEİPA, 26 Şubat 1993'te, KEİT henüz uluslararası bir örgüt mahiyetini kazanmadan önce oluşturulmuştur ve 3 ayrı komisyon aracılığıyla çalışmalarını yürütmektedir. Birinci komisyon ekonomi, ticaret, teknoloji ve çevre sorunları ile ilgilenirken, ikinci komisyon hukuksal ve siyasi meselelerle, üçüncü komisyon ise kültürel, eğitimsel ve sosyal sorunlarla ilgilenmektedir¹¹⁵. KEİPA'nın temel hedefi, KEİT üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirvelerde ya da dışişleri bakanlarının gerçekleştirdiği toplantılarda alınan kararların arka planını oluşturmak ve gerekli yasal düzenlemeleri yapmak, KEİT'in temel hedeflerini üye ülkelerin halklarına tanıtmak ve benimsetmek, KEİT'in demokratik altyapısını güçlendirmek ve örgütün diğer uluslararası örgütler ile bağlantısını sağlamaktır.

KEİT'in iş çevreleri arasındaki örgütlenme faaliyeti ise Karadeniz Ekonomik İş Konseyi (KEİK) tarafından gerçekleştirilmektedir. KEİK, Haziran 1992'de imzalanan Boğaziçi Belgesi'nin hemen ardından, Aralık 1992'de oluşturulmuştur. KEİK'in amacı havza içerisinden ve dışarısından iş çevrelerini farklı alanlarda işbirliği yapmak üzere bir araya getirmektir¹¹⁶. Ekonomik işbirliğinin özellikle proje bazında gerçekleştirilmesi konusunda KEİK'in yaptığı ve yapacağı katkılar ekonomik işbirliği örgütü olduğunu belirten bir uluslararası örgüt için çok önemlidir.

---

¹¹⁴ Alkan, **21. Yüzyılın...** , ss. 29-30.

¹¹⁵ Kona, "The Black Sea..." , p. 46.

¹¹⁶ Ercan Özer, "The Black Sea Economic Cooperation and Regional Security" , **Perceptions**, Vol.2, No.3, September/November 1997, p. 97.

Bankacılık ve finans alanında KEİT'in kullandığı en önemli örgüt ise, 1994 yılında kurulması konusunda fikir birliğine varılan ve 1999 yılında Selanik merkezli olarak hayata geçirilen Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'dır. Bu banka, özel bankacılık ilkeleri çerçevesinde 300 milyon dolarlık başlangıç sermayesi ile kurulmuştur. Bankanın sermayesinde Türkiye, Yunanistan ve Rusya'nın %16,5, Bulgaristan, Ukrayna ve Romanya'nın %13,5, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova ve Arnavutluk'un %2'lik payları bulunmaktadır¹¹⁷. Banka, 1999 yılından bu yana 11 ülkede 220 projeye destek vermiş ve yaklaşık 2,8 milyar dolarlık harcama yapmıştır¹¹⁸. Temel hedefi, havza çapında gerçekleştirilecek projelere destek vererek finansman sağlamak olan Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, KEİT'in temel destekleyicilerinden biri konumundadır ve havzada fonksiyonel bir işbirliğinin gelişmesi açısından bu bankanın etkinliğinin giderek artması gerekmektedir. Zira havza ülkelerinin mevcut sermaye yetersizliği bu bankanın gelişimi için çok önemli bir fırsat sunmaktadır.

KEİT'in akademik örgütlenmesi ise çeşitli yapılar üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yapılardan ilki, Ağustos 1997'de Romanya'da gerçekleştirilen KEİT Parlamenterler Asamblesi toplantısı sonrası Köstence merkezli olarak 1998 yılında kurulan Karadeniz Üniversiteler Erişim Ağı (BSUN)'dır. Bu erişim ağında bugün itibarıyla 12 havza ülkesinden 100 kadar üniversite yer almaktadır¹¹⁹. Bu girişim, havzada gerçekleştirilecek işbirliğinin bilimsel ve entellektüel altyapısının hazırlanması ve havzanın geleceğinde etkin bir rol oynayacak gençleri KEİT fikrine inandırmak bakımından önemlidir. Akademik örgütlenmenin ikinci yapı taşı KEİT Daimi Akademi Komitesi'dir. Bu komite de tıpkı Karadeniz Üniversiteler Ağı gibi akademik işbirliği ve proje bazında yakınlaştırma faaliyetlerine yönelmiş durumdadır. Daimi Akademi Komitesi, Karadeniz Üniversiteler Erişim Ağı ve Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi'nin faaliyetlerini de koordine etmektedir. KEİT Akademik Örgütlenmesi'nin üçüncü halkası ise 1998'de Atina merkezli olarak kurulan

---

¹¹⁷ Alkan, **21.Yüzyılın...** , ss. 30-31.

¹¹⁸ "Black Sea Trade and Development Bank: About us" , (Çevrimiçi) <http://www.bstdb.org/AboutUs.htm> , 22 Şubat 2011.

¹¹⁹ "Black Sea Universities Network" , (Çevrimiçi) <http://www.bsun.org/?task=about%20us> , 22 Şubat 2011.

Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi'dir¹²⁰. Bu merkez, Geniş Karadeniz Havzası'na odaklanarak havzada güvenliğin sağlanması, işbirliğinin artırılması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi ve KEİT'in diğer siyasal ve ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi hususunda araştırmalar yapan ve politikalar üreten bir merkez olarak görülmektedir.

3.2.7.2. KEİT, Karadeniz Havzası'nın İşbirliği İhtiyacını Karşılabilir Mi?

1990'ların başında Karadeniz Havzası'nda ekonomik bir entegrasyon oluşturabilmek hedefi ile yola çıkan KEİT, zaman içerisinde gelişim ivmesini yitirmiş ve havza ülkelerinin farklı dış politika seçeneklerine yönelmesi, uluslararası sistem tabanlı olarak yaşanan güç mücadelesinin havzadaki siyasal işleyişe olan olumsuz etkisi, üye ülkelerin ekonomik ve siyasal gelişim düzeylerinin birbirlerinden çok farklı olması, AB'ye bir alternatif olmayı değil de onun bir tamamlayıcısı olmayı tercih etmesi gibi nedenlerden dolayı beklenen atılımı gerçekleştirememiştir. Havza ülkelerinde yaşanan etnik ve dinsel temelli iç sorunlar da tarihsel meselelerle birleşerek KEİT'in amaçladığı ekonomik entegrasyon sürecinin gelişimini engellemiştir. Bugün KEİT, kendisine özgü serbest ticaret bölgesi dahi oluşturamamış bir ekonomik entegrasyon girişimi olarak başarısız olmuştur denilebilir. *Karadenizlilik* kimliğinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuş olmasına rağmen, ekonomik entegrasyon anlamında somut sonuçların ortaya konamamış olması, KEİT'in başarısız olduğuna delalet eder. KEİT'in mevcut kurumsal yapısı, ekonomik entegrasyonun geliştirilebilmesi açısından önemli görevler üstlenebilecek yapıdadır. Ne var ki, üye ülkeler, işbirliğini geliştirmek ve farklı mecralara taşımak konusunda ciddi bir isteklilik göstermedikleri sürece, KEİT'in kurumsal yapısını koruması ve geliştirmesi de herhangi bir işe yaramayacaktır.

KEİT üyelerinin kendi aralarında yaşadıkları tarihsel, kültürel ve siyasal problemlerin yanı sıra; küresel güçler arasında yaşanan sistemik güç mücadelesinin jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik yansımalarıyla karşı karşıya olan Karadeniz Havzası, farklı güçler tarafından kontrol edilen ve kendi potansiyelinin bilincinde

¹²⁰ "International Centre For Black Sea Studies", (Çevrimiçi)
http://icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=33, 22 Şubat 2011.

olmayan bir görünüm arz eder haldedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Karadeniz Havzası çift kutuplu sistemin dayattığı sistemik sıkışmışlıktan kurtulmuştur, ancak bu kez de çok aktörlü bir kıskacın içerisine sürüklenmiştir ve bu kıskaç, havzada ekonomik işbirliğinin öncüllerinin dahi yerine getirilmesine engel olmaktadır.

KEİT çerçevesinde gerçekleştirilebilecek bir bölgesel entegrasyonun temel yapı taşı Rusya olacaktır. Zira bu ülke, hem havzanın en önemli siyasal ve ekonomik gücüdür, hem de uluslararası sistemik güç mücadelesinin içerisinde yer alan bir küresel aktör konumundadır. Rusya'nın havzada işbirliğine vereceği katkının derecesi ise, bu ülkenin havza genelinde gerçekleştirilecek enerji ve ulaştırma projelerinde, ticarete ve diğer havza ülkeleriyle karşılıklı çıkarlara dayalı olarak gerçekleştireceği ikili ilişkilerin seviyesine ve özellikle Kuzey Kafkasya Bölgesi'nde yaşadığı güvenlik sorununun havza ülkelerinin de samimi destekleriyle çözülmesine bağlıdır¹²¹. Diğer küresel aktörlerin Karadeniz Havzası'na olan yaklaşımı da, Rusya'nın Karadeniz'de bölgesel işbirliğine olan bakışına etkide bulunacak en önemli faktörlerden biridir. Rusya'nın, KEİT çerçevesinde bölgesel işbirliğine vereceği destek, havzada yaşanan etnik ve dinsel sorunların çözümünde de çok önemli bir dayanak sağlayacağı için önemlidir. Çünkü Rusya, tarihsel nedenlerden dolayı birçok havza ülkesi için bir tehdit olarak görülmekte ve bu ülkeler Rus tehdidinden kaçınabilmek için diğer küresel aktörlerin siyasal ve askeri projelerine dâhil olarak KEİT'in temellendirmeye çalıştığı bölgesel işbirliği girişiminin önüne set çekebilmektedirler.

KEİT'in hitap ettiği coğrafi alanın sosyal, kültürel, tarihsel ve ekonomik farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu siyasal iklime nüfuz edebilme noktasında, Rusya dışındaki küresel aktörlerin desteğine de ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Özellikle AB, doğu sınırlarının hemen yanı başında bulunan Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilmek istenen ve havzada istikrar ve barışı beraberinde getirebilecek bölgesel işbirliği girişimine sıcak bakmak zorundadır. Zira Karadeniz Havzası'nda ortaya çıkacak bir kıvılcım AB'nin güvenliğini de yakından ilgilendirecektir. Aynı şekilde, ABD, Rusya'nın, kendisini tehdit altında hissederek

---

¹²¹ "Russia Faces Continuing Problems in the Northern Caucasus" , **Voanews**, March 29, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/english/news/europe/Russias-Ongoing-Problems-in-the-Northern-Caucasus-89461232.html> , 1 Mart 2011.

enerji kozunu AB'nin ve diğer ABD müttefiklerinin aleyhinde kullanmasına mahal verecek hareketlerde bulunmasını önlemek için, KEİT'in tüm küresel aktörlerden bağımsız olarak "Karadenizlilik" bağlamında ortak çıkarlarda buluşulmasını hedefleyen bölgesel işbirliği girişimine destek vermek zorunluluğundadır. ABD, KEİT'in ortaya çıkış aşamasında verdiği desteği yeniden KEİT'e yönlendirir ve objektif bir yaklaşımla Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi girişimlerine verdiği desteği de keserse, Rusya dâhil tüm havza ülkeleri gelecek vaat eden KEİT çatısı altında birleşebilirler.

Bir diğer küresel aktör olan Çin'in KEİT'e vereceği destek de sembolik bir önem taşımaktadır. Bugün itibarıyla, Karadeniz Havzası'ndaki siyasi problemlerle pek ilgilenmeyen, ancak, havzanın doğusundaki Hazar Bölgesi enerji kaynakları ile yakından ilgili olan Çin, kendi enerji güvenliğini garantiye almak ve Hazar Coğrafyası'ndan kesintisiz bir enerji akışı sağlayabilmek için, Karadeniz Havzası'nda istikrarın ve işbirliğinin gelişimine destek olmalı ve KEİT'in, bağımsız bir bölgesel işbirliği girişimi olarak, havzada birliği sağlama girişimlerini desteklemelidir. Çin, havza ülkelerinin ABD, AB ya da Rusya gibi rakip sistemik güçlerin pençesine düşmesini de engelleyerek Karadeniz Havzası'nın kontrolünden çıkmasına engel olmak zorundadır. KEİT, Çin'in bu ihtiyacına cevap verebilecek işlevsel bir araçtır.

Havzada yer alan bölgesel/alt bir güç olarak görülebilecek Türkiye ise, KEİT'in kurucusu olarak süreci destekleyen en önemli ülkedir. Ne var ki, Türkiye'nin, KEİT'in gelişimi noktasında yapması gereken daha çok iş bulunmaktadır. Türkiye'nin, Karadeniz'i, Dinyeper, Dinyester, Volga ve Don Irmakları'nın çıkış noktaları ile irtibatlandırma girişimi, Doğu Avrupa ve Asya Stepeleri'nin Ortadoğu ve Hint Okyanusu'na bağlandığı noktada, KEİT'in çok önemli bir bölgesel işbirliği girişimi olarak belirmesine katkıda bulunacaktır¹²². Ne var ki, Türkiye'nin KEİT'i kullanarak ya da Geniş Karadeniz Havzası'nda işbirliği imkânlarına vurgu yaparak gerçekleştirmek istediği altyapı projeleri, havza ülkelerinin farklı dış politika ajandaları ve bu ülkelerin birbirleriyle olan sorunlu

---

¹²² Davutoğlu, **Stratejik...**, s. 161.

ilişkileri nedeniyle gerçekleşme zemini bulamayınca, Türkiye'nin de Karadeniz'de işbirliğine katkı sağlama konusundaki istekliliği azalmaktadır.

KEİT'in gerçekleştirmeye çalıştığı bölgesel işbirliği girişiminin önündeki en önemli sorunlardan biri de üye ülkelerin önemli bir bölümünün Karadenizlilik vurgusunun oldukça zayıf olmasıdır. Bunun en önemli nedeni ise KEİT'in üzerine oturduğu Geniş Karadeniz Havzası kavramıdır. KEİT'in kurumsallaştırılması aşamasında, Karadeniz'e kıyası olmayan ülkelerin de üyeliğe kabul edilmiş olması ve zaman içerisinde bu ülkelerin KEİT ile aralarına mesafe koyma çabası içerisinde girmeleri, bölgesel işbirliği zeminini oldukça kaygan bir hale getirmiştir¹²³. Geniş Karadeniz Havzası'nda bulunan ülkelerin aralarındaki sorunları henüz aşamamış olmaları ve Romanya ile Bulgaristan gibi "gerçek" birer Karadeniz ülkesi olan siyasal aktörlerin dahi KEİT'i ya da Karadeniz alternatifini değil de, AB'yi ve NATO'yu tercih etmiş olmaları, Karadeniz Havzası'nın hala daha kapsayıcı bir birlik anlayışına ve örgütüne ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

KEİT ülkeleri arasında birçok konuda ortak çıkarlar söz konusu olmasına rağmen, önemli çıkar çatışmaları da bulunmaktadır. Örneğin, petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının dünya piyasalarına arz edilmesi aşamasında kullanılacak olan güzergâhın nasıl belirleneceği büyük sorunlara yol açmakta, KEİT'in ortaya koyduğu işbirliği iradesini zayıflatmaktadır. Bu konuda Rusya'nın ortaya koyduğu enerji projeleri ile Avro Atlantik Dünyası'nın ortaya attığı projeler arasında proje odaklı ama sistemik-siyasal boyuta da haiz ciddi bir çatışma yaşanmaktadır. Enerji sektörünü bölgesel işbirliğini kurumsallaştırabilme anlamında işlevsel bir dayanak noktası olarak kullanmayı düşünen KEİT için, havzanın en önemli ekonomik değeri olan enerji konusunun çatışmaya yol açıyor oluşu, çok büyük bir dezavantaj yaratmaktadır.

KEİT'in Karadeniz'de birlik ihtiyacını karşılayabilmesi için, ciddi ve sorumlu bir entegrasyon girişimi olduğunu tüm havza ülkelerine kanıtlayabilmesi

---

¹²³ Alexander Vasiliev, "The Black Sea Region in Turkish Foreign Policy Strategy: Russia&Turkey on the Black Sea", **Carnegie Moscow Center**, Black Sea Peacebuilding Network Russian Expert Group Report No 2, 2010, p. 2.

gerekmektedir. Ne var ki, bugün itibarıyla KEİT, komşu örgütlenmelerin tamamlayıcısı gibi bir nitelik taşımaktadır¹²⁴.

KEİT üyelerinin büyük bir bölümünün SSCB'nin sistemik tahakkümünden yeni kurtulmuş ülkeler olması oldukça önemlidir. Bu ülkeler, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktür içerisinde, siyasal bir boşluğun içerisine sürüklendikleri ve uluslararası konum tanımlaması ihtiyacı içerisine girdikleri için KEİT'e ilgi göstermişler ve bu örgüte üye olmakta pek de tereddüt etmemişlerdir¹²⁵. Aynı zaman dilimi içerisinde, bu ülkelerin başta AB ve NATO olmak üzere diğer uluslararası örgüt ve entegrasyon girişimleri ile de yakınlaşma çabası içerisine girmiş olmaları, KEİT'in aniden yükselip bir anda önemsizleşmesinin nedeninin konjonktürel olduğunu bizlere kanıtlamaktadır. KEİT üyelerinin çoğu, bu örgüte kalıcı unsurlara dayalı aksiyoner nitelikli bir yapı olarak değil, konjonktürel ihtiyaçlara cevap verebilecek reaksiyoner bir çaba olarak yaklaşmışlardır¹²⁶.

AB ve NATO gibi, üyelerinin kurumsal politikalara uyum sağlayabildiği, kurumsal politikalarda tutarlılığı ilke edinmiş ve üyeleri arasında çok güçlü ortak çıkarların bulunduğu işbirliği örgütleri ile KEİT'in yarışabilmesi ve havzada birliği sağlayabilmesi oldukça uzun vadeli bir çabanın ürünü olabilecektir. Bu nedenle, KEİT, orta vadede AB benzeri bir etkinliğe kavuşamayacaktır¹²⁷. AB'nin oluşum süreci ile karşılaştırıldığında, KEİT'in önünde önemli bir problemin daha var olduğu anlaşılabilir. Bilindiği gibi, AB'nin oluşumunda Fransa ile Almanya'nın oluşturduğu siyasal eksenin çok önemli bir rolü vardı. Aynı durumu Karadeniz Havzası'na yansıttığımızda, KEİT'in kurumsal çabalarına farklı amaçlar ve gerekçeler ile destek veriyor olmaları nedeniyle, Rusya ile Türkiye arasında etkin bir bölgesel eksenin oluşturulabildiğini söylemek mümkün değildir¹²⁸. İki ülke ilişkileri son dönemde özellikle ekonomik anlamda ciddi bir ivme yakalamış olsa da, bu yükseliş henüz Karadeniz'de bölgesel işbirliği boyutuna katkıda bulunabilecek etkinliğe ulaşmış değildir.

---

¹²⁴ Yalçınkaya, **Kafkasya'da...**, s. 275.

¹²⁵ Davutoğlu, **Stratejik...**, s. 277.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Yalçınkaya, **Kafkasya'da...**, s. 278.

¹²⁸ Davutoğlu, **"Stratejik..."**, s. 278.

Yine de, KEİT'in oluşturduğu diplomatik temas alanının, ortaya koyduğu işbirliği iradesinin ve havzanın doğusu ile batısını bir araya getirmeye çalışan ortak politikalar üretme çabasının Karadeniz'de ekonomik alanda başlatılmak istenen işbirliği girişiminin altyapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz. KEİT'in bundan sonra gerçekleştirmesi gereken en önemli hususlar, havzada doğal ve zorunlu olarak ortaya çıkan ticaret, ulaştırma, iletişim, enerji gibi potansiyel işbirliği alanlarında havza ülkelerinin kendi aralarında standart ve kurumsal bir ilişki geliştirmelerine yardımcı olmak, havza ülkelerinde akademik işbirliğini teşvik etmek ve halka hitap ederek, süreci yalnızca bir elit hareketi olmaktan çıkaracak basit ama etkin projeler uygulayabilmektir.

KEİT özelinde başlangıçta uygulamaya konması gereken en önemli tedbirlerden biri, örgütün havzada birliği sağlayabilme yönlü iradesine çok önemli bir katkı sağlayabilecek olan komşu ülkelerin birbirlerinin ekonomik çıkarlarını en üst seviyeye ulaştırabilme noktasında çaba gösterebilmelerinin sağlanabilmesidir. KEİT, bu yönüyle Batı Avrupa'yı bölgesel işbirliğinin merkezine yerleştiren AB ya da Rusya'yı merkeze alan BDT'den farklıdır. Zira KEİT, merkez-çevre ilişkilerinin ön plana alınmadığı bir işbirliği girişimi olarak ortaya çıkmıştır¹²⁹. Bunun en önemli nedeni üye ülkelerin birbirlerinden çok farklı ekonomik ve siyasal gelişim seviyelerine sahip olmaları ve coğrafi dağınıklığıdır. KEİT'in geliştirilmesi ve bölgenin birlik ihtiyacının karşılanabilmesi için, ekonomik ve siyasal açıdan hala geçiş dönemini aşamamış ülkelere pozitif ayrımcılığı gündeme getirecek politikaların uygulanması ve havzanın siyasal ve ekonomik açıdan merkezinde yer alan Rusya, Türkiye ve hatta Yunanistan gibi ülkelere, çevre olarak tabir edebileceğimiz Güney Kafkas Cumhuriyetleri, Arnavutluk, Moldova, Ukrayna gibi ülkelere ekonomik ve teknolojik bir yardımın akmaya başlaması gerekmektedir.

Karadeniz Otoyolu, Rusya'yı karşısına almayacak ve Rusya'nın da katkı sağlamasına imkân verecek ortak enerji projeleri, karşılıklı ticaret hacminin artırılması ve kota ile tarifelerde yapılacak düzenlemelerle havza ülkelerinin birincil ticari partnerleri olarak birbirlerini görmelerinin sağlanması ve halkın günlük yaşamını ilgilendiren ekonomik ve teknolojik gelişim ile eğitim-akademik işbirliği

¹²⁹ Kolat, "Karadeniz Ekonomik...", ss. 21-29.

gibi alanlarda üye ülkeleri yakınlaştıracak projelerin hayata geçirebilmesi, KEİT'in Karadeniz'de birliği sağlama yolunda tarihi adımlar atabilmesini beraberinde getirebilecektir.

Yine de, KEİT'in başarılı olabilmesi hususunda üzerinde durulması gereken en önemli faktör havza ülkelerinin hepsini çok yakından ilgilendirecek ve Karadeniz'i temel alacak geniş çaplı bir güvenlik tehdididir. Şu an için, tüm KEİT üyelerini yakından ilgilendiren ve hepsini tek bir paydada buluşturan ortak bir güvenlik tehdidinin varlığından bahsedilemez. Bunun en önemli nedeni, havza ülkelerinin siyasal ve ekonomik açıdan farklı gelişim evrelerinde bulunmaları ve uyguladıkları dış politikanın birbirinden oldukça farklı olmasıdır. Üstelik havzayı temel alan ve sürekli gündemde tutulacak çok büyük ve yakın bir ekonomik ve siyasal tehdidin varlığından da söz edilemez. Yani, KEİT'in AB'nin gelişim aşamasında kurucu bir unsur olarak yer almış SSCB tehdidi, ya da SSCB'nin Doğu Bloğu'nu oluştururken birleştirici bir unsur olarak kullandığı kapitalizm tehdidi gibi, birleştirici ve harekete geçmeye zorlayan ciddi ve görünür bir tehdide ya da güvenlik riskine sahip olduğu söylenemez.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız sebeplerden ötürü, KEİT'in kısa ve orta vadede havzadaki işbirliği ihtiyacını karşılayabilmesi mümkün değildir. Ne var ki, bu gerçeklik, çağın gereklerine uygun ve fonksiyonalist entegrasyon kuramı temelinde yapılandırılacak bölgesel işbirliğinin kurucu unsuru olan ekonomik işbirliği temelinde, havza ülkelerinin birbirlerine yakınlaşmalarına engel olmamalı ve KEİT de bu yakınlaşmanın temel yürütücüsü ve koordinasyon aygıtı olmalıdır.

3.3. Karadeniz Havzası'nda Bölgesel İşbirliği Sürecinin Geleceğine İlişkin Muhtemel Senaryolar

Çatışma ve işbirliği kavramlarında ifadesini bulan etkin bir dikotomi ile karşı karşıya olan Karadeniz Havzası'nda çatışma gerçekliğinin yadsınabilmesi ve işbirliğinin ön plana çıkarılabilmesi için hangi yolun izlenebileceğine dair, zaman ve içerik unsurlarının da ele alınacağı, birtakım gelecek senaryoları üzerinde durmamız gerekmektedir.

3.3.1. Hükümetlerarası İşbirliğinin Geliştirilmesi Yoluyla Bölgesel İşbirliğinin Kurgulanması

Karadeniz Havzası'nın üzerine kurgulandığı uluslararası/bölgesel sistemik yapı ve neorealist kuram çerçevesinde rahatlıkla ifadesini bulan bölgesel gerginlik/çatışma gerçekliği göz önünde bulundurulduğunda, mevcut şartlar altında havzanın yapısına en uygun işbirliği ikliminin ancak hükümetlerarası ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilebileceği görülebilmektedir. Dolayısıyla, havzada bölgesel işbirliğinin ulus devlet hükümetlerinin kontrol edeceği bir süreç çerçevesinde, belli işlevsel alanlarda imzalanacak ikili ve çok taraflı antlaşmalar eliyle koordine edilmesi, kısa vadede en etkin işbirliği inisiyatifini oluşturacaktır.

Soğuk Savaş döneminde yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler üzerinden ifadesini bulan ve genel olarak SSCB-Türkiye İlişkileri bağlamında şekillenen Karadeniz gerçekliği, Soğuk Savaş sonrası ciddi bir değişime uğramıştır. Bu değişimin en önemli nedeni, Karadeniz'e kıyısı olan bağımsız ülke sayısının artması ve özellikle Avro-Atlantik Dünyası'nın ortaya koyduğu bir tanımsal ön kabul ile havzanın sınırlarının olabildiğince genişletilmiş olmasıdır. Öyle ki, bugün Karadeniz'e kıyısı olan ülke sayısı 6 olmasına karşın, Karadeniz odaklı bir bölgesel işbirliği girişimi olan KEİT'in üye sayısı 12 olarak tespit edilmiştir. Günümüzde Karadeniz Havzası deyince, bir deniz olarak Karadeniz'in yanı sıra Balkanlar, Kafkaslar ve hatta Doğu Avrupa akla gelir hale gelmiştir. Karadeniz Havzası'nın kapsamının genişletilmesi, havzanın mevcut tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasi sorunlarının üzerine yenilerinin eklenmesine neden olduğu için, havza genelinde yapılandırılmak istenen bölgesel ekonomik ve hatta siyasi işbirliği daha da uzak bir geleceğe ötelenmiştir. Havza geneline hitap edecek kapsamlı bir bölgesel işbirliği hedefinin yeni coğrafi tanımlama doğrultusunda ötelenmeye mahkûm bir hale gelmesi, hükümetlerarası işbirliği girişimlerini havzanın en önemli siyasi gerçekliği haline getirmiştir.

Havzanın uzun bir süre SSCB'nin ideoloji odaklı sistemik kontrolü altında kalması ve bu kontrolün Soğuk Savaş döneminde ortaya konmuş sistemsel ön kabuller çerçevesinde meşrulaştırılmış olması, SSCB'nin siyasi kontrolü altında

kalan halkların birbirleriyle olan sorunlarını dondurmalarını da beraberinde getirmiştir. Milliyetçi istemlerin yeniden uyandığı bir dönem olan 1990'lar boyunca, Karadeniz Havzası genelinde, çok sayıda tarihsel ve güvenlik odaklı problemin ortaya çıktığını görebiliriz. Bu durum, havza ülkelerinin güvenlik, ekonomi, ticaret gibi “yüksek önemdeki” konular kapsamında birbirlerine güven duymasının ve bu güvene bağlı olarak gelişecek olan kapsamlı bir bölgesel işbirliği girişiminin önüne geçmektedir. Son yıllarda havzanın belli bölgelerinde, belli ülkeler arasında, belli konular ekseninde girişilen hükümetlerarası işbirliği faaliyetleri ise, topyekûn bir bölgesel işbirliği girişimine ilişkin kısa ve orta vadede bir değişim öngörmeyen bazı ülkelerin, belli alanlarda ortaya çıkan ve kendilerine pozitif olarak yansıtacak fırsatları değerlendirme girişimleri olarak değerlendirilebilir.

Bölgesel işbirliğinin geliştirilebilmesi için kısa vadede hükümetlerarası ilişkilerin ön plana çıkarılmasını gerektiren bir diğer faktör de, çoğu eski birer Sovyet Cumhuriyeti ya da Doğu Bloğu ülkesi olan havza ülkelerinin, SSCB'nin tarihsel devamı olan Rusya'dan uzak bir dış politika stratejisi kurgulamak istemeleridir. Bu noktada, havza halklarının psiko-sosyal beklentileri ile Avro-Atlantik Dünyası'nın ifade ettiği sosyo-ekonomik refah gerçekliği ve siyasal çoğulculuğa dayalı istikrar görüngüsünün ağır bastığını görüyoruz. Zira Soğuk Savaş sonrası havza genelinde siyasal manzara öyle bir hal almıştır ki, Rusya ile geliştirilecek ikili ve çok taraflı ilişkilerden ciddi kazanç sağlayabilecek havza ülkeleri dahi bu ülke ile geliştirilecek ikili ilişkilere ya da Rusya'nın da dâhil olacağı bölgesel işbirliği girişimlerine sıcak bakmamaktadır. Tabii bu durumun oluşmasında Avro-Atlantik Dünyası'nın mevcut siyasal çekiciliğinin yanı sıra, Rusya'nın özellikle 1990'ların sonlarından bu yana sürdürdüğü Avrasyacı dış politika pratiği de önemli bir rol oynamaktadır.

Karadeniz Havzası'nda işbirliğinin geliştirilebilmesi noktasında, kısa vadede, hükümetlerarası işbirliği fikrini tek seçenek haline getiren bir diğer neden ise havzanın çok parçalı coğrafi ve sosyo-kültürel yapılanmasına bağlı olarak ortaya çıkan çoklu dış politika stratejilerinin, topyekûn bölgesel işbirliğini imkânsız hale getirmesidir. Örneğin, havzanın batısında yer alan Balkanlar Bölgesi'ndeki devletlerin hemen hepsi Karadeniz'de gerçekleştirilecek bir bölgesel işbirliğinden çok, AB üyesi olarak, en çabuk şekilde sosyal refaha kavuşabilmeyi arzulamaktadır.

Havzanın doğusunda Güney Kafkasya’da yer alan ülkeler ise, havzanın batısına oranla çok daha ciddi güvenlik sorunları ile karşı karşıya buldukları, coğrafi ve kültürel açıdan da Avrupa’ya oldukça uzak oldukları için Karadeniz’de geliştirilecek ekonomi, enerji ve güvenlik odaklı kapsamlı bir işbirliği girişimine sıcak bakabilirler. Bu gerçeklik, genelden özele doğru indirildiğinde ülkeler bazında da ele alınabilir.

Hükümetlerarası düzeydeki ilişkilerin en önemli işbirliği girişimi olarak ön plana çıkmasını sağlayan bir diğer unsur da, ortak havza kimliğinin (bölgesel kimlik) henüz oturtulamamış olmasıdır¹³⁰. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası’nın sınırlarının genişletilmesi ve bu denize kıyısı olmayan birçok devletin havzaya ait birer ülke olarak Geniş Karadeniz Havzası adı altında toplanması, farklı bölgesel kimliklerin Karadeniz’e eklenmesini beraberinde getirdiği için, çok boyutlu bir kimliklenme sürecinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ne var ki, bu kimliklenme süreci bir türlü Karadenizlilik boyutuna indirgenememiş ve Balkanlık, Kafkasyalılık, Slavlık ve Türklük gibi bölgesel ve etno-kültürel alt kimlikler her zaman baskın çıkmıştır. Bu durumun AB içerisinde dahi bazı sıkıntılara neden olduğu hesaba katıldığında, Karadeniz özelindeki sorunun çözümünün ne kadar zor olduğu anlaşılacaktır.

Havzada kapsamlı bir bölgesel işbirliği girişiminin başlatılmamasının en önemli nedenlerinden biri de, daha önce de birçok defa vurguladığımız gibi, havza ülkelerinin tamamına hitap edecek bir “korku unsurunun” yaratılmamış olmasıdır. AB’nin gelişiminde fonksiyonel unsurların olduğu kadar, SSCB’den algılanan tehdidin mahiyeti de birleştirici bir rol oynamıştır. Zira korku unsurunun uyardığı en önemli faktör güvenlik ihtiyacıdır ve toplumların en önemli ihtiyacı da güvenlik olarak belirmektedir. Ne var ki, mevcut şartlar altında Karadeniz Havzası’nda ortak bir korku ya da tehdit unsurunun var olduğu söylenemez.

Havzada işbirliğinin ikili ilişkiler bağlamında takılıp kalmasında etkili olan bir diğer faktör de küresel ve bölgesel aktörlerin, Karadeniz Havzası bağlamında izledikleri realist unsurları ön plana çıkan dış politika yaklaşımlarıdır. Özellikle

---

¹³⁰ Charles King, “The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century”, **The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives**, Ed. by Daniel Hamilton and Gerhard Mangott, Center For Transatlantic Relations, Washington DC, 2008, p. 5.

Rusya ile ABD arasında Karadeniz hâkimiyeti bağlamında yaşanan sistemik bölgesel güç mücadelesi ve çatışma, havza ülkelerini kamplara bölmekte ve birbirlerine yabancılaştırmaktadır¹³¹. Bunun yanı sıra, önemli bir yumuşak güç unsuru olan AB'nin, Karadeniz'de kendisinden bağımsız bir bölgesel işbirliği girişiminin oluşmasını istememesi ve bu yönde politikalar uygulaması da etkin bir diğer faktör olarak görülebilir. Havza ülkeleri, ABD, AB ve Rusya gibi uluslararası sistemik aktörlerle kurdukları bağlara uygun olarak hareket ettikleri için siyasal çatışma odaklı bir Karadeniz Havzası oluşmakta ve havza ülkeleri de topyekûn bir bölgesel işbirliği girişimini başlatmaktansa, kısa vadeli sonuçlar doğuracak, ikili ve çok taraflı işbirliği girişimlerine yönelmektedirler.

Geniş Karadeniz Havzası'nın yapısal anlamda heterojen bir görünüm arz etmesi ve bölge ülkelerinin ekonomik ve ticari anlamda AB, ABD, Rusya gibi aktörlere uygun bir ekonomik yapılanmaya gitmesi, havzada bölgesel işbirliği girişiminin üzerine yapılandırılacağı en önemli alan olan bölgesel ekonomik entegrasyonun imkânsız bir hale gelmesine neden olmaktadır¹³².

1990'ların başından bugüne kadar geçen dönemde, Geniş Karadeniz Havzası'nda, "Karadeniz" odaklı olarak kurgulanan işbirliği örgütleri, sektörel işbirliğine odaklanmaktansa geniş çaplı ekonomik ve siyasal entegrasyon tabanlı olarak teşkilatlandırılmaya çalışılmıştır. Ne var ki, bu yapısal bir hataya işaret etmektedir. Zira geniş çaplı bir bölgesel entegrasyona girişmeden önce havza devletlerinin birbirleriyle işbirliği temelinde ikili ilişkiler kurmayı öğrenmeleri ve bu sürecin bir devamı olarak enerji, çevre, telekomünikasyon, deniz güvenliği gibi farklı alanlarda sektörel işbirliğine yönelmeleri gerekirdi. Son dönemde havza ülkeleri arasında gelişim gösteren hükümetlerarası işbirliği, sürecin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi yönünde doğru bir adımın atıldığını göstermektedir. Buna örnek olarak Rusya-Türkiye İlişkileri'nin ekonomik ve ticari anlamda tarihin en iyi

---

¹³¹ Olga Vorkunova, "Wider Black Sea: NATO, EU, SCO and Russia" , **Wider Black Sea: Perspectives For International and Regional Security**, Yerevan, January 14-15, 2008.

¹³² Panagiotis Gavras, "The Current State of Economic Development in the Black Sea Region" , **Commission on the Black Sea**, Policy Report I, 2008.

seviyesine yükselmesi¹³³ ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasında enerji, ticaret ve ulaştırma sektörleri odaklı olarak gelişen mikro düzeydeki bölgesel işbirliğidir.

Karadeniz Havzası, aynı gündemler ile oluşturulmuş ve önemli bir bölümü kâğıt üzerinde kalmış birçok ekonomik ve siyasal işbirliği örgütüne sahiptir. Ne var ki, küresel ve bölgesel aktörler arasındaki siyasal çatışmaların ürünü olan bu parçalı örgütsel altyapının, kapsayıcı bir bölgesel işbirliğinin oluşumuna ciddi bir katkı sunduğu söylenemez¹³⁴. Örneğin, KEİT gibi bir işbirliği girişiminin varlığı ortada iken, GUAM'ın oluşturulması hiçbir anlam ifade etmemekte, bu örgütün ortaya koyduğu Rus karşıtı tutum Rusya'nın tepkisini çektiği için, KEİT'in yürüttüğü bölgesel işbirliği süreci de zarar görmektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için, birbirleriyle sosyo-kültürel, tarihsel ve siyasal sorunlar yaşayan havza ülkelerinin, karşılıklı iletişim kanallarını açarak, özellikle sektörel temeller üzerinde yükselecek hükümetlerarası işbirliği girişimlerine yönelmeleri gerekmektedir. Bu tarz girişimler siyasal gerilimi azalttığı gibi, daha geniş çaplı ortaklık yönünde de havza ülkelerini motive etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası'nda kayda değer başarı elde eden girişimlere göz gezdirildiğinde hükümetlerarası inisiyatiflerin ön plana çıktığını görüyoruz. AB'nin geliştirdiği ve enerji odaklı işlev gören TRACECA ve INOGATE programları ile havza ülkelerinin yatırım ihtiyacının giderilmesinde başarılı girişimlere de imza atmış olan, KEİT'e bağlı, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, bu girişimlerin en önemlileri olarak gösterilebilir. Bu girişimler sektör odaklı çalışmakta ve hükümetler arasında bir işbirliği alanı yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Havza ülkeleri, aralarındaki siyasal, sosyo-kültürel, tarihsel ve güvenlik odaklı konjonktürel sorunlar nedeniyle çok fazla entegre olamayacaklarını bildikleri için, kısa vadede olumlu sonuçlar doğurabilecek ve belli sektörler ile projelere odaklanacak hükümetlerarası işbirliği girişimlerine daha sıcak bakmaktadırlar. Mevcut sorunlar ve siyasal ayrılıkların yanı sıra, topyekûn bölgesel işbirliği girişiminin ortaya koyacağı bürokratikleşme de havza ülkelerinin işbirliğini

---

¹³³ Fatih Özbay, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010", **Bilge Strateji**, C.2, Sayı 4, Bahar 2011, ss. 36-77.

¹³⁴ Panagiota Manoli, "Where is Black Sea Regionalism Heading?", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.10, No.3, 2010, pp. 323-339.

hükümetlerarası düzlemde tutmak istemelerinin önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır¹³⁵. Bürokratikleşmenin karar alma sürecini yavaşlatan ve geciktiren doğası, havza ülkelerinin böyle bir sürece uzak durmasının bir diğer nedenidir.

Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliği girişimlerinin hangi alana/alanlara yönlendirilebileceği konusunda havza ülkelerinin ortak bir noktada buluşamaması ve birbiriyle rekabet eden birçok projenin ortaya atılması, bölgesel işbirliği zeminini oldukça kaygan bir hale getirmektedir¹³⁶. Rusya'nın geliştirdiği Güney Akım Projesi ile AB'nin geliştirdiği ve ABD'nin de destek verdiği NABUCCO Projesi arasındaki proje bazlı rekabet bu duruma bir örnektir. Zira bu projelere verilecek destek bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki siyasal çatışma daha da derinleşmektedir. Her iki projeye verilen destek bağlamında belli ülkeler arasında gelişen hükümetlerarası ikili ilişkiler ise havzanın en önemli işbirliği gerçekliğidir.

Sektör içi işbirliği olanaklarının artırılması, ekonomik işbirliğini şekillendirecek en önemli fonksiyonel unsur olarak bilinmektedir. Ne var ki, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin bu anlamda birlikte hareket ettiği de söylenemez. Sektörel işbirliği anlamında altyapı oluşturulmadan fonksiyonel işbirliği örgütlerinin oluşturulması da mümkün değildir.

Karadeniz Havzası, havza ülkelerinin bölgesel işbirliği girişimine olan desteğini sürekli hale getirecek ve onları sürecin devamlılığına inandıracak sembolik bir başarı hikâyesinden yoksundur¹³⁷. AB'nin gelişiminde AKÇT'nin elde ettiği ve sembolik olarak nitelenebilecek ilerlemelerin etkisi göz önünde bulundurulursa, bu tarz girişimlerin ne kadar etkili olduğu anlaşılabilir. Karadeniz'de ise, tüm havza ülkelerinin birlikte başardığı ortak bir projenin varlığından söz edilemez. Bunun yerine, havzada yer alan bazı devletlerin birlikte geliştirdikleri ve kendi aralarındaki işbirliğinin sembolü haline gelmiş projelerden bahsedilebilir. Yani Karadeniz'in başarı hikâyeleri de hükümetlerarası işbirliği temelinde kurgulanmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Mavi Akım, bu başarı hikâyelerine birer örneklik teşkil etmektedir.

---

¹³⁵ Tedo Japaridze, "BSEC: A Road Map to Relevance", **Harvard Black Sea Security Program**, (Çevrimiçi) <http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/114>, 22 Ağustos 2011.

¹³⁶ Manoli, "Where is..." , pp. 326-327.

¹³⁷ Ibid. , p. 328.

Fonksiyonel temelde geliştirilecek bir bölgesel işbirliği inisiyatifinin başarıya ulaşabilmesi noktasında halktan gelecek destek çok değerlidir. Karadeniz Havzası'ndaki sosyo-kültürel farklılıkların neden olduğu gerginlik ve siyasal çatışma göz önünde bulundulduğunda, bölgesel ekonomik ya da siyasal işbirliği girişimine halk desteği sağlanabilmesinin çok önemli, ancak mevcut şartlar içerisinde zor olduğu da görülebilecektir. Halkın bu tarz girişimlere destek verebilmesi için, elitlerin sürece dâhil olması, yani elit sosyalizasyonunun yaşanması gerekmektedir¹³⁸. Karadeniz ülkelerindeki elitlerin havza çapında gerçekleştirilebilecek bölgesel işbirliği girişimini yeterince gündeme getirdiği ise söylenemez. Havza ülkelerindeki toplumsal elitlerin, bu tavrı takınmalarının arkasında yatan en önemli nedenler ise, Karadeniz'de bölgesel işbirliğinin gerçekleştirilebilmesinin mevcut koşullar içerisinde pek de mümkün görünmemesi ve havza ülkelerinin birincil dış politika önceliklerinin farklı seçeneklere yönelmiş olması nedeniyle, elit kesimin kısa vadede sonuç verebilecek tercihlere destek olmayı tercih etmesidir. Bu noktada AB üyeliği ve sektörel temelli olarak geliştirilecek hükümetlerarası işbirliği imkânları ön plana çıkmaktadır.

Havzada ticari anlamda ciddi bir potansiyel bulunmasına karşın, Karadeniz Havzası'ndan kaynaklanan ticaret imkânlarının havza ülkelerinin toplam ticaret rakamları içerisinde ancak %20'lik bir paya sahip olması, havza ülkelerinin ekonomik işbirliği konusunda oldukça düşük bir performans ortaya koyduğunu göstermektedir¹³⁹. Üstelik havza devletleri pazar ekonomisine uyum sağladıkça, havza ülkesi olmayan aktörlerle ekonomik ilişkiler daha da derinleşmektedir. Karadeniz Havzası'ndaki ekonomik potansiyelin değerlendirilebilmesi noktasında, başta KEİT olmak üzere, bölgesel ekonomik işbirliği örgütlerinin yeterli gelişimi ve proje desteğini sağlayamaması, havza ülkelerini hükümetlerarası ekonomik işbirliği girişimlerine yönlendirmektedir.

Havza ülkelerinin önemli bir bölümü AB üyeliğini temel hedef olarak gördükleri için, Karadeniz merkezli olarak bütünleşmektense, AB odaklı olarak

---

¹³⁸ Titulescu, "The Black Sea...", p. 2.

¹³⁹ Manoli, "Where is...", p. 329.

bütünleşmeyi tercih etmektedirler¹⁴⁰. Bu durum, AB üyeliği hedefine kilitlenmiş havza ülkeleri ile böyle bir hedefi olmayan havza ülkelerinin geliştirecekleri Karadeniz odaklı işbirliği inisiyatifinin daha sınırlı ve sembolik olmasına ve daha önemsiz konulara yönelmesine neden olmaktadır. Böyle olunca da, Karadeniz merkezli bağımsız bir bölgesel işbirliği kurgusu oluşturabilmek olanaksız hale gelmekte ve havza çapında ortaya çıkan fırsatların değerlendirilebilmesi aşamasında sektör tabanlı ve proje odaklı hükümetlerarası antlaşmalar, tek çözüm yolu olarak belirmektedir.

Karadeniz’de bağımsız bir bölgesel işbirliği inisiyatifinin yaratılabilmesi noktasında üzerinde durulması gereken bir diğer husus da, fonksiyonel temelde yaratılan işbirliği örgütü ya da örgütlerinin kendi kaynaklarını kullanabilme ve kaynak yaratabilme yeteneğine sahip olmaması mevzusudur. Mevcut şartlarda ne KEİT’in, ne de diğer kurumsal yapıların böyle bir avantajı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, bu örgütlerin, kuruldukları günden bu yana politik ve ekonomik anlamda büyük önem taşıyan ve hem halkın hem de elitlerin ilgisini çekecek sembolik bir başarı gösterdikleri de söylenemez.

Karadeniz Havzası, jeopolitik ve jeostratejik denklemlerdeki kritik önemini kaybetmedikçe ve bu bölgede yapılandırılacak fonksiyonel bir bölgesel işbirliği girişimine uluslararası destek sağlanamadığı sürece, havzada neorealist kurama uygun sınırlı bir hükümetlerarası işbirliği anlayışı ekonomik ve siyasal yakınlaşma sürecini yönlendirmeye devam edecektir.

Soğuk Savaş boyunca çift kutuplu uluslararası sistemik yapılanmaya dayalı olarak ortaya çıkmış ve sistemik bir meşruiyet kazanmış olan neorealizmin etkisinde kalmış olan Karadeniz Havzası, 1990 sonrası dönemde birçok işbirliği girişimine tanıklık etse de, yapısal anlamda çok da farklı bir görünüme evrilememiş ve bölgesel işbirliğinin üzerine kurgulanabileceği bir siyasal altyapıya kavuşmamıştır. 1990 sonrası dönemde Karadeniz Havzası’nın coğrafi ve siyasal sınırlarının genişletilmesi ve bu gerçekliğin de etkisiyle havza odaklı bir kimliğin yaratılamaması havzada hâkim olan siyasal realizmin devamında etkin bir rol oynamıştır.

---

¹⁴⁰ Bogdan Aurescu, “The Role of the European Union in the Wider Black Sea Region”, **Turkish Policy Quarterly**, Vol.10, No.1, 2011, pp. 35-45.

Realizm, devletlerin kendi toplumlarını koruyabilmeleri ve sosyo-ekonomik refaha ulaştırabilmeleri amacıyla, başta siyasal ve askeri olmak üzere, güç unsurlarına önem vermelerini salık vermektedir. Bu durum, güçlü olanın yaşayabileceğini kaydeden, son derece basit, ancak bir o kadar da çatışmacı sistemik unsurlara dayandırılmaktadır. Realizmin ortaya koyduğu bu düşünce, uluslararası sistemde siyasal, askeri ve ekonomik mücadelenin sürekliliğini öngördüğü ve devletlerin dış politikalarını güvensizlik ortamına uygun olarak oluşturmalarını istediği için, bölgesel işbirliği düşüncesine daha baştan karşı durmaktadır¹⁴¹. Devletlerin kendi güvenliklerini sağlama noktasında ulusal güç unsurlarına dayanmaları ve bu güç unsurlarını daha da kuvvetlendirecek şekilde diğer devletlere yaklaşımları realizmin temel vurgusudur. Realizmin öngördüğü bu uluslararası yapılanma, Soğuk Savaş'ın temel dayanak noktasını oluşturmuştur.

Soğuk Savaş 1991'de resmen sona ermiş olmasına karşın, Karadeniz Havzası'ndaki Soğuk Savaş ve siyasal kutuplaşmanın daha da şiddetlenerek devam ettiğini görüyoruz. Bu durumun ortaya çıkmasının temel sebebi ise siyasal realizmin günümüze uyarlanmış hali olan neorealizmin ortaya koyduğu kuramsal ve sistemik meşruiyet olmuştur. Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin, Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte Avro-Atlantik Dünyası ile çok yakın ilişkiler kurmaya çalışmaları ve Rusya'yı düzenleyici bir aktör olarak görmekten vazgeçerek, geleceklerini AB ve NATO üyeliği içerisinde görmeye başlamaları, SSCB'nin tarihsel devamı olarak ortaya çıkmış olan ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle büyük çaplı siyasal ve ekonomik problemlerle karşı karşıya kalan Rusya'yı siyasal realizme itmiştir. Rusya'nın sahiplendiği yeni dış politika stratejisi ise milliyetçilik, Sovyet korporatizmi ve Ortodoks ahlakının şekillendirdiği Avrasyacılık düşüncesinin bir parçası olarak doğmuş olan "Yakın Çevre Politikası" olmuştur. Rusya, benimsediği dış politika anlayışı ile Karadeniz Havzası'ndaki eski Sovyet nüfuz alanı üzerinde etkin bir güç olacağını ve bu bölge üzerindeki sistemik iddiasını sürdüreceğini ortaya koymuştur.

---

¹⁴¹ Realizme göre devletler güçlerini korumak için değil, aynı zamanda arttırmak için de mücadele vermektedirler. Bu nedenle devletlerarası çatışmaların yaşanması mutlak bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Yani devletler arasındaki çatışma, aralarından birinin ortadan kalkması ile de sonuçlanacak olsa, realizme göre devletler bu riski almaya hazırdırlar. Realizme göre devletlerden birinin mutlak kazancının, diğerinin mutlak kaybına yol açması gerekir. Yani uluslararası sistem "sıfır toplamlı" bir oyun şeklinde süregelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003, ss. 43-45.

Bu durum, Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası'na yerleşmeyi arzulayan Avro-Atlantik Dünyası ile bölgedeki iddiasını korumak istediğini gösteren Rusya arasında, Karadeniz odaklı ve çift kutuplu bir sistemik ayırım çizgisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası sistem çerçevesinde gerçekleşen güç mücadelesine paralel, ancak ondan çok daha farklı yapısal gerçeklikler ve siyasal/coğrafi ve kültürel faktörler ekseninde kutuplaşma yönünde ilerleyen Karadeniz Havzası'nda, Soğuk Savaş'ın çizdiği ideolojik ve askeri kalıplardan daha farklı, ancak havza ülkelerinin güvenlik algılamalarını ve gelecek kaygılarını etkileme kapasitesine sahip bir sistemik altyapı oluşmaktadır.

Karadeniz Havzası'ndaki gerginliğin aşılabilmesi noktasında bölgesel işbirliği girişimlerinin çok önemli bir rol oynayabileceği ortadadır. Özellikle fonksiyonel temelde girişilecek ve havzanın küresel dengelerdeki rolünü arttıran enerji, ticaret, ulaştırma ve güvenlik gibi faktörlere odaklanacak bir bölgesel işbirliği, şüphesiz tüm tarafların yararına olacaktır. Fakat mevcut bölgesel sistemik yapı, böyle bir girişimin dahi kısa vadede mümkün olamayacağını göstermektedir. Zira havzanın geleceği üzerinde söz sahibi olmak isteyen küresel aktörler, bölgesel işbirliğini özendirerek girişimlerde bulunmaktan çok, bu tarz bir eğilimi köstekleme çabası içerisindedirler. Bağımsız ve tarafların eşitliği temelinde örgütlenecek bir Karadeniz inisiyatifinin, sahip olduğu insan kaynağı ve doğal kaynaklar ekseninde kısa bir süre içerisinde güçleneceğinin ve daha da bağımsız bir şekilde hareket edebileceğinin farkında olan bu aktörler, havzada gerçekleştirilecek bir topyekûn işbirliği sürecini baltalamak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Tabii bu aktörlerin izlediği dış politika stratejilerinin Karadeniz bağlamında siyasal gerginliği ve kutuplaştırmayı arttırma konusunda bu kadar başarılı olmasının en önemli nedenlerinden biri de havza ülkelerinin önemli bir bölümünün izlediği yanlış politikalarıdır. Demokratik yönetim anlayışının içselleştirilememesi sonucu kontrolden çıkan ayrılıkçı bölgeler sorunu ve havza ülkelerinin birbirleriyle yaşadıkları tarihsel ve sosyo-kültürel problemleri çözmek yerine daha da tırmandırmaya yönelen yaklaşımları, havzada bağımsız ve eşitlikçi temeller üzerinde kurgulanabilecek federal, fonksiyonel ya da neofonksiyonel bir bölgesel işbirliği girişimini arzulamayan küresel aktörlere, kullanabilecekleri geniş bir siyasal manevra alanı yaratmaktadır. Bu durum,

havzadaki işbirliği sürecinin, kısa vadeli çıkarlara odaklanmış ve ulus devlet hükümetlerinin izleyecekleri dış ve iç politikalara bağımlı bir süreç içerisinde ilerleyen hükümetlerarası işbirliği boyutuna sıkışıp kalmasına yol açmaktadır¹⁴².

Bölgesel işbirliği girişimlerinin özellikle odaklandığı husus, ekonomik işbirliği fırsatlarına dayalı karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kazan-kazan ilkesi doğrultusunda bir görünüm arz etmesini sağlayabilmek ve ekonomik bağımlılığın ve işbirliğinin getireceği siyasal yakınlaşma neticesinde, belli bir bölge içerisinde karşılıklı güven unsuruna dayalı bir kurumsal yapının oluşturulabilmesidir.

Bölgesel işbirliği girişimlerinin ortaya koyacağı fırsatlardan yararlanmak isteyen ancak, karar alma süreci üzerindeki etkinliklerini kaybetmek ya da yönetsel yetkilerini ortak bir organa devretmek istemeyen ülkeler, siyasal realizmi yumuşatarak belli fırsatlardan yararlanabilmenin yolunu açmışlar ve böylece neorealizmi benimsemişlerdir¹⁴³. Bu akım sayesinde devlet güvenliğini sağlama ile siyasal karar alma ve uygulama sürecini kontrol altında tutma yetkilerini ellerinde buldurmaya devam eden devletler, sosyo-ekonomik refahı arttırabilme ve çeşitli faydalar sağlayabilme noktasında belli bir politika ya da görev odaklı yapılandırılmış bir örgüt nezdinde çıkarlarını maksimize edebilmektedirler. Tabii bu sürecin hükümetlerarası işbirliği bağlamında değerlendirileceği de ortadadır¹⁴⁴. Zaten hükümetlerarası işbirliği bağlamında kurgulanmış olan politikaların ve örgütlerin hedefleri kısa vadeli olarak tespit edilir ve uygulamaya konulur.

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Havzası'nda yaşanan siyasal gelişmelere koşut olarak, oturmuş bir yapısal realizmin oluşmuş olması, belli alanlarda devletlerarası işbirliğini şekillendirecek ikili ilişkilerin ve hükümetlerarası işbirliği örgütlerinin ortaya çıkışını dahi zorlaştırmaktadır. Havza ülkelerinin önemli bir bölümünün Karadeniz odaklı girişimlere kapalı olması ve havzanın ekonomik işleyişine hâkim olan asimetrik görünüm, özellikle ekonomik işbirliği temelinde

---

¹⁴² Dimitris Papadimitriou and David Phinnemore, "Exporting Europeanization to the Wider Europe: The Twinning Exercise and Administrative Reform in the Candidate Countries and Beyond", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.3, No.2, 2003, pp. 1-22.

¹⁴³ Simon Collard-Wexler, "Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union", **European Journal of International Relations**, Vol.12, No.3, September 2006, pp. 397-432.

¹⁴⁴ İşbirliğine katılan ülkeler siyasal egemenliklerinden hiçbir şekilde feragat etmemekte, karar alma-uygulama aşamasında kendi hükümetlerine bağlı kalmaya devam etmekte ve istedikleri an anlaşmadan ya da gevşek bir şekilde teşkilatlanmış olan görev odaklı örgütten çekilebilmektedirler.

gelişebilecek hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Ekonomik gelişim ve izlenen ekonomi politikaları bağlamında, havzanın doğusu ile batısı arasında önemli farklar bulunduğu gibi, tek tek ele alındığında büyük çaplı ekonomik farklılıkların da olduğu görülebilecektir. Bu noktada ortaya çıkan asimetrik yapı, özellikle ekonomik gelişim seyri açısından işin başında olan yeni bağımsız havza ülkeleri ile ekonomik açıdan ciddi bir gelişim göstermiş havza ülkeleri arasındaki hükümetlerarası işbirliği girişimlerini dahi zorlaştırmaktadır. Zira yeni bağımsız ülkelerin hemen hepsinde görülebileceği üzere, Karadeniz Havzası'nda da milliyetçi hasletler doruğa çıkmıştır ve bu durum, komşu ülkeler ile kurulacak siyasal ve ekonomik ilişkilerin gelişimini olumsuz etkilemektedir¹⁴⁵. Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin neredeyse hepsi, havzada yer alan komşu ülkeler ile işbirliği yapıp, ekonomik, siyasal ya da askeri anlamda bu ülkeler ile karşılıklı bağımlılığa varacak ilişkiler geliştirmektense, havzada gerginliği arttıracak ve Karadeniz özelinde jeopolitik çıkarların çatışmasına neden olacak tercihler yapmakta ve kendilerini havza dışı aktörlere ekonomik, siyasal ve askeri açıdan bağımlı kılmaktadırlar. Bu ilişki tercihi fonksiyonel temelde şekillendirilecek bölgesel işbirliği girişiminin önüne set çektiği gibi, hükümetlerarası işbirliği girişimlerini de oldukça sınırlı bir düzeyde tutmakta ve ülkeler arası siyasal işbirliğinin gelişimine paralel bir seyir izlemektedir.

Bugün itibarıyla Karadeniz ülkeleri arasındaki yakınlaşma sürecinin ideolojik altyapısını neorealizm ve onun öngördüğü hükümetlerarası işbirliği anlayışı oluşturmaktadır¹⁴⁶. Yani, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler ancak ulusal çıkarları ve dış politika yönelimleri ile örtüştüğü an kısa süreli ve kazanç odaklı işbirliğine gitmektedirler. Karadeniz Havzası'nda yaşanan ve küresel yansımaları da olan bölgesel sistemik çatışma nedeniyle, Karl W. Deutsch'un öngördüğü şekliyle bir

---

¹⁴⁵ Triantaphyllou, "The Security..." , p. 225-241.

¹⁴⁶ Neorealizmin uluslararası sistemi devletlerin dış politika toplamları olarak ele almaması ve ulusal güç unsurlarını bir amaç olarak değil araç olarak görmesi bu noktada önemlidir. Neorealizm, devletlerin güvenliğinin sağlanması noktasında sadece komşuların değil, diğer uluslararası aktörlerin de dikkate alınması gerektiğini zira uluslararası aktörlerin çıkarları uyumadığı için uluslararası güvenliğin sağlanamadığını kaydetmektedir. Neorealizm, hükümetlerarası işbirliği girişimlerini anarşik olan uluslararası sistemi belli kurallara bağlama yönünde kullanmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik...** , s. 46.

güvenlik toplumu yaratılmasının zorluğu¹⁴⁷ ve mevcut görünüm itibarıyla havzada dengelenmemiş bir siyasal çoğulculuğun hâkim olması¹⁴⁸, hükümetlerarası işbirliği kurumlarını ve havza ülkeleri arası ikili ilişkileri dahi siyasal çatışmaların ve düzensizliğin birer objesi haline getirmektedir.

Bilindiği gibi bir güvenlik topluluğunun oluşabilmesi için, bir bölgedeki siyasal meşruiyete sahip aktörlerin, aralarındaki ilişkinin mahiyetini belirleyecek ve ortak sorunlara ortak çözümler üretecek formüller üzerinde anlaşmaları ve savaş unsurunu o bölgenin siyasal lügatından çıkarmaları gerekmektedir¹⁴⁹. AB'nin geniş çaplı ve başarılı bir güvenlik topluluğu olduğunu daha önce belirtmiştik. Zira AB'nin kurucu babaları olarak adlandırılan *Jéan Monnét*, *Robert Schumann* ve hatta *Winston Churchill*, Avrupa entegrasyonunun savaşları önleyecek bir karakter taşıması gerektiğini belirterek işe başlamışlardı¹⁵⁰.

An itibarıyla Karadeniz Havzası'ndaki halkların hemen hiçbiri Karadeniz odaklı olarak oluşturulabilecek bir bölgesel ekonomik ve hatta siyasal işbirliği fikrine inanmış değildir. Güvenlik toplumlarının oluşumunda aşağıdan yukarıya, yani halktan hükümetlere iletilecek istemlerin payı düşünüldüğünde, Karadeniz'de işlerin ne kadar zor olduğu görülebilecektir. Halktan yeterli destek gelmediği için, güvenlik toplumlarının yaşatılabilmesi noktasında gerekli olan işbirliği zemini yaratılamamakta ve ulus devlet hükümetleri, yakınlaşma zeminini kurgulayacak etkin yapılar oluşturamamaktadırlar. Bu durum fonksiyonel, federal ve hatta bunlara bağlı olarak neofonksiyonel temelde oluşturulacak bölgesel işbirliği girişimlerinin de önüne geçmekte ve havzadaki savaş gerçekliği dahi yadsınmamaktadır. Bu durum ortada iken, aralarında siyasal ve ekonomik yakınlık kurmaya çalışan havza devletlerinin ortak çıkarlardan yararlanma ve fırsatları değerlendirme noktasında hükümetlerarası işbirliği girişimlerini yönlendirecek küçük çaplı ve geçici mahiyette

---

¹⁴⁷ Ömer Göksel İşyar, "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", *Akademik Bakış*, C.2, Sayı 3, 2008, ss. 1-42.

¹⁴⁸ Weaver, "Black Sea Regional...", pp. 5-6.

¹⁴⁹ Emanuel Adler, "The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint and NATO's Post Cold War Transformation", *European Journal of International Relations*, Vol.14, No.2, 2008, pp. 195-230.

¹⁵⁰ Rafael Biermann, "Robert Schuman's Perspective of Peace and Stability Through Reconciliation: A Legacy of Continuing Actuality Also For the Balkans", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.1, Sayı 1, 2001, ss. 45-60.

antlaşmalara ve kurumlara yönelmeleri de oldukça doğal bir durum olarak görülmelidir.

Hükümetlerarası işbirliği ve kurumsallaşma girişimleri, havzanın kısa vadeli, sınırlı ve geçici ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır ve neorealist düzlemde işletilmektedir. Karadeniz Havzası'nın dengelenmiş ve dengelenmemiş çok kutupluluk düzlemleri arasında salındığı düşünüldüğünde¹⁵¹ bu durumun ortaya çıkmasının doğal olduğu anlaşılabilecektir.

Hükümetlerarası işbirliği yaklaşımına uygun olarak kurulacak olan örgütler, belli amaçlar için kurulacağı ve kuran aktörlerin siyasal kontrolünden izole edilemeyeceği için, inisiyatif alarak bağımsız karar verme ve uygulama yetisine sahip olmayacaklardır. Zira bu örgütlerin kurumsal altyapısı bağımsız karar alarak uygulayabilme kapasitesine ve gücüne haiz değildir. Bu örgütler, devlet davranışlarını kısıtlayamadıkları için Karadeniz Havzası'ndaki mevcut siyasal yapıya uyurlanabilmeleri nispeten daha kolay olmaktadır. Havzada yer alan devletler, aralarındaki siyasal yönelim farklılıkları, sosyo-kültürel problemler ve tarihsel sorunları aşma yönünde ciddi bir irade göstermektense, kısa vadeli çıkarlarını koruyabilmek ve bölgesel işbirliği girişimlerine sıcak baktıklarını kanıtlayabilmek için gerçekleştirilmesi çok daha kolay bir hedef olan hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarına ve kurumlarına yönelmektedirler.

Hükümetlerarasıcılık kuramının ortaya çıkışında önemli bir rol oynayan Stanley Hoffman'a göre, bölgesel entegrasyon, ancak egemen devletlerin kendi çıkarlarını savunmak için bir girişime ihtiyaç duymaları halinde gelişebilir¹⁵². Devletler, çıkarlarını savunurken karar alma süreci üzerindeki hâkimiyetlerini de kaybetmek istemedikleri için ancak hükümetlerarası antlaşmalar nezdinde hareket edebilmekte ve bu şekilde kar maksimizasyonunu sağlamaya çalışmaktadırlar.

---

¹⁵¹ Dengelenmiş çok kutupluluk, dengelenmemiş çok kutupluluk anlayışına göre çok daha istikrarlı ve barışçıl bir ortam yaratmaktadır. Zira dengelenmiş çok kutupluluk söz konusu edildiğinde, bir bölgede etkin olan hiçbir gücün diğerlerini alt edecek siyasal, ekonomik ve askeri güce ve etkinliğine sahip olmadığını görüyoruz. John Mearsheimer'in de kaydettiği gibi, bu düzlemde aktörlerin asıl amacı birbirlerini alt etmek değil, kar maksimizasyonunu sağlamaktır. Dengelenmemiş çok kutuplulukta ise, belli bir bölgede etkin bir varlık gösteren aktörlerden biri siyasal, ekonomik ve askeri güç açısından diğerlerinin önüne geçer ve bölgedeki dengeyi her an değiştirebileceğini diğer aktörlere ve bölgesel unsurlara kanıtlar. Kuşkusuz bu durum çok daha dengesiz bir yapı ortaya koymaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Mearsheimer, **The Tragedy...** ve Kenneth Waltz, **Theory of...**

¹⁵² Rosamond, **Theories of...**, p. 11.

Devletleri, kısa vadede, anlaşmaya itecek koşullar yaratılamadığı takdirde işbirliği girişimi hiçbir şekilde ilerletilemez.

Karadeniz Havzası'ndaki duruma göz gezdirdiğimiz zaman, havza devletlerinin özellikle enerji ve dış ticaret odaklı çıkarlarını koruyabilmek ve ekonomik gelişmelerine katkı sağlayabilmek için, mikro düzeyde işbirliğine ihtiyaç duyduklarını ve özellikle proje odaklı hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin son dönemde ciddi bir artış gösterdiğini görüyoruz. Hükümetlerarası işbirliği girişimleri, bölgesel ekonomik ve siyasal yakınlaşma sürecini yönetme yönünde fonksiyonel temelli işbirliği girişimleri kadar etkin sonuçlar doğuramasa da, havza devletlerinin bazılarının birlikte hareket edebilme pratiklerini geliştirmekte ve mikro düzeyde de olsa bölgesel işbirliği girişimlerine bir altyapı hazırlayabilmektedir.

Karadeniz Havzası'nda hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin antlaşmalar ve kurumlar nezdinde bir gelişim seyri içerisine girmesinin en önemli nedenlerinden biri de, havza devletlerinin demokratik yönetim anlayışını yavaş da olsa içselleştirmeye başlamalarıyla birlikte özellikle elit toplumsallaşması ve sivil toplum etkinliğinin ciddi bir yükseliş içerisine girmesidir. Havza ülkelerinin, özellikle AB ile geliştirmeye çalıştıkları ilişkiler ve sosyo-ekonomik gelişim seyri içerisinde karar alma sürecine etki etmeye başlayan teknokratların etkinliği, bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Ne var ki, gelişen sivil toplum etkinliği ve siyasal karar alma sürecine etki etmeye başlayan elit toplumsallaşması henüz istenilen seviyeye gelebilmiş değildir. Bu durum, kısa vadede Karadeniz'deki işbirliği sürecinin neden hükümetlerarası boyuta indirgendliğini gösteren önemli bir kanıttır. Havza ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda siyasal ve ekonomik elitlerin etkinliği ve sivil toplum katılımı artış trendinde olsa da, bu eğilim henüz ulus devlet kavramının temsil ettiği ve Karadeniz Havzası'na da yansıyan neorealist argümanlara üstünlük sağlayabilmiş değildir.

Bölgesel işbirliği sürecinin daha önemsiz aşamalarında hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin daha etkin bir işleyişe kavuşabilmiş olmasına karşın, yüksek politikanın konusu olan alanlarda bu işbirliğinin etkisiz kalmasının nedenlerinden biri de havzanın hükümetlerarası işbirliği ve kurumsallaşma noktasında dahi henüz işin başında olması ve havza devletlerinin birbirleriyle kuracakları ilişkinin

mahiyetine karar verememiş olmalarıdır¹⁵³. Öyle ki, havzada yer alan bazı devletler arasında bugün itibarıyla hükümetlerarası iletişim dahi yoktur. Buna örnek olarak Azerbaycan-Ermenistan ve Rusya-Gürcistan İlişkileri verilebilir.

Hükümetlerarası işbirliği girişiminin Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelere daha sıcak gelmesinin en önemli nedenlerinden biri de; federal, fonksiyonalist ya da neofonksiyonalist olsun, bölgesel işbirliği girişimlerinin gerektirdiği ortak kimlik ve aidiyet duygusu ile norm ve değer içselleştirme süreçlerinin¹⁵⁴ hükümetlerarası işbirliği girişimleri bağlamında gerekli olmaması ya da çok düşük düzeyde gerekli olmasıdır. İçselleştirme sürecinin uzun sürecek meşakkatli bir zaman dilimine işaret etmesi, belli alanlarda, kısa vadeli çıkarlarını karşılamak ya da korumak isteyen havza ülkelerini hükümetlerarası işbirliği girişimlerine yönelmeye zorlamaktadır. Proje bazında hükümetlerarası bir işbirliği iklimi yaratan TRACECA ve INOGATE ile deniz güvenliği anlamında ortaya konmuş BLACKSEAFOR ve Karadeniz Deniz Uyum Harekâtı'nın, KEİT ve GUAM'dan daha başarılı olmasının nedeni uzun bir içselleştirme sürecine ihtiyaç duymuyor olmaları ve kısa vadeli sonuçlara odaklanmış olmaları olabilir.

Karadeniz Havzası'nda siyasal gerginlik ve ulusal dış politika farklılıkları o kadar ayyuka çıkmıştır ki, bölgesel işbirliği sürecinin en alt kademesi olarak görülebilecek hükümetlerarası işbirliği girişimleri dahi, daha çok ikili ve çok taraflı antlaşmalar ve karşılıklı güven artırıcı tedbirler üzerinden ilerlemektedir. Üstelik bu antlaşmalar ve tedbirlerin çoğu da oldukça dar bir çerçeve içerisinde kalmakta ve kısa vadeli işbirliğine yönelmektedir. Yani, Karadeniz Havzası'ndaki hükümetlerarası işbirliği sürecinin henüz liberal hükümetlerarasıcılık aşamasına dahi tam olarak uyarlanabildiği söylenemez. Bu durum, havzadaki siyasal yapılanmanın neorealizmin meşrulaştırdığı çatışma odaklı öngörülerden bir türlü kurtulamamasından ve güvenlik unsurunun havza devletlerinin dış politikalarını yönlendirmeye devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Karadeniz'deki siyasal spektrumun, dengelenmiş çok taraflılık ile 2008'deki Rusya-Gürcistan Savaşı'nın da ortaya koyduğu üzere, dengelenmemiş çok taraflılık arasında salınıyor oluşu,

¹⁵³ Ryabtsev, "Why is There...", pp. 97-107.

¹⁵⁴ Toprak, "Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa...", s. 77.

hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin daha liberal bir zemine kaymasına önemli bir engel oluşturmaktadır¹⁵⁵. Bölgesel işbirliği girişiminin en alt durağı olan hükümetlerarası işbirliği aşamasının liberal hükümetlerarasıcılık aşamasına geçiş yapması, işbirliği sürecinin daha da hızlandırılacağına delalet edecektir.

Bilindiği gibi liberal hükümetlerarasıcılık, realizmin öngördüğü gibi devletlerin rasyonel birer aktör olduğunu kabul eder. Ne var ki, liberal hükümetlerarasıcılığın, iç siyaset ile bölgesel dengeleri bir arada düşünerek, ortak çıkarlar ve sorunlar temelinde ve kurumsal bir yapı çerçevesinde, diğer devletlerin hükümetleri ile bir araya gelme ve sorunlara ortak çözümler bulabilme yönünde, yeni kurumsal örgütler oluşturabilme arayışı içerisinde olması¹⁵⁶ realizmin öngördüğü sınırların dışında hareket edildiğini ve işbirliği gerçekliğinin ön plana konduğunu göstermektedir. Bu noktada AB'nin oluşum aşamasında ortaya çıkan Roma Antlaşmaları, Tek Avrupa Senedi ve Avrupa Para Birliği gibi aşamalar önemli birer örneklik oluşturmaktadır¹⁵⁷.

Karadeniz Havzası'na göz gezdirildiğinde, havzada hükümetlerarası işbirliğini kurgulayacak birtakım örgütsel çabalara girişilmiş olduğunu, ancak bu kurumsal işbirliği çabalarının proje tabanlı olarak kaldığını ve birkaç ülkeyi içeren küçük çaplı başarılar dışında, havzada yer alan tüm aktörleri kapsayacak işlerliğe kavuşturulamadığını görürüz. Havza ülkeleri arasındaki siyasal sorunlar çözüldükçe ve ekonomik gelişim seviyeleri birbirine yaklaştıkça, liberal hükümetlerarasıcılığa kapı açan KEİT ve GUAM gibi kurumsal bölgesel aktörler ya da oluşturulabilecek farklı örgütsel seçenekler eliyle bölgesel işbirliği gelişebilecektir.

Liberal hükümetlerarasıcılık akımına uygun olarak gelişecek olan bölgesel işbirliği sürecinde, ön planda ulus devletlerin ortak çıkarlarının, özellikle de işbirliğini özendirecek ekonomik çıkarların bulunması, pazarlık sürecinin başarıyla

---

¹⁵⁵ Weaver, "Black Sea Regional..." , pp. 5-6.

¹⁵⁶ Rosamond, *Theories of...* , pp. 12-13.

¹⁵⁷ Mark A. Pollack, "Theorizing the European Union: International Organization, Domestic Polity, or Experiment in New Governance" , *Annual Review of Political Science*, Vol.8, 2005, pp. 357-361.

sonuçlandırılabilmesi açısından çok önemlidir¹⁵⁸. Karadeniz Havzası'ndaki ekonomik gelişim ve siyasal yakınlaşma süreci, KEİT'e bağlı hükümetlerarası kurumsal yapıların, mevcut durumdan çok daha işlevsel bir şekilde kullanılmasını da sağlayacaktır. Karadeniz Kalkınma Bankası'nın verdiği kredilerin miktar olarak gün geçtikçe çoğalması, eğitim ve çevresel işbirliği alanlarında ortaklık temelinde geliştirilen hükümetlerarası faaliyetlerin sayısının artması ve ortaklık temelinde ortaya konmuş enerji projelerine katılan havza ülkelerinin çoğalması, hükümetlerarası işbirliğinin, kısa vadede, gerek ikili, gerekse de varolan ya da oluşturulacak yeni örgütler eliyle havzadaki işbirliğini şekillendireceğini kanıtlamaktadır.

Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliği girişimlerinin kısa vadede hükümetlerarası düzeyde kalmasına neden olan bir başka faktör de, havza ülkelerinin birçoğunun sosyo-ekonomik azgelişmişlikten muzdarip olması ve bu gerçekliğin, yeni bağımsız olmanın getirdiği ulusçuluk bilinci ile birleşerek ortaya çıkardığı neo-emperyalizm endişesidir¹⁵⁹. Rusya'nın, arka bahçesi olarak gördüğü Karadeniz Havzası'nda yer alan ve sosyo-ekonomik azgelişmişlikten nasibini almış eski Sovyet cumhuriyetlerini siyasal ve ekonomik anlamda kendisine bağlamak için, ayrılıkçı bölgelere ilişkin problemler, enerji bağımlılığı ve ekonomik baskı gibi unsurları kullanması, bu devletlerin Rusya'ya ilişkin güvenlik endişelerini arttırmaktadır. Bu durum, Karadeniz'de Rus emperyalizminin yeniden doğacağına ilişkin beklentileri körüklemektedir. Aynı endişe, özellikle AB'nin Karadeniz Havzası'na ilişkin yaklaşımı çerçevesinde de ön plana çıkmaktadır¹⁶⁰. Teknolojik gelişim seviyesi genel anlamda oldukça yüksek olan AB'nin, Karadeniz Havzası'na yapacağı teknoloji ve sermaye yoğunluklu mal ihracatını arttırarak karşılığında ekonomisi için gerekli olan hammadde ve ucuz enerji ihtiyacını gidermek istediği ortadadır. Bu gerçeklik, sosyo-

¹⁵⁸ Zira Andrew Moravcsik de ulusal çıkarları, ekonomik faktörleri ve pazarlık sürecini hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin temelinde yerleştirmiş durumdadır. Daha fazla bilgi için bkz. Finn Laursen, "Theory and Practice of Regional Integration", **University of Miami Jean Monné Chair**, Jean Monné and Robert Schuman Paper Series, Vol.8, No.3, February 2008, pp. 6-11.

¹⁵⁹ Elena Kropatcheva, "Russian Foreign Policy Towards Ukraine: a Case of New Imperialism?", **Centre For OSCE Research**, October 2006.

¹⁶⁰ Neo-emperyalist tezlerin arkasında gelişmiş kapitalist ülkelerin teknoloji ve sermaye yoğunluklu mal satımı ve emek yoğun mal alımı yoluyla kurdukları karşılıklı ticaret ilişkisinin varlığı yatmaktadır. Zira bu karşılıklı ilişki zengin kapitalist ülkelerin daha da zenginleşmesini sağlarken, gelişmemiş ülkelerin daha da fakirleşmesine yol açmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik...**, s. 48.

ekonomik gelişim hızları oldukça düşük olan ve birçok problemle boğuşmak zorunda kalan havza ülkelerini, Rusya ve AB ile birlikte kurgulanabilecek fonksiyonel işbirliği girişimlerinden ve hatta liberal hükümetlerarası kurumsallaşmadan soyutlamakta ve çıkarların elde edilmesi noktasında, ikili ya da çok taraflı ve kısa vadeli hükümetlerarası antlaşmaları tek seçenek haline getirmektedir.

Havzanın içerisinde bulunduğu tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasi problemlerden dolayı sürekli olarak ötelenen bölgesel işbirliği süreci, son dönemde belli alanlarda ortaya konan açılım projeleri ile farklı bir boyuta taşınmış durumdadır. Mevcut şartlar içerisinde, havzadaki işbirliği sürecinin temel taşıyıcısının, Karadeniz'i sistemik denklemlerin ilk sırasına yerleştiren enerji kaynakları ve bu kaynakların taşınması aşaması olduğunu daha önce de kaydetmiştik. Nitekim son dönemde havzada girişilen hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarının arkasında enerji odaklı projeler geliştirilmek istenmesi yatmaktadır. Bu projelerin en önemli özelliklerinden birisi de, sosyo-kültürel, tarihsel ve siyasi manada büyük çaplı farklılıklar arz eden havzanın, enerji zengini doğusu ile enerji ihtiyacı içerisinde olan batısı arasında hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin hızlandırılmasını zorunlu hale getirmesidir. Bunun yanı sıra, enerji taşımacılığı ve ulaştırma projeleri bağlamında, Karadeniz Havzası'na ilişkin kendilerine ait birer siyasi ajandaları bulunan küresel ve bölgesel güçlerin işbirliği yapmak zorunda kalmaları ve bu işbirliğinin başarıya ulaşabilmesi noktasında siyasi nüfuzlarını kullanarak havza ülkelerini de hükümetlerarası temelde kurgulanmış işbirliği antlaşmalarına yönlendirmeleri, Karadeniz'de bölgesel işbirliğine katkı sağlamaktadır. Ne var ki, küresel ve bölgesel güçlerin havzaya ilişkin dış politika yaklaşımlarının genel anlamda çatışma eksenli olarak şekilleniyor oluşu, hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin belli sektörel alanlara odaklanmış ve sınırlı bir kapsam dâhilinde işlemesine neden olmaktadır. NABUCCO, AGRI, Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum, Güney Akım, Burgaz-Dedeoğaç ve Samsun-Ceyhan gibi enerji projelerinde ortaya çıkan rekabet unsuru, küresel ve bölgesel aktörlerin yanı sıra, projeler dâhilindeki havza ülkelerinin dış politikalarına da etki etmekte ve hükümetlerarası işbirliğinin farklı ve çatışan ittifaklar halinde ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Enerji sektörünün dışında ticaret, ulaştırma, çevre ve güvenlik gibi alanlar da hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarına tanıklık etmektedir.

Karadeniz’de gerçekleştirilmeye çalışılan hükümetlerarası işbirliği girişimlerine örnek olarak, Asya ile Avrupa arasında yeniden canlandırılmak istenen İpek Yolu Projesi örnek olarak verilebilir¹⁶¹. Bu girişim, tıpkı doğu-batı yönlü enerji işbirliğini sağlama yönünde ortaya atılan projelerde olduğu üzere, havzanın doğusu ile batısı arasındaki hükümetlerarası ticari etkileşimi ve karşılıklı bağımlılığı arttırarak Karadeniz’de bölgesel işbirliğini temellendirmeye çalışmaktadır. Siyasal ve sosyo-kültürel anlamda etkileşim içerisinde olan bazı havza ülkelerinin birbirleriyle kurdukları enerji, ticaret, ulaştırma ve hatta güvenlik odaklı hükümetlerarası işbirliği antlaşmaları da bölgesel yakınlaşmaya katkı sunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, havzanın doğusunda Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan hattında ortaya konan işbirliği girişimi, havzada bölgesel etkileşimi arttırmayı amaçlayan hükümetlerarası bir inisiyatiftir. Aynı şekilde, havzanın batısında, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan arasında, AB üyeliğinin de etkisiyle yaratılmış olan siyasal ve ekonomik ortaklık da hükümetlerarası boyuta haizdir. Her iki hükümetlerarası inisiyatif de geniş kapsamlı bir bölgesel işbirliğine evrilebilir mahiyettedir. Ne var ki, bu işbirliği girişimleri Karadeniz Havzası geneline yayılamamış, Güney Kafkasya ve Balkanlar özelinde kalmıştır.

Havzadaki tarihsel, siyasal ve sosyo-kültürel problemler nedeniyle birçok Karadeniz ülkesi birbiri ile ekonomi ve güvenlik gibi, yüksek politikaya ait konularda/meselelerde etkileşim kurmamayı ya da bu etkileşimi en alt düzeyde tutmayı tercih etmektedir. Bu durum, bölgesel işbirliğini baltaladığı gibi liberal hükümetlerarasıcılık temelinde şekillendirilmeye çalışılan girişimlerin gelişimini de engellemektedir.

Önümüzdeki dönemde, havza devletleri arasındaki tarihsel ve siyasal sorunların azalmasına, küresel güçlerin Karadeniz odaklı sistemik çıkar çatışmalarının etkinliğini yitirmesine ve başta Rusya ile Türkiye olmak üzere, havza devletlerinin bölgesel işbirliği yönünde cesaretlendirici adımlar atmasına paralel

---

¹⁶¹ Mustafa Aydın ve Ömer Fazlıoğlu, “The Turkish Policy Towards the Wider Black Sea Region and its Chairmanship of the BSEC (May-October 2007), **XENOPHON Paper**, No.2, 2007, p. 137.

olarak, Karadeniz’de işbirliğinin ivmelendirilmesi ve daha kapsayıcı bir hale gelmesi beklenmelidir. Zira küresel manada havzanın önemini arttıran enerji kaynakları, enerji ulaştırması, güvenlik ve ticaret gibi hususlar anlamında AB’nin Karadeniz Havzası’na olan bağımlılığı önümüzdeki dönemde daha da artacak gibi görünmektedir. Bu bağımlılığın artması, gerek AB-Rusya İlişkileri, gerekse de Karadeniz Havzası nezdinde realizmin/neorealizmin etkinliğini yitirmesine zemin hazırlayacak ve işbirliği kurumsallaştırılmaya çalışılacaktır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde, havzada bölgesel işbirliğini sağlama yönünde öncelikli olarak tüm havza devletlerinin birbirleriyle olan ikili ilişkilerini geliştireceği ve bu yönde sektörel tabanlı ve karşılıklı bağımlılık temelinde antlaşmaların imzalanacağı ortadadır. Bölgesel işbirliği girişimlerinin altyapısını güven ve karşılıklı bağımlılık oluşturduğuna göre, orta vadede, Karadeniz özelinde kaçınılmaz olarak bir işbirliği sürecinin başlayabileceği söylenebilecektir. Bu nedenle, kısa vadede, bölgesel işbirliğine zemin hazırlanabilmesi anlamında, özellikle KEİT’e yüklenen sorumluluğun artırılması ile bu örgütün bünyesinde barındırdığı hükümetlerarası işbirliği yapılarının ve programlarının¹⁶² daha da etkin olarak kullanılması ve bu örgüte yeni birtakım işbirliği inisiyatiflerinin sorumluluğunun yüklenmesi beklenebilir. Aynı şekilde KEİT’in kontrolünde geliştirilecek yeni bir hükümetlerarası Karadeniz güvenliği birimi kurularak, Karadeniz özelindeki güvenlik açıklarının giderilmesinde geniş kapsamlı bir hükümetlerarası işbirliği yaratılabilir. Bu işbirliği, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Deniz Uyum Harekâtı gibi nispeten başarılı ancak işbirliği olanakları sınırlı inisiyatifleri de bünyesine katabilecektir.

3.3.2. Çözüm Odaklı Uzmanlık Örgütleri Eliyle İşbirliğinin Kurumsallaştırılması

Karadeniz Havzası’nın sahip olduğu gelişim potansiyelinin değerlendirilebilmesi anlamında hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarının ve kurumlarının yeterli olmayacağı ortadadır. Zira bu antlaşmalar ve örgütler nezdinde büyük çaplı işbirliği inisiyatiflerine girişilememekte ve ulus devletler teknik olarak

---

¹⁶² “Areas of Cooperation”, BSEC, (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/aoc/Pages/default.aspx>, 26 Ağustos 2011.

nitelenebilecek konular üzerindeki karar alma yetkilerini korumaktadırlar. Hâlbuki işbirliği potansiyelinin değerlendirilebilmesi ve bölgesel işbirliği anlayışının derinleştirilebilmesi için, teknik/uzmanlık odaklı, sorunların çözümü noktasında siyasal farklılıkları yadsıyan ve ortak kazanç odaklı yaklaşabilecek bir anlayışa ihtiyaç vardır. Yani havzanın mevcut sorunlarına çözüm odaklı ve ortaklık temelinde hazırlanacak işlevsel projeler eliyle cevap verebilecek ve siyaseti, karar alma sürecinden dışlayarak bölgesel işbirliğini geniş anlamda kurumsallaştıracak teknokratik örgütlerin kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu örgütler, sürekli çalışan bir mekanizmaya ve geniş çaplı bir yönetsel organizasyona sahip olacak ve hangi amaca dönük olarak kurulmuşlarsa, o alanda projeler ve politikalar üreterek havza devletlerinin hepsini bağlayacak kararlara imza atacaktadırlar.

Bahsettiğimiz sistem, bölgesel işbirliği modellerinden fonksiyonalizmin vurguladığı teknokratik işbirliğinin altını çizmektedir. Bilindiği gibi fonksiyonalizm ekonomik ve sosyal alanlarda yararlı, esnek ve akılcı çözümlere ihtiyaç duyulduğunu ve bu süreci ancak teknokratik yönetim düzeyinde karar alma yetkisine sahip bölgesel ya da uluslararası örgütlerin yönetebileceğini belirtmektedir¹⁶³. Fonksiyonalist entegrasyon anlayışının en önemli özelliklerinden biri, siyasetin karar alma sürecinden dışlanması ve tamamıyla sorun odaklı, ortak çıkarlara dayalı ve optimal çözümlere vurgu yapan bir karaktere sahip olmasıdır. Bu anlayış, teknik ve uzmanlaşmamış işbirliğini beraberinde getirmekte, ideolojik öncelikleri karar alma sürecinden dışlamaktadır¹⁶⁴.

Fonksiyonalist teori ihtiyaçlar temelinde kurgulanacak olan bölgesel işbirliği kurumlarının önemini betimlerken, bu kurumların tek bir alana odaklanacak şekilde oluşturulmasını istemiştir. Bu durum, ihtiyaçlar bağlamında çok sayıda işlevsel işbirliği kurumunun ortaya çıkmasını da beraberinde getirecektir. David Mitrany'nin, böyle çok örgütlü bir sistemik organizasyonu tercih etmesinin nedeni, bir ya da birkaç örgütün üzerine çok sayıda görevin yüklenmesinin bürokratik karmaşaya ve

---

¹⁶³ Ümit Kurt, "Europe of Monnet, Schuman and Mitrany: A Historical Glance to the EU From the Functionalist Perspective", **European Journal of Economic and Political Studies**, Vol.2, 2009, pp. 45-50.

¹⁶⁴ Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon...", p. 84.

üretken olmayan hantal bir yapının ortaya çıkmasına neden olmasından endişe ediyor oluşudur¹⁶⁵.

Fonksiyonalizme yöneltlen en önemli eleştiri, bu kuramın yüksek düzeyde işbirliğini sağlamaya odaklanmadığı, daha çok düşük önemdeki sorunlara yönelik olarak hareket ettiği kanısındır. Yüksek düzeyde işbirliğinden kasıt, siyasal ve askeri işbirliği olmaktadır. Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler arasında yaşanan siyasal gerginlik ve güvenlik eksenli sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, fonksiyonalizmin enerji, ticaret, ulaştırma, çevre gibi havzanın potansiyelini yansıtan alanlar üzerine odaklanarak gerçekleştireceği işlevsel girişimlerin bölgesel işbirliğini kurumsallaştırabilme anlamında pek de etkin çözümler sunmayacağı düşünülebilir¹⁶⁶. Fakat bu yanlış bir algıdır. Fonksiyonalist bölgesel işbirliğinin üzerine temellendirileceği potansiyel işbirliği alanları da bahsedilen sektörel unsurlar olduğuna göre, ortak çıkarlara yönlendirilecek ve teknokratik bir karar alma sürecinin içselleştirilmesini sağlayarak ulus devlet hükümetlerinin yetkilerinin azaltılmasını beraberinde getirecek bir bölgesel işbirliği yaklaşımının, başarılı olması halinde, siyasal ve güvenlik eksenli sorunlara da yönlendirilebileceği ve bu alanlarda da ortak çözümler üretilmesini sağlayabileceği ortadadır.

Fonksiyonalizmin sektörel manada ve sorun odaklı olarak ortaya çıkaracağı teknokratik işbirliği örgütleri, ideolojik kalıpları ve siyasal odaklı projeleri karar alma sürecinden dışlayacak ve halkın yaşantısını çok yakından ilgilendiren ekonomik, teknolojik, ticari ve çevresel sorunlara etkin ve ortaklık temelinde çözümler üretecektir¹⁶⁷. Bu sürecin işlevsel çözümler üretmesi ve halkın yaşantısını olumlu yönde etkileyerek sosyal refah seviyesine ciddi katkılarda bulunması halinde, havza halkları sürecin siyasal anlamda da devam ettirilmesini isteyebilirler. Bu gerçeklik, bölgesel ekonomik ve siyasal işbirliğinin sağlanabilmesi anlamında

---

¹⁶⁵ Mitrany, fonksiyonel işbirliğini kurgulayabilmek amacıyla oluşturulan örgütlerin bürokrasiden olabildiğince kaçınmalarını istemiş, ulusal bölünmeleri ortadan kaldıracak olan bu çözüm odaklı işbirliği örgütlerinin ortak çıkarları sağlama ve sosyal refahı arttırabilme yolunda doğrudan kararlar alabilmesine odaklanmıştır. Mitrany, fonksiyonalizmin federalizm ile birlikte yürütülebileceği yönlü açıklamalara da karşı çıkmış, çözüm odaklı bölgesel işbirliği örgütlerinin siyasal sürecin bir parçası olan federalizme ihtiyaç duymayacağını belirterek, sürecin federalizmden bağımsız yürütülebileceğini ortaya koymuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Mitrany, **A Working...** ve Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon..." , s. 84.

¹⁶⁶ Risse, "Neofunctionalism, European Identity..." , p. 302.

¹⁶⁷ Rosamond, **Theories of...** , p. 5.

fonksiyonalizmin evrimsel bir çizgiye oturduğunu ve sağlam bir altyapının oluşturulmasını hedeflediğini göstermektedir. Fonksiyonalizm, düşük önemde görülen işbirliği alanlarında bölgesel işbirliğinin kurgulanması halinde evrimsel bir süreç içerisinde siyasal işbirliğinin de oluşturulabileceğini kaydetmektedir.

David Mitrany, fonksiyonalist kuramı ortaya atarken federalist kuramın ortaya koyduğu devletlerin birbirlerine organik olarak bağlanması düşüncesinden hareket etmemiştir¹⁶⁸. Zaten fonksiyonalizm bölgesel entegrasyondan çok devletlerarası işbirliğine odaklanmış bir kuramdır¹⁶⁹. Mitrany'nin, federalist kuramın devletleri organik olarak birbirine bağlayan yaklaşımının bireysel özgürlüklere zarar verdiği düşüncesi içerisinde olması, fonksiyonalizmin bölgesel bir federasyon düşüncesine evrilmesinin önüne geçmektedir¹⁷⁰. Karadeniz Havzası'nda siyasal realizmin etkinliğini sürdürmesi ve birbirleriyle sorun yaşayan devletlerin Karadeniz odaklı bir federasyona karşı çıkmaları, fonksiyonalizmin devletlerin organik olarak birbirine bağlanması düşüncesine karşıt oluşu ile uyumlaşmaktadır. Mitrany organik bağlanma düşüncesine özgürlüklerin kısıtlanacağı gerekçesiyle karşı çıkarken, havza devletleri, aynı uygulamaya, ulus devletlerin kendilerini doğrudan ilgilendiren teknik/sektörel meselelerde, karar alma sürecinden dışlanacağı gerekçesiyle karşı çıkmaktadırlar.

Karadeniz Havzası'ndaki siyasal mücadelenin ve gerginliğin en önemli nedeni, ulus devletlerin birbirleriyle yaptıkları mücadele esnasında özümstedikleri ve kutsallaştırdıkları ulusal farklılıklar, potansiyel tehditler ve düşmanlardır. Havza devletlerinin ve küresel aktörlerin, özellikle enerji kaynakları ve ticari potansiyel üzerinden şekillenen kaynakları ele geçirebilme mücadelesi, aktif düşmanlıkların, gerginliklerin ve savaşların süregelmesinin en önemli nedenini oluşturmaktadır¹⁷¹. Havza devletlerinin hiçbirinin kaynakları tamamıyla ele geçirerek diğerlerini

---

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Kurt, "Europe of Monnet...", p. 43.

¹⁷⁰ Mitrany, fonksiyonalist kuramın bölgesel federasyon fikri üzerine temellendirilmesine karşı çıkmıştır. Zira ona göre bu gerçeklik ulus devletler nezdinde geçerli olan milliyetçilik düşüncesinin bölgesel federasyonlara aktarılmasına ve çatışmacı temeller üzerinden hareket eden milliyetçiliğin daha geniş bir alana yayılarak toplumlararası ilişkileri rekabet ve çatışma yönünde hareket etmeye zorlamasına yol açacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. Mitrany, **A Working...**

¹⁷¹ Fonksiyonalizm insan doğasının rasyonel, barışçıl ve gelişime açık bir yapıya sahip olduğunu belirtmekte, çatışma ve uyumsuzluğa insan doğasında yer olmadığını kaydetmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Rosamond, **Theories of...**, p. 31.

bastırarak güce sahip olmaması ve hiçbir havza devletinin kendi halkının ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayacak potansiyele sahip olmayışı, etkin bir şekilde kurumsallaştırabilecek bir fonksiyonalizmi havzanın geleceği açısından zorunlu bir kıstas haline sokmaktadır.

David Mitrany'nin ortaya koyduğu fonksiyonalizmin en önemli özelliğinin toplumun ideal formlarını ortaya koymaktan çok temel ihtiyaçların karşılanmasına odaklanıyor oluşu¹⁷², Karadeniz Havzası'nın mevcut konjonktürüne oldukça uygundur. Zira bu bölgede gerçekleştirilebilecek bir bölgesel işbirliği, siyasal, tarihsel ve sosyo-kültürel sorunlar nedeniyle ancak ihtiyaçlar ve temel işlevsel yapılara odaklanırsa başarılı olabilecektir.

Fonksiyonalizm, bölgesel işbirliğinin kurgulanması aşamasında coğrafyanın ortak kültür ile harmanlanması gerektiğini kaydeden ve tek başına coğrafi yakınlığın herhangi bir anlam ifade etmeyeceğini belirten görüşe de karşı çıkmaktadır. Zira fonksiyonalizm, belli bir bölgede ortak kültürden çok ortak ihtiyaçlar ve temel işlevsel yapıların geliştirilmesine kafa yormaktadır. Karadeniz Havzası'nda kültürel farklılıkların törpülenmesi yönünde girişimler olmasına ve evrimsel bir süreç içerisinde başarının gelebileceği düşünülmesine karşın¹⁷³, fonksiyonalizmin ortaya koyduğu, ortak ihtiyaçlar üzerinden şekillenen ve ortak işlevsel yapıların oluşturulmasına odaklanan anlayış bölgesel işbirliğinin geliştirilebilmesi anlamında daha hızlı ve etkin sonuçlar doğurabilecektir. Karadeniz Havzası'ndaki kültürel çeşitlilik ve siyasal realizmin bölgesel işbirliğini geciktirici etkinliği düşünüldüğünde, fonksiyonalizmin bu havzaya çok uygun bir yapı oluşturacağı ortadadır.

Fonksiyonalizm, dünyadaki savaşların ve siyasal çatışmaların temel nedeni olarak siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkları görmekte ve sosyal refah düzeyinin artırılmasının barışı beraberinde getireceğini kaydetmektedir. Bu yönüyle de Karadeniz Havzası'nın temel problemine vurgu yapmaktadır. Zira havza ülkelerinin hiçbiri ekonomik ve siyasal anlamda tam anlamıyla refah toplumu yaratabilmiş

---

¹⁷² Yapıcı, "Uluslararası...", s. 138.

¹⁷³ Nikolay Kovalsky, "The Restructuring of the Geopolitical Space From Gibraltar to the Caspian in the 1990s", **Europe and Russia: Problems in the South, the Mediterranean, Black Sea and Caspian Regions**, Moscow, 1999, pp. 20-22.

değildir. Bu durum havzadaki istikrarsızlığı ve siyasal çatışmaların görülme sıklığını da arttırmaktadır. Yani mevcut süreç iki yönlü olarak işlemektedir. Havzadaki mevcut siyasal ve ekonomik istikrarsızlık havza devletleri arası kaynak paylaşım mücadelesine ve savaflara neden olurken, aynı süreç havzadaki istikrarsızlığı da beslemektedir.

Fonksiyonalizm, ulus devlet yapılanması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan milliyetçilik akımının halklar ve devletler arası mesafeleri arttıran subjektif unsurlar olduğunu kaydetmektedir¹⁷⁴. Ulusçuluk akımının yükselişi, siyasal ve sosyo-kültürel sorunlar yaşayan ülkeler arasındaki korumacı duvarların yükselmesine neden olduğu gibi, aynı zamanda kaynak savaşımını da beraberinde getirmektedir. Ulusçuluk akımının organik eksene yansımış kötü bir kopyası haline gelmiş olan ve Karadeniz Havzası'ndaki siyasal karmaşayı daha da arttıran etnik milliyetçilik ise SSCB döneminde oluşturulan yapay sınırlar dâhilinde bağımsızlıklarını ilan eden havza devletlerini, toprak bütünlüğüne yönelmiş büyük bir tehlike ile başbaşa bırakmıştır. Sosyo-kültürel, tarihsel ve yönetsel özelliklere haiz olan ulusçuluk ve etnik milliyetçilik akımlarının yükselişi, Karadeniz Havzası'ndaki sosyo-ekonomik problemlere eğilinmesine ve fonksiyonel temelde inşa edilecek ortaklık örgütlerinin ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Hâlbuki fonksiyonalizme göre, insan rasyonalitesi ortak çıkarlar yönünde ve işlevsel temelde oluşturulacak ve siyasal realizme karşı çıkacak bölgesel işbirliği örgütlerinin kurulmasına sıcak bakacak yapıdadır¹⁷⁵.

Bir bölgede fonksiyonalist temelde bölgesel işbirliği kurgulanabilmesi için dengelenmiş bir çok kutupluluk yaratılmalıdır. Zira dengelenmiş çok kutupluluk ortamı içerisinde güvenlik toplumlarının yaratılabilmesi çok daha kolay olmaktadır. Karadeniz Havzası'nın son dönemde dengelenmiş çok kutupluluk yönünde ilerliyor olduğu söylenebilir¹⁷⁶, mevcut şartlarda Rusya'nın en önemli siyasal, askeri ve ekonomik güç olarak havza ülkeleri üzerinde baskı uygulayabildiği görülmektedir. Dolayısıyla havzanın mevcut şartları, kısa vadede sağlıklı bir fonksiyonalist işbirliğinin kurgulanabilmesi için yeterince elverişli değildir. AB'nin oluşumunda

¹⁷⁴ Craig Calhoun, "Nationalism and Ethnicity", *Annual Review of Sociology*, Vol.19, 1993, p. 222.

¹⁷⁵ Kurt, "Europe of Monnet...", pp. 43-44.

¹⁷⁶ Weaver, "Black Sea...", p. 16.

Fransa ile Almanya arasında sağlanan dengenin önemi göz önünde bulundurulduğunda, gerekli siyasal dengenin oluşturulabilmesi halinde fonksiyonalizmin ne kadar ileri düzeylere varabileceği görülebilmektedir.

Karadeniz Havzası'nda fonksiyonel bir bölgesel kurumsallaşmaya gidilebilmesi için öncelikle hükümetlerarası işbirliği temelinde girişilen kurumsal altyapının geliştirilmesi gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, havzadaki hükümetlerarası işbirliği girişimleri dahi, belli alanlara odaklı ve oldukça sınırlı bir kapsam çerçevesinde gelişmektedir. Daha çok enerji, ticaret, ulaştırma, haberleşme, çevre ve havza güvenliği gibi alanlara odaklanmış olan bu işbirliği girişimleri ikili ve çok taraflı antlaşmalar aşamasından liberal hükümetlerarası temele dahi yeni yeni ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu süreç, Karadeniz Havzası'ndaki düşünsel altyapının realizmden neorealizme kaydığını gösterse de, fonksiyonalist bölgesel işbirliği seviyesine ulaşılabilmesi için, güç odaklı dış politikanın birincil seçenek olmaktan uzaklaştırılması ve tüm havza devletlerinin ortak çıkarlar ile sosyal refah düzeyinin arttırılabilmesi yönünde uzlaşmaları gerektiği açıktır. Bu değişimin, daha önce bahsetmiş olduğumuz dış ve iç değişkenlere bağlı olarak ancak orta vadede gerçekleştirilebileceği de görülebilmektedir.

Bilindiği gibi fonksiyonalizm tek bir dünya federasyonunun oluşturulmasını ya da bölgesel manada kurgulanmış federatif yapıları değil, teknokratik mahiyette teşkilatlanmış ve her biri bir işlev görmek ya da sorun çözmek üzere tasarılanmış uluslararası fonksiyonel örgütlerin yapılandırılmasını öngörmektedir. David Mitran'y'nin fonksiyonalizmi, halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal refahın arttırılabilmesi noktasında, uzmanlık ve teknik destek gerektiren görevleri ulus devlet hükümetlerinin sorumluluğundan ve kontrolünden uzaklaştırarak uluslararası anlamda kurumsallaştırılmış ve her biri belli bir alanda iş gören örgütlerin kontrolüne ve sorumluluğuna bırakmaktadır. Mitran'y, ulus devlet hükümetlerinin yüksek önemde görmedikleri ve ülkedeki siyasal kontrol ile güvenlik unsurunu sarsmayacağına inandıkları teknik konularda, sorumluluğun ve karar alma faktörünün uluslararası ya da bölgesel manada oluşturulmuş kurumlara devredilmesinden pek de rahatsız olmayacaklarını ve sürecin kolay ilerleyebileceğini

düşünmüştür¹⁷⁷. Fonksiyonalizm, teknokratik düzeyde kurumsallaşan bölgesel işbirliği sürecinin zamanla genişleyeceğini ve bir süre sonra ulus devlet hükümetlerinin kontrolünde olması gereken birçok konunun işlevsel ve teknokratik düzeyde oluşturulmuş bölgesel işbirliği örgütlerinin karar alma süreçlerine bağımlı hale geleceğini kaydetmektedir.

Fonksiyonalizmin bölgesel işbirliğinin geliştirilebilmesi konusunda önceliği halkın gündelik hayatını doğrudan etkileyen unsurlara vermesi, Karadeniz Havzası'nın içerisinde bulunduğu şartlara da oldukça uygundur. Zira havza halklarının önemli bir bölümünün sosyal refah düzeyinin oldukça düşük olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Havza devletlerinin neredeyse tamamı aynı sorunlardan muzdarip olmalarına karşın, coğrafi ve siyasal yabancılaşma, tarihsel problemler ve küresel mücadelenin havzaya olan olumsuz yansımaları dolayısıyla Karadeniz odaklı bir işbirliği oluşturamamışlar ya da oluşturmayı hemen hiç düşünmemişlerdir.

Yine de Karadeniz Havzası'nda bugün başlatılacak bir fonksiyonel işbirliği sürecinin bölgesel manada oldukça etkin sonuçlar doğurması beklenebilir. Hatta havzada bölgesel işbirliğini kurumsallaştırabilmek ve altyapıyı oluşturabilmek için hükümetlerarası işbirliği sürecinin gelişimini ve yayılmasını takiben fonksiyonel işbirliği sürecinin başlatılması gerekmektedir. Havzadaki mevcut siyasal gerginlik ve kutuplaşma ulus devlet hükümetleri arasında ortak karar alma noktasında uçurumların doğmasına yol açsa da, ilk planda dış politika, güvenlik ve askeri işbirliği gibi alanlardan soyutlanacak olan bir fonksiyonalizm havzanın aradığı işbirliği alanını yaratabilir. Zira fonksiyonalizmin en rahat içselleştirilebileceği alanlar; enerji, ulaştırma, iletişim, çevre, sağlık, işgücü kontrolü ve dolaşımı ile gümrük birliği gibi sektörler ve süreçlerdir¹⁷⁸. Bu alanlarda yapılandırılacak dar çerçeveli bir fonksiyonel işbirliği süreci, havza devletlerinin siyasal egemenliklerini

---

¹⁷⁷ Mitrany; sağlık, ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon gibi teknik destek ve uluslararası işbirliği gerektiren alanları fonksiyonalizmin kurumsallaşmasına doğrudan etki edecek sektörler olarak görmektedir. Ona göre, ulus devlet hükümetlerinin teknik destek ve uluslararası işbirliği gerektiren alanlardan çekilmeleri ve kontrolü fonksiyonel anlamda oluşturulmuş bağımsız işbirliği örgütlerine bırakmaları, bir süre sonra insanların hayatlarına doğrudan etki eden ve sosyo-ekonomik refah düzeyini artıracak aktivitelerin, neredeyse tamamen, bölgesel ya da uluslararası uzmanlık örgütlerinin kontrolüne girmesini sağlayabilecektir. Daha fazla bilgi için bkz. Rosamond, **Theories of...**, p. 5.

¹⁷⁸ Theodore A. Coulombis and James H. Wolfe, **Introduction to International Relations: Power and Justice**, New Jersey, Prentice Hall Publishing, 1986, pp. 305-306.

tehlikeye atmayacağı gibi, onların yönetsel başarılarına katkı da sağlayabilecek ve havza devletlerini teknik ve bilimsel destek gerektiren alanlarda en doğru kararı verebilme sorumluluğundan kurtaracaktır.

Fonksiyonalizm, yapısal olarak barış ve sosyal refah alanının yapılandırılabilmesini amaçladığı¹⁷⁹ ve bunun teknik işbirliği sayesinde gerçekleştirilebileceğini öngördüğü için yüksek politikadan uzak durmaktadır. Yüksek politikanın bölgesel işbirliği sürecine karıştırılmaması Karadeniz Havzası'nın konjonktürel gerçeklerine de uygun düşmektedir.

Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilebilecek bir fonksiyonalist bölgesel bütünleşme, tıpkı Mitrany'nin belirttiği gibi halkın ihtiyaçlarına ve gerekli olan işlevlere yönlendirileceği için etkin sonuçlar doğurabilecektir. Fonksiyonalizmin tek bir siyasal görüşü yansıtmaktan ya da birleşmiş tek bir devlet yaratma dürtüsünden uzak olması havzanın siyasal, coğrafi ve yönetsel gerçeklerine de uygundur¹⁸⁰.

Fonksiyonalizme göre, seçilecek belli alanlarda başlatılacak fonksiyonel işbirliği süreci, farklı alanlarda işbirliğinin yapılandırılmasını da beraberinde getirecektir. Bu noktada, özellikle ekonomik alanda başlatılacak ve başarılı olacak bir işbirliği girişiminin siyasal işbirliğini de tetikleyebileceği düşüncesinin ortaya atıldığını görüyoruz¹⁸¹.

Fonksiyonalizmin havzaya uyarlanabilmesi için öncelikli olarak bazı altyapı unsurlarının düzenlenmesi gerekmektedir. Bunlardan en önemlisi ise, daha önce de belirttiğimiz üzere, Karadeniz'de hükümetlerarası işbirliği sürecinin tüm havza ülkelerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması ve siyasal karşıtlıklar ile kutuplaşmaların havzanın potansiyelini değerlendirme yönünde ortaya atılacak hükümetlerarası girişimlerin önünü kesmesinin engellenebilmesidir. İkili ve çok taraflı hükümetlerarası antlaşmalara bağlı olarak gelişecek hükümetlerarası

---

¹⁷⁹ Yapıcı, "Uluslararası..." p. 139.

¹⁸⁰ Fonksiyonalizm, ihtiyaçlar ve işlevler üzerine kurulmuş teknokratik bir işbirliği ağı yaratmaktadır. Amaç ise insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesidir. İnsan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için esnek bir yapı aracılığıyla teşkilatlanmış uluslararası örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapılar zaman ve mekâna uygun olarak farklılaştırılabilirler için her türlü bölgesel işbirliği sürecine uyum sağlayabilecek yapıdadır. Kuşkusuz bu durum Karadeniz Havzası'nın parçalı coğrafi ve siyasal yapısına da uygun olacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. Yapıcı, "Uluslararası...", s. 139.

¹⁸¹ David Mitrany, "The Prospect of Integration: Federal or Functional", **Journal of Common Market Studies**, Vol.4, 1965, pp. 119-149.

işbirliğinin yanı sıra; KEİT, GUAM, BLACKSEAFOR gibi liberal hükümetlerarasıcılık temelinde ortaya atılmış örgütlerin etkinliği de arttırılmalıdır. Zira bu örgütlerin sahip olduğu organizasyonel altyapı, fonksiyonel işbirliğinin kurumsallaştırılması aşamasında etkin bir faktör olacaktır.

Fonksiyonalizme uygun olarak kurumsallaştırılacak bir bölgesel işbirliği girişimi, Karadeniz Havzası'nın mevcut görünümünün değiştirilmesi anlamında ciddi bir katkı sunabilecektir. Siyasal çekişmelerden ve kutuplaşmadan soyutlanmış, bağımsız ve uluslararası örgütler ekseninde ekonomik ve teknik işbirliğine girişmiş ve bu işbirliği inisiyatifinin faydalarını görmeye başlamış bir Karadeniz Havzası'nda siyasal işbirliği sürecini tetiklemesi beklenen bazı gelişmelerin yaşanması beklenmelidir. Havzada siyasal sorunları ayyuka çıkaran ve kutuplaşmayı keskinleştiren ülkelerarası tarihsel ve sosyo-kültürel problemler ile ülke içi ayrılıkçı bölgeler sorunlarına çözüm bulunabilmesi fonksiyonalizmin elde edeceği başarı ile doğru orantılı olarak artacaktır. Havzada ortak hedefler yönünde birleşilebilmesi, ortak bir kimlik oluşturulabilmesi ve tüm ekonomik, sosyal ve siyasal aktörlerin tek bir potada eritilebilmesi de fonksiyonalizmin elde edeceği başarıya bağlıdır.

Çözüm odaklı uzmanlık örgütleri, bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi anlamında, Karadeniz Havzası'ndan sağlayacağı ekonomik ve yönetsel unsurlara bağımlı olacağı için tüm ülkeleri sürece ortak edecektir. Bunun yanı sıra, havza ülkelerinin özel sektör temsilcileri ve sivil toplum örgütleri de sosyal refahın arttırılabilmesi ve ekonomik gelişimin sağlanabilmesi anlamında geliştirdikleri projelerini ve üzerinde durulmasını arzuladıkları istemlerini rahatlıkla bu ortak örgütlere yansıtabilecek ve halklar ile işlevsel temelli bölgesel işbirliği örgütleri arasında organik bir bağ oluşacaktır¹⁸². Üstelik bu durum ciddi bir gelişim potansiyeline sahip olan sektörlerin bölgesel anlamda bütünleşmelerine de kapıyı aralayacaktır.

AB'nin gelişimi aşamasında enerji sektörüne odaklanmış fonksiyonel bir işbirliği örgütü olan AKÇT'nin sembolik rolü düşünüldüğünde¹⁸³, çözüm odaklı

---

¹⁸² Manoli, "Where is..." , pp. 332-333.

¹⁸³ Karen J. Alter and David Steinberg, "The Theory and Reality of the European Coal and Steel Community" , **Buffett Center For International and Comparative Studies**, Working Paper, No. 07-001, January 2007, pp. 2-4.

uzmanlık örgütlerinin, bölgesel işbirliği ve entegrasyonun sağlanabilmesi anlamında gerekli toplumsal ve siyasal desteğe yaslandığı ve doğru hamleyi yaptığı an ne denli etkili olabildiği, açık bir şekilde görülebilecektir.

Fonksiyonalizmin üzerine kurgulanabileceği en önemli sektörel alan olarak enerji ön plana çıkmaktadır. Karadeniz Havzası, gerek sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri, gerekse de Orta Asya-Hazar Bölgesi'nde yer alan enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılabilmesi anlamında çok değerlidir. Son yıllarda Karadeniz odaklı olarak ortaya konan boru hattı projelerinin sayısının sürekli olarak artıyor oluşu, havzanın sahip olduğu potansiyeli ortaya koymasından güzel bir örnek oluşturmaktadır. Karadeniz Havzası'nın enerji rezervleri ve ulaştırması anlamında taşıdığı önem ortada olmasına karşın, bu faktör, havzada işbirliğinin üzerine temellendirileceği bir mihenk taşı olarak değil de ayrıştırıcı ve işbirliği girişimlerini köstekleyici bir duvar niteliğine büründürülmeye çalışılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedeni ise, Rusya'ya olan enerji bağımlılığından kurtulmak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek isteyen AB'nin, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletleri kullanarak kendisine alternatif bir enerji hattı yaratmak istemesidir¹⁸⁴. AB, çoğu eski birer Doğu Bloğu üyesi olan Karadeniz devletlerinin Rusya'dan tehdit algıladıklarının ve dış politika eksenlerini bu ülkenin aleyhine olacak şekilde değiştirmek istediklerinin farkındadır. Bu durum, Rusya'yı by-pass edecek enerji projelerinin geliştirilebilmesi noktasında AB'nin elini rahatlatmaktadır. Zira AB, bazıları AB üyesi de olmuş olan havza devletlerini kendi geliştirdiği projelere dâhil ederek, hem onların Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemekte hem de kendi ihtiyacını karşılama noktasında siyasal eksenli olarak kurgulanmış sağlam bir sistemik blok yaratmaya çalışmaktadır. Dünyanın enerji baronu olarak bilinen ve Karadeniz Havzası'nın en önemli gücü olan Rusya ise, AB'nin uygulama alanına koyduğu ve havza ülkelerini kendisine karşı yabancılaştırmayı ve Karadeniz'in Rus ekseninden uzaklaştırılmasını hedefleyen enerji eksenli politikanın ayırdına varmıştır. Rusya, ABD'nin de yoğun bir şekilde destek verdiği ve kendisini by-pass eden enerji projelerini başarısız kılmak için, bu projelerin çıkış noktası olan Orta Asya ve Hazar ülkeleri üzerinde çeşitli baskılar

---

¹⁸⁴ Cornell, "The Wider..." , pp. 83-94.

kurmakta, yeni ve cazip enerji projeleri ortaya atarak¹⁸⁵, gerek Karadeniz gerekse de AB ülkelerini bu projelere katılmaya çağırarak ve AB ile Karadeniz Havzası ülkelerinin kendisine olan enerji bağımlılığını bir koz olarak kullanmaktadır.

Karadeniz Havzası'ndaki enerji eksenli işbirliği potansiyelini en iyi şekilde değerlendirerek havza ülkelerinin sosyo-ekonomik düzeylerine katkıda bulunabilmek için, öncelikli olarak proje bazında işbirliği düzeneğinin kurulması ve enerjiden elde edilecek gelirin tüm havza ülkelerine belli oranlarda dağıtımının yapılacağı bir sistemin oluşturulması gerekir. Hükümetlerarası işbirliği sürecinin bir parçası olan proje odaklı işbirliği girişimleri, her ne kadar havza ülkeleri arasındaki yakınlaşma sürecine katkıda bulunuyor olsa da, siyasal tercihleri ve kutuplaşmayı, teknik ve uzmanlaşmaya dayalı bir alan olan enerji sektöründen dışlayamamaktadır¹⁸⁶. Bu nedenle, hükümetlerarası işbirliği enerji alanında işbirliğinin sağlanabilmesi noktasında yeterli olmamaktadır. Enerji sektörünün Karadeniz Havzası'nda işbirliğini derinleştirecek en önemli faktör olması arzulanıyorsa, enerji temelli sorunlara çözüm üretecek bağımsız uzmanlık örgütlerinin kurulması gerekmektedir.

Karadeniz'de enerji temelinde işbirliğini kurumsallaştıracak çözüm odaklı uzmanlık örgütleri deyince akla ilk olarak ortak bir enerji ajansının kurulması gelmektedir. AKÇT ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun, AB'nin oluşum sürecinde oynadığı rol göz önünde bulundurulduğunda¹⁸⁷, ortaklık ve işbirliği temelinde oluşturulacak bir Karadeniz Enerji Ajansı'nın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu ajans, havza ülkelerinin tamamından uzmanları ve teknokratları bünyesinde barındıracak ve bağımsız bir şekilde hareket ederek, hem havza ülkelerinin enerji politikalarının uyumlaştırılmasını sağlayacak hem de proje bazında işbirliğini şekillendirecektir. Havzadaki enerji eksenli rekabeti ve kutuplaşmayı ortadan kaldıracak en uygun çözümleri üretecek olan Karadeniz Enerji Ajansı, küresel ve bölgesel siyasal dengeleri gözeterek değil, teknik ve ekonomik kıstasları ön plana alarak politikalar ve projeler üretecektir. Tabii bu ajansın başarıya ulaşabilmesi için,

---

¹⁸⁵ Kuzey Akım, bu noktada AB ülkelerine yönlendirilen büyük ve cazip bir öneri olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde Türkiye'nin isteği ile hayata geçirilmesi planlanan Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı da bu mahiyettedir.

¹⁸⁶ Niklas Nilsson, "EU and Russia in the Black Sea Region: Increasingly Competing Interests?" , **Romanian Journal of European Affairs**, Vol.8, No. 2, 2008, pp. 25-39.

¹⁸⁷ Kurt, "Europe of Monnet..." , pp. 51-53.

havza ülkelerinin, özellikle de enerji faktörünü siyasal bir unsur olarak kullanma yaklaşımı içerisindeki Rusya'nın, Karadeniz Enerji Ajansı'nın ortaya koyacağı politikalar ve projeler ile uyumlu bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Zira bağımsız ve çözüm odaklı işlevsel bir teknokratik birim olacak olan bu ajans, ulusal çıkarları yadsıyarak ve bölgesel çıkarlar ile havza halklarının sosyal refahını ön plana koyarak politikalar/programlar/projeler oluşturacaktır. Fonksiyonel bir çaba olarak değerlendirilebilecek olan Karadeniz Enerji Ajansı'nın kurulması aşamasında, hükümetlerarası bir işbirliği örgütü olan KEİT'in bünyesinde yer alan enerji eksenli çalışma gruplarından altyapı unsuru olarak yararlanılabilir¹⁸⁸.

Karadeniz Enerji Ajansı'nın yanı sıra enerji eksenli sektörel işbirliği sürecini işlevsel temeller üzerinden yapılandıracak ve havza ülkelerinin enerjiden sağlayacakları geliri arttırarak Karadeniz'de sosyal refah artışı ve bölgesel işbirliğini tetikleyecek bir diğer unsur da ortaklık çerçevesinde kurulacak bir enerji şirkettir. Bu şirket, Karadeniz Enerji Ajansı'nın ortaya atacağı politikaları ve projeleri gerçekleştirme noktasında ön plana çıkacak ve havzanın potansiyeline vurgu yapan enerji projelerini gerçekleştirerek, havza dışı aktörlere ait şirketlerin bölgedeki etkinliğine son verecektir. Tıpkı Karadeniz Enerji Ajansı'nda olduğu gibi, işlevsel bir çözüm unsuru olacak olan bu şirket de havza ülkelerinin hepsine katılımları oranında bir hisse verecek ve projelerin gerçekleştirilmesinden elde edilecek geliri havza ülkelerinin şirketteki hisseleri oranında paylaşacaktır. Fonksiyonel bir işbirliği örgütü olarak işletilecek bu şirket nezdinde tüm havza ülkelerinden enerji uzmanları, ekonomistler, mühendisler ve yöneticiler yer alacak ve karar alma süreci tamamıyla nesnel gerçekler ve havzaya katkı sağlayacak en uygun çözümlerin uygulanması şeklinde tecelli edecektir. Şirket bağımsız bir şekilde karar alarak uygulayacağı için, havza ülkelerinin karar alma sürecini etkilemelerine de izin verilmeyecek ve hiçbir havza ülkesi de proje bazında mağdur edilmeyecektir.

Karadeniz Enerji Şirketi, Orta Asya-Hazar-Karadeniz-Avrupa hattında ortaya konacak enerji projelerinin gerçekleştirilmesi aşamasında, hem Karadeniz Enerji Ajansı'nın sağlayacağı altyapı avantajları hem de geniş kapsamlı üyelik profili

---

¹⁸⁸ "Areas of Cooperation: Energy", BSEC, (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/aoc/Energy/Pages/information.aspx>, 1 Eylül 2011.

nedeniyle çok önemli bir rol oynayacak ve ciddi bir kazanç sağlayacaktır. Elde edilen bu kazancın havza ülkelerine hisseleri oranında dağıtılması ile bazıları gerçekten çok zor durumda olan Karadeniz ülkeleri önemli bir ekonomik kazanç kapısı elde edeceklerdir. Karadeniz Enerji Şirketi, Karadeniz Havzası'nın tamamını içerecek boru hatları oluşturarak tüm havza ülkelerini kapsayacak bir iç ağ bağlantısı yaratacak ve bu ağ bağlantısı üzerinden tüm havza ülkelerine ihtiyaçları kadar enerji pompalayabilecektir. Pompalanan bu enerji piyasa fiyatlarının oldukça altında ücretlendirilecek ve Rusya ile Azerbaycan gibi enerji zengini havza ülkelerini mağdur etmeyecek bir fiyat garantisi sağlandıktan sonra, istenildiği takdirde havza ülkelerine pompalanan enerjiden elde edilecek gelir, enerjiyi alan havza ülkesinin şirketteki hissesi oranında elde edeceği kardan da düşülebilecektir. Böylece enerji fakiri havza ülkelerinin ihtiyaçları oldukça uygun bir fiyatla karşılanırken, tüm havza ülkeleri enerji projelerine dâhil edilecektir.

Çözüm odaklı çalışan ve bağımsız karar alan ortak birer fonksiyonel girişim niteliğine haiz olan Karadeniz Enerji Ajansı ve Karadeniz Enerji Şirketi, havzadaki bölgesel işbirliği sürecinin geliştirilebilmesi noktasında çok önemli bir rol oynayabilirler. Enerji eksenli bu girişimlerin elde edeceği başarı, diğer sektörlerdeki yaklaşma sürecine de olumlu yansiyabilecek ve David Mitrany'nin dallanma adını verdiği bu gelişme¹⁸⁹, işbirliğine açık olan farklı sektörlerde, karşılıklı bağımlılık temelinde girişilecek sektörel projeler ile derinleştirilebilecektir.

Enerji sektörü dışında Karadeniz Havzası'nda çözüm odaklı işbirliği örgütlerinin kurulabileceği bir diğer alan da ulaştırmadır¹⁹⁰. Karadeniz Havzası'nın Asya ile Avrupa arasında bir bağlantı noktası olması ve hem kara hem de deniz ulaştırması anlamında ciddi bir potansiyele sahip oluşu, bölgenin küresel ve bölgesel aktörler açısından önemini arttırmaktadır. Siyasal, tarihsel, coğrafi ve sosyo-kültürel yakınlık kurabilen havza ülkeleri arasında hükümetlerarası işbirliği düzeyinde ortaya konan antlaşmalar uyarınca geliştirilmeye çalışılan ulaştırma ve iletişim ağları, havzanın belli bölgelerinde işbirliği odaklı bazı inisiyatiflerin ortaya çıkmasını

---

¹⁸⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.1, Sayı 1, Bahar 2004, s. 6.

¹⁹⁰ "Black Sea Synergy-A New Regional Cooperation Initiative", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf, 2 Eylül 2011.

sağlasa da, bu işbirliği coğrafi açıdan oldukça sınırlı kalmaktadır. Hükümetlerarası işbirliği, siyasi kıstaslara dayalı olduğu için siyasal kutuplaşmanın ortadan kaldırılabilmesi noktasında da herhangi bir fayda sağlamamaktadır. Azerbaycan-Gürcistan ve Türkiye arasında geliştirilmeye çalışılan hükümetlerarası işbirliği girişimine paralel olarak ortaya çıkan *Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi* ve Türkiye ile Rusya arasında arttırılan deniz ve havayolu seferleri bu duruma birer örnek oluşturmaktadır¹⁹¹.

Karadeniz Havzası'nda ulaştırma anlamında ortaya konacak en önemli proje *Tarihi İpek Yolu Projesi*'nin geliştirilebilmesidir¹⁹². Bu projenin geliştirilmesi halinde Çin sınırından Avrupa'ya kadar ulaşabilen bir ticaret ve iletişim köprüsü kurulabilecektir. Ne var ki, bu projenin yapılandırılacağı güzergâh ile ilgili hem küresel güçler hem de havza devletleri arasında bir çatışma söz konusudur. Özellikle Rusya, geliştirilecek olan İpek Yolu Projesi'nin Karadeniz'in kuzeyinden, yani Rusya ve Ukrayna topraklarından geçirilerek Avrupa'ya ulaştırılmasını arzulamaktadır. AB ise, enerji anlamında bağımlı olduğu Rusya'ya ulaştırma ve ticaret alanlarında da bağımlı olmamak ve havzanın genelinde etkin bir nüfuz alanı yaratabilmek için İpek Yolu Projesi'nin Güney Kafkasya-Türkiye-Balkanlar hattından geçirilmesini istemektedir. Bu çatışma, havza devletlerininin dış politika stratejileri ve havzadaki siyasal kutuplaşma gerçeği ile birleştirildiği zaman, ulaştırma ve iletişim alanlarında kapsayıcı ve etkin projeler ortaya koyabilmek ya da bu projeleri hayata geçirebilmek imkânsızlaşmaktadır.

Havzanın ulaştırma ve iletişim alanlarında ortaya koyduğu potansiyelin değerlendirilebilmesi için, tıpkı enerji sektöründe olduğu gibi, ulaştırma sektörüne ilişkin tüm iş ve işlevleri ulus devletlerin siyasal hâkimiyetinden çıkararak, tamamıyla çözüm ve işbirliği mottosuyla hareket edecek bağımsız bir örgüt ya da şirket kurulmalıdır. Bu şirket, tıpkı enerji ajansı ve şirketinde olduğu üzere, tüm havza ülkelerinden uzmanların, mühendislerin ve ekonomistlerin katılımı ile oluşturulacak ve havzanın coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısına en uygun kara ve

---

¹⁹¹ “Trabzon’dan Soçi’ye Uçak Seferleri”, *Zaman*, 5 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1012611&title=trabzondan-sociye-ucak-seferleri> , 2 Eylül 2011.

¹⁹² Mehmet Dikkaya ve Deniz Özyakışır, “Developing Regional Cooperation Among Turkey, Georgia and Azerbaijan: Importance of Regional Projects”, *Perceptions*, Spring/Summer 2008, p. 96.

deniz ulaştırma hatlarının inşa edilmesi ve en uygun ulaştırma ve iletişim politikalarının kurgulanması ile görevli olacaktır. Karadeniz Ulaştırma ve İletişim Şirketi'nin ortaya koyacağı politikalar ve projeler, ulus devlet hükümetleri tarafından aynen kabul edilecek ve uygulanması aşamasında havza hükümetleri her türlü desteği vereceklerdir. Karadeniz Ulaştırma ve İletişim Şirketi de kuruluş aşamasında KEİT bünyesindeki ilgili çalışma gruplarından yararlanabilecektir¹⁹³.

zm odaklı bağımsız bir fonksiyonel birim olacak addedilebilecek Karadeniz Ulaştırma ve İletişim Şirketi, havza ülkelerinin tümünü içerecek bir örgütsel yapının yanı sıra, hisse bazında da havza ülkelerine katılımları oranında kar payı verecek ve ulaştırma ile iletişim ağlarının tüm havzaya yayılmasını sağlayarak hiçbir havza ülkesinin bu anlamda mağdur olmamasını sağlayacaktır.

Karadeniz Ulaştırma ve İletişim Şirketi'nin hayata geçirilmesi ile havzada siyasal kutuplaşmaya yol açan ve özellikle Rusya ile havza ülkeleri arasında çatışmalara ve güvensizliklere neden olan bir sorun odağı daha ortadan kalkmış olacaktır. Ne var ki, enerji sektörü için geçerli olan durum ulaştırma ve iletişim sektörleri için de geçerlidir. Ulaştırma ve iletişim sektörlerini çözüm odaklı bağımsız bir fonksiyonel birime devretmeden önce, havza ülkelerinin birbirleriyle hükümetlerarası işbirliği düzeyinde antlaşmalar yapmayı ve ortak projeler yürütmeyi öğrenmeleri ve fonksiyonel manada şekillendirilecek olan bölgesel işbirliği sürecinin ilk adımlarını atmaları gerekmektedir.

Enerji ve ulaştırma sektörlerinin yanı sıra havzada fonksiyonel işbirliği potansiyeline sahip diğer sektörler de ticaret ve evre olarak ön plana çıkmaktadır. Ne var ki, bu alanlarda da atılması gereken çok adım vardır. Zira hükümetlerarası düzeyde dahi kapsayıcı tedbirler ve projeler yaygınlaştırılabilmif değildir.

Havzanın sahip olduğu ticari potansiyelin kullanılabilmesi yolunda son dönemde havza ülkeleri arasında birtakım antlaşmalar imzalanmakta ve kolaylaştırıcı tedbirler alınmaktadır. Hükümetlerarası düzeyde girişilen bu faaliyetler havzanın tamamını içerecek kapsamda olmadığı ve siyasal kutuplaşma doğrultusunda şekillendiği için ticari potansiyel yeterince değerlendirilememektedir. Yine de, ticari

---

¹⁹³ "Areas of Cooperation", BSEC, (evrimii) <http://www.bsec-organization.org/aoc/Pages/default.aspx>, 2 Eylül 2011.

manadaki hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin ülkeler arasındaki buzların eritilmesi ve bölgesel işbirliği girişimlerinin temellendirilmesi anlamında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Havzanın en önemli iki gücü olan Rusya ve Türkiye arasındaki ticaret hacminin sürekli bir gelişim trendi içerisine girmesi, havzanın doğusundaki Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan İttifakı'nın ticari manada günden güne gelişmesi ve havzanın batısında yer alan Balkan ülkeleri ile Türkiye arasında artan ticari ilişkiler, bu durumun önemli birer kanıtıdır.

Karadeniz Havzası'ndaki ticari olanakların gereğince değerlendirilebilmesi ve siyasi gerginlikler ile kutuplaşmanın ticari ilişkilerden tamamıyla soyutlanabilmesi için ticari potansiyelin önüne çıkan engellerin aşılması yönünde çalışacak, çözüm odaklı, bağımsız ve havza çapında etkin bir ticari örgütün kurulması gerekmektedir. Bu örgüt, havza ülkeleri arasındaki siyasal ilişkileri ve kutuplaşmaları ticari potansiyelin değerlendirilebilmesi noktasında bir ölçüt olarak değerlendirmeyecek ve siyaseti karar alma sürecinden tamamıyla dışlayacaktır. Havza ülkelerinin, kendi aralarında ve havza dışı aktörlere karşı izleyeceği ticaret politikalarını biçimlendirecek olan Karadeniz Ticaret Örgütü; kota, tarife, gümrük duvarları gibi koruyucu tedbirlerin havza ülkelerinin birbirleriyle girişecekleri ticari ilişkilerden tamamıyla soyutlanabilmesi yönünde tedbirler alacak ve ortaya koyacağı politikalar ile Karadeniz Havzası'nın ticari manada bir bütün olarak hareket edebilmesini sağlayacaktır.

Karadeniz Ticaret Örgütü, fonksiyonel temelde teşkilatlanacak ve ticari potansiyelin gereğince değerlendirilebilmesi hususunda havza devletlerinin hükümetlerinin üzerinde yer alacaktır. Dış ticaret uzmanları, iş adamları, bürokratlar ve ekonomistlerden oluşacak bir örgütsel altyapıya sahip olacak olan bu teşkilatta, havza ülkelerinin hepsi temsil edilecektir. Dış ticaretin yapılandırılması ve geliştirilmesi noktasında tek otorite haline gelecek olan bu teşkilatın aldığı kararlar, ulus devlet hükümetleri tarafından aynen uygulanacaktır. Havzada yer alan devletler, bu örgüt bünyesinde uzmanlık düzeyinde bir veya birkaç temsilci bulunduracak ve bu temsilci veya temsilciler, ulus devletler ile örgüt arasındaki iletişimin sağlam bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır. Karadeniz Ticaret Örgütü, ticari potansiyelin değerlendirilebilmesi yönünde daha önce imzalanmış olan hükümetlerarası işbirliği

antlaşmalarını yeniden değerlendirecek ve bu antlaşmaların havzada gerginliği arttırıcı ya da uygulanacak olan ortak ticaret politikasına aykırı hükümler taşıdığına karar verirse, antlaşmaların sonlandırılmasını ya da kendisinin ortaya koyacağı şartlar üzerinden devam ettirilmesini isteyebilecektir.

Karadeniz Ticaret Örgütü, Karadeniz Havzası'ndaki ticari potansiyelin değerlendirilebilmesi noktasında çalışmalarda bulunurken, havza ülkeleri arasında karşılıklı bağımlılıklar yaratarak bölgesel işbirliğinin gelişimine de katkı sağlayabilecektir. Havza ülkelerinin ekonomik gelişim seviyeleri ve ticari potansiyellerinin birbirlerinden farklı olması örgütün bu yönde adım atabilmesini de kolaylaştıracaktır. Örneğin, enerji zengini Rusya ve Azerbaycan havzanın enerji ihtiyacını karşılama yönünde kullanılabilirken; Türkiye ve Yunanistan sahip oldukları liberal ekonomi deneyimini ve yatırım olanaklarını havza ülkelerine yansıtabileceklerdir. Böylece, havza ülkelerinin dış ticaret rakamlarının yalnızca %20'lik bir bölümünü oluşturmakta olan Karadeniz odaklı bölgesel ticaret de geliştirilebilecektir¹⁹⁴.

Yine de, mevcut konjonktürde ve kısa vadede havzadaki ticari işbirliği potansiyelinin ancak hükümetlerarası antlaşmalar üzerinden şekillendirilebileceği anlaşılmaktadır. Zira özellikle Rusya ve Avro-Atlantik Dünyası arasındaki havza odaklı siyasal rekabet, ticari işbirliğinin gelişimini de yavaşlatmakta ve havza ülkeleri dış politika seçimlerine uygun bir ticaret politikası izlemeye çalışmaktadırlar. Rusya'nın sahip olduğu enerji ve teknoloji kozunu havza ülkelerini tehdit eder mahiyette kullanma çabası içerisine girmesi, Karadeniz'deki ticari potansiyelin gereğince değerlendirilememesine neden olmakta ve karar alma sürecini ulusal siyasal çıkarlara bağlı hale getirmektedir. Karadeniz Havzası'nın batısında artan AB etkinliği ve bu bölgede yer alan devletlerin dış ticaret politikalarını AB ile uyumlaştırmaya çalışmaları da, Karadeniz odaklı çalışacak, bağımsız ve işlevsel bir ticaret örgütünün ortaya çıkmasını geciktirmektedir. Böyle bir örgütün kurulabilmesi ancak orta vadede, hükümetlerarası işbirliği girişimleri daha da derinleştirildikten ve yaygınlaştırıldıktan sonra mümkün olabilecektir. Bu örgütün üyelik potansiyeli de AB-Rusya İlişkileri'ne paralel olarak belirginleştirilebilecektir. Zira AB üyesi olmayı

---

¹⁹⁴ Manoli, "Where is..." , p. 329.

başarmış ve bu örgütün dış ticaret rejimini kabullenmiş olan havza ülkelerinin Karadeniz odaklı olarak faaliyet gösterecek ve havza gerçeklerine uygun dış ticaret politikaları ve rejimi geliştirecek bir ticari örgüte üye olabilmeleri de, ancak AB'nin iznine ve başta Rusya ve Türkiye olmak üzere havza ülkelerinin onayına bağlı olacaktır.

Karadeniz Havzası'nda çözüm odaklı olarak oluşturulacak ve karar alma sürecinde bağımsız olarak hareket edebilecek bir diğer fonksiyonel örgüt de çevre alanında kurulabilecektir. Havza ülkelerinin ekonomik az gelişmişlikten kurtulabilmek için üretimi artırma yolunda her yolu mübah olarak gören yaklaşımının yanı sıra enerji ulaştırma projelerinin inşası ve enerji kaynaklarının taşınması esnasında ortaya çıkan kirlilik de havzadaki çevresel tahribatı arttırmaktadır. Karadeniz'e dökülen, başta Tuna olmak üzere, çok sayıda büyük nehir bulunması ve bu nehirlerin taşıdıkları kirliliği de Karadeniz'e aktarıyor olmaları havzanın çevre kaynaklı mağduriyetini daha da tırmandırmaktadır¹⁹⁵. Havza ülkelerinin önemli bir bölümünün fakir olması ve çevre koruma projelerine harcayacak mali kaynaklara sahip olmamaları durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir¹⁹⁶. Havzanın tamamını ilgilendiren ve büyük çaplı bir doğa felaketine dönüşme tehlikesi taşıyan bu problemin ortadan kaldırılabilmesi için, ulus devlet otoritesinden bağımsız hareket ederek, uzmanlığa dayalı geniş çaplı çevre koruma politikaları ile projeleri üretecek, siyasal anlaşmazlıklardan ve tartışmalardan bağımsız olarak karar alacak ve uygulayacak bir Karadeniz Çevre Koruma Örgütü'nün oluşturulması gerekmektedir. Bu örgüt de tıpkı diğer fonksiyonel yapılanmalarda olduğu gibi, kendisine ait bir bütçeye, organizasyonel yapıya ve havza ülkelerinin tamamına açık olacak bir uzmanlık ağına sahip olacaktır. Çevre örgütünün etkinliğinin artırılması ve gerçekleştireceği projelerde kullanabileceği bir mali dayanağa sahip olabilmesi için, havza hükümetlerinden sağlanacak fonların yanı sıra, daha önce bahsetmiş olduğumuz enerji ve ulaştırma şirketlerinin elde ettikleri gelirlerin bir bölümü de bu örgüte aktarılabilir. Böylece bölgesel işbirliğini arttırmayı

---

¹⁹⁵ Mustafa Ökmen, "Karadeniz'de Çevre Sorunları ve İşbirliğine Yönelik Yerel, Bölgesel Perspektifler", **Bilgi**, Sayı 56, Kış 2011, ss. 165-194.

¹⁹⁶ Ibid., ss. 178-180.

amaçlayan bağımsız fonksiyonel birimler arasında çözüme yönelik sağlıklı bir iletişim de sağlanmış olacaktır.

Hem ticaret alanında yapılandırılacak olan çözüm odaklı işlevsel işbirliği örgütü, hem de çevresel sorunlarla ilgilenecek olan çevre koruma örgütü, oluşumları esnasında KEİT'in bünyesinde yer alan çalışma gruplarının ortaya koyduğu altyapı unsurlarından yararlanabilirler¹⁹⁷. Böylece hükümetlerarası işbirliği temelinde faaliyet gösteren KEİT'in, fonksiyonel temelde ortaya konacak olan çözüm odaklı ve bağımsız örgütsel işbirliğine ciddi bir katkı sağlaması da söz konusu olabilecektir.

Kısır siyasal çekişmelerin terk edilerek insan ihtiyaçlarına odaklanılmasını isteyen ve çözüm odaklı girişimlerin ulus devletlerin karar alma süreçleri dışına taşınarak bağımsız organlar eliyle yürütülmesini amaçlayan fonksiyonalizm, Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliği sürecinin yürütülebilmesi anlamında oldukça önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Fonksiyonalizmin üzerinde durduğu işbirliği alanlarının, Karadeniz Havzası'nın sahip olduğu zenginliklerle uyum içerisinde olması ve belirtilen alanlarda ortaya konacak çözüm odaklı ve bağımsız bölgesel işbirliği örgütlerinin havza halklarının zenginleşmesine ve hayat standartlarının yükselmesine zemin hazırlayabileceği gerçeği, bu kuramsal çerçeveyi önemli kılmaktadır. Fonksiyonalizmin ortaya attığı sektör tabanlı örgütsel çerçeve, güncel siyasal kutuplaşmayı ve havzadaki dış politika farklılıklarını işbirliği alanından soyutladığı için, bölgesel işbirliğini farklı bir boyuta taşıyabilir. Ne var ki, fonksiyonalizmin ortaya attığı bu çözüm iradesinin hayata geçirilebilmesi için öncelikli olarak hükümetlerarası işbirliği inisiyatifinin geliştirilmesi, genişletilmesi ve kapsamının artırılması gerekmektedir. Zira havza ülkeleri arasında belli bir siyasal ve ekonomik yakınlık ve işbirliğinin üzerine temellendirileceği bir siyasal ortam yaratılmadığı müddetçe, karşılıklı güvene dayalı, elit desteğine sahip ve havza halklarının destekleyeceği bir sektörel işbirliği ortamı yaratılamayacaktır. Karadeniz Havzası'nda hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin henüz sınırlı bir aşamada seyrediyor olması ve liberal hükümetlerarasıcılık temelinde kurgulanmış örgütlerin dahi yeterli etkinliğe ulaşamamış olmaları, çözüm odaklı ve bağımsız karar alıp

---

¹⁹⁷ Manoli, "Reflecting on the..." , pp. 3-4.

uygulayabilen sektörel işbirliği örgütlerinin ancak orta vadede ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

3.3.3. Neofonksiyonalist Entegrasyona Ulaşılması Neticesinde İşbirliğinin Siyasallaştırılması

Fonksiyonlizmin devamı olarak görülebilecek bir entegrasyon kuramı olan neofonksiyonalizm, David Mitrany'nin ortaya koyduğu, teknik uzmanlığa dayalı ve çözüm odaklı sektörel işbirliği girişiminin siyasal tamamlayıcısı rolünü üstlenmektedir¹⁹⁸. Neofonksiyonalist kuram, fonksiyonlizmin eksik bıraktığı ya da öngöremediği boşlukları doldurmaya ve entegrasyon sürecinin siyasal alana da taşınarak tamamlanmasına odaklanmıştır¹⁹⁹.

Ernst Haas tarafından kuramsallaştırılan neofonksiyonalizm, egemen devletlerin siyasal yetkilerinin ortak bir potada eritilerek federal bir yönetsel yapının oluşturulması fikrini bölgesel işbirliği sürecinin ana hedefi olarak ortaya koymuştur. Bu yönüyle, neofonksiyonalizmin diğer işbirliği senaryolarından ayrıldığını görüyoruz. Zira ne liberal hükümetlerarası kuram temelinde imzalanan antlaşmalar ve oluşturulan kurumlar, ne de teknik uzmanlığa dayalı ve bağımsız işlevsel örgütler eliyle kurgulanan teknokratik ve ihtiyaç odaklı bölgesel bütünleşme, neofonksiyonalizmin öngördüğü yapıda bir siyasal hedefe sahip değildi. Neofonksiyonalizm, ekonomik entegrasyonun gerçekleştirilmesini, siyasal entegrasyona ulaşılabilmesi yolunda bir ara durak olarak görmektedir. Bu kurama göre, devletler arasında giderek derinleşen teknik ve ekonomik tabanlı işbirliği, barış ortamının sürekliliğini gerekli kılacaktır ve bu sürekliliğin sağlanabilmesi için yapılması gereken en önemli işlev de siyasal işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi olacaktır.

Neofonksiyonalizmin öngördüğü, federal yapı temelinde kurumsallaştırılacak ve egemen ulus devletlerin üzerinde yer alacak uluslarüstü bir siyasal düzeneğin oluşturulabilmesi için, öncelikli olarak, ulus devletlerin ekonomik ve teknik

---

¹⁹⁸ Schmitter, "Neo..." , p. 71.

¹⁹⁹ Özellikle Avrupa Bütünleşmesi'nin açıklanması ve AB'nin oluşum sürecinin kavramsal çerçeveye oturtulabilmesi konusunda önemli bir dayanak noktası oluşturmakta olan neofonksiyonalizm, bu özelliği ile entegrasyon teorisi kavramının temsil ettiği anlamı tek başına karşılar hale gelmiştir.

entegrasyon sürecini tamamlamaları gerektiği ortadadır²⁰⁰. AB'nin oluşum sürecini ve bu süreç içerisinde yaşanan tartışmaları, krizleri ve kopuşları göz önünde bulundurduğumuzda, neofonksiyonizmin şekillendireceği bir bölgesel entegrasyona ulaşmanın hiç de kolay olmayacağı ortadadır. Hatta ortak dış ve güvenlik politikası oluşturabilme yönünde ortaya çıkan eksiklikler nedeniyle²⁰¹, AB'nin dahi gerçek bir neofonksiyonist bütünleşme örneği olmadığını iddia eden uzmanlar da mevcuttur.

Neofonksiyonizm, bölgesel işbirliği sürecinin adım adım ilerletilerek sürdürülebileceğini ve sonuç olarak siyasal işbirliğine ulaşılabilceğini kaydetmektedir. Spill over (yayılma) etkisi adı verilen bu süreç²⁰², fonksiyonizmdeki dallanma (ramification) süreci ile eşdeğer bir duruma işaret etmektedir. Ernst Haas, bu kavramı ortaya koyarken Mitrany'nin fonksiyonist kuramından yararlandığı için, fonksiyonizme ait olan bu süreç neofonksiyonizme de aynen yansımıştır.

Neofonksiyonizm, fonksiyonizmin insan ihtiyaçları ve teknik işbirliği üzerine kurguladığı işbirliği inisiyatifinin, zaman içerisinde teknik ve ekonomik konulardaki serüvenini tamamlayacağını ve bu süreç esnasında ortaya çıkacak olan topyekûn işbirliği girişiminin son noktada siyasal işbirliğini de gerekli kılacağını belirtmektedir. Yani, insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve sosyal refah düzeyinin arttırılabilmesi amaçlı olarak başlatılacak olan ekonomik işbirliği girişimi, sonuçta öyle bir noktaya varacaktır ki, bu süreci yöneten karar verici aktörleri de kontrolüne alacak ve ortak bir siyasal yapının oluşması sağlanacaktır²⁰³. Siyasal işbirliği sürecinin de tıpkı teknik ve ekonomik işbirliği girişimlerinde olduğu gibi çözüm odaklı ve insan ihtiyaçlarına odaklanmış, bağımsız ve ortak bir örgütsel inisiyatif tarafından yürütülmesi gerektiği düşüncesi, neofonksiyonizmin temel vurgusunu oluşturmaktadır. Bu yönde bir siyasal yapının oluşturulabilmesi düşüncesi, liberal

---

²⁰⁰ Gehring, "Integrating..." , pp. 228-229.

²⁰¹ Burak Tangör, **Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2009.

²⁰² Gehring, "Integrating..." , p. 229.

²⁰³ Sektörel birer işbirliği girişimi olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun önce Avrupa Ekonomik Topluluğu daha sonra da AB'nin oluşumuna varan süreçte oynadığı rol göz önünde bulundurulduğu zaman, neofonksiyonizme varan sürecin nasıl ilerlediği çok açık bir şekilde görülebilecektir.

hükümetlerarasıcılık ve fonksiyonalizmin aksine, ortak bir siyasal organ tarafından yönetilen geniş kapsamlı bir federal yapının ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır.

Ne var ki, neofonksiyonalizm ile federalizm arasında yöntem olarak önemli bir farklılık mevcuttur ve bu farklılık Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilebilecek bir bölgesel işbirliği girişiminin uzun vadede neofonksiyonalizmin öngördüğü siyasal düzene paralel bir yapıya evrilebilmesini sağlayabilir. Federalizm, önce anayasal bir siyasal düzenin oluşturulmasını ve işbirliği sürecinin, sınırları çizilmiş ve hukuksal bir yönetsel zemine oturtulmuş, bürokratikleşmenin yoğun olarak yaşandığı bir sistemin içerisinde ilerletilmesi gerektiğini kaydetmektedir. Bu yönüyle federalizm bir bölgesel entegrasyondan çok, kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarına daha etkin olarak cevap vermek isteyen ve bünyesindeki coğrafi, etno-kültürel ve bölgesel farklılıkları özümsemeye çalışan devletlere hitap eden bir siyasal yönetim şeklidir. Neofonksiyonalizm ise, sonuç olarak geniş çaplı bir federal yapıya evrilecek olsa da, başlangıç aşamasında federalizmden ayrılmaktadır. Neofonksiyonalizm, tıpkı fonksiyonalizm gibi, uzmanlığa dayalı-tekni ve ekonomik işbirliği olanaklarını birer atlama taşı olarak kullanmakta, ancak, fonksiyonalizmin aksine, bu sürecin ulusüstü bir siyasal işbirliği süreci ve siyasal topluluk ile tamamlanacağını kaydetmektedir²⁰⁴.

Ernst B. Haas, belli bir zamanda ve belli bir bölgede yaşayan farklı grupların ve bireylerin, merkezi olarak yapılandırılmış siyasal kurumlara, diğer kurum ve kurallara gösterdiklerinden daha fazla bağlılık gösterdikleri anda, ortak bir siyasal topluluğun yaratılmış olduğunun anlaşılabilceğini belirtmektedir²⁰⁵. Haas'ın yaptığı bu vurgu, ulus devletlerin sahip oldukları merkezi temsil gücünün, daha geniş kapsamlı, bağımsız ve ortaklık temelinde oluşturulmuş siyasal temsil kurumlarına devredilebilceğini göstermesi açısından önemlidir. Ulus devletlerin ötesinde kurumsallaştırılmış olan ve farklı gruplar ile ulusları bünyesinde barındıran bu merkezileşmiş yapılar, ulusötesi topluluk (supranational community) olarak adlandırılmaktadır. Ne var ki, böyle bir yapının oluşturulması oldukça uzun bir süre

---

²⁰⁴ Bu yönüyle neofonksiyonalizmin, federalizm ile fonksiyonalizmin bir bileşkesi olduğu söylenebilir.

²⁰⁵ Toprak, "Neo-Fonksiyonalizmden..." , pp. 72-74.

alacak ve öncelikli olarak fonksiyonalizmin öngördüğü teknik ve ekonomik bölgesel işbirliğinin yapılandırılması gerekecektir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, son dönemde Karadeniz Havzası'nda ticaret, ulaştırma ve enerji alanlarında hükümetlerarası işbirliği antlaşmaları ve örgütlerinin sayısının ve etkinliğinin arttığına tanık olsak da, havza ülkeleri, dış politika ve güvenlik anlamında hala realist/neorealist kuramın öncülleri doğrultusunda hareket etmektedirler. Özellikle Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasındaki sistemik çıkar çatışması, havza ülkelerinin birbirleriyle olan yakınlıklarına ve ikili ilişkilerine olumsuz yönde etki etmektedir. Böyle bir gerçeklik içerisinde, ulus devletlerin siyasal ve askeri yetkilerini sınırlayarak, bu yetkileri havzanın tamamına hitap edecek bir ortak siyasal organa devretmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, Karadeniz Havzası'nda bölgesel bir siyasal entegrasyon gerçekleştirilmek isteniyorsa, neofonksiyonalizmin benimsenmesi ve uygulama alanına konması gerekmektedir. Farklılıkların ayyuka çıktığı, ortaklıkların yok denecek kadar az olduğu ve küresel hesapların tam ortasında bulunan bir bölgede, bu gerçeklikleri yadsıyarak bölgesel bir siyasal işbirliği girişimini başarıya ulaştırmak oldukça zor olacaktır ve ancak uzun vadede gerçekleştirilebilir. Bazı uzmanlar tarafından gerçek bir siyasal bütünleşme olmadığı gerekçesiyle eleştirilen AB'nin siyasal bir işbirliği sürecine evrilmesinin dahi 40 yıldan fazla bir zaman gerektirdiği dikkate alınır, Karadeniz Havzası'nda bu sürecin çok daha uzun sürebileceği de ortadadır.

Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonalist anlamda bir siyasal işbirliği sürecini ortaya koyabilmek için öncelikli olarak liberal hükümetlerarasıcılık ve onun tamamlayıcısı olarak fonksiyonalizm kullanılmalı, bu kuramların oluşumunu sağlayacağı geniş çaplı bir güvenlik topluluğuna ulaşıldığı noktada da neofonksiyonalizmin gerektirdiği topyekûn siyasal işbirliği inisiyatifi ortaya konmalıdır. Havzadaki mevcut siyasal görünümün, Karl Deutsch'un üzerinde durduğu güvenlik topluluğu statüsüne ulaşabilmesi için, havza ülkelerinin siyasal ve ekonomik anlamda birbirlerine yakınlaşmaları ve havzada yaşanabilecek bir savaş ihtimalini ortadan kaldırmaları gerekmektedir. Ne var ki, bugün itibarıyla Karadeniz Havzası'ndaki ülkeler arasında böyle bir yakınlık söz konusu değildir. Zira havza ülkelerinin önemli bir bölümü komşuları ile dahi önemli problemler yaşamakta,

tarihsel ve sosyo-kültürel temelli iç çatışmalar ve ayrılıkçı hareketler havzanın genelini derinden etkilemektedir. Havzanın en önemli siyasal gücü olan Rusya, havza ülkelerinin önemli bir bölümü tarafından kendi güvenliklerine yönelmiş bir tehdit olarak görülmekte ve Karadeniz Havzası'nın en önemli zenginliği ve birleştirici unsuru olması gereken enerji sektörü, havzanın en önemli ayrıştırıcısı olarak ön plana çıkmaktadır.

Neofonksiyonalizm, genel itibarıyla üç kavramla ifade edilmeye çalışılır. Bu kavramlar, fonksiyonel (işlevsel) yayılma, siyasal yayılma ve son olarak da ortak tercih ve çıkarların oluşması olarak adlandırılır²⁰⁶. İşte, Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonalizmin geçer akçe haline getirilebilmesi için öncelikli olarak fonksiyonel yayılmanın havzanın tamamını kapsayacak bir sektörel işbirliği sürecini başlatması gerekmektedir.

Neofonksiyonalizmin bağımlı olduğu bir diğer kavram olan siyasal yayılma aşamasına ulaşılabilmesi için enerji, dış ticaret, ulaştırma ve çevre gibi sektörel işbirliği alanlarında yönetsel kontrolü tamamıyla ele alıp havza halklarının sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunabilecek bir işlevsel kurumsal ağ oluşturulmalıdır. Belirtilen fonksiyonel yayılma gerçekleştirildiği zaman havzada hissedilir bir sosyo-ekonomik refah düzeyine ulaşılacak ve havza halkları, sürecin siyasal düzleme yansıtılabilmesi noktasında, ulus devlet hükümetlerine baskı uygulama şansına kavuşabilecektir. Zira fonksiyonel temelde geliştirilen bölgesel işbirliği sürecinin elde edebileceği bir başarı öyküsü, havzadaki siyasal problemlerin de aynı yöntemle çözülebileceğine dair bir umut yaratabilecektir.

Siyasal yayılma, fonksiyonalizmin teknik ve ekonomik alanlarda yarattığı olumlu seyre uyum gösterilmesi durumunda geliştirilebilecektir²⁰⁷. Bu noktada, ulus devletlerin, dış politika ve güvenlik eksenli kararlar da dâhil olmak üzere siyasal egemenlik haklarından vazgeçme eğilimi göstermesi ve halkın da daha önce oluşturulmuş olan çözüm odaklı sektörel işbirliği kurumlarının yarattığı sosyal refah artışı ve işbirliği ortamından duyduğu memnuniyeti kendi ulus devletlerinin

---

²⁰⁶ Ibid. , ss. 71-72.

²⁰⁷ Bu noktada halkın ve devletlerin beklentilerinin farklılaştığını ve ulus ötesi çıkarların ulusal çıkarlara üstün gelmeye başladığını söyleyebiliriz.

yönetimlerine bildirerek süreci desteklemesi gerekmektedir. Halk desteği, neofonksiyonel işbirliği girişiminin en önemli ögesi olarak ön plana çıkmaktadır. Kendi halklarından destek alabilecek devletler, aralarındaki siyasal sorunların çözümü noktasında, ortaklık ve bütünleşme inisiyatifine cesaretle vurgu yapacak ve bu yönde oluşturulacak siyasal işbirliği kurumlarına destek vereceklerdir. Daha önce gerçekleştirilmiş olan ekonomik işbirliği, siyasal sürecin en önemli tetikleyicisi olarak halk desteği ile birlikte ön plana çıkacaktır. AB'nin gelişim sürecine de göz atılırsa, ekonomik işbirliği sürecinin elde ettiği başarının, yeni ve etkin siyasal işbirliği organlarının hayata geçirilebilmesini teşvik ettiğini ve bu organların da ortak siyasal sorunlara çözüm odaklı ve eşitlik temelinde yaklaşarak siyasal işbirliği sürecinin ilerletilmesini sağladığını görürüz.

Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliği süreci hükümetlerarası düzlemde dahi kısıtlı olarak ilerletilmeye çalışıldığı için, neofonksiyonizmin üzerine temellendirileceği fonksiyonel bir düzlem henüz yapılandırılmamıştır. Bu nedenle, neofonksiyonist bir bölgesel entegrasyona ulaşılabilmesi noktasında fonksiyonel ve siyasal yayılma etkilerinden sonra ele alınması gereken bir diğer kriter olan ortak tercih ve çıkarların oluşumu aşamasına, Karadeniz Havzası genelinde, henüz ulaşamadığını ve bu sürecin ancak neofonksiyonel yayılma başlatıldıktan sonra uzun vadede gerçekleştirilebileceğini söyleyebiliriz. Zira bugün itibarıyla havza devletlerinin hükümetlerarası düzlemde birbirlerine tanıdıkları karşılıklı imtiyazların dahi karşılıklı ihtiyaçlar ve teknokratik işbirliği tabanlı olarak değil, daha çok dış politika ve güvenlik eksenli olarak şekillendirildiğini görüyoruz.

Neofonksiyonizmin temel vurgularından biri olan fonksiyonel yayılma etkisi, hükümetlerarası işbirliği girişimlerinin başarısına ve kapsayıcılığına paralel olarak Karadeniz Havzası'nda da etkinleştirilebilir. Modern endüstriyel ekonomilerin birbirlerine bağlı yapılardan oluştuğu ve bu yapı içerisinde bir sektördeki gelişim ve işbirliği inisiyatifinin diğerlerinden ayırt edilemeyeceği düşünüldüğünde, Karadeniz Havzası'nda özellikle dış ticaret, ulaştırma ve enerji eksenli işbirliğinin, ortaklık temelinde, çözüm odaklı ve bağımsız karar alıp uygulayabilen birer işlevsel yapıya devredilmesi halinde yayılma etkisinin orta vadede birbirlerine bağlı olan diğer sektörleri de etkileyerek kontrolü altına alabileceği ortadadır. Zira jeostratejik ve

jeoekonomik anlamda büyük bir öneme sahip olan bu sektörlerde bağımsız karar alıp uygulayan çözüm odaklı işbirliği girişimlerinin elde edeceği başarı, benzer girişimlerin de aynı başarıyı elde edebileceğine dair bir kanı yaratacaktır.

Neofonksiyonalizm kapsam olarak, bir bölgedeki ulus devletlerin egemenliklerinden tamamen vazgeçmeleri ve kendi istekleriyle komşuları ile bütünleşme tercihinde bulunmalarını ifade etmektedir²⁰⁸. Haas, bu durumu siyaset aktörlerin politik aktivitelerini ulus devletlerin üzerinde yer alan ve siyaset yetki sahibi olan kurumlara aktarması olarak ifade etmiştir. Bu süreçte ön plana çıkacak en önemli unsur ise hükümette veya özel sektörde yer alan ve neofonksiyonalist bir entegrasyonun getireceği kazançları iyi bir şekilde hesaplayarak pragmatik tercihler yapacak bir elit kesiminin varlığıdır. Tıpkı hükümetlerarası işbirliği ve çözüm odaklı sektörel işbirliği girişimlerinde olduğu gibi, neofonksiyonalizmde de elit sosyalizasyonu çok büyük önem taşımaktadır. Hatta süreç siyaset düzleminde geliştirileceği için elit desteğinin çok daha kapsamlı ve etkin olması gerekmektedir. Neofonksiyonalizmin geliştirilmesi aşamasına destek vermesi gereken elit kesimlere örnek olarak siyasi partiler, çıkar grupları, sivil toplum örgütleri ve iş adamları ön plana çıkmaktadır.

Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkelerde modern demokratik anlayışın tam olarak oturtulamamış olması ve havza ülkelerinin bazılarında ciddi bir demokrasi açığının bulunması, hem fonksiyonalizmin hem de ona bağlı olarak geliştirilebilecek olan neofonksiyonalizmin savunulması noktasında elit sosyalizasyonunun etkinliğini sınırlamaktadır. Zira otoriter yönetim kalıplarının şekillendirdiği siyaset yapılanma içerisinde ulus devletlerin yetkilerini sorgulayan ve dış politika ile güvenlik eksenli sorunları bir yana bırakarak bölgesel işbirliğinin altını çizen teknokratların, iş adamlarının ve sivil toplum örgütlerinin sesinin duyulamayacağı ortadadır. Bu durum, fonksiyonel ya da neofonksiyonel işbirliğinin yapılandırılması noktasında çoğulcu bir sürecin işletilememesine ve havza çapında etkili, birbiriyle iletişim halinde olan ve karar alma sürecini işbirliğinin arttırılması yönünde şekillendirebilecek bir seçkinler grubunun ortaya çıkmasını engellemektedir.

---

²⁰⁸ Bu noktada devletlerin aralarındaki sorunları çözmek üzere ortaya koydukları yeni teknikler ve çözüm önerilerini ulusal egemenlik kriterine üstün tuttuklarını da görüyoruz. Daha fazla bilgi için bkz. Rosamond, *Theories of...*, pp. 9-10.

Özellikle havzanın batısında, AB üyeliğinin ya da adaylık sürecinin de etkisiyle işbirliğini savunan ve bölgesel işbirliğinin altını çizen çıkar gruplarının siyasal yapılanma içerisindeki etkinliği artmaktadır. Ancak, bu durum havzanın tamamına yansımamakta ve Karadeniz devletlerinin büyük çoğunluğu, Rusya'nın “yönetilebilir demokrasi” olarak adlandırdığı ve ulus devlet çıkarlarının, güvenliğin ve otoriter yönetim kalıplarının ön planda tutulduğu siyasal kültüre aidiyet duymaktadır. Bu durum, neofonksiyonalist bir bölgesel işbirliği girişiminin gelişiminde önemli bir yer tutan çıkar grupları arasında arttırılacak olan iletişimin yaratacağı diplomatik temas alanının²⁰⁹ Karadeniz Havzası özelinde ortaya çıkamamasına yol açmaktadır. Çıkar grupları ve siyasal elitlerin beklenti, ideoloji ve davranışlarının neofonksiyonalist manada teşkilatlanacak merkezi kurumsal yapının sahip olduğu sembollere ve kurumlara yöneltilmesi, bölgesel işbirliği girişiminin gelişiminde büyük bir önem arz etmekte olduğuna göre²¹⁰, Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonalizmin yapılandırılabilmesi için öncelikli olarak hükümetlerarası işbirliği örgütlerine, daha sonra da orta vadede oluşturulacak sektörel tabanlı ortak işbirliği örgütlerine yönlendirilecek olan kurumsal ilgi ve desteğin, bölgesel entegrasyonun gelişimi açısından çok önemli olacağı görülebilmektedir.

Neofonksiyonalizme göre, güç eksenli devlet politikaları, öğrenme yoluyla refah eksenli politikalara evrilebilecektir. Ernst Haas, devletlerin refaha ulaşabilmek için güç eksenli politikalar izlediğini²¹¹, bölgesel entegrasyona ulaşılabilmesi için yapılması gereken en önemli işlemin bu süreci tersine çevirerek, öncelikle ortak refaha ulaşılmasını sağlamak olduğunu kaydetmektedir.

Leon Lindberg'e göre, neofonksiyonalizmin gelişim aşamasında bazı şartlara uygun hareket edilmesi gerekmektedir. Bu noktada önem verilmesi gereken en önemli kıstas, sektörel bütünleşmenin ortaya çıkardığı farklı kurum ve örgütlerin, siyasal entegrasyona dâhil olacak şekilde merkezi yapılara eklemlenmesidir²¹². Merkezi kurumların ve politikaların gelişiminin sağlanmasının yanı sıra, entegrasyon

---

²⁰⁹ Ibid. , p. 72.

²¹⁰ Haas, “The Uniting...” , pp. 142-143.

²¹¹ Yapıcı, “Uluslararası...” , s. 145.

²¹² Leon Lindberg, “The Political Dynamics of European Integration” , **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, Ed. by Brent Nelson and Alexander Stubb, Palgrave Macmillan, 2003, pp. 163-170.

sürecinin devamlılığını sağlayacak bir şekilde katılımcıların isteklerinin ve beklentilerinin siyasal süreç ile uyumlaştırılması da oldukça önemlidir²¹³. Lindberg, Haas'ın aksine, merkezi siyasal yapının ortaya koyacağı etkinlikten daha çok, siyasal aktörlerin, elitlerin ve teknokratların karar alma süreci ile ilişkili tavırları ve beklentilerinin önemli olduğunu savunmuş ve hükümetlerarası düzlemden neofonksiyonel işbirliği kurumsallaşmasına varan süreçte karar alıcıların tavırlarının yayılma etkisinden çok daha ön planda olduğunu kaydetmiştir.

Sürecin işleyişinden çok o süreci işletecek olan aktörlerin tercih ve seçimlerine önem veren Lindberg'in bu tutumu Karadeniz Havzası'ndaki bölgesel işbirliği sürecinin işleyişi açısından da oldukça önemlidir. Havzanın sektörel temeller üzerinden ilerletilebilecek bir fonksiyonel işbirliği potansiyeline sahip olduğunu, ancak, bu potansiyelin siyasal sorunlar ve dış politika tercihlerinin farklılaşması gibi faktörler nedeniyle bugüne kadar değerlendirilemediğini, hatta hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarının ve örgütlerinin etkinliğinin de yetersiz kaldığını biliyoruz. İşte bu noktada, Lindberg'in de üzerinde durduğu, kişisel tercihler ve davranışların önemi ön plana çıkmaktadır. Havza devletlerinin dış politikalarını şekillendiren siyasal partiler, liderler, teknokratlar ve sivil toplum kuruluşlarının tercihleri ve planlamaları, ulusal aidiyetlerden ve güç eksenli politikalar izlenerek sosyal refaha ulaşılabilmesi düşüncesinden soyutlanarak fonksiyonel işbirliğinin gerçekleştirilmesi ve böylece sosyal refahın ve gücün ulus devletler bazında değil ama bölge bazında elde edilmesi düşüncesine yönlendirilebilirse, Karadeniz'de önce sektörel, uzun vadede de siyasal bir bütünleşme süreci başlatılabilir.

Neofonksiyonalizm, genel bir uluslararası ilişkiler kuramı olmadığı için, yalnızca Karadeniz Havzası'nda bölgesel bütünleşmenin gerçekleştirilebilmesi yönünde gerekli olan şartları ortaya koymaktadır²¹⁴. Bu yönüyle neofonksiyonalizmin üzerinde durduğu fonksiyonel bütünleşme aracılığıyla beliren

---

²¹³ Lindberg, bu noktada siyasal entegrasyonu devam edegelen bir süreç olarak vurgulamış ve bu sürecin başarıya ulaşabilmesi için en baştan mutlak bir siyasi topluluğa ulaşılması hedefinin konması gerektiğini belirtmiştir. Devletlerin ortak karar alma sürecini içselleştirmesi ve belli bir bölgeye ait içsel ve dışsal kararların merkezi bir otorite tarafından verilmesini neofonksiyonalizmin temel amacı olarak betimleyen Lindberg, siyasal aktörler ve elitlerin de bu sürecin devamlılığında önemli bir pay sahibi olacaklarını belirtmiştir. Lindberg'e göre bütünleşme durağan değildir ve bir devam edegelen bir sürece işaret etmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Lindberg, "The Political..." , pp. 149-151.

²¹⁴ Rosamond, **Theories of...** , p. 69.

karşılıklı bağımlılık ilişkisi, havzada bütünleşmenin gerçekleştirilebilmesi konusunda en önemli kıstas olarak görülmektedir. Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler, dış ticaret, enerji, ulaştırma, çevre gibi konularda sorunsuz bir gelişim seyri izleyebilmek için birbirlerine bağımlı durumdadırlar. Neofonksiyonalizm de sektörel işbirliği inisiyatiflerinin altını çizerek bu bağımlılığı gözler önüne sermekte ve genel işleyişi hızlandırmaya çalışmaktadır.

Ernst Haas, bir bölgede siyasal entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi için bazı önemli şartların yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunlardan en önemlisi, bölgesel entegrasyona katılacak olan ülkelerde çoğulcu bir siyasal yapının var olmasıdır. Çoğulcu bir sosyal ve siyasal yapının varlığı, o ülkede demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlediğini ve işleyebileceğini gösterir. Zira neofonksiyonalizmin altını çizdiği karşılıklı bağımlılık ilişkisinin içselleştirilebilmesi ve halka kabul ettirilebilmesi noktasında siyasi partiler, ticaret odaları ve elit gruplarına büyük bir görev düşmektedir. Bunun yanı sıra, bir bölgede neofonksiyonalist bir bölgeselleşmenin başarılabilmesi için belli bir ekonomik ve teknolojik gelişmişlik seviyesine varılmış olması gerekir. Bu da, fonksiyonel yayılmanın altını çizen ve neofonksiyonalizmin fonksiyonel ve siyasal yayılmanın sonucu olarak gerçekleşebileceğini gösteren bir gerçekliktir. Haas, neofonksiyonalizmi teknik ve ekonomik işbirliği sürecinin siyasal alana yansıtılması olarak açıklamaya çalışsa da, işbirliğinin kurumsallaştırılması noktasında düşünsel ve ideolojik yakınlık faktörüne de çok büyük bir önem atfetmektedir²¹⁵. Düşünsel ve ideolojik ortaklığın karşılıklı bağımlılık yaratma ve ulus çıkarlarının topluluk çıkarlarına aktarımı noktasında üstleneceği altyapı görevi, neofonksiyonalist bölgesel entegrasyon açısından çok değerlidir.

Haas'ın neofonksiyonalist bir bölgesel bütünleşme girişiminin kurumsallaştırılabilmesi noktasında üzerinde durduğu kıstaslar açısından Karadeniz Havzası'na yaklaşıldığı zaman, havzanın mevcut görünüm itibarıyla neofonksiyonalizme uygun olmadığı hemen anlaşılacaktır. Her şeyden önce, havza ülkelerinin büyük bir çoğunluğu otoriter yönetim kalıpları içerisine sıkışmış olduğu için demokrasiyi içselleştirememiş ve çoğulcu siyasal anlayışa uzak bir yapıya

---

²¹⁵ Haas, "The Uniting..." , pp. 143-144.

bürünmüşlerdir. Havzanın batısı, AB üyelik sürecinin de etkisiyle demokratik gelişim ve çoğulcu bir siyasal yaşamın oturtulabilmesi konusunda büyük çaplı reformlar gerçekleşirse de, Kuzey Karadeniz, Rusya ve Güney Kafkasya açısından aynı şeyleri söyleyebilmek pek de mümkün değildir.

Karadeniz Havzası'nın bir bütün olarak yeterli ekonomik ve teknolojik gelişim seviyesine ulaşamamış olması, neofonksiyonalist bütünleşmenin önünü tıkayan bir başka ölçüt olarak ön plana çıkmaktadır. Havzada yer alan bazı ülkeler ekonomik gelişmişlik, uluslararası ticari ilişkiler ve finansal yapı açısından dünyanın en önemli ülkeleri arasında yer almalarına rağmen (Rusya ve Türkiye), bölge geneline bakıldığında ekonomik ve teknolojik gelişmişlik açısından ciddi bir yetersizlik olduğu anlaşılabilir. Bu noktada özellikle realizmden esinlenen düşünürler ve siyasetçilerin ekonomi-dış politika sürecine ilişkin bağımlılık endişeleri ile Marksizmden etkilenerek ortaya konmuş olan neo-emperyalizm anlayışı²¹⁶, özellikle ekonomik ve teknolojik açıdan yeterli gelişimi gösterememiş ülkeler nezdinde ciddi bir taraftar kitlesi bulmakta ve bölgesel işbirliği girişiminin önünü tıkmaktadır.

Karadeniz Havzası'nda yer alan coğrafi bölümlenmeler ve ülkeler arasında düşünsel ve ideolojik bir örtüşmenin sağlandığı da söylenemez. Her şeyden önce, havza devletlerinin büyük bir çoğunluğunun “Karadeniz” odaklı bir bölgeselleşme girişiminin gerçekleştirilebileceğine ve bu girişimin havza devletlerinin sosyo-ekonomik gelişim seviyesinin yükseltilmesine ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap verilebilmesine yönelik gerçek bir alternatif oluşturabileceğine olan inancı yok denecek kadar azdır. Bunun yanı sıra havza ülkelerinin bazıları tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasal nedenlerle birbirlerinden tehdit algılamaktadırlar. Bu gerçeklik, onların birlikte hareket etme yönünde ortak bir irade göstermelerini engellemekte ve Karadeniz odaklı ekonomik ve siyasal işbirliği sürecini, sınırlı bir katılım ile gerçekleştirilen ve yapılandırılan antlaşmalara ve kurumlara bağımlı kılmaktadır.

Neofonksiyonlizmin yapısal anlamda üzerine kurgulandığı karşılıklı bağımlılık kuramını ortaya atan en önemli isimlerden biri olan Joseph Nye da,

---

²¹⁶ Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik...**, s. 48.

neofonksiyonalizmin özüne ilişkin birtakım çıkarsamalarda bulunmuştur²¹⁷. Nye'in neofonksiyonalizmin gelişimine ilişkin olarak ortaya attığı "süreç mekanizması" , bölgesel entegrasyonun geliştirilebilmesi için gerekli olan kıstasları belirginleştirmiştir²¹⁸. Nye'nin ortaya koyduğu süreç mekanizması, bölgesel entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi noktasında neofonksiyonalizmin önemli bir seçenek oluşturduğunu kaydetse de, kazançlar noktasında eşitliğin, ortak tehditlere gösterilen tepkilerin aynı olmasının ve bölgesel entegrasyonun maliyetinin karşılanması noktasında hakça paylaşımın²¹⁹ altını çizmektedir. Yine, Joseph Nye'a göre, makro-bölgesel ekonomik bütünleşme girişimleri (Amerikan Devletleri Örgütü, Arap Ligi, vb.) mikro-bölgesel ekonomik bütünleşme girişimlerine (AB, NAFTA, vb.) oranla ulus devletlerin yerine yeni birimlerin konulabilmesi anlamında çok daha etkin olacaktırlar. Mikro bölgesel ekonomik bütünleşme girişimleri ise, üyeler arasındaki fonksiyonel işbirliğini geliştirme ve ortak bir işbirliği alanı oluşturma konusunda başarılı olma şansına sahiptirler²²⁰.

Joseph Nye'nin neofonksiyonalizme ilişkin olarak ortaya koyduğu tezler üzerinden Karadeniz Havzası'na yaklaştığımızda, her şeyden önce havza devletlerinin ortak tehdit algısını geliştiremediklerini görüyoruz. AB'nin gelişimi aşamasında SSCB üzerinden ifade edilen ortak tehdit unsuru, bugün itibarıyla Karadeniz Havzası'nda içselleştirilememiştir. Hatta Karadeniz Havzası'nda ortak tehdit algılamasına ilişkin yaklaşımların trajik olduğu da söylenebilir. Zira havzada neofonksiyonel bir işbirliğinin kurgulanması aşamasında rol oynaması gereken en

---

²¹⁷ Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon...", ss. 85-86.

²¹⁸ Nye'nin ortaya koyduğu süreç mekanizması, işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi aşamasında 7 adet sürecin varlığına işaret etmektedir. Bu süreçler şunlardır: a) Fonksiyonalizmin bünyesinde bulunan yayılma etkisi, bütünleşmenin ortaya çıkaracağı faydalar azaldığı anda kendiliğinden işletilemezse geriye dönük olarak işlemeye başlayabilir (Spill-back), b) Karşılıklı etkileşimin artması sonucu siyasal aktörlerin etkinliğinin artması, c) İşbirliği süreci birbiriyle ilintili konularda işletilebilir ve hem halktan hem de ulus devletlerden yeterli desteği görürse ilerletilebilir, d) Bölgesel bütünleşme başarılı olarak yürütülemezse, bütünleşme yönünde irade ortaya koyan elitler, kendi devletlerinin ulusal politikalarına yabancılaşabilirler, e) Bölgesel çıkar gruplarının oluşumu, ulusal çıkar gruplarının oluşumuna oranla çok daha güç olduğu için bölgesel entegrasyon gecikebilir, f) Düşünce tabanlı ve ideolojik işbirliği, kendisine karşıt grupların oluşumunu özendirme kapasitesine sahiptir, g) Bölge dışı aktörler ve örgütler, eğer isterlerse bölgesel işbirliği sürecinin gelişimine olumlu katkılar sunabilirler. Daha fazla ilgi için bkz. James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgraff, **Contending Theories of International Relations**, London, Longman Publishing, 1997, pp. 515-520 ve Toprak, "Neo Fonksiyonalizmden...", s. 75.

²¹⁹ Yapıcı, "Uluslararası...", s. 148 ve Rosamond, **Theories of...**, p. 72.

²²⁰ Yapıcı, "Uluslararası...", ss. 148-149.

önemli aktör olan Rusya, bugün itibarıyla havza ülkelerinin çoğu tarafından ortak bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Bu duruma ek olarak, havza devletlerinin geliştirilecek olan sektörel işbirliğinden elde edilecek gelirlerin hakça dağıtılacağına yönelik endişeleri de giderilebilmiş değildir. AB içerisinde dahi sorun yaratan bu meselenin Karadeniz bağlamında tartışılmaması zaten mümkün değildir.

Joseph Nye, makro bölgesel ekonomik bütünleşme girişimlerinin ulus devletlere haiz olan uygulamaların üstlenilebilmesi hususunda çok daha başarılı olacağını kaydetmiştir. Ne var ki, onun kaydettiği makro bölgesel bütünleşme girişimlerinin bugüne kadar ulus devletlerin yerine kurgulanacak yeni ve işbirliğine açık yapılar oluşturulması noktasında çok da etkin oldukları söylenemez. Arap Ligi ve Amerikan Devletleri Örgütü'nün ulus devletlerin politikalarını etkileme ve işbirliği yönünde ortak politikalar üretebilme konusundaki başarısızlıkları bunun bir kanıtıdır²²¹. Buna karşın AB ve NAFTA gibi mikro bölgesel ekonomik işbirliği antlaşmaları ve örgütlerinin bölgesel bütünleşme girişimlerini şekillendirme noktasında çok daha etkili oldukları ortadadır. Joseph Nye, mikro bölgesel ekonomik işbirliği girişimlerinin fonksiyonel bir bütünleşmenin hızlandırılmasına katkı sağlayacağı yönündeki görüşünde ise haklıdır. Batı Avrupa merkezli ekonomik bir işbirliği teşkilatı olan AET'nin bugün gelinen noktada AB'ye evrildiği göz önünde bulundurulursa Nye'nin haklılığı daha iyi anlaşılabilir. Karadeniz Havzası'nın sektörel bütünleşme potansiyeli ve havza devletlerinin ekonomik sorunları göz önünde bulundurulduğunda, bu bölgede mevcut şartlar altında Nye'nin üzerinde durduğu ve daha çok siyasal unsurlar taşıyan geniş çaplı bir makro bölgesel bütünleşme girişiminin başarıya ulaşabilmesi mümkün görünmemektedir. Siyasal sorunlar ve farklı dış politika tercihleri böyle bir inisiyatifin başarılı olabilmesinin önüne geçecektir. Buna karşın, havzanın bünyesinde barındırdığı sektörel işbirliği potansiyelinin değerlendirilebilmesi ve özellikle ekonomik işbirliğinin sağlanarak sosyal refahın artırılabilmesi yönünde hareket edecek daha sınırlı işbirliği inisiyatifleri, havzada bölgesel işbirliğinin sağlanabilmesi ve uzun vadede neofonksiyonizmin etkinleştirilebilmesi konusunda kapıyı aralayabilecektir.

---

²²¹ Marco Pinfari, "Nothing But Failure? The Arab League and the Gulf Cooperation Council As Mediators in Middle Eastern Conflicts", **Crisis States Research Centre**, Working Papers Series, No. 2, March 2009.

Dünyanın en başarılı neofonksiyonalist işbirliği girişimi olarak bilinen AB, parasal birlik kriterini dahi karşılayarak iktisadi bütünleşmede gelinebilecek en ileri düzeye ulaşmış olmasına karşın, neofonksiyonalist pratiğin en önemli ögesi olan siyasal işbirliğinin sağlanabilmesi yönünde hala birtakım sorunlar yaşamaktadır. Özellikle ortak dış ve güvenlik politikası izleyebilme ve buna bağlı olarak askeri bütünleşmeyi sağlayabilme hususunda yaşanan krizler bu durumun bir göstergesidir. Kuşkusuz bu durumun en önemli sebebi, bölge ülkelerinin dış politikalarının uyumlaştırılması yönünde yaşanan geniş çaplı sıkıntı ve özellikle ulusal çıkarların AB tabanında dahi yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortaya çıktığı gerçeğidir²²². Neofonksiyonalizmin kurgulanabilmesi noktasında, AB bazında dahi, siyasal realizmin ağır bastığı birtakım konuların yer alması, hiç şüphesiz Karadeniz Havzası'na ilişkin birtakım gerçeklerin de altını çizmektedir. Karadeniz Havzası'ndaki sosyo-kültürel çeşitlilik, havza ülkelerinin siyasal ilişkilerini zehirleyen tarihsel problemler, ayrılıkçı ekseninde ortaya çıkmış teritoryal meselelerin fazlalığı ve Avrupa'nın aksine, Karadeniz Havzası'nın oldukça farklı coğrafi birimleri bünyesinde bulunduruyor oluşu, özellikle ortak siyasal karar alma ve uygulama aşamasında neofonksiyonel birimlerin etkisiz kalmasına yol açacak birer unsur olarak görülmelidir. Bunun yanı sıra, havza ülkelerinin ulus karakterlerine bağlı olarak değişen çok farklı siyasal tercihlere ve dış politika önceliklerine sahip olmaları, ortak tehdit unsuruna dayalı olarak koordine edilecek ortak dış ve güvenlik politikası oluşumunu da imkânsız hale getirecektir. AB dahi, Soğuk Savaş döneminde SSCB tabanlı bir ortak tehdit gerçekliğine sahip olmuş ve Soğuk Savaş sonrası bu unsurun ortadan kalkması ile birlikte, ABD ile birlikte geliştirilmiş olan ortak güvenlik eksenli ilişkilerin belli çekinceler ekseninde sorgulandığı bir siyasal aktör haline gelmiştir²²³.

---

²²² Neofonksiyonalizmi savunan düşünürler, bu entegrasyon teorisinin üzerine oturtulduğu en önemli kuramsal gerçeklik olan yayılma etkisinin iktisadi işbirliği ve daha önemsiz siyasal meselelerde etkili olabileceğini, dış politika ve güvenlik gibi ulusal çıkarların ağır bastığı politika düzlemlerinde ise yayılma etkisinin etkin sonuçlar doğuramayabileceğini belirtmektedirler. Bu yönüyle, bu düşünürlerin belli bir noktada yayılmanın duracağını kabul ettiklerini ve ulusal çıkarların dış politika ve güvenlik gibi alanlardan soyutlanamayacağını vurguladıklarını görüyoruz. Bu gerçekliğin Karadeniz Havzası'nda gerçekleştirilecek bütünleşme girişimlerine de etkisinin olacağı bir gerçekliktir. Daha fazla bilgi için bkz. Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon..." , s. 86.

²²³ Jeremy Shapiro and Nick Whitney, "Towards a Post American Europe: A Power Audit of EU-US Relations" , **European Council on Foreign Relations**, London, November 2009, pp. 61-66.

Bu nedenle Karadeniz Havzası'ndaki bölgesel işbirliği sürecinin teknik ve ekonomik uzmanlığa dayalı çözüm odaklı sektörel işbirliği örgütleri eliyle, yani fonksiyonel ekonomik ve teknik yayılma ile gerçekleştirilmesi bir zorunluluktur. Siyasal sorunların aşılabilmesi ya da en azından azaltılabilmesi ve AB'ye benzer bir bölgesel işbirliği sürecinin yaratılabilmesi için bu bir gerekliliktir. Ekonomik ve teknik uzmanlık temelinde geliştirilecek ortak bir sektörel işbirliği girişiminin dahi, havzanın mevcut bölünmüşlüğü ortadan kaldırma ve siyasal gerginliğin aşılabilesini sağlama yönünde büyük bir katkısı olacaktır. Zira Karadeniz Havzası'nda öncelikle bir bölge kimliğinin oluşturulması gerekmektedir ve bu kimliğin oluşumu da ancak havzadaki ekonomik işbirliği sürecini etkin ve cazip hale getirerek, yani fonksiyonel bir iktisadi bütünleşme eliyle başarılabilir.

Neofonksiyonalizm, AB bazında dahi hükümetlerarası kurumlaşmacılık ile ulusötesi kurumlar arasında sağlanan bir denge gözetiminde yürütülmektedir²²⁴. Bu yönüyle, AB'nin neofonksiyonel karakterinde bir zayıflık göze çarpmaktadır. İşte uzun vadede geliştirilebilecek bir fonksiyonel kurumlaşmanın ardından, Karadeniz Havzası'nda da aynı tür bir denge-denet yapısı oluşturulabilecektir. Zira ulus devlet anlayışı ve ulusal hâkimiyet vurgusunun, siyasal ve coğrafi manada parçalı bir görünüm arz eden Karadeniz Havzası'ndan soyutlanabilmesi mümkün görünmemektedir.

Karadeniz Havzası'nda fonksiyonel temeller üzerinden başlatılacak bir bölgesel ekonomik işbirliği sürecinin kapsamı da, bu sürecin siyasal alana yansımaları noktasında birtakım sorunların doğmasına yol açabilecektir. Zira ne fonksiyonalizm, ne de onun siyasal zemindeki devamı olarak görülebilecek neofonksiyonalizm, coğrafi genişleme unsuruna sıcak yaklaşmamaktadır. Fonksiyonalistler, fonksiyonel işbirliği alanlarının genişlemesine sıcak yaklaşmakta ve bu durumun gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar. Ancak aynı fonksiyonalistler, yeni üyelerin sürece dâhil olmasına karşıdırlar. Buna sebep olarak da, sürece yeni dâhil olan ülkelerin diğer ülkelere nazaran farklı iktisadi, mali ve teknolojik gerçekliklere sahip olacak olmalarını ve bu durumun, fonksiyonalizmin üzerine temellendirildiği yayılma

---

²²⁴ AB Komisyonu, Parlamentosu ve Adalet Divanı gibi ulusötesi kurumlar ile AB Konseyi, Bakanlar Konseyi gibi hükümetlerarası kurumların, AB'nin işleyişinde ortak pay sahibi oldukları düşünüldüğünde, bu durum net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

etkisini geciktireceği gerçeğini göstermişlerdir²²⁵. Fonksiyonalizmin üzerinde durduğu bu koşul ortada iken, Karadeniz Havzası'nda bölgeselleşme sürecinin hızlı ve sorunsuz yürütülebileceğine yönelik umutlar taşımak imkânsızlaşmaktadır. Zira mevcut siyasal sorunlar ve dış politika farklılıkları nedeniyle, kısa vadede hükümetlerarası, orta vadede de sektörel yayılma (fonksiyonalizm) temelinde girişilecek bölgesel işbirliği inisiyatiflerine havza ülkelerinin tamamının katılmasını beklemek aşırı ümitvar olmaktan başka bir şey değildir. Havza ülkelerinin bazılarının AB üyesi olarak farklı ekonomik, teknolojik ve siyasal gerçeklikleri benimsediği, bazılarının da AB yolunda ilerlemek istediği göz önüne alındığında, kısa, hatta orta vadede Karadeniz odaklı bağımsız bir işbirliği girişimine katılacak (kısa vadede hükümetlerarası, orta vadede fonksiyonel) ülkelere ilişkin bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Aynı durum, Rusya ve Türkiye gibi havzanın lider ülkelerinin dış politika tercihleri açısından da söz konusu edilebilecektir. Zira her iki ülkenin de değerlendirebilecekleri farklı dış politika tercihleri mevcuttur. Havzaya ilişkin bu gerçeklik ortada iken ve fonksiyonalizmin süreç başlatıldıktan sonra coğrafi genişleme dalgasına olumsuz yaklaştığı da bir veri olarak ele alındığında, Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğinin sağlanması yolunda neofonksiyonalist bir yapının oluşturulmasının ancak uzun vadede mümkün olabileceği anlaşılabilmektedir.

Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonalist kurama uygun bir bölgesel entegrasyon oturtulmaya çalışılacaksa, üzerinde durulması gereken bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Her şeyden önce, bölgesel entegrasyonun yararlı bir gelecek kurgusu oluşturabileceği, halkların ve devlet adamlarının kafalarına kazınmalıdır. Ne var ki, Karadeniz Havzası'nda yer alan ülkeler arasındaki siyasal sorunlar nedeniyle bölgesel işbirliği sürecinin siyasal entegrasyon ile sonuçlandırılacağına dair kesin hedefler konmamalı ve sürecin, ilk etapta, yalnızca ekonomik ve sektörel işbirliği olanaklarının artırılması hedefine uygun işlemesi sağlanmalıdır. Havza devletlerinin ulus devlet anlayışına verdikleri önem ve özellikle dış politika ile güvenlik alanlarında ulus çıkarlarına yaptıkları vurgu dikkate alındığında, bölgesel işbirliği sürecinin geniş çaplı bir bölgesel kalkınma projesi olduğuna dair gerçekliğin

---

²²⁵ Ayтуğ, "Bütünleşme...", s. 152.

üzerinde durulması ve siyasal entegrasyon hedefinin ilk etapta vurgulanmaması akılcı bir tercih olacaktır.

Bölgesel entegrasyon kavramının ulus devletler üzerindeki olumsuz etkilerini silebilmek ve süreci en geniş sınırlar dahilinde başlatabilmek için, işbirliği mevhumunun bölgede yer alan ya da bu bölgede çıkarları olan tüm paydaşların lehine olduğu belirtilmeli ve istenildiği an bu işbirliği sürecinden çıkılabileceği de ortaya konmalıdır²²⁶. Bu noktada, Karadeniz Havzası'nda yer alan tüm ülkelerin ya da olabildiğince çok havza ülkesinin içerisinde bulunacağı ve küresel aktörlerin tepkisini çekmeyecek kapsamlı bir sektörel işbirliği girişiminin başlatılabilmesi önemlidir. Bu girişim çabuk sonuç verecek ve havza ülkelerinin çıkarlarını uyumlaştıracak bir yapıda olmalıdır. Girişim, enerji gibi tek bir sektörden başlatılabileceği gibi dış ticaret, ulaştırma ve iletişim gibi birden fazla sektöre de yönlendirilebilir.

Bölgesel işbirliği sürecinin başlangıcında üzerinde durulması gereken bir diğer ölçüt de, uzlaşıya dayalı öngörülebilir bir girişimin ortaya konabilmesidir. Bu tarz siyasal işbirliğini özendirici mahiyet taşıyacak geniş kapsamlı hükümetlerarası projelerin ya da sektörel işbirliği örgütlerinin yapılandırılması aşamasında kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi ve tüm havza ülkelerine aktarılması önemli bir işlemdir²²⁷. Zira bu uygulama, havza ülkelerinin birbirlerine ve işbirliği sürecine olan bağımlılıklarını arttıracak ve havza ülkelerini bağımlılık temelinde oluşturulmuş bir sorumluluğun altına sokacaktır.

Finansal kurumların ve politikaların ulus devlet hükümetleri nezdindeki etkinlikleri dikkate alındığında, Karadeniz Havzası'nda girişilecek bir bölgesel işbirliği sürecinin öncelikle bu alandan başlatılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Zira en çabuk ve görünür sonuç alınabilecek alan finans sektörüdür. Ancak finans sektörünün, bölgesel işbirliği sürecini özendirme anlamında enerji, ticaret ve ulaştırma kadar etkili ve kapsayıcı olamayacağı da ortadadır.

Kısa vadede hükümetlerarası, orta vadede de sektör tabanlı fonksiyonel işbirliği örgütlerine, kapasitelerini ve etkinliklerini arttırmaları yönünde verilecek

---

²²⁶ Manoli, "Where is..." , p. 334.

²²⁷ Ibid. , pp. 334-335.

destek, bölgesel işbirliği sürecine ciddi bir katkı niteliği taşıyacaktır. Bu örgütlerin, işbirliğini teşkilatlandırma ve kapsamını genişletme noktasında kullanacakları geniş çaplı ve farklılaştırılmış çözümler ve yine bu süreç esnasında belirecek arabuluculuk faaliyeti, uzun vadede siyasal işbirliğine yönelik olarak da kullanılabilir. Siyasal işbirliğine ulaşılabilmesi noktasında çıkar farklılıklarını uyumlaştırabilmenin ve taraflara en uygun kanaldan ulaşılabilmesinin yolunu açan arabuluculuk müessesesi farklılıkların ayyuka çıktığı Karadeniz Havzası özelinde kullanılabilir.

Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi yolunda teknik destek ve uzmanlık desteği verebilecek sektörel tabanlı çözüm örgütlerinin oluşturulması oldukça önemlidir. Bu örgütler, üzerine yapılandırılmış oldukları sektörlerle bağlı olarak, tüm havza ülkelerini bağlayacak kararlar alabilecekleri için işbirliğinin yaygınlaştırılması ve farklılıkların törpülenmesini sağlayabileceklerdir. Ne var ki, bölgesel işbirliğinin üzerine yapılandırılacağı kurumsal yapıların özellikleri ve etkinlikleri de oldukça önemlidir. Nitekim havza devletleri ve halkları nezdinde güvenilirliklerini yitirmiş ve günümüz konjonktürüne uyum sağlayamayan örgütler, ister hükümetlerarası temelde ister fonksiyonel temelde olsun, sürece ve işleyişe hiçbir ciddi katkı sağlayamayacaktır²²⁸. Havza devletlerinin ve halklarının güvenini ve desteğini kaybeden bu tarz örgütler, işbirliği girişiminde aktif olarak kullanılmaya çalışılırsa olumsuz sonuçlar yaşanmasına ve bütünleşme sürecinin daha en baştan durmasına yol açabilecektir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Karadeniz Havzası'nda bölgesel entegrasyon sürecinin üzerine temellendirileceği işbirliği zemini fonksiyonel tabanlı olarak oluşturulmalıdır. Bu nedenle, hükümetlerarası düzeyde kurulmuş ve teşkilatlanmış örgütlerin, bağımsız ve sürece eklemlenmiş tüm havza ülkelerini bağlayacak politikalar ve projeler uygulayabilecek bir görünüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu örgütlenme anlayışının başarılı kılınabilmesi için, yapılacak araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda havzada işbirliği sürecinin üzerine kurgulanacağı teknik işbirliği alanı ya da alanları ortaya konmalı ve sürecin başarılı bir şekilde ilerletilebilmesi için, belirlenen alanlardaki çözüm odaklı ve bağımsız işbirliği örgütlerine her türlü ekonomik ve teknik destek verilmelidir. Bu noktada, Karadeniz

---

²²⁸ Ibid.

Havzası'ndaki en kapsamlı bölgesel işbirliği inisiyatifi niteliğine haiz olan ve şu an için hükümetlerarası bir örgütsel yapıya sahip KEİT, fonksiyonel işbirliği girişimlerinin koordinatörü olarak ön plana çıkarılabilir²²⁹. KEİT'in bünyesinde bulunan Karadeniz Kalkınma Bankası, çeşitli sektörlere ilişkin çalışma grupları, Uluslararası Karadeniz Araştırmaları Merkezi, KEİT İş Konseyi gibi organlar eliyle havzadaki işbirliği potansiyelini değerlendirebilecek fonksiyonel örgütsel yapılar oluşturulabilir. KEİT Parlamenterler Asamblesi ve Dışişleri Bakanları Konseyi aracılığıyla gerekli tartışma ortamı yaratılarak, süreci ilerletebilme yönünde kararlar alınabilir. Kuşkusuz bu yapıların başarısı, siyasal entegrasyon sürecini de olumlu yönde etkileyecektir.

Yine de, KEİT'in koordinasyonunda yürütülebilecek fonksiyonel işbirliği sürecinin başarılı olabilmesi için, bu örgütün yapısal anlamda güçlendirilmesi gerektiği de ortadadır. Hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarının ve KEİT bünyesindeki çalışma gruplarının elde edeceği başarının yanı sıra, güçlü ve karizmatik bir liderlik, işbirliğinin derinleştirileceği alanlara ilişkin kısa, orta ve uzun vadeli planlar ve havza ülkelerindeki sektör temsilcilerinin ortak sorunlarına ve isteklerine verilebilecek hızlı, bağlayıcı ve sorumlu yanıtlar, sürecin sorunsuz ilerleyebilmesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, daha önce de birçok defa değindiğimiz gibi, sektörel işbirliği örgütlerinin ve bunların koordinasyonunu yapacak KEİT'in, etkin bir yönetime ve yeterli mali kaynaklara kavuşturulabilmesi halinde fonksiyonel işbirliği geliştirilebilecektir. KEİT'in mevcut etkisizliği ve yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda, belirtmiş olduğumuz sürecin bu örgütün koordinasyonunda gerçekleştirilebilmesi, havzanın siyasal yapısında ve konumlanışında dramatik bir değişim olmadığı sürece mümkün görünmemektedir.

Mevcut şartlarda, Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonalizm temelinde bir siyasal entegrasyonun geliştirilebilmesi için yoksulluğu azaltacak ve sosyal refahı dramatik manada arttıracak bir ekonomik işbirliği gerçekliğinin oluşturulması gerekmektedir. Böyle bir gerçekliğin yapılandırılmasının, fonksiyonalizm temelinde ve ancak orta vadede mümkün olabileceğini, ancak bunun için havzanın siyasal

---

²²⁹ Ioannis Stribis, "Black Sea Sectoral Partnerships: A Tentative Model" , **ICBSS Policy Brief**, April 2009, No. 14.

ortamının daha da kötüleşmemesi gerektiğini daha önce kaydetmiştik. Karadeniz Havzası'nda ortak pazara dayalı ve mal, hizmet, emek ile sermaye dolaşımını etkin bir şekilde yapılandıracak ekonomik bir işbirliği alanı yaratılmadan neofonksiyonist bir siyasal entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi bir hayaldir.

Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonist bir bölgesel entegrasyonun yapılandırılması aşamasında, bu yapılanmaya liderlik yapmak üzere ortaya çıkan havza devletlerinin göz önünde bulundurmaları gereken önemli birtakım kriterler bulunmaktadır.

Bölgesel işbirliğinin kurgulanabilmesi için, kısa dönemli ve geçici çıkarların değil, orta ve uzun vadeli işbirliği alanlarının üzerinde durulmalıdır. Bunun yanı sıra, havzada yer alan ancak bölgesel işbirliğinin gerçekleştirilebilmesine ilişkin hiçbir istekliliği ve desteği olmayan ulus devletlerin sürece dâhil edilmemesi gerekmektedir²³⁰. Zira isteksiz ve reform iradesinden yoksun yapılar, önce hükümetlerarası daha sonra da fonksiyonel tabanlı olarak yürütülecek olan bölgesel işbirliği sürecine zarar vereceklerdir. Bölgesel işbirliğine liderlik yapan ya da yapacak olan ülkeler, işbirliği sürecinin gelişimine ilişkin olarak olabildiğince fazla bir araya gelmeli ve sektör odaklı teknik işbirliği örgütlerine siyasal desteklerini ifade etmelidirler. Bugün yalnızca siyasal gerilimlerin ve işbirliği temennilerinin yankılandığı ve işbirliği konusunda çekingen bir dilin hâkim olduğu KEİT Zirveleri²³¹, fonksiyonel işbirliği sürecinin başlatılması ile birlikte, somut konuların konuşulduğu ve tartışıldığı bir mecra haline gelebilecektir. Kuşkusuz bu gelişmenin siyasal işbirliği alanına, da, uzun vadede, olumlu yansımaları olacaktır.

Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonist bir siyasal entegrasyonun başarılı olabilmesi için yalnızca havza ülkelerinin göstereceği çaba yeterli olmayacaktır. Havzanın küresel mücadelenin üzerine odaklandığı Avrasya Coğrafyası'nın tam ortasında bulunması, bu mücadelenin aktörlerini de Karadeniz odaklı olarak düşünmeye ve bu havzada kendi çıkarlarına bir siyasal ortamın yaratılması için çabalamaya zorlamaktadır. Bu nedenle havza çapında başlatılabilecek her türlü

---

²³⁰ Manoli, "Where is..." , p. 336.

²³¹ Ahmet Canlı, "Regionalism in the Black Sea Area and Black Sea Economic Cooperation" , 2006, (Çevrimiçi) http://www.ekonomi.gov.tr/upload/BF09AE98-D8D3-8566-4520B0D124E5614D/ahmet_canli.pdf , 14 Eylül 2011.

bölgesel işbirliği girişiminin başarılı olabilmesi için başta AB, Rusya ve ABD olmak üzere, küresel güçlerin desteğini arkasına alması ya da bu aktörlerin sürece ilişkin tarafsızlığını sağlaması gerekmektedir. Zira Karadeniz Havzası'nda bugüne kadar fonksiyonel ve onun devamı olarak neofonksiyonel bir bölgesel işbirliği girişiminin başlatılmamış olmasının en önemli nedenlerinden biri de, özellikle Rusya ile AB-ABD ikilisinin politikalarının uyumlaştırılmaması ve bu aktörler arasındaki sistemik güç mücadelesinin havza genelinde bir çatışma riski doğuruyor olmasıdır.

Karadeniz Havzası'na doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi duyan küresel aktörlerin üzerinde durmaları gereken en önemli nokta, bölgedeki siyasal istikrarsızlıktır. Başta enerji ve ticaret olmak üzere birçok alanda ciddi bir potansiyele sahip olan ve Asya ile Avrupa arasındaki iletişim ve etkileşimin devamlılığı anlamında çok büyük bir öneme haiz Karadeniz Havzası'ndaki istikrarsızlık hiçbir aktörün işine gelmeyecektir. Zira AB, ABD ve Rusya gibi küresel aktörlerin havzaya ilişkin dış politika stratejileri Karadeniz'e bir bütün olarak bakmaktan ziyade, bu geniş coğrafyayı bölgelere ayırmayı ve bu bölgeler üzerinde siyasal ve ekonomik etkinlik kurabilmeyi öngörmektedir. AB'nin Balkanlar ve Türkiye, Rusya'nın Kuzey Karadeniz ve Güney Kafkasya ve ABD'nin de Türkiye, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler üzerinden yürüttüğü havza politikaları, bu durumun bir göstergesidir²³².

Karadeniz Havzası'nda bölgesel işbirliğinin yapılandırılması noktasında inisiyatif alması gereken en önemli küresel aktör, 2007 genişlemesinin ardından artık bir Karadeniz aktörü haline gelmiş olan AB'dir. Rusya ile ABD'nin çıkarlarının havza odaklı olarak kesişmesi ve bu durumun siyasal kutuplaşmaya ve gerginliğin artmasına neden olması, AB'yi ön plana çıkmaya zorlamaktadır. Zira AB, hem ABD hem de Rusya ile önemli bağlara sahiptir ve büyük bir kısmı teknik ve ekonomik imkânsızlıklar içerisinde kıvranan havza ülkelerine hitap edebilecek yeterliliktedir. Dünyanın gördüğü en gelişkin neofonksiyonel bütünleşme girişimi olan AB, sahip

---

²³² Ognyan Minchev, "Major Interests and Strategies For the Black Sea Region", **Institute for Regional and International Studies**, Sofia, 2006, pp. 1-18.

olduğu yumuşak güç unsurları ve diplomatik yeterlilik ile Karadeniz'deki bölgeselleşme girişimlerine destek verebilir²³³.

AB'nin Karadeniz Havzası'ndaki bölgeselleşme çabalarına vereceği teknik ve ekonomik destek bölgeden kaynaklanacak terör, siyasal ve askeri çatışma, yasadışı göç ve kaçakçılık gibi olumsuzlukların azaltılmasına da yardımcı olabilecektir. Zira AB'nin sahip olduğu ekonomik, sosyo-kültürel, siyasal ve diplomatik güç unsurları havza ülkelerinin birbirlerine yakınlaştırılması ve sorunların en aza indirgenebilmesi anlamında büyük bir katkı sunacaktır. Bu noktada AB'nin yerine getirmesi gereken en önemli görevlerden biri, hükümetlerarası işbirliği antlaşmalarının ve örgütlerinin yaygınlaştırılmasına paralel olarak, sektör tabanlı, çözüm odaklı ve bağımsız karar alıp uygulayarak sosyo-ekonomik refahın artmasını sağlayabilecek fonksiyonel temelli örgütlerin ortaya çıkmasına her türlü desteği vermektir. Havzanın potansiyeline ve AB'nin çıkarlarına da hizmet edecek enerji, dış ticaret, iletişim, ulaştırma ve çevre gibi alanlarda AB'nin yoğun desteği ile kurumsallaştırılacak havza odaklı bağımsız örgütler, Karadeniz'de bölgesel bütünleşmenin ivmelendirilmesine yardımcı olacak ve sürecin sağlıklı temeller üzerine oturmasını sağlayacaktır. Örneğin AB'nin ENP (Avrupa Komşuluğu Politikası)'ye bağlı olarak oluşturduğu Karadeniz Sinerjisi Programı kurumsal bir yapıya kavuşturularak, Karadeniz Havzası'nda sektörel işbirliği kurumlarının oluşumuna ekonomik, teknik, siyasal ve diplomatik destek verecek bir yapıya evrilebilir²³⁴. Bunun yanı sıra, Rusya'nın Karadeniz Havzası'ndaki çekincelerinin önüne geçebilmek, bu ülkenin havza ülkeleri nezdindeki olumsuz görünümünü ortadan kaldırabilmek ve bu ülkeyi kurumsal ekonomik ve siyasal işbirliği ve bölgeselleşme sürecinin aktif ve istekli bir parçası yapabilmek yolunda AB-Rusya Stratejik Ortaklık Girişimi aktive edilebilir²³⁵. AB, fonksiyonel temelde oluşturulacak sektörel işbirliği örgütlerinin gelişimine yardımcı olabilmek ve bu örgütlerin güvenilirliklerini kanıtlayabilmek için, kendi uzmanlarını, işadamlarını ve şirketlerini kullanabilir ve böylece bu

---

²³³ Aydın, "Regional Cooperation..." , pp. 71-79.

²³⁴ Ekaterina Turkina, "Sub-National Governance Structures in the Northern Dimension and the Black Sea Synergy: Perspectives For European Regionalism" , **University of Pittsburgh European Studies Center**, Policy Paper No. 14, July 2010.

²³⁵ Vladimir Pankov, "Options for the EU-Russia Strategic Partnership Agreement" , **Russia in Global Affairs**, Vol. 6, No. 2, April-June 2008, pp. 172-184.

kurumlara olan desteğini ifade edebilir. Havza devletlerinin hemen hepsinin kabul ettiği ciddi bir prestije ve yumuşak güce sahip olan AB'nin sürece doğrudan destek vermesi ve süreci dengeleri gözeterek koordine etmesi başta Rusya ve ABD olmak üzere, küresel ve bölgesel aktörler ile havza ülkelerinin çekincelerinin aşılması noktasında önemli bir kıstas olacaktır.

Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonist entegrasyona ulaşılması neticesinde işbirliğinin kurumsallaştırılabilmesi ancak uzun vadede gerçekleştirilebilecektir. Havza ülkelerinin birbirlerine karşı izlediği dış politika stratejisinin, birkaç istisna dışında, realist/neorealist paradigma etrafında çatışma odaklı olarak şekillenmesi ve Soğuk Savaş'ın ardından bölgesel işbirliği anlamında gelinen noktanın hükümetlerarası kurumsal işbirliği aşamasına dahi henüz tam manasıyla evrilememiş olması bu durumun bir kanıtıdır. Karadeniz Havzası'nda neofonksiyonist bir bölgesel entegrasyonun geliştirilebilmesi için kısa vadede hükümetlerarası işbirliği antlaşmaları ve kurumlarının etkinleştirilmesi, orta vadede de sektör tabanlı bir fonksiyonel kurumsallaşmanın yaygınlaştırılması gerekmektedir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında Karadeniz Havzası'ndaki çatışma ve işbirliği dinamiğine gelenekselci teoriler olan neorealizm ile neoliberalizm ekseninde vurgu yapılmış ve havzadaki çatışma odaklı ilişkiler ağının geri plana itilebilmesi ve bölgesel işbirliğinin kurgulanabilmesi aşamasında neoliberal kuramın öngördüğü karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç gibi kavramlar üzerinden ve havzanın potansiyelini yansıtan belli sektörler ile politika alanları çerçevesinde, kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılığa dayalı ikili ve çok taraflı antlaşmalar, orta vadede de fonksiyonalist kuram çerçevesinde ortaya konacak uzmanlık odaklı teknik işbirliği örgütleri eliyle bölgesel işbirliğinin teşkilatlandırılabilmesi üzerinde durulmuştur.

Tezin üzerinde durduğu çatışma ve işbirliği birlikteliği Karadeniz Havzası'nın konjonktürel yapısına oldukça uygundur. Nitekim Karadeniz Havzası, gerek içerisinde bulundurduğu farklı sosyo-kültürel, tarihsel, etnik ve coğrafi gerçeklikler, gerek Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılandırılmaya çalışılan alan tanımlaması neticesinde belirginleşen bölgesel siyasal ayrımlar, gerekse de uluslararası sistem ekseninde süregelen büyük çaplı güç mücadelesinin üzerine odaklandığı Avrasya Coğrafyası'nın bir bileşeni olması gibi nedenlerle, çatışma faktörünü içselleştirmiş durumdadır. SSCB'nin ideoloji tabanlı askeri-siyasal baskısından kurtularak bağımsızlığa kavuşan ya da bağımsız dış politika izleyebilme yetisi kazanan havza ülkelerinin ulus devlet ve ulusal güç ile çıkar odaklı milliyetçi uyanışlarını oldukça geç bir zaman diliminde gerçekleştirmek zorunda kalmaları, havzada çatışmacı bir ortamın oluşması yönünde önemli bir kırılma noktası yaratmıştır. Yine SSCB'nin ideoloji tabanlı askeri-siyasal hâkimiyeti ile koruyuculuğundan yoksun kalan çoğu havza ülkesinin ekonomik, askeri ve diplomatik yetersizliğinin farkına varması da ulusal güce dayalı ve rekabeti dışlamayan, yerine göre saldırgan ya da savunmacı realist dış politika yaklaşımlarını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, havza ülkelerinin SSCB dönemine ilişkin içselleştirmiş oldukları olumsuz yaşanmışlıklar nedeniyle Rusya'ya uzak durmaları ve Rusya'nın da Avrasyacı dış politika doktrini çerçevesinde yakın çevre olarak gördüğü Karadeniz Havzası'nı siyasal kontrolü altına almaya dayalı bir dış politika yaklaşımı geliştirmesi, bugüne kadar havzanın bölgesel yapılanmasının

realist/neorealist öncüller doğrultusunda şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Tabii, Rusya'nın realist öncüller çerçevesinde dış politika izlemesinin en önemli nedeni, ABD ve AB ile girdiği ve uluslararası sistem ekseninde şekillenen güç mücadelesi çerçevesinde yakın çevresini kontrolü altında tutarak, çok kutupluluk üzerine kurguladığı sistemik öngörülerine meşruiyet kazandırmaktır.

Soğuk Savaş döneminde genel itibarıyla havzaya kıyısı olan devletler üzerinden ifadesini bulan Karadeniz Havzası tanımlamasının, Soğuk Savaş'ın ardından beliren ve Karadeniz'e kıyısı olmayan birçok bölgeyi ve ülkeyi de içerisine alan Geniş Karadeniz Havzası haline dönüştürülmesi, bölgedeki çatışma unsurunu ön plana çıkarmaktadır. Zira Geniş Karadeniz Havzası tanımlamasının Avro-Atlantik Dünyası'nın ekonomik, siyasi ve askeri çıkarları doğrultusunda ortaya konması, her şeyden önce, Rusya'nın tepkisini çekmiştir. Geniş Karadeniz Havzası tanımlaması çerçevesinde, Balkanlar'dan Kafkasya sıradağlarına ve Ukrayna steplerine uzanan geniş bir bölgenin Avro-Atlantik Dünyası'nın siyasi, ekonomik ve askeri çıkarları çerçevesinde bir bütün olarak yorumlanmaya çalışılması, yakın çevresi üzerindeki ekonomik, askeri ve siyasi kontrolünü yitireceğini ve tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi çevrelenebileceğini düşünen Rusya'yı tedirgin etmiştir. Bu nedenle, Rusya'nın özellikle Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan gibi kendi sınırlarına bitişik ya da siyasi anlamda kendisine yakın olan ülkelerde Geniş Karadeniz Havzası bağlamında ortaya konmaya çabalanan ve AB ile ABD'nin çıkarlarına eklenebilecek NATO genişlemesi, enerji projeleri, iktidar değişimleri gibi meselelerde siyasi-askeri güce dayalı olarak hareket ettiğini görüyoruz.

Bunun yanı sıra, Geniş Karadeniz Havzası tanımlaması havzanın batısı ve doğusu, hatta kuzeyi arasındaki çıkar çatışmalarını ve toplumsal, siyasi ve ekonomik farklılıkları da ortadan kaldıramamış, bu farklılıklar giderek artan bir etkinlikte hükümetlerarası kurumlar ile yapılar üzerinden ifadesini bulan bölgesel işbirliği girişimlerine zarar vermiştir. Zira havzanın doğusu ile batısı ve kuzeyi ile güneyi arasında çok ciddi yapısal farklılıkların bulunması, bölgesel ekonomik işbirliği girişimlerini iki hatta üç vitesliliğe mahkûm kılmıştır. Neofonksiyonel bir bölgeselleşme girişimi olan AB'nin dahi 2004 ve 2007 genişlemelerinin ardından ve küresel ekonomik kriz ekseninde “çift vitesliliği” gündemine aldığı düşünüldüğünde,

farklılıkların ayyuka çıktığı ve sistemik güç mücadelesinin merkezinde yer alan Karadeniz’de topyekûn bir bölgesel işbirliği kurumsallaşmasının gerçekleştirilebilmesinin çok zor, hatta imkânsıza yakın olduğu görülebilecektir. Yani, Geniş Karadeniz Havzası tanımlaması da, görünüşte işbirliği yanlısı neoliberal bir yaratı gibi yansıtılsa da, aslında rekabeti yadsımayan, çatışmayı önleyemeyen neorealist bir tanımlama olarak görülebilir. Bu da havzada çatışma ve işbirliğinin bir arada var olduğunu gösteren önemli bir örnektir.

Karadeniz’de realist/neorealist kuram çerçevesinde ifadesini bulan çatışma ve rekabet unsurunun ağır basmasının en önemli nedenlerinden biri de havzanın aktörler bakımından ne anlama geldiği, havza devletlerinin dış politikalarında ne oranda önemli olduğu hususudur. Nitekim havzanın en önemli gücü olan Rusya için Karadeniz; ülke güvenliğinin sağlanabilmesi, Soğuk Savaş dönemine özgü çevrelenmişlik psikozunun ortadan kaldırılabilmesi ve Rusya’nın küresel sistem içerisindeki gücünün ve etkinliğinin arttırılabilmesi anlamında önemli bir coğrafi gerçekliktir. Büyük bir ekonomik ve ticari potansiyele sahip, enerji kaynakları açısından zengin ve önemli bir güç boşluğunun bulunduğu bu bölgeye yerleşebilecek ve bölgeyi kontrolü altına alabilecek olan Avro-Atlantik Dünyası ya da Çin gibi aktörler, bir küresel aktör olarak Rusya’nın gücünü ve etkinliğini sınırlayabilecek bir görünüme kavuşabilecekleri için, Rusya Karadeniz’e çok büyük bir önem atfetmektedir. Önemli bir bölümü Slav kökenli ya da Ortodoks Hıristiyan inancına bağlı halklardan oluşan Karadeniz Havzası’nın hâkimiyet altına alınması, Rus milliyetçiliğinde önemli bir yere sahip olan “mesyanik önderlik” kriterini de karşılayacağı için, havzaya egemen olma noktasında dinsel/etnik kimlik odaklı ayrımcı ve çatışmacı faktörler de havzanın realist/neorealist bağlamda anlamlandırılabilceğini göstermektedir.

Rusya’nın ardından havzanın en önemli ülkesi olan Türkiye ise, İstanbul’un fethinden bu yana askeri, siyasal ve ekonomik anlamda başat güç olduğu ve 19. yüzyıldan itibaren Rusya ile paylaşmaya başladığı havza odaklı bölgesel etkinliğini Soğuk Savaş döneminde kaybetmiştir. Ne var ki, Türkiye, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan havza odaklı güç boşluğunu değerlendirebilmek ve coğrafi manada oldukça avantajlı olduğu bir bölgede kendisinin ön planda olacağı bir

bölgesel işbirliği yapısı oluşturabilmenin peşindedir. Türkiye, sahip olduğu ekonomik, sosyo-kültürel ve tarihsel avantajları, yani “yumuşak gücünü” kullanarak ve bu gücü AB üyelik süreci ekseninde siyasal, NATO üyeliği bağlamında da askeri rolü ile de birleştirerek Karadeniz’de bölgesel bir güç olmayı amaçlamaktadır. Türkiye’nin, KEİT’in kurucu ülkesi olması ve Ermenistan dışında havzada yer alan tüm ülkelerle ekonomik, ticari, enerji tabanlı ve siyasal işbirliği girişimlerinde bulunması, bu amaç doğrultusunda anlamlandırılabilir. Görüldüğü üzere, Türkiye’nin Karadeniz’e olan bakışı kendi sistemik gücünü artırma yönünde rekabetçi bir yapıda olsa da, genel anlamda neoliberalizmin öngördüğü ekonomik, ticari ve siyasal işbirliği girişimlerine bağlı olarak şekillenmektedir.

Bulgaristan ve Romanya, Karadeniz’in batısı ile doğusu arasındaki toplumsal, ekonomik ve ticari etkileşimi sağlayan gerçek birer Karadeniz ülkesi olarak, kimlik oluşum süreci çerçevesinde de Karadenizliliği benimsemiştir. Her ne kadar 2007 yılında AB üyesi olarak kendilerini Karadeniz tabanlı bölgesel işbirliği girişimlerinden biraz olsun soyutlamış olsalar da, NATO üyeliği ve ABD ile geliştirilen askeri ilişkiler ekseninde havzadaki etkinliklerini liderlik seviyesine çekmeye ve edilgen görünümünü AB şemsiyesi altında, Rusya ve Türkiye’den rol çalabilme yönünde değiştirmeye yönelmişlerdir. Her iki ülkenin Soğuk Savaş döneminde yaşadıkları SSCB baskısı ile ilgili kötü anıları olması, bu ülkelerin Rusya’dan uzak durarak, hatta askeri ve siyasal anlamda Rusya’yı karşılarına alarak, NATO ve AB ile birlikte hareket etmelerini beraberinde getirmiştir. Yani, Romanya ve Bulgaristan’ın Karadeniz odaklı görünümü de Rusya ile askeri ve siyasal, Türkiye ile de bölgesel işbirliğini düzenleyecek aktörlük bazında rekabet ve çatışma içermektedir.

Rus ulusal kimliğinin oluşumunda Kiev Knezliği eliyle oynadığı kurucu rolün yanı sıra, Slavlık ve Ortodoksluk ortak paydasında birleştiği Rusya ile beraber hareket etmeyi genel manada içselleştirmiş bir ülke olan Ukrayna, Soğuk Savaş’ın bitişinin ardından elde ettiği bağımsızlık ile Karadeniz’in kuzeyinde etkin bir ülke olarak ön plana çıkmıştır. Tıpkı Türkiye, Romanya ve Bulgaristan gibi doğu-batı ticaret yolları üzerinde bulunan, Rusya’dan Avrupa’ya giden enerji nakil hatlarını topraklarında barındıran ve Rusya’nın Kırım’daki askeri üssüne de ev sahipliği

yapan Ukrayna, Rusya'nın ekonomik ve askeri çıkarları için önemli olduğu gibi, bu ülkenin sistemik çevreleme kaygısını arttıracak bir şekilde Rus topraklarını güneyden sarmaktadır. Rusya-AB arasındaki enerji akışını kontrol ettiği için, her iki aktör bakımından da kritik bir öneme sahip olan bu ülke, birinci öncelik olarak AB üyeliğini ortaya koymuş olsa da, bu hedefinin çok uzak bir tarihte gerçekleşebileceğini düşündüğünden Karadeniz odaklı bölgesel işbirliği girişimlerine sıcak yaklaşmakta ve bu noktada Türkiye ile aynı paydada birleşmektedir. Ukrayna, Karadeniz tabanlı bir bölgesel işbirliğinin ekonomik, ticari, enerji odaklı ve güvenlik boyutuna da haiz bir nitelik taşıması durumunda, 2005-2010 arasındaki Turuncu Devrim döneminde ortaya konan AB ve NATO üyelik süreci üzerinden şekillenen küresel sistemik mücadeleden kaçınabileceğini öngörmektedir. Yani Ukrayna, çatışma ve rekabete dayalı uluslararası güç mücadelesinden sakınmak ve ekonomik gelişimini sağlayarak güvenliğe kavuşabilmek yönünde neoliberalizmin öngördüğü karşılıklı bağımlılık ve oluşturulacak yumuşak güce dayalı bölgesel işbirliğini arzulamaktadır.

Aynı durum Karadeniz kıyısındaki Gürcistan için de geçerlidir. Ne var ki, Gürcistan yönetimi Rusya'yı kışkırtacak askeri ve siyasal adımlar atmamayı sürdürmektedir. Bu durum, ülkenin toprak bütünlüğünü ve siyasal geleceğini tehlikeye soksa da, Gürcistan, özellikle NATO üyeliği ekseninde Rusya ile Avro-Atlantik Dünyası arasındaki sistemik çatışmaya eklenmektedir. Gürcistan da, mevcut konjonktürde AB ve NATO üyeliğinin kendisi için uzak birer hedef olduğunu görmekte ve Rusya'nın liderlik yapmayacağı, hatta gerekirse içerisinde dahi bulunmayacağı, NATO üyesi ve AB adayı Türkiye'nin geliştireceği bir bölgesel ekonomik/siyasi işbirliğine sıcak bakmaktadır. Yani, Gürcistan çatışma unsurunu Rusya üzerinden meşrulaştırarak, çatışmayı yadsımayacak ve üyelik anlamında daha dar kapsamlı bir işbirliğinin peşindedir.

Geniş Karadeniz Havzası'nda yer alan, ancak Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerden Azerbaycan, kendisini Karadeniz Havzası üzerinden Avrupa ile ilişkilendirmek ve Türkiye'nin sürükleyici olduğu ya da olacağı bir bölgesel işbirliği girişimi içerisinde yer alarak kendisini rahatlıkla ifade edebileceği ve Rusya'nın da içerisinde bulunmasından ötürü herhangi bir sorun da yaşamayacağı Karadeniz

tabanlı bir bölgesel işbirliğine sıcak bakmaktadır. Azerbaycan, bu sayede havza tabanlı enerji arzını arttırabileceğini ve ekonomik/ticari anlamda daha da güçlenebileceğini görebilmektedir. Karadeniz Havzası'nda geliştirilecek bölgesel işbirliği seçeneğine Azerbaycan'ın bakışı, çatışmadan daha çok işbirliği temelinde şekillenmekte ve neoliberal kuramın öngördüğü karşılıklı bağımlılık faktörüne dayalı olarak, Türkiye'nin yumuşak güç odağı olacağı bir işbirliği inisiyatifi bu ülkenin çıkarlarına uygun düşecektir. Ne var ki, işbirliği sürecinin demokratik barış teorisi çerçevesinde siyasal yönetim anlayışına yapacağı vurgu, Azerbaycan'ın çatışma tabanlı realizme sürüklenmesini beraberinde getirebilir. Ermenistan da, içerisinde bulunduğu diplomatik, ekonomik ve siyasal yalnızlığı aşabilme noktasında Karadeniz odaklı bölgesel bir işbirliğine sıcak yaklaşmakta ve ülkenin kurtuluşunu ekonomik/ticari tabanlı böyle bir yapıda görmektedir. Ancak, bu ülkenin Rusya'ya olan bağımlılığı ve Türkiye ile Azerbaycan ekseninde yaşadığı tarihsel/siyasal meseleleri çözme iradesinden uzak oluşu, Ermenistan'ın realizmin bünyesinde bulunan milliyetçi söylem ile ekonomik/ticari/diplomatik yalnızlığın aşılması için gereken neoliberal temelli işbirliği yaklaşımı arasında kaldığını göstermektedir.

Karadeniz'e kıyısı olmasa da, tarihsel ve sosyo-kültürel anlamda kendisini bu havza ile bağlantılı gören ve havza ülkeleri ile yakın ilişkileri olan Yunanistan, erken bir tarihte AB üyesi olmuş olmasına karşın, Türkiye ile birlikte KEİT ekseninde bölgesel işbirliğini şekillendirmek istemekte ve KEİT'e bağlı önemli kurumları topraklarında barındırmaktadır. Yunanistan, güvenlik kuşağında gördüğü ve ekonomik etkinlik kurabileceği geniş çaplı bir alan olarak algıladığı Karadeniz Havzası'nı, Türkiye ve Rusya'nın direksiyonda bulunacağı bir inisiyatife terk etmek istememektedir. Bu nedenle, sürecin içerisinde aktif bir oyuncu olarak bulunmayı ve kendi tezleri doğrultusunda bölgesel işbirliğini yapılandırabilmeyi arzulamaktadır.

Sırbistan, Arnavutluk ve Moldova ise coğrafi yakınlıkları, tarihsel bağlantıları ve ekonomik ilişkileri nedeniyle bu havzada yer aldıkları belirtilen ülkelerdir. Ne var ki, bu ülkeler bünyelerinde bulundukları siyasal, etno-kültürel ve tarihsel problemler ile izledikleri saldırgan realist ve çatışmacı/rekabetçi dış politika yaklaşımları nedeniyle havzadaki işbirliği sürecine yarar sağlamaktan çok zarar verebilecek durumdadırlar.

Havza ülkelerinin dışında AB, ABD ve Çin'in Karadeniz Havzası'na olan bakışları da bölgedeki çatışma ve işbirliği dinamiğini oldukça yakından ilgilendirmektedir. AB'nin Karadeniz Havzası'na olan bakışı, özellikle 2004 ve 2007 genişlemelerinin ardından ciddi manada değişmiştir. AB, sahip olduğu sosyal refah düzeyi, ekonomik gelişmişliği ve yönetsel-siyasal anlayışını Karadeniz Havzası'na yerleştirerek, yani sahip olduğu yumuşak gücünü kullanarak, AB içerisinde dahi kopukluklara ve tartışmalara neden olan Batı Avrupa-Doğu Avrupa ikiliğini ortadan kaldırmak ve öncelikle Balkanlar, daha sonra da Türkiye ve geri kalan havza ülkeleri olmak üzere Karadeniz Havzası'nı kendisine eklemek istemektedir. Bu süreç, oldukça uzun bir vadeye yayılacak, özellikle tesis edilecek karşılıklı bağımlılık ağları ile meşrulaştırılacak, demokratik barış teorisi ekseninde siyasi ve yönetsel yakınlaşmaya dönüştürülecektir. Ne var ki, AB'nin bu planı havzayı kendi çıkarları için hayati önemde gören Rusya'yı tedirgin etmektedir. AB'nin, planını gerçekleştirebilmek ve havzaya açılabilmesi için ABD ile sistemik bir ittifak içerisinde oluşu, AB genişleme süreçlerine paralel gerçekleşen NATO genişlemeleri ile de açıklanabilmektedir. Ancak, bu durum AB'nin bölgesel işbirliğini güçlendirme anlamında ortaya koyduğu ekonomik, ticari, enerji ve çevre odaklı girişimlere zarar vermekte ve süreci Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasında yaşanan sistemsel bir çatışmaya indirgemektedir.

Uluslararası sistemin çok kutupluluk yönünde değişme emareleri gösteriyor olmasına karşın, mevcut konjonktürde askeri ve siyasi anlamda tüm küresel güçlerin üzerinde yer alarak sistemin işleyişini yapılandırma aşamasında üst belirleyici güç olarak adlandırılabilir olan ABD ise, Karadeniz Havzası'nı, hiçbir zaman etkide bulunamadığı ve Amerikan gücünün doğrudan yansıtılmadığı sistemik bir boşluk olarak görmektedir. Bu nedenle, ABD, bölgeyi kontrol altına almayı ve küresel gücünü hiçbir sistemik boşluğa mahal bırakmadan yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Böylece, ABD'nin yönlendirdiği küresel sistemin işleyişini sorgulayacak ve sisteme muhalefet edebilme kapasitesine sahip bir coğrafi alan daha, ABD merkezli sistemik yapının kapsama alanına girecek ve Avro-Atlantik Dünyası'nın değerlerine, öngörülerine ve çıkarlarına eklenecektir. Bu durum, mevcut uluslararası sistemin işleyişine muhalefet ederek çok kutupluluğu özendirilen Rusya'ya karşı, hem alan

hâkimiyeti sağlanmasına hem de bu ülkenin Avro-Atlantik Dünyası'na yönlendirdiği Karadeniz tabanlı çatışmacı ve rekabetçi dış politika yaklaşımının kabul edilebilir bir sistemik rahatsızlık boyutuna indirgenmesine yardımcı olabilecektir. Hatta böyle bir durumda, Rusya'nın sisteme dair eleştirileri ve muhalefeti dahi, sistemin çok seslilik üzerine temellendirildiğini göstermek açısından, mevcut sistemin taşıyıcısı ve düzenleyicisi ABD'nin işine yarayabilecektir. ABD, yukarıda açıklamaya çalıştığımız hedefine ulaşabilmek için, AB'ye destek vererek işbirliğini özendirilmekte, ancak NATO'yu da Rusya'nın aleyhine genişleterek, bu ülkenin çevrelenme ve alan hâkimiyetine dayalı korkusunu canlandırarak saldırgan realizme dayalı rekabetçi bir dış politika çizgisine yakınlaşmaktadır.

Her ne kadar neorealizm, iç politika ile dış politika oluşum süreçlerinin birbirlerinden farklı olduğunu ve bir devletin iç politik yapılanmasının dış politika oluşumu üzerinde etkisi olmayacağını kaydetse de, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin genel anlamda iç politikalarına hâkim olan güç arayışı, otoriter yönetimsel kalıplar ve kutuplaşma gibi faktörler, bu devletlerin dış politika oluşum sürecindeki tutumlarını da etkilemektedir. Nitekim havza devletlerinin önemli bir bölümünün siyasal çoğulculuk ve eşitlik temelinde şekillenen demokratik yönetim anlayışına Soğuk Savaş sonrası aşına olmuş olmaları ve bu yönde atılacak çok daha fazla adıma ve gerçekleştirilmesi gereken çok daha fazla reforma ihtiyaç duymaları, onların iç politika oluşum sürecinde ortaya koydukları kayıtsız, kişilere ve belli meselelere odaklanmış, çok sesliliği yadsıyan tutumun aynısını, düzenleyici bir otoritenin olmadığı uluslararası ilişkilere de yansıtılmalarını beraberinde getirmektedir. Hiç kuşkusuz, çok sayıda aktörün izleyeceği bu yolun sonunda ortaya çıkacak olan gerçeklik de ulusal güce ve çıkarlara dayalı çatışma, rekabet ve mücadele olacak ve çoğulcu demokrasinin öngördüğü konsensus ortamı, ikili, çok taraflı ve hatta kurumsal ilişkilerden de dışlanacaktır. Havzanın, uluslararası sistemik mücadelenin tam ortasında bulunması ve havza yönetimlerinin de bu mücadelede taraf haline gelmeleri, küresel aktörleri, kendilerine destek veren yönetimleri demokrasiyi içselleştirsin ya da içselleştirmesin desteklemelerini beraberinde getirdiği için, havza bağlamında çatışmayı belli politika alanları ve sektörler dışında işbirliğine üstün kılan yapısal sorunların devamlılığı sağlanmaktadır. Belli ailelerin,

grupların ve aktörlerin sürekli olarak iktidarda olmaları ve kendi halklarının isteklerinden bağımsız olarak rekabeti/çatışmayı arttıracak girişimlerde bulunmaları da havza devletlerinin çoğulcu demokrasiyi henüz yapılandıramamış olmalarından ve sistem tabanlı güç mücadelesinden kaynaklanmaktadır.

Karadeniz Havzası'nda çatışma ve işbirliği arasındaki geçişkenliği yansıtan bir başka unsur da havza ülkelerinin yaşadıkları ekonomik problemlerdir. Çok büyük bir çoğunluğu Sovyet tarzı planlı ekonomi anlayışından pazar ekonomisine geçmiş olan havza ülkelerinin en önemli meselelerinden bazıları, bu geçiş esnasında ortaya çıkan yapısal arızalar, uyumsuzluklar ve toplumun bu sistem değişikliğine henüz uyum sağlayamamış olmasıdır. Yine, havza ülkelerinin bu dönüşüm sürecini sorunsuz bir şekilde geçirecek bir sosyal refah seviyesine sahip olmaması ve gelir dağılımı adaletsizliği de önemli birer problemdir. Bunun yanı sıra, dış ticaret imkânlarının daralması ya da havza ülkelerinin aleyhine bir görünüm arz etmesi ve tüm bu dönüşüm sürecine eklenmiş olan geniş çaplı yatırım eksiklikleri ve işsizlik, havza ülkelerinin iç politika oluşum süreçlerini katıksız bir realizmin boyunduruğuna verse de, tüm bu sorunlar aynı zamanda bölgesel ekonomik işbirliğinin önemini de ortaya koyan bir görünüm oluşturmaktadır. Zira havza ülkelerinin hemen hepsi aynı sorunlardan muzdarip olmalarına karşın, ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik, yapı ve sektörel dağılım aynı değildir. Bunun nedeni, bu devletlerin sahip olduğu doğal kaynaklar, nüfus, ekonominin üzerine yapılandırıldığı temel sektör/sektörler ve teknolojik altyapı olabilir. İşte bu noktada, havza ülkelerinin iyi oldukları alanlar tabanında birbirlerine yapacak oldukları teknik, uzmanlık odaklı ya da mali yardımlar, bu ülkelerin karşılıklı bağımlılık temelinde birbirlerinin tamamlayıcısı olmalarını ve bu işbirliği odaklı ilişkiler ağının birlikte kalkınma hamlelerini beraberinde getirmesini sağlayabilir. Örneğin, su kaynakları ve tarımsal üretim konusunda iyi durumda olan Gürcistan, sanayi altyapısı konusunda çok daha gelişkin olan Romanya'dan yardım alabilir ve bu ülkeye gerekli olan tarım ürünleri ile su kaynakları konusunda yardımcı olabilir. Böylece karşılıklı bağımlılık zincirleri oluşabilir ve havza ülkeleri birbirlerinin eksiklerini giderirken işbirliği yapmayı ve ortak çıkarlar oluşturmayı başarabilir. Kuşkusuz, bu karşılıklı bağımlılık zincirleri, orta vadede ulus devlet hükümetlerinin yetkisinden alınarak

oluşturulabilecek olan teknik, uzmanlık odaklı ve çok uluslu kurumsal yapılara devredilebilir. Böylece işbirliği bölgesel niteliğe büründürülebilecek ve bu işbirliği sürecinin devamlılığını sağlayacak “yumuşak güce” sahip olabilecek kurumsal bir bölgesel işbirliği altyapısı oluşturulabilecektir.

Sahip olduğu ekonomik ve teknolojik altyapı ve gücün yanı sıra havza devletlerinin içselleştirmeye çalıştığı ekonomik sistemi ortaya koyan ve taşıyan en önemli aktörlerden biri olan AB de havza odaklı sistemik çatışmanın dışında ele alınarak, bölgesel ekonomik kalkınma ile işbirliği sürecine yapacağı yapısal, teknoloji tabanlı, mali ve proje bazlı katkılar ekseninde karşılıklı bağımlılık eksenli işbirliği sürecine dâhil edilmelidir. Nitekim havza devletleri, AB'nin ortaya koyduğu ekonomik reçeteleri, projeleri ve mali desteği kabul etmekte daha istekli olacaktır. Zira AB'nin sahip olduğu yumuşak güç, işbirliği süreci aşamasında akla çatışmayı değil, yakınlaşmayı getirecektir.

Görüldüğü üzere, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletlerin sahip olduğu yapısal ekonomik problemler ile teknolojik altyapılarının geliştirilmesi ihtiyacı, özellikle ekonomik ve sektörel işbirliğini gerekli hale getirmektedir. Zaten Soğuk Savaş'ın ardından KEİT başlığı altında ortaya konan bölgesel işbirliği hedefinin arkasındaki en önemli dayanak noktası da ekonomik işbirliği gerçekliği idi. Kota ve tarifeler ile gümrük rejimlerinin ortaklaştırılması, ortak bir pazarın yaratılabilmesi ve ekonomi politikalarının serbest pazar ekonomisinin gerektirdiği şekilde liberalize edilmesi ve havza ülkeleri arasında sektörel karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin kurulması, Soğuk Savaş'ın ardından Geniş Karadeniz Havzası adını alan coğrafi alanda ortaya konmak istenen bölgesel ekonomik entegrasyonun temellerini oluşturmaktadır.

Ne var ki, geçen zaman içerisinde bölgesel ekonomik işbirliğinin düzenlenmesi noktasında sembolik bazı başarıların dışında yeterli mesafe alınamadığını görüyoruz. Bunun en önemli nedeni, havzanın doğusu ile batısı ve kuzeyi ile güneyi arasında ekonomik görünüm ve yapılanma ile gelişim anlamında çok ciddi farkların bulunduğu ortaya çıkması, havzanın batısındaki ülkelerin ekonomik reform sürecini düzenleyen ya da etkileyen AB çıpasının, havzanın kuzeyi ve doğusunda yeterli etkinliğe sahip olmaması ve havza devletlerinin birbirleriyle

yaşadıkları siyasal meselelerin ekonomi düzlemine olumsuz olarak yansımaları olarak görülebilir. Havza devletlerinin, havza odaklı uluslararası sistemik çatışmada birer piyon haline gelmeleri ve kutuplaşmaları da ekonomik işbirliğinin bölgesel düzlemde ortaklaştırılmamasının en önemli nedenlerindedir. Zira uluslararası sistem eksenli siyasal/bölgesel bir kutuplaşmanın merkezinde bulunan Karadeniz Havzası'nda ortaya konan ya da konacak olan ekonomik, siyasal, askeri ya da enerji tabanlı bölgesel işbirliği girişimleri, özellikle Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasında Karadeniz odaklı olarak süregelen sistemik mücadele nedeniyle yeterli gelişimi gösterememekte, hatta işbirliği antlaşmaları ve kurumları üzerinden dahi rekabet ve çatışma faktörleri devreye girebilmektedir. Mevcut konjonktürde havzadaki bölgesel işbirliği girişimlerinin siyasal/sistemik anlamda birbirine yakın olan belli ülkeler ve onları işbirliğine itecek belli sektörler/politika alanları çerçevesinde gelişim göstermesi bu gerçekliğin ifadesi olarak görülebilir.

Karadeniz Havzası'nda ekonomik manada ortaya konmuş olan bölgesel işbirliği girişiminin hayata geçirilememiş olmasından, havza bağlamındaki ekonomik ilişkilerin tam anlamıyla bir çatışmanın ve kaosun içerisine sürüklendiği sonucu çıkarılmamalıdır. Nitekim siyasal, tarihsel ve ekonomik anlamda birbirleriyle müttefik olan ve belli sektörler bağlamında işbirliği yapmayı özümsemiş bazı havza ülkeleri, geçen zaman içerisinde ikili ve çok taraflı antlaşmalar eliyle aralarındaki işbirliğini düzenlemişler ve ekonomik yakınlaşmayı kapsayıcı bir bölgesel işbirliği girişimine çevirememiş olsalar da, çatışma ve rekabet ile işbirliği arasındaki dengeyi sağlamayı başarmışlardır. Türkiye-Rusya İlişkileri'nin gelişim seyri ile Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasında havzanın doğusunda beliren ekonomik yakınlaşma, bu durumun en önemli örneklerini oluşturmaktadır. Havzanın batısında Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve hatta Gümrük Birliği üzerinden Türkiye'yi de içerisine alan ekonomi tabanlı bölgeselleşme ise, Karadeniz odaklı bir entegrasyonun değil, AB çerçevesinde gerçekleştirilen bütünleşmenin eseridir.

Karadeniz Havzası, son dönemde belli politika alanları ve sektörleri üzerinden işbirliği girişimlerinin artmasına tanıklık etmektedir. Bu işbirliği inisiyatifleri, dar kapsamlı ve havzadaki bölgesel ve sistemsal siyasi çatışma ve rekabeti ortadan kaldıracak düzeye gelmemiş olsa da, kutuplaşmanın üst perdeden

yaşandığı, Soğuk Savaş dönemine özgü bölgesel hâkimiyet alanları ile güvenlik tartışmalarının gündemde olduğu ve coğrafi ya da sosyo-kültürel farklılıkların ayyuka çıktığı bir bölgede ortaya çıkması anlamında önemlidir. Zira Karadeniz Havzası, gerek sahip olduğu ekonomik ve ticari potansiyel, gerek enerji kaynakları açısından zengin olması ve doğu-batı yönlü enerji ulaştırma hattı üzerinde bulunması, gerekse de Hazar-Orta Asya Bölgesi ile Ortadoğu'dan gelen ticaret yollarının Avrupa'ya ulaşmasını sağlayan güzergâh üzerinde konumlanmış olması gibi nedenlerle çok ciddi bir ekonomik öneme ve potansiyele sahiptir. Zaten son dönemde Karadeniz Havzası'nın uluslararası anlamda bu kadar ön plana çıkmasının nedeni de, sahip olduğu potansiyelin nasıl ve kimler tarafından kullanılacağı hususunun henüz belirlenememiş olmasıdır.

Karadeniz Havzası'nın uluslararası sistemik mücadele çerçevesinde önemini arttıran ve işbirliğinin kurumsallaştırılması halinde havza devletlerinin ekonomik gelişim düzeylerine büyük bir katkı yaparak siyasal tabanlı çatışma ve rekabetin geri plana itilmesinde önemli rol oynayacak en önemli sektörel alanlar, serbest piyasa ekonomisi ve ekonomik liberalizme dayalı ekonomik uyum, enerji tabanlı işbirliği, dış ticaret odaklı işbirliği ile ulaştırma projeleri geliştirilmesi aşamasında ortaya konacak ortak iradedir. Bunların yanı sıra, çevre ve güvenlik alanında bölgesel işbirliğinin kurgulanabilmesi de havzanın potansiyelinin bölgesel işbirliğine destek verecek şekilde kullanılması açısından önemlidir.

Nitekim son dönemde sınırlı bir düzlemde de olsa, belirtilen alanlarda havza ülkeleri arasında hükümetlerarası düzlemde yakınlaşma unsurunun devreye sokulmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu durumun ortaya çıkmasında, havzanın uluslararası dengeleri yakından ilgilendiren öneminin farkına varan bazı havza ülkelerinin, sahip olunan ekonomik potansiyeli kendileri yararına kullanmak istemeleri ve küresel aktörlerin, siyasal anlamda kendilerine yakın olan havza ülkelerinin gerçekleştireceği bölgesel işbirliği girişimlerini destekleyerek, bu girişimler üzerinden kendi çıkarlarını maksimize etmek istemeleri önemli birer faktördür. Görüldüğü üzere, son dönemde havza ülkeleri arasında, hükümetlerarası düzeyde de olsa, işbirliğini güçlendiren en önemli husus yine bölgesel ve küresel rekabetten ve çatışmadan beslenmektedir.

Karadeniz Havzası'ndaki işbirliği girişimleri, kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılık üzerinden yürümeye devam edecektir. Zira havzanın belli sektörler ve politika alanları çerçevesindeki işbirliği potansiyeli ne kadar yüksek olursa olsun, havza devletlerinin karar alma süreci esnasında üzerinde durdukları esas husus, ulusal gücü/kapasiteyi arttırmaya yönelik ve ulusal çıkar odaklı nisbi kazanç elde etmeyi öncelik olarak gören rekabetçi/çatışmacı politika öncüleridir. Havza devletlerinin birbirleriyle olan tarihsel ve sosyo-kültürel ilişkileri ile güvenlik odaklı ve rekabetçi dış politika yaklaşımları çerçevesinde şekillenen, uluslararası sistem bazlı güç mücadelesinin de altyapısını oluşturduğu siyasal/bölgesel kutuplaşma, neorealizmin “alçak politika” alanı içerisinde değerlendirdiği ekonomik, teknolojik ve sektörel işbirliğini “yüksek politika” unsurları olan siyasal, askeri ve sistemsal çıkarlar karşısında ikinci planda kalmaya mecbur etmektedir. Liberal hükümetlerarasıcılık, ulusal çıkar odaklı nisbi kazanç yaratmaya yönelik politikaları içselleştirmiş, yeni bağımsız devletlere özgü milliyetçi uyanışların oldukça güçlü olduğu ve çok büyük bir bölümü ulus devletlerin karar alma ve politika oluşturma aşamasında tek otorite olması gerektiği görüşünde olan havza ülkelerinin kısa vadeli çıkarlarına uygun olan en önemli işbirliği kuramıdır. Liberal hükümetlerarasıcılık çerçevesinde düzenlenecek olan bölgesel işbirliğinin, ulus devletlerin onayına bağlı olarak ilerleyen ikili ya da çok taraflı antlaşmalar ya da hükümetlerarası antlaşmalar ekseninde kurgulanan kurumsal işbirliği örgütleri üzerinden şekillenmesi, kısa vadeli ve çabuk sonuç alınabilecek geçici işbirliği girişimlerini koordine edebilecek bir altyapı hazırlaması, isteyen devletlere istedikleri an antlaşmadan çekilme yetkisini tanınması ve ulus devletlerin siyasal, ekonomik ve toplumsal meşruiyetini sorgulayacak yapıda olmaması, Karadeniz Havzası'ndaki potansiyeli değerlendirmek isteyen havza ülkelerinin isteklerine uygundur. KEİT, hükümetlerarası işbirliği temelinde oluşturulmuş kurumsal bir işbirliği örgütü olarak bu kuramın öngörüsüne uygundur. Aynı şekilde, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu Harekâtı (Black Sea Harmony) gibi havza güvenliğine odaklanmış yapılar da bu çerçevede değerlendirilebilir. Ancak bu kurumların da yeterli kapsayıcılığa ve etkinliğe kavuşamadığını görüyoruz. Bunun nedeni, havza devletlerinin bir bölümünün, liberal hükümetlerarasıcılık temelinde de olsa birbirleriyle çıkar ortaklığı yapmaya karar verememiş olmaları ve kendilerini farklı bölge ve çıkarlara bağlamış olmalarıdır.

Son dönemde, havzanın farklı bölgelerinde yer alan aktörlerin, ortaya çıkan ekonomik potansiyeli değerlendirmek için temas alanını arttırmaya başlamış olmaları, liberal hükümetlerarasıcılığa dayalı bölgesel işbirliğinin, öncelikle ikili ve çok taraflı antlaşmalar, daha sonra da hükümetlerarasıcılık temelinde şekillendirilecek kurumsal yapılar aracılığıyla yapılandırılacağını göstermektedir.

Liberal hükümetlerarasıcı yaklaşımın başarısına ve kapsayıcılığına koşut olarak orta vadede fonksiyonalist kurama uygun, sektör tabanlı kurumsal ve teknik işbirliği örgütleri ortaya çıkabilecektir. Fonksiyonlizmin öngördüğü bu sektör odaklı işbirliği örgütleri, kuruluş esnasında ulus devletlerden yardım görecekler, ancak daha sonraki dönemde üzerine eğildikleri politika alanı ya da sektöre ilişkin politikalar ve çözüm önerileri üreten, bağımsız, işbirliğini özendirici ve çok uluslu birer teknokratik kurum halini alacaklardır. İşlevsel boyutta çalışmalar yürütecek olan bu örgütlerin odaklandıkları politika alanı ya da sektör çerçevesinde, havzanın potansiyelini ortaya koyan, geliştiren ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri kurmaya yönelik olarak ortaya konacak çözüm önerileri, herhangi bir sektör bazında elde edilebilecek bir başarı öyküsüne paralel olarak, kapsayıcılığını ve etkinliğini arttıracaktır. Kuşkusuz bu durum, ulus devletlerin çatışmacı ve rekabetçi tutumlarını zayıflatma ve bölgesel işbirliğini kurumsal boyuta taşıma olanağını da beraberinde getirecektir. Karadeniz Havzası'nın potansiyelini yansıtan enerji, ticaret, ulaştırma, turizm gibi sektörler ve hatta çevre güvenliği gibi işbirliği gerektiren politika alanları, kısa vadede liberal hükümetlerarasıcılık tabanlı olarak hazırlanan bölgesel işbirliği altyapısının, fonksiyonlizmin öngördüğü kurumsallaşmaya evrilmesini sağlayacak faktörler olacaktır.

Görüldüğü üzere, havzada bölgesel işbirliği imkânlarının arttırılması noktasında neoliberalizmin öngördüğü karşılıklı bağımlılığa dayalı sektörel ve politika tabanlı işbirliği girişimlerinin önemli bir rolü vardır. Orta vadede devreye girecek olan fonksiyonalist kurumsallaşma ise, elde edeceği başarı hikâyelerine paralel olarak üstleneceği bölgesel etkinlik ile havzanın ihtiyaç duyduğu yumuşak güç merkezi olmayı başarabilecektir. Uluslararası sistemin yapısında dramatik bir değişimin yaşanmaması, fonksiyonalist kurumsallaşmanın elde edeceği büyük çaplı başarı nezdinde havza ülkeleri arasındaki nisbi çıkarlara odaklı rekabetçi ve

çatışmacı ilişkiler ağının ortadan kalkmaya yüz tutması ve tüm havza ülkelerini, tıpkı AB'nin oluşum sürecinde SSCB'nin oynadığı rol gibi, tek bir paydada birleşmeye mecbur bırakacak bir güvenlik tehdidinin ortaya çıkması durumunda ise fonksiyonalizmin bölgesel siyasal işbirliğine, yani neofonksiyonalizme, evrilmesi beklenebilir. Ancak bu çok uzun vadeli bir öngörüdür.

Bu çalışma, çatışma ve işbirliği birlikteliğini açıklama noktasında realist/neorealist kurama bir katkı sunmayı amaçlamakta ve siyasal rekabet ile çatışmaya dayalı bir bölgesel altyapıya sahip Karadeniz Havzası'nda son dönemde belli aktörler ve sektörler üzerinden ifadesini bulan işbirliği gerçekliğini vurgulama noktasında neoliberal kuramın birer yarattığı olan karşılıklı bağımlılık ve yumuşak güç gibi kuramlar ile fonksiyonalist bütünleşme kuramının öngörülerinden yararlanmaktadır. Böylece temelde çatışma unsurunun ön planda olduğu bir bölgede de işbirliğinin belli kuramsal dayanak noktaları üzerinden yapılandırılabilceği açıklanmaya çalışılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

I. KİTAPLAR

- Adıbelli, Barış: **Büyük Avrasya Projesi (ABD, Rusya ve Çin'in Varolma Mücadelesi)**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Adler, E. Scott, Barnett, Michael N. : **Security Communities**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Akgönenç, Oya: **Türkiye'nin AB Stratejisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Akgül, Fatih: **Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Akgün, Mensur: **Karadeniz'de Güvenlik ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği: Türkiye Açısından bir Değerlendirme**, İstanbul, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1994.
- Akman, Halil: **Paylaşılmayan Balkanlar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Alkan, Akın: **21.Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010.
- Ascherson, Neal: **Karadeniz**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- Baldwin, David: **Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate**, Columbia, Columbia University Press, 1993.
- Buttanrı, Bilge: **Bölgesel Güç Karadeniz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Buzan, Barry, Waeber, Ole: **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

- Buzan, Barry: **People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post Cold War Era**, London, Harvester Wheatsheaf Publishing, 1991.
- Cemilli, Elnur: **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Chan, Steve: **International Relations in Perspective**, New York, MacMillan Publishing, 1984.
- Christensen, Thomas J. : **Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization and Sino-American Conflict, 1947-1958**, New Jersey, Princeton University Press, 1996.
- Coulombis, Theodore A. , Wolfe, James H. : **Introduction to International Relations: Power and Justice**, New Jersey, Prentice Hall Publishing, 1986.
- Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.
- De Haas, Marcel et. al. : **Geo-Strategy in the South Caucasus**, Clingendael Institute Publishing, Den Haag, November 2006.
- Dedeoğlu, Beril: **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.
- DeHart, James P. : **The Burden of Strategy: Transatlantic Relations and the Future of NATO Enlargement**, Washington DC, Georgetown University Press, 2008.
- Dinan, Desmond: **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Çev. Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.
- Dougherty, James E. , Pfaltzgraff, Robert L. : **Contending Theories of International Relations**, London, Longman Publishing, 1997.
- Dugin, Aleksandr: **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.
- Emiroğlu, Hüseyin: **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kosova Sorunu**, Ankara, Orient Yayıncılık, 2006.

- Fukuyama, Francis: **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011.
- Güney, Nurşin Ateşoğlu: **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2006.
- Haas, Ernst B. : **The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces**, Stanford, Stanford University Press, 1968.
- Hoffmann, Stanley: **The European Sisyphus: Essays on Europe: 1964-1994**, Boulder Co, Westview Press, 1995.
- Işıklar, Hakan Cem: **Ege'de Çözilemeyen Türk-Yunan Sorunları ve Casus Belli**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- İmanov, Vügar: **Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı**, İstanbul, Küre Yayınları, 2008.
- İnan, Yüksel: **Türk Boğazları'nın Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Ankara, Turhan Yayınevi, 1995.
- İşyar, Ömer Göksel: **Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2004.
- Jones, Walter: **The Logic of International Relations**, New York, Longman Publishing, 1997.
- Kandemir, Eyyub: **Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Karabayram, Fırat: **Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası**, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2007.
- Kasım, Kamer: **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2009.
- Kegley, Charles W. , Wittkopf, Eugene R. : **World Politics: Trend and Transformation**, New York, St. Martin Press, 1993.
- Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Keohane, Robert, Nye, Joseph: **Power and Interdependence**, New York, Longman Publishing, 2000.

- Kesgin, Serdar: **NATO-Rusya İlişkileri**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, Yayın No. 5, 2009.
- Knudsen, T.B. , Laustsen, Bagge: **Kosovo Between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and Trusteeship**, London, Routledge Publishing, 2006.
- Kut, Şule: **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Laçiner, Sedat: **Türkler ve Ermeniler: Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması**, Ankara, USAK Yayınları, 2005.
- Malcolm, Noel: **Kosovo: A Short History**, London, Macmillan Publishing, 1998.
- Mearsheimer, John J. : **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, W. W. Norton Publishing, 2001.
- Mert, Okan: **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Mitrany, David: **A Working Peace System**, Chicago, Quadrangle Books, 1966.
- Morgenthau, Hans J. : **Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace**, New York, Alfred A. Knopf, 1978.
- Neef, Christian: **Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarası**, Der. Özalp Göneralp, İstanbul, Yeni Kayat Kütüphanesi, 2004.
- Nye, Joseph S. , Welch, David A. : **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2011.
- Nye, Joseph S. : **Bound to Lead: The Changing Nature of American Power**, New York, Basic Books, 1990.
- Nye, Joseph S. : **Yumuşak Güç**, Ankara, Elips Kitap, 2005.
- Olçar, Kemal: **Karadeniz Politikaları ve Rusya-Ukrayna Stratejik İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Özersay, Kudret: **Türk Boğazları'ndan Geçiş Rejimi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999.

- Pavliuk, Oleksandr, Klympush-Tsintsadze, Ivana: **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, New York, East-West Institute Publishing, 2004.
- Pazarcı, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004.
- Purtaş, Fırat: **Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu**, Ankara, Platin Yayınları, 2005.
- Rosamond, Ben: **Theories of European Integration**, London, Palgrave Macmillan Publishing, 2000.
- Sakwa, Richard: **Russian Politics and Society**, London, Routledge, 2002.
- Sandıklı, Atilla: **Küreselleşen Dünyada Birlik Oluşturma Stratejisi ve Egemen Devletler Birliği**, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 2003.
- Sapmaz, Ahmet: **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2008.
- Snyder, Jack: **Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition**, New York, Cornell University Press, 1991.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.
- Şimşir, Bilal: **Ermeni Meselesi: 1774-2005**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.
- Talbott, Strobe: **The Russia Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy**, New York, Random House, 2002.
- Tangör, Burak: **Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2009.
- Tavkul, Ufuk: **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002.
- Toluner, Sevin: **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, İstanbul, Beta Yayın Dağıtım, 1996.
- Vernadsky, George: **Rusya Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2010.
- Vickers, Miranda: **Between Serb and Albanian: A History of Kosovo**, New York, Columbia University Press, 1998.
- Waltz, Kenneth: **Theory of International Politics**, New York, Addison-Wesley Publishing, 1979.

- Yapıcı, Utku: **Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Yıldırım, İbrahim: **Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Zakaria, Fareed: **From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role**, New Jersey, Princeton University Press, 1998.

II. MAKALELER, BİLDİRİLER VE RAPORLAR

- Abazov, Rafis: “Ekonomik Geçiş ve Küresel Baskılar”, **Avrasya Etüdlere Dergisi**, Sonbahar/Kış, Sayı 18, 2000.
- Abdibaitova, Burulkan: “Avrupa Birliği ve Kırgızistan İlişkilerinde Sorunlar ve Fırsatlar” , **OAKA**, C.4, Sayı 8, 2009, ss. 95-119.
- Acar, Demet Şefika: “Kafdağı'nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya” , **Karadeniz Araştırmaları**, C.6, Sayı 22, Yaz 2009, ss. 21-42.
- Açıkmeşe, Sinem Açıkgül: “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi” , **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.1, Sayı 1, Bahar 2004, ss. 1-32.
- Adler, Emanuel: “The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint and NATO's Post Cold War Transformation” , **European Journal of International Relations**, Vol.14, No.2, 2008, pp. 195-230.
- Ağacan, Kamil: “Transkafkasya'da Yeniden Başlayan veya Bitmeyen Soğuk Savaş” , **Stratejik Analiz**, Ocak 2001.
- Ağcan, Muhammet: “Klasik Avrasyacılıkta Rus Kimliği ve Jeopolitik Düşüncesi” , **Akademik Araştırmalar Dergisi Avrupa/Avrasya Özel Sayısı**, Kasım 2004-Ocak 2005, Yıl 6, Sayı 23, ss. 1-8.
- Akçapar, Burak: “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi” , **Ankara**

- Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.51, No.1-4, Ocak-Aralık 1996, ss. 19-42.
- Akgün, Mensur: “Türk Dış Politikası’nda Jeopolitik Etken Olarak Boğazlar” , **Türk Dış Politikası’nın Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998.
- Akram, Sarah: “NATO in Its Evolving Role” , **Reflections**, No.2, 2009, pp. 1-7.
- Aksu, Fuat: “Ege ve Kıbrıs Sorunları’nın Çözümünde Avrupa Birliği’nin Tutumu” , **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, ss. 103-133.
- Akten, Necmettin et. al. : “The Montreux Convention and the Black Sea Geopolitics” , **Eurasia Critic**, November 2008, (Çevrimiçi) <http://www.eurasiacritic.com/articles/> , 24 Kasım 2010.
- Alter, Karen J. , Steinberg, David: “The Theory and Reality of the European Coal and Steel Community” , **Buffett Center For International and Comparative Studies**, Working Paper, No. 07-001, January 2007.
- Altmann, Franz Lothar et. al. : “Democracy and Good Governance in the Black Sea Region” , **Commission on the Black Sea Policy Report IV**, 2010.
- Amodeo, Christian: “The Country That Doesn’t Exist” , March 2005, (Çevrimiçi) <http://www.geographical.co.uk> , 14 Temmuz 2010.
- Antonenko, Oksana: “Towards a Comprehensive Regional Security Framework in the Black Sea Region After the Russia-Georgia War” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 259-269.

- Aral, Berdal: “The Black Sea Economic Cooperation After Ten Years: What went Wrong?”, **Alternatives**, Vol.1, No.4, Winter 2002, pp.73-87.
- Arı, Tayyar: “Türkiye’nin Dış Politika Vizyonu ve Karadeniz’de İşbirliği Olanaklarının Güçlendirilmesi” , **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Karadeniz Komşuluğu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009.
- Arslan, Nagehan Talat, Ökmen, Mustafa: “The Economical and International Dimensions of the Environmental Problems, Environmental Problems in the Black Sea Region and the Role of the Voluntary Organizations”, **Building and Environment**, Vol.41, 2006, pp. 1040-1049.
- Asker, Ali: “Gürcistan, ABD ve Rusya’nın Kafkaslar Politikası’ndaki Önemi Korumaktadır” , **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 26 Eylül 2009, (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org> , 10 Ocak 2011.
- Asmus, Ronald D. , Jackson, Bruce P. : “The Black Sea and the Frontiers of the Freedom” , **Hoover Institution**, June/July 2004, No.125.
- Astourian, Stephan H. : “From Ter Petrosyan to Kocharian: Leadership Change in Armenia”, **Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies Working Paper Series**, 2000-2001.
- Attar, Aygün: “Karadeniz Bölgesi’nde Türk-Rus İşbirliğinin Önemi ve Boyutları” , **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 27-28 Mart 2008, ss. 123-126.

- Aurescu, Bogdan: “The Role of the European Union in the Wider Black Sea Region” , **Turkish Policy Quarterly**, Vol.10, No.1, 2011, pp. 35-45.
- Aydın, Mustafa, Fazlıoğlu, Ömer: “The Turkish Policy Towards the Wider Black Sea Region and its Chairmanship of the BSEC (May-October 2007), **XENOPHON Paper**, No.2, 2007.
- Aydın, Mustafa: “Contending Agendas for the Black Sea Region: A Turkish Alternative” , **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 8, Sayı 14, Ocak 2010.
- Aydın, Mustafa: “Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu”, **Türk Dış Politikası**, Der. Baskın Oran, C.2, 2005.
- Aydın, Mustafa: “Europe’s Next Shore: the Black Sea Region After EU Enlargement” , **ISS Occasional Paper**, June 2004, (Çevrimiçi) <http://www.iss-eu.org/occasion/> , 18 Aralık 2010.
- Aydın, Mustafa: “Geographical Blessing Versus Geopolitical Curse: Great Power Security Agendas for the Black Sea Region and a Turkish Alternative” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 271-285.
- Aydın, Mustafa: “New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus: Causes of Instability and Predicament, **Center for Strategic Research**, 2000.
- Aydın, Mustafa: “Regional Cooperation in the Black Sea and Integration to Euro-Atlantic Structures”, **NATO Defense College, Research Branch**, December 2005.
- Aydın, Mustafa: “Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions” , **Perceptions**, Autumn 2005, pp. 57-84.
- Aytuğ, Hüseyin Kutay: “Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Genişlemesine Bakışı” , **Yönetim ve Ekonomi**, C.15, Sayı 1, 2008, ss. 149-161.

- Babalı, Tuncay: “Prospects of Export Routes for Kashagan Oil” , **Energy Policy**, Vol.37, 2009, pp. 1298-1308.
- Bahgat, Gawdat: “Regional Report the Caspian Sea: Potentials and Prospects” , **Governance**, Vol.17, No.1, January 2004, pp. 115-126.
- Bal, İdris: “Türk Cumhuriyetlerinde Milletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi” , **Avrasya Etütleri**, Sayı 20, Yaz 2001.
- Baran, Zeyno: “EU Energy Security: Time to End Russian Leverage” , **The Washington Quarterly**, Vol.30, No.4, 2007, pp. 131-144.
- Baran, Zeyno: “Turkey and the Caucasus” , **Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Era**, Ed. by İdris Bal, Florida, Brown Walker Press, 2004.
- Barboza, David: “China Passes Japan as Second Largest Economy” , **The New York Times**, August 15, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2010/08/16/> , 25 Aralık 2010.
- Bassin, Mark: “Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık” , **Bilge Strateji**, C.2, Sayı 4, Bahar 2011, ss. 117-135.
- Bastian, Jens: “Greece in Southeast Europe: Political Opportunities and Economic Challenges” , **International Policy Analysis**, February 2010, pp. 1-8.
- Başaran, Ali: “10’uncu Yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Girişimi, Beklentiler, Gerçekleşenler, Sorunlar, Umutlar” , **Avrasya Etütleri**, Sayı 23, Yaz/Sonbahar 2002, ss. 85-126.
- Batal, Salih: “Yeni Kamu Yönetiminde Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Yerel Yönetimler Alanındaki Uygulama Örnekleri” , **Mevzuat Dergisi**, Yıl 12, Sayı 145, Ocak 2010.

- Batra, Rajeev: “Marketing Issues and Challenges in Transitional Economies”, **Journal of International Marketing**, Vol.5, No.4, 1997, pp. 95-114.
- Baylis, John: “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı” , Çev. Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkiler**, C.5, Sayı 18, 2008, ss. 69-85.
- Bazoğlu, Duygu Sezer: “Turkish-Russian Relations a Decade Later: From Adversity to Managed Competition” , **Perceptions**, Vol.6, No.1, March-May 2001.
- Beissinger, Mark R. : “Structure and Example in Modular Political Phenomena: The Diffusion of Bulldozer/Rose/Orange/Tulip Revolutions” , **Articles**, Vol.5, No.2, June 2007, pp. 259-276.
- Berktaş, Deniz: “Ukrayna’da Fener-Moskova-Vatikan Mücadelesi” , **TURKSAM**, 28 Mart 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr> , 19 Kasım 2010.
- Bhadrakumar, M.K. : “China Dips its toe in the Black Sea” , **Asia Times**, August 1, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.atimes.com/atimes> , 29 Aralık 2010.
- Biermann, Rafael: “Robert Schuman’s Perspective of Peace and Stability Through Reconciliation: A Legacy of Continuing Actuality Also For the Balkans” , **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.1, Sayı 1, 2001, ss. 45-60.
- Bilge, A. Suat: “The Fener Greek Patriarchate” , **Perceptions**, Vol.3, No.1, March-May 1998, pp. 19-38.
- Bilgin, Mert: “Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies From Russia, Caspian and the Middle East” , **Energy Policy**, Vol.37, 2009, pp. 4482-4492.
- Bilgin, Mert: “Karadeniz Havzasının Güncel Jeopolitiği” , **KARASAM**, 4 Şubat 2010, (Çevrimiçi) <http://karasam.giresun.edu.tr> , 3 Haziran 2010.

- Birsay, Cem: “The Integration of Regional Efforts for Strengthening Stability Initiatives in the Wider Black Sea Area and Turkey’s Position” , **Establishing Security and Stability in the Wider Black Sea Area**, Ed. by Peter M. E. Volten and Blagovest Tashev, Amsterdam, IOS Press, 2007.
- Black Sea Commission: “Implementation of the Strategic Action Plan For the Rehabilitation and Protection of the Black Sea, 1996-2001”, İstanbul, Turkey, 2001.
- Bocutoğlu, Ersan, Koçer, Gökhan: “Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post Cold War Era”, **OSCE Yearbook**, 2006.
- Bourne, Jenny: “In Defence of Multiculturalism” , **Institute of Race Relations**, Briefing Paper No. 2, February 2007, pp. 1-7.
- Bozdağlıoğlu, Yasemin Uyar: “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 20, 2008.
- Bozdağlıoğlu, Yücel, Özen, Çınar: “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık” , **Uluslararası İlişkiler**, C.1, Sayı 4, 2004, ss. 59-79.
- Bozkurt, Enver: “Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması” , 2007, (Çevrimiçi) <http://www.anayasa.gov.tr/files> , 30 Kasım 2011.
- Bölme, Selin M. : “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi” , **SETA Analiz**, Aralık 2010, ss. 4-20.
- Börüşoy, Enver: “Ermenistan ve Gürcistan Arasındaki Sorunlar” , **Stratejik Analiz**, C.2, Sayı 22, Şubat 2002, ss. 96-100.
- Brady, Hugo: “EU Migration Policy: An A-Z” , **Centre For European Reform**, February 2008.

- Brideau, Alex: “Did Ukraine Just End the Orange Revolution?” ,
Foreign Policy, October 5, 2010, (Çevrimiçi)
<http://eurasia.foreignpolicy.com> , 13 Aralık 2010.
- Browning, Christopher S. et. al. : “Geostrategies of the European Neighbourhood
Policy” , **European Journal of International
Relations**, Vol.14, No.3, 2008, pp. 519-551.
- Bugajski, Janusz: “Georgian Lessons: Conflicting Russian and Western
Interests in the Wider Europe” , **CSIS**, Washington,
November 2010.
- Burley, Anne-Marie, Mattli, Walter: “Europe Before the Court: A Political
Theory of Legal Integration” ,
International Organization, Vol.47,
No.1, Winter 1993, pp. 41-76.
- Bükülmez, Başak et. al. : “Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejileri’nin Önündeki
Engel: Montrö” , **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C.3,
No.5, Haziran 2007, ss. 193-218.
- Cabbarlı, Hatem: “Ermenistan ve Rusya Arasında Gelişen Askeri
İşbirliği” , **Caspian Weekly**, 9 Şubat 2011, (Çevrimiçi)
<http://tr.caspianweekly.org> , 8 Ağustos 2011.
- Cafersoy, Nazım: “Tarihten Günümüze Kafkas Evi Girişimleri ve
Türkiye” , **Stratejik Analiz**, C.1, Sayı 7, Kasım 2000,
ss. 26-35.
- Calhoun, Craig: “Nationalism and Ethnicity” , **Annual Review of
Sociology**, Vol.19, 1993, pp. 211-239.
- Cammack, Paul: “Smart Power and US Leadership: A Critique of Joseph
Nye” , **49th Paralel**, Vol.22, Autumn 2008, pp. 4-20.
- Cankara, Pinar Özden, Cankara, Yavuz: “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış
Politikası’nda Yapılan Değişiklikler” ,
SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 15,
Mayıs 2007, ss. 193-212.

- Canlı, Ahmet: “Regionalism in the Black Sea Area and Black Sea Economic Cooperation” , 2006, (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/> , 14 Eylül 2011.
- Caşın, Mesut Hakkı: “Soğuk Savaş Sonrasında Türk Boğazları Güvenlik Stratejilerinin 1936 Montreux Rejimi Açısından Askeri ve Hukuki Esaslarına Hâkim Dinamikler” , **Jeopolitik**, Yıl 1, Sayı 3, 2002.
- Cerny, Philip G. : “Embedding Neoliberalism: The Evolution of a Hegemonic Paradigm” , **The Journal of International Trade and Diplomacy**, Vol.2, No.1, 2008, pp. 1-46.
- Chakhvashvili, Joseph: “Black Sea Economic Cooperation: A Georgian Perspective” , **Unfolding The Black Sea Economic Cooperation**, XENOPHON Paper, No.2, 2008, pp. 53-66.
- Ciociu, Paul: “ICJ Rules in Favour of Romania in Longstanding Territorial Dispute with Ukraine” , **SETIMES**, February 6, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.setimes.com> , 25 Mart 2011.
- Ciuta, Felix: “Parting the Black Sea (Region): Geopolitics, Institutionalisation and the Reconfiguration of European Security” , **European Security**, Vol.16, No.1, 2007.
- Cohen, Ariel et. al. : “US Strategy in the Black Sea Region” , **The Heritage Foundation**, December 13, 2006.
- Cohen, Ariel, Conway, Irwin: “US Strategy in the Black Sea Region” , **The Heritage Foundation**, December 13, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.heritage.org/Research/> , 29 Ekim 2011.
- Collard-Wexler, Simon: “Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union” , **European Journal of**

- International Relations**, Vol.12, No.3, September 2006, pp. 397-432.
- Cornell, Svante E. : “Georgia After the Rose Revolution: Geopolitical Predicament and Implications For US Policy” , **Strategic Studies Institute**, February 2007, (Çevrimiçi) <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil> , 4 Kasım 2011.
- Cornell, Svante E. : “The Nagorno-Karabakh Conflict” , **Silkroad Studies**, Report No. 46, 1999.
- Cornell, Svante E. : “Turkey and the Conflict in Nagorno-Karabakh: A Delicate Balance” , **Middle Eastern Studies**, Vol.34, No.1, 1998, pp.51-72.
- Coşkun, Birgül Demirtaş: “Turkish-Bulgarian Relations in the Post Cold War Era: The Exemplary Relationship in the Balkans” , **The Turkish Yearbook**, Vol.33, 2001, ss. 25-60.
- Cox, Robert W. : “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory” , **Neorealism and Its Critics**, Ed. by Robert Keohane, New York, Columbia University Press, 1986, pp. 204-254.
- Cuervo-Cazurra, Alvaro: “Better the Devil You Don’t Know: Types of Corruption and FDI in Transition Economies” , **Journal of International Management**, No.14, 2008.
- Custura, Ion et. al. : “Black Sea Harmony-Attitudes and Perspectives” , **Strategic Impact**, Issue 2, 2009, pp. 35-39.
- Çakırözer, Utku: “Kanal İçin Yeni Montrö” , **Cumhuriyet**, 29 Nisan 2011.
- Çakmak, Haydar: “AB’nin Kafkasya Politikası” , **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 3, Güz 2004, ss. 139-146.
- Çelikpala, Mitat: “Escalating Rivalries and Diverging Interests: Prospects for Stability and Security in the Black Sea

- Region” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.10, No.3, 2010, pp. 287-302.
- Çelikpala, Mitat: “Security in the Black Sea Region” , **Commission on the Black Sea**, Policy Report II, 2010.
- Çemrek, Murat: “Sınır Karakolundan Merkez Ülkeye: Türkiye’nin Küreselleşmesi” , **Stratejik Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, Aralık 2009, ss. 6-9.
- Çetinkaya, Özer: “The Only Bridge Between the West and the Caspian is Falling Apart” , **Eurasia Critic**, June 2009.
- Çoban, Fatma: “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Güney Kafkasya Politikası” , **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009.
- Çolakoğlu, Selçuk: “Türkiye-Çin İlişkilerinde Bundan Sonrası” , **USAK Stratejik Gündem**, 19 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <http://www.usakgundem.com> , 27 Aralık 2010.
- Dehdashti-Rasmussen, Rexane: “The Conflict Over Nagorno-Karabakh: Causes, the Status of Negotiations, and Prospects” , 2006, (Çevrimiçi) <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook> , 6 Ağustos 2011.
- Demir, Ali Faik: “Türkiye’nin Güney Kafkasya’ya Yönelik Dış Politikası” , **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004.
- Demirel, Demokaan: “Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği” , **Sayıştay Dergisi**, Sayı 60, 2006.
- Deutsch, Karl W. : “Political Community and North Atlantic Area” , **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, Ed. by Brent F. Nelson and Alexander Stubb, Hampshire, Palgrave Macmillan Publishing, 2003, pp. 123-144.

- Dikkaya, Mehmet, Özyakışır, Deniz: “Developing Regional Cooperation Among Turkey, Georgia and Azerbaijan: Importance of Regional Projects” , **Perceptions**, Spring/Summer 2008, pp. 93-118.
- Dosenrode, Soren: “Federalism Theory and Neo Functionalism: Elements For An Analytical Framework” **Perspectives on Federalism**, Vol.2, Issue 3, 2010, pp. 1-28.
- Doussis, Emmanuella: “Environmental Protection of the Black Sea: A Legal Perspective”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.3, 2006, pp. 355-369.
- Doyle, Michael: “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs” , **Philosophy and Public Affairs**, Vol.12, No.3, 1983, pp. 205-235.
- Dragos, Cristian et. al. : “Public and Financial Institutions in Transition Economies: An Overview and Recent Evidences From Central and Eastern Europe”, **Managing Global Transitions**, Vol.7, No.2, Summer 2009.
- Dura, George: “Moldova Wants EU Integration, But Needs to Do its Homework First” , **CEPS Commentary**, December 18, 2009.
- Ece, Jale Nur: “Kanal İstanbul ve Montrö Sözleşmesi” , **Ortadoğu Analiz**, C.3, Sayı 29, Mayıs 2011.
- Ece, Jale Nur: “Kanal İstanbul ve Montrö” , **Denizhaber**, 1 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.denizhaber.com> , 15 Mayıs 2011.
- Ece, Jale Nur: “Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları” , **ORSAM**, Rapor No: 28, Şubat 2011.
- Economides, Michael J. , Wood, David A. : “The State of Natural Gas” , **Journal of Natural Gas Science**

- and Engineering**, Vol.1, 2009,
pp. 1-13.
- Efegil, Ertan, Musaoğlu, Neziha: “Black Sea Policy of the European Union” , **III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu: Karadeniz Yararlanıcıları**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 4-6 Ağustos 2010, ss. 96-98.
- Efegil, Ertan, Musaoğlu, Neziha: “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri” , **Gazi Akademik Bakış**, C.2, Sayı 4, Yaz 2009, ss. 1-24.
- Efthymiadis, Nikos: “The Experience of the Private Sector in Doing Business and Investing in Eastern Europe and the Black Sea”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, pp. 225-242.
- Ekrem, Erkin: “Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çin” , **TURKSAM**, 12 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/>, 27 Aralık 2010.
- Emerson, Michael: “The EU’s New Black Sea Policy: What Kind of Regionalism is this?” , **CEPS**, Working Document, No. 297, July 2008, pp. 1-13.
- Emerson, Michael: “What Should the Community of Democratic Choice Do?” , **CEPS Policy Briefs**, No. 98, March 2006.
- ENBI Black Sea: “Creating the Administrative and Tourist Networks to Form a Positive Image of the Region As a Factor For Sustainable Economic and Social Development of the Black Sea Basin Countries” , **Black Sea Cross Border Cooperation**, Draft Proposal for the Program ENBI Black Sea, 2007-2013, pp. 1-6.

- Er, Başak: “Türk Boğazları’nın Hukuksal Değerlendirmesi” , **Mülkiye Dergisi**, C.23, Sayı 219, Kasım-Aralık 1999, ss. 207-234.
- Erdem, Tanju: “Montrö Boğazlar Sözleşmesi Yetmiş Yaşında” , **TURKSAM**, 19 Ağustos 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/> , 4 Ocak 2011.
- Erişen, Cengiz: “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, Der. Erhan Büyükkakıncı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004.
- Ertan, Fikret: “GUAM ya da ODED Zirvesi” , **Zaman**, 3 Temmuz 2008.
- Ertan, Fikret: “Putin’in Avrasya Birliği Fikri” , **Zaman**, 13 Ekim 2011.
- Fakiolas, Tassos T. , Fakiolas, Efstathios T. : “Russia’s Grand Strategic Alternatives at the Dawn of the New Century” , **Journal of Slavic Military Studies**, Vol.17, No.3, 2004, pp. 385-404.
- Feng, Zhu: “The Russia-Georgia Military Conflict: For China, Does it Mean Scrambling Between a Strategic Partnership and Being a Responsible Stakeholder” , **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol.20, No.4, December 2008, pp. 305-318.
- Finn, Peter: “Disputes Between Georgia and Russia Escalates” , **The Washington Post**, September 29, 2006.
- Flemes, Daniel: “Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons From the South African Case” , **GIGA Working Papers**, No.53, June 2007.
- Fotiou, Eleni: “Caucasus Stability and Cooperation Platform: What is at Stake for Regional Cooperation” , **ICBSS Policy Brief**, No.16, June 2009.

- Friedman, Benjamin H. , Logan, Justin: “Hitting the Stop Button on NATO Expansion” , (Çevrimiçi) <http://www.cato.org/pubs/articles/> , 28 Ekim 2011.
- Fuller, Graham E. : “Russia and Central Asia: Federation or Fault Line?” , Ed. by Michael Mandelbaum, **Central Asia and the World**, Council on Foreign Relations Books, 1994, pp. 99-111.
- Gachechiladze, Revaz: “Making of the New Georgia: Development Factors- Pluses and Minuses”, **Caucasian Regional Studies**, Vol.3, Issue 1, 1998.
- Gartzke, Eric: “Interdependence Really is Complex” , **University of California, San Diego**, February 15, 2010, (Çevrimiçi) <http://dss.ucsd.edu/~egartzke/papers/> , 24 Kasım 2011.
- Gavras, Panagiotis: “The Current State of Economic Development in the Black Sea Region” , **Commission on the Black Sea**, Policy Report I, 2008.
- Gehring, Thomas: “Integrating Integration Theory: Neo-Functionalism and International Regimes” , **Global Society**, Vol.10, No.3, 1996, pp. 225-253.
- Genç, Savaş: “Energy Nexus Between Russia and the EU: Competition and Dialogue” , **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 40, 2009.
- Gerlak, Andrea R. : “The Global Environmental Facility and Transboundary Water Resource Management: New Institutional Arrangements in the Danube River and Black Sea Region”, **Journal of Environment and Development**, Vol.13, No.4, 2004, pp. 400-424.
- Glaser, Charles L. , Kaufmann, Chaim: “What is the Offense-Defense Balance and Can We Measure It?” , **International Security**, Vol.22, No.4, Spring 1998, pp. 44-82.

- Glaser, Charles L. : “Realists As Optimists: Cooperation As Self-Help” , **Security Studies**, Vol.5, No.3, Spring 1996, pp. 90-121.
- Glebov, Sergii: “Black Sea Security As a Regional Concern for the Black Sea States and the Global Powers” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, September 2009, pp. 351-365.
- Goncharenko, Alexander: “The Wider Black Sea Area: New Geopolitical Realities, Regional Security Structures and Democratic Control: A Ukrainian View” , **NATO Defense College Occasional Paper**, Vol.11, No.2, 2005.
- Gordon, Philip et. al. : “NATO Enlargement: Moving Forward” , **The Brookings Institution**, Policy Brief, December 2001, No.90, pp. 1-8.
- Gowa, Joanne: “The Democratic Peace After the Cold War” , **Princeton University**, April 12, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.princeton.edu/~pcglobal/conferences/> , 19 Aralık 2011.
- Gökçe, Mustafa: “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme” , **Turkish Studies**, Vol.6, No.1, 2011, pp. 1111-1126.
- Graham, Benjamin: “Nagorno Karabakh in Limbo” , **Middle East Quarterly**, Vol.16, Issue 4, Fall 2009.
- Grieco, Joseph: “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism” , **International Organization**, Vol.42, No.3, 1988, pp. 485-507.
- Guo, Xuetao et. al. : “The Great Game Continued: Central Eurasia and Caspian Region Fossil Fuels” , **IIAS Newsletter**, No.45, Autumn 2007.
- Gül, Murat: “Russia and Azerbaijan: Relations after 1989” , **Alternatives**, Vol.7, No.2-3, Summer&Fall 2008.

- Güler, Göknil et. al. : “Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetleri Projesi Üzerine Görüşler” , **Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası**, (Çevrimiçi) <http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/> , 6 Ocak 2011.
- Gültekin, Burcu et. al. : “European Union Approaches to Fostering Synergies of Cooperation and Integration Around the Black Sea” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.8, No.2, June 2008, pp. 109-128.
- Gültekin, Burcu: “Prospects for Regional Cooperation on NATO’s Southeastern Border: Developing Turkish-Russian Cooperation in the South Caucasus”, **Insight Turkey**, Vol.7, No.4, October/December 2005.
- Güneş, Şule: “Kapalı ve Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Statüsü” , **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.
- Güneş, Şule: “Karadeniz’de Çevresel İşbirliği, 1992 Bükreş Sözleşmesi”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, C.28, No.3-4, 2001, ss. 311-337.
- Güneş, Şule: “Türk Boğazları” , **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Sayı 34, Aralık 2007, ss. 217-250.
- Gürdeniz, Cem: “Türkiye’nin Akdeniz ve Karadeniz’de Deniz Güvenliğine Katkıları” , (Çevrimiçi) <http://vizyon21yy.com/documan/> , 1 Şubat 2011.
- Halas, Matus: “Post Scriptum on Relative and Absolute Gains” , **Perspectives**, Vol.17, No.1, 2009, pp. 27-56.
- Hartel, Andre: “Back to the Future? Ukrainian-Russian Relations After Kyiv’s Presidential Election” , **Russian Analytical Digest**, No.75, March 2010.
- Hartwig, Ines: “Black Sea Economic Cooperation Process”, **EIPASCOPE**, Vol.1, 1997.

- Hashim, S. Mohsin: “Power Loss or Power Transition? Assessing the Limits of Using the Energy Sector in Reviving Russia’s Geopolitical Stature” , **Communist and Post-Communist Studies**, Vol.43, 2010, pp. 263-274.
- Haskollar, Elçin: “The Conceptualization of Democratic Internationalism As a Norm of Global Governance: How Significant is Democratic Governance As a Source of Global Norm For Preventing International Conflict?” , **Journal of Global Change and Governance**, Vol.3, No.2, Summer 2010, pp. 1-20.
- Hasner, Pierre: “Russia’s Transition to Autocracy” , **Journal of Democracy**, Vol.19, No.2, April 2008, pp.5-15.
- Hatto, Ronald, Tomescu, Odetta: “The EU and the Wider Black Sea Region: Challenges and Policy Options” , **Garnet Policy Brief**, Number 5, January 2008.
- Hedenskog, Jakob: “Naval Strategies in the Black Sea Region” , **Swedish Defence Research Agency**, August 2010.
- Heine, Jorge: “The Conflict in the Caucasus: Causing a New Cold War” , **India Quarterly**, Vol.65, No.1, 2009, pp. 55-66.
- Herd, Graeme et. al. : “Black Sea Geopolitics: A Litmus Test for the European Security Order?” , **Mediterranean Politics**, Vol.5, No.3, 2000, pp. 117-139.
- Hill, Fiona: “A Not So Grand Strategy: US Policy in the Caucasus and Central Asia since 1991” , **Brookings Institute**, February 2001, (Çevrimiçi)
<http://www.brookings.edu/articles/2001/> , 19 Kasım 2010.
- Hill, Fiona: “Moscow Discovers Soft Power” , **Current History**, October 2006, pp. 341-347.

- Holsti, Ole R. : “Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and Its Challenge” , **Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge**” , Ed. by Charles W. Kegley, New York, St. Martin’s Press, 1995, pp. 35-65.
- Hubbard, Carmen, Hubbard, Lionel: “Bulgaria and Romania: Paths to EU Accession and the Agricultural Sector” , **Centre For Rural Economy**, Discussion Paper Series, No.17, July 2008.
- Ioannides, Isabelle: “The European Rapid Reaction Force: Implications For Democratic Accountability” , **BICC Working Paper**, No.24, September 2002.
- Ionescu, Mihail E. : “Wider Black Sea Region Cooperation: A Historical Survey” , **The Role of the Wider Black Sea Area in a Future European Security Space**, Rome, NATO Defense College, Vol.1, 2005.
- İşksal, Hüseyin: “To What Extend Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?” , **Alternatives**, Vol.3, No.2&3, Summer-Fall 2004, pp. 130-156.
- İçener, Erhan: “Understanding Romania and Turkey’s Integration with the European Union: Conditionality, Security Considerations and Identity” , **Perspectives on European Politics and Society**, Vol.10, No.2, 2009, pp. 225-239.
- İmre, Ahmet: “Financial Cooperation Within the Black Sea Region” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, pp.243-255.
- İsmailzade, Fariz: “China’s Relations with Azerbaijan” , **China and Eurasia Forum Quarterly**, Vol.5, No.1, 2007, pp. 29-34.

- İşeri, Emre: “The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century” , **Geopolitics**, Vol.14, No.1, 2009, pp. 1-37.
- İşyar, Ömer Göksel: “ABD Avrasya’da Rus Çarı I. Petro’nun Güneye Yayılma Stratejilerinden mi Esinleniyor?” , **OAKA**, No.5, 2008, ss. 134-145.
- İşyar, Ömer Göksel: “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama” , **Akademik Bakış**, C.2, Sayı 3, 2008, ss. 1-42.
- Japaridze, Tedo: “BSEC: A Road Map to Relevance” , **Harvard Black Sea Security Program**, (Çevrimiçi) <http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/114> , 22 Ağustos 2011.
- Japaridze, Tedo: “The Black Sea Region: Meaning and Significance” , **American Foreign Policy Interests**, Vol.29, No.2, 2007, pp. 113-125.
- Jervis, Robert: “Cooperation Under the Security Dilemma” , **World Politics**, Vol.30, No.2, January 1978, pp. 167-214.
- Jervis, Robert: “Rational Deterrence: Theory and Evidence” , 1989, (Çevrimiçi) <http://cas.buffalo.edu/classes/> , 25 Ekim 2011.
- Jervis, Robert: “Realism and the Study of World Politics” , **International Organization**, Vol.52, No.4, Autumn 1998, pp. 971-991.
- Jervis, Robert: “Realism, Neoliberalism and Cooperation” , **International Security**, Vol.24, No.1, 1999, pp. 42-63.
- Jones, Elizabeth A. : “The Road to NATO’s Prague Summit: New Capabilities, New Members, New Relationships” , October 21, 2002, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/> , 17 Haziran 2010.
- Jones, Stephen F. : “Georgia: The Trauma of Statehood”, Ed. by Ian Bremmer and Ray Taras, **New States, New Politics:**

- Building the Post-Soviet Nations**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Jovanovic, Igor: “İslam Toplumundaki Bölünmenin Onarılması Zor” , **SETIMES**, 3 Kasım 2011, (Çevrimiçi) <http://www.setimes.com/cocoon/> , 28 Kasım 2011.
- Kalkavan, Feryal: “Rusya Federasyonu’nda Federalizm ve Ünitarizm Tartışmaları” , Der. Erhan Büyükkakıncı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004.
- Kamalov, İlyas: “Karadeniz Bölgesi’ndeki Bazı Güncel Sorunlar” , **Karadeniz Araştırmaları**, C.6, Sayı 21, Bahar 2009, ss. 13-21.
- Kanbolat, Hasan: “Gürcistan Elindeki Türk Gemilerini Bırakıyor” , **ORSAM**, 27 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <http://www.orsam.org.tr/tr/> , 25 Mart 2011.
- Kanbolat, Hasan: “Kafkasya Jeopolitiğinde Değişim Sinyalleri” , **Stratejik Analiz**, Vol.60, Nisan 2005, ss. 87-92.
- Kantarıcı, Hakan: “**Kıskaçtaki Bölge Kafkasya**” , İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Kapitonenko, Mykola: “Resolving Post-Soviet Frozen Conflicts: Is Regional Integration Helpful” , **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.3, No.1, Winter 2009.
- Kara, Göktuğ: “Will Energy Fuel the Future of the Turco-Russian Relationship” , **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, Vol.11, No.2, June 2009.
- Karaaslan, Hakan: “The Role of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) in the Transdnestr Conflict and the Russian Factor” , **ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2006.

- Karacasulu, Nilüfer: “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım” , **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C.3, Sayı 9, 2007, ss. 82-100.
- Karadeniz, Bülent: “Security and Stability Architecture in the Black Sea”, **Perceptions**, Winter 2007, pp. 95-117.
- Karayel, Erol: “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar: Sebepler ve Çözümler” , **Kafkas Vakfı Bülteni**, Kış 1998, (Çevrimiçi) <http://www.kafkas.org/bgkafkas/> , 22 Temmuz 2010.
- Kardaş, Şaban: “Turkey: Redrawing the Middle East Map or Building Sandcastles” , **Middle East Policy**, Vol.17, No.1, Spring 2010, pp. 115-136.
- Kasım, Kamer: “ABD’nin Karadeniz Politikası” , **Global Strateji**, Yıl 3, Sayı 12, 2008, ss. 108-119.
- Kasım, Kamer: “Çeçenistan: Kafkasya’da Bitmeyen Mücadele” , **USAK**, 1 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr> , 13 Temmuz 2010.
- Kaufman, Stuart: “Spiraling to Ethnic War: Elite, Masses and Moscow in Moldova’s Civil War” , **International Security**, Vol.21, No.2, Autumn 1996.
- Kaya, Sezgin: “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar” , **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.63, N.3, 2008, ss. 83-111.
- Kelkitli, Fatma Aslı: “Russian Foreign Policy in South Caucasus Under Putin” , **Perceptions**, Winter 2008, pp. 69-86.
- Kempe, Iris et. al. : “The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options” , **Center for Applied Policy**, No.2, April 2006.
- Keohane, Robert O. , Nye, Joseph S. : “International Interdependence and Integration” , **International Relations Theory: Realism, Pluralism,**

- Globalism**, Ed. by Paul R. Viotti and Mark V. Kauppi, New York, Macmillan Publishing, 1993.
- Keohane, Robert O. , Nye, Joseph S. : “Power and Interdependence in the Information Age” , **Foreign Affairs**, Vol.77, No.5, September/October 1998, pp. 81-94.
- King, Charles: “The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century” , **The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives**, Ed. by Daniel Hamilton and Gerhard Mangott, Center For Transatlantic Relations, Washington DC, 2008.
- Klimov, Blagoy: “Eastern Enlargement of the EU: Bulgaria and Romania’s Accession Geo-Economic and Geopolitical Implications for the Balkans” , **MPRA**, Vienna, June 2005.
- Kodaman, Timuçin: “Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri ile Olan Rekabeti” , **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13, Sayı 1, 2008.
- Kolat, Yener A. : “Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin Olumlu ve Olumsuz Yönleri” , **Avrasya Etüdüleri**, C. 3, Sonbahar 1996, ss. 21-29.
- Kongar, Emre: “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık”, (Çevrimiçi) <http://www.kongar.org/makaleler/> , 14 Temmuz 2010.
- Konoplyov, Sergei: “US Interests in Wider Black Sea Region” , **III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu: Karadeniz Yararlanıcıları Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 4-6 Ağustos 2010, ss. 31-36.

- Kouyumdjiev, Nikolay: “Karadeniz Stratejik Eylem Planının Uygulanması-Bulgaristan Bakış Açısı”, **Karadenizi Kurtarmak**, Konu 8, Haziran 2005.
- Kovalsky, Nikolay: “The Restructuring of the Geopolitical Space From Gibraltar to the Caspian in the 1990s” , **Europe and Russia: Problems in the South, the Mediterranean, Black Sea and Caspian Regions**, Moscow, 1999.
- Kropatcheva, Elena: “Russian Foreign Policy Towards Ukraine: a Case of New Imperialism?” , **Centre For OSCE Research**, October 2006.
- Krugman, Paul: “Macroeconomic Effects of Chinese Mercantilism” , **New York Times**, December 31, 2009, (Çevrimiçi) <http://krugman.blogs.nytimes.com/2009/> , 27 Aralık 2011.
- Kullashi, Muhammet: “The Kosovo Problem and the Disintegration of Yugoslavia”, **Balkans: A Mirror of the New International Order**, Ed. by Günay Göksu Özdoğan and Kemali Saybaşılı, İstanbul, 1995.
- Kuloğlu, Armağan: “60 Yıllık İttifak: NATO ve Türkiye” , **Ortadoğu Analiz**, C.1, Sayı 4, Nisan 2009, ss. 55-56.
- Kuloğlu, Armağan: “Türkiye Kafkasya’yı İhmal Etmemeli”, **Stratejik Analiz**, C.5, No.53, 2004.
- Kurt, Ümit: “Europe of Monnet, Schuman and Mitrany: A Historical Glance to the EU From the Functionalist Perspective” , **European Journal of Economic and Political Studies**, Vol.2, 2009, pp. 45-50.
- Kut, Şule: “Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü”, **Foreign Policy**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, Güz 1998, ss.53-64.
- Kuzio, Taras: “GUAM As a Regional and Security Organization” , March 28, 2008, (Çevrimiçi) <http://www.taraskuzio.net/conferences> , 31 Ocak 2011.

- Kuzio, Taras: “Nationalism, Identity and Civil Society in Ukraine: Understanding the Orange Revolution” , **Communist and Post-Communist Studies**, Vol.43, 2010, pp. 285-296.
- Kydd, Andrew: “Sheep in Sheep’s Clothing: Why Security Seekers do not Fight Each Other?” , **Security Studies**, Vol.7, No.1, 1997, pp. 114-155.
- Laçiner, Sedat: “Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi” , **OAKA**, C.1, No.1, 2006, ss. 61-63.
- Laçiner, Sedat: “Türkiye’nin Enerji Güvenliği” , **USAK**, 28 Ekim 2008, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr> , 25 Kasım 2011.
- Lajtai, Roland M. : “NABUCCO vs South Stream: The Effects and Feasibility in the Central and Eastern European Region” , **24th World Gas Conference**, October 5-9, 2009.
- Lane, David: “In or Out of Europe? What Prospects for Ukraine” , **Perspectives on European Politics and Society** , Vol.8, No.4, 2007, pp. 495-504.
- Larrabee, Stephen F. : “Turkey’s Eurasian Agenda” , **The Washington Quarterly**, Vol.34, No.1, 2011, pp. 103-120.
- Larrabee, Stephen: “Russia, Ukraine and Central Europe: The Return of Geopolitics” , **Journal of International Affairs**, Spring/Summer 2010, Vol.63, No.2, pp. 33-52.
- Larrabee, Stephen: “The United States and Security in the Black Sea Region” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 301-315.
- Laursen, Finn: “Theory and Practice of Regional Integration” , **University of Miami Jean Monné Chair**, Jean Monné and Robert Schuman Paper Series, Vol.8, No.3, February 2008, pp. 6-11.

- Layne, Christopher: “The Unipolar Illusion Revisited, The Coming End of the United States’ Unipolar Moment” , **International Security**, Vol.31, No.2, Fall 2006, pp. 7-41.
- Lesser, Ian: “Russia, Europe, Iran: Three Grand Strategic Issues in US-Turkish Relations” , **The German Marshall Fund**, June 19, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.gmfus.org> , 9 Ocak 2011.
- Levy, Jack S. : “The Offense/Defense Balance in Military Technology: A Theoretical and Historical Analysis” , **International Studies Quarterly**, Vol.28, No.2, 1984, pp. 219-238.
- Lindberg, Leon: “The Political Dynamics of European Integration” , **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, Ed. by Brent Nelson and Alexander Stubb, Palgrave Macmillan, 2003, pp. 163-170.
- Linkater, Andrew: “A European Civilising Process?” , **International Relations and the European Union**, Ed. by Christopher Hill and Michael Smith, Oxford, Oxford University Press, 2005, pp. 367-387.
- Lippert, Barbara: “The Discussion on EU Neighbourhood Policy: Concepts, Reform Proposals and National Positions” , **International Policy Analysis**, July 2007.
- Lynch, Dov: “What Russia Sees?” , **Chaillot Paper**, Vol.74, 2005.
- Lynch, Dov: “De Facto States Around the Black Sea: The Importance of Fear” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.3, 2007, pp. 483-496.
- Manoli, Panagiota: “Reflecting on the BSEC: Achievements, Limitations and the Way Forward” , **ICBSS Policy Brief**, No.1, July 2006.
- Manoli, Panagiota: “Where is Black Sea Regionalism Heading?” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.10, No.3, 2010, pp. 323-339.

- Marketos, Thrassy: “Eastern Caspian Sea Energy Geopolitics: A Litmus Test for the US-Russia-China Struggle for the Geostrategic Control of Eurasia” , **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.3, No.1, Winter 2009, pp. 2-19.
- Mascotto, Guillaume: “Demystifying Russia’s Energy Strategy Toward China: Strategic Manipulation or Unwitting Vulnerability” , April 2010, (Çevrimiçi) <http://www.ieim.uqam.ca> , 25 Kasım 2011.
- McGiffert Carola: “Chinese Soft Power and Its Implications For the United States” , **CSIS**, March 2009.
- McNamara, Sally et. al. : “Countering Turkey’s Strategic Drift” , **The Heritage Foundation**, July 26, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.heritage.org/Research/Reports/2010> , 29 Ekim 2011.
- Menon, Rajan: “The Limits of Chinese-Russian Partnership” , **Survival**, Vol.51, No.3, June-July 2009, pp. 101-104.
- Michalopoulos, Charles, Tarr, David G. : “Trade Performance and Policy in the New Independent States” , **World Bank**, Washington D.C. , 1996.
- Micu, Nicolae: “AB’nin Karadeniz Havzası’ndaki Politikası” , **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Karadeniz Komşuluğu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009.
- Migdalovitz, Carol: “Greece Update” , **Congressional Research Service**, December 2009.
- Minchev, Ognyan: “Major Interests and Strategies For the Black Sea Region” , **Institute for Regional and International Studies**, Sofia, 2006, pp. 1-18.
- Mitchell, Lincoln A. : “Compromising Democracy: State Building in Saakashvili’s Georgia” , **Central Asian Survey**, Vol.28, No.2, June 2009, pp. 171-183.

- Mitrany, David: “The Prospect of Integration: Federal or Functional” , **Journal of Common Market Studies**, Vol.4, 1965, pp. 119-149.
- Mizrokhi, Elena: “Russian Separatism in Crimea and NATO: Ukraine’s Big Hope, Russia’s Grand Gamble” , **Chaire de Recherche du Canada**, August 2009, pp. 12-14.
- Monaghan, Andrew A. : “Russia’s Energy Diplomacy: A Political Idea Lacking a Strategy” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.2, 2007, pp. 275-288.
- Monaghan, Andrew, Montanaro, Jankovski L. : “EU-Russia Relations: the Need for Active Engagement” , **European Policy Centre**, Issue Paper, No.45, 2006.
- Montgomery, Evan Braden: “Breaking Out of the Security Dilemma: Realism, Reassurance and the Problem of Uncertainty” , **International Security**, Vol.31, No.2, 2006, pp. 151-185.
- Moravcsik, Andrew: “Bütünleşme Kuramı” , **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.
- Moravcsik, Andrew: “Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community” , **International Organizations**, Vol.45, No.1, 1991, ss. 239-254.
- Moravcsik, Andrew: “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach” , **Journal of Common Market Studies**, Vol.31, 1993, pp. 473-524.
- Moravcsik, Andrew: “Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics” , **International Organization**, Vol.51, No.4, Autumn 1997, pp. 513-553.
- Morelli, Vincent et. al. : “NATO Enlargement: Albania, Croatia and Possible Future Candidates” , **Congressional Research Service**, April 14, 2009.

- Nesporova, Alena: “Employment and Labour Market Policies in Transition Economies”, **International Labour Office**, Geneva, 1999.
- Neukirch, Claus: “Transnistria and Moldova: Cold Peace at the Dniestr”, **Helsinki Monitor 2**, 2001.
- Nielsen, Christian Axboe: “The Kosovo Precedent and the Rhetorical Deployment of Former Yugoslav Analogies in the Case of Abkhazia and South Ossetia”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.1-2, March-June 2009, pp. 171-189.
- Nilsson, Niklas: “EU and Russia in the Black Sea Region: Increasingly Competing Interests?”, **Romanian Journal of European Affairs**, Vol.8, No. 2, 2008, pp. 25-39.
- Nye, Joseph S. : “The Changing Nature of World Power”, **The Global Agenda: Issues and Perspectives**, Ed. by Charles W. Kegley and Eugene R. Wittkopf, New York, McGraw Hill Publishing, 1992.
- Nye, Joseph S. : “The Decline of America’s Soft Power”, **Foreign Affairs**, May/June 2004, pp. 16-20.
- Nye, Joseph: “Soft Power”, **Foreign Policy**, No. 80, 1990, pp. 153-171.
- Onay, Yaşar: “Hazar Enerji Kaynaklarının Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri”, **Avrasya Etüdüleri**, TİKA Yayınları, Sayı 23, 2002.
- Ong, Russell: “China’s Strategic Convergence with Russia”, **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol.21, No.3, September 2009, pp. 315-328.
- Ökmen, Mustafa: “Karadeniz’de Çevre Sorunları ve İşbirliğine Yönelik Yerel, Bölgesel Perspektifler”, **Bilig**, Sayı 56, Kış 2011, ss. 165-194.

- Örmeci, Ozan: “Yükselen Güç: Çin” , **Academia**, Ağustos 2010, (Çevrimiçi) <http://academia.edu.documents> , 25 Aralık 2010.
- Özarlan, Bahadır Bumin: “Karadeniz’in Yeni Jeopolitiğinin Türkiye’nin Güvenlik Anlayışı Üzerine Etkileri” , **21.Yüzyıl Dergisi**, Sayı 24, Aralık 2010, ss. 7-16.
- Özbay, Fatih: “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010” , **Bilge Strateji**, C.2, Sayı 4, Bahar 2011, ss. 36-77.
- Özbay, Fatih: “Türkiye-Rusya İlişkileri’nde Karadeniz Faktörü” , **BİLGESAM**, Ağustos 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org> , 14 Aralık 2010.
- Özdamar, Özgür: “The Black Sea Region in the New Turkish Foreign Policy” , **EDAM Black Sea Discussion Papers**, N.2, 2011.
- Özdemir, Haluk: “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme” , **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Vol.63, No.3, 2008, pp. 113-144.
- Özer, Ercan: “The Black Sea Economic Cooperation and Regional Security” , **Perceptions**, Vol.2, No.3, September/November 1997, pp. 76-106.
- Özer, Sanem: “Avrupa Birliği Rusya ve ABD’nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri” , **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Vol.15, 2008, ss. 170-195.
- Özsoy, İsmail: “On the Necessity and Possibility of the Black Sea Common Market (BS-COM)” , **Journal of Economic and Social Research**, Vol.9, No.1, 2005, pp. 71-92.
- Öztürk, Ahmet: “Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar” , **OAKA**, C.4, Sayı 7, 2009, ss. 1-27.

- Palabıyık, Hamit: “Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.37, Sayı 1, Mart 2004, ss. 63-85.
- Pamir, Necdet: “The Black Sea: A Gateway to Energy Security and Diversification” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.2, June 2007, pp. 245-263.
- Pankov, Vladimir: “Options for the EU-Russia Strategic Partnership Agreement” , **Russia in Global Affairs**, Vol. 6, No. 2, April-June 2008, pp. 172-184.
- Pantev, Plamen: “Bulgaria in NATO and the EU: Implications for the Regional Foreign and Security Policy of the Country” , **Institute for Security and International Studies**, Research Paper 12, Sofia, 2005.
- Papadimitriou, Dimitris, Phinnemore, David: “Exporting Europeanization to the Wider Europe: The Twinning Exercise and Administrative Reform in the Candidate Countries and Beyond” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.3, No.2, 2003, pp. 1-22.
- Papava, Vladimer: “On the Role of the Caucasian Tandem in GUAM” , **Central Asia and the Caucasus**, No. 3-4, 2008, pp. 47-54.
- Papava, Vladimer: “The Economic Development Complex in the Black Sea Area: The Impact of the Global Financial and Economic Crisis, **ICBSS Xenophon Paper**, No.9, May 2010.
- Papazian, Taline: “From Ter-Petrossian to Kocharian: Explaining Continuity in Armenian Foreign Policy, 1991-2003” , **Demokratizatsiya**, Vol.14, 2006, pp. 237-239.

- Pazarıcı, Hüseyin: “Çılgınlığın Olası Uluslararası Etkileri” , **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 2011.
- Perepelitsa, Grigory: “Military and Naval Balance in the Black Sea Region”, Ed. by Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004.
- Petersen, Alexandros: “Integrating Azerbaijan, Georgia and Turkey with the West: The Case of the East-West Transport Corridor” , **Center for Strategic and International Studies**, Working Paper, September 10, 2007.
- Pfeffer, Anshel: “Growing Ties Between Turkey, China, Iran Worry Israel and US” , **Haaretz**, October 7, 2010.
- Pinfari, Marco: “Nothing But Failure? The Arab League and the Gulf Cooperation Council As Mediators in Middle Eastern Conflicts” , **Crisis States Research Centre**, Working Papers Series, No. 2, March 2009.
- Pollack, Jonathan D. : “Chinese Security in the Post 11 September World: Implications for Asia and the Pacific” , **Asia-Pacific Review**, Vol.9, No.2, 2002, pp. 12-30.
- Pollack, Mark A. : “Theorizing the European Union: International Organization, Domestic Polity, or Experiment in New Governance” , **Annual Review of Political Science**, Vol.8, 2005, pp. 357-361.
- Popova, Nadia: “Putin Calls For Eurasian Union” , **The Wall Street Journal**, October 4, 2011, (Çevrimiçi) <http://online.wsj.com/article/> , 23 Aralık 2011.
- Powell, Robert: “Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate” , **International Organization**, Vol.48, No.2, Spring 1994, pp. 313-344.
- Presnall, Aaron: “Which Way the Wind Blows: Democracy Promotion and International Actors in Serbia” , **Democratization**, Vol.16, No.4, 2009, pp. 661-681.

- Pribicevic, Ognjen: “Serbia After Milosevic”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.4, Issue 1, January 2004, pp.107-118.
- Punsmann, Burcu Gültekin, Başkan, Argun: “Karadeniz’in Bütünleşmesi için Abhazya” , **ORSAM**, Rapor No: 8, Aralık 2009.
- Quinhua, Xu: “China’s Energy Diplomacy and its Implications for Global Energy Security” , **Friedrich Ebert Stiftung Briefing Paper**, No.13, August 2007.
- Ragaini, R.C. : “Environmental Security Issues in the Black Sea Region”, **Lawrence Livermore National Laboratory University of California**, UCRL-AR-132297, January 1999.
- Rahman, Fazal-ur: “China’s Response to Russia-Georgia Conflict” , **Reflections**, No.1, 2009, pp. 1-5.
- Ray, James Lee: “Does Democracy Cause Peace?” , **Annual Review of Political Science**, Vol.1, 1998, pp. 27-46.
- Risse, Thomas: “Neofunctionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration” , **Journal of European Public Policy**, Vol.12, No.2, pp. 291-309.
- Roberts, John M. : “The Black Sea and European Energy Security” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, pp. 207-223.
- Robson, Seth: “New Bases in Bulgaria, Romania Cost US over \$100M” , **Stars and Stripes**, October 17, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.stripes.com/news> , 24 Kasım 2010.
- Romanova, Tatiana: “European Union-Russian Energy Relations” , **III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu: Karadeniz Yararlanıcıları Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 4-6 Ağustos 2010, ss. 84-86.

- Roper, Steven: “Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia” , **Regional&Federal Studies**, Vol. 11, Issue 3, 2000, pp. 101-122.
- Rose, Gideon: “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy” , **World Politics**, Vol.51, No.1, October 1998, pp. 144-172.
- Rosecrance, Richard: “Power and International Relations: The Rise of China and Its Effects” , **International Studies Perspectives**, Vol.7, 2006, pp. 31-35.
- Rousseau, Richard: “Georgia Leaving an Ailing CIS Organisation” , **The Georgian Times**, July 27, 2009.
- Rozakis, Christos L. et. al. : “The Turkish Straits” , **International Straits of the World**, Ed. by G. J. Mangone, Martinus Nijhoff Publishers, Vol.9, 1987.
- Rummel, Rudolph: “Libertarianism and International Violence” , **Journal of Conflict Resolution**, Vol.27, 1983, pp. 27-72.
- Ryabtsev, Vladimir: “Why is there No Security Complex in the Black Sea-Caucasus Region?” , (Çevrimiçi) <http://www.core-hamburg.de/documents/> , 27 Haziran 2011.
- Rzayeva, Gulmira: “Azerbaijan: Europe’s Energy Nexus?” , **Turkish Policy Quarterly**, Vol.9, No.2, 2010, pp. 55-68.
- Samokhvalov, Vsevolod: “Ukraine and the Orange Revolution: Democracy or a Velvet Restoration?” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.6, No.2, June 2006, pp. 257-273.
- Sanberk, Özdem: “Karadeniz’in Dönüşümü, Türkiye ve ABD: Yeni Bir Stratejik İşbirliği Alanı Mı?” , **Stratejik Analiz**, Sayı 85, Mayıs 2007, ss. 41-51.
- Sanchez, Alejandro W. : “The Frozen Southeast: How the Moldova Transnistria Question Has Become a European Geo-Security Issue” , **The Journal of Slavic Military Studies**, Vol.22, No.2, 2009, pp. 153-176.

- Sandıklı, Atilla: “Geleceğin Süper Gücü Çin” , **Bilge Strateji**, C.1, Sayı 1, Güz 2009, ss. 40-50.
- Sandıklı, Atilla: “Turkey’s Strategy in the Changing World” , **BİLGESAM**, Publication No.3, İstanbul, 2009, pp. 15-19.
- Sarıkaya, Yalçın: “Turuncuya Veda: Ukrayna’nın Kritik Seçimi” , **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2010, Sayı 25, ss. 1-10.
- Sayan, Serdar: “The Effects of the BSEC on Regional Trade Flows” , **Agora Without Frontiers**, Vol.10, No.4, 2005, pp. 335-336.
- Schenker, David et. al. : “China’s Rise in the Middle East” , **Los Angeles Times**, November 16, 2010, (Çevrimiçi) <http://articles.latimes.com/2010/nov/16/> , 26 Aralık 2010.
- Schimmelfennig, Frank: “Liberal Intergovernmentalism” , **European Integration Theory**, Ed. by A. Wiener and T. Diez, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- Schmitter, Philippe C. : “Neo-Neo Functionalism” , **European Integration Theory**, Ed. by Antje Wiener and Thomas Diez, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- Schweller, Randall: “Neorealism’s Status Quo Bias: What Security Dilemma?” , **Security Studies**, Vol.5, No.3, Spring 1996, pp. 90-121.
- Selvi, Haluk: “Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü” , (Çevrimiçi) <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf> , 15 Temmuz 2010.
- Semneby, Peter: “Untapped Potential For Regional Engagement, Looking at Abkhazia” , **ORSAM**, 16 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <http://www.orsam.org.tr> , 23 Aralık 2010.

- Semyvolos, Igor: “İslamiyet, Ortodoksluk ve Kırım’da Devlet”, **II. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 16-17 Nisan 2009.
- Shapiro, Jeremy, Whitney, Nick: “Towards a Post American Europe: A Power Audit of EU-US Relations”, **European Council on Foreign Relations**, London, November 2009, pp. 61-66.
- Shearman, Peter et. al. : “The Roots of Russian Conduct”, **Small Wars and Insurgencies**, Vol.20, No.2, 2009, pp. 251-254.
- Sherwin, Jillian: “Russia’s Security Interests: Dominating Ukraine”, **Innovations**, Vol.6, 2006, pp. 18-20.
- Shichor, Yitzhak: “The Uygur Hitch in Sino-Turkish Relations”, New York, **Ethno-Diplomacy**, 2009, pp. 1-53.
- Siharulidze, Yuri et. al. : “Abhazlar ve Abhazya”, Der. Hayri Hayrioğlu, **Trabzon’dan Abhazya’ya Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri**, İstanbul, Sorun Yayınları, 1.Baskı, 1998.
- Simakovksy, Mark David: “US Diplomacy Strives to Keep South Ossetia Conflict in Check”, **Eurasia Insight**, September 30, 2005.
- Smith, Karen E. : “The Outsiders: the European Neighbourhood Policy”, **International Affairs**, Vol.81, No.4, 2005, pp. 757-773.
- Smith, Keith C. : “Russia-Europe Energy Relations: Implications For US Policy”, **CSIS**, February 2010.
- Snyder, Glenn H. : “Mearsheimer’s World-Offensive Realism and the Struggle for Security”, **International Security**, Vol.27, No.1, Summer 2002, pp. 149-173.
- Socor, Vladimir: “Sourcing the NABUCCO Pipeline to Prevail Against South Stream”, **Eurasia Daily Monitor**, Vol.5, Issue 25, 2008.

- Socor, Vladimir: “Transnistria Remains the Only Really Frozen Conflict”, **ACUS**, January 26, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.acus.org> , 27 Temmuz 2010.
- Starozhitskaya, Marina: “Russia’s Fleet in Crimea: What’s the Real Deal?” , **Open Democracy**, April 28, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.opendemocracy.net> , 13 Aralık 2010.
- Stefanovic, Djordje: “The Path to Weimar Serbia? Explaining the Resurgence of the Serbian Far Right After the Fall of Milosevic” , **Ethnic and Racial Studies**, Vol.31, No.7, 2008, pp. 1195-1221.
- Stein, Arthur: “Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World” , **International Organization**, Vol.36, No.2, Spring 1982, pp. 299-324.
- Stinga, Aurelian: “European Security in the Wider Black Sea Area”, **USAWC Strategy Research Project**, March 12, 2007.
- Stribis, Ioannis: “Black Sea Sectoral Partnerships: A Tentative Model” , **ICBSS Policy Brief**, No. 14, April 2009.
- Suny, Ronald Grigor: “The Pawn of Great Powers: The East-West Competition for Caucasia” , **Journal of Eurasian Studies**, Vol.1, 2010, pp. 10-25.
- Susjan, Andrej, Redek, Tjasa: “Uncertainty and Growth in Transition Economies”, **Review of Social Economy**, Vol.66, No.2, 2008, pp. 209-234.
- Şiriyev, Zaur: “Avrasya Balkanları’nda Amerikan Açılımı Mı?” , **USAK**, 11 Kasım 2010, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr> , 23 Kasım 2010.
- Taliaferro, Jeffrey W. : “Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited” , **International Security**, Vol.25, No.3, Winter 2000-2001, pp. 128-161.
- Taştekin, Fehim: “Potemkin’in Dönüşü”, **Radikal**, 6 Mayıs 2010.

- Tchantouridzé, Lasha: “The New Russian-European Condominium: Re-Evaluating Canada’s Defence Commitments to Europe” , **Canadian Military Journal**, Vol.11, No.3, 2006.
- Tellal, Erel: “Rusya’yla İlişkiler” , **Türk Dış Politikası**, Der. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, C. 2, 2005, ss. 540-550.
- Tellal, Erel: “Türkiye Kafkasya ve Orta Asya Politikasını Değiştiriyor Mu?” , **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.56, No. 3, 2006, ss. 177-180.
- Tellal, Erel: “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası” , **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Vol.65, No.3, 2010, ss. 190-236.
- TEPAV: “Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi’nin Geleceği: Fırsatlar ve Riskler” , **Politika Notları**, 14 Nisan 2006.
- Titulescu, Nicolae: “The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests” , **Chatham House**, REP Seminar Study, January 16, 2009.
- Toprak, Elif: “Neo Fonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu” , **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.7, No.1, Güz 2007, ss. 69-89.
- Torbakov, Igor: “Making Sense of the Current Phase of Turkish-Russian Relations” , **The Jamestown Foundation Occasional Paper**, October 2007.
- Torbakov, Igor: “The Georgia Crisis and Russia-Turkey Relations” , **The Jamestown Foundation**, Washington DC, 2008.
- Trenin, Dmitri V. : “The Forgotten War: Chechnya and Russia’s Future” , **Carnegie Endowment**, Policy Brief No. 28, November 2003.
- Triantaphyllou, Dimitrios: “The Security Paradoxes of the Black Sea Region” , **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 225-241.

- Tridico, Pasquale: “Institutions, Human Development and Economic Growth in Transition Economies”, **The European Journal of Development Research**, Vol.19, No.4, December 2007.
- Tsantoulis, Yannis: “Geopolitics (Subregionalism), Discourse and a Troubled ‘Power Triangle’ in the Black Sea”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.9, No.3, 2009, pp. 243-258.
- Tsardanidis, Charalambos: “The BSEC: From New Regionalism to Inter-Regionalism?” , **AGORA Without Frontiers**, Vol.10, No.4, 2005, pp. 362-391.
- Tsygankov, Andrei P. : “Projecting Confidence, Not Fear: Russia’s Post Imperial Assertiveness” , **Orbis**, Fall 2006, pp. 677-690.
- Tuğrul, Beril: “Enerji Taşımacılığı Açısından Boğazların Önemi ve Alternatifleriyle Değerlendirilmesi” , **ICCI 16. Uluslararası Enerji ve Çevre Fuarı ve Konferansı Bildirileri Kitabı**, İstanbul, 12-13-14 Mayıs 2010, ss. 1-4.
- Turan, Aslıhan: “AB ve Karadeniz Sinerjisi” , **BİLGESAM**, 17 Ağustos 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org/tr> , 21 Aralık 2010.
- Turkina, Ekaterina: “Sub-National Governance Structures in the Northern Dimension and the Black Sea Synergy: Perspectives For European Regionalism” , **University of Pittsburgh European Studies Center**, Policy Paper No. 14, July 2010.
- Türkeş, Mustafa: “Atatürk Döneminde Türkiye’nin Bölgesel Dış Politikaları: 1923-1938” , **Atatürkçülük ve Modern Türkiye**, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, 1998.

- Tziampiris, Aristotle: “Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism” , **Mediterranean Quarterly**, Vol.21, No.2, Spring 2010, pp. 78-89.
- Uğrasız, Bülent: “Çin’in Hazar ve Orta Asya Bölgesi’ne Yönelik Politikaları” , **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.4, Sayı 3, 2002, ss. 227-236.
- Ulusoy, Hasan: “A New Formation in the Black Sea: BLACKSEAFOR” , **Perceptions**, Vol.6, No.4, December 2001-February 2002, pp. 97-106.
- Urse, Cristian: “Solving Transnistria: Any Optimists Left?” , **The Quarterly Journal**, Vol.7, No.1, Spring 2008, pp. 57-75.
- Ülger, Fatih: “Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region” , **International Security Studies Certificate Series**, No. 07-01, 2006.
- Valeriano, Brandon: “The Tragedy of Offensive Realism” , **International Interactions**, Vol.35, 2009, pp. 179-206.
- Valeyev, Marat: “Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri” , **Ermeni Araştırmaları**, Vol.30, 2008.
- Vasiliev, Alexander: “The Black Sea Region in Turkish Foreign Policy Strategy: Russia&Turkey on the Black Sea” , **Carnegie Moscow Center**, Black Sea Peacebuilding Network Russian Expert Group Report No 2, 2010.
- Vayrynen, Raimo: “Bipolarity, Multipolarity and Domestic Political Systems” , **Journal of Peace Research**, Vol.32, No.3, 1995, pp. 361-371.
- Veli, Tuğrul: “Genişleyen Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya” , **Avrasya Demokrasi Derneği**, (Çevrimiçi) <http://www.avrasyademokrasi.org/> , 23 Aralık 2010.

- Vernygora, Vlad, Chaban, Natalia: “New Europe and its Neo-Regionalism: A Working Case of the Community of Democratic Choice” , **Trames**, Vol.12, No.2, 2008, pp. 127-150.
- Vietor, Marcel: “AGRI and NABUCCO: What Role for Azerbaijan?” , **News.Az**, September 20, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.news.az/articles/politics/> , 3 Kasım 2010.
- Vorkunova, Olga: “Wider Black Sea: NATO, EU, SCO and Russia” , **Wider Black Sea: Perspectives For International and Regional Security**, Yerevan, January 14-15, 2008.
- Walker, Thomas C. : “The Forgotten Prophet: Tom Paine’s Cosmopolitanism and International Relations” , **International Studies Quarterly**, Vol.44, No.1, 2000, pp. 51-72.
- Walt, Stephen M. : “International Relations: One World, Many Theories” , **Foreign Policy**, Vol.110, Spring 1998, pp. 29-45.
- Waltz, Kenneth N. : “Realist Thought and Neorealist Theory” , **Journal of International Affairs**, Vol.44, Issue 1, 1990, pp. 21-37.
- Waltz, Kenneth N. : “The Stability of a Bipolar World” , **Daedalus**, Vol.93, No.3, 1964, pp. 881-901.
- Wang, Zhen Kun: “Integrating Transition Economies into the Global Economy” , **Finance/Development**, September 1996.
- Weaver, Carol: “Black Sea Regional Security: Present Multipolarity and Future Possibilities” , **European Security**, Vol.20, Issue 1, 2011, pp. 1-19.
- Welt, Cory: “Georgia Could Become A NATO Member, Only if it Accepted Russia’s Takeover of Abkhazia and South Ossetia” , **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.2, No.4, Autumn 2008, pp. 250-252.
- Williams, Michael J. : “Democracy and Democratization: The Problem with Using the Democratic Peace Theory As a Principle of Foreign Policy” , **ISA 49th Annual Convention**,

- Bridging Multiple Divides**, Washington, March 26, 2008.
- Winiiecki, Jan: “Employment and Unemployment in Transition: The Legacy of the Communist Past”, **Post Communist Economies**, Vol.20, No.3, September 2008, pp. 377-390.
- Woehrel, Steven: “Serbia: Current Issues and US Policy”, **Congressional Research Service**, April 12, 2010.
- Wohlforth, William C. : “The Stability of A Unipolar World” , **International Security**, Vol.24, No.1, Summer 1999, pp. 5-41.
- Yalçın, Serkan: “Revitalizing the Eurasian Trade: Prospects From the TRACECA Project” , **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 33, 2007, ss. 26-38.
- Yalçınkaya, Alâeddin: “İdealizm-Uluslararası Örgütler Bağlamında Bağımsız Devletler Topluluğu” , **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Yıllığı Özel Sayısı: Prof. Dr. Esat Çam’a Armağan**, İstanbul, 2000, ss. 289-317.
- Yapıcı, Merve İrem: “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği” , **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.9, Sayı 3, 2007, ss. 130-157.
- Yapıcı, Utku: “Moldova’da Yükselen Rus Etkisi”, **Cumhuriyet Strateji**, 1 Ocak 2007, ss.16-17.
- Yaşın, Gözde Kılıç: “Balkanlar’da Kimlik Bunalımı”, **Cumhuriyet Strateji**, 17 Kasım 2008.
- Yazar, Yusuf: “Türkiye’nin Enerjideki Durumu ve Geleceği” , **SETA Analiz**, Sayı 31, Aralık 2010.
- Yazkova, Alla: “Karadeniz Bölgesi’nde Rusya’nın Başlıca Çıkarları ve Siyaseti” , **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun

- Üniversitesi KARASAM Yayınları, 27-28 Mart 2008, ss. 91- 95.
- Yeşilot, Okan: “Azerbaycan’daki Çeçen Mülteciler ve Rusya ile İlişkilere Yansımaları” , Der. Okan Yeşilot, **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Kitabevi, 2005.
- Yetkin, Murat: “Rusya Büyükelçisi: Montrö Korunmalı” , **Radikal**, 30 Nisan 2011.
- Yürür, Pınar: “Karadeniz’in Güncel Stratejik Konumu ve Montrö Sözleşmesi” , **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Giresun, Giresun Üniversitesi KARASAM Yayınları, 27-28 Mart 2008, ss. 215-216.

III. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- “3 Countries Join Eurasian Union” , November 18, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2011/11/19/world/europe/russia-3-countries-join-eurasian-union.html> , 26 Aralık 2011.
- “About GUAM” , (Çevrimiçi) <http://guam-organization.org/en/node> , 31 Ocak 2011.
- “AB-Sırbistan İlişkileri” , Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.euractiv.com.tr> , 22 Aralık 2010.
- “Adalet Divanı: Kosova’nın Bağımsızlığı Meşru” , 22 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr> , 30 Temmuz 2010.
- “Albania and Bosnia to see EU Visa Requirements Lifted” , November 8, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.euronews.net/2010/11/08/albania-and-bosnia-to-see-eu-visa-requirements-lifted> , 21 Aralık 2010.
- “Albania At a Glance” , (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/alb_aag.pdf , 31 Temmuz 2011.
- “Areas of Cooperation: Energy” , (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/aoc/Energy/Pages/information.aspx> , 1 Eylül 2011.

“Areas of Cooperation” , (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/aoc/Pages/default.aspx> , 26 Ağustos 2011.

“Azerbaijan At a Glance” , (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/aze_aag.pdf , 31 Temmuz 2011.

“Başlarken” , Bahar 2004, (Çevrimiçi) <http://www.karamyayincilik.com/dergi1.htm> , 17 Haziran 2010.

“Beyond Enlargement: Commission Shifts European Neighbourhood Policy into Higher Gear” , May 12, 2004, (Çevrimiçi) http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/pdf/ip/IP_Strategy_Paper_ENP_120504_EN.pdf , 20 Aralık 2010.

“Black Sea Ecosystem Processes and Forecasting/Operational Database and Management System” , (Çevrimiçi) http://sfp1.ims.metu.edu.tr/Presentation2002/ODBMS_files/frame.htm , 9 Ağustos 2010.

“Black Sea Forum: Joint Declaration” , (Çevrimiçi) http://www.blackseforum.org/joint_declaration.html , 21 Ağustos 2011.

“Black Sea Regional Agency for Energy Management” , (Çevrimiçi) <http://www.managenergy.net/actors/1232> , 4 Ağustos 2011.

“Black Sea Synergy: A New Regional Cooperation Initiative” , April 11, 2007, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf , 20 Aralık 2010.

“Black Sea Synergy-A New Regional Cooperation Initiative” , (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf , 2 Eylül 2011.

“Black Sea Trade and Development Bank: About us” , (Çevrimiçi) <http://www.bstdb.org/AboutUs.htm> , 22 Şubat 2011.

“Black Sea Trade and Development Bank” , (Çevrimiçi) <http://www.bstdb.org/project-center/projects-financed> , 31 Temmuz 2011.

“Black Sea Universities Network” , (Çevrimiçi) <http://www.bsun.org/?task=about%20us> , 22 Şubat 2011.

“BLACKSEAFOR” , (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/blackseafor.tr.mfa> , 9 Ocak 2011.

“China and Allies Back Russia Against US Missile Shield” , June 15, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.reuters.com/article/2011/06/15/us-security-usa-missiles-idUSTRE75E2JZ20110615>¹ , 8 Kasım 2011.

“China, Serbia Seek Closer Military Exchanges” , August 16, 2010, (Çevrimiçi) http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-08/16/c_13447609.htm , 28 Aralık 2010.

“China, Serbia Sign Strategic Cooperation Deal” , August 20, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.b92.net/eng/news> , 28 Aralık 2010.

“China, Turkey to Establish Strategic Cooperative Relationship” , October 8, 2010, (Çevrimiçi) http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-10/08/content_11386689.htm , 27 Aralık 2010.

“China, Ukraine Agree to Upgrade Friendly Cooperative Relations” , September 2, 2010, (Çevrimiçi) http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-09/02/c_13475794.htm , 27 Aralık 2010.

“Council Conclusions on Relations With the South Caucasus” , June 14, 2010, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/115147.pdf , 23 Aralık 2010.

“Country Analysis Briefs: China” , November 2010, (Çevrimiçi) <http://www.eia.doe.gov/cabs/China/Background.html> , 25 Aralık 2010.

“Çin’in Büyüme Hızı Şaşırttı” , 15 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25082218> , 25 Aralık 2010.

“Declaration on the Occasion of the Fifteenth Anniversary Summit of the Black Sea Economic Cooperation” , June 25, 2007, (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul2002.pdf> , 21 Şubat 2011.

“Dmitri Medvedev Neden Türkiye’ye Gidiyor?” , 29 Temmuz 2011, (Çevrimiçi) <http://turkish.ruvr.ru/2011/07/29/53897884.html> , 8 Ağustos 2011.

“Economic Development and Security in the Black Sea Region”, (Çevrimiçi) http://csis.org/files/media/csis/pubs/070103_blacksea.pdf , 12 Temmuz 2010.

“EU Enlargement: the Next Eight” , December 20, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11283616> , 22 Aralık 2010.

“EU Shows No Interest in Ukraine EU Membership” , October 1, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.eubusiness.com/news-eu/ukraine-politics.6cz> , 22 Aralık 2010.

“GEF Programs” , (Çevrimiçi) http://www.thegef.org/Map/orgp_2000-12.pdf , 9 Ağustos 2010.

“Görev Ortamı” , (Çevrimiçi) http://www.blackseafort.org/turkce/gorev_ortami.php , 1 Şubat 2011.

“Gürcistan’la 1000 Megavatlık Enerji Anlaşması İmzalandı” , 11 Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.elektrikdergisi.com/257/bakan.gurcistan.pdf> , 4 Ağustos 2010.

“International Centre For Black Sea Studies” , (Çevrimiçi) http://icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=33 , 22 Şubat 2011.

“İstanbul Decennial Summit Declaration” , (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul2002.pdf> , 21 Şubat 2011.

“Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Antlaşma” , (Çevrimiçi) http://www.blackseafort.org/turkce/anlasma_metin.php , 1 Şubat 2011.

“Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası” , (Çevrimiçi) <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/> , 31 Temmuz 2011.

“Kendi Meselelerimizi Kendimiz Hallederiz” , 23 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78460/kendi-meselelerimizi-kendimiz-hallederiz.html> , 2 Şubat 2011.

“Kiev ile Bükreş Yılan Adası için kapışıyor” , (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=896828> , 25 Mart 2011.

“Lahey’e Göre Kosova’nın Bağımsızlığı Meşru” , 22 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/07/100722_kosovo_decision.shtml , 30 Temmuz 2010.

“Ministerial Conferences” , December 15, 2006, (Çevrimiçi) http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=ino_news&id=45&Itemid=114&lang=en , 31 Ocak 2011.

“Moldova’dan NATO’ya Ret” , 7 Kasım 2010, (Çevrimiçi)

<http://www.dunyabulteni.net> , 8 Aralık 2010.

“Moscow Warns Against NATO Membership For Georgia, Ukraine” , March 8, 2008, (Çevrimiçi) <http://natomission.ru/en/security/article/security/artnews/14> , 8 Kasım 2011.

“Operation Active Endeavour” , (Çevrimiçi)

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm , 6 Ocak 2011.

“Organization of the Black Sea Economic Cooperation: Structure and Operation” , (Çevrimiçi) <http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx> , 22 Şubat 2011.

“Pridnestrovie’s Population” , (Çevrimiçi) <http://pridnestrovie.net/population.html> , 26 Temmuz 2010.

“Putin’s Dream of Eurasian Union Could Control World’s Energy” , November 11, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2011/11/11> , 20 Aralık 2011.

“Regional Initiatives Aimed at Enhancing Security in the Black Sea Maritime Domain” , (Çevrimiçi)

<http://www.tsk.tr/eng/uluslararasi/karadenizdenizisbirligigorevgrubu.htm> , 6 Ocak 2011.

“Romanya Karadeniz Uyumu Harekâtına Katıldı” , 31 Mart 2009, (Çevrimiçi)

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=832263&title=romanya-karadeniz-uyumu-harekatina-katildi> , 1 Şubat 2011.

“Russia Faces Continuing Problems in the Northern Caucasus” , March 29, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/english/news/europe/> , 1 Mart 2011.

“Russia Plans Eurasian Union on EU Model” , December 26, 2011, (Çevrimiçi)

<http://www.dw-world.de/dw/article/> , 26 Aralık 2011.

“Russia to Build Sea-Based Missile Shield” , September 22, 2011, (Çevrimiçi)

http://en.rian.ru/military_news/20110922/167048033.html , 8 Kasım 2011.

“Russian President Disappointed with the Results of the Kazan Summit on Nagorno-Karabakh Conflict” , June 26, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.itar-tass.com/en/c142/173888.html> , 20 Aralık 2011.

“Rusya Pazarına Toplu Bir Bakış”, (Çevrimiçi) <http://www.rusyaofisi.com/pazar.htm> , 9 Temmuz 2010.

“Serbia At a Glance” , (Çevrimiçi) http://devdata.worldbank.org/AAG/srb_aag.pdf , 31 Temmuz 2011.

“Sırbistan AB’ye Resmen Başvurdu” , 22 Aralık 2009, (Çevrimiçi) <http://www.cnnturk.com> , 22 Aralık 2010.

“Sırp Meclis Başkanı: Türkiye Bizim için AB’den Daha Önemli” , 23 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/article/srp-meclis-bakan-trkiye-bizim-iin-abden-daha-nemli-014237> , 11 Ocak 2011.

“The EU and the Western Balkans: Executive Summary”, January 2009, (Çevrimiçi) <http://www.quaker.org>, 22 Aralık 2010.

“The Georgian-Abkhaz Conflict: Past, Present, Future”, Special Edition, No.24, May 2004, (Çevrimiçi) <http://www.cdi.org/russia/johnson/8226.cfm> , 22 Temmuz 2010.

“The World Factbook” , (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2034rank.html> , 8 Kasım 2011.

“Trabzon’dan Soçi’ye Uçak Seferleri” , 5 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1012611&title=trabzondan-sociye-ucak-seferleri> , 2 Eylül 2011.

“TRACECA Programme” , (Çevrimiçi) <http://www.traceca-programme.eu/en/traceca> , 31 Ocak 2011.

“Türk Boğazları Kontrol Altında” , T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayın Organı, Yıl 1, Sayı 2, Temmuz/Ağustos/Eylül 2009, (Çevrimiçi) <http://www.denizcilik.gov.tr/dm/bultenUpload/denizci2%5B1%5D.pdf> , 6 Ocak 2011.

“Türk İşadamlarına Bedava Arsa” , 9 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/> , 1 Ağustos 2011.

“Türkiye İşsizlik Oranı” , (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3536&sayfa=giris&metod=IlgiliGosterge> , 23 Aralık 2011.

“Türkiye’den Boğazlar’da Altın Frank Resti” , 7 Ocak 2011, (Çevrimiçi) <http://www.ntvmsnbc.com/id/25168917> , 7 Ocak 2011.

“Türkiye’nin 5 Ülkeye Verdiği Dış Ticaret Açığı 27,3 Milyar Dolar” , 9 Temmuz 2011, (Çevrimiçi) <http://www.dunya.com/> , 27 Aralık 2011.

“Türkiye’nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri” , (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/ii_-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa , 14 Aralık 2010.

“Türkiye-Moldova Siyasi İlişkileri” , (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-moldova-siyasi-iliskileri.tr.mfa> , 11 Ocak 2011.

“Ukraine is Still the Fourth Largest Steel Export in 2009” , February 14, 2010, (Çevrimiçi) <http://bestshippingnews.com/shipping-news/ukraine-is-still-the-fourth-largest-steel-export-in-2009> , 27 Aralık 2010.

“Ukrayna, En Zengin Maden Yataklarına Sahip Dördüncü Ülke” , 29 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.tuid.org.ua/index.php?option=com> , 6 Temmuz 2010.

“Unemployment and the Transition to the Market Economy” , (Çevrimiçi) <http://usinfo.org/trade/market/mktsb5.htm> , 9 Temmuz 2010.

“US Confirms Strong Ties With Albania” , December 10, 2010, (Çevrimiçi) <http://www.setimes.com> , 14 Aralık 2010.

“Voronin Wants Moldova to Integrate into EU, not NATO” , June 22, 2009, (Çevrimiçi) <http://politicom.moldova.org/news/voronin-wants-moldova-to-integrate-into-eu-not-nato-201695-eng.html> , 14 Aralık 2010.

“World Factbook: Georgia” , (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html> , 30 Temmuz 2011.

“World Factbook” , (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> , 23 Kasım 2011.

“Yalta Summit Declaration” , June 5, 1998, (Çevrimiçi), <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/YALTA%201998.pdf> , 21 Şubat 2011.

“Yunanistan Rusya ile Savunmada İşbirliği İstiyor” , 30 Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.abhaber.com/haber.php?id=29625> , 9 Ağustos 2011.

ÖZGEÇMİŞ

Göktürk Tüysüzoğlu, 28 Ekim 1984 tarihinde Giresun'da doğmuştur. İlköğretimin 5 yıllık kısmını Tirebolu Sakarya İlköğretim Okulu'nda tamamlamış, daha sonra Anadolu Lisesi'ne giriş sınavını kazanarak eğitimini Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi'nde sürdürmüştür. 2002 yılında Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi'nden mezun olan Tüysüzoğlu, girdiği ÖSS sonucunda Doğu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü burslu olarak kazanmış, 2007 yılı Şubat ayında da bölüm birincisi olarak Doğu Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Aynı ay içerisinde Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Yüksek Lisans Programı'na kaydolun Göktürk Tüysüzoğlu, **“Kosova'nın Bağımsızlığı ve Dünya Politikasına Etkileri”** adlı tezini savunarak Haziran 2008'de yüksek lisansını tamamlamıştır. Eylül 2008'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı'nda doktora öğretimine başlayan Tüysüzoğlu, aynı bölümde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

Göktürk Tüysüzoğlu, Eylül 2008-Şubat 2009 tarihleri arasında İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Tüysüzoğlu, Kasım 2009'dan bu yana da Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.